

The background of the book cover is a dense, brown, scribbled texture, resembling a close-up of a piece of paper with many overlapping, dark brown lines and marks. The text is overlaid on this background.

Friedrich Nietzsche

A
HATALOM
AKARÁSA

Contaphilos

Friedrich Nietzsche

A hatalom akarása

Minden érték átértékelésének kísérlete

CARTAPHILUS KIADÓ

Der Wille zur Macht

Fordította: Romhányi Török Gábor

A fordítást ellenőrizte: Pataky Péterné

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

Friedrich Nietzsche: Der Wille zur Macht

(Versuch einer Umwertung aller Werte)

Ausgewählt und geordnet von Peter Gast unter

Mitwirkung von Elisabeth Förster-Nietzsche

Kröner Taschenbuch Ausgabe, Band 78, 1996 by

Alfred Kröner Verlag in Stuttgart

A fordítás az Inter Nationes (Bonn) támogatásával készült

ISBN 963 9303 57 7

Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2002

Felelős kiadó: Moldován László és Szász Zsolt

Hungarian translation © by Romhányi Török Gábor, 2002

Nyomdai előkészítés: Jonatán Press Bt.

Nyomás: Regiszter Kiadó és Nyomda Kft.

Tartalomjegyzék

Elöljáró beszéd
ELSŐ KÖNYV
AZ EURÓPAI NIHILIZMUS
A tervhez

I. Nihilizmus

1. A nihilizmus mint a lét eddigi érték-interpretációinak következménye
2. A nihilizmus további okai
3. A nihilista mozgalom mint a dekadencia kifejeződése
4. A válság: nihilizmus és a visszatérés gondolata

II. Az európai nihilizmus történetéhez

- a) A modern elsötétedés
- b) Az utóbbi évszázadok
- c) A megerősödés jelei

MÁSODIK KÖNYV **AZ EDDIGI LEGNAGYOBB ÉRTÉKEK KRITIKÁJA**

I. A vallás kritikája

1. A vallások keletkezéséhez
2. A kereszténység történetéhez
3. Keresztény eszmények

II. A morál kritikája

1. A morális értékbecslések eredete
2. A csorda
3. Általános megjegyzések a morálról
4. Hogyan emeljük hatalomra az erényt
5. A morális eszmény
 - A. Az eszmények kritikájához
 - B. A „jó ember”, a szent stb. kritikája
- C. Az úgynevezett rossz tulajdonságok megrágalmazásáról
- D. A javulás, tökéletesítés, felemelkedés szavak kritikája
6. Zárszó a morál kritikájához

III. A filozófia kritikája

1. Általános megfontolások
2. A görög filozófia kritikájához
3. A filozófusok igazsága és tévedése
4. Záró megjegyzések a filozófia kritikájához

HARMADIK KÖNYV **EGY ÚJ ÉRTÉKMEGHATÁROZÁS ELVE**

I. A hatalom akarása mint megismerés

- a) A kutatás módszerei

- b) Az ismeretelméleti kiindulópont
- c) Az „énbe” vetett hit. Szubjektum
- d) A megismerés ösztönének biológiája. Perspektivizmus
- e) Az ész és a logika keletkezése
- f) Tudat
- g) Ítélet. Igaz-hamis
- h) Az okság ellen
- i) Magánvaló dolog és jelenség
- k) A metafizikai igény
- l) A megismerés biológiai értéke
- m) Tudomány

II. A hatalom akarása a természetben

- 1. A mechanisztikus világinterpretáció
- 2. A hatalom akarása mint élet
 - a) Az organikus folyamat
 - b) Az ember
- 3. A hatalom akarásának elmélete és az értéke

III. A hatalom akarása mint társadalom és egyén

- 1. Társadalom és állam
- 2. Az individuum

IV. A hatalom akarása mint művészet

NEGYEDIK KÖNYV IDOMÍTÁS ÉS TENYÉSZTÉS

I. Rangsor

- 1. A rangsorról szóló tan
- 2. Az erők és a gyöngék
- 3. Az előkelő ember
- 4. A föld urai
- 5. A nagy ember
- 6. A legmagasabb rendű ember mint a jövő törvényhozója

II. Dionüszosz

III. Az örök visszatérés

[A terv, amely az anyagfeldolgozása során rendezési elvünk lett, Nietzsche leírásában a következőképpen szól:]

A HATALOM AKARÁSA Minden érték átértékelésének kísérlete

Első könyv AZ EURÓPAI NIHILIZMUS

Második könyv AZ EDDIGI LEGNAGYOBB ÉRTÉKEK KRITIKÁJA

Harmadik könyv
EGY ÚJ ÉRTÉKMEGHATÁROZÁS ELVE

Negyedik könyv
IDOMÍTÁS ÉS TENYÉSZTÉS

E terv 1887. március 17-én Nizzában született

ELŐJÁRÓ BESZÉD

(1)

A nagy dolgok megkövetelik, hogy az ember vagy hallgasson róluk, vagy fennkölt hangnemben szóljon róluk: fennköltén, vagyis ártatlanul – cinikusan.

(2)

Amit itt elmesélek, nem egyéb, mint a következő két évszázad története. Azt írom le, ami jön, ami már nem jöhet másként: *a nihilizmus térhódítását*. Ez a történet már most elmesélhető: mert itt maga a szükségszerűség munkál. Ez a jövő szól hozzánk már ezernyi jelben, ez a sors jelzi jövetelét mindenfelé, és már mindenki a jövő e zenéjére hegyezi fülét. Egész európai kultúránk már régen évtizedről évtizedre fokozódó, gyötrelmes feszültséggel tart e katasztrófa felé: nyugtalanul, erőszakosan és rohamosan: akár az áradat, amely a véget akarja, a vég felé tör, amely már nem akar észre térni, mert retteg attól, hogy emlékezzék.

(3)

– Aki viszont itt szót kér, az – éppen ellenkezőleg – mást sem tett eddig, mint emlékezett: mint filozófus és ösztönös remete, aki előnyét a félrehúzódsban, a kívülállásban, a türelemben, a habozásban, a lemaradásban találta meg; mint mérlegelő-kísérletező szellem, amely egyszer már a jövő minden útvesztőjében eltévedt; mint jövőmondómadár-szellem, amely visszapillant, amikor arról mesél, ami jön; mint Európa első tökéletes nihilistája, aki azonban a nihilizmust önmagában már teljességgel végigélte – aki ezt maga mögött, maga alatt, magán kívül tudja...

(4)

Am ne tévesszük el a cím értelmét, amelyet e jövő-evangéliumnak akarunk adni. „A hatalom akarása. Minden érték átértékelésének kísérlete” – e formulával egy ellentétes irányú mozgást juttattunk kifejezésre, a feladat és az alapelv tekintetében: azt a mozgalmat, amely a bizonytalan jövőben ezt a bizonyos tökéletes nihilizmust leváltja majd; amely azonban fel is tételezi logikailag és lélektanilag a nihilizmust és csak rajta alapulhat, csak belőle származhat. Mert ugyan miért is szükségszerű a nihilizmus térhódítása? Mert pontosan a mi eddigi értékeink találják meg benne végső következtetésüket; mert a nihilizmus nagy értékeink és eszményeink végiggondolt logikája – mert előbb át kell élnünk a nihilizmust, hogy rájöjjünk, mi is volt ezen „értékek” értéke... Valamikor, majd egyszer, új értékekre lesz szükségünk...

ELSŐ KÖNYV AZ EURÓPAI NIHILIZMUS A TERVHEZ

A nihilizmus itt áll az ajtó előtt: honnan jött hozzánk ez az irtózatoss vendég? –

1. Kiindulópont: tévedés a „szociális ínséget”, a „fiziológiai elfajzottságot” vagy akár a korrupciót, a romlást a nihilizmus okaként megjelölni. Ez a legtisztességesebb, leginkább együttérző korszak. A szükség, a testi, lelki, szellemi ínség azonban képtelen önmagában a nihilizmust, vagyis az értékek, az értelem és leghőbb vágyak radikális elutasítását előidézni. Ezek az ínséges állapotok egészen másféle értelmezéseket is megengednek. Viszont: a nihilizmus egy bizonyos, teljesen meghatározott értelmezésben, a keresztény-morális értelmezésben rejlik.

2. A kereszténység hanyatlása – moráljának köszönhetően (amely leválaszthatatlan róla) –, amely a keresztény Isten ellen fordul (a kereszténység által roppant mértékben kifejlesztett becsületességérzék undorodik a keresztény világ– és történelemértelmezés hamissága és hazug volta láttán. Az „Isten az igazság” visszahatása a fanatikus hitben: „Minden hamis”. A *tett buddhizmusa*...)

3. A döntő a morálban való szkepszis, kételkedés. A morális világértelmezés hanyatlása, amelynek már nincs semmiféle szentesítése, miután megkísérelte a túlvilágba menekülést, a

nihilizmusban végződik. „Semminek semmi értelme” (egy világértelmezés keresztülvihetlensége, amelyre rengeteg erőt pazaroltak – bizalmatlanságot kelt, vajon nem minden világértelmezés hamis-e –) buddhista vonás, vágy a semmibe. (Az indiai buddhizmus mögött nem áll alapvető morális fejlődés, ezért itt a nihilizmusban nincs legyőzve a morál: a büntetesként fölfogott létet a tévedésként fölfogott léttel kombinálják, tehát a tévedés mint büntetés – ez morális értékbecsülés.) Filozófiai kísérletek a „morális Isten” legyőzésére (Hegel, panteizmus). A népszerű eszmények legyőzése: a bölcs. A szent. A költő. Az „igaz”, a „szép”, a „jó” antagonizmusa.

4. Az „értelmetlenség” ellen egyrészt, a morális értékbecslések ellen másrészt: mennyiben esett eddig minden tudomány és filozófia a *morális* ítéletek alá? És nem lesz-e ugyanakkor ellenséges a tudomány? Vagy nem tudományellenesség ez? A spinozaizmus kritikája. A keresztény értékítéletek mindenhol ott maradtak a szocialista és pozitivista rendszerekben. Hiányzik a *keresztény morál kritikája*.

5. A mostani természettudomány nihilista következményei (a túlvilágra való menekülési kísérletei mellett). Özeiméből végső soron önfelbomlás következik, önmaga ellen fordulás, tudományellenesség. Kopernikusz óta az ember a középponttól távolodva egyre az ismeretlenbe, x-be tart.

6. A politikai és népgazdasági gondolkodásmód nihilista következményei, amelyben minden „alapelv” nem egyéb pusztá színészkedésnél: leheletnyi közepszerűség, irgalmas-szívűség, őszintétlenség stb. A nacionalizmus, az anarchizmus stb. Büntetés. Hiányzik a megváltó állapot és ember, akik igazolják.

7. A történelem és a gyakorlati történészek, vagyis a romantikusok nihilista következményei. A művészet helyzete: a modern világban teljesen nélkülözi az eredetiséget. Elkomorulása. Goethe állítólagos olimposzi megdicsőülése.

8. A művészet és a nihilizmus előkészítése. Romantika (Wagner Nibelung-befejezése).

I. NIHILIZMUS

[1. A nihilizmus mint a lét eddigi érték-interpretációinak következménye]

2

Mit jelent a nihilizmus? – *Hogy a legfőbb értékek elértéktelenednek*. Hiányzik a cél; hiányzik a válasz a „miért?”-re.

3

A *radikális nihilizmus* a lét tökéletes tarthatatlanságának meggyőződése, ha az elismert legfőbb értékekről (van szó), ideértve még a belátást, hogy a legcsekélyebb jogunk sincs egy túlvilágot vagy a dolgok magánvalóságát tételezni, amely „isteni”, testet öltött morál volna.

E belátás a nagyra nőtt „igazságra törekvés” következménye: ekképp ő maga is a morálba vetett hit következménye.

4

Milyen előnyöket ajánlott a keresztény morál-hipotézis?

1. Abszolút értéket tulajdonított az embernek, kicsisége és véletlenszerűsége ellenére, a levés és az elmúlás áramlásában;

2. Isten ügyvédjeit szolgálta, amennyiben a szenvedés és a bajok ellenére a tökéletesség tulajdonságát adta a világnak – azt a bizonyos „szabadságot” is beszámítva –, a bajok értelemmel telten jelentek meg;

3. a tudást abszolút értéknek tételezte az emberben és ezzel a legfontosabb ajándékként az adekvát megismerést adta neki;

4. megóvta attól az embert, hogy emberként megvesse önmagát, hogy az élet ellen foglaljon állást, hogy kételkedjék a megismerésben: a fenntartás eszköze volt.

In summa: a gyakorlati és elméleti *nihilizmus* ellen a morál volt a legnagyobb ellenszer.

Ám az igazságra törekvés ugyancsak jelen volt azok között az erők között, amelyeket a morál nagyra növesztett: ez végül a morál ellen fordul, fölfedezve *teleológiáját* és elfogult szemléletmódját – és most a belátás e régen beidegződött hazugságba, amelyet kétségbeesetten igyekszünk félretolni, ösztönző erővel hat. Most bizonyos igényeket tapasztalunk önmagunkban, amelyeket a hosszas morál-interpretáció ültetett el bennünk, amelyek most az igaztalanra való igényként jelentkeznek: másrészt viszont mintha épp ezekhez tapadna az érték, épp ezeknek köszönhetően tudjuk elviselni az életet. Ez az antagonizmus – hogy amit megismerünk, azt már nem becsüljük, és amivel becsapnánk önmagunkat, azt már nem szabad becsülnünk – a fölbomlás folyamatához vezet.

6

Ez az antinómia:

Amennyiben hiszünk a morálban, elítéljük a létezést.

7

A legfőbb értékeket, amelyek szolgálatában az embernek élnie kellene, különösen akkor, ha nagyon nehezen és ügyel-bajjal uralkodnak rajta – e szociális értékeket, hangerősítő hatásuk miatt, mintha csak Isten kommandói volnának, afféle „realitásként”, „igaz” világként, reményként és eljövendő világként kell az emberek fölé magasítani. Most, amikor ezen értékek gyalázatos eredete kiviláglik, ezzel az egész világmindenség tűnik számunkra elértéktelenedettnek, értelmetlennek – ám mindez csak átmeneti állapot.

8

Az (értéktelenségbe vetett hit) *nihilista* következménye mint a morális értékbecsülés következménye: – az egoizmus gyűlöletes a szemünkben (még ha be is láttuk a nem-egoizmus lehetetlenségét); – a szükségszerű gyűlöletes a szemünkben (még ha be is láttuk egy *liberum arbitrium* és egy „érthető szabadság” lehetetlenségét). Látjuk már, hogy nem érjük el azt a szférát, amelyben értékeinket elhelyeztük – ám a másik szféra, az, amelyben élünk, ettől még semmi esetre sem gyarapodott értékben: épp ellenkezőleg: fáradtak vagyunk, mert legfőbb hajtóerőnket elveszítettük. „Eleddig mindhiába!”

9

A pesszimizmus mint a nihilizmus előfutára.

10

A pesszimizmus mint erő – miben? logikája energiájában mint anarchizmus és nihilizmus mint analitika.

Pesszimizmus mint hanyatlás – hová? mint túlfinomultság, kozmopolita érzélgősség mint a *tout comprendre* és a historizmus.

– *A kritikus feszültség:* a szélsőségek kerülnek előtérbe és túlsúlyba.

11

A pesszimizmus logikája a végső nihilizmusig: mi űzi? – az értéktelenség, értelmetlenség fogalma: mennyiben rejlenek morális értékelések minden egyéb nagy érték mögött.

– *Eredmény: a morális értékítéletek nem egyebek, mint elítélések, tagadások; a morál elfordulás a lét akarásától...*

12 A kozmologikus értékek bukása

1. *A nihilizmusnak mint lelkiállapotnak* első ízben akkor kell fellépnie, amikor oly „értelmet” keresünk minden történésben, amelyet az nem tartalmaz: így aztán a kutató végül elveszíti bátorságát. A nihilizmus itt az erő hosszas tékozlásának tudatosulása, a „hiába” gyötrelme, a bizonytalanság, az alkalom hiánya arra, hogy valahogy kipihenjük mindezt, valamiben megnyugodjunk – a szégyenkezés önmagunk előtt, mintha túlságosan sokáig a megcsalatas állapotában éltünk volna... Az a bizonyos értelem pedig a következő lehetett: egy magasabb rendű erkölcsi kánon „beteljesítése” minden történésben, az erkölcsi világrend; vagy a szeretet és harmónia fokozódása a lények egymással való kapcsolatában; vagy egy általános boldogság-állapothoz való közeledés; vagy akár egy általános semmi-állapot felé

való elindulás – egy cél még mindig értelmet jelent. Mindezen elképzelések közös vonása, hogy valamit magának a folyamatnak a révén el kell érni: – és itt felfogjuk, hogy a levéssel semmit sem célzunk meg, semmi sem érhető el... Tehát a levés állítólagos célja miatt érzett csalódás mint a nihilizmus oka: akár egészen meghatározott célról van szó, akár pedig általánosítva, minden eddigi célhipotézis elégtelenségének megértéséről, ami az egész „fejlődést” illeti (– az ember nemhogy a levés középpontja volna, de már alakítója sem).

A nihilizmus mint lelkiállapot másodszor akkor áll be, amikor minden történésben és minden történés mögött bizonyos egészt, egyfajta rendszerességet, amolyan valóságos szervezettséget tételezünk: ekképp a csodálatra és tiszteletre szomjazó lélek valósággal dúskál egy uralmi és vezérlési forma össz-képzetében (– ha ez egy logikus ember lelke, akkor a teljes következetesség és reáldialektika már elegendő is ahhoz, hogy mindennel kibéküljön...). Valamiféle egység, a „monizmus” bizonyos formája ez: és e hit miatt az ember egy mély összefüggésérzésben és egy végtelen messze fölrendelt egésztől való függőség-érzésben [van], az istenség egy módja... „Az általános jóléte az egyén odaadását követeli”.. . de nézzenek oda, egyszerűen nem létezik ilyen általánosság! Alapjában véve az ember elveszítette az értékebe vetett hitet, ha általa nem egy végtelenül értékes egész hat: vagyis azért alkotta ezt a bizonyos egészet, *hogy saját értékében hinni tudjon.*

A nihilizmusnak mint lelkiállapotnak van még egy harmadik és utolsó formája. E két belátást adottnak tekintve, hogy a levéssel semmi sem érhető el és az egész levés alatt semminemű egység nem munkál, amelybe az egyén teljesen alámerülhet, mint egy legmagasabb értékű elembe: hátramarad még kibúvóként a levés egész világának csalódásként való elítélése és egy olyan világ kitalálása, amely az előbbin túl leledzik, igazi világként. Mihelyt azonban az ember rájön, hogy ezt a világot is csak lélektani szükségletek szerint ácsolták össze és hogy ehhez mennyire semmi joga nincs, létrejön a nihilizmus utolsó formája, amely egy metafizikai világba vetett hit tagadását foglalja magába, – amely megtiltja magának az igazi világba vetett hitet. Ezen az állásponton a levés realitását egyetlen realitásként tételezzük, megtiltunk magunknak minden, a túlvilágba és a hamis istenségekhez vezető kerülő-utat – ám nem viseljük el ezt a világot, amelyet már nem akarunk tagadni.

– Voltaképpen mi történt? Elérkeztünk az értéktelenség érzéséhez, amikor megértettük, hogy a létezés össz-karaktere nem interpretálható sem a „cél” fogalmával, sem az „egység” fogalmával, sem pedig az „igazság” fogalmával. Ezekkel semmi sem célozható meg, semmi sem érhető el; a történés sokféleségében hiányzik az átfogó egység; a létezés karaktere nem „igaz”, hanem hamis..., vagyis semmiféle okunk sincs többé, hogy egy igazi világot beszéljünk be magunknak...

Röviden szólva: a „cél”, „egység”, „lét” kategóriáit, amelyekkel a világnak értéket adtunk, mi magunk vonjuk meg tőle – és a világ most értéktelennek tűnik...

2. Tegyük föl, felismertük, hogy e három kategóriával már nem értelmezhető a világ és hogy e belátás szerint a világ kezd számunkra elértéktelenedni: ekkor azonban föl kell tennünk a kérdést, honnan származik e három kategóriába vetett hitünk – kíséreljük meg, nem lehetséges-e tőlük megvonni a hitet. Ha e három kategóriát elértéktelenítettük, a Mindenségre való alkalmazhatatlanságuk bizonyítéka még nem ok arra, *hogy a Mindenséget is elértéktelenítsük.*

Eredmény: Az ész kategóriáiba vetett hit a nihilizmus oka – a világ értékét olyan kategóriákon mértük, *amelyek egy pusztán kitalált világra vonatkoznak.*

Végeredmény: Mindazon értékek, amelyekkel eleddig a világot előbb számunkra értékelhetővé próbáltuk tenni és végül pontosan ezekkel értéktelenítettük el, amikor ezek alkalmazhatatlannak bizonyultak – mindezen értékek, lélektanilag szemlélve, csak az emberihatalom-kép fenntartására és megerősítésére szolgáló meghatározott hasznosság-perspektíváinak eredményei: és csak hamisan vetítjük ki őket a dolgok lényegébe. Megint csak az ember hiperbolikus naivitásával van dolgunk, aki önmagát a dolgok értelmének és

értékmérőjének [tételezi].

13

A nihilizmus beteges átmeneti állapotot jelent (beteges az a széles körű általánosítás, hogy semmi értelme az egésznek): akár mert az alkotó energiák még nem elég erősek, akár mert a dekadencia habozik és nem találta még ki segédeszközeit.

E hipotézis előfeltétele: – nincs igazság, nem létezik a dolgok abszolút állapota, már nincs „magánvaló” (Ding an sich). – Ez pedig már önmagában is nihilizmus, és pedig a legszélsőségesebb. A dolgok értékét éppen abba helyezi, hogy ennek az értéknek nem felel meg és nem is felelt meg semmiféle realitás, hanem csak az erő szimptomája az értéktételező részéről, az élet céljává egyszerűsítve.

14

Az értékek és változásuk összefüggnek az érték tételezője hatalmának növekedésével.

A hitetlenség, a „szellem megengedett szabadságának” mértéke mint a hatalom növekedésének kifejeződése.

„Nihilizmus” mint a szellem, a dúsgazdag élet legnagyobb hatalmának eszménye: részben romboló, részben ironikus.

15

Mi a *hit*? Hogyan keletkezik? Minden hit valaminek az igaznak-tartása. A nihilizmus legszélsőségesebb formája talán az lenne: hogy minden hit, minden igaznak-tartás szükségképpen hamis: mert igazi világ egyáltalán nincs. Tehát: egy *perspektivikus látszat*, amelynek eredete bennünk gyökerezik (amennyiben egy szűkebb, lerövidített, leegyszerűsített világra továbbra is szükségünk van).

– Hogy az erő mértéke, mennyire tudjuk önmagunknak bevallani a látszatot, a hazugság szükségességét, anélkül hogy tönkremennénk bele.

Ennyiben lehet a nihilizmus, mint egy valóságos világ, egy lét tagadása, egy isteni gondolkodásmód.

16

Ha mi „csalódott emberek” vagyunk, akkor nem az élet tekintetében vagyunk csalódottak: hanem mert a sokféle „kíváratosságra” rányílt a szemünk. Gúnyos, fojtott dühvel nézünk mindent, ami „eszménynek” minősül: csak azért vetjük meg magunkat, mert nem tudjuk minden órában megfékezni azt az abszurd indítást, amelynek neve „idealizmus”. Az elkényeztetés erősebb a csalódott ember dühénél...

17

A Schopenhauert nihilizmus mennyiben még mindig ugyanazon eszmény következménye, amely a keresztény teizmust megalkotta.

A bizonyosság foka a legfőbb kíváratosság, a legfőbb értékek, a legmagasabb tökéletesség tekintetében olyan nagy volt, hogy a filozófusok ebből a priori, abszolút bizonyossággént indultak ki: az élen „Isten”, mint eleve adott igazság. „Istenhez hasonlatossá válni, feloldódni Istenben” – évezredekig ezek voltak a legnaivabb és legmeggyőzőbb kíváratosságok (– ám valamely dolog, amely meggyőző, ezért még nem igaz: csupán meggyőző. Megjegyzés a számárnak.)

Elfelejtettük, hogyan adjuk meg az eszmény tételezésének a személyes valóságot is: ateistákká váltunk. De voltaképpen lemondtunk-e az eszményről? – Az utolsó metafizikusok alapján véve még mindig benne keresik az igazi „valóságot”, a „magánvalót”, amelyhez képest minden egyéb csak látszólagos. Dogmájuk, hogy mivel jelenségvilágunk nyilvánvalóan nem ennek az eszménynek a kifejeződése, éppen ezért nem is „igaz” – és alapján véve még csak nem is vezet vissza arra a metafizikai világra, mint okra. A föltétlen dolog, amennyiben ez a legmagasabb rendű tökéletesség, egyszerűen nem adhat alapot minden föltételes létezőnek. Schopenhauernek, aki ezt másként akarta, szüksége volt arra, hogy ezt a metafizikai alapot mint az eszménnyel alkotott ellentétet gondolja el, „gonosz, vak

akaratként”: ekképp lehetett ez a „megjelenő” az, ami a jelenségvilágban nyilvánul meg. De még ezzel sem adta föl az eszmény abszolútumát – hanem átlopakodott... (Kantnak mintha szüksége lett volna az „érthető szabadság” hipotézisére, hogy az ens perfectumot ezen világ így-és-így-léte iránti felelősségétől megszabadítsa, vagyis röviden, hogy a gonoszt és a bajt megmagyarázhassa: botrányos logika ez egy filozófus esetében...)

18

A modern kor legáltalánosabb jele: az ember a saját szemében roppant sokat veszített méltóságából. Hajdan hosszú ideig a lét középpontja és tragédia-hőse; aztán legalább azon fáradozik, hogy bizonyítsa rokonságát a lét döntő mértékben fontos és önmagában is értékes oldalával – ahogy azt minden metafizikus teszi, akik az emberi méltóságot akarják megőrizni azzal a hitükkel, hogy a morális értékek kardinális értékek. Ha az ember már nem hisz Istenben, annál makacsabban ragaszkodik a morálba vetett hitéhez.

19

Minden tisztán morális érték-tételezés (mint például a buddhista) nihilizmussal végződik: ez vár Európára! Azt hisszük, elég az erkölcstan vallási háttér nélkül: ám ezzel szükségszerű az út a nihilizmusba. – A vallásban nincs kényszer, hogy értéktételezőként tekintsük önmagunkat.

20

A nihilizmus „minek?” kérdése abból az eddigi megszokásból indul ki, amelynek köszönhetően a célt úgy látjuk, mintha azt kívülről adnák meg, tűznék ki, követelnék meg – nevezetesen mintha valami ember fölötti tekintély állítaná elénk. Miután elfelejtettünk hinni e tekintélyben, régi szokás szerint egy másik tekintélyt keresünk, amely közvetlenül képes beszélni, célokat és feladatokat adni, parancsokat osztogatni. Itt elsősorban a lelkiismeret tekintélye lép előtérbe (a morál annál parancsolóbb erejű lesz, minél inkább egyenjogúsítja a teológiát) – ez volna a kárpótlás a személyes tekintélyért. Vagy az ész tekintélye. Vagy a társadalmi ösztön tekintélye (a csorda). Vagy az immanens szellemű történelem, amely önmagában hordja célját és amelyre hagyatkozhatunk. Szeretnénk megkerülni az akaratot, egy cél akarását, azt a kockázatot, hogy mi tűzzünk ki célt magunk elé; szeretnénk elhárítani magunktól a felelősséget (– elfogadnánk a fatalizmust). Végül: *boldogság* és némi képmutatással, a legtöbbször *boldogsága*. Azt mondjuk magunknak:

1. meghatározott célra semmi szükség,

2. előrelátás egyáltalában nem lehetséges.

Éppen most, amikor az akaratnak ereje teljében kellene lennie, éppen most a leggyöngébb és a legkishitűbb ez az akarat. Abszolút bizalmatlanság az akarat egész szervező ereje iránt.

21

A tökéletes nihilista. – A nihilista szeme csúffá idealizál, amelyet az emlékei iránti hűtlenség idéz elő – elejti őket, hagyja, hogy lehulljanak a levelei, nem óvja őket a hullasápadt elszíneződésektől, ahogy az emlék is távolivá, elmúlttá fakul. És amit a nihilista magával szemben nem követ el, azt nem követi el az ember egész múltja ellen sem – elejti.

22

Nihilizmus. Ez *kétértelmű*

A. Nihilizmus mint a szellem fokozott hatalmának jele: mint *aktív nihilizmus*.

B. Nihilizmus mint a szellem hatalmának hanyatlása és csökkenése: ez a *passzív nihilizmus*.

23

A nihilizmus normális állapot.

Lehet az erő jele: a szellem ereje annyira fokozódhat, hogy számára az eddigi célok („meggyőződések”, a hit kacatjai) aránytalanul csekélyek (– valamely hit általában létfeltételek kényszerét fejezi ki, azon viszonyok tekintélyének való alávetettséget, amelyek között egy lény fejlődik, növekszik, hatalmában gyarapodik...); másrészt a nem elégséges erő

jele szintén lehet, amely erő elégtelen ahhoz, hogy produktív módon tűzzön ismét maga elé valamely célt, miértet, hitet.

Viszonylagos erejének maximumát a rombolás erőszakos erejeként éri el: *mint aktiv nihilizmus*.

[Ennek ellentéte volna a fáradt nihilizmus, amely már nem támad: legismertebb formája a buddhizmus: mint passzív nihilizmus,] mint a gyöngeség jele: a szellem ereje kifáradhat, kimerülhet, annyira, hogy az eddigi célok és értékek aránytalanul nagyok lesznek, és nem találnak hitre többé – így az értékek és célok szintézise (amelyen minden erős kultúra alapul) fölbomlik, úgy, hogy az egyes értékek szembefordulnak egymással: széthullás – minden, ami csak fölgyorsít, gyógyít, nyugtat, tompít, az előtérbe lép, különféle öltözetekben; vallási vagy morális vagy politikai vagy esztétikai öltözetben stb.

24

A nihilizmus nem csupán a „hiába!” fölötti szemlélődés és nem csak az a hit, hogy minden megérett a tönkremenésre: hanem fölemeljük a kezünket és tönkretesszük a dolgokat. Mindez, ha úgy tetszik, logikátlan: ám a nihilistának nincs szüksége arra, hogy logikusnak higgye magát... Erős szellemek és erős akaratú emberek állapota ez: és az ilyenek képtelenek arra, hogy az „ítélet” nem-jénél megálljanak: – a tett nem-je természetükből következik. Az ítélet által való megsemmisítés támogatja a kézzel való, fizikai megsemmisítést.

25

A *nihilista geneziséhez*. – Csak későn jön meg a bátorságunk ahhoz, amit voltaképpen tudunk. Hogy alapjában véve eddig is nihilista voltam, csak nemrégén vallottam be magamnak: az energia, a nonchalance, amelyekkel nihilistaként előrenyomultam, eltakarták szemem elől ezt az alapvető tényt. Ha valamely cél felé tartunk, akkor lehetetlennek tűnik, hogy alapvető hittételünk a „magánvaló céltalanság” legyen.

26

A *tetterősek pesszimizmusa*: a „*Minek?*”-et egy iszonytató harcban, egyedül legyőzni. Hogy valami százszor fontosabb, mint a kérdés, hogy jól vagy rosszul érezzük-e magunkat: ez minden erős jellem alapvető ösztöne – következésképpen az is, hogy mások jól vagy rosszul érzik-e magukat. Röviden szólva, hogy van egy célunk, amelyért nem habozunk emberáldozatot hozni, minden veszélyt vállalni, minden rosszat, sőt akár a legrosszabbat magunkra venni: ez a *nagy szenvedély*.

[2. A nihilizmus további okai]

27

A *nihilizmus okai*: 1. *Hiányzik az emelkedettebb faj*, vagyis azok, akiknek kimeríthetetlen gyümölcsözősége és hatalma megőrzi az emberbe vetett hitet. (Gondoljunk csak arra, amit Napóleonnak köszönhetünk: ezen évszázad majdnem minden magasztosabb reményét.)

2. Az *alacsonyabb faj*, a „csorda”, „tömeg”, „társadalom” megfelel a szerénységről és kozmikus, *metafizikus* értékek fűjje fel igényeit. Ezáltal *vul-garizálódik* az egész létezés: amennyiben ugyanis a tömeg uralkodik, zsarnokoskodik a kivételeken, ekképp ezek elveszítik önmagukban való hitüket, és *nihilisták* lesznek.

Minden olyan kísérlet, amely magasabb rendű típust gondolna ki, hibás („romantika”, a művész, a filozófus, Carlyle kísérletével szemben, aki magasabb rendű morális értékeket akart adni nekik).

Ennek eredménye: ellenállás a magasabb rendű típussal szemben.

Minden magasabb rendű típus hanyatlása és bizonytalansága; harc a zseni ellen („népköltészet” stb.). Együttérzés az alacsonyabb rendűekkel, a szenvedőkkel mint a lélek nagyságának mértéke.

Hiányzik a filozófus, a tett értelmezője, nem pedig csak átköltője.

28

A tökéletlen nihilizmus, formái: ebben élünk.

A nihilizmustól való menekülési kísérletek, ezen értékek átértékelése nélkül:
az ellenkező hatást váltják ki, kiélezi a problémát.

29

[Az önbódítás módjai. –] Lelkünk mélyén nem tudjuk hová? Úr. – Kísérlet bódulat útján szabadulni tőle. – A bódulat mint zene. – A bódulat mint kegyetlenség, a legnemesebb bukásának tragikus élvezete. – A bódulat mint szertelen, vak rajongás egyesekért (vagy korszakokért) (mint gyűlölet stb.). Kísérlet, gépiesen dolgozni a tudomány eszközeként. – Nyitott szemmel járni, hogy számos apró kis élvezetet is meglássunk, például még megismerőként is. Veszedelmes, önpusztító szerénység. Pátosszá általánosítjuk szerénységünket; az örök úr kéjes élvezete, misztikája; „a művészet a művészetért” (*le fait*), „a tiszta megismerés” mint az önmagunktól való undor narkózisa; akármilyen állandó munka, bárminemű ostoba kis fanatizmus; minden eszköz összevisszasága, betegség az általános mértéktelenség miatt (a züllés megöli az élvezetet).

1. Akaratgyöngeség mint eredmény.

2. A túlzott büszkeséget és a kicsinyes gyöngeség megaláztatását ellentétben érezzük.

30

Eljön az idő, amikor majd meg kell fizetnünk azért, hogy két évezreden keresztül keresztények voltunk: elveszítjük éltető súlypontunkat – egy darabig nem tudjuk, hol van fent, hol lent. Nagy hirtelen ellentétes értékelésekbe vetjük magunkat, ugyanazzal az energiamennyiséggel [éppen amely az emberben létrehozta az ember extrém túlértékelését.]

Most minden velejéig hamis, „szó”, összevisszaság, gyöngeség vagy túlfeszített:

a) egyfajta földi megoldással próbálkozunk, ám ugyanabban az értelemben, mint az igazság, szeretet, igazságosság végső diadala: a szocializmus: a „személyek egyenlősége”;

b) igyekszünk a morál-eszményt megtartani (az önzetlenség, önrágalmazás és az akaratmegtagadás elsőbbségével);

c) megkíséreljük megőrizni még a „túlvilágot” is: még ha csak logikaellenes x-ként is: de ezt mindjárt úgy értelmezzük, hogy valamiféle régi stílusú metafizikai vigaszt lehessen levonni belőle;

d) kísérletet teszünk a régi stílusú isteni vezetésre, a dolgok jutalmazó, büntető, nevelő, jóra vezető rendjét a történelemből kiolvasni;

e) változatlanul hiszünk a jóban és gonoszban: a jó győzelmét és a gonosz megsemmisítését feladatnak tekintjük (– ez angol, az üresfejű John Stuart Mill tipikus esete);

f) a „természetesség”, a vágy, az ego megvetése: kísérlet arra, hogy még a legmagasabb szellemiséget és művészetet is az elszemélytelenedés következményének és mint désinteressement-t fogjuk fel;

g) megengedik az egyháznak, hogy még mindig benyomuljon az egyén életének minden élményébe és csúcspontjába, hogy megadja ezeknek a felszentelést és a magasabb értelmet: van még „keresztény államunk”, „keresztény házasságunk” –

31

Voltak gondolkodóbb és szétgondoltabb idők is, mint a miénk: például Buddha föllépésének korszaka, amikor maga a nép az évszázados szektás civakodások után végül annyira elveszett a filozófiai tanok szakadékában, mint manapság az európai népek a vallási dogmák finomságaiban. Legkevesbé az „irodalom” és a sajtó által hagyjuk magunkat félrevezetni, hogy korunk „szelleméről” nagy véleménnyel legyünk: a milliányi spiritizma meg az a gimnasztika-kereszténység, amelynek gusztustalan csúfsága minden angol találmányra jellemző, jobb kiindulási szempontokat biztosít – és önmaga elleni tanúság.

Az európai pesszimizmus még csak a kezdet kezdetén jár: még nem jellemzi az a förtelmes, vágyakozó, merev, üveges tekintet, amelyben a semmi tükröződik, amint egyszer már Indiában előfordult; sok még benne a „csinált” és kevés a „lett, keletkezett”, túl sok a

tudósi és költői pesszimizmus; úgy vélem, mindennek nagy részét kitalálták csupán, „megcsinálták”, ám nem igazi „ok”.

32

Az eddigi pesszimizmus kritikája. – Az eudémonologikus szempontok elhárítása mint az erre a kérdésre való redukció: mi ennek az értelme? Az elsötétedés redukciója. – A mi pesszimizmusunk: a világnak nem az az értéke, amit tulajdonítottunk neki – hitünk annyira fölfokozta a megismerés utáni vágyunkat, hogy ma ezt kell mondanunk. Elsősorban arról van szó, hogy kisebb az értéke: elsősorban így érezzük – csak ebben az értelemben vagyunk pesszimisták, nevezetesen azzal az akarattal, hogy kíméletlenül bevalljuk magunknak ezt az átértékelést, és semmit sem kendőzünk el, hazudunk le önmagunk előtt a régi módon...

Pontosan így találunk rá a pátozra, amely talán arra ösztönöz minket, hogy új értékeket keressünk. In summa: a világ sokkal értékesebb lehetne, mint hittük – rá kell jöjjünk eszményeink naivitására, és hogy talán abban a tudatban, hogy a legfőbb értékelést adjuk a világnak, emberi létünknek még egy mértékletes-olcsó értéket sem adtunk.

Mit istenítettünk? – A közösségen belüli érték-ösztönöket (amelyek e közösség fennmaradását lehetővé tették).

Mit rágalmaztunk meg? – Azt, ami a magasabb rendű embert elválasztotta az alacsonyabb rendűektől, a távolságteremtő ösztönöket.

33

A pesszimizmus térhódításának okai:

1. az élet leghatalmasabb és legígéretesebb ösztöneit eddig megrágalmazták, ezért nehezedik átok az életre;

2. az ember fokozódó talpraesettsége, becsületessége és merészebb bizalmatlansága ezen ösztönöket az élettől szétválaszthatatlannak fogja föl és szembefordul az étellel;

3. csak a legközépszerűbbek, akik e konfliktust nem élik át, tenyésznek szaporán, míg az értékesebb ember sikertelen, és az elfajzottság példajaként önmaga ellen foglal állást – másrészt viszont a középszerű, aki önmagának ad célt és értelmet, háborodik föl (– hogy már senki sem tud a minnek? kérdésre válaszolni-);

4. egyre fokozódik az elsekélyesedés, a sérülékenység, a nyugtalanság, a sietség, a panasz – az egész hányattatás és az úgynevezett „civilizáció” jelenvalósítása egyre könnyebb, az egyén pedig fölmondja a szolgálatot, alávétve magát e förtelmes gépezetnek.

34

A modern pesszimizmus a modern világ haszontalanságának kifejeződése – nem pedig a világé és a létezésé.

35

A szenvedés túlsúlya az örömmel szemben vagy fordítottja (a hedonizmus): mindkét tan maga is útmutató a nihilizmushoz...

Mert itt mindkét esetben nem más végső értelmet adnak, mint az öröm és a bánat kifejeződését.

De így az olyan ember beszél, aki már nem merészel akarni, szándékot vállalni, értelmet tételezni: – egyetlen egészséges ember sem méri az élet értékét az efféle mellékes dolgok mértékével. Es a szenvedés túlsúlya lehetséges volna, és ennek ellenére egy erős akarat és az igent mondás az életre; e túlsúly szükségessége.

„Az élet nem éri meg”; „rezignáció”; „mi végre a könnyek?...” – gyöngé és szentimentális gondolkodásmód. *Un monstre gai vaut mieux/Qu'un sentimental ennuyéux.* (Egy vidám szörny többet ér/Az érzélgős embernél – *a ford.*)

36

A filozofikus nihilista meg van győződve, hogy minden történés értelmetlen és hiábavaló; értelmetlen és fölösleges létnek pedig nem kellene lennie. De mi az, hogy: Nem kellene? Honnan vesszük ezt az „értelmet”, ezt a mértéket? – A nihilista alapjában véve úgy véli, hogy

egy ilyen sivár, haszontalan lét látványa nem kielégítően, siváran, kétségbeejtő módon hat egy filozófusra; az ilyen belátás ellentmond filozófusi finomabb érzékenységünknek. Abszurd értékelésre vezet: a létezés karaktere örömet kellene szerezzen a filozófusnak, ha még egyáltalán ragaszkodik a jussához...

Könnyen megérthetjük tehát, hogy öröm és bánat a történelem belül csak eszköz értelmű lehet: föltehetnénk még a kérdést, hogy az „értelmet” és „cél” egyáltalán láthatjuk-e, nem megoldhatatlan-e számunkra az értelmetlenség vagy ellentéte kérdése –

37

A pesszimizmus nihilizmussá fejlődése.

Az értékek természetellenessé tétele. Az értékek skolasztikája. A „levegőben lógó”, „kiszabadított” idealisztikus értékek ahelyett, hogy uralkodnának a cselekvésen és vezérelnék azt, elítélően szembefordulnak vele.

Ellentéteket vezetnek be a természetes fokozatok és rangok helyett. A rangsor gyűlölete. Az ellentétek megfelelnek a csürhe korszakának, mert könnyebben felfoghatók.

Az elvetett világ a mesterségesen fölépített, „valóhoz, értékeshez” viszonyítva.

Végre felfedeztük, milyen anyagból építették is a „való” világot: és már csak ez az elvetett világunk van csupán, és azt a bizonyos legnagyobb csalódást is el-vetendősege számlájára írjuk.

Ekképp tehát eljött a nihilizmus: megtartottuk az uralkodó értékeket – de semmi mást!

Itt jön létre az erős és a gyöngé ember problémája:

1. a gyöngék tönkremennek bele;

2. az erők szétrombolják, ami nem megy tönkre;

3. a legerősebbek leküzdik az uralkodó értékeket. *Mindez együttvéve jelenti a tragikus korszakot.*

[3. A nihilista mozgalom mint a dekadencia kifejeződése]

38

Mostanában nagyon gyakran helytelenül használunk egy véletlenszerű és semmilyen tekintetben sem találó szót: mindenütt pesszimizmust emlegetünk, veszekszünk a kérdésen, amelyre kell hogy legyen válasz: kinek van igaza, a pesszimizmusnak vagy az optimizmusnak. Nem értettük meg, ami pedig kézzelfogható: hogy a pesszimizmus nem probléma, hanem szimptóma – hogy e nevet helyettesíteni [kellene] a „*nihilizmussal*” – hogy a kérdés, vajon a nemlét jobb-e a létnél, már maga is betegség, hanyatlás, idioszinkrázia...

A pesszimista mozgalom csak egy lélektani dekadencia kifejeződése.

39

Megértendő: – Mindenfajta hanyatlás és megbetegedés tevékenyen és folyamatosan közreműködött össz-értékítéleteink kialakulásában; hogy az uralkodóvá váló értékítéletekben a dekadencia még túlsúlyba is került: hogy nem csupán minden jelenlegi elnyomorodottság és elfajzottság nyomán beálló állapottal kell megküzdenuk, hanem hogy minden eddigi dekadencia megmaradt, vagyis eleven maradt. Az emberiség ilyen totális eltévelyedése elemi ösztöneitől, az értékítélet e teljes dekadenciája a par excellence kérdőjel, az igazi rejtély, amelyet az „ember”-állat ad föl a filozófusnak –

40

A „dekadencia” fogalma. –A hanyatlás, a züllés, a kicsapongás önmagában még nem elítélendő: az életnek, az élet fejlődésének szükségszerű következményei. A dekadencia megjelenése pontosan olyan szükségszerű, mint az élet bármely fellendülése és térhódítása: egyszerűen megakadályozhatatlan. Az ész viszont fordítva akarja.

Szégyen és gyalázat minden szocialista gondolkodóra, hogy szerintük létezhetnek olyan körülmények, társadalmi kombinációk, amelyekben már nem burjánzana a bűn, a betegség, a prostitúció, az ínség... De ez annyi, mint az élet elítélése. Egy társadalomnak nem áll módjában fiatalnak maradnia. Salakanyagot pedig akkor kell termelnie, amikor igazán jó

erőben van. Minél energikusabban és merészebben jár el, halad előre a társadalom, annál több lesz a szerencsétlen, félresikeredett ember, annál közelebb kerül a hanyatláshoz... Az életkort nem lehet intézményesen kiküszöbölni. A betegséget sem. A bűnt sem.

41

A dekadencia lényegének alapvető megértése: *amit eddig az okainak gondoltunk, azok a következményei.*

Ezzel a morális kérdések egész perspektívája megváltozik. Az egész morális küzdelem a vétkek, a luxus, a bűnözés, még a betegség ellen is naivitásnak, fölöslegesnek tűnik: – semmi „javulás” – a megbánás ellenére.

A dekadencia maga nem olyasmi, ami ellen harcolni kellene: abszolút szükségszerű és minden korszak és minden nép sajátja. Ami ellen minden erőnkkel küzdünk [kell], az a fertőzések behurcolása az organizmus egészséges részeibe.

Ezt tesszük? Ennek ellenkezőjét tesszük. – Pontosan ezen fáradozunk a humanitás nevében.

Hogyan viszonyulnak ehhez a biológiai alapkérdéshez az eddigi legfőbb értékek? A filozófia, a vallás, a morál, a művészet stb.

A gyógymód: például a militarizmus, Napóleontól kezdve, aki a civilizációban természetes ellenségét látta...

42

Amire eddig az elfajzás okaiként tekintettünk, azok a következményei.

Ám amit az elfajzás gyógyszereinek néztünk, azok is csupán bizonyos hatásainak csillapítószerai: a „gyógyultak” bizonyos típusú elfajzottak csupán.

A dekadencia következményei: a bűn – a bűnözési hajlam; a betegség – a betegesség; a bűnözés – a kriminalitás; a nőtlenség – a terméketlenség; a hisztériára való hajlam – az akaratgyengeség; az alkoholizmus, a pesszimizmus; az anarchizmus; a kicsapongás (a szellemi is). A rágalmazó, az áskálódó, a kételkedő, a romboló.

43

A „dekadencia” fogalmához.

1. A szkepszis a dekadencia következménye, – éppen úgy, mint a szellemi kicsapongás.

2. A romlott erkölcsiség a dekadencia következménye (akaratgyengeség, erős izgatószerrek igénye –).

3. A lélektani és a morális gyógymódok nem változtatnak a dekadencia menetén, nem tartóztatják föl, fiziológiailag nullák –:

E nagy igényű „reakciók” nagy semmijének megértése; ezek a narkotizáció formái bizonyos végzetes következmény-jelenségek ellen; nem küszöbölik ki a morbid elemet; ezek gyakorta heroikus kísérletek a dekadencia emberének megsemmisítésére, hogy ártalmasságának csak egy minimuma valósuljon meg.

4. A nihilizmus nem ok, hanem csak a dekadencia logikája.

5. A „jó” és a „hitvány” a dekadencia két típusa csupán: összetartanak minden alapvető jelenségben.

6. A *szociális kérdés* a dekadencia egyik következménye.

7. A betegségek, mindenekelőtt az ideg- és elmebetegségek annak jelei, hogy hiányzik az erős jellem védekezőereje; épp emellett szól az ingerlékenység is, így aztán a kedv és a kedvetlenség elsőrendű problémák lesznek.

44

A dekadencia legáltalánosabb típusai:

1. Abban a hitben vagyunk, hogy gyógyírt választunk, de az voltaképpen csak fölgyorsítja a kimerülést – ide tartozik a kereszténység –: hogy az ösztön rossz választásának leggyakoribb esetét említsük föl; – ide tartozik a „haladás” is. –

2. Elveszítjük ellenálló képességünket az ingerekkel szemben – véletlenek uralkodnak

rajtunk: élményeinket durván torzítva fölnagyítjuk... „elszemélytelenedés”, az akarat szétforgácsolódása – ehhez egy egész különfajta erkölcsiség tartozik, az altruista, amely a részvétet, együttérzést hirdeti: lényege a személyiség gyöngesége, ezért együtt hangzik, és akár a túlfeszített húr, állandóan rezeg... túlzott ingerlékenység...

3. Összetévesztjük az okot a hatással: nem fiziológiainak értjük a dekadenciát, és következményeiben látjuk a rossz közérzet tulajdonképpeni okát – ide tartozik az egész valláserkölc.

4. Olyan állapotra vágyunk, amelyben nincs több szenvedés: az élettől szerintünk csak rosszat lehet várni – az öntudatlan, érzéketlen állapotokat (alvás, eszméletlenség) összehasonlíthatatlanul értékesebbnek ítéljük a tudatosaknál; ebből pedig módszertan következik...

45

A „gyöngék” *higiéniájához*. – Elhibázunk mindent, amit gyöngeségünkben teszünk. Tanulság: Semmit sem tenni. Csak az a bökkenő, hogy az erő kikapcsolásához, a nem reagáláshoz szükséges erő éppen a gyöngeség befolyása alatt a legkisebb: sohasem reagálunk gyorsabban és céltalanabban, mint akkor, amikor egyáltalán nem kellene reagálni...

Valamely jellem ereje a kivárásban és a reakció halogatásában mutatkozik meg: bizonyos *adiaforia* (görög: közömbösség – *a ford.*) éppen úgy a sajátja, ahogy a gyengeség sajátja az ellenszűrés kiszámíthatósága, a „cselekvés” hirtelensége és meggátolhatatlansága... Az akarat gyöngé: és az ostoba dolgok elkövetésének elkerülésére az volna a recept, hogy erős akarattal semmit se tegyünk... *Contradictio*... Az önpusztítás egy fajtája, az önfenntartás ösztöne kompromittálódik... A gyöngé önmagának árt... ez a dekadencia típusa...

Voltaképpen rengeteget gondolkoztak már azokon a praktikákon, amelyek segítségével a szenvtelenség előidézhető. Az ösztön annyiban van jó úton, hogy a semmittevés hasznosabb bármilyen tevékenységnél...

A magányos filozófusok, a fakírok minden rend-gyakorlatát az a helyes értékmérő szabályozza, hogy egy bizonyos embertípus akkor használ magának a legtöbbet, ha a lehető legnagyobb mértékben megakadályozza magát a cselekvésben –

A könnyítés eszközei: teljes engedelmesség, a gépies tevékenység; az olyan emberek és dolgok leválasztása, amelyek azonnali döntést és cselekvést követelnének.

46

Az *akarat gyöngesége*: e hasonlat félrevezető is lehet. Mert akarat nincs, következésképpen sem erős, sem pedig gyöngé akarat nem létezik. Az indítékok sokasága és szétszórtsága, valamint rendszerezésük hiánya adja a „gyöngé akaratot”, míg az említettek koordinációja egyetlen erős indíték vezérletével eredményezi az „erős akaratot”: – az első állapotra jellemző az oszcilláció és a súlypont hiánya; a másodikra a pontosság és az irány határozottsága.

47

Nem a betegség öröklődik, hanem a betegesség (a betegségre való hajlam): az ellenálló erő gyöngesége a káros hatások veszélyével szemben stb., az ellenállás megtört ereje – morálisan szólva: a rezignáció és az ellenség előtti megalázkodás. Föltettem magamnak a kérdést, hogy az eddigi filozófia, morál és vallás mindezen legfőbb értékei vajon nem hasonlíthatók-e össze a gyöngé emberek, az elmebetegek és az idegbetegek értékeivel: mérsékeltebb formában ugyanazt a rosszat testesítik meg...

Minden morbid állapot értéke, hogy bizonyos normál állapotokat nagyítóüveg alatt megmutat nekünk, amelyek egyébként normálisak, de úgy nemigen láthatók...

Egészség és betegség lényegileg nem különböznek egymástól, amint a régi orvosok és néhány mai orvos szintén véli. Nem szabad mindazokból különféle elveket és entitásokat csinálni, akik az élő organizmusért küzdenek, és csatateret csinálnak belőle. Régi vicc ez és merő fecsegés csupán, amely immár semmire sem jó. Valójában a létezés e két módja között csak fokozati különbség van: a normális jelenségek túlzásba vitele, aránytalansága,

harmóniájuk hiánya hozza létre a beteg állapotokat (Claude Bemard).

Amennyiben így a Gonosz is tekinthető túltengésnek, diszharmóniának, aránytalanságnak, annyiban tud a Jó oltalmazó diéta lenni a túltengés, diszharmónia és az aránytalanság veszélye ellen.

Az öröklött gyöngeség mint uralkodó érzés: a legfőbb értékek oka.

NB. Gyöngeséget akarunk: miért?... többnyire mert szükségképpen gyöngék vagyunk...

A *legyöngülés* mint *feladat*: a vágy, a kedv és kedvetlenség érzéseinek, a hatalom akarásának legyöngülése büszkeségéretté, bírvágyá és egyre fokozódó bír-vágygá; a legyengülés mint alázat; a legyengülés mint hit; a legyengülés mint ellenérzés és szégyenkezés minden természetes dologgal szemben; mint az élet tagadása, mint betegség és szokásos gyöngeség... legyengülés mint lemondás a bosszúról, az ellenállásról, az ellenségeskedésről, a haragról.

Melléfogás a kezelésben: a gyöngeséget nem egy *système fortifiant-n&* (erősítő rendszerrel – *a szerk.*) akarjuk leküzdeni, hanem egyfajta igazolással és mora-lizálással, vagyis magyarázattal...

Két alapvetően különféle állapot összekeverése: például az erő nyugalma, amely lényegileg a reakciótól, a cselekvéstől való tartózkodás, az isteni típus, amely semmit sem mozdít... és a kimerültség nyugalma, a merevség, egészen az érzéketlenségig. – Minden filozófiai-aszkétikus folyamat a második felé tart, de valóban azt hiszi, hogy az első felé... Mert olyan predikátumokat rendelnek az elért állapothoz, mintha isteni állapotot értek volna el.

48

A *legveszedelmesebb félreértés*. – Létezik egy fogalom, amely látszólag semmiféle zavart vagy kétértelműséget nem enged meg: ez pedig a kimerültség fogalma. Ez megszerezhető vagy akár örökölhető is – minden esetben megváltoztatja a dolgok aspektusát, *a dolgok értékét*...

Azzal az emberrel ellentétben, aki abból a bőségből, amelyet képvisel és át-érez, akaratlanul is ad a dolgoknak, és ezért teljesebbnek, hatalmasabbnak, ígéretesebbeknek látja őket – aki mindig képes ajándékozni – a kimerült ember mindent, amit csak lát, lekicsinyeli és elcsúfít, tönkresilányítja az értéket: kártékony...

Itt mintha nem is lehetne melléfogni: a történelem mégis tartalmazza azt a kíméletlen tényt, hogy a kimerült embert mindig összecserélték a legteljesebbel –és a legteljesebbet a legkártékonyabbal.

A gyöngé, akiben kevés élet van, az életet még jobban elszegényíti: az erős, az életben gazdag ember, gazdagítja az életet... Az előbbi ennek elődjé; a második az élethez csak hozzáad... Hogyan is lehetséges hát összetéveszteni őket?

Amikor a kimerült a legnagyobb aktivitás és energia gesztusaival lép a színre, ha az elfajzásnak nagy szellemi és idegenergia-kisülés a feltétele, akkor összetévesztik őt a gazdag emberrel... Hiszen félelmet keltett... – A bolondok kultusza még mindig az életben gazdag emberek, a hatalmasok kultusza. A fanatikust, a megszállottat, a vallási epilepsziást, mindezeket a különcöket a hatalom legmagasabb típusainak érezték: isteninek.

Az erőnek ezt a félelmet ébresztő fajtáját tekintették mindenekelőtt isteninek: itt volt a tekintély kiindulási pontja, eredete, itt interpretálták, hallgatták, keresték a bölcsességet... – Majdnem mindenütt ebből fejlődött ki bizonyos „istenítés” akarása, vagyis a szellem, a test és az idegek tipikus elfajzottá tévése: a magasabb létmódhoz vezető út megtalálásának kísérlete. Megbetegíteni, megőrjíteni magunkat, provokálni a zavar és a romlás szimptomáit – ez azt jelentette, hogy erősebbek, emberfölöttibbek, félelmetesebbek és bölcsőbbek lettünk: – azt hittük, ezen az úton olyan sok hatalomra teszünk szert, hogy még adhatunk is belőle. Akárhol is imádtunk valakit, olyasvalakit imádtunk benne, aki adni tud.

Félrevezető volt e téren a mámor, a bódulat élménye... ez a legmesszebbmenőig fokozza a hatalom érzését, következképpen, naivan megítélve, a hatalmat – a hatalom legmagasabb

szintjén a legmámorosabb embernek kellett tehát lennie, az extázisban lévőnek. – A márnak két forrása van: az élet túlságosan nagy bősége és az agy beteges táplálásának állapota.

49

Szerzett, nem öröklött kimerültség: Nem kielégítő táplálkozás, gyakorta azért, mert tudatlanok vagyunk a táplálkozás terén; például a tudósoknál; az erotikus prekozitás: elsősorban a francia ifjúság átka, a párizsiakkal az élen: ők már a középiskolából torzán és mocskosan lépnek a világba – és soha többé nem is szabadulnak meg a kárhuzatos hajlamok láncolatától, ezek az önmagukkal szemben is ironikusak és megvetőek – gályarabok, minden lehetséges kifinomultsággal –: egyébként a leggyakrabban már szimptomája a faji és családi dekadenciának, mint minden hiper-ingerlékenység, a környezet fertőző hatása úgyszintén: – akit a környezete határoz meg, az már dekadens. Az alkoholizmus, nem az ösztön, hanem a megszokás, az ostoba utánzás, a gyáva vagy hiú alkalmazkodás egy uralkodó rendhez: – Németek között micsoda áldás egy zsidó! Mennyi tompaság, ezek a kerek fejek, kék szemek! Az esprit hiánya az arcon, a beszédben, a tartásban; a lusta nyújtózkodás, a pihenésnek ez a germán igénye, amit persze nem a túlzásba vitt munka idéz elő, hanem a különféle alkoholos italok utálatos fogyasztása és a velük való visszaélés...

50

A kimerültség elmélete: – a bűn, az elmebetegek (a művészek is...), a bűnözők, az anarchisták – ezek nem az elnyomott osztályok, hanem minden osztály eddigi társadalmának söpredéke...

Azzal a belátással, hogy minden társadalmi rétegünk átitatódott már ezekkel az elemekkel, megértettük azt is, hogy a modern társadalom nem „társadalom”, nem „test”, hanem különféle csőcselékek, csandalák beteg konglomerátuma –olyan társadalom, amelynek nincs már ereje a kiválasztáshoz.

Mennyiben hatol még mélyebbre a betegség az évszázadokon át való együttélés miatt:

a modern erény,

a modern szellemiség, mint betegségformák
tudományunk

51

[*A korrupció állapota.* –] Megértendő minden korrupciós forma összetartozása; a keresztény korrupcióról se feledkezzünk el (Pascal mint típus); de a szocialista-kommunista korrupcióról se (a kereszténység folyománya) – a szocialisták legmagasabb rendű társadalmiság-fölfogása a legalacsonyabb rendű a társadalmiság-rangsorban; a „*túlvilág*”-korrupció: mintha a való világon, a létezés világán kívül volna a majdan létező világa is.

E ponton szerződésnek semmi helye; itt kíméletlen harcot kell vívnunk, kimetszeni kell, megsemmisíteni – mindenhol ki kell törölni a keresztény-nihilista értékmércét, és harcolni kell minden változata ellen... például a mai szociológiából, a mai zenéből, a mai pesszimizmusból (– mind a keresztény értékideál formái –).

Vagy az egyik, vagy a másik igaz: az igaz itt az, amely az emberi típust fölemeli...

A pap, a lelkipásztor mint elvetendő létformák. Az egész eddigi nevelés tehetetlen, hatástalan, tartása, súlypontja nincs, az értékek ellentmondása terheli.

52

Nem a természet amorális, ha nincs részvéttel az elfajzottak iránt; ellenkezőleg: az emberi nem fiziológiai és morális bajainak fokozódása egy beteges és természetellenes morál következménye. – Az emberek többségének érzékenysége beteges és természetellenes.

Mivel függ össze, hogy az emberiség morális és fiziológiai vonatkozásban korrump? – A test tönkremegy, ha egy szerv meghibásodik... Az altruizmus joga nem vezethető vissza a fiziológiára; még kevésbé a segítséghez való jog vagy a sorsok egyenlőségére való jog: ezek mind az elfajzottak és félresiklott életűek osztályrészei.

Nincs szolidaritás olyan társadalomban, amelyben terméketlen, improduktív és romboló elemek vannak és akiknek egyébként még elfajzottabb utódaik lesznek, mint amilyenek ők maguk.

53

A dekadenciának van egy mély és tökéletesen öntudatlan hatása még a tudomány eszményeire is: egész szociológiánk e tételt bizonyítja. Azt vetik a szemére, hogy a társadalomnak csak a pusztuló képét ismeri tapasztalatból, és elkerülhetetlenül a saját leépülési ösztönét veszi normának a szociológiai ítélet megalkotásában.

A mai Európa hanyatló élete fogalmazza meg bennük társadalom-eszményeit: mind megszólalásig hasonlítanak a rég túlhaladott fajok eszményére...

A csordaösztön azután – ez a most immár függetlenedett hatalom – teljességgel különbözik egy arisztokratikus társadalom ösztönétől: és az egyes egységek értéke határozza meg a végösszeget... Egész szociológiánk nem ismer egyéb ösztönt, mint a csorda ösztönét, vagyis a nullák összegének ösztönét – amelyben minden nullának „egyenlő joga” van, amelyben erőnyes dolog nullának lenni...

Az az értékelés, amellyel ma a társadalmak különféle formáit megítélik, teljességgel azonos azzal, amely a békének nagyobb értéket tulajdonít a háborúnál: ám ez az ítélet biológiaellenes, önmagában az élet dekadenciájának gyümölcse... Az élet a háború következménye, maga a társadalom pedig a háború eszköze... Herbert Spencer úr biológusként dekadens – és moralistaként szintén az (az altruizmus győzelmében valami kíváncsiságot lát! ! !)

54

Engem ért a *S2erencse*, hogy évezredes tévelygés és zűrzavar után rátalálhattam arra az útra, amely egy Igenhez és egy Nemhez vezet.

A Nemet-mondást tanítom mindenre, ami legyengít – ami kimerít.

Az Igent-mondást tanítom mindenre, ami erősít, ami erőt halmaz föl, ami [igazolja az erő érzését.]

Eleddig sem az egyiket, sem a másikat nem tanítottuk: tanítottuk az erényt, az önzetlenséget és az együttérzést, tanítottuk még az élet tagadását is... Ezek mind a kimerült ember értékei.

A kimerülés fiziológiáján való hosszas elmélkedés kényszerítette rám a kérdést, hogy a kimerült emberek ítéletei milyen mélyen nyomultak be az értékek világába.

Eredményem olyan meglepő volt, amennyire csak lehetett, még nekem is, aki pedig már olyannyira otthon vagyok számos idegen világban: úgy találtam, hogy a kimerült emberek ítéleteiből vezethető le valamennyi legfőbb értékítélet, valamennyi, amely az emberiségen, legalábbis a megszelídült emberiségen úrrá lett.

A legszentebb nevek alatt romboló tendenciákat fedeztem föl; Istennek neveztük, ami legyengít, gyöngeségre tanít és gyöngeséget olt belénk... úgy találtam, hogy a „jó ember” a dekadencia önigenlésének formája.

Pontosan abban az erényben, amelyről Schopenhauer még azt tanította, hogy ez a legfőbb, az egyetlen és minden erény alapja, éppen az együttérzésben is-mert[em] föl a mindennemű bűnnél nagyobb veszedelmet. A fajtán belüli kiválogatódást, a hitványtól való megtisztítást eleve keresztezni – eleddig ez számított a par excellence erénynek...

A végzetet tiszteletben kell tartani: a végzetet, amely a gyöngéhez így szól: pusztulj el...

Istennek neveztük, hogy a végzetnek ellenálltunk – hogy az emberiséget megrontottuk és elrohasztottuk... Isten nevét hiába ne vegyük...

A faj meg van rontva – de nem a bűnei, hanem a tudatlansága rontották meg; meg van rontva, mert a kimerültséget nem kimerültségként fogta föl: a fiziológiai tévedések az okai minden rossznak...

Az erény a mi nagy félreértésünk.

Probléma: hogy jöttek a kimerült emberek ahhoz, hogy törvényeket alkossanak az értékekről? – Másként téve föl a kérdést: hogyan jutottak hatalomhoz, akik az utolsók? Hogyan tudott az ember-állat ösztöne így a feje tetejére állni?...

[4. A válság: nihilizmus és a visszatérés gondolata]

55

Szélsőséges helyzeteket nem mérsékeltek váltanak föl, hanem megint csak szélsőségesek, ám ellenkező előjelűek. Ezért épp a természet abszolút amoralitásába, céltalanságába és értelmetlenségébe vetett hit a lélektanilag szükségszerű affektus, amikor már nem tartható többé az Isten és egy lényegileg morális rend hite. A nihilizmus nem azért jelenik meg most, mert a létezésből való undor nagyobb lenne, mint korábban, hanem mert a szenvedés, sőt maga a létezés „értelmében” már nem bízunk. Egy interpretáció megsemmisült: mivel azonban éppen ez számított az interpretációnak, olybá tűnik, mintha a létezésnek egyáltalán semmi értelme nem lenne, mintha minden hiába volna.

Kimutatandó még, hogy ez a bizonyos „hiába” határozza meg jelenlegi nihilizmusunk karakterét. A korábbi értébecsléseinkkel szembeni bizalmatlanság egészen a következő kérdéig fokozódik: „Vajon nem minden »érték« csalóka-e csupán, amelyekkel csak nyújtjuk a komédiát, akár a rétestésztát, anélkül hogy bárminemű megoldáshoz közelebb kerülnénk?” Egy vég és cél nélküli „hiába” hosszú időtartama a legbénítóbb gondolat, különösen akkor, ha megértjük, hogy bolondot csinálnak belőlünk, és nincs elég erőnk ahhoz, hogy ne hagyjunk magunkból bolondot csinálni.

Gondoljuk végig a következő gondolatot a legszörnyűbb formájában: a létezés, ebben a formájában, értelem és cél nélkül, de elkerülhetetlenül mindig visszatérve, a semmiben való finálé nélkül: „az örök visszatérés”.

Ez a nihilizmus legszélsőséesebb formája: az örök (az „értelmetlen”) semmi!

A buddhizmus európai formája: a tudás és az erő energiája kényszerít ilyen hitre. Ez minden lehetséges hipotézis legtudományosabbika. Tagadjuk a végcélokat: ha a létezésnek lett volna ilyen célja, akkor már elértük volna.

Érthető, hogy e ponton a panteizmus ellentétére törekszünk: mivel minden „tökéletes, isteni, örök” az örök visszatérésbe vetett hitre is kényszerít. Kérdés: a morállal lehetetlenné tettük a minden dolgokhoz igennel viszonyuló panteista álláspontunkat is? Alapjában véve csak a morális Istent győztük le. Van-e értelme „jón és gonoszon túl” valamilyen Isten elgondolásának? Ebben az értelemben lehetséges volna egy panteizmus? A célképzetet elvonjuk a folyamatból és a folyamatot mégis helyesljük? – Ez az eset állna elő, ha e folyamaton belül minden pillanatban elérnénk valamit – és mindig ugyanazt.

Spinoza elért egy ilyen igenlő álláspontot, amennyiben minden pillanat logikai szükségszerűséggel rendelkezik: és elemi, logikai ösztönével diadalmaskodott a világ ilyen természetén.

Ám az ő esete egyedi eset csupán. Minden alapvető jellemvonásnak – amely minden esemény alapja, minden eseményben kifejezésre jut, ha ezt valamely egyén a saját alapvető jellemvonásának érezné – ezt az egyént arra kellene ösztönöznie, hogy az általános létezés minden pillanatát diadalittasan helyeselje. A lényeg éppen az volna, hogy ezt az alapvető jellemvonást saját magunkban jónak, értékesnek érezzük és örömmel éljük át.

A morál az életet a kétségbeeséstől és a semmibe ugrástól csak olyan embereknél és társadalmi osztályoknál védte meg, amelyeket és akiket az emberek erőszakkal elnyomtak: mert az emberekkel, nem pedig a természettel szembeni tehetetlenség érzése keseríti meg leginkább a létezést. A morál az erőszak birtokosait, az erőszaktevő embereket, az „urakat” általában ellenségként kezelte, akikkel szemben a közönséges embert meg kell védeni, vagyis bátorítani és erősíteni kell. Következésképpen a morál tanított meg a legmélyebb gyűlöletre és legnagyobb megvetésre az uralkodók alapvető jellemvonása, a hatalom akarása ellen. E morált megszüntetni, tagadni, szétzúzni: ez azt jelentené, hogy a leggyűlöltebb ösztönre

fordított érzélemmel és értékeléssel tekintünk. Ha a szenvedő, az elnyomott ember elvesztené azt a hitét, hogy joga van a hatalom akarásának gyűlöletére, akkor a reménytelen depresszió stádiumába érkezne. Ez az eset állna elő, ha e vonás az életben lényeges volna, és kiderülne, hogy magában e „morál akarásában” is ez a „hatalom akarása” lappang, hogy ez a gyűlölet és megvetés szintén a hatalom akarása. Az elnyomott belátná, hogy azonos talajon áll az elnyomóval, és nincs előjoga, nincs magasabb rangja, mint az előbbinek.

Éppen megfordítva! Az életben semminek sincs értéke a hatalom fokának kivételével – föltéve persze, hogy az élet maga a hatalom akarása. A morál óvta a félresiklott életűeket a nihilizmustól, amennyiben mindegyiküknek végtelen értéket, egy metafizikai értéket tulajdonított, és egy oly rendszerbe sorolta őket, amely nem egyezik a világi hatalom és rangsor rendjével: megadásra, alázatra stb. tanított. Ha föltesszük, hogy az ebben a morálban való hit elpusztul, akkor a félresiklott életűeknek nem lesz több vigaszuk – és ebbe belepusztulnak.

A pusztulás az önpusztítás formáját ölti, vagyis annak ösztönös kiválasztódása lesz, aminek pusztulnia kell. A félresiklott életűek ezen önpusztításának szimptomái: önmaguk élve boncolása, a mérgezés, a kábulat, a romantika és mindenekelőtt olyan cselekedetek iránti ösztönös szükséglet, amelyekkel a hatalmasokat halálos ellenségükké teszik (mintegy maguk tenyésztve önnön hóhéraikat), a pusztítás akarása ez, mint egy még mélyebb ösztön, az önpusztítás ösztönének akarása – a vágó a semmibe.

Nihilizmus mint annak szimptomája, hogy a félresiklott életűek számára már semmi vigasz nincs: hogy azért pusztítanak, hogy őket is elpusztítsák, hogy nekik a moráltól megváltva nincs többé okuk arra, hogy „megadják magukat” – hogy ők ellentétes elv alapján helyezkednek, és a maguk részéről szintén hatalmat akarnak, mégpedig oly módon, hogy a hatalmasokat önmaguk hóhéraivá igyekeznek kényszeríteni. Ez a buddhizmus európai formája, a nem-tevés, miután az egész létezés elvesztette „értelmét”.

Az „ínség” nem lett nagyobb: ellenkezőleg! „Isten, morál, megadás” volt a gyógyír az elnyomorodottság félelmetesen mély fokain: az aktív nihilizmus viszonylag sokkal kedvezőbb viszonyok között lép föl. Már az a tény önmagában, hogy a morált legyőzöttnek érezzük, a szellemi kultúra meglehetősen magas fokát előfeltételezi; mindez pedig viszonylagos jólétet. Bizonyos szellemi fáradtság – amelynek oka a filozófiai nézetek hosszú harca egészen a filozófia iránti reménytelen szkepszisig – jellemzi ezen nihilisták semmi esetre sem alacsony színvonalát. Gondoljunk csak arra a helyzetre, amelyben Buddha lépett föl. Az örök visszatérés tanának tudós előfeltételei volnának (amint például Buddha tanának az okság fogalma stb.).

Mit jelent most a „félresiklott életű”? Főleg fiziológiailag: és már nem politikailag. A legegészségtelenebb emberfajta Európában (minden társadalmi osztályban) adja a nihilizmus táptalaját: az örök visszatérésbe vetett hitet átoknak érzi, amelynek súlya alatt semminemű cselekedettől nem retten vissza: nem akar passzív módon elenyészni, hanem mindent el akar emésztetni, ami e fokon értelem és cél nélküli: jóllehet ez afféle görcs csupán, amolyan vak düh ama belátás nyomán, hogy minden öröktől fogva van – a nihilizmus és a pusztítást vágy e pillanata is. Az ilyen válság értéke az, hogy tisztít, a rokon elemeket összesűríti, hogy ezáltal rombolják szét egymást, hogy közös feladatokat jelöl ki ellentétes gondolkodású embereknek – ezáltal is kiviláglik, kik a gyöngébbek, bizonytalanok közöttük, ekképp erők rangsora állítható föl az egészség szempontjából és alapot ad parancsolok mint parancsolok és engedelmeskedők mint engedelmeskedők megkülönböztetésére. Természetesen minden fennálló társadalmi renden kívül.

Ki bizonyul a legerősebbnek ebben az összefüggésben? A legszerényebb emberek, akiknek nincs szükségük semmiféle szélsőséges hittételre, akik egy jó adag véletlent és értelmetlenséget nem csupán fölismernek, hanem szeretnek is, akik úgy tudnak gondolkodni az ember súlyos csekélyértékűsége felett, hogy közben ők maguk nem lesznek kicsik és

gyöngék: a legegészségesebbek, akik felnőnek a sorscsapások elviseléséhez, és ezért nem is félnek annyira a sorscsapásoktól – azok az emberek, akik biztosak a hatalmukban, akik a meghódított emberi erőt tudatos büszkeséggel képviselik.

Hogyan gondolna ilyen ember az örök visszatérésre?

56

Az európai nihilizmus periódusai

A homályosság periódusa, mindenféle kísérlet a régi megtartására és az új meggátolására.

A világosság periódusa: megértik, hogy régi és új alapvető ellentétek: a régi értékek a hanyatló életből, az újak pedig a felszárnyaló életből születtek, hogy valamennyi régi eszmény életellenes eszmény (a dekadenciából születtek és a dekadencia eszközei, még ha a morál kikent-kifent vasárnapi ruhájában is) – megértjük a régit, és távolról sem vagyunk elég erősek valami újra.

A három nagy affektus periódusa: a megvetése, az együttérzése és a pusztítása.

A katasztrófa periódusa: olyan tan térhódítása, amely megrostálja az embereket... döntésre ösztönözve gyöngét és erősét egyaránt.

II. AZ EURÓPAI NIHILIZMUS TÖRTÉNETÉHEZ

[a) A modern elsötétedés]

57

Kemény sorunk volt barátaim, fiatalkorunkban: úgy szenvedtünk az ifjúságunktól, akár valami súlyos betegségtől. Az idő teszi ezt, amelybe vettünk – az egyre fokozódó hanyatlás és széthullás kora, amely minden gyöngeségével és még legjobb erejével is az ifjúság szelleme ellenében hat. E korszakra a széthullás, tehát a bizonytalanság a jellemző: semmi sem áll szilárdan a lábán, és semmi sem hisz rendíthetetlenül önmagában: csak a holnapnak élünk, mert a holnapután már kétséges. Utunkon minden veszedelmes és csúszós, talpunk alatt a jég rettentően elvékonyodott: érezzük mindannyian az olvasztó szél borzongató langy fuvallatát – ahol most járunk, ott hamarosan nem tud már senki sem járni!

58

Ha ez nem a hanyatlás és a fogyatkozó életerő kora, akkor legalábbis a szertelen és önkényes kísérletezésé: – és valószínű, hogy a sikertelen kísérletek sokaságából adódik a hanyatlás általános benyomása: sőt talán maga a hanyatlás.

59

A modern elsötétedés történetéhez

Az állami-nomádok (hivatalnokok stb.): „hontalanok”. – A család alkonya.

„A jó ember” mint a kimerültség szimptomája. Igazságosság mint a hatalom akarása (tenyésztés) Émelygösség és neurózis. Fekete zene: a sietős zene, de hová? Az anarchista. Az ember megvetése undor.

Legelembibb különbség: az éhség vagy a bőség tesz-e alkotóvá? Az első hozza létre a *romantika* eszményeit. – Északi természetellenesség.

Az alkoholos italok szükséglete: a munkás „nyomora”. A filozófiai nihilizmus.

60

Az alsó- és középosztályok lassú megjelenése és fölemelkedése (beszámítva az értéktelenebb fajta szellemet és testet), amely már a francia forradalom előtt is éppen elég nagy mértékben jelen volt, és forradalom nélkül is utat tört volna magának – egészében véve tehát a csorda túlsúlya a pásztorokkal és a vezér-kosokkal szemben – magával hozza:

1. a szellem elborulását/elsötétedését (– a boldogság sztoikus és frivol látszatának egymásmellettisége, ami az előkelő kultúrákra jellemző, szűnőfélben van; több szenvedést mutatnak meg és tesznek hallhatóvá, amelyeket régebben elviseltek és elrejtettek).

2. a morális képmutatást (az emberek a morál révén akarják kitüntetni magukat, de a csorda-erényeket választják: az együttérzést, a gondoskodást, a szerénységet, amelyeket a

csorda hatókörén kívül nem ismernek el, és nem értékelnek);

3. a valóban nagy mennyiségű részvétet és örömet (a nagy együttlét jóleső érzését, amely minden csordaállatban megvan – „közösségi érzés”, „haza”, mindent, ahol az individuumot nem veszik figyelembe).

61

Korunk, amelynek az a törekvése, hogy a véletlen csapásokat kiküszöbölje, megelőzze és jó előre felvegye a harcot a kellemetlen lehetőségekkel szemben, a szegények kora. „Gazdagjaink” – a legszegényebbek! Minden gazdagság tulajdonképpeni célja a feledés!

62

A *modern ember* kritikája: – „az ember jó”, csak elrontották és félrevezették a rossz intézmények (a zsarnokok és a papok); – az ész mint tekintélyelv; a történelem mint a tévedések leküzdése; a jövő mint haladás; – a keresztény állam, „Seregek Ura”; – a keresztény nemiség, avagy a házasság; – az „igazságosság” birodalma, az „emberiség” kultusza; – a „szabadság”.

A modern ember romantikus attitűdjei: a nemes lelkű ember (Byron, Victor Hugo, George Sand); – a nemes felháborodás; – a szentség állapota a szenvedély útján (mint igaz „természet”); – az elnyomottak és a félresiklott életűek iránti elkötelezettség; a történészek és a regényírók mottója; – a kötelesség sztoikusai; – az „önzetlenség” mint művészet és megismerés; – az altruizmus mint az egoizmus (utilitarizmus) leghazugabb formája, a legszentimentálisabb egoizmus.

Mindez a XVIII. század. Amit viszont nem örököltünk tőle: a könnyedség, a gondtalanság, a vidámság, az elegancia, a szellemi világosság. A szellem tempója megváltozott; a szellemi szabadság és tisztaság élvezete átadta helyét a szín, harmónia, tömeg, realitás stb. ízlésének. Szenzualizmus a szellemiségben. Röviden: ez Rousseau XVIII. százada.

63

Egészeiben véve a mai emberiség a humanitás beláthatatlanul magas fokát érte el. Az is épp ennek a bizonyítéka, hogy ezt általában nem érezzük: annyira érzékenyek lettünk az apró viszontagságok iránt, hogy méltatlanul nem vesszük észre, amit elértünk.

Beszámítandó, hogy nagyon sok a dekadencia: ezzel a szemmel nézve pedig világunk minden bizonnyal hitványul és nyomorultul fest. Ám e szemek minden időben ugyanazokat a dolgokat látták...

1. a morális érzés bizonyos túlzott ingerlékenységét;

2. azt a bizonyos mennyiségű keserűséget és borúlátást, amelyet a pesszimizmus hozott magával a dolgok megítélésénél: – e kettő együtt túlsúlyba juttatta azt az ellentétes képzetet, hogy moralitásunk tekintetében a helyzet rosszul áll. A hitel, az egész világkereskedelem és a közlekedési eszközök ténye – ezekben beláthatatlanul gyöngéd bizalom fejeződik ki az ember iránt... ehhez járul még hozzá,

3. a tudomány megszabadítása a morális és vallási szándékoktól: nagyon jó jel, ám többnyire félreértették.

A magam módján megkísérlem a történelem igazolását.

64

A *második buddhizmus*. – A nihilista katasztrófa, amely az indiai kultúrának véget vet. Ennek előjele: az együttérzés túltengése. A szellemi túlfáradás. A problémák kedv és kedvetlenség, öröm és bánat kérdéseire redukálása. Az ellencsapást provokáló háborús dicsőség. Pontosan úgy, ahogy a nemzeti elszigeteltség szintén ellentétes irányú mozgalmat vált ki: a legszívélyesebb „testvériséget”. A vallás már nem tud többé dogmákkal és mesékkel dolgozni.

65

Amit manapság a lehető legkeményebben támadnak, nem egyéb, mint a hagyomány ösztöne és akarása: minden intézmény, amely ennek az ösztönnek köszönheti eredetét,

ellenére van a modern szellem ízlésének. Voltaképpen minden gondolatunk és tettünk arra irányul, hogy a hagyományozás iránti érzéket gyökerestül kiirtsuk. A hagyományt végzetnek tekintjük; tanulmányozzuk, elismerjük („örökségként”), de nem kérünk belőle. A legnagyobb mértékben modernségellenes a hosszú időtartamon át kitartó akarát, az olyan állapotok és értékelések kiválasztása, amelyek útján hosszú évszázadokra befolyásolható a jövő. Ebből következik, hogy korunkat dezorganizáló elvek jellemzik.

66

„Legyetek egyszerűek!” – bonyolult és megfoghatatlan, vesékbe látó tekintetű emberek hozzánk intézett felszólítása ez, amely nem egyéb egyszerű ostobaságnál... Legyetek természetesekek! De hogyan, ha egyszer annyira „természetellenesek” vagyunk...

67

A hajdani eszközök a tartósan hasonló lények nevelésére hosszú nemzedékeken át: az elidegeníthetetlen tulajdon, az idős emberek tisztelete (ez az istenhit, valamint a hősökbe mint ősatyákba vetett hit eredete).

Most a tulajdon szétforgácsolódása az ellentétes irányú tendencia táptalaja: egy újság (a napi imádság helyett), vasút, távíró. Különböző érdekek hatalmas tömegének összpontosítása Egy Lélekben, amelynek mindehhez nagyon erősnek, rugalmasnak és változékonnak kell lennie.

68

Miért lesz mindenből színészkedés? – A modern emberből hiányzik: a biztos ösztön (ez bizonyos embertípus hosszú ideig azonos tevékenységi formájának következménye); a tökéletes teljesítményre való képtelenség ennek csupán következménye: – egyénenként sohasem pótolhatjuk be az iskolát.

Amit egy morál, egy törvénykönyv alkot, nem egyéb, mint a mélyen belénk vésett ösztön, hogy csak az automatizmus teszi lehetővé a tökélyt az életben és az alkotásban...

De most elértük az ezzel ellentétes pontot, igen, el akartuk érni: a legszélsőségesebb tudatosságot, az embernek azt a képességét, hogy átlát önmagán és a történelmen. .. – ezzel gyakorlatilag a lehető legmesszebbre kerültünk a tökéletességtől létben, cselekvésben és akarásban: tudásvágyunk, sőt tudás-akaráunk is egy szörnyű dekadencia szimptómája csupán... Annak ellenkezőjére törekszünk, amit erős fajok, erős jellemek akarnak – a megértés nem egyéb a végnél...

Hogy a tudomány lehetséges abban az értelemben, ahogy azt manapság gyakorolják, csupán annak a bizonyítéka, hogy az élet egyetlen elemi ösztöne, önvédelmi és védekező ösztöne sem működik már – mi már nem gyűjtjük, hanem pazaroljuk elődeink tőkéjét, még abban a módban is, ahogyan megismerünk.

69

Nihilista áramlat

a) a természettudományokban („értelmetlenség”-); kauzalizmus, mechanizmus. A „törvényszerűség” átmeneti állapot, maradvány, csökevény.

b) A politikában nemkülönben: az emberből hiányzik a jogba, az ártatlanságba vetett hit; a hazudozás uralkodik, a pillanatot-szolgálat.

c) A népgazdaságban nemkülönben: a rabszolgaság megszüntetése: egy megváltó, igazoló társadalmi osztály hiánya – az anarchizmus térhódítása. „Nevelés”?

d) A történelemben nemkülönben: a fatalizmus, a darwinizmus; kudarcot vallottak az utolsó kísérletek, hogy ezekbe észet és istenséget költsenek. Érzélgősség a múlttal szemben; életrajzot nem viselnénk el! (Itt is fenomenalizmus: a jellem mint álarc; tények nincsenek).

e) A művészetben nemkülönben: romantika és ellencsapása (ellenszenv a romantikus eszményekkel és hazugságokkal szemben). Utóbbi morális, nagyobb valóságosság érzékeként, de pesszimista. A tiszta „művészek” (közömbösek a tartalom iránt). (Gyóntatóatya-lélektan és puritán-lélektan, a lélektani romantika két formája: de még itt sem

marad el az ellencsapás: a kísérlet az „emberhez” való tisztán művészi viszonyulásra – de még itt sem merészkednek fordított értébecslésre!)

70

A környezeti befolyás és a külső okok tana ellen: a belső erő végtelenül magasabb rendű; sok minden, ami külső befolyásnak tűnik, csupán az ehhez való belső alkalmazkodás. Ugyanazok a környezetek ellentétesen értelmezhetők és használhatók ki: tények nincsenek. – A zseni nem magyarázható ilyen keletkezés-körülményekből.

71

A „*modernség*” a táplálkozás és az emésztés egyenlőségével.

Leírhatatlanul nagyobb érzékenység (– morális cicomában: mint az együttérzés megnövekedése –) az elszórt benyomások erősebbek, mint valaha: ételek, újságok, formák, irodalmak, ízlések, sőt tájak stb. kozmopolitizmusa.

E beáramlás tempója *prestissimo* (legsürgetőbb – *a szerk.*); a benyomások összemosódnak, elnyomják egymást; az emberek ösztönösen védekeznek ellene, hogy mélyen magukba fogadjanak, „megemésszenek” valamit.

– Ebből következik az emésztés erejének elsatnyulása. Bizonyos alkalmazkodás következik be a benyomások sokaságához: az ember már nem képes hatni, cselekedni, csupán másodlagosan visszahat, reagál a külső ingerekre. Részben az elsajátításra fordítja erejét, részben a védekezésre, részben pedig a szembefordulásra.

A spontaneitás elemi legyöngülése: – a történész, kritikus, analitikus, az interpretátor, a megfigyelő, a gyűjtő, az olvasó – mind reaktív tehetségek: tudomány minden!

Az ember mesterségesen igyekszik „tükrörré” kiigazítani természetét, érdeklődik, de mintegy csak közvetlenül a dolgok felszínén; elemi hűvösség, egyensúly, megtartott alacsony hőmérséklet, közvetlenül a vékony felszín alatt, amely meleg, mozgalmas, „viharos”, hullámozó.

A külső mozgalmasság ellentéte: bizonyos mélységes nehézkesség és fáradtság.

72

Hová tartozik modern világunk: a kimerüléshez vagy a fellendüléshez? – Sokféleségének és nyugtalanságának oka a tudatosulás legmagasabb formája.

73

Túlhajszoaltság a munkában, kíváncsiság és együttérzés – a mi modern bűneink.

74

A „*modernség*” karakterisztikájához. A köztes képződmények túlburjánzása; a típusok elsatnyulása; a hagyományok és iskolák elsorvadása; az akaraterő, a *cél* és eszköz akarásának legyöngülése után az ösztönök túlságos uralma (filozófiailag előkészítve: az öntudatlan értékesebb).

75

Egy derék kézművesre vagy tudósra az vet jó fényt, ha büszkén gyakorolja mesterségét, és elégedetten tekint az életre; és nincs nyomorúságosabb látvány, mint amikor egy cipész vagy iskolamester szenvedő arccal adja értésünkre, hogy ő valami többre, jobbra született. A jónál nincs jobb! Ez pedig a következő: valamilyen képességgel rendelkezni és ebből virtust teremteni, a reneszánsz olasz értelmében. Ma, abban a korban, amikor az államnak esztelenül nagy a pocakja, minden területen és részterületen akadnak a tulajdonképpeni munkásokon kívül „képviselők”, például a tudósokon kívül még irodalmárok, a szenvedő néprétegeken kívül nagypofájú, fecsegő semmittevők, akik ezt a bizonyos szenvedést „képviselik”, egyáltalán nem is szólva a hivatásos politikusokról, akik nagyon jól megvannak az ínséget „képviselve” teli torokból a parlamentben. Modern életünk rendkívül költséges egy egész sereg közbeékelődő, közvetítő személy miatt; egy antik városban, és ennek nyomán egyes spanyolországi és itáliai városokban is, az emberek maguk léptek föl, és semmit sem adtak az efféle modern képviselőknek, meg közvetítőknek – hacsak egy jókora rúgást nem!

A kereskedők és közvetítők (ügynökök) túlsúlya még a legszellemibb területeken is: az irodalmár, az író „képviselő”, a történész (mint múlt és jelen összekötője), a kívülálló, a kozmopoliták, a természettudomány és a filozófia közé ékelődött személyek, a fél-teológusok.

A legnagyobb undort eleddig a szellemi élősködők keltették bennem: egészségtelen Európánkban már mindenütt megtalálhatók, és a legjobb lelkiismerettel tevékenykednek a világban. Némiképp szomorúan tán, kissé pesszimista hangulatban, ám ami a fő dolog, falánkan, mocskosan, összemocskolva mindent, magukat mindenüvé befészkelve, mindenhová beilleszkedve, tolvajkodva, rühesen – és persze ártatlanul, mint valamennyi apró bűnös és mikroba. Abból élnek, hogy másokban szellem lakik, és ezt két kézzel tékozzák: nagyon jól tudják, mennyire a gazdag szellem lényegéhez tartozik, hogy gondtalanul, óvatlanul, kicsinyes előrelátás nélkül, napról napra fecsérli önmagát. – Mert a szellem rosszul vezeti a háztartást, rá se hederít arra, hogy mi minden él és táplálkozik belőle.

A színészkedés

A modern ember tarka mivolta és ennek vonzereje. Lényegileg rejtőzködés és csömör.

Az irodalmár.

A politikus („nacionalista szédületben/csalásban”).

A színészkedés a művészetekben:

Az előképzés és az iskola alaposságának fogyatékosága (Fromentin);

a romantikusok (a filozófia és a tudomány hiánya, az irodalom túltengése);

a regényírók (Walter Scott, de a Nibelung-szörnyetegek is, a lehető legidegesebb zenével);
a lírikusok.

A „tudományosság”.

Virtuózok (zsidók).

A népies ideálok már legyőzve, ám nem a nép szemében:

a szent, a bölcs, a próféta.

A modern szellem fegyelmezetlensége a mindenkori morális cicoma alatt: – A dicsteljes jelszavak: a tolerancia (az „igenre és nemre való képtelenség” helyett);

la largeur de sympathie (a szimpátia szélessége – *a szerk.*) – egyharmad közöny, egyharmad kíváncsiság, egyharmad beteges ingerlékenység; az „objektivitás” = gyönges személyiség, akarathiány, szeretetre való képtelenség; a „szabadság” a szabály ellen (romantika); az „igazság” a hamisítás és a hazudozás ellen (naturalizmus); a „tudományosság” (a *document humain*), a dokumentumregény és az egymásmellé-helyezés, kompozíció helyett; a „szenvedély” a zűrzavar és a mértéktelenség helyett; a „mélység” a zagyvalék és a szimbólum-keszekuszaság helyett.

A nagy szavak kritikájához. – Tele vagyok gyanakvással és gonoszsággal az ellen, amit „ideálnak” neveznek: ebben van pesszimizmusom, hogy fölismertem: miként van az, hogy az „emelkedett érzelmek” a baj forrásai, vagyis az ember lealacsonyodásáé és elértéktelenedéséé.

– Mindenkor csalódunk, ha valamely ideáltól „haladást” várunk: az ideál győzelme eleddig mindenkor retrográd mozgás volt.

– Kereszténység, forradalom, a rabszolgaság megszüntetése, egyenlő jogok, filantrópia, felebaráti szeretet, igazságosság, igazság: mindezen nagy szavaknak csak a harcban, lobogóként van értelmük: nem pedig valóságként, hanem valami egészen más (néha ellentétes!) dolog díszjelszavaiként!

Ismerjük azt a fajta embert, aki beleszeretett a *tout comprendre c'est tout pardonner*

(mindent megérteni annyit tesz, mint mindent megbocsátani – *a ford*) szentenciába. A gyöngé emberek ezek, mindenekelőtt pedig a csalódottak: ha mindenben van valami megbocsátandó, akkor talán mindenben van valami megvetendő is? A csalódás filozófiája ez, amely itt a humánus együttérzésbe burkolózva negédesen kacsint reánk.

Ezek a romantikusok, akik elveszítették hitüket: most hát legalább látni akarják, hogyan mennek és hogyan mennek tönkre a dolgok. L'art pour l'art-nak, „objektivitásnak” stb. nevezik.

82

A pesszimizmus fő szimptomái: – dîners chez Magny (vacsorák Magnynál – *a szerk.*); az orosz pesszimizmus (Tolsztoj, Dosztojevszkij); az esztétikai pesszimizmus, l'art pour l'art, „leírás” (a romantikus és antiromantikus pesszimizmus); az ismeretelméleti pesszimizmus (Schopenhauer, a „fenomenalizmus”); az anarchista pesszimizmus; az „együttérzés vallása”; az ezt megelőző buddhista mozgalom; a kultúr-pesszimizmus (egzotizmus, kozmopolitizmus); a moralista pesszimizmus: én magam.

83

A keresztény hit nélkül, vélte Pascal, magatok is, mint a természet és a történelem, *un monstre et un chaos* (egy szörny és káosz) lesztek.” E próféciaét beteljesítettük: miután a gyöngé-optimista XVIII. század az embert megszépítette és túlracionalizálta.

Schopenhauer és Pascal: egy lényeges értelemben Schopenhauer az első, aki Pascal mozgalmát újból továbbviszi: *un monstre et un chaos*, következésképpen olyasmi, amit tagadnunk kell... történelem, természet, maga az ember!

Az igazság fölismerésére való képtelenségünk romlásunk, morális hanyatlásunk következménye: így Pascal. És alapjában véve Schopenhauer hasonlóképpen. „Minél mélyebb az ész romlása, annál szükségesebb a gyógyító tan” – vagy, Schopenhauerrel szólva, a tagadás.

84

Schopenhauer mint végkicsengés (a forradalom előtti állapot): – együttérzés, érzékiség, művészet, akaratgyöngeség, a lelki vágyak katolicizmusa – mindez velejéig a jó XVIII. század.

Schopenhauer alapvető félreértése az akarattal kapcsolatban (mintha vágy, ösztön, hajtóerő volna az akarat lényege) tipikus: az akarat értékének csökkentése egészen az elsorvasztásig. Az akarat elleni gyűlölet nemkülönben; kísérlet a már-nem-akarában, a szubjektumban cél- és szándéktalanságot látni (a tiszta, akaratmentes szubjektumban), valami magasabbat, a magasabb rendűt, az értékeset megpillantani. A fáradtság vagy az akaratgyöngeség nagy szimptomája ez: mert pontosan az akarat az, amely a vágyat úrként kezeli, megmutatja útját és mértékét...

85

Méltatlan módon megkíséreltük Wagnerben és Schopenhauerben az elmebeteg ember típusát látni: sokkal messzebbre jutnánk a megértésben, ha tudományosan vizsgálnánk meg azt a dekadencia-típust, amelyet mindketten képviselnek.

86

Henrik Ibsen igencsak megvilágosodott előttem. Minden „igazságakarással” együtt nem mert megszabadulni attól a morál-illuzionizmustól, amely „szabadságot” emleget, és nem meri bevallani önmagának, mi a szabadság: a második fokozat a „hatalom akarással” metamorfózisában, mármint azoknak, akik nem szabadok. Az első fokozaton igazságosságot követelnek azoktól, akiké a hatalom. A másodikon azt mondják, „szabadságot”, vagyis „meg akarnak szabadulni” a hatalom birtokosaitól. A harmadikon így szólnak: „egyenlő jogokat”, vagyis amíg a hatalmon lévők nem kerülnek túlsúlyba, a többi „jelentkezőt” is meg akarják akadályozni abban, hogy belenőjenek a hatalomba.

87

A *protestantizmus* alkonya: elméletileg és történetileg félbemaradottnak fogva föl. A katolicizmus tényleges túlsúlya; a protestantizmus érzése olyannyira kihuny, hogy a legerősebb *antiprotestáns* mozgalmat már nem is érzik annak (például Wagner Parsifalja); az egész magasabb rendű szellemiség Franciaországban ösztöneiben katolikus; Bismarck megértette, hogy protestantizmus egyszerűen nem létezik többé.

88

A protestantizmus a dekadenciának az a szellemileg tisztátalan és unalmas formája, amelyben a kereszténység eddig a közepszerű északon konzerválni tudta önmagát: a megismerésre félbehagyott és bonyolult mivolta miatt összegyűjtött különféle rendű és eredetű tapasztalatokat ugyanazokban a fejekben.

89

Mit csinált a német szellem a kereszténységből! – És hogy a protestantizmusnál maradjak, mennyi sör van a protestáns kereszténységben ! El lehet-e egyáltalán képzelni ennél szellemileg eltompultabb, lustább, kényelmesebben nyújtózkodó keresztény hitformát mint amilyen az átlagos német protestáns? !... Ezt nevezem szerény kereszténységnek! Ezt nevezem a kereszténység homeopátiájának! – Felhívták rá a figyelmet, hogy manapság létezik egy szerénytelen protestantizmus is, az udvari hitszónokoké és az antiszemita spekulánsoké: de még senki sem állította, hogy bármilyen „szellem lebegne” e vizeken... Csak a kereszténység tisztességtelenebb formája ez, ám semmi esetre sem a megértőbb...

90

Haladás. – Nagy tévedést azért ne kövessünk el! Az idő halad előre, mi pedig azt szeretnénk hinni, hogy minden, amit csak tartalmaz, szintén előre fel halad – vagyis a fejlődés bizonyos előrehaladás... Ez az a látszat, amely még a legértelme-sebbségeket is félrevezeti: ám a XIX. század nem jelent haladást a XVIII.-hoz képest: és az 1888-as német szellem visszafejlődés az 1788-as német szellemhez képest... Az „emberiség” nem halad, még csak nem is létezik... Az egész egy szörnyű kísérleti műhely összképét mutatja, ahol az időben elszórva néha sikerül valami, de rengeteg a kudarc, ahol hiányzik minden logika, rend, kapcsolat, összefüggés. Hogyan is nem tudjuk fölismerni, hogy a kereszténység felemelkedése dekadencia-mozgás?... Hogy a német reformáció nem egyéb a keresztény barbárság kiújulásánál?... Hogy a forradalom szétrombolta egy nagy szervezetre irányuló ösztön, egy társadalom lehetőségét?... Az ember nem haladás az állathoz képest: a csenevész kultúrpalánta torzszülött az arabokhoz és a korzikaiak-hoz képest; a kínai sikeresebb típus, de mindenesetre időtállóbb az európainál...

[b) Az utóbbi évszázadok]

91

Az elborulás, elsötétedés, a pesszimista árnyalatok szükségképpen követik a felvilágosodást. 1770 táján már érződött a vidámság megcsappanása; a nők azt gondolták ama bizonyos női ösztönükkel, amely mindig az erénynek fogja pártját, hogy ez az amorális bűne. Galiani fején találta a szöveget: Voltaire versét idézi:

On monstre gai vaut mieux Qu'un sentimental ennuyeux.

[Egy vidám szörny többet ér, Az érzelgős embernél – a ford.]

Ha most tévesen úgy gondolom, hogy a felvilágosodásban néhány évszázaddal megelőzőm nemcsak Voltaire-t, hanem Galianit is – aki pedig sokkal mélyebb volt nála –: akkor milyen messzire juthattam az elsötétedésben! Igaz ugyan a következő: egyfajta sajnálkozással még idejében tudomásul vettem a schopenhauere-i és a Leopardi-féle pesszimizmus német és keresztény szűklátókörűségét és következtetlenségét, és fölmutattam a legelemibb formákat (– Ázsiában –). Ám ellen-képet kellett találnom, hogy elviselhessem ezt a szélsőséges pesszimizmust (amint ez helyel-közzel a Tragédia születése című írásomból ki is csendül), hogy „Isten és morál” nélkül, egyedül éljek. Talán én tudom a legjobban, miért csak az ember nevet: mert egyedül ő szenved olyan mélyen, hogy föl kellett találnia a nevetést. A

boldogtalan és a melankolikus állat, amint dukál, a legvidámabb.

92

A német kultúra vonatkozásában mindig is az alkony, a hanyatlás érzése vett erőt rajtam. – És ezért viselkedtem gyakorta méltatlanul az európai kultúra egész jelenségével szemben, mert úgy éreztem, hanyatló kultúrával van dolgom. – A németek mindig sokkal később jönnek a többiek után, lelkük mélyén hordozva valamit, például: –

Függőség a külföldtől: például Kant – Rousseau – szenzualisták, Hume –Swedenborg
Schopenhauer – indiaiak és romantikusok, Voltaire.

Wagner – a förtelmesség és a nagy opera francia kultusza, Párizs és a menekülés az ősi állapotokba (nővér-házasság).

A később-követők törvényét (a vidék Párizs után, Németország Franciaország után).

Hogyhogy pont a németek fedezték föl a görög elemet;

minél erősebben fejlesztünk ki valamely ösztönt, annál vonzóbb *egyszer* az ellentétébe átcsapni.

93

Reneszánsz és reformáció. – Mit bizonyít a reneszánsz? Hogy az „individuum” uralma nagyon rövid. Túl nagy a pazarlás; maga a gyűjtés, a kapitalizálás lehetősége hiányzik, a kimerültség pedig azonnal bekövetkezik. Vannak korszakok, amikor mindent elköltenek, amikor elpazarolják magát az erőt is, amellyel gyűjtünk, kapitalizálunk, javakat javakra halmozunk... Még az efféle áramlatok ellenzői is értelmetlen erőpocsékolásra kényszerülnek; ők szintén hamarosan kimerülnek, kihasználta, sivárrá változva.

A reformáció az olasz reneszánsz lepusztult és közönséges megfelelője volt, amelyet hasonló ösztönök hoztak létre, ám mindennek az elmaradott és közönséges északon vallási álöltözetben kellett jelentkeznie – ott még nem váltotta le az értékeesebb élet fogalmát a vallásos élet fogalma.

Az individuum, az egyén a reformációval is szabadságra tör; a „mindenki önmaga papja” azonban csak a szabadosság (libertinage) képlete. Igazság szerint egyetlen szó elég volt – „evangéliumi szabadság” –, és ekkor valamennyi ösztön, amelyeknek jó okuk volt eladdig a háttérben maradni, veszett kutyaként tört elő, és nagy hirtelen a legbrutálisabb igények mind nekibátorodtak, megtalálva igazolásukat...

Szinte féltek megérteni, tulajdonképpen miféle szabadságra is gondoltak, a homokba dugták a fejüket...

Ám a tény, hogy becsukták a szemüket és az ajkukon rajongó szónoklatok fakadtak, nem akadályozta meg őket abban, hogy a kezükkel megragadják, ami csak megragadható, hogy a has lett a „szabad evangélium” istene, hogy minden bosszúvágy és irigység kielégíthetetlen dühvel szabadult föl...

Ez eltartott egy ideig: aztán elérkezett a kimerülés, pontosan *úgy*, ahogy Dél-Európában; és itt is közönséges volt a kimerülés, egy általános *mere in servitium*... Eljött Németország tisztességtelen évszázada...

94

A lovagiasság mint a hatalom kivívott pozíciója: fokozatos széthullása (részben átmenete a szélesebb, polgári elembe). La Rochefoucauld ismeri a lélek nemességének igazi mozgatórugóit – és e mozgatórugóknak kereszténység által elhomályosított megítélését.

A francia forradalom mint a kereszténység folytatása. Rousseau, a csábító: megint főlsszabadítja a nőt, akit attól kezdve egyre érdekesebben – szenvedésében ábrázolnak. Aztán a rabszolgák és Beecher-Stowe mama. Aztán a szegények és a munkások. Aztán a bűnözők és a betegek – mind előtérbe kerülnek (csak hogy szimpátiát ébreszthessenek a zseni iránt, akit már ötszáz éve csak a szenvedés nagy hordozójaként ábrázolnak!). Ezután következik a kéjre kiáltott átok (Baudelaire és Schopenhauer); a meggyőzés legperdöntőbb érve, hogy az uralomvágy a legnagyobb bűn; a tökéletes bizonyosság abban, hogy morál és

désintéressement azonos fogalmak, hogy a „mindenki üdve” olyan cél, melyet érdemes elérni (vagyis Jézus mennyei birodalmát). A legjobb úton vagyunk: a lelki szegények mennyei országlása megkezdődött. – Közbenső lépcsőfokok: a bourgeois (a pénz következtében parvenü) és a munkás (a gépnek köszönhetően).

A görög kultúra és XIV. Lajos francia korának összehasonlítása. Az ember eltökélt hite önmagában. Egy osztály, amelynek nem kell dolgoznia, amely nehezen alkalmazkodik, és gyakran kell legyőznie önmagát. A forma hatalma, önmaguk formálására irányuló akarat. A „boldogság” bevallott célként. A formaalkotás mögött sok erő és energia. E könnyűnek látszó életben való gyönyörködni tudás. A görögök az egyiptomiak számára gyermekeknek tűntek.

95

A három évszázad

Különbféle érzékenységek az alábbiak szerint fejezhető ki:

Arisztokratizmus: Descartes, az ész uralma, az akarat uralkodásának bizonyítéka.

Feminizmus: Rousseau, az érzelmek uralma, az értekek uralkodásának bizonyítéka, (hazug).

Animalizmus: Schopenhauer, a vágy uralma, az animalitás uralkodásának bizonyítéka (becsületesebb, de sötét).

A XVII. évszázad arisztokratikus, parancsoló, gögös az animalitással szemben, szigorú a szív iránt, „barátságtalan”, sőt érzéketlen, „antinémet”, idegen tőle minden burleszk és természetes elem, általánosító hajlandóságú és uralkodik a múlton: mert hisz önmagában. *Au fond* (tulajdonképpen, alapjában véve – *a ford*) sok benne a ragadozó vadállat, az aszketikus szokás, hogy úr maradhasson. Ez az akaraterő évszázada; valamint az erős szenvedélyé.

A XVIII. századon a nő uralkodik, rajongva, szellemdúsan, laposan, ám a kíváncsiságok, a szív szolgálatába állított szellemmel, szabadosan a legszellemibb élvezetekben, minden tekintélyt aláásva; mámorosan, vidáman, tisztán, emberségesen, hamisan látva önmagát, sok csöcseléssel, társadalmiasan...

A XIX. század állatiasabb, földalattibb, rondább, realistább, csürheszerűbb és éppen ezért „jobb”, „tisztességesebb”, inkább behódol mindennemű „valóságnak”, igazabb; de akaratgyöngye, de szomorú, tele sötét vágyakkal, de fatalista. Sem az ésszt, sem a szívet nem tiszteli; mélyen meggyőződött a vágy hatalmáról (Schopenhauer „akaratot” mondott; de semmi sem jellemzőbb a filozófiájára, mint az, hogy épp az akarat hiányzik belőle). Még a morál is Egy ösztönre redukálva („együttérzés”).

Auguste Comte a XVIII. század folytatása (*a coeur* [a szív] uralma a *tête* [fej] fölött, szenzualizmus az ismeretelméletben, altruista rajongás).

De hogy a tudomány ennyire is függetlenedett, azt bizonyítja, hogy a XIX. század mennyire megszabadult az ideálok uralmától. Bizonyos „igénytelenség” a kíváncsalmakban teszi csak lehetővé számunkra a tudományos kíváncsiságot és szigort – ezek a mi erényféléink...

A romantika a XVIII. század visszaütése; bizonyos fölhalmozódott vágy annak nagystíliú rajongása iránt (valójában jó adag színészkedés és öncsalás: az erős jellemet és a nagy szenvedélyt akarták megjeleníteni).

A XIX. század ösztönösen kutatja az elméleteket, amelyekkel igazolva érzi a valós tényeknek történő fatalista alávetettségét. Már Hegel is gondolkodásmódja fatalizmusának köszönhetette sikerét az „érzékenység” és a romantikus idealizmus felett, a győzedelmes oldalon álló nagy észbe vetett hitének, a valóságos „állam” igazolásának (az „emberiség” helyett stb.). Schopenhauer: buta lények vagyunk, és legjobb esetben, olyanfélék, akik megszüntetik önmagukat. A determinizmus, a genealógiai levezetés sikere, amelyet korábban abszolútnak, kötelező érvényűnek tekintettek, a milió és az alkalmazkodás tana, az akarat reflexmozgásra redukálása, az akarat „ható okként” való tagadása; végül – igazi újrakeresztelés: olyan kevés akaratot látnak, hogy a szó fölszabadul, hogy valami egyebet

jelöljön.

További elméletek: az objektív, „akarat nélküli” szemlélet tana mint az igazsághoz vezető egyetlen út; valamint a szépséghez is (– aztán a „zsenibe” vetett hit, hogy joguk legyen az alávetettségre); a mechanizmus, a mechanikus folyamatok kiszámítható merevsége; az állítólagos „naturalizmus”, a válogató, irányító, interpretáló szubjektum mint alapelv kiküszöbölése –

Kant, a maga „gyakorlati eszével”, morál-fanatizmusával egészen XVIII. századi; még teljesen kívül áll a történelmi mozgáson; egyetlenegyszer sem pillant kora valóságára, például a forradalomra; a görög filozófia meg sem érinti; a kötelesség fogalmának fantasztája; szenzualista, a dogmatikus kibékülésre való hajlandósággal – A visszanyúlás Kanthoz évszázadunkban visszanyúlás a XVIII. századhoz: ismét jogot akarnak formálni maguknak a régi ideálokra és a régi rajongásra – ezért következik a „határvonalat meghúzó” ismeretelmélet, vagyis megengedi az ész határainak tetszés szerinti kijelölését...

Hegel gondolkodásmódja nincs túlságosan messze a *goetheitől*: hallgassuk csak meg, mit mond Goethe Spinozáról. A világegyetem és az élet istenítésének akarása, hogy megtalálja és megalapozza szemléletében a nyugalmat és a boldogságot. Hegel mindenütt észet lát – az észnek mindenkinek meg kell adnia magát, és be kell hódolnia neki. Goethénél van egyfajta majdnem barátságos és bizakodó fatalizmus, amely nem lázad, nem fakul, amely egy totalitásból igyekszik létrehozni önmagát abban a hitben, hogy csak a totalításban találja meg minden a maga megváltását, abban jelenik meg jóként és igazoltként.

96

A felvilágosodás periódusa, – amelyet a túlérzékenység periódusa követ. Menynyiben tartozik Schopenhauer a „túlérzékenységhez” (Hegel a szellemiséghez)?

97

A XVII. század szenved az embertől mint ellentmondások összességétől, *l'âmes de contradictions* (ellentmondásos lélek – *a szerk.*), amely vagyunk, igyekszik fölfedezni, rendezni, előásni az embert: ezzel szemben a XVIII. század megpróbálja elfelejteni, amit az emberi természetről tudunk, hogy beilleszthesse az embert utópiájába. Lelkesedik „az emberért” – mint „felületes, lágyszívű és humánus lényért” –

A XVII. század igyekszik eltörölni az individuum nyomait, hogy a művet az élethez a lehető leghasonlóbbá tegye. A XVIII. század érdeklődni kezd a szerző iránt a műben.

A XVII. század a művészetben művészetet keres, a kultúra egy darabját; a XVIII. század a művészetet propaganda céljaira használja, a társadalmi és politikai reformokat előmozdítandó.

Az „ideális ember” „utópiája”, a természet-istenítés, az önmagunk-színreléptetésének hiúsága, a társadalmi célok propagandájának uralma, a sarlatánság – ez mind a XVIII. századból való.

A XVII. század stílusa: *propre, exact et libre* (tisztá, pontos és szabad – *a szerk.*).

Az erős individuum, amely megáll a saját lábán, vagy buzgón foglalatoskodik Istennel – és a modern szerzői rámenősség, erőszakosság – ezek ellentétek. „Önmegvalósítás” – összehasonlíthatók ezzel a Port Royal tudósai.

Alfierinek volt érzéke a nagy stílus iránt.

A XVII. századhoz tartozik a *burleszk* (méltatlan) gyűlölete és a természet iránti érzék hiánya.

98

Rousseau ellen: az ember már sajnos nem elég gonosz; sajnos nincs igazuk Rousseau ellenfeleinek, akik azt állítják, hogy „az ember ragadozó vadállat”: nem az emberi romlás az átok, hanem az ellágyulás és elmoralizálódás; azon a területen, amelyen Rousseau a legszenvedélyesebben küzdött, volt jelen a még viszonylag erős és sikerült embertípus (akiben töretlenül élt még a nagy szenvedély, a hatalom akarása, az élvezetek vágya, a parancsolás akarása és képessége). Csak hasonlítsuk össze a XVIII. századi embert a

reneszánsz emberével (meg a XVII. század francia emberével) és máris rájövünk, miről is van szó: Rousseau az ön-megvetés és a felfuvalkodott gőg szimptomája – mindkét vonás annak a jele, hogy hiányzik az uralkodó akarat: moralizál, és nyomorúságának okát a bosszúvágy embereként az uralkodó osztályokban keresi.

99

(*Voltaire – Rousseau.* –) A természet állapota félelmetes – az ember ragadozó vadállat; civilizációnk hallatlan diadal e ragadozó-természet fölött: – *így következtetett Voltaire.* Erezte a civilizált állapot mérséklő hatását, finomságait, szellemi örömeit; megvetette a bornírtságot, még erény formájában is, az igazi kifinomultság hiányát, még az aszkétáknál és a papoknál is.

Rousseau-t viszont az ember morális gyarlósága foglalkoztatta; az „igazságtalan” és „kegyetlen” szavakkal többnyire az elnyomottak ösztöneit lehet fölingerelni, akik egyébként a vetitum bűvöletében vannak, és nincs részük kegyelemben: ekképp lelkiismeretük tiltja nekik a lázadás vágyát. Ezek az emancipátorok mindenekelőtt egyet akarnak: megadni pártjuknak az emelkedett természet nagy hangsúlyait és attitűdjeit.

100

Rousseau: az érzelmen alapuló szabály; a természet mint az igazságosság forrása; az ember olyan mértékben tökéletesedik, amilyenben közeledik a természethez; (Voltaire szerint olyan mértékben, amilyenben távolodik a természettől). Ugyanaz a korszak az egyiknek a humanitás haladásának kora, a másiknak a romlás, az igazságtalanság és egyenlőtlenség kora.

Voltaire a *humanitá*-t még a reneszánsz értelmében fogva föl, akár a virtust („magas kultúraként”), a *honnêtes gens* (tisztességes emberek – *a szerk.*) valamint a *bonne compagnie* (jó társaság – *a szerk.*) ügyéért harcol, a jó ízlés, a tudomány, a művészetek ügyéért, magáért a haladásért és a civilizációért.

A harc 1760 körül fellángol: a genfi polgár és a tourneyi nagyúr. Voltaire csak ettől kezdve lesz az évszázad embere, a filozófus, a tolerancia és a hitetlenség képviselője (addig csak bel esprit volt). Rousseau iránti gyűlölete és sikerének irigylése üzte-hajtotta Voltaire-t előre, a „csúcsra” –

– *Pour la „canaille” un dieu rémunérateur et vengeur* – Voltaire.

(– A csöcselék számára egy jutalmazó és bosszúálló Isten – *a szerk.*)

Mindkét nézőpont kritikája a civilizáció értékét tekintetbe véve. A társadalmi lelemény, a legszebb, amely Voltaire szerint létezik, ezt fenntartani és tökéletesíteni a legmagasabb cél; a honnêteté éppen abban áll, hogy tiszteljük a társadalmi szokásokat; az erény bizonyos szükségszerű „előítéletek” iránti engedelmesség, a „társadalom” fennmaradása érdekében.

Kultúr-misszionárius, arisztokrata, a győzedelmes, uralkodó osztályok, valamint értékbecsléseik képviselője. Ám Rousseau megmaradt plebejusnak, még *homme de lettres-ként* is, ami hallatlan dolognak számított; arcátlan megvetése mindannak, ami nem ő volt.

Rousseau-ban a beteges vonást a legtöbben csodálják és utánozzák. (Lord Byron rokona; felfuvalkodott pózokra hajlamos, bosszúálló gyűlölködésre nemkülönben; a „közönségesség” jelei; később Velencének köszönhetően egyensúlyba kerül, megértette, mitől könnyebbül meg az ember és mi tesz jót neki... *l'insouciance* [a nemtörődömség – *a ford.*].)

Rousseau büszke mindarra, ami ő maga, származása ellenére is; de magán kívül van, ha erre emlékeztetik...

Rousseau-nál kétségkívül van valami elmezavar, Voltaire-nél pedig szokatlan egészség és könnyedség. A betegek gyűlölete; a téboly idején az emberek megvetése és bizalmatlanság.

Rousseau védelmezte az isteni gondviselést (Voltaire pesszimizmusával szemben): arra használta Istent, hogy elátkozhassa a társadalmat és a civilizációt; mindennek jónak kellene lennie, ahogy van, hiszen Isten alkotta; csak az ember rontotta meg az embert. A „jó ember” mint természeti ember fantáziakép volt csupán; ám az isteni alkotás dogmájával valamiképpen valószínű és megalapozott lett.

Romantika à la Rousseau: a szenvedély („a szenvedély szuverén joga”); a

„természetesség”; az örület csodálata; (a bolondságot a nagysághoz sorolták); a gyöngé ember esztelen hiúsága; a csöcselék-gyűlölet mint bíró („a politikában már száz éve beteg embert választottak vezetőül”).

101

Kant: az angolok ismeretelméleti szkepticizmusát a németek számára is lehetővé teszi:

1. oly módon, hogy a németek morális és vallási igényeit ennek irányába fordítja: hasonló okokból, mint ahogyan az új akadémikusok felhasználták a szkepszist a platonizmus előkészítésére, vide Augustin; sőt Pascal szintén így használta a morális szkepszist a hit iránti igény fölkelésére („igazolására”);

2. oly módon, hogy az ismeretelméleti szkepszist skolasztikusán ki cirkalmazta, fölcicomázta, és így tette elfogadhatóvá a német tudományos ízlésforma számára (mivel Locke és Hume önmagában túlságosan világos és tiszta volt, azaz a német ösztönös értékítélet szempontjából „felületes” –).

Kant: gyöngé pszichológus és nem jó emberismerő; durván melléfogott a nagy történelmi értékek tekintetében (francia forradalom); morál-fanatikus à la Rousseau, az értékek lappangó kereszténységével; tetőtől talpig dogmatikus, de szinte belebetegedett e hajlandóságába, végül már zsarnokoskodni akart rajta, ám a szkepszisbe is hamar belefáradt; szemernyi érzékenység sem élt benne a kozmopolita ízlés és az antik szépség iránt... habozó és közvetítő volt, minden eredetiség nélkül (– mint Leibniz a mechanika és a spiritualizmus között, mint Goethe a XVIII. századi ízlés és a „történelmi érzék” között [amely lényegileg az egzotizmus iránti érzék], ahogy a német zene a francia és az olasz zene között, ahogy Nagy Károly közvetített és áthidalta az Imperium Romanum és a nacionalizmus között – lévén *par excellence* habozó).

102

A keresztény évszázadok a maguk pesszimizmusával mennyiben voltak erősebb évszázadok, mint a XVIII. évszázad – a görögök tragikus korszakának megfelelően?

A XIX. század szemben a XVIII.-kal. Miben áll az örökség – mennyiben történt visszaesés (mennyivel „szellem”-telenebb, ízléstelenebb), – miben történt haladás e korban (mennyivel sötétebb, realistább, erősebb –)?

103

Mit jelent az, hogy annyira átérezzük a Campagna romanát? Hát a hegyvidéket? Chateaubriand 1803-ban, M. de Fontanes-hoz írott levelében megadja a Campagna romána első benyomását.

De Brosses elnök úr mondja a Campagna romanáról: *il fallait que Romulus fût ivre, quand il songea à bâtir une ville dans un terrain aussi laid.* (Romulusnak részegnek kellett lennie, hogy ilyen csúf vidékre álmodta városának felépítését – *a ford.*)

Delacroix sem kért Rómából, félelmet keltett benne. Velencéért rajongott, akárcsak Shakespeare, Byron vagy George Sand. Ellenérzés Rómával szemben Theoph. Gautier-nál és Rich. Wagnernél is.

Lamartine Sorrento és Posilippo érdekében beszél –

Victor Hugo Spanyolországért rajong, *parce que aucune autre nation n'a moins emprunté à l'antiquité, parce qu'elle n'a subi aucune influence classique.* (Mert egyetlen más ország sem kölcsönzött ennyire keveset az antikvitástól, és mert egyáltalán nem érte klasszikus hatás – *a szerk.*)

104

A két nagy kísérlet történt a XVIII. század túlhaladására: Napóleoné, aki ismét fölébresztette a férfit, a katonát és a hatalomért vívott harcot – Európát politikai egységként tervezte;

Goethéé, aki európai kultúrát képzelt el a már érett emberiség minden örökségéből.

Ennek az évszázadnak a német kultúrája bizalmatlanságot kelt – a zenében hiányzik a

A zene túlsúlya az 1830-1840 közti romantikusokban. Delacroix. Ingres, a szenvedélyes muzsikusz (Gluck, Haydn, Beethoven, Mozart kultusza) ezt mondta tanítványainak Rómában: *si je pouvais vous rendre tous musiciens, vous y gagneriez comme peintres* (ha mindannyiukat zenésszé tehetném, festészetük csak nyerne általa – *a szerk.*); Horace Vernét hasonlóképpen, különleges szenvedéllyel a Don Juan iránt (amint Mendelssohn tanúsítja 1831-ben); Stendhal hasonlóképpen, aki a következőt mondja önmagáról: *Combien de lieues ne ferais-je pas à pied, et à combien de jours de prison ne me soumettrais-je pas pour entendre Don Juan ou le matrimonio segreto; et je ne sais pour quelle autre chose je ferais cet effort.* (Hová ne mennék el gyalog, és hány nap börtönnek ne vetném alá magam azért, hogy meghallgathassam a Don Juant, és nem tudom mi másért tenném ezt meg – *a szerk.*); 56 éves volt akkor.

– A kölcsönzött formák, például Brahms mint tipikus „epigon”, Mendelssohn kiművelt protestantizmusa ugyancsak (egy korábbi „lelket” költ át, utánoz...)

– a morális és költői pótlékok Wagnernél, egy művészet mint szükségmegoldás a többi fogyatékosága miatt,

– a „történelmi érzék”, inspiráció a költészetből és sagákból,

– az a tipikus elváltozás, amelynek legjobb példája a franciáknál G. Flaubert, a németeknél Richard Wagner, ahogy a szerelembe és a jövőbe vetett romantikus hit a semmi iránti vággyá alakul, 1830 és 1850 között.

Miért éppen a német romantika idején kulminál a német zene? Miért hiányzik Goethe a német zenéből? Mennyi Schiller, pontosabban szólva mennyi „Thek-la” van Beethovenben!

– Schumannban sok Eichendorf, Uhland, Heine, Hoffmann és Tieck van. – Richard Wagnernél a következőket találjuk: Freischütz, Hoffmann, Grimm, a romantikus saga, az ösztön misztikus katolicizmusa, szimbolizmus, a szenvedély „szabadszellemieskedése”, Rousseau szándékai. A Bolygó hollandi francia ízű, ahol az 1830-as években a *ténébreux* (sötét, komor – *a szerk.*) volt a csábító típus.

– *A zene kultusza*: a forma forradalmi romantikája. Wagner összefoglalja a német és a francia romantikát –

Richard Wagner, legalábbis németországi és a német kultúrára vonatkoztatott értékét tekintve, jókora kérdőjel marad, talán amolyan német szerencsétlenség, mindenesetre sors: de mi múlik ezen? Nem sokkal több ő egy német eseménynél? Sőt nekem úgy tűnik, sehová sem tartozik kevésbé, mint éppen Németországba; semmi sincs ott fölkészítve őreá, egész típusa egyszerűen idegen, csodálatos, megértetlen, érthetetlen a németek között. Ám óvakodnak ennek beismerésétől: ehhez túl jámborak, szögletesek, túlzottan is németek. *Credo quia absurdus est*: a német szellem ezt akarja, és ebben az esetben ezt is akarta – és közben mindent elhisz, amit Wagner el akart hitetni magáról. A német szellem minden időkben nélkülözötte, *in psychologicis*, a szabadságot és a jóstehetséget. Ma pedig, amikor a dagályos hazaszeretet és az öncsodálat erőteljes hatása alá került, szemmel láthatólag elhájjasodik és még otrombább lesz: hogyan is érne hát föl ésszel a Wagner-problémát?

A németek most még senkik, de lesznek valakik; tehát még nincs kultúrájuk – még nem is lehet kultúrájuk! Ez az én tétele: aki akar, csak sértődjön meg bátran! – Most még senkik: ez azt jelenti: bármifélek. Lesznek valakik: ez azt jelenti: egyszer majd megszűnnek bármifélek lenni. Ez utóbbi tulajdonképpen kívánság csupán, reménynek alig nevezhető; szerencsére olyan kívánság, amelynek élni lehet, csak akarat, munka, fegyelem, tenyésztés dolga, legalább annyira, amennyire az akaratgyöngöseség, a vágyakozás, a nélkülözés, a rossz közérzet az elkeseredés dolga: röviden szólva, mi, németek akarunk magunktól Valamit, amit még nem

akartak tőlünk – mi többet akarunk magunktól!

Hogy ennek a „ma még nem létező németnek” – valami jobb jár, mint a mai német „oktatás”; hogy minden „eljövendőnek” méregbe kell gurulnia, amikor ma e területen elégedettséggel találkozunk, amolyan sivár belenyugvással vagy öntömjénezéssel: ez a második tételem, amelyet mind ez ideig nem változtattam meg.

[c) A megerősödés jelei]

109

Alaptétel: a modern ember minden egyes vonásában van valami hanyatló: ám szorosan a betegség mellett ott sorakoznak a lélek még ki nem próbált erői és hatalmai. Ugyanazok az okok, amelyek a kicsinyesség elkicsinyesedéséhez vezetnek, a ritka és erős lelkeket a magasba hajtják.

110

Összkép: modern világunk kétértelmű jellege, – ugyanazok a szimptómák utalhatnak hanyatlásra és erőre. És gyöngeségként érthetők félre az erő, a kivívott nagykorúság jelei az áthagyományozódott (visszamaradt) érzelm-leértékelődés alapján. Röviden szólva: az érzelm mint érték-érzet, manapság nem erős oldalunk.

Általánosítva: az érték-érzet mindig visszamaradt, egy sokkal régebbi idő fennmaradási, illetve növekedési feltételeit fejezi ki: harcol az új lét-feltételekkel, mert nem belőlük fejlődött ki, és szükségképpen félreérti azokat, tehát általában gátolja az újat, és minden újra gyanakszik...

111

A tizenkilencedik század problémája. Vajon erős és gyöngé oldala egymáshoz tartoznak-e? Ugyanabból az anyagból vannak? Eszméik különbözősége és magasabb célt jelző kölcsönös ellentmondásuk vajon valami magasabb rendű-e? – Mert a nagyságra való előzetes meghatározottság lehet az ilyen mértékű és feszültségben kialakuló növekedés. Az elégedetlenség, a nihilizmus jó előjelnek minősülhet.

112

Összkép. – Valóban, minden nagy növekedés rettentő szétforgácsolódást és romlást hoz magával: a szenvedés, a hanyatlás szimptómái a hatalmas méretű előrehaladás korához tartoznak; az emberiség minden gyümölcsöző és erőteljes mozgása magával hozott egy nihilista mozgalmat. Bizonyos körülmények közt a döntő mértékű és mindenütt jelenvaló növekedés és az új létformákba való átmenet előjele lehet, ha eljönnek a pesszimizmus szélsőséges formái, vagyis hogy beköszönt a tulajdonképpeni nihilizmus. *Én megértettem ezt.*

113

A Kortársi emberiségünk szívélyes méltatásából kiindulni: – nehogy megtévesszen a látszat: ez az emberiség nem olyan „látványos”, ám tartósságának egészen másféle biztosítékai vannak, tempója lassabb, de maga az ütem sokkal gazdagabb. Az egészség fokozódik, az erős test valós föltételeit fölismerik és apránként megteremtik, az „aszketizmus” ironice. Iszonyodás a szélsőségektől, bizonyos bizakodás a „helyes útban”, semmi rajongás; a szűkebb értékekbe való átmeneti bele-élés (mint „haza”, mint „tudomány” stb.).

Ez az egész kép azonban még mindig kétértelmű lenne: – lehet az életnek fölszárnyaló – de akár hanyatló mozgása is.

B A „haladásba” vetett hit – a kevésbé értelmes emberek szemében ez fölszárnyaló életnek tűnik: ám ez öncsalás;

az értelmesebb emberek megítélésében pedig hanyatlónak.

A szimptómák leírása.

A nézőpont egysége: bizonytalanság az értékmérő dolgában.

Félelem az általános „hiábavalóságtól”.

Nihilizmus.

114

Voltaképpen már nincs is nagyon szükségünk az első nihilizmus ellenszerére: az élet már nem olyan bizonytalan, véletlenszerű és értelmetlen Európánkban. Már nincs annyira szükség arra, hogy olyan rettenetesen felfokozzuk az emberi értéket, a baj stb. értékét, elviseljük már ezen érték jelentékeny mérséklését, sok értelmetlenséget és véletlent is megtűrünk: az ember megszerzett hatalma most már megengedi a fegyelmezés eszközeinek mérséklését, amelyek közül a morális interpretáció volt a legerősebb. Az „Isten” túlságosan szélsőséges hipotézis.

115

Ha valami igazán humanizációnkat, igazi haladásunkat jelenti, akkor az az, hogy már nincs szükségünk végletes ellentétekre és egyáltalán ellentétekre sem... Szerethetjük az érzékeket, minden fokon spiritualizáltuk és művészivé tettük

őket; jogunk van mindenhez, még azokhoz a dolgokhoz is, amelyeknek eddig a legrosszabb hírük volt.

116

Az értékrend megfordítása. – A jámbor pénzhamisítók, a papok csandalává lesznek köztünk: – a sarlatánok, kuruzslók, pénzhamisítók, varázslók helyét töltik be; az akarat megrontóinak tartjuk őket, az élet nagy rágalmozóinak és bosszúállóinak, lázítóknak a félresikeredett életű emberek között. A szolgák kasztját, a sudrákat középosztállyá emeltük, „népünké”, amelynek kezében a politikai döntés van.

A csandala viszont a kezdetektől fogva felül van: élükön az istenkáromlókkal, az immoralistákkal, a minden rendű és rangú szabadosokkal, művészekkel, zsidókkal, zenészekkel – alapjában véve mindezen rossz hírű osztályok képviselőivel az élen –

Tiszteletre méltó gondolatok szintjére emelkedtünk föl, sőt mi több, mi határozzuk meg a becsületet e földön, az „előkelőséget”... – ma mindannyian az élet szószólói vagyunk – mi, immoralisták vagyunk ma a legnagyobb hatalom: a többi „agy hatalmaknak van ránk szükségük... a magunk képére alakítjuk a világot –

A csandala fogalmát pedig átvittük a papokra, a túlvilág-hirdetőkre és a velük összenőtt keresztény társadalomra, majd hozzájuk csaptuk még az azonos eredetű pesszimistákat, nihilistákat, együttérzés-romantikusokat, bűnözőket, bűnösöket – azt az egész szférát, amelyben „Isten”-fogalmát megváltónak képzelik...

Büszkék vagyunk rá, hogy már nem kell hazugnak lennünk, az élet rágalmozójának, meggyanúsítójának...

117

A tizenkilencedik század haladása a tizennyolcadikhoz képest – alapjában véve, *mi, jó európaiak* háborút viselünk az egész tizennyolcadik század ellen –

1. „Vissza a természethez” egyre határozottabban fordítva értelmezve, mint ahogy Rousseau értette; el az idilltől és az operától!

2. Egyre határozottabban antiidealisták, egyre szembenállóbbak, konkrétabbak, merészebbek, dolgosabbak, szerényebbek és gyanakvóbbak vagyunk a hirtelen változásokkal szemben, forradalomellenesek.

3. Egyre döntőbb a testi egészség kérdésének a „léleké” elé helyezése: az utóbbit csak az előbbi következtében meglévő állapotnak tekintjük, de legalábbis a lelki egészség előfeltételének fogjuk fel.

118

Ha egyáltalán elértünk valamit, akkor az egy ártalmatlanabb viszony az érzékekhez, barátságosabb, jobb indulatú goethei kapcsolat az érzékiséggel; hasonlóképpen egy büszkébb érzés a megismeréssel szemben: úgyhogy a „tisztá bolondnak” már kevés a hitele.

119

Mi, „objektívek”. – Nem a „részvét”, a szánakozó együttérzés nyitja meg előttünk a lét és a kultúra legtávolabbi és legidegenebb fajtái felé a kapukat, hanem saját nyitottságunk és elfogulatlanságunk, amely éppen hogy nem részt-vesz (németben: vele-szenved – *a szerk*),

hanem éppen ellenkezőleg, több száz olyan dolgot élvez, amelytől régente szenvedett (fölháborodott vagy ingerült lett, ellenségesen vagy fagyosan figyelt). A szenvedés minden árnyalata roppantmód érdekel most bennünket: persze azért nem vagyunk részvevőbbek, még akkor sem, ha a szenvedés látványa teljesen megrendít minket és könnyet csal a szemünkbe; – ettől semmiképpen sem vagyunk segítőkészebbek.

A mindennapi ínség és balsors szándékos látni akarásában erősebbek, keményebbek lettünk, mint amilyen a XVIII. század volt; ez erőnk gyarapodásának bizonyítéka (– a XVII. és a XVI. századhoz közeledtünk...). De óriási tévedés „romantikánkat” „megszépült lelkünk” bizonyítékának tekinteni...

Akarjuk az erős érzékleteket, ahogy minden durvább korszak, néposztály akarja őket... Mindezt meg kell különböztetnünk a gyöngé idegzetű és dekadens emberek igényeitől: ők a borsot igénylik, sőt a kegyetlenséget...

Mindannyian keressük azokat az állapotokat, amelyekben a polgári erkölcs hangja már nem hallatszik, még kevésbé a papi morálé (– minden lelkeszi és teológiai „levegőjű” könyvnél megakadunk a szálnalmas ostobaság és a szegényesség benyomásán...). A „jó társaság” az, amelyik semmi más iránt nem érdeklődik, csak ami a polgári társadalomban tilos és rossz hírű: pontosan így áll a helyzet a könyvekkel, a zenével, a politikával és a nőkről alkotott véleménynel szintén.

120

Az ember közeledése a természethez a XIX. században. – (a XVIII. század az elegancia, a finomság és a sentiments généreux kora). – Nincs „visszatérés a természethez”: mivel még nem is létezett soha természetes emberiség. A nem-természetes és természetellenes értékek skolasztikája a szabály, a kezdet; a természethez csak hosszadalmas harc után jut el az ember – és nem „tér vissza” hozzá soha... A természet: annyi, mint arra vetemedni, hogy ugyanolyan amorálisak legyünk, mint a természet.

Durvábbak, közvetlenebbek, ironikusabbak vagyunk a nemes érzelmekkel, még akkor is, ha uralkodnak rajtunk.

Természetesebb társadalmunk első rétege: a semmittevő gazdagoké: vadásznak egymásra, a nemi szerelem náluk afféle sport csupán, amelyben a házasság akadály, de egyszersmind vonzerő is; szórakoznak és az élvezetekért élnek; a testi előnyök elsőrendűek náluk, kíváncsiak és merészek.

Természetesebb a viszonyunk a megismeréshez: ártatlanok maradtunk a szellemi kicsapongásban, gyűlöljük a patetikus és papos modort, a legtilalmasabb dolgokat élvezzük, és aligha fűződne érdekünk a megismeréshez, ha a hozzá vezető úton unatkoznunk kellene.

Természetesebb a viszonyunk a morálhoz. Az elvek már nevetségesek; ironia nélkül már senki sem merészel valamely „kötelességéről” beszélni. Ám becsüljük a segítőkész, jó szándékú felfogást (– az ösztönben látjuk a morált, és a maradékot megvetjük. Van még azért néhány becsben tartott fogalom –).

Természetesebb a viszonyunk a politikához: látjuk a hatalom problémáját, a hatalom mennyiségét egy másik mennyiséggel szemben. Nem hiszünk olyan jogban, amelynek érvényesítése nem a hatalmon nyugszik: minden jogot hódításnak tekintünk.

Természetesebben értékeljük a nagy embereket és dolgokat: a szenvedélyt előjogként fogjuk föl, semmit sem találunk nagynak, ami nem büntény árán született; minden nagyságot a morálon-kívüliséggéként értelmezünk.

Természetesebb a természethez fűződő viszonyunk: már nem csak „ártatlanságáért”, „bölcsségéért”, „szépségéért” szeretjük a természetet, hiszen meglehetősen „ördögivé” és „ostobává” tettük. Ám mindezekért nemhogy nem vetjük meg, hanem azóta csak otthonosabban érezzük magunkat benne. A természet nem vágyik rá, hogy erény legyen: ezért becsüljük.

Természetesebb a viszonyunk a művészethez: nem kívánunk tőle szép látszathazugságokat

stb.; brutális pozitivizmus uralkodik, amely fölháborodás nélkül egyszerűen csak megállapít.

In summa: jelei mutatkoznak annak, hogy a XIX. század európai embere már nem szégyelli annyira az ösztöneit; nagy lépést tett afelé, hogy egyszer bevallja föltétlen természetességét, vagyis amoralitását, mégpedig keserűség nélkül: sőt ellenkezőleg, éppen elég erős lesz ahhoz, hogy ezt a látványt elviselje.

Bizonyos fűlekben mindez úgy hat, mintha a korrupció, a romlás haladás volna: és bizonyos, hogy az ember nem ahhoz a „természethez” közeledett, amelyről Rousseau beszél, hanem egy lépésnyit haladt előre a civilizációban, amelytől rettegve idegenkedett. Megerősödünk: megint közelebb kerültünk a XVII. századhoz, nevezetesen a századvég ízléséhez (Dancourt, Lesage, Regnard).

121

[*Kultúra kontra civilizáció.* –] A kultúra és a civilizáció csúcsai nem esnek egybe: ne hagyjuk, hogy félrevezessen bennünket a kultúra és a civilizáció elemi antagoniz-musa. A kultúra nagy pillanatai, morálisan szólva, mindig a romlás idejére estek; és megfordítva: az ember kierőszakolt, kikényszerített állatszeliidítése („civilizáció”) a legmerészebb és legszemélyesebb természetű emberek elleni türelmetlenség korszakai voltak. A civilizáció valami mást akar, mint a kultúra: talán épp a fordítottját...

122

Amitől óva intek: a dekadencia-ösztönök nem tévesztendő össze az emberségességgel:

a civilizáció feloldó és szükségképpen a dekadenciába hajló eszközei nem tévesztendő össze a kultúrával: a szabadosság, a *laissez aller* elve nem tévesztendő össze a hatalom akarásával (– amely ezzel ellentétes elv).

123

Újból felteszek egynémely megválaszolatlan kérdést: a civilizáció problémáját, a Rousseau és Voltaire közötti harcot 1760 körül. Az ember mélyebb, bizalmatlanabb, gyanakvóbb, „amoralisabb”, erősebb, önmagában-bizakodóbb lett – s ennyiben természetesebb – ez a „haladás”.

–

(Ugyanakkor, valamiféle munkamegosztás folytán, a gonosszá változott rétegek leválnak a jámbor, megszelídített rétegekről: ekképp a tényálladék egésze közvetlenül nem észlelhető.) Jellemző az erőre, az erő önuralmára és elbűvölő mivoltára, hogy ezek az erősebb rétegek képesek azt a műfogást alkalmazni, amelynek nyomán gonoszságuk valamely magasabbrendűség látszatát kelti. Minden „haladásra” jellemző, hogy a megerősödött elemeket „jóként” („jóvá”) értelmezik át.

124

Hogy az embereknek visszaadjuk a természetes ösztöneikhez való bátorságot –

Hogy irányítsuk önmegvetését, ön-alábecsülését (nem az emberét, mint individuumét, hanem az emberét mint természeti lényét...)

Hogy kivegyük az ellentéteket a dolgokból, miután felfogtuk, hogy azokat mi helyeztük beléjük –

Hogy a társadalmi-idioszinkráziát teljességgel kivessük a létből (bűn, büntetés, igazságosság, tisztesség, szabadság, szeretet stb.) –

Haladás a „természetesség” felé: minden politikai kérdésben, pártok egymáshoz való viszonyában, még kereskedelmi, munkavállalói és munkaadói pártokéban is, hatalmi kérdésekről van szó – arról tehát, hogy „mit tehetünk”, és csak ezután következik, hogy „mit kell tennünk”.

125

A szocializmus – mint a legkisebbek és legostobábbak, a felületesek, az irigyek és az elfuserált színészek végig gondolt zsarnoksága – valóban a „modern eszmék” és lappangó anarchizmusuk végkövetkeztetése: ám a demokratikus környezet langyos levegőjében a következtetés és a döntés képessége elsorvad. Az emberek követnek – de már nem

következtetnek. Ezért a szocializmus egészében véve reménytelen, besavanyodott ügy: és nincs vidámabb látvány, mint az ellentmondás a szocialisták dühös és kétségbeesett arca – és micsoda százalmasan satnya érzelmekről tesz még stílusuk is tanúbizonyságot – és reményeik meg vágyaik ártatlan birka-boldogsága között. Mindazonáltal Európában sokféle rajtaütésszerű és meglepetésszerű támadások előfordulhatnak: a következő évszázadnak helyel-közzel alaposan része lesz ilyesmiben, és a párizsi kommün, amelynek Németországban is megvannak a szószólói és támogatói, talán csupán afféle könnyed kis emésztési zavar volt ahhoz képest, ami elkövetkezik. Mégis mindig túlságosan sok lesz a tulajdonos ahhoz, hogy a szocializmus többét jelenthetne egy betegség-rohamnál: és e tulajdonosok egy emberként vallják a hitet, miszerint: „az embernek birtokolnia kell valamit, hogy egyáltalán valamivé legyen”. De ez a legrégebbi és a legegészségesebb ösztön, és a magam részéről még hozzáfűzném: „az embernek mindig többet kell akarni birtokolni, mint amennyije van, hogy ő maga több legyen”. Így hangzik ugyanis a tan, amelyet maga az élet diktál minden élőlénynek: a fejlődés morálja. Birtokolni és többet birtokolni, egyszóval a növekedés – ez maga az élet. A szocializmus tanában rosszul rejtőzködik az „élet tagadásának akarása”: minden bizonnyal csak félresikeredett emberek vagy fajok gondolnak ki ilyen tant. Voltaképpen azt kívánnám, bár mutatná ki néhány komolyabb kísérlet, hogy a szocialista társadalomban az élet tagadja önmagát, elvágja tulajdon gyökereit. Éppen elég nagy a Föld és éppen elég kiapadhatatlan az emberiség, hogy ilyen gyakorlati példával és *demonstratio ad ab-surdummal* szemléltesse és bizonyítsa a szocializmus nemkívánatos mivoltát, még akkor is, ha mindezért iszonyatosan nagy számú embert nyerne és veszítene. Mindazonáltal a szocializmus nyugtalan, nagyszájú emberek gyülekezeteként az egyre inkább elbutuló társadalomban némiképp hasznos és egészséges is lehet: késlelteti a „békét a földön” és a demokratikus csordaállat teljesen kezessé válását, kényszeríti az európaiakat, hogy gondolkodjanak, legyenek mindenkor ravaszak és óvatosak, ne vetközzék le teljesen férfias és harci erényeiket, őrizték meg józanságuk, hűvös, higgadt tisztánlátásuk legalább egy részét – mert csak így tudják megvédeni Európát az őt fenyegető *marasmus femininus* (elnőiesedés posványa – *a ford.*) veszélyétől.

126

A „modemitás” legkedvezőbb gátlói és gyógyszerei:

1. az általános hadkötelezettség valóságos háborúkkal, ahol vége a tréfának
2. (a leegyszerűsítő, összpontosító) nemzeti bornírtság
3. a feljavított táplálkozás (hús)
4. a lakóhelyek fokozódó tisztasága és egészségessége
5. a fiziológia túlsúlya a teológiával, erkölccstannal, gazdaságtannal és politikával szemben
6. a katonai szigor a követelményekben és a „bűnösség” kezelésében (már nem dicsérnek...)

127

Örülök Európa katonai fejlődésének és a belső, anarchisztikus viszonyoknak is: a nyugalom és a kínai típusú elcsontosodás ideje, amelyeket Galiani jósolt erre az évszázadra, lejárt. A személyes, férfias bátorságnak, a testi nagyszerűségnek ismét megvan a maga értéke, az értébecslés megint inkább fizikai, a táplálkozásban több a hús. Ismét lehetségesek a szép férfiak. A sápkóros képmutatás ideje (a mandarinokkal az élen, ahogy Comte képzelte) immár a múlté. Mindegyikünkben erőre kapott a barbár, sőt a vadállat igenlése. A filozófusoknak éppen ezért egyre nagyobb a jövőjük. – Kantból pedig – végre-valahára – madárijesztő lett!

128

Eleddig nem találtam okot az elbátortalanodásra. Kedvezőbb esélyei vannak annak az embernek, mint valaha, aki erős akaratot őrzött meg és fejlesztett ki magában és ezt széleslátókörűséggel párosította. Mert az ember idomíthatósága igen nagyra nőtt e demokratikus Európában; a könnyen tanuló, könnyen alkalmazkodó emberek jelentik a

szabályt: preparálták a csordaállatot, mégpedig annak legintelligensebb fajtáját. Aki tud parancsolni, megtalálja azokat, akiknek engedelmeskedniük kell: például Napóleonra és Bismarckra gondolok. Az unintelligens és erős akaratú konkurencia, amely a legnagyobb akadály, csekély. Ki nem buktatja meg ezeket a gyöngé akaratú, „objektív” urakat, mint Ranke vagy Renan!

129

A szellemi felvilágosítás csálhatatlan eszköze az ember bizonytalanná, akaratgyöngévé, önállótlaná és gyámoltalanná tételének, röviden szólva, ezzel fejleszthető csak igazán csordaállattá az ember: eddig minden nagy kormányzás-művész (Kínában Konfucius, az Imperium Romanum, Napóleon, a pápaság, amikor még a hatalom is érdekelte, nem csupán a csőcselék), akiben az uralkodó ösztönök eleddig kulmináltak, a szellemi fölvilágosítást használta eszközként; legalábbis engedte hatni (mint a reneszánsz pápái). E tekintetben a tömegek öncsalása, például minden demokráciában, rendkívül értékes: „haladásként” adják el az ember lealacsonyítását és kormányozhatóságát!

130

A legfőbb méltányosság és lágyság, mint a legyöngítés állapota (az Újtestamentum és a keresztény ösközösség – mint a két angolnál [Darwin és Wallace] mutakozó teljes *bêtise* [butaság – *a szerk.*]). – Méltányosságotok, ti magasabb rendű jellemek, űz benneteket a *suffrage universel*hez stb., „emberségeitek” pedig a bűnözés és az ostobaság elleni lágysághoz. *Hosszú távon azonban ezzel az ostobaságot és a meggondolatlanságot vizsítek győzelemre.* (Elégedettség, élvezet és butaság – *közép.*)

Külsőleg: szörnyű háborúk, bukások, robbantások kora. Belsőleg: az ember egyre nagyobb gyöngesége, az események mint ösztönző erők. A párizsi ember mint európai szélsőség.

Következmény: 1. a barbárok, először persze az eddigi kultúra formájában; 2. a szuverén individuumok (akikben a barbár erő-mennyiségek kereszteződnek a minden eddig létezőre vonatkozó kötetlenséggel). A tömegek és a nagy individuumok legnagyobb ostobaságának, brutalitásának és szármasságának kora.

131

Megszámlálhatatlanul sok értékes ember megy tönkre manapság: ám aki megmenekül, az erős, mint az öreg ördög. Akárcsak a reneszánsz idején.

132

Mi, jó európaiak! Mi tüntet ki bennünket a hazák jó fiaival szemben? – Először is: ateisták és immoralisták vagyunk, ám jelenleg támogatjuk a csordaösztönök vallásait és moráljait: ezek ugyanis olyanfajta embert készítenek elő, aki egyszer okvetlenül a mi kezünkbe kerül, akinek mindenképpen a mi kezünkre lesz szüksége.

Jón és gonoszon túl, de az kívánjuk, hogy a csorda-moralitást feltétlenül szentként tiszteljék.

Sokféle filozófiát tartunk fenn magunknak, amelyek tanítása szükséges: például kalapácsként a pesszimista típusút; bizonyos európai buddhizmus talán nem nélkülözhető.

Valószínűleg támogatjuk a demokratizmus fejlődését és érlelődését: ez alakítja ki az akaratgyöngeséget: a szocializmusban olyan tüskét látunk, amely a kényelmességtől [óv meg].

Állásfoglalásunk a népek irányában. Preferenciáink; ügyelünk a keresztezések eredményeire.

Kívülállók, jómódúak, erősek: irónia a „sajtóval” és kultúrájával szemben. A gond, hogy a tudományos emberek ne változzanak irodalmárrá. Megvetéssel viseltetünk minden olyan kultúra iránt, amely megfér az újságolvasással, sőt – írással.

Véletlenszerű, alkalmi állásfoglalásainkat, élményeinket az előtérbe állítjuk (mint Goethe és Stendhal), és nyomatékkal hangsúlyozzuk őket, háttérünket álcázandó. Mi magunk várunk, és óvakodunk attól, hogy túlságosan a szívünkre vegyük őket. Éjszakai szállásul szolgálnak

nekünk, amilyenre a vándornak van szüksége – óvakodunk a letelepedéstől, az otthonosságtól.

Embertársainkkal szemben előnyben vagyunk, mivel birtokunkban van egy disciplina voluntatis. Minden erőnk az akaraterő fejlesztésére irányul, olyan művészet ez, amely lehetővé teszi, hogy álarcokat hordjunk és megértsük az érzelmi hatásokon túli megértés álarcait (és hogy, időnként, „Európa fölötti” módon gondolkodjunk).

Annak előkészítése, hogy [a jövő törvényhozói], a föld urai legyünk, legalább is gyermekeinket a föld uraivá tegyük. Fokozott figyelemmel a házasságokra.

133

A XX. század. – Galiani abbé egy helyütt így szól: *La prévoyance est la cause des guerres actuelles de l'Europe. Si l'on voulait se donner la peine de ne rien prévoir, tout le monde serait tranquille, et je ne crois pas qu'on serait plus malheureux parce qu'on ne ferait pas la guerre.* (A jelenlegi európai háborúk oka az előrelátás. Ha vennénk magunknak a fáradságot, és nem látnánk semmit előre, az egész világ nyugodt lenne, és nem hiszem, hogy szomorúbbak lennénk, amiért nincs háború – *a szerk.*) Mivel egyáltalán nem osztom elhalt Galiani barátom háborúellenes nézeteit, nem tartok tőle, hogy néhány dolgot előre megjósoljak, ily módon, lehet, előidézve háborúk okait.

A legszörnyűbb földrengés utáni rettenetes észhez térés: új kérdésekkel.

134

A nagy délidő, az iszonyatos fölfénylés kora ez: az én pesszimizmusom: – nagy kiindulópont. I. Alapvető ellentét a civilizációban és az ember fölemelkedésében.

II A morális értébecslések mint a hazugság és a rágalmazás története egy hatalom akarásának szolgálatában (a csorda-akarat), amely az erősebb emberek ellen lázad.

III. A kultúra minden felemelkedésének föltételei (a kiválasztás lehetővé tétele a mennyiség rovására) – minden növekedés föltételei.

IV. A világ sokértelműsége mint az erő kérdése, amely minden dologra növekedésének perspektívájából tekint. A morális-keresztény értékítéletek mint rabszolga-lázadás és rabszolga-hazudozásra-hajlam (az antik világ arisztokratikus értékeivel szemben).

MÁSODIK KÖNYV

AZ EDDIGI LEGNAGYOBB ÉRTÉKEK KRITIKÁJA

[I. A VALLÁS KRITIKÁJA]

Mindazt a szépséget és méltóságot, amelyet a valóságos és elképzelt dolgoknak kölcsönöztünk, visszakövetelem, mert az az ember tulajdona és szellemi terméke: vagyis legszebb apológiája. Az ember mint költő, mint gondolkodó, mint Isten, mint szeretet, mint hatalom: ó, milyen királyi bőkezűséggel ajándékozta meg az ember a dolgokat, ezzel elszegényítve és megnyomorítva önmagát! Mindeddig legnagyobb önzetlensége abban állt, hogy csodált és imádott, és el tudta rejteni önmaga előtt a tényt, hogy ő maga alkotta mindazt, amit áhítattal imádott.

[I. A vallások keletkezéséhez]

135

A vallás eredetéről. – Ugyanúgy, amint a tanulatlan ember azt hiszi, hogy a harag az oka az ő dühöngésének, a szellem annak, hogy gondolkodik és a lélek pedig annak az oka, hogy érez, röviden szólva, ahogy most egy egész sereg pszichológiai entitást tételeznek meggondolatlanul állítólagos okokként: ugyanígy az ember, egy még naivabb szinten éppen ezeket a jelenségeket magyarázta pszichológiai személyi-entitások segítségével. A számára idegen, félelmetes, nyomasztó állapotokat bizonyos személy hatalma varázserejének, megszállottságának tulajdonította, így vezeti vissza a keresztény, a ma legnaivabb és legvisszamaradottabb emberfajta a reményt, a nyugalmat, a „megváltás” érzését Isten pszichológiai inspirációjára: nála, ennél a lényegileg szenvedő és nyugtalan típusnál,

rendszerint idegenként, magyarázatra szorulóként jelenik meg a boldogság, az elégedettség és a nyugalom érzése. Okos, erős és életteli teli fajoknál többnyire az epileptikus ébreszti fel azt a bizonyosságot, hogy itt idegen hatalom munkál; ám minden, az előbbivel rokon megszállottság, mint például a látnoké, a költőé, a nagy bűnözőé, a szerelem és a bosszú szenvedélye rabjaié már túlvilági hatalmak kitalálására ad módot, erre szolgál. Valamely állapotot egy személyben konkretizálnak, és ha náluk lép fel ez az állapot, megállapítják, hogy ez annak a bizonyos személynek a hatása. Más szóval: a pszichológiai istenképzetben valamely állapotot okként perszonalifikálnak, hogy okozat lehessen.

A pszichológiai logika a következő: a hatalom érzése, ha hirtelen és nyomasztóan tölti el az embert – és minden nagy affektus esetében erről van szó –, kételyt ébreszt tulajdon személyében: nem meri magát e különös érzés okának gondolni – ezért erősebb személyt, valamely istenséget jelöl meg ennek okaként.

In summa: a vallás eredete a hatalom szélsőséges érzéseiben rejlik, amelyek idegenként lepik meg az embert: és a beteghez hasonlóan, aki valamelyik tagját nagyon nehéznek érzi, és arra a következtetésre jut, hogy egy másik ember fekszik rajta, a naiv homo religiosus több személyre oszlik. A vallás az „altération de la personnalité” esete. Egyfajta Önmagunktól való félelem és rettegés érzése... Ám ugyanakkor rendkívüli boldogság- és emelkedettség-érzés is... Betegek között az egészség érzése elegendő ahhoz, hogy Istenben, Isten közelségében higgyenek.

136

A vallásos ember csökevényes pszichológiája: – minden változás okozat, minden okozat akarat-okozat. Hiányzik a „természet”, a „természeti törvény” fogalma. Minden okozathoz tartozik egy cselekvő. Csökevényes pszichológia: csak abban az esetben vagyunk mi magunk az okok, ha tudjuk, hogy akartu(n)k.

Eredmény: a hatalom állapotai erőszakolják az emberre azt az érzést, hogy ő nem ok, nem visel felelősséget az okért: – ezek az állapotok mindenféle akarat nélkül keletkeznek: következésképpen nem mi vagyunk az okozók –: a nem szabad akaratnak (a változás tudatának bennünk, anélkül hogy akartuk volna) szüksége van egy idegen akaratra.

Következmény: az ember nem merte magáénak vallani saját erős és csodálatos momentumait – csupán „passzívként”, „elszenvedettként”, reákényszerült-ként értelmezte őket –: a vallás a személyiség egységét érintő kétely terméke, a személyiség megváltozása –: ennyiben az ember minden nagyságát és erejét emberfelettként és idegenként fogta föl, így önmagát kicsinyítette – saját két oldalát, a nagyon szánalmasat és gyengét, valamint a nagyon erősét és csodálatosat elválasztotta egymástól két szférára – az előbbit elnevezte „embernek”, a másodikat „Istennek”.

És egyre csak így folytatta, a *morális idioszinkrázia* periódusában nem a személy „műveként” és „akaratának” eredményeként értelmezte az emelkedett és tiszta morál-állapotokat. A keresztény ember is két részre tagolja önmagát, egy alantas és gyöngé fikcióra, amelyet embernek nevez és egy másikra, amelyet Istennek (megváltónak, üdvözítőnek).

A vallás lealacsonyította az „ember” fogalmát; végkövetkeztetése, hogy minden jó, nagy, igaz dolog emberfölötti, és a kegyelem ajándéka csupán...

137

Az ember lealacsonyodásából való kiemelésének másik útja, amely lealacsonyodást az emelkedett és erős állapotok idegen állapotokként való eltűnése hozott magával, a rokonság-elmélet volt –: ezeket az emelkedett és erős állapotokat legalább őseink befolyásaként tudtuk interpretálni, szolidarisán összetartoztunk, és nőttünk a saját szemünkben azáltal, hogy ismert normák szerint cselekszünk.

Előkelő családok kísérlete, hogy a vallást összeegyeztessék saját önérzetükkel. – Ugyanezt teszik a költők és a látnokok, büszké, megtiszteltetésnek érzik, hogy e feladatra kiválasztották őket – különös hangsúlyt fektetnek arra, hogy individuumokként ne jöjjenek

tekintetbe, tisztán csak szócsövek legyenek (Homérosz).

Az ember lépésről lépésre veszi birtokába emelkedett és büszke állapotait, cselekedeteit és műveit. – Valaha úgy vélték, önmagukat tisztelik, ha a megcselekedett legmagasabb rendű dolgokat nem önmaguknak tulajdonítják, hanem – Istennek. – Az akaratszabadság hiánya kölcsönzött valamely cselekedetnek magasabb értéket: az Istent tették meg e cselekedet alanyának.

138

A papok valamely emberfölötti világ színészei, amelyet igyekeznek érzékelhetővé tenni, akár eszményekről, istenekről vagy megváltókról van szó: ebben áll hivatásuk, erre szolgálnak ösztöneik; a legmesszebbmenő hasonlatosságra is képesek azért, hogy minden a lehető leghihetőbb legyen; színész-okosságuk mindenekelőtt a jó lelkiismeret birtoklását célozza, mert csak ennek segítségével lehetséges igazán a meggyőzés.

139

A pap el akarja hitetni, hogy ő a legértékesebb embertípus, hogy ő uralkodjék – még azok fölött is, akiknek a kezében ott a hatalom, el akarja hitetni, hogy ő sérthetetlen, érinthetetlen, támadhatatlan... hogy ő a közösség legerősebb hatalma, abszolút pótolhatatlan és felbecsülhetetlen érték.

Eszköz: egyedül ő a dolgok tudója; egyedül ő az erényes; egyedül ő tud igazán uralkodni önmagán; bizonyos értelemben egyedül ő az Isten és képes visszatérni az istenséghez; egyedül ő a közvetítő erő Isten és a többiek között; az istenség büntet minden, a pap ellen irányuló gondolatot és szembeszegülést.

Eszköz: az igazság létezik. Egyetlen úton érhető el csupán: ha pap lesz az illető. Minden a pap bölcsességét dicséri, ami csak jó a rendben, a természetben, a dolgok eredetében. – A szent könyv az ő műve. Az egész természet csupán az e könyvben foglalt tételek beteljesülése. – A papon kívül a jónak egyéb forrása nincs. A kitűnőség minden egyéb módja rang dolgában különbözik a pap kitűnőségétől, például a harcosé.

Következtetés: ha a pap a legértékesebb embertípus, akkor minden bizonyosan erényének fokozatai alkotják az emberi értékek fokozatait. A stúdium, az érzékek leküzdése, a nem-aktivitás, a szenvtelenség, az érzelemmentesség, az ünnepélyesség. – Ellentét: a lealacsonyodott ember.

A pap egy bizonyos fajta morált oktatott: mivel azt akarta, hogy a legértékesebb embertípusnak lássék. – Megalkot egy ellentét-típust: a csandalát (kb. csöcselék-ember – *a szerk*). Ezt minden eszközzel igyekszik megvetendővé tenni, ezért oly fontos számára a kasztok rendje. – Az érzékiséggel szembeni roppant szorongását az a belátás is táplálja, hogy itt a kasztrendszer (vagyis egyáltalán magát a rendet) a legkomolyabb veszedelem fenyegeti... A *puncti* pontjában minden „szabadabb tendencia” sutba dobja a házassági törvényt –

140

A *filozófus* mint a papi típus továbbfejlesztése: – a papi örökség vére csörgedez a filozófus ereiben; – még vetélytársaként is arra kényszerül, hogy ugyanazért, ugyanazokkal az eszközökkel küzdjön, mint korszaka papja; – a legmagasabb tekintélyre aspirál.

Mi ad tekintélyt, ha fizikai hatalom nincs az illető kezében (nincs hadserege, egyáltalán nincs fegyvere...)? – hogyan lehet tekintélyt szerezni azok előtt, akiknek a fizikai hatalom és a tekintély a birtokukban van? – versengnek a herceg tiszteletével, a dicsőséges hódítóéval és a bölcs államférfiéval.

Csak akkor érik el céljukat, ha azt a hitet keltik az emberekben, hogy nekik nagyobb erő van a kezükben – Isten. Semmi sem eléggé erős: szükség van a pap közreműködésére és szolgálatára. – Ok nélkülözhetetlen közvetítőnek állítják be magukat: létfeltételként van szükségük 1. az Istenük felsőbbrendűségébe vetett, abszolút hitre, 2. arra, hogy Istennek ne legyen más, közvetlen megközelítési módja. – A második követelmény alkotja a

„heterodoxia” fogalmát; az első a „hitetlenét” (vagyis azét, aki más istenben hisz –).

141

A szent hazugság kritikája. – Minden papság elmélete szerint jámbor célok elérése érdekében megengedett a hazugság, ám milyen mértékben mutatkozik mindez a gyakorlatban is – ezt vizsgálja az alábbi értekezés.

De bizony a filozófusok is, mihelyt papos hátsó szándékkal igyekeznek kezükbe venni az ember vezetését, legott jogot formálnak a hazugságra: Platónnál az élen. A Vedânta tipikusan árja filozófiája e kettősséget igazán nagyszerűen kifejlesztette: két, minden lényeges ponton egymásnak ellentmondó rendszert alkotott, amelyek azonban nevelési célokból váltják, kitöltik, kiegészítik, kioltják egymást. Az egyik hazugsága alkotja meg azt az állapotot, amelyben a másik igazsága egyáltalán hallható...

Milyen messzire megy a papok és a filozófusok jámbor hazugsága? – Itt föl kell tennünk a kérdést: milyenek a nevelés előfeltételei, milyen dogmákat kell kitalálniuk ezen előfeltevéseket kielégítendő?

Először: a saját oldalukon kell tudniuk a hatalmat, a tekintélyt, a föltétlen szavahihetőséget.

Másodszor: az egész természeti folyamatot a kezükben kell tartaniuk azt sugallván, hogy mindazt, ami az egyes egyénre vonatkozik, csakis az ő természeti törvényük határozza meg.

Harmadszor: egy messzebbre nyúló hatalmi szférával szintén rendelkezniük kell, melynek ellenőrzése alárendeltjeik tekintete számára tilos: a túlvilági, „halál utáni” büntetés mértéke – valamint nyilvánvalóan az üdvösség eszközének és útjának ismerete.

El kell hát távolítaniuk a természetes folyamat, lezajlás fogalmát, ám mivel okos és gondolkodó emberek ők, egész seregnyi hatást be tudnak ígérni, amelyek bekövetkezése természetesen az imáktól és törvényeik szigorú betartásától függ... – Továbbá jó néhány dolgot elrendelhetnek, amelyek abszolút értelmeseek, csakhogy e bölcsességek forrásául nem a tapasztalat, az empíria jelölendő meg, hanem a kinyilatkoztatás vagy a „legkeményebb vezeklést gyakorlatok” következménye.

A szent hazugság tehát elviekben a következőkre vonatkozik: a cselekvés céljára (– a természetes célt, az ész, láthatatlanná teszik és célként egyfajta morálcél, törvénybeteljesítés, istenszolgálat jelenik meg –); a cselekvés következményére (– a természetes következményt természetfölöttinek állítják be, és a biztosabb hatás kedvéért kilátásba helyeznek egyéb, ellenőrizhetetlen természetfölötti következményeket.)

Ekképp alkotják meg a jó és a rossz fogalmát, amelyet teljesen leválasztanak a „hasznos” és „káros”, a „életet elősegítő” és az „életre ártalmas” természetes fogalom-párokról – és e fogalom, amennyiben kitalálnak egy más életet, egyenesen ellenséges is lehet a jó és a rossz természetes fogalmával szemben.

Ily módon alkotják meg végül a híres „lelkiismeretet”: egyfajta belső hang ez, amely minden egyes cselekedet során a cselekedet értékét nem következményeihez méri, hanem a szándékhoz és e szándéknak a „törvényhez” való hűségéhez.

A szent hazugság tehát föltalált egy büntető és jutalmazó Istent, aki pontosan ismeri a papok törvénykönyvét és épp a papokat küldi e világra szócsökként és rendkívüli meghatalmazottként; – föltalálta az életen túli világot, amelyben a nagy büntető gépezet végre majd hatni fog – és e célból a lélek halhatatlanságát; – a lelkiismeretet az emberben, amely annak tudata, hogy jó és rossz szilárdan áll a lábán – hogy maga az Isten beszél itt, ha ezt javasolja a papi előírásokkal megegyező konformitás; – a morál, mint minden természetes folyamat tagadása, minden történés redukciója egy morálisan meghatározott történésre, a morál-okozat (vagyis a büntetés és a jutalom eszméje), mint a világot át– meg átható egyedüli erő, minden változás kreatora; az igazság mint adott, kinyilatkoztatott valami, amely megegyezik a papok tanításával: mint minden üdvösség és boldogság feltétele ebben és abban az életben.

In summa: mivel fizetünk a morális javulásért? – Az én kikapcsolásával, minden

motívumnak a félelemre és a reményre (büntetés és jutalom) való redukálásával; papi gyámkodástól való függőséggel (ez igényeskedő, pontos külsőségek által meghatározott függőség, amely szeretne isteni akaratot kifejezni); a „lelkiismeret” besulykolásával, amely hamis tudást tesz a vizsgálódás és a kísérletezés helyére: mintha ugyan eleve megállapították volna, mit kell tenni és mit nem szabadna tenni – ami a kutató és törekvő szellem egyfajta kasztrációja –: in summa, az ember legrosszabb megcsonkításával, ami csak elképzelhető, s az eredmény neve állítólag „jó ember”.

A gyakorlatban az egész értelmet, az okosság, finomság, elővigyázat örökségét, amelyek a papi kánon előfeltételei, önkényesen egyfajta merő gépezetté redukálták; – a törvénnyel való konformitás célnak, legfőbb célnak minősül – és az élet máris problémamentes; – az egész világ-koncepciót bemocskolták a büntetés eszméjével. .. – magát az életet a papi élet kiemelésével, amelyet a tökéletesség non plus ultrájaként állítottak be, az élet megrágalmazásával és bemocskolásával költözték át... – az „Isten” fogalma az élettől való eltérést, annak kritikáját, sőt az élet megvetését jelenti... – az igazság papi hazugsággá lett; kutatása egyenlő lett az írás tanulmányozásával, amely eszköz arra, hogy teológussá váljon valaki...

142

Manu törvénykönyvének kritikájához. – Az egész könyv a szent hazugságon alapszik: – vajon valóban az emberiség üdve inspirálta ezt az egész rendszert? Az az embertípus, amely szilárdan hisz minden cselekedet érdekszerűségében, vajon érdekelt volt-e vagy sem ennek a rendszernek a létrehozásában? – Az emberiség megjavítása – vajon miből táplálkozik ez a szándék? Honnan ered a megjavítás fogalma?

– bizonyos embertípussal találkozunk, a papival, aki az ember normájának, tetőpontjának, legfőbb kifejeződésének érzi magát: ő a „megjavítás” fogalmát önmagából vezeti le – hisz a saját magasabbrendűségében és a valóságban akarja is ezt: a szent hazugság oka a hatalom akarása...

Az uralom megalapozása: e célra használja a fogalmak uralmát, amelyek a papságba helyezik a hatalom non plus ultráját – a hatalmat a hazugság révén – ez annak belátása, hogy az ember nem fizikailag, katonailag birtokolja a hatalmat... a hazugságot mint hatalmi pótlékot – ez az „igazság” új fogalma.

Tévedünk, önmagunkat csapjuk be, ha e helyt öntudatlan és naiv fejlődést tételezünk föl... Az elnyomásnak ily átgondolt rendszerét nem a fanatikusan találták föl... A leghidegvérűbb józanság dolgozott itt, ugyanaz, amely Platónban munkált, amikor kiagyalta „államát”. – „Az eszközöket is akarnunk kell, ha a célt akarjuk” – minden törvényhozó tisztában volt magában az efféle politikai belátással.

A klasszikus minta specifikusan árja formában áll rendelkezésünkre: tehát a legfejlettebb és a legjózanabb embertípust tehetjük felelőssé a legalapvetőbb hazugságért, amelyet valaha is kiagyaltak... E hazugságot majdnem mindenütt lemásolták: az árja befolyás megrontotta az egész világot...

143

Sokat beszélnek manapság az *Újtestamentum* szemita szelleméről: ám amit így neveznek, az papi csupán – és a legtisztább fajú árja törvénykönyvben, a Manu-ban, ez a fajta „szemitizmus”, vagyis pap-szellemiség rosszabb, mint bárhol.

A zsidó papi állam fejlődése nem eredeti dolog: e sémát Babilonban ismerték meg: a séma árja eredetű. Amikor ugyanez később domináns lett Európában a germán vér túlsúlya révén, akkor ez az uralkodó faj szellemében történt: nagy atavizmus. A germán középkor az árja kasztrendszer újjáélesztését célozta.

A mohamedanizmus megint csak tanult a keresztényektől: elleste a büntetés eszközeként alkalmazott „túlvilágot”.

A megváltoztathatatlan közös lényeg sémája, papokkal az élén: Ázsia legrégebbi, nagy

kultúrtermeké a szervezés terén – természetesen minden tekintetben átgondolásra és utánzásra készített másokat. – Még Platón is: de mindenekelőtt az egyiptomiakat.

144

A morálok és vallások a legfőbb eszközök arra, hogy az emberből azt alakítsunk, akit csak akarunk: föltéve, hogy az alakítóban van fölös alkotóerő, és hogy akaratát hosszú időn át tudja érvényesíteni.

145

Ahogy egy igent mondó árja vallás, az uralkodó osztály terméke fest: ez Manu törvénykönyve. (A hatalomérzés istenítése a brahmánoknál: érdekes, hogy ez a harcosok kasztjában keletkezett és csak ezután került át a papokhoz).

Hogy fest egy igent mondó szemita vallás, az uralkodó osztály terméke: ez Mohamed törvénykönyve. A régebbi részekben az *Ótestamentum*. A *mohamedanizmus*, mint férfiak vallása, mélyen megveti a kereszténység – melyet női-vallásnak érez – szentimentalizmusát és hazugságát...

Hogy fest egy nemet mondó szemita vallás, az elnyomott osztályok terméke: indiai-árja fogalmak szerint: az *Újtestamentum* – csandala-vallás.

Hogy fest egy nemet mondó, árja vallás, az uralkodó osztályok terméke: ez a buddhizmus.

Tökéletesen rendben van, hogy elnyomott árja fajoktól nem maradt ráuk vallás: mivel ez ellentmondás: egy uralkodó faj vagy felül van, vagy megsemmisül.

146

A vallásnak önmagában a morálhoz semmi köze: ám a zsidó vallás mindkét leszármazottja lényegileg morális vallás, amely előírja, hogyan kell élni, és büntetéssel valamint jutalmazással szerez érvényt követeléseinek.

147

Pogány – keresztény. – Pogány az igent-mondás a természetes dolgokra, a természetes ártatlanság-érzés, a „természetesség”.

Keresztény a nemet-mondás a természetes dolgokra, a méltatlanság érzése a természetességben, a természet-ellenesség.

„Ártatlan” például Petronius; e boldog emberhez képest a keresztény egyszer s mindenkorra elveszítette ártatlanságát.

Mivel azonban végső soron a keresztény státusnak ugyancsak természeti állapotnak kell lennie, ám nem meri ekként fölfogni önmagát, ezért a „keresztény” szó az elv erejére emelt pszichológiai interpretáció meghamisítását jelenti...

148

A keresztény pap a kezdet kezdetétől az érzékiség esküdt ellensége: nem lehet nagyobb ellentétet elképzelni, mint az az ártatlan, áhítatos és ünnepélyes tartás, amellyel például az athéni legtiszteltetelműbb asszonykultusz élte át a nemi szimbólumok jelenvalóságát. A nemzés aktusa maga a titkok titka minden nem-aszketikus vallásban: a beteljesedés és a titokzatos szándék, a jövő (újjászületés, halhatatlanság) egyfajta szimbóluma.

149

Az önmagunkba vetett hit a legerősebb kötelék és a legértékesebb korbácsütés –valamint a legerősebb szárny is. A kereszténységnek az emberi ártatlanságot a hit tárgyává kellett volna tennie – ekképp az emberek Istenek lehettek volna: akkoriban még tudtak hinni.

150

A történelem nagy hazugsága: mintha a pogányság romlása lett volna az, ami utat tört a kereszténységnek! De az antik ember legyöngülése és agyonmoralizálása volt az ok! A természetes ösztönöket már akkor bűnökké értékelték át.

151

A vallások a morálba vetett hittől mennek tönkre: a keresztény-morális Isten nem tartható:

következésképpen „ateizmus” – mintha másféle isten nem is létezhetne.

Hasonlóképpen megy tönkre a kultúra a morálba vetett hittől: mert ha felfedezték a szüksége feltételeket, amelyekből egyedül a morál származik, akkor már nem is kérnek belőle: buddhizmus.

152

A nihilista vallások fiziológiája. – A nihilista vallások mind szisztematizált kórképtörténetek, valamely vallásos-moralista nómenklatúra keretei között.

A pogány kultuszban az interpretációk a nagy éves körforgás körül forognak. A keresztény kultuszban a paralitikus jelenségek ciklusa körül...

153

Ez a nihilista vallás kikeresi magának az ókor dekadencia-elemeit meg a hasonlókat, nevezetesen:

a) a gyöngék és a félresiklott életűek pártját... (az antik világ kizárását: amit a leghatározottabban taszít el magától...)

b) az agyonmoralizáltak és a pogányellenesek pártját...

c) a politikailag fáradtak és közönyösek (blazírt rómaiak) pártját, valamint a nemzetietlenekét, akik számára üressé lett az élet

d) a megcsömörlöttek pártját – akik szívesen vesznek részt földalatti összeesküvésben –

154

Buddha a „megfeszített” ellen. – A nihilista vallásokon belül határozottan megkülönböztethetjük egymástól a keresztény és a buddhista vallást: a buddhista amolyan szép alkonyt fejez ki, annak tökéletesen édes és lágy mivoltával együtt – háládatosság ez minden iránt, ami elmúlt, és hiányzik belőle a keserűség, a csalódás és a neheztelés –: végezetül pedig itt van mögötte a nagy szellemi szeretet, a fiziológiai ellentmondás rafináltsága, ettől ugyancsak nyugta van immár: ám ebből származik még szellemi glóriája és napnyugta-izzása. (– A legfelsőbb kasztokból ered-.)

A keresztény mozgalom viszont a degeneráltság mozgalma, mindenféle szegét- és hulladék-elemekből: nem egy faj hanyatlását fejezi ki, hanem kezdettől fogva az összeseregglő és egymást kereső kór-képződmények csoportosulása... Ezért nem nemzeti, nem fajtól függő; valamennyi sehonnai kitagadotthoz fordul

– elemi bosszúvágy él benne minden jól sikerült és uralkodó típusú ember iránt, egy szimbólumra van szüksége, amely a jómódúakra és az uralkodókra mondott átkot jeleníti meg... szemben áll minden szellemi mozgalommal, minden filozófiával: az idioták pártját fogja, és elátkozza a szellemet. Bosszúvágy minden tehetséges, tanult, szellemileg független ember iránt: a jól sikerült és uralkodó típusú embert szimatolja bennük.

155

A buddhizmusban a következő gondolat van túlsúlyban: „Minden vágy, minden, ami érzelmet kelt, vért csinál, cselekvésre csábít” – csak ennyiben figyelmeztet e vallás a gonoszra. Mert cselekedni – annak semmi értelme, a cselekvés a létezéshez köt: az egész létezésnek azonban semmi értelme nincs. A gonoszban valami logikátlanságra való ösztönzést látnak: olyan eszközök igenlését, amelyek célját tagadják. A nemlét felé keresnek utat, ezért irtóznak minden affektív erőttől. Például nem szabad bosszút állni! Tilos ellenségeskedni! – A megfáradtak hedonizmusa itt a legfőbb értékmérő. A buddhistáktól mi sem áll távolabb, mint egy Pál zsidó fanatizmusa: Semmi sem ellenkezik jobban ösztönével, mint a vallásos ember e feszültsége, lángolása, nyugtalansága, különösen pedig az érzékiségnek az a formája, amelyet a kereszténység a „szeretet” néven szentesített. Továbbá a buddhizmusban a műveltek, sőt a túl művelt rétegek találják meg számításukat: évszázadokra menő filozófiai küzdelemben megfáradt faj, nem pedig a minden kultúra alatti rétegek, amelyekből a kereszténység keletkezett. .. A buddhizmus eszményében lényegesnek látszik a jótól és rossztól is való megszabadulás: a morál rafinált túlvilágiságát gondolták ki benne, amely a tökéletesség

lényegével esik egybe, föltéve, ha még a jó cselekedetekre is csak átmenetileg van szükség, csak eszközként – míg csak meg nem szabadulunk minden cselekvési kötelezettségtől.

156

Valamely *nihilista* vallás [mint a kereszténység] teljességgel előregedett és megszelídült néptől származik, és annak megfelelő, amely már kiélte minden erős ösztönét – fokozatosan, lépésről lépésre vihető át más milióbe, végül pedig a fiatal népekre, amelyek pedig még egyáltalán nem is éltek –

igazán különös! A nap vége, az alkonyi boldogság – barbároknak és germánoknak prédikálva! Mennyire mindent barbarizálni, germanizálni kellett először! Olyanoknak, akik a Walhalláról álmodtak... – akik csak a háborúban voltak igazán boldogok! – Nemzetek fölötti vallást prédikálni bele a káoszba, amelyben még nemzetek sem voltak –

157

A papok és vallások cáfolatának módja mindig csak a következő: ki kell mutatni nekik, hogy tévedéseik már nem hasznosak – hogy többet ártanak, röviden, „erőbizonyítékuk” már nem áll meg a lábán...

[2. A kereszténység történetéhez]

158

A kereszténységet [mint történelmi realitást], ne tévesszük össze azzal az egy gyökkel, amelyre nevével emlékeztet: a többi gyök, amelyből kinőtt, sokkalta lényegesebb volt; páratlan visszaélés a szavakkal, hogy a hanyatlás és félresikeredtség olyan megnyilvánulásait, mint a „keresztény egyház”, „keresztény hit” és „keresztény élet”, a szent névvel illetik. Mit tagadott Krisztus? – Mindent, amit ma kereszténynek hívnak.

159

Az egész keresztény tan arról, amit hinni kell, az egész keresztény „igazság” szemenszedett hazugság és csalás: pontosan az ellentéte annak, ami a keresztény mozgalom kezdetét jelentette...

ami egyházi értelemben keresztény, az a velejéig *anti-keresztény*: mindig csak a dolgok és személyek szimbólumok helyett, csupa történelem az örök tények helyett, képletek, szertartások, dogmák az élet gyakorlata helyett. Keresztényies a tökéletes közöny a dogmákkal, kultusszal, papokkal, egyházzal és teológiával szemben.

A kereszténység gyakorlata nem fantazmagória, ahogy a buddhizmus gyakorlata sem: eszköz a boldogsághoz...

160

Jézus közvetlenül a felé az állapot felé tart, hogy a „szívben” van a mennyeknek országa, és az eszökt nem a zsidó vallás szokásjogi szabályrendszerében találja meg; ő a zsidóság realitását (fennmaradásának szükségességét) semminek tekinti; teljesen bensőséges –

éppígy nem csinál nagy ügyet az Istennel való érintkezés összes hevenyészett formáiból sem: tiltakozik az egész büntetés- és kiengesztelődés tannal szemben; megmutatja viszont, hogyan kell élnünk, ha „megistenülve” akarjuk érezni magunkat – valamint azt is, hogy nem bűnhődés és bűneink feletti gyötrődés útján jutunk oda; legfontosabb ítélete így hangzik: „a bűnön nem múlik semmi”.

Bűn, bűnhődés, megbocsátás – ezek nem tartoznak ide... ezek afféle idekeveredett zsidó vagy pogány dolgok.

161

A mennyek országa a szív állapota (– a gyermekekről mondják: „mert övék a mennyeknek országa”); semmi olyasmi, ami „a föld fölött” volna. Isten országa nem kronológiailag-történelmileg „jön el”, nem a naptár szerint, nem úgy, hogy egyik nap csak itt terem, előtte pedig nem volt sehol: „egyénenkénti belső változásáról” van szó, amely minden időkben jön, és még sincs még itt...

162

A lator a kereszten: – ha a kínhalált haló bűnöző maga is így ítél: „csak az igaz ember szenved és hal meg így, ahogy ez a Jézus, lázongás, ellenségeskedés nélkül, jóságosan, megadóan”, akkor máris igent mondott az Evangéliumra és ezért a Paradicsomba került...

163

[Jézus megparancsolja]: Sem a szívünkben, sem tett által ne tegyünk ellene annak, aki gonosz hozzánk.

Nem szabad olyan okot elismernünk, amiért elválhatnánk feleségünkötől.

Nem szabad különbséget tennünk idegenek és hazaiak, külföldiek és honfitársak [között].

Ne tápláljunk haragot szívünkben senki iránt, senkit sem szabad lebecsülnünk... Titokban adjunk alamizsnát... nem szabad kívánni a gazdagságot. – Nem szabad esküdni. – Nem szabad bíraskodni. – Ki kell békülni, meg kell bocsátani. Ne imádkozzatok nyilvánosan –

Az „üdvösség” nem beígért dolog: csak akkor jön el, ha így meg így élünk és cselekszünk...

164

Későbbi járulékok. – Az egész próféta- és csodatevő viselkedés, a harag, az ítéletért való könyörgés gyalázatos rontás (például Márk 6,11 És akiket nem fogadnak be... bizony mondom néktek: Szodomában és Gomorában stb.). A „fügefá” (Máté 21,18) Amikor korán reggel a város fele ment, megéhezett. Meglátott egy fügefát az út mellett, odament, de semmit sem talált rajta, csak leveleket. Ekkor így szólt hozzá: „Ne teremjen rajtad gyümölcs soha többé! „, és hamarosan elszáradt a fügefá.

165

A jutalom- és büntetés-tant egészen abszurd módon keverték a dolgokba: ezzel tönkre is tettek mindent.

Hasonlóképpen Pál apostol *ecclesia militans*ám gyakorlatát, valamint viselkedését, egészen meghamisított módon, kíváncsként és eleve elrendeltként ábrázolták...

az első keresztények valóságos életének és tanainak utólagos dicsőítése: mintha minden úgy lett volna előírva... és ők csak követték volna...

Es a próféciák beteljesülése: mennyi hamisítás meg csúsztatás !

166

Jézus a valóságos életet, a valóságban éleést állította szembe a megszokott élettel: semmi sem áll távolabb tőle, mint az „örökkévaló Péter” tömény ostobasága, valamely örökké tartó, személyes folytatódás. Pontosan a „személy” fontoskodása ellen harcol; akkor pedig hogyan akarhatná azt örökkévalóvá tenni?

Jézus harcol a közösségen belüli hierarchia ellen: semmiféle arányt nem állapít meg a bér és a teljesítmény között, hát hogyan is gondolhatta volna el a túlvilági büntetést és jutalmat!

167

[A *kereszténység*] naiv adalék a buddhista békemozgalomhoz a *ressentiment* tulajdonképpeni csordájától... ám Pál pogány misztériumtanná finomította, amely aztán végső soron üggyel-bajjal megegyezésre jut az államszervezettel... és háborúzik, ítélkezik, kínozik, esküdni, gyűlölködi.

Pál a vallásilag fölizgatott tömeg misztérium-szükségletéből indul ki: áldozatot keres, egyfajta véres fantazmagóriát, amely állja a harcot a titkos kultusz képeivel: Isten a kereszten, vérivás, unió mística az „áldozattal”.

Pál a továbbélést próbálja (az egyes lélek boldog, büntelen továbbélését) feltámadásként oksági összefüggésbe hozni az áldozattal (Dionüszosz, Mithrasz, Ozírisz típusait véve alapul).

Arra van szüksége, hogy a vétek és a bűn fogalmát állítsa előtérbe, nem egy új gyakorlatot (amint maga Jézus mutatta és tanította), hanem új kultuszt, új hitet, a csodálatos átváltozás hitét („megváltás” a hit által).

Megértette a pogány világ nagy igényét, és Krisztus életének és halálának tényeiből tökéletesen önkényes válogatást készített, új hangsúlyt adva mindennek, sőt mindenhol

áthelyezte a hangsúlyt... elvi alapon megsemmisítette az eredeti kereszténységet...

Pál révén a papok és teológusok elleni merénylet újabb papságba és teológiába torkollt – egy uralkodó osztályba és az egyházba.

A „személy” tilalmas fontoskodása elleni merénylet az „örökkévaló” személybe vetett hitbe torkollt („az örök üdvösség” felett érzett gondba...), a személyi egoizmus legellentmondásosabb túlzásába.

Hamisítatlan akasztófahumorról állunk szemben: Pál nagyvonalúan éppen azt építette újjá, amit Krisztus az életével lerombolt. És amikor végre fölépült az egyház, föl is vette szankciói közé az államlétet...

168

– Az egyház pontosan az, ami ellen Jézus prédikált és harcolni tanította tanítványait –

169

Semmiféle Isten nem halt meg bűneinkért; a hit által nincs megváltás; nincs feltámadás a halál után – ezek mind az igazi kereszténység meghamisításai, amelyekért azt a javíthatatlan tökfetet (Pált) kell felelőssé tennünk.

A példaszerű élet szeretetet és alázatot jelent; a szív jóságát, amely a legalacsonyabb sorúakat sem zárja ki; formális lemondást az igazam-van-akarásáról, a védekezésről, a győzelemről a személyes diadal szellemében; a lelkiségbe vetett hitet, itt e földön, ínség, ellenség és halál ellenére; a megbékélést, a harag és a megvetés távol tartását; a jutalomról való lemondást; az össze-kötésről való lemondást; a szellemi, lelki önállóságot, olyan életet, amely büszkén vállalja a szegények áldozatos szolgálatát.

Miután az egyház az egész keresztény gyakorlatról lemondott, és egész egyszerűen az államban való életet, azt az életet, amelyet Jézus elítélt, és amely ellen harcolt, törvényesítette, a kereszténység értelmét máshová kellett helyeznie: a hihetetlen dolgokba vetett hitbe, az ima, az áhítat, az ünnep szertartásába stb. A „bűn”, „megbocsátás”, „büntetés”, „jutalom” fogalma kerül most előtérbe, pedig a korai kereszténység mindezt jelentéktelennek tekintette, és majdnem kizárta.

A görög filozófia és a zsidóság iszonyatos zagyvaléka; az aszketizmus; az állandó bíráskodás és ítélkezés; a rangsor; –

170

A kereszténység a szimbólumokat nyers, durva dolgokkal helyettesítette:

1. az „igaz élet” és a „hamis élet” ellentétének félremagyarázása „evilági életként” és „túlvilági életként”;

2. az „örök élet” fogalma, ellentétben a mulandóság személyes életével, mint „személy-halhatatlanság”;

3. az étel és ital közös élvezete általi testvériség, héber-arab szokás szerint, ebből lett az „átlényegülés csodája”;

4. a „feltámadás” – mint belépés az „igaz életbe”, mint „újjászületés” – ebből: történeti esetlegesség, amely valamikor a halál után kezdődik;

5. az ember fiának mint „Isten fiának” tana, az életviszonyok Isten és ember között – ebből: az „istenség második személye” – éppen ezt, az Isten és minden ember, még a legnyomorultabb között is meglévő fiúi viszonyt tették tönkre;

6. a megváltás azon hit által, hogy az Isten fiává váláshoz nem vezet egyéb út, mint a krisztusi élet gyakorlata – és ezt megfordították: azt kell hinni, hogy a bűnök valamely csodálatos módon jóváíródnak, amit nem az ember, hanem Krisztus cselekedete foganatosított:

ezzel aztán „Krisztust a kereszten” is át kellett értékelni. Ez a halál önmagában nem is volt lényeges... épp csak egy jel volt a többi között, amely azt mutatta meg, miképp kell viselkedni e világ felsőbbiségével és törvényeivel szemben –nem pedig védekezni ellenük... *Ez volt a példakép.*

Pál lélektanához. – A tény Jézus halála. Ezt értelmezni kell... Ilyen embereknek egyáltalán eszükbe sem jutott, hogy a magyarázatban egy igazság és egy tévedés rejlik; egy szép napon kitűnő lehetőség villant eszükbe: „akár ezt meg ezt is jelentheti ez a halál” – és máris megvan: pontosan ezt jelenti és nem mást! A hipotézis bizonyítéka pedig a kiváltó lendület, amellyel szülője ruházta föl...

„Az erő bizonyítéka”: vagyis a gondolatot a hatása bizonyítja – („gyümölcsei”

– amint a *Biblia* mondja naivan); ami lelkesít, annak igaznak is kell lennie – amiért a vérért adja az ember, annak igaznak kell lennie...

Itt az a hatalomérzés, amelyet a gondolat szülőatyjában felkelt, értéként kapcsoltatik a gondolathoz – és mivel egy gondolatot egyáltalán nem tisztelhetünk másként, csak ha igazként jellemezzük, így hát az első jelző, amellyel megtiszteljük, az igaz lesz... Egyébként hogyan is fejthetné ki hatását? Egy hatalom képzelet el, ha tehát nem volna reális, akkor hatásos sem lehetne... A gondolatot úgy fogják föl, mintha inspirálta volna: hatásában van valami a démoni befolyás erőfölényéből...

Valamely gondolat igazsága akként „bizonyított”, hogy az efféle dekadens nem tud ellenállni neki, és teljesen áldozatául esik!

Mindezek a szent epilepsziások és történelemlátók azon önkritikai tisztességnek az ezredrészével sem rendelkeznek, amellyel ma egy filológus szöveget olvas, vagy valamely történelmi esemény igazságát vizsgálja... hozzánk viszonyítva morális kretének ők...

Hogy egyáltalán nem lényeges, hogy valami igaz-e, hanem csak hogy miképp hat

– az intellektuális tisztesség abszolút hiánya. Minden jó, a hazugság, a rágalmazás, a legarcátlanabb csúsztatás is, ha azon hőfok növelésére szolgál – amelyen már „hisznek”-.

A hitre való csábítás eszközeinek formális iskolája: azon szféra elvi megvetése, ahonnan az ellentmondás származhat (– az ész, a filozófia, a bölcsesség, a bizalmatlanság, az óvatosság szférája); annak a tannak az arcátlan dicsérete és istenítése, hogy mindent Isten adott – hogy az apostol semmi – hogy itt nincs mit bírálni, hanem mindent csak hinni kell, elfogadni; hogy e megváltási tant befogadni a lehető legrendkívülibb kegyelem és ajándék, és a legmélyebb hálával és alázattal kell ezt befogadni...

Állandóan arra a *ressentiment*-ra „spekulálnak”, amelyet ezek az alacsony sorúak éreznek minden ellen, ami becsben áll: számukra az a csábító ebben, hogy ezt a tant a világ bölcsessége, a világ hatalma elleni ellen-tannak állítják be. Minden rendű és rangú kitaszítottat és félresikeredett életűt rábeszélnek majd; beígérik az üdvösséget, az előnyt, a legjelentéktelenebb és legalázatosabb embereknek kedvezést; ezeket a szegény, kicsi, buta elméket mindenféle értelmetlenséggel zagyválják tele, mintha csak ők lennének e föld legfőbb értelme és sója –

Még egyszer mondom, ezt az egészet nem lehet elég mélyen megvetni; megtakarítjuk e tanítás kritikáját; elég egy futó pillantást vetnünk az általa használt eszközökre, máris látjuk, mifélével van dolgunk. Azonosította magát az erénnyel, szégyentelenül csak a magáénak vindikálta az erény egész bűvös hatalmát... azonosította magát a paradoxon hatalmával, a régi civilizációk bors és ellentmondásosság iránti igényével; zavarba hozta, föllázította az embereket, üldözésre, bántalmazásra uszított –.

Pontosan az a jól átgondolt aljasság ez, amellyel a zsidó papság megszilárdította hatalmát, és amellyel megalkották a zsidó egyházat...

Megkülönböztetendők: 1. a „szeretet” szenvedélyének melege (amely a heves érzékiség talajából sarjad elő) 2. az abszolút alantas kereszténység – az állandó túlzások, a fecsegés – a hűvös szellemiség és ironia hiánya – minden ösztöne harc-ellenessége – a papi előítélet a férfias büszkeséggel, az érzékiséggel, a tudományokkal és a művészetekkel szemben.

Pál: keresi a hatalmat az uralkodó zsidósággal szemben – mozgalma túl gyöngé... a „zsidó” fogalmának átértékelése: a „fajt” félretolja –: ám ez az alapok tagadását jelentette. A „vértanú”, a „fanatikus”, minden erős hit értéke...

A kereszténység a régi világ hanyatlás-formája a legmélyebb magatehetetlenségbe, olyannyira, hogy a legbetegbb és legegészségtelenebb rétegek és igényeik kerekednek felül.

Következésképpen más ösztönöknek kellett előtérbe kerülniük, az egység, a magát megvédő hatalom megalkotása céljából – röviden szólva oly szükségállapotra volt szükség, mint az, amelyből a zsidók önfenntartó ösztönüket merítették...

Felbecsülhetetlen jelentőségük itt a keresztényüldözések – az egész közösség veszedelmének érzése, a tömeges megtérések mint a személyes üldöztetés egyedüli megakadályozásának eszközei (– következésképpen olyan könnyedén bánik a „megtérés” fogalmával, ahogy csak lehet).

174

A *keresztény-zsidó* élet: ebben a ressentiment nem kapott meghatározó szerepet. Csak a nagy üldözések hevíthették olyan magas hőfokra a szenvedélyt – mind a szeretet, mind pedig a gyűlölet izzása.

Az ember agresszív lesz, ha azt kell látnia, hogy hitéért a számára legdrágábbakat feláldozzák; a kereszténység a győzelmét üldözőinek köszönheti.

Az aszketizmus nem csak a kereszténység jellemzője: Schopenhauer félreértette ezt: az aszketizmus csak belső a kereszténységbe, mindenütt, ahol kereszténység nélkül is van aszketizmus.

A *hipochonder* kereszténység, a lelkiismeret állatkínzása és élveboncolása ugyanúgy csak egy bizonyos talajhoz tartozik, amelybe a keresztény értékek gyökeret eresztettek: ez nem a kereszténység maga. A kereszténység különféle morbid talajok számos betegségét szívta magába: szemére vethetnénk, hogy semmiféle fertőzés ellen nem tudott védekezni. Ám éppen ebben rejlik lényege: a kereszténység a dekadencia típusa.

175

A kereszténység a zsidó diaszpóra meleg és szívélyes kis családjának realitásán épülhetett fel, amely realitás az egész Római Birodalom területén hallatlan és talán érthetetlen segítőkészségben és összetartásban nyilvánult meg, a „kiválasztottak” alázattal álcázott büszkeségében, irigység nélküli és legbensőségesebb nemet mondásukban mindenre, ami odafönt tündökölt a hatalom teljében. *Pál* zsenije: mindezt hatalomként ismerte föl, e lelkiállapotot még a pogányok számára is felfoghatóknak, csábítóknak, sőt ragályosnak találta; a lappangó energia, az okos boldogság kincsét felhasználni a „szabadabb hitvallású zsidó egyházhoz”, az idegen uralom alatti közösség-össze- és –megtartás egész zsidó tapasztalatát és mesterségbeli tudását, valamint a zsidó propagandát hasznosítani – ebben látta meg feladatát. Abszolút apolitikus és félreállított kisembertípust talált: akiknek művészete abban rejlett, hogy meg tudtak állni a lábukon, és érvényesíteni tudták magukat, egész sereg erényt tenyésztve ki, amelyek az erény egyetlen értelmét fejezték ki („bizonyos embertípus fenntartásának és erősítésének eszköze”).

A szeretet princípiuma a kis zsidó közösségekből származik; az alázat és szegényesség hamuja alatt szenvedélyes lélek parázslik: nem volt ez görög, sem hindu, de még germán sem. *Pál* szeretet-himnuszában semmiféle keresztény vonás nincs, nem egyéb ez a szemita láng örök zsidó fellobbbanásánál. Ha a kereszténység lélektani szempontból valami lényegeset tett, akkor ez a lelkek hőmérsékletének emelése azoknál a hűvös és előkelő fajoknál, amelyek akkor odafönt voltak; *Pál* fölfedezte, hogy a hőmérséklet fokozása révén a legnyomorúságosabb élet is gazdag és felbecsülhetetlen lehet...

Érthető, hogy mindezt nem lehet átvinni az uralkodó osztályokra: a zsidók és keresztények rossz viszonyban voltak – és rossz viszony esetén a lélek ereje és szenvedélye visszatetsző, majdhogynem undorító. (Látom a rossz viszonyt, míg az *Újtestamentumot* olvasom).

Alacsony sorúnak és nyomorultnak kell lennie annak az embernek, aki rokonságot vállalt az alacsonyabb néposztályok itt megszólaló típusával, hogy a vonzerőt érezze... Ahogy az *Újtestamentumhoz* viszonyulunk, annak a próbája, van-e valami klasszikus ízlés a testben (lásd Tacitus): aki ettől nem háborodik föl, aki nem elég becsületes és alapos ahhoz, hogy megérezzen valamit *afœda superstitiôhoz* (gyalázatos babonáság – *a ford*), valamit, amitől visszahúzódik a kéz, csak be ne mocskolódják: az nem tudja, mi a klasszikus. A „keresztet” úgy kell érezni, mint Goethe –

176

A kisemberek reakciója: – a hatalom legerősebb érzése adja a szeretetet. – Megértendő, hogy itt mennyiben nem általában az ember, hanem egy embertípus beszél csupán. Vegyük mindezt közelebből szemügyre:

„Isteniek vagyunk a szeretetben, Isten gyermekei leszünk, Isten szeret minket, és nem akar tőlünk semmit, csak szeretetet”; – vagyis: az összes morál, az összes engedelmeskedés és cselekvés sem váltja ki azt az érzést, amelyet a szeretet kivált; – szeretetből nem tesznek semmi rosszat, sokkal többet tesznek, mint amennyit engedelmességből és erényből tennének

–
Itt van tehát a csorda boldogsága, a közösségi érzés nagyban és kicsiben, az eleven egyet-
ézés, az életérzés összességként – a segítség, a gondoskodás, a támogatás állandóan fokozza
a hatalom érzését, a látható siker, az öröm kifejezése aláhúzza a hatalom érzését; – nem
hiányzik a büszkeség sem, a közösség büszkesége, Isten lakhelyeként, a „választott népként”.

–
Az ember valóban újfent személyiség-változást élt át: ezúttal szeretet-érzését nevezte el
Istennek. – Képzeli csak el ennek az érzésnek az ébredését, egyfajta rajongást, idegen
beszédet, „evangéliumot” – az embernek ez a felfedezése engedte meg, hogy önmagát
azonosítsa a szeretettel – azt gondolta, hogy Isten a szeme láttára változik át, és benne lesz
elevenné – „Isten eljön az emberekhez”, „felebarát” Istenné lényegül át (amennyiben az
emberben valóban megszületik a szeretet érzése). Jézus a felebarát, amint átértelmezték ezt az
Istenné váló, hatalmi érzést kiváltó okot.

177

A hívők tudatában vannak annak, hogy végtelenül sokat köszönhetnek a kereszténységnek,
ezért úgy következtetnek, hogy e tan alapítója elsőrendű személyiség. E következtetés hamis,
ám a hívők tipikus következtetése. Objektívan tekintve lehetséges volna, először is hogy
tévedtek annak értékét illetően, amit a kereszténységnek köszönhetnek: a meggyőződések
semmit nem bizonyítanak azzal kapcsolatban, amiről meg vagyunk győződve, a vallások
esetében pedig inkább gyanút ébresztenek vele szemben... Másodszor pedig lehetséges volna,
hogy amit a kereszténységnek köszönhetnek, annak semmi köze e tan alapítójához, hanem a
befejezett struktúrának, az egésznek, a belőle sarjadt egyháznak. Az „alapító” fogalma
annyira sokértelmű, hogy jelentheti még egy mozgalom pusztá alkalmi okát is: az alapító
alakja az egyház növekedésével egyenes arányban kapott fokozott hangsúlyt; de éppen a
tisztelet ezen optikája engedi meg a következtetést, hogy ez az alapító valamikor, a kezdet
kezdétén, roppant bizonytalan és határozatlan volt... Gondoljuk meg, Pál milyen
szabadossággal kezeli Jézus személyes problémáját, szinte megkerülve azt – Valaki, aki
meghalt, akit a halála után megint láttak, valaki, akit a zsidók átadtak a halálnak... Pusztá
„motívum” az egész: aztán ő megírja hozzá a zenét...

178

Egy vallásalapító lehet jelentéktelen – csak egy gyufaszál, semmi más!

179

A kereszténység lélektani problémájához. – A hajtóerő marad: a ressentiment, a népi
zendülés, a félresikeredett életűek lázadása. (A buddhizmussal másként áll a helyzet: nem
ressentiment-mozgalomból született. Hanem harcol a ressentiment ellen, mivel az cselekvésre

ösztönöz.)

E békepárt fölfogja, hogy a lemondás az ellenségeskedésről tettekben és gondolatban megkülönböztető és fennmaradási feltétel: itt van az a lélektani nehézség, amely megakadályozta, hogy megértsék a kereszténységet. Az a hajtóerő, amely létrehozta, kíméletlen harcra ösztönöz önmaga ellen –

Csak béke– és ártatlanság-pártként van e felkelésnek lehetősége a sikerre: a végtelen lágyság, édesség, szelídség révén kell győznie, ösztöne fölfogja ezt –

Mesteri húzás: tagadni és elítélni azt az ösztönt, amelynek kifejeződései vagyunk, majd szóban és tettben egyaránt ennek az ösztönnek az ellentétét tární közszemlére –

180

Az állítólagos ifjúság. – Alaposan becsapjuk magunkat, ha e ponton valami naiv és ifjú népi-létről álmodunk, mely egy régi kultúra ellen lázad; az a babona járja, mintha az alacsonyabb néposztályok e rétegeiben, amelyekben a kereszténység gyökeret vert és kifejlődött, az élet mélyebb forrása ismét fölbuzgott volna: semmit sem értünk a kereszttség lélektanából, ha olybá vesszük, mint ifjú és megerősödött nép és faj lendületes előretörését. Sokkalta inkább: tipikus dekadencia-forma; morál-kifinomultság és hisztéria, egy megfáradt, beteges, céltalan csócselék-népes-ségben. E csodálatos társaság, amely összeverődött itt a nép félrevezetésének mestere körül, voltaképpen cakk-pakk egy orosz regénybe való: az összes idegbaj itt ad találkozót egymásnak... a feladatok hiánya, az ösztön, hogy itt voltaképpen mindennek vége, hogy már semmi sem éri meg a fáradságot, az elégedett megnyugvás valamely dolce far niente-ben:

a zsidó ösztön hatalma és jövő-bizonyossága, kitartó élni akarása és hatalomvágya benne van uralkodó osztályában: azokat a rétegeket, amelyeket az ifjú kereszténység fölemel, nem jellemezhetjük jobban, mint az ösztön-kifáradás fogalmával. Az embereknek elégük van: ez az egyik – és az emberek elégedettek magukkal, magukban, magukért – ez pediglen a másik.

181

A kereszténység mint emancipált zsidóság (ugyanúgy, ahogy egy helyileg és fajilag meghatározott előkelőség leválik ezekről a feltételekről és rokon elemek keresésére indul...)

1. mint egyház (közösség) az állam talaján, mint apolitikus képződmény;
2. mint élet, fegyelmezés, gyakorlat, életművészet;
3. mint a bűn vallása (mint az Isten ellen való véték egyetlen bűne, mint a szenvedés egyedüli oka), az ez ellen való egyetlen egyetemes eszközzel. Csak Isten ellen vétkezhetünk; ember elleni cselekedeteknek az ember nem lehet bírāja, nem követelhet igazságtételt, legföljebb Isten nevében. Ugyanígy áll a helyzet minden tilalommal (szerelem): Minden Istennel függ össze, és Isten kedvéért történik az emberrel. Nagy okosság rejtőzik mindebben (– a roppant szűk élet, mint az eszkimóké, csak a legbékésebb és legkörültekintőbb érzülettel viselhető el: a zsidó-keresztén y dogma a bűnök ellen fordul, a „bűnös” javára –).

182

A zsidó papság megértette, csupán isteni rendszabályra van szükség az isteni parancsolat betartásához... következésképpen, ami Izrael fennmaradásához, létezésének lehetővé tételéhez (például kultikus szokások összessége: körülmetélés, áldozati kultusz mint a nemzeti tudat gyújtópontja) szükséges volt, azt nem emberi természetként, hanem „Istenként” kell bevezetni. – E folyamat folytatódik; a zsidóságon belül, ahol a kultikus gyakorlatok szükségességét nem érezték (a külvilágtól való elkülönülésként), létrejöhetett egy papi embertípus, amely „előkelő természetüként” viselkedik az arisztokratákkal szemben, s a lélek kaszt nélküli és mintegy spontán papi jellege, mely saját ellentétét élesen hangsúlyozandó, nem a cselekedeteket, hanem az „érzületet” értékeli elsősorban...

Alapjában véve megint csak arról volt szó, hogy érvényt szerezzenek egyfajta lelakiségnek: mintegy népfelkelés ez egy papi nép kebelében – alulról érkező pie-tista mozgalom (bűnösök, vámszedők, nők, betegek). A Názáreti Jézus volt a jel, amelyről fölismerték egymást. És már

megint, teológiai átlényegülésre van szükségük ahhoz, hogy hinni tudjanak önmagukban: nem kevesebbre, mint „Isten fiára” van szükségük, hogy hitet teremtsenek maguknak... És ahogy a papság Izrael egész történetét meghamisította, úgy kísérelték meg itt az egész emberiség történetét átírni, hogy a kereszténység maga tűnjék a történelem legfontosabb eseményének. E mozgalom csak a zsidóság talaján sarjadhatott elő: legfőbb tette az volt, hogy összefonta a bűnt a boldogtalansággal, és minden bűnt Isten ellen való bűnné redukált: ennek második hatványa a kereszténység.

183

A kereszténység szimbolikája a zsidó szimbolikán alapul, amely az egész valóságot (történelem, természet) szent természetellenességben és valótlanágban oldotta föl... amely a valóságos történelmet egyszerűen nem akarta látni – amely a természetes siker iránt már nem érdeklődött –

184

A zsidók igyekeznek fennmaradni, miután két kasztjukat, a harcosokat és a szántóvetőket elvesztették;

ebben az értelemben „kasztráltak” – csak papjaik vannak – és közvetlenül utánuk a csandala...

Mily magától értetődően kerül sor köztük kenyértörésre, a csandalafölkelés-re: a kereszténység eredete.

Azzal, hogy csak a harcost ismerték el uruk gyanánt, vallásukba bevitték az ellenségességet az előkelőkkel, a nemesekkel, a büszkével szemben, a hatalommal és az uralkodó osztályokkal szemben –: ők a felháborodás pesszimistái...

Ekképp fontos, új pozíciót alkottak: a pap a csandala élén – az előkelő osztályokkal szemben...

A kereszténység levonta e mozgalom utolsó következtetését: még a zsidó papságban is a kasztot, a kiváltságot, az előkelőt érezte – törölte hát a papokat –

A keresztény ember a csandalából való, aki elutasítja a papokat, aki önmagát váltja meg...

A francia forradalom ezért a kereszténység leánya és folytatója... ösztönei a kasztok, az előkelők és az utolsó kiváltságosok ellen irányulnak –

185

A „keresztény eszmény”: zsidó okossággal léptetve színre. A pszichológiai alapösztönök, „természetük”:

– zendülés az uralkodó szellemi hatalom ellen;

– arra irányuló kísérlet, hogy az erényeket, amelyek mellett a legalacsonyabb sorúak boldogsága lehetséges, minden érték uralkodó eszményévé tegyék – majd ezt Istennek nevezzék: a legszegényebb rétegek fennmaradási-ösztöne ez; : ezen eszménnyel igazolni a háborútól és mindennemű ellenállástól való abszolút tartózkodást – és mindjárt az engedelmisséget is; : egymás szeretete mint Isten szeretetének egyenes következménye. *Mesterfogás*: minden természetes indítékot tagadni és áthelyezni a szellemi-túlvilágiba... az erényt és tiszteletét teljesen a saját céljaikra kisajátítani, és lépésről-lépésre megfosztani tőlük mindenkit, aki nem keresztény.

186

Az a mélységes megvetés, amellyel a keresztényt az előkelőnek megmaradt antik világban kezelték, pontosan arra a megvetésre hasonlít, amellyel a zsidót sújtják ma ösztönösen: a szabad és öntudatos osztályok gyűlölete ez azokkal szemben, akik ma könyökölnek, és félénk, ügyetlen mozdulataikat értelmetlen önérzettel kapcsolják össze.

Az *újtestamentum* egy távolról sem előkelő emberfajta evangéliuma; igényükben, hogy több értékkel rendelkezzenek, sőt hogy minden értékkel ők rendelkezzenek, van valami vérlázító – még ma is.

187

Mennyire kevés múlik egy tárgyon! A szellem ad életet! Micsoda beteg és áporodott levegő árad a „megváltást”, szeretetet, „üdvösséget”, hitet, igazságot, „örök életet” emlegetők szájából! Vegyünk csak kézbe egy igazi pogány könyvet, mondjuk Petroniust, amelyben voltaképpen semmit sem tesznek, akarnak, mondanak és becsülnek, amely az alantas-keresztény értékrend szerint ne lenne bűn, sőt halálos bűn. És mégis: milyen jól érzi magát az ember az átgondolt szellemiség, a felgyorsult léptek, a felszabadult és a jövőre irányuló erő e tiszta levegőjében! Az egész *Újtestamentum*han nem fordul elő egyetlenegy *bouffonnerie* (kb. tréfa – *a szerk.*) sem: ez már önmagában is a könyv cáfolata...

188

A mélységes méltatlanság, amellyel a keresztényi életen kívül minden életet megítélnék: nem elég nekik, hogy alantasán gondolkodnak igazi ellenfeleikről, nem kevesebbre van szükségük, mint hogy mindent megrágalmazzanak, ami nem ők. A szentség arroganciájával legjobban az alantas szolga-lélek fér meg: az első keresztények erre a bizonyság.

A *jövő*: alaposan megfizettetik az árát... A lehető legmocskosabb szellem ez. Krisztus egész életét úgy mutatják be, hogy támogassa az ő próféciáikat: azért cselekszik így és így, hogy nekik igazuk legyen...

189

A haldoklók szavainak, mozdulatainak és állapotának hazug értelmezése: például a halálfélelmet alapvetően összekeverik a „halál utáni állapotól” való félelemmel...

190

A *keresztények* is úgy tettek, mint a zsidók: amit létfeltételnek és újításnak éreztek, azt adták mesterük szájába, és e köré építették életét. Ugyanakkor fölruházták őt az összes közmondás-bölcsességgel –: röviden szólva: igazi életét és tevékenységét engedelmességgként ábrázolták, ekképp szentesítve propagandacéljaikra.

Páltól megtudhatjuk, min is múlik a dolog: nagyon kevesen. Aztán hátravan még a szent ember típusának kimunkálása abból az anyagból, amelyet ők szentnek tekintettek.

Az egész „csoda-tan”, a feltámadással együtt, a közösség öntömjénezésének következménye, amely mindazt, amire képesnek érezte önmagát, magasabb szinten mesterének tulajdonította (vagyis öbelőle vezette le erejét...).

191

A keresztények sohasem gyakorolták azokat a cselekedeteket, amelyeket Jézus írt elő nekik: és az arcátlan fecsegés a „hit általi jóvátételről, megigazulásról”, valamint ennek egyedüli és magasabb jelentősége csak a következménye annak, hogy az egyháznak sem bátorsága, sem akarata nem volt magáénak vallani azon gyakorlatokat, amelyeket Jézus megkövetelt tőle.

A buddhista másként cselekszik, mint a nem-buddhista; a keresztény úgy cselekszik, mint bárki más, és szertartások, valamint hangulatok kereszténysége áll rendelkezésére.

A kereszténység mélységes és megvetendő hazug mivolta

Európában: valóban megérdemeljük az arabok, hinduk és kínaiak megvetését. .. Hallgassuk csak meg az első német államférfi beszédét arról, mi foglalkoztatja mintegy negyven éve Európát... a képmutatás udvari prédikátorainak nyelvezetét fogjuk hallani.

192

„Hit” vagy „gyakorlatok”? Hogy a tettekből, bizonyos vallási gyakorlatokból egyszer csak meghatározott értébecslés, végül pedig érzület keletkezik, ez éppen olyan természetes, mint ahogy természetellenes az, hogy a pusztá értébecslésből „gyakorlatok” származzanak. Nem az értékérzet megerősítésében kell gyakorolnunk magunkat, hanem a cselekvésben; először képesnek kell lennünk valamire... Luther keresztény dilettantizmusa. A hit afféle „iskolai puska”. Ám a háttérben Luthernek és követőinek az a mély meggyőződése húzódik meg, hogy képtelenek keresztény tettekre; rendkívüli bizonytalanságba burkolózó, személyes gyanúper ez, vajon nem minden egyes cselekedet bűn-e és az ördögtől való-e; ezért aztán a lét

értéke a tétlenség (ima, rajongás stb.) egyes magasfeszültségű állapotaira helyeződik. – Végül is igazuk lehet: a reformátorok cselekedeteiben, gyakorlataiban a lehető legbrutálisabb ösztönök jutottak kifejezésre. A létet csak úgy tudták elviselni, hogy abszolút módon elfordultak önmaguktól, önmaguk ellentétébe süllyedve, illúzióként csupán („hit”).

193

– „Mi a teendő, hogy hinni tudjunk?” – abszurd kérdés. A kereszténységnek az a hibája, hogy mindentől őrizkedik, amit Krisztus megparancsolt megcselekedni. Hitvány élet ez, ám a megvetés tekintetével interpretálva.

194

A belépés az igaz életbe – személyes életét az ember azzal menti meg a haláltól, hogy semmitmondó, átlagos életet él –

195

A „kereszténység” alapvetően más lett ahhoz képest, amit alapítója tett és akart. Az ókor nagy pogányellenes mozgalma ez, amelyet a kereszténység megalapítója életének, tanainak és „szavainak” fölhasználásával fogalmaznak meg, ám abszolút önkényes interpretációban, az alapvetően különböző igények sémája szerint: a már létező összes többi földalatti vallás nyelvére lefordítva –

A pesszimizmus kerekedik felül benne, holott Jézus a bárányok békéjét és boldogságát akarta elhozni:

mégpedig a gyöngék, a legyőzöttek, a szenvedők, az elnyomottak pesszimizmusa.

Halálos ellenségük: 1. hatalom a jellemben, a szellemben és az ízlésben; a „világiasság”; 2. a klasszikus „boldogság”, az előkelő könnyedség és a szkepszis, a kérlelhetetlen büszkeség, a túlzott kicsapongás és a bölcs ember hűvös önelégültsége, a görög kifinomultsága mozgásban, szóban és küllemben – halálos ellenségük a római, akárcsak a görög.

A pogányellenesség kísérlete, hogy filozófiailag megalapozza és lehetővé tegye önmagát: azonnal megszimatozza a régi kultúrák kétértelmű képviselőit, mindenekelőtt Platont, aki antihellén és ösztönös szemita... Hasonlóképpen a sztoicizmus felől, amely lényegileg a szemiták műve (– a „méltóság” mint szigor, törvény, az erény mint nagyság, a felelősségérzet, tekintély mint a legfőbb személyi szuverenitás – mindez szemita:

a sztoikus nem más, mint arab sejk, görög tógába és fogalmakba bagyulálva.)

196

A kereszténység csak azt a harcot veszi föl, amelyet már őelőtte megkezdtek a klasszikus eszménnyel és az előkelő vallással szemben.

Valójában ez az egész átalakítás az akkori vallásos tömegek értelmi szintjére és igényeire való fordítás: azon vallásos tömegekre, amelyek Iziszt, Mithraszt, Dionüszoszt, a „hatalmas anyát” hitték, és a vallástól a következőket várták: 1. a túlvilág reménységét, 2. az áldozati állat véres fantazmagóriáját, „a misztériumot”, 3. a Megváltó tettet, a szent legendát, 4. az aszketizmust, a világ tagadását, a babonás „megtisztulást”, 5. egy hierarchiát, a közösség kialakításának formáját.

Röviden szólva: a kereszténység alkalmazkodik az akkor már mindenütt fennálló és eleven hatóerőként működő pogányellenességhez, ahhoz a kultuszhoz, amely ellen Epikurosz küzdött... pontosabban szólva, az alacsony sorú néptömegek, a nők, a rabszolgák és a nem-előkelő rétegek vallásához.

A félreértések tehát az alábbiak:

1. a személy halhatatlansága
2. az állítólagos másik világ (másvilág)
3. a büntetés és a bűn fogalmának abszurdítása a lét-interpretáció középpontjában
4. az ember istenítése helyett az ember megfosztása Istentől, a legmélyebb szakadék föltépése, amelyet csak a csoda képes áthidalni, amelyen csak a legmélyebb önmegvetés alázata segít át

5. a romlott képzelet és a beteges affektusok egész világa az egyszerű, szeretetteljes gyakorlat helyett, egy, már a földön elérhető buddhista boldogság helyett...

6. egyházi rend, papsággal, teológiával, kultusszal, szentségekkel: röviden szólva mindennel, ami ellen a Názáreti Jézus harcolt

7. a csoda, mindenben és mindenkinben, a babona; míg a judaizmusban és a korai kereszténységben az volt a különleges, hogy ellenérzés élt bennük a csodával szemben; viszonylagos racionalitása.

197

A lélektani előfeltétel: a tudatlanság és a kulturálatlanság, a tudatlanság, amelyben nincs szégyenérzet: képzeljük csak el ezeket az arcátlan szenteket Athén kellős közepén:

a zsidó kiválasztottság-ösztön: minden erényt gátlástalanul maguknak követelnek, a világ többi részét pedig ennek ellentétéként tekintik: a lélek közönségességének csalhatatlan jele:

az igazi célok és feladatok teljes hiánya, amelyekhez más erényekre volna szükség, mint a bigott erényei – az állam levette vállukról e munkát: e szemérmetlen nép mégis úgy viselkedett, mintha nem volna szükségük az államra.

„Így nem lesztek olyanok, mint a gyermekek”: ó, milyen messze vagyunk e lélektani naivitástól!

198

A kereszténység alapítójának azért kellett bűnhődnie, mert a zsidó társadalom és értelmiség legalacsonyabb rétegéhez fordult... – ők aztán olyan szellemben fogták fel az alapítót, amilyen fogalmaik egyáltalán voltak... igazi szégyen-gyalázat, hogy kiagyaltak egy szent történetet, egy személyes Istent, személyes megváltót, személyes halhatatlanságot, és megtartották a „személy”, valamint a „történet” teljes alantasságát olyan tanból, amely minden személyestől és történetitől megtagadja a valóságot...

Az üdvösség-legenda a szimbolikus most és mindörökké, itt és mindenütt helyett, a csoda a lélektani szimbólum helyett.

199

Semmi sem kevésbé ártatlan, mint az *újtestamentum*. Tudjuk, milyen talajból sarjadt elő. Ez a vasakarattal önmagát akaró nép, amely nagyon jól tudta, hogyan kell fennmaradni, miután minden természetes tartását elvesztette, és egészen természetellenes és imaginárius feltételekre volt szüksége e fennmaradáshoz (választott népként, a szentek közösségeként, az ígéret népeként, „egyházként”): ez a nép olyan tökéletesen bánt a *pia fraus*szal (jámbor hazugság – *a ford.*), a „jó lelkiismeret” olyan magas fokán, hogy nem lehetünk elég óvatosak, amikor erkölcsöt prédikál. Ha a zsidók úgy lépnek fel, mint maga a tiszta ártatlanság, akkor igazán nagy a veszély: mindig a kezünk ügyében kell lennie valami kis értelemnek, bizalmatlanságnak és gonoszságnak, ha az *Újtestamentumot* olvassuk.

A legalacsonyabb eredetű nép réteg ez, részben csöcselék, amelyet nem csupán a jó, de minden tiszteletre méltó társadalom kitaszított, e réteg a kultúrának még csak a szagát sem érezte soha, mindennemű fegyelem és tudás nélkül fejlődött ki, halvány segédfogalma sem volt arról, hogy lelkiismeret szellemi dolgokban ugyancsak lehetséges, de – zsidók: ösztönösen okos emberek, akik a tudatlanságból meg mindennemű babonás feltevésből is előnyt, csábítást igyekeznek alkotni.

200

A kereszténységet a legvégzetesebb, legcsábítóbb hazugságnak tartom, ami eddig csak létezett e földön, igazán nagy hazugságnak: utódaikat és eszményeik csíráit kimutatom minden mai álcázás alatt, és elutasítok minden kompromisszumot vele – kíméletlen háborút vívok ellene.

A kis-emberek-moralitása mint a dolgok mértéke: ez a legundorítóbb elfajzás, amelyet a kultúra eddig fölmutatott. És még mindig ez az eszmény lóg az emberiség feje fölött „Istenként”.

201

Bármennyire szerények vagyunk is az intellektuális tisztaság igényét illetően, az *Újtestamentummal* kerülve kapcsolatba, nem kerülhető el valami lebíráhatatlan undor érzése: mert minden mértéket meghalad az a rettentő szemtelenség, amellyel a legkevésbé illetékes ember akar hozzászólni a legnagyobb problémákhoz, sőt még bíró is kívánná lenni e dolgokban. Az arcátlan könnyelműség, amellyel a legnehezebb problémákról beszélnek (élet, világ, Isten, az élet célja), mintha ezek nem is problémák volnának, hanem csak egyszerűen olyan dolgok, amelyeket e kis bigottok jól ismernek és tudnak!

202

A földön mindeddig ez volt a legvégzetesebb megalomania: ha ezek a hazug, félresikeredett kis bigottok kezdik használni az olyan nagy szavakat, mint „Isten”, „utolsó ítélet”, „igazság”, „szeretet”, „bölcsség”, „szentlélek”, ezzel elhatárolva magukat a „világtól”, ha ez az emberfajta elkezd az értékeket a maga javára átforgatni, mintha ő volna az értelme, sava-borsa, mértéke és súlya az egész maradéknak: akkor egyszerűen elmeegógyintézeteket kell nekik építeni, és mást nem is kell tenni. Nagystílű antik ostobaság volt egyáltalán üldözni őket: ezzel túlságosan is komolyan vették őket, komoly ügyet csináltak belőlük.

Ezt az egész végzetet az tette lehetővé, hogy akkoriban már létezett egy ehhez hasonló nagyzási hóbort, a zsidóké: miután létrejött a szakadék a zsidók és a keresztény-zsidók között, a keresztény zsidóknak még egyszer, és fokozott formában kellett alkalmazniuk az önmegtartás eljárását, amelyet a zsidó ösztön talált tel –; másrészt a görög morálfilozófia mindent elkövetett, hogy a görögök és rómaiak között előkészítsen és kíváncsossá tegyen egy morál-fanatizmust... Platón, a romlást áthidaló nagy híd, aki előbb nem akarta meglátni a természetet a morálban, aki már a görög isteneket is lefokozta, elértéktelenítette a *Jó* fogalmával, már zsidó-bigott volt (– Egyiptomban?)

203

Ezek a kis csordaállat-erények egyáltalán nem vezetnek semmiféle „örök élethez”: őket így bemutatni, és melléjük magunkat – ez lehet, hogy nagyon okos dolog, de mindennek ellenére azok számára, akik itt még nyitva tartják a szemüket, a legneveltségesebb színjáték marad. Semmi esetre sem érdemel meg sem égen, sem földön megkülönböztetett pozíciót az, aki egy kedves kis birka tökéletességéig vitte; mivel ezzel legjobb esetben is csak egy kedves, abszurd kis birka marad az illető, szarvacskákkal – föltéve, hogy nem robban szét a hiúságtól és bírói magatartásban tetszelegve nem csap botrányt.

A hatalmas színeváltozás, amellyel itt kivilágítják az apró erényeket – mintha isteni tulajdonságok visszfényei lennének.

Alapvetően elhallgatják minden erény természetes szándékát és hasznosságát; csak egy isteni parancshoz, egy isteni mintához képest lehet értékes, csak túlvilági, szellemi javakra vonatkoztatva. (Pompás: mintha a *Jelek üdvéről* volna szó: ám voltaképpen eszköz volt csak ahhoz, hogy az emberek kibírják itt, mégpedig lehetőleg sok szép érzellemmel.)

204

A *törvény*, valamely közösség önfenntartása feltételeinek alapos, realista megfogalmazása, bizonyos cselekedeteket megtilt bizonyos irányban, nevezetesen azokat, amelyek e közösség ellen irányulnak: ám nem tiltja meg azon érzelmi állapotokat, amelyekből e cselekedetek származnak – mivel ugyanezen cselekedetekre más irányban szüksége van, nevezetesen a közösség ellenségeivel szemben. Ekkor lép fel a morál-idealista, és így szól: „Isten a szíveteket tekinti: a cselekedet önmagában még semmi; az ellenséges érzületet kell kiirtani, amelyből ered...” Normális viszonyok között ilyesmin nevetnek csupán; csak az olyan kivételes esetekben van füle az embereknek efféle dolgokra, amikor egy közösség abszolúte ama kényszeren kívül él, hogy meg kelljen küzdenie létéért. Föladnak egy bizonyos érzületet, amelynek hasznossága már nem mérhető fel.

Ez volt a helyzet például Buddha fellépése esetén, egy roppant békés és még szellemileg is kifáradt társadalomban.

Hasonló történt az első keresztény közösségnél (meg a zsidó közösségnél is), amelynek előfeltétele az abszolút apolitikus zsidó társadalom. A kereszténység csak zsidó talajból sarjadhatott ki, vagyis egy olyan népen belül, amely politikailag már leköszönt, és a dolgok római rendjén belül valamiféle élősdilétet élt.

A kereszténység egy lépéssel még továbbment: még inkább „férfiatlaníthatták” önmagukat – a körülmények megengedték.

A természetet kiűzik a morálból, amikor azt mondják, hogy „szeressétek ellenségeiteket”: mert a „természet”, vagyis hogy „szeressétek felebarátaitokat és gyűöljétek ellenségeiteket”, a törvényben (az ösztönben) értelmetlenné változott; újra kell tehát alapozni a szeressétek felebarátaitokat elvét is (mint Isten szeretetének módját). Mindenhová Istent illesztik be, a hasznosságot pedig mindenből kiveszik: a morál igazi eredetét mindenütt eltagadják: a természet tiszteletét, amely pedig éppen a természetes morál elismerésén nyugszik, gyökerestől kipusztítják...

Honnan származik egy ennyire férfiatlan emberiség-eszmény csábereje? Miért nem undorít inkább, ahogy a kasztráltak elképzelése undorító?... Épp itt rejtőzik a válasz: a kasztrált hangja sem undorít minket, a szörnyű csonkítás ellenére, amely feltétele: a hang csak édesebb lett... – Épp azzal, hogy az erényből kivágták a „hímtagot”, oly feminin hangzást vittek bele az erénybe, amellyel előtte nem rendelkezett.

Másrészt pedig gondoljunk csak arra, hogy a férfias erények szerint való élet mily szörnyű keménységet, veszélyt és kiszámíthatatlanságot hoz magával – például egy korzikai élete még ma is vagy egy pogány arabé (amely részletekbe menően hasonlít a korzikaiak életére: még a dalaikat is akár korzikaiak is költhettek volna) – akkor megértjük, hogyan lehetséges az, hogy még e legrobosztusabb emberfaját is elbűvöli és megrázza lélekben a „jószág” és a „tisztaság” hangjának e kéjes csengése... Pásztorélet... idill... a „jó ember”: e dolgok akkor keltenek igazán erős hatást, amikor [a tragédia ott futkos a kertek alatt.]

Mindezzel azonban azt is fölismertük, hogy az „idealista” (– az eszmény-heréit) is mennyiben indul ki egy egészen meghatározott valóságból és nem merő fantasztá csupán... Épp felismerte, hogy az ő valósága számára nincs értelme a bizonyos cselekedeteket érintő tilalmak durva előírásának (mivel éppen ezen cselekedetekre irányuló ösztöne gyöngült meg a gyakorlat hosszú hiányában, e gyakorlat szükségességének hiányában). A kasztráló egy sor új fönntmaradási feltételt fogalmaz meg egy egészen meghatározott embertípus számára: ennyiben igazi realista. Törvénykezésének eszközei ugyanazok, akár a régi törvényhozóké: a mindenfajta tekintélyre, „Istenre” való hivatkozás, a „bűn és büntetés” fogalmának használata, vagyis a régi eszmény valamennyi kellékét igyekszik a maga hasznára fordítani: csak új értelmezésben, például bensőségesíti a bűnhődést (vagyis lelkipurdalássá teszi).

A gyakorlatban ez az emberfajta tönkremegy, mihelyt megszűnnek létének kivételes feltételei – egyfajta Tahiti-állapot, a sziget boldogsága, mint amilyen életet a kis zsidók a tartományokban éltek. Egyetlen természetes ellenségük az a talaj, amelyből sarjadtak: ellene kell harcolniuk, ellene kell magukban ismét kifejleszteniük az offenzív és defenzív-affektusokat: ellenségeik a régi eszmények hívei (ezt a fajta ellenségeskedést Pál képviselte magas szinten a judaizmushoz való viszonyában, Luther pedig a papi aszketikus eszmény dolgában). Kétségkívül az első buddhisták adtak példát ezen ellenségeség legenyhébb formájára: talán semmire sem fordítottak több figyelmet, mint az ellenséges érzület elgyöngyítésére és tompítására. A buddhisták csaknem elsőrendű feladatuknak tekintik a ressentiment elleni küzdelmet: csak ez biztosítja a lélek békéjét. Megszabadulni önmagunktól, de neheztelés nélkül: ez pedig meghökkentően lágy és negédes emberiséget feltételez – szenteket...

A morális kasztráltság okossága. – Hogyan kell háborút viselni a férfias affektusok és

értékelési módok ellen? Nem áll rendelkezésre fizikai kényszerítő eszköz, csak a ravaszság, a csáberő, a hazugság, vagyis csak „szellemi” erők háborúja lehet ez.

Első recept: általában az erényt tekinti eszménynek; tagadja a régi eszményt, egészen a minden eszménnyel való szembenállásig. Ehhez a rágalmazás művészetére van szükség.

Második recept: a saját típusát teszi értékmérővé; belevetíti a dolgokba, a dolgok mögé, a dolgok sorsa mögé – Istenként.

Harmadik recept: eszményei ellenségeit Isten ellenségeiként tételezi, kitalálja magának a nagy pátoszra, a hatalomra, a kiátkozásra és az áldásra való jogot. –

Negyedik recept: a lét minden szenvedését, szörnyűségét, borzalmát és végzetszerűségét az eszményeivel való szembenállástól eredezteti: – minden szenvedés büntetésnek minősül: még a hívek esetében is (– hacsak nem próbatételről van szó stb.).

Ötödik recept: egészen odáig megy, hogy a természetet saját eszménye ellentétéként állítja be, megfosztva azt isteni minőségétől: nagy türelempróbának, vértanúság-félének tekintik, ha valaki sokáig kibírja a természetes környezetben; minden „természetes dologgal” érintkezve arckifejezésben és szavakban begyakorolják maguknak a *dédain*-t. (megvetés – *a szerk.*.)

Hatodik recept: a természetellenesség diadala, az eszményi kasztráltság győzelme, a tiszták, jók, büntelenek, üdvözültek világának győzelme a jövőbe vetítve mint vég, cél, nagy reménység, mint „Isten országának eljövetele”.

– Remélem, hogy egy jelentéktelen kis emberfajtának a dolgok abszolút mértékévé való emelésén lehet még nevetni...

205

Egyáltalában nem szeretem ebben a Názáreti Jézusban vagy az ő Pál apostolában, hogy a kisemberek fejét olyan sok mindennel tömték tele, mintha múlna bármi is az ő szerény érdemeiken. Mindezt nagyon drágán kellett megfizetni: mert rossz hírbe hozták az ember és az erény értékes tulajdonságait, egymás ellen fordították a rossz lelkiismeretet és az előkelő lélek önértetét, félrevezették az erős lélek derék, nagylelkű, őszinte és túlárado hajlandóságait, egészen az önpusztításig...

206

Az *Újtestamentumban*, különösen pedig az evangéliumokban, egyáltalán nem hallok semmiféle „istenti” hangot megnyilvánulni: sokkalta inkább a legalantasabb rágalmazás és pusztítás dühödt szándékának közvetett formáját – a gyűlölködés egyik legbecstelenebb formáját:

– Hiányzik itt a magasabb rendű természet tulajdonságainak minden ismerete. – Nyárspolgári típusú szemérmetlen visszaélés minden; közmondások valóságos tárházát sajátítják ki és vetik harcba; vajon szükség volt-e ahhoz egy isten eljövételére, hogy a fajankóknak elmondják stb. –

Nincs közönségesebb, mint ez a harc a farizeusok ellen, egy abszurd és nem praktikus látszat-morál segítségével – a nép mindig örömét lelte az efféle *tour de force*-okban (erőmutatvány – *a szerk.*). Ezekből a szájakból hallani a „Képmutatás ! „, szemrehányását. Semmi sem közönségesebb az ellenség efféle kezelésénél – az előkelőség – vagy ennek szöges ellentéte – legszemfényvesztőbb jele...

207

Az eredeti kereszténység az állam megszüntetése: megtiltja az esküt, a katonai szolgálatot, a bíróságokat, az önvédelmet, valamely „egész” védelmét, a különbségtételt a honfitársak és az idegenek között; tehát tagadja a rendi társadalmat.

Krisztus példája: nem áll ellen azoknak, akik ártanak neki; nem védekezik; többet cselekszik ennél: „odanyújtja a bal orcáját is” (arra a kérdésre: „Te vagy-e Krisztus?” ő ezt feleli: „és mostantól kezdve ott látjátok [az ember fiát az erő jobbján, eljőve a mennyeknek országába]”). Megtiltja a tanítványainak, hogy védelmezzék őt; felhívja rá a figyelmet, hogy lenne segítség, de ő nem akarja azt.

A kereszténység a társadalom leépítése is: előnyben részesíti a társadalom minden kizsákmányzottját, a rossz hírű, elítélt emberekből nő ki, mindenféle „bűnösre”, „vámszedőre”, prostituáltra, a legostobább néprétegre (a „halászkodra”) támaszkodik; ócsárolja a gazdagokat, a tanult embereket, az előkelőket, az erényeseket, a „korrekteket”...

208

A háború az előkelők, a hatalmasok ellen, amelyet az *Újtestamentumban* vívnak, Reineke háborúja, és ugyanazokkal az eszközökkel vívják: mindig papi kenettel es eltökélt elutasítással, a saját ravaszságuk tudatában.

209

Az evangélium: az a hír, hogy az alacsony sorúak és a szegények előtt is nyitva áll ^a2 út a boldogsághoz – hogy nincs más teendőjük, mint megszabadulni a felsőbb osztályok intézményeitől, hagyományaitól, gyámkodásától: ennyiben a kereszténység nem egyéb *tipikus szocialista tanról*.

Tulajdon, vagyon, haza, osztály és rang, bíróságok, rendőrség, állam, egyház, oktatás, művészet, katonaság: A boldogság megannyi akadálya, tévedések, gáncsoskodás, az ördög művei, amelyek fölött az evangélium törvényt ül... mindez a szocialista tanra jellemző.

A zendülés hátterében az „urakkal” szemben felhalmozódott ellenérzések kitörése és az ösztönös érzés, hogy ilyen hosszú elnyomás után mennyi boldogság lehet a szabadság érzésében...

Többnyire annak a szimptomája ez, hogy az alacsony néposztályokat túlságosan emberségesen kezelték, hogy máris a nyelvük hegyén érezték a számukra tilos boldogságot... Nem az éhség miatt tör ki a forradalom, hanem a népnek *en mangeant* (evés közben – *a szerk.*) megjön az étvágya...

210

Olvassuk csak egyszer az *Újtestamentumot* a *csábítás könyve*ként: ösztönösen kisajátítja az erényt, hogy segítségével a közvéleményt leginkább a maga oldalára tudja állítani – ráadásul a legszerényebb erényt, amely elismeri az eszményi csordabirkát, de semmi többet (a pásztorral egyetemben –): ezt a kis gyöngéd, jóindulatú, segítőkész, rajongóan-elégedett erényfélét, amely kifelé teljességgel igénytelen – amely elhatárolja magát a „világtól.”

A legértelmetlenebb pofátlanság ez, mintha az emberiség sorsa oly módon alakulna, hogy az egyik oldalon a közösség képvisel minden jót, míg a másikon találunk a rossz „világot”, mindent, ami hamis, örökké-kifogásolt, elvetendő. A legértelmetlenebb gyűlölet minden ellen, ami hatalmon van: de hozzá nem érne! A belső megszabadulás egy módja ez, mely külsőleg mindent meghagy a régiben (szolgaság és rabszolgaság; és nagyon jól tudja, hogyan csináljon mindenkől eszközt Isten és az erény szolgálatára).

211

A kereszténység lehetséges a legmagánjellegűbb létformaként: beszűkül, félrehúzódo, tökéletesen apolitikus társadalmat tételez föl – az elkülönülten gyülekezők vallása. Viszont a „keresztény állam”, a „keresztény politika” arcátlanság és hazugság, akárcsak a keresztény hadvezetés, amely a „Seregek Urát” végső soron tábornagyként kezeli. A pápaság sem volt képes rá soha, hogy keresztény politikát folytasson... és amikor olyan reformátorok politizálnak, mint Luther, akkor már jó előre tudjuk, hogy ők éppen úgy Machiavelli hívei, mint bármely más erkölcstelen ember vagy zsarnok.

212

A kereszténység még bármely pillanatban lehetséges... Nem kötődik egyetlen oly arcátlan dogmához sem, amelyek nevével ékesítették magukat: sem a személyes Isten tanára nincs szüksége, sem a bűnére, sem a halhatatlanságára, sem a megváltására, sem a hitére, egyáltalában nincs szüksége semmi néven nevezendő metafizikára, még kevésbé aszkézisre, de még ennél is kevésbé egyfajta keresztény „természettudományra”... [A kereszténység gyakorlat, nem hittudomány. Azt mondja meg, hogyan cselekedjünk, nem pedig, mit

higgyünk.]

Ha valaki ma így szól: „nem akarok katona lenni”, „nem törődöm a törvényekkel”, „nem veszem igénybe a rendőrség szolgálatait”, „semmit sem akarok tenni, ami megzavarhatja belső nyugalمامat: és ha ettől szenvednem kell, akkor a békémet semmi sem őrzi meg jobban e szenvedésnél” – az keresztény lenne...

213

A *kereszténység történetéhez*. A környezet folytonos változása: ezzel a keresztény tanítás is állandóan változtatja súlypontját... az alacsony sorúak és a kisemberek gyámolítása... a Caritas fejlődése... a „keresztény” típus fokozatosan megint mindent a magáénak vall, amit eredetileg tagadott, (*aminek tagadása lényege volt* –). A keresztény polgár lesz, aztán katona, jogász, munkás, kereskedő, tudós, teológus, pap, filozófus, földbirtokos, hazafi, művész, politikus, „fejedelem”... minden tevékenységet újfent gyakorol, amelyet valaha kárhoztatott (az önvédelem, a törvénykezés, a büntetés, az eskü, a különbségtétel nép és nép között, a becsmélés, a harag...). A keresztény ember élete végül is pontosan az az élet, amelyről Jézus azt hirdette, hogy meg kell szabadulni tőle.

Az *egyház* éppen úgy a keresztényellenesség *diadalának* része, akár a modern állam, a modern nacionalizmus... Az egyház a kereszténység barbarizálása.

214

A *kereszténységen* úrrá lettek: a judaizmus (Pál); a platonizmus (Ágoston); a misztériumkultusz (megváltástan, a „kereszt” emblémája); az aszkézis (ellenségesség a „természet”, az „ész”, az „érzékek” ellen –Kelet...).

215

A kereszténység, mint a csordaállat-morál természetességétől való megfosztása: teljes félreértés és öncsalás kíséretében. A demokratizálás ennek természetesebb formája, kevésbé hazug.

Tény: az elnyomottak, az alacsony sorúak, a rabszolgák és félig rabszolgák "agy tömege hatalomhoz akar jutni.

Első fokozat: fölszabadítják magukat – kiválnak, először képzeletben, elismerik egymást és előretörnek.

Második fokozat: harcot kezdenek, elismerésre vágynak, azonos jogokra, „igazságosságra”.

Harmadik fokozat: az előjogokat akarják (a maguk oldalára állítják a hatalom képviselőit).

Negyedik fokozat: egyedül ők akarják a hatalmat, és már az övék...

A kereszténységben *három elemet* kell megkülönböztetnünk: a) az összesfajta elnyomottat, b) mindenféle középszerűt, c) az összesfajta elégedetlent és beteget. Az *első* elemmel a kereszténység a politikai előkelők és eszményeik ellen harcol; a *második* elemmel a kivételek és a kiváltságosok (szellemileg, fizikailag –) ellen; a *harmadikkal* pedig az egészséges és boldog emberek természetes ösztöne ellen küzd.

Ha a kereszténység diadalmaskodik, akkor a *második* elem kerül előtérbe, mert ekkorra az egészséges és boldog embereket a maga oldalára állította (harcosként a saját ügye mellé), valamint a hatalmasokat is (mint a tömegek hatalomra kerülése miatt érdekelteket) – és ezzel pontosan a csordaöszönt, vagyis a minden tekintetben értékes középszerűséget szentesítette nagy nyomattal a kereszténység. Ez a középszerű természet végül olyan mélyen nyomul be a tudatba (annyira nekibátorodik), hogy a politikai hatalmat is magának követeli...

– a demokrácia természetessé tett kereszténység: egyfajta visszatérés a természethez, miután csak egy extrém természetellenességgel lehetett úrrá lenni az ellenkező értékelésen. – Következmény: az *arisztokratikus* eszmény ettől fogva elveszíti természetességét („az értékes ember”, „előkelő”, „művész”, „szenvédély”, „megismerés” stb.); romantika mint a kivétel kultusza a zseni stb.

216

Mikor lehetnek az „urak” is keresztények? – A közösség (törzs, nemzetség, csorda, közösség) ösztönösen önmagában is értékesnek tekinti azokat az állapotokat és kívánalmakat, amelyeknek fennmaradását köszönheti, például engedelmesség, kölcsönösség, tisztelet, méltányosság, együttérzés – és ezzel egy időben mindent elnyomni, ami ezeknek útjában áll vagy ellentmond.

Ezenkívül az uralkodók (akár egyes személyekről, akár társadalmi rétegekről van is szó), ösztönösen is patronálják és kitüntetik azokat az erényeket, amelyeknek köszönhetően az alávetettek engedelmesek és kezelhetők (– állapotok és affektusok, amelyek lehetőleg oly idegenek a sajátjuktól, amilyenek csajjt lehetnek).

A csordaösztön és az uralkodók ösztöne bizonyos tulajdonságok és állapotok dicsőítésében bizonyos mértékben fedi egymást – ám különféle okokból: az első a közvetlen egoizmusból, a második a közvetett egoizmusból.

Az uralkodó fajok behódolása a kereszténységnek lényegében azon belátás következménye, hogy a kereszténység csordavallás, és engedelmességre oktat: röviden, hogy a keresztényeken könnyebb uralkodni, mint a nem-keresztényeken. A pápa még ma is erre kacsintva ajánlja a keresztény propagandát a kínai császárnak.

Ehhez járul még az, hogy a keresztény eszmények csábereje legerősebben talán azokra a jellemekre hat, amelyek kedvelik a veszélyt, a kalandot, az ellentétet, amelyek minden olyasmit szeretnek, amiben kockára tehetik magukat, amelynek során azonban elérhető a hatalomérzés non plus ultrája. Gondoljunk csak Szent Terézre, akit fivérei hősi ösztöne fogott körül: a kereszténység itt az akaraterő egy formájának, a heroizmus donkizotizmusának tűnik...

[3. Keresztény eszmények]

217

Háború a *keresztény eszmény* ellen, az „üdvösség” tana ellen, és az üdv, mint az élet célja ellen, az együgyűek, a tiszta szívűek, a szenvedők és a félresikeredettek uralma ellen stb.

Valamit is számító ember mikor és hol hasonlított csak egyszer is erre a keresztény eszményre? Legalábbis olyan szemmel nézve, amilyennel a pszichológusnak és a vesébe látó embernek kell rendelkeznie? – Nézzük csak meg újra Plutarkhosz hőseit!

218

Előnyünk: az összehasonlítás korában élünk, úgy értünk a számításhoz, mint még soha senki; mi magunk vagyunk a történelem öntudata... Másként élvezünk, másként szenvedünk; legösztönösebb tevékenységünk a hallatlanul sokféle összehasonlítás... Megértünk mindent, megélünk mindent, nincs már bennünk ellenséges érzület. Bár így talán rosszul járunk, készséges és csaknem szeretetteljes kíváncsiságunk a legveszedelmesebb dolgoknak is körültekintés nélkül nekiindul...

– „Minden jól van” – túl fáradtságos a tagadás... Szenvedünk, ha egyszer ostobák leszünk, hogy állást foglalunk valami ellen... Alapjában véve ma mi, tudósok felelünk meg a leginkább Krisztus tanainak —

219

Irónia azokkal szemben, akik azt hiszik, hogy a modern természettudomány legyőzte a kereszténységet. A keresztény értékítéleteket ezzel még egyáltalán nem győztük le. A legemelkedettebb szimbólum még mindig: „Krisztus a kereszten”.

220

Két nagy nihilista mozgalom létezik: a) a buddhizmus, b) a kereszténység: az utóbbi csak mostanában ért el hozzávetőleges kultúra-állapotokat, amelyekben eredeti rendeltetését teljesíteni tudja – azt a nívót, amelyhez tartozik..., amelyen tisztán megmutatkozhat...

221

Ismét helyreállítottuk a keresztény eszményt: nincs más hátra, mint értékének meghatározása.

1. Milyen értékeket tagad ez az eszmény; a vele ellentétes eszmény mit tartalmaz? – Ez a büszkeség, a distancia pátosza, a nagy felelősség, féktelenség és pompás állatiasság, a harci és hódító ösztönök, a szenvedély, a bosszú, a cselszövés, a düh, a kéj, a kaland, a megismerés istenítése... az előkelő eszményt megtagadják: az emberi típus szépsége, bölcsessége, hatalma, pompája és veszedelmessége: a célkitűző, „eljövendő” ember (a kereszténység itt a *zsidóság* végkövetkeztetéseként adódik).

2. *Megvalósítható ez?* – Igen, ám éghajlattól függően... mint az indiai eszmény. Hiányzik a munka... – megválnak a néptől, államtól, kultúrközségről, ítélkezéstől, elutasítja az oktatást, a tudást, a jó modorra való nevelést, a szerzést, a kereskedelmet... mindent, ami az emberek hasznosságát és értékét adja, megszüntet –lezárja, befejezi az embert egy érzelmi-idioszinkrázia útján, apolitikus, antinacionalista, sem agresszív, sem defenzív – csak olyan megszilárdult állami és társadalmi rendben létezhet, amely e szent elősdiákat a társadalom általános kárára tenyészteni engedi...

3. A kéj akarásának konzekvenciája marad – és semmi egyéb! Az „üdv” önmagát bizonyítja – semmi egyéb igazolásra nem szorul – minden más (élni és élni hagyni) eszköz a célhoz csupán...

– Ám mindezt alantas lélekkel gondolták: a fájdalomtól, a tisztátalanságtól, a romlástól való félelem – ez önmagában elégséges motívum, hogy hagyjunk mindent folyni a maga útján... Szánalmas gondolkodásmód ez... egy faj kimerültségének jele... Ne hagyjuk becsapni magunkat („legyetek olyanok, mint a gyermekek”) – a rokonlelkek: Assisi Ferenc (neurotikus, epilepsziás látnók, mint Jézus).

222

Az értékes ember abban különbözik az alantastól, hogy nem fél, sőt a szerencsétlenséget kihívja maga ellen: a hanyatlás jele, ha az eudémonisztikus értékmérők válnak a legmagasabb értékekké (– fiziológiai kifáradás, akaraterő gyengülése –). A kereszténység az „üdvösség” perspektívájával tipikus gondol – kodásmódja a szenvedő és elnyomorodott emberfajtának: a lendületes erő alkot, szenved, elapad: az ő számára a keresztény bigott-üdv rossz zene, papi pózol és a pedig éremlyítő.

223

Szegénység, alázat és szüzesség – veszélyes és rágalmazó ideálok, ám a mérgekhez hasonlóan bizonyos betegségek esetében hasznos szerekeknek bizonyultak, például a római császárkorban.

Minden ideál veszélyes, mert a tényszerűt lealacsonyítják és... ; mind méreg, de időszakos gyógyszerként nélkülözhetetlenek.

224

Isten az embert boldognak, szabadnak, ártatlannak és halhatatlannak teremtette: valóságos életünk azonban hamis, züllött, bűnös lét, amolyan büntetés-létezés... A szenvedés, a munka, a harc, a halál: lealacsonyítjuk őket, kérdőjelek és ellenvetések lesznek az étellel szemben, mint valami természetellenes dolog, valami, ami nem tarthat soká; ami ellen gyógyírra van szükség – és van is ilyen gyógyír!...

Az emberiség már Ádámtól mostanáig abnormális állapotban leledzett: maga Isten adta saját fiát Ádám bűnéért, hogy véget vessen ennek az abnormális állapotnak: az élet természetes karaktere átok: Krisztus visszaadja a normális állapotot annak, aki hisz őbenne: boldoggá teszi őket, szabaddá és ártatlanná. – De a föld, munka nélkül, csak nem termett; a nők nem fájdalom nélkül szültek gyermekeket; a betegségek sem szűntek meg: a legbuzgóbb hívők itt pontosan olyan rosszul érezték magukat, mint a leghitetlenebbek. Az egyház csak azt szögezte le még határozottabban, hogy az ember megszabadult a haláltól és a büntől, amely megállapítások ellenőrizhetetlenek. „Megszabadult a büntől”, de nem a cselekvése szabadította meg, nem kemény küzdelemben szabadult meg tőle, hanem a megváltás ténye szabadította meg, „kivásárolták”, tehát így tökéletes, ártatlan és paradicsomi állapotban van...

Az igazi élet hit csupán (vagyis öncsalás, téveszme). Az egész küzdő, tusázó, harcoló, valóságos lét tele fénnnyel és árnnnyal, hamis lét csupán: a feladat, hogy megváltsanak belőle.

„Az ember ártatlan, szabad, halhatatlan, boldog” – „a leghőbb óhaj” e koncepciója különösen bírálendő. Miért van a bűn, a munka, a halál, a szenvedés (és, keresztény nyelven szólva, a megismerés...) a leghőbb óhaj ellen? A romlott keresztény fogalmak: „üdv”, „ártatlanság”, „halhatatlanság” – –

225

Hiányzik a „szentség” excentrikus fogalma – „Isten” és „ember” nincs kettéválasztva. Hiányzik a „csoda” – ilyen szféra egyáltalán nincs is: – egyedül csak a „szellemi” jön számításba (azaz a szimbolikus-pszichologikus), mint dekadencia: hajlam az „epikureizmusra”... a *Paradicsom*, görög fogalmak szerint szintén „Epikurosz kertje”.

Ebből az életből hiányzik a feladat: – nem akar semmit... „epikureista istenek” egy formája – minden ok hiányzik célok kitűzéséhez: gyermekszüléshez... elértünk mindent.

226

Megvetették a testet: kihagyták számításaikból; sőt: ellenséggként kezelték. Örületük abban állt, hogy azt hitték: torz élőhalott testében lakozhat „szép lélek”... Mindezt másokkal is megértetendő, a „szép lélek” fogalmát máshogy kellett bemutatniuk, természetes értékét át kellett értékelniük, míg végül nem maradt egyéb az egészből csak valami sápkóros, beteges, idióta módon fanatikus lény, akit mint magát a tökéletességet értékelték, akit „angyalinak”, átlényegültnek, értékes embernek képzeltek.

227

A tudatlanság *in psychologicis* (a lélek dolgaiban – *a szerk.*) – a kereszténynek nincs idegrendszer; – a testnek és követelményeinek, a test felfedezésének tudatos figyelembe-nem-vétele, a feltételezés, hogy így felel meg az ember magasabb rendű természetének – hogy a lélek szükségképpen jó; a test minden össz-érzéketének redukciója a morális értékekre; szerintük maga a betegség is csak a moráltól függ, mintegy büntetésként, próbatételként vagy a kegyelem állapotaként, amelyben tökéletesebb lesz az ember, mint az egészség állapotában lehetne (Pascal ötlete), bizonyos esetekben a szándékos igyekezet, hogy megbetegedjünk –

228

Mit jelent a keresztényeknek ez a harca a „természet ellen”? Csak lépre ne menjünk szóhasználatuk és értelmezésük nyomán! E természet valami ellen van, ami szintén természet. Sokaknál félelem ez, néhány embernél undor, ismēt másoknál bizonyos szellemiség, a legjobbaknál pedig egy vértelen-vágytalan eszmény, a „természet bizonyos kivonatának” szeretete – ezek mindenképpen utánozni akarják eszményüket. Érthető, hogy az alázat az önbizalom helyett, a szorongó óvatosság a vágyakkal szemben, a szokványos kötelességektől való megválás (ami által megint csak fokozott rang-érzet keletkezik), a fantasztikus dolgokért való harc állandó izgatottsága, az érzelmi túláradás megszokottsága – mindez egyetlen típusú áll össze: ebben pedig elsődleges lesz az elnyomorodott test ingerlékenysége, ám az idegességet és az inspirációt másként interpretálják. Az ilyesféle természetű emberek hajlamosak 1) a finom, 2) a cikornyás, 3) a szélsőséges érzelmekre. – A természetes hajlamok tehát kielégülnek, de az interpretáció új formájában, például mint „önigazolás Isten előtt”, „megváltás-érzés a kegyelemben” (minden elkerülhetetlenül kellemes érzést ekképp interpretálnak!), büszkeség, kéj stb. – Általános probléma: mi lesz az emberből, aki rossz hírbe hozza a természetet, gyakorlatilag megtagadva és megnyomorítva azt? A keresztény valóban az önuralom túlzott formájának példája: vágyai féken tartása érdekében néha valóban meg kell semmisítenie vagy keresztre kell feszítenie őket.

229

Az ember az évezredek láncolata folyamán egyáltalán nem ismerte önmagát fiziológiailag: és nem ismeri magát ma sem. Még mindig a legműveltebbek kiváltsága annak ismerete például, hogy az embernek idegrendszere van (nem pedig „lelke”). Ám az ember itt még csak

nem is gyanakszik arra, hogy nem tud; emberileg roppant nagy dolog bevallani, hogy „nem tudom”, hogy tudatlanságot engedhetek meg magamnak...

Ha szenved, vagy jó hangulatban van, semmi kétsége nincs afelől, hogy megtalálja ennek okát, ha keresi. Tehát keresi... Valójában képtelen megtalálni az okot, mert még csak nem is gyanítja, hol keresse... Mi történik?... Állapota következményét tekinti okának. Például jó hangulatban vállalt egy munkát (vállalta, mert valójában a jó hangulata bátorította, adott kedvet hozzá), és ez jól sikerül: ecco, a jól végzett munka a jó hangulat oka... Valójában a sikert ugyanaz határozta meg, ami már a jó hangulatot is meghatározta: a fiziológiai erők és rendszerek szerencsés koordinációja.

Mondjuk, az ember rosszul érzi magát: következőképpen nem szabadul gondjától, kifogásaitól, önkritikájától... az ember valóban azt hiszi, rossz közérzete épp kifogásainak, „bűneinek” és „önkritikájának” következménye...

Ám a fölépülés állapota, gyakorta hosszas kimerültség és alázat után, végül visszatér. „Hogyan lehetséges, hogy ilyen szabadnak, szinte megváltottnak érzem magam? Csoda ez, amelyet csak Isten tehetett velem!” – Következtetés: „Megbocsátotta bűneimet”...

Ebből bizonyos mesterkedés következik: a testben ideges, beteg állapotot kell előidézni a bűn érzése és a felőrlődés előkészítése céljából. Ennek metodikája közismert. Amint várható, nem a tény kauzális logikájára gyanakodnak – a hús sanyargatásának vallási jelentése van, magánvaló célként jelenik meg, pedig csak eszközként működik, hogy lehetővé tegye a megbánás beteges emésztését (a bűn „fixa ideáját”, a tyúk hipnotizálását a „bűn” krétakörében).

A test sanyargatása előkészíti a talajt a „bűnösség érzéseinek” elősarjadásához... vagyis az általános szenvedésnek, amely magyarázatot kíván...

Másrészt a megváltás módszertana egyébként ugyanígy jár el: érzelmi túlfűtöttséget idéznek elő imádságokkal, gesztusokkal, mindenféle esküvessel – a kimerülés pedig gyakorta epileptikus formában következik be. És a mély alvás állapotában érkezik el a gyógyulás fénysugara – vallásilag szólva: a „megváltás”.

230

Valaha a pszichológiai kimerültség ezen állapotait és következményeit, mivel hirtelen jelentkeztek, és szörnyűek, megmagyarázhatatlanok és kiszámíthatatlanok voltak, fontosabbnak tekintették, mint az egészséges állapotokat és ezek következményeit. Félték, és egy magasabb rendű világot tételeztek itt fel. Az alvást és az álmot, a sötétséget és az éjszakát tették felelőssé e kettős világ létrejöttéért: a fiziológiai kimerültség szimptomáit mindenekelőtt e tekintetben vegyük szemügyre. A régi vallások a jámbor embert a kimerültség állapotába kényszerítik, ahol ilyesmit kell megélnie... Azt hitték, magasabb rendű világba léptek, ahol minden ismert dolog megszűnik. – A magasabb rendű hatalom látszata...

231

Az alvás mint e kimerültség következménye, a kimerültség mint e túlzott ingerlékenység következménye...

Az alvás igénye, az „alvás” fogalmának istenítése és csodálata minden pesszimista vallásban és filozófiában –

A kimerültség ebben az esetben faji kimerültség; az alvás, lélektani vonatkozásban, csak egy sokkalta mélyebb és hosszabb pihenési vágy szimbóluma... A gyakorlatban a halál ez, amely itt fivére, az alvás képében, oly csábítóan hat...

232

Az egész keresztény bűnhődés– és megváltás-edzést felfoghatjuk egyfajta szándékosan gerjesztett *folie circulaire*-ként (ördögi körként – *a szerk.*); de amint várható, ez csak már predestinált (vagyis morbid hajlamú) egyéneknek idézhető elő.

233

A megbánás és tisztán lélektani kezelése ellen. – Ha valaki nem képes valamely élményt

feldolgozni, ez már a dekadencia jele. A régi sebek ily felszakítása, az ön-megvetés és a vívódás tartós állapotában való tetszelgés inkább betegség, amelyből sohasem keletkezhet a „lélek üdve”, hanem mindenkor csak a betegség egy másik formája...

E „megváltás-állapotok” a keresztényeknél egy és ugyanazon beteg állapot váltakozásai – az epileptikus krízis magyarázatának bizonyos képletei, amelyeket nem a tudomány, hanem a vallásos örület ad meg.

Az ember beteges módon jó, ha beteg... ma a keresztény pszichológia eszköztárának legnagyobb részét a hisztéria és az epilepszia formái közé soroljuk.

A lelki fölépülésnek ezt az egész gyakorlatát fiziológiai alapokra kell visszavezetni: a „lelkifurdalás” mint olyan, a gyógyulás akadálya – új tevékenységekkel kell ellensúlyozni, hogy az önkínzás okozta sorvadást minél gyorsabban elkerüljük... az egészségre ártalmas gyakorlat hírébe kellene hozni az egyház és a szekták tisztán pszichológiai gyakorlatát... egy beteget nem lehet pusztán imádságokkal és ördögűzéssel meggyógyítani; a „nyugalom” állapotai, amelyek ilyen kezelések nyomán beállnak, lélektani értelemben távolról sem keltenek bizalmat...

Az ember egészséges, ha tud nevetni azon a komolyságon és buzgalmon, amellyel életünk egyik-másik apró részlete valósággal hipnotizál minket, ha a lelkifurdaláskor olyasmit érez, mint amikor egy kutya kőbe harap, ha a megbánást szégyelli –

Az eddig tisztán lélektani és vallási gyakorlat számára csak a szimptómák változása volt fontos: az emberről kijelentették, hogy meggyógyult, ha térdre borult a kereszt előtt, és megesküdött, hogy jó ember lesz... Ám abban a bűnözőben több a lelki egészség, aki sötét komolysággal vállalja sorsát, és az elkövetés után nem bánja meg bűnét... Azok a bűnözők, akikkel Dosztojevszkij együtt élt a fegyházban, egészében véve töretlen jellemek voltak. Hát nem érnek ezerszer is többet, mint egy „megtört” keresztény?

(– Javaslom a lelkifurdalás kezelésére a *Mitchell-kúrát* –)

234

A lelkifurdalás: annak jele, hogy a jellem nem nőtt föl a tettehez. Jó cselekedetek után is van lelkifurdalás: szokatlanságuk teszi, amely kiemeli őket a régi környezetből –

235

A megbánás ellen. Nem szeretem ezt a saját tetteinkkel szembeni gyávaságot; önmagát ne hagyja cserben az ember a váratlanul érkező szégyen és zavarodottság rohamában sem. Inkább rendkívüli büszkeségnek van itt helye. Végül is, mit segít? Ha megbánjuk is, ezzel a tettünket még nem tettük meg nem történtté; és akkor sem, ha „megbocsátják” vagy „vezekeltünk” érte. Teológusnak kellene lennünk ahhoz, hogy higgyünk egy olyan hatalomban, amely semmissé teszi a bűnt: mi, immorálisak inkább arra hajlunk, hogy ne higgyünk a „bűnben”. Ehelyett inkább azt valljuk, hogy minden cselekedet gyökerében azonos az értékével, és azok a cselekedetek, amelyek ellenünk hatnak, ökonomikusan szemlélve szintén nagyon hasznosak és általánosan kíváncsú cselekedetek lehetnek. – Egyedi esetekben lehet, hogy ezt vagy azt a cselekedetet elengedtük volna – de hát a körülmények nekik kedveztek. Ha a körülmények a kezünkre jártak volna, ugyan melyikünk nem ment volna végig bűncselekmények egész skáláján?... Ezért sohasem mondhatjuk: „ezt és ezt nem lett volna szabad megtenned”, hanem mindig csak a következőt mondhatjuk: „milyen furcsa, hogy én még nem tettem meg ezt vagy százszor!” Végző soron a legkevesebb cselekedet tipikus, és kizárólagosan jellemző arra, aki tette; és ha meggondoljuk, milyen kevés személyiség van a legtöbb emberben, akkor beláthatjuk, hogy egyetlen tett csak nagyon ritkán jellemző egy emberre. A körülmények által kiváltott cselekedetek szinte epidermálisak (kb. felületiek – *a szerk.*), reflexszernek, egyetlen egyszerű inger váltja ki őket: mielőtt még létünk mélységét érintették volna, mielőtt még kérdésessé váltak volna. Egy dühroham, egy mozdulat, egy késszúrás. hol van itt a *személyiség*? – A *tett* sokszor pillanatnyi lemerevedést hoz magával, megfosztva minket szabadságunktól: ekképp a tettesek gyakorta szinte

sokkhatás alatt állnak szemben tettük emlékével, önmagukat a tett afféle alkatrészének érezve csupán. E szellemi zavarnak, a hipnotikus állapot e formájának mindenáron ellen kell állni: egyetlenegy tett, lett légyen az bármi, összehasonlítva mindazzal, amit az illető véghezvitt, a nullával egyenlő és levonható a számlából anélkül, hogy annak végösszege megváltozna. A társadalomnak az az oly olcsó érdeke, hogy egész egzisztenciánkat egyetlen irányból bontakoztassa ki, hogy egyetlen cselekedetet vegyen figyelembe, mintha értelme csak abban rejlene – nem volna szabad, hogy magát a cselekvőt megfertőzze: pedig sajnos majdnem minden esetben ez történik. Ez abból a tényből származik, hogy minden szokatlan következménnyel járó tettet szellemi zavarodottság követ, akár rosszak, akár jók e következmények. Vessünk csak egy pillantást a szeretőre, aki ígéretet kapott vagy egy költőre, akit egy egész színház tapsol meg: ami a *torpor intellectualist* illeti, semmiben sem különböznek ők attól az anarchistától, akinél rajtaütésszerűen házkutatást tartanak.

Léteznek hozzánk méltatlan cselekedetek: ezeket tipikusként fogva föl, értéktelenebb embernek állítanának be minket. Itt csak azt a hibát kell elkerülnünk, hogy tipikusnak tekintsük őket. Vannak ezekkel ellenkező cselekedetek is, amelyekre mi nem vagyunk méltók: a boldogság és egészség különleges bőségéből született kivételek, legszertelenebb túláradó elragadtatásunk, amikor az érzést magasba korbácsolja valami vihar, valamely esemény: az ilyen cselekedetek és „művek” sem tipikusak. A művész sohasem mérhető műve mértékével.

236

A. Annak megfelelően, ahogy a kereszténység ma még szükségesnek tűnik, az ember még vad és végzetszerű...

B. Egyéb tekintetben nem szükséges, hanem roppant káros, ám vonzónak és csábítónak hat, mert megfelel a mai emberiség egész rétegei, típusai *morbid* karakterének... mindenféle dekadens követi hajlandóságát a kereszténységre aspirálva –

Éles határt kell vonni itt A. és B. között. Az A. esetben a kereszténység gyógymód, legalábbis csillapítószer (ám bizonyos esetekben megbetegít: ami hasznos lehet a vadság és brutalitás megtörését illetően).

A B. esetben a kereszténység a betegség szimptomája maga, és fokozza a dekadenciát; itt a betegség korroboráló rendszere ellen hat, a betegség-ösztön az ellen dolgozik, ami jót tesz neki –

237

A *komolyak, méltóságteljesek és gondolkodók* pártja: velük szemben pedig a vad, tisztátalan és kiszámíthatatlan bestia: ez az *állatszeliidítés* problémája csupán: e téren az állatszeliidítőnek keménynek, rettenetesnek és félelmetesnek kell látszania a bestia szemében.

Minden lényegi követelményt brutális egyértelműséggel, mintegy ezerszeres túlzásban kell közölni:

a követelmény teljesítését szintén durván fölnagyítva kell ábrázolni, hogy ez tiszteletet ébresszen, például: az érzékektől való megválás a brahmánoknál.

Harc a csürrhével és a barmokkal: ha elérték a rend és a szeliidítettség bizonyos fokát, akkor lehetőleg a legszörnyűsegebb szakadékot kell föltépni e megtisztultak és újjászületettek, valamint a maradék között...

e szakadék fokozza az önbecsülést és a magasabb kasztoknál a hitet abban, amit képviselnek – innen a *csandala*. A megvetés, sőt ennek eltúlzása lélektanilag teljesen korrekt, sőt százszorosán eltúlzott, hogy egyáltalán átérezhető legyen.

238

A brutális ösztönökkel vívott harc más, mint a beteges ösztönök ellen vívott: a megbetegítés eszköz is lehet a brutalitással vívott küzdelemben – a lélektani kezelésnek a kereszténységnél gyakorta az a célja, hogy egy baromból beteg, következésképpen szeliid állatot csináljon.

A durva és vad természetű emberek elleni harcot olyan eszközökkel kell vívni, amelyek igazán hatnak rájuk: a babona e téren lényeges és nélkülözhetetlen eszköz.

239

Korunk bizonyos értelemben érett (vagyis dekadens), épp mint Buddha kora volt... Ezért lehetséges abszurd dogmák (az antik hibridizmus legellenszenvesebb torzszülöttei) nélküli kereszténység.

240

Föltéve, hogy a keresztény hit ellen nem lehetne ellenbizonyítékot állítani, Pascal a félelmetes lehetőség kapcsán, hogy ez mégis igaz, úgy véli, nagyon is okos dolog, ha keresztény az ember. Ma a kereszténység félelmetességének megcsappanása jeleként találkozunk igazolásának azon kísérletével, hogy azt mondják: még ha tévedés is ez a hit, az ember egész élete során élvezi e tévedés előnyeit: –úgy tűnik tehát, hogy ezt a hitet éppen megnyugtató hatása miatt kellene fenntartani – nem pedig egy fenyegető lehetőségtől való félelemben, sokkalta inkább olyan élettől való félelemben, amely elveszíti vonzerejét. Ez a hedonisztikus fordulat, a gyönyörből származó bizonyíték a hanyatlás szimptomája: az erőből fakadó bizonyítékot, amely a keresztény eszményben oly megrázó – a félelemből eredő bizonyítékkal helyettesíti. A kereszténység, ebben az átértelmezésben, valóban a kimerültség állapota felé közeledik: az emberek beérik egy *opiatikus* kereszténységgel, mert nincs bennük elég erő sem a kereséshez, harchoz, merészséghez, egyedülálláshoz, sem a pascal-izmushoz, ehhez a kérődző önmegvetéshez, a emberi méltatlanságba vetett hithez, az „esetlég-elítéltek” szorongásához. Ám annak a kereszténységnek, amelynek elsősorban a beteg idegeket kell megnyugtattania, egyáltalában nincs szüksége az „Isten a kereszten” szörnyű megoldására: a buddhizmus ezért nyer teret csöndesen egész Európában.

241

Az európai kultúra humora: ezt tartják igaznak, de azt teszik. Például mit segít az olvasás és a kritika minden művészete, ha a *Biblia* egyház általi interpretációját (mind a protestáns, mind pedig a katolikust) pontosan úgy fenntartják, mint annak előtte!

242

Nem tudatosul eléggé bennük, hogy mi, európaiak milyen fogalmi barbárság közepette élünk! Képesek voltunk elhinni, hogy a lélek üdve egy könyvtől függ!... És úgy hallom, elhisszük még ma is!

Mit segít minden tudományos nevelés, minden kritika és hermeneutika, ha az egyház által fenntartott Biblia-értelmezők képéről még nem sült le a bőr?

243

Meggondolandó: mennyiben áll fönn még mindig az isteni gondviselésbe – ebbe a kezet és szellemet egyaránt megkötő, bénító hitbe – vetett végzetes hit; a keresztény előfeltétel és interpretáció mennyiben éli még utóéletét a „természet”, „haladás”, „tökéletesedés”, „darwinizmus” képleteiben, a boldogság és erény, a boldogtalanság és bűn bizonyos összetartozásának babonájában? Csak a dolgok *sub specie boni* vezérletének feltételezése mellett van értelme olyasminek, mint az abszurd bizalom a dolgok menetében, az „életben”, az „életösztonben”, a hit nyárspolgári rezignációjában, hogy mindenkinek csak a kötelességét kell tennie, hogy a dolgok jól menjenek. Még a fatalizmus is, filozófiai érzékenységünk e mai formája, ennek az isteni alkalmazkodásba vetett roppant hosszan tartó hitnek az öntudatlan következménye: mintha mindaz, ami történik, nem a mi felelősségünk volna (– mintha meg volna engedve, hogy hagyjuk menni a dolgokat a maguk útján: minden egyedi csupán az abszolút realitás egy módozata –).

244

Az emberi lélektan hazugságának tetőpontja, hogy az ember a saját száználmas mértéke szerint megszabja magának, mi a jó, bölcs, erőteljes, értékes dolog, az eredendő „magánvalóban” – és az egész okozatiságot zárójelbe teszi, amelynek révén valami egyáltalán jó,

bölcs, erőteljes és értékes lehet. Röviden szólva: a legkésőbbi és a leginkább függő elemeket nem keletkezettként, hanem „magán-valóként”, sőt talán általában a teremtes okaként tételezik... Induljunk ki a tapasztalatból, abból a esetből, amikor egy ember önmagát jóval minden emberi mérték fölé emelte, és mindjárt látjuk, hogy minden nagymértékű hatalom jótól és gonosztól, valamint „igaztól” és „hamistól” való megszabadulást jelent, és nem képes tekintetbe venni a jóság semmi néven nevezendő követelményeit: egyébként azt látjuk, hogy pontosan ugyanez érvényes minden nagyfokú bölcsességre: a jóság itt éppen úgy érvényét veszti, mint az igazság, igazságosság, erény és az értékelés többi népi ostobasága. Végso soron ilyen a jóság minden magas foka: hát nem belátható, hogy ez már bizonyos rövidlátást és a finomság hiányát tételezi fel? Hasonlóképpen áll a helyzet azzal, aki képtelen hosszú távon különbséget tenni igaz és hamis, hasznos és káros között. Arról már egyáltalán nem is szólva, hogy a legnagyobb fokú jóság kezébe téve a nagy hatalom a legkedvezőtlenebb következményeket („a gonosz kiűzése e világból”) vonná maga után. – Valóban: vessünk csak egyetlen pillantást arra, milyen tendenciákat inspirál a „szeretet Istene” a híveiben: a „jó” érdekében tönkreteszik az emberiséget. –A gyakorlatban a világ valóságos állapotával szembesülve ugyanez az Isten a legvésebb rövidlátás, ördögiesség és tehetetlenség Istenének bizonyult: ebből látható, koncepciója mennyit ér.

A tudásnak és bölcsességnek önmagában semmiféle értéke nincs; amint a jóságnak sincs: először mindig célra van szükség, ahonnan nézve e tulajdonságok értékesnek vagy értéktelennek bizonyulnak – létezhetne olyan cél, amely felől tekintve a nagyfokú tudás értéktelennek látszana (ha például bizonyos nagy tévedés volna az élet fokozásának egyik előfeltétele; hasonlóképpen ha a jóság képes volna megbénítani a nagy vágyakozások mozgatórugóját)...

Mivelhogy emberi életünk olyan, amilyen, eddig minden keresztény stílusú „igazság”, minden „jóság”, minden „szentség”, minden „isteniség” a lehető legnagyobb veszélynek bizonyult – az emberiség még most is ki van téve annak a veszélynek, hogy egy életellenes eszmény tönkretesz.

245

Vegyük csak tekintetbe mindazt a kárt, amelyet minden emberi intézmény okoz, ha isteni és túlvilági magasabb szférát tételezünk mögé, amely ezen intézményeket szentesíti. Jóllehet némiképp megszoktuk értéküket e szentesítésben látni (például a házasságban), természetes méltóságukat mégis háttérbe szorítottuk, sőt bizonyos esetekben megtagadtuk... A természetet olyan mértékben ítélték meg tévesen, amilyen mértékben egy isten természetellenességét megbecsülték. A „Természet” egyenlő lett itt a „megvetendővel”, a „hitványal”...

Egy hit végzetszerűsége a legfőbb morális minőség realitásában mint Istenben: ezzel minden valóságos értéket megtagadtak, és alapvetően elértéktelenítettek. Ekképp lépett trónra a természetellenesség. Kérlelhetetlen logikával érkeztek el a természet tagadásának abszolút követelményéhez.

246

Azzal, hogy a kereszténység előtérbe tolta az önzetlenség és a szeretet doktrínáját, a faj érdekét még egyáltalán nem helyezte magasabbra az egyén érdekénél. Igazán történelmi hatása, hatásának végzetes eleme éppen ellenkezőleg az egoizmus fokozásában, az egyén egoizmusának extrém felfokozásában rejlik (– egészen a személyes halhatatlanság szélsőségéig). A kereszténység az egyest, egyénit olyan komolyan vette, olyan abszolút módon tételezte, hogy a továbbiakban már nem lehetett fölázdozni: ám a faj csak emberázdozat árán marad fenn... Isten előtt minden „lélek” egyenlő lett: de pontosan ez a lehető legveszélyesebb értébecslés! Ha az egyéneket egyenlőknek tekintjük, kérdésessé tesszük a fajt, és olyan gyakorlatnak kedvezünk, amely a faj végromlásához vezethet: a kereszténység a szelekció elvi ellensége. Ha az elfajzott és beteg embernek (a „kereszténynek”) pontosan annyi lenne az értéke, mint az egészségesnek (a „pogánynak”),

vagy még több, amint Pascal ítél a betegségről és egészségről, akkor a fejlődés természetes menetét keresztezzük, és törvényerőre emeljük a természetellenességét... Ez az általános emberszeretetet a gyakorlatban minden szenvedő, félresikeredett és dégenérait ember előnyben részesítése: ezzel valójában az emberáldozat erejét, felelősségét, szigorú kötelességét elgyengítette, megtagadta. Nem maradt más hátra, mint hogy – a keresztény sémának megfelelően – önmagát áldozza föl: ám a „tenyésztés” összessége szempontjából semmi értelme nincs az emberi faj e maradéka feláldozásának, noha a kereszténység megengedi, sőt támogatja és javasolja. A faj növekedése, terjeszkedése szempontjából közömbös, hogy bizonyos egyedek fölálldozzák-e magukat (papi vagy aszketikus modorban, esetleg a kereszten, a máglyán vagy a vérpadon, a tévedés „vértanúiként”). A fajnak a gyöngék, félresikeredettek, degeneráltak pusztulására van szüksége: ám a kereszténység pontosan hozzájuk fordult, mint konzerváló erőhöz, és csak fokozta a gyöngékben a kímélet, oltalmazás, kölcsönös támogatás már amúgy is erősen ható ösztönét. Mi az „erény” és az „emberszeretet” a kereszténységben, ha nem épp a támogatás e kölcsönössége, a gyöngék e szolidaritása, a szelekció e gátja? Mi a keresztény altruizmus, ha nem a gyöngék tömeg-egoizmusa, amely azt sejteti, hogy ha mindannyian gondoskodnak egymásról, akkor az egyes személyek a lehető leghosszabb ideig élnek majd... Ha az ilyen észjárásnak nem érezzük a roppant immoralitását, azt, hogy voltaképpen az élet ellen követ el bűnt, akkor magunk is a betegek e bandájába tartozunk, és ösztöneink az övékhez hasonlók. .. Az igazi emberszeretet megköveteli a faj javára hozott áldozatot – e szeretet nagyon kemény, önmagunk legyőzését követeli, mert szüksége van az emberáldozatra. Es e kereszténység nevű pszeudo-humanitás pontosan azt akarja keresztülvinni, hogy ne áldozzanak föl senkit...

247

Semmi sem volna hasznosabb és támogatásra méltóbb, mint a tett következetes nihilizmusa. – Ahogyan a kereszténység, a pesszimizmus valamennyi jelenségét értelmezem, ezek a következőt fejezik ki: „érettek vagyunk a nemlétre; számunkra a nemlét az ésszerű.” Ez esetben az „ész” e nyelve a szelektív természet nyelve is.

Ami viszont a legszigorúbban elítélendő, az a vallás kétértelmű és gyáva felemássága, mint amilyen a *kereszténység*; érthetőbben: az *egyházé*: ez utóbbi védelmez minden félresikeredettet és beteget, előmozdítja további burjánzásukat ahelyett, hogy a halálra és az önmegsemmisítésre buzdítaná őket –

Probléma: milyen eszközökkel volna elérhető az igazán nagy és ragályos nihilizmus egy szigorú formája, egy olyan, amely tudományos lelkiismeretességgel oktatja és gyakorolja az öngyilkosságot... (nem pedig a satnya tovább vegetálást egy hamis túlvilágra sandítva –)

A kereszténységet nem tudjuk eléggé elítélni, amiért a nagy, tisztító hatású nihilista mozgalmat, amely talán már folyamatban volt, megfosztotta értékétől a halhatatlan magán-személy fogalmának kigondolásával, valamint a föltámadás reményével; röviden szólva: a nihilizmus tettétől, az öngyilkosságtól való távol tartással... A kereszténység a lassú öngyilkosságot helyettesíti; lassan kicsinyes, szegényes, ám tartós élet lett belőle; apránként egészen szokványos, polgári, közepszerű élet stb.

248

A keresztény morál-sarlatánkodás. – Együttérzés és megvetés követik egymást gyorsan váltakozva, én pedig időnként fölháborodom, mintha ocsmány büntett tanúja volnék. A tévedésből kötelességet – erényt – csináltak itt, a melléfogás mesterfogássá lett, a rombolás ösztöne pedig szisztematizált „megváltás”; itt minden műtétből sebesülés származik, oly szervek kimetszése, amelyek energiája minden gyógyulás, az egészség minden visszatértének előfeltétele. Es a legjobb esetben sem gyógyítanak, hanem csak a kór egyik szimptóma-sorát valamely másra cserélték... És ez a veszedelmes ostobaság, az élet meggyalázásának és kasztrációjának e rendszere még szentnek, érinthetetlennek minősül; tiszteletet érdemel az, aki ennek szolgálatában él, aki ennek a gyógyítóművészetnek eszköze, papjának lenni pedig

kiemelten tiszteletre méltó státus, amely szentté és sérthetetlenné teszi az illetőt. Csak istenség lehet a forrása ilyen magasrendű gyógyításnak: a megváltás csak kinyilatkoztatásként érthető, a kegyelem aktusaként, mint meg nem érdemelt legértékesebb ajándék, amelyet a teremtmény kap.

Első tétel: a lelki egészséget betegségnek, gyanúsaként tekintik –

Második tétel: az erős és virágzó élet előfeltételei, a heves vágyak és szenvedélyek akadálynak minősülnek az erős és virágzó élettel szemben.

Harmadik tétel: gyökerestül ki kell tépni a lélekből mindazt, ami az ember számára veszélyes, ami úrrá lehet rajta, ami tönkretelheti, ami gonosz és elvetendő.

Negyedik tétel: A másokkal és önmagával szemben immár veszélytelené tett ember gyöngé, alázatos és szerény, tudatában van gyöngeségének, a „bűnös” –ez a legkívánatosabb típus, az, amely a lélek sajátos sebészetével elő is állítható...

249

Mi ellen tiltakozom? Hogy ne nézzék valami emelkedett dolognak, sőt az ember mértékének ezt a satnya kis középszerűséget, e lelki egyensúlyt, amely egyáltalán nem is ismeri az erő-felhalmozódás nagy hajtóerejét.

Verulami Bacon így szól: *Infirmarum virtutum apud vulgus laus est, mediarum admiratio, supremarum sensus nullus.* (A közönséges tömegember imádja a legalacsonyabb erényeket, csodálja a középszerűt és nincs érzéke a legértékesebb erények iránt – a ford.) Am a kereszténység vallásként a vulgushoz tartozik; a legelőkelőbb fajta virtushoz semmi érzéke sincs.

250

Nézzük csak, mit kezd az „igazi keresztény” mindazzal, ami ellen ösztöne tiltakozik: bemocskolja és meggyanúsítja a szépet, a ragyogót, a gazdagot, a büszkét, az öntudatos, a megismerőt, a hatalmast – in summa, az egész kultúrát: szándéka az, hogy megfossa jó lelkiismeretétől...

251

Eddig a kereszténységet mindig tévesen és nem csupán szerényen támadták. Ameddig nem érezzük, hogy a kereszténység morálja az élet elleni főbenjáró bűn, addig ennek védelmezői jó munkát végeznek. A kereszténység pusztá „igazságának” kérdése – akár istene létének vonatkozásában, akár keletkezési legendája történetiségére nézve, nem is szólva a keresztény asztronómiáról és természettudományról – egészen mellékes ügy csupán, amíg a keresztény morál érték kérdését nem érinti. Ért-e egyáltalán valamit a keresztény moralitás vagy csábítási művészetének minden szentsége ellenére szégyen- gyalázat az egész? Az igazság kérdése minden apró rejtkehelyre becsusszanhat; és a leginkább hívők is felhasználhatják végső soron a leghiteltlenebbek logikáját, hogy jogot formáljanak maguknak bizonyos dolgok cáfolhatatlanságának kijelentésére – mint például a minden cáfolati eszközön való túl-lét (– e műfogást nevezik manapság „kanti kriticismusnak” –)

252

A kereszténységnek sohasem bocsáthatjuk meg, hogy tönkretett olyan embereket, mint Pascal. Szakadatlanul harcolnunk kell a kereszténységben épp az ellen, hogy mindenkor igyekszik megtörni a legerősebb és legnemesebb lelkeket. Addig soha nem lehet béke, egyetlen pillanatra sem, amíg egyszer s mindenkorra el nem pusztítjuk azt az embereszményt, amelyet a kereszténység talált ki. [emberrel szembeni követelményeit, az emberre vonatkozó igenjeit és nem-jeit.] Nem tartozik ránk a keresztény mese, fogalom-szövögetés és teológia egész abszurd maradáka; akár ezerszer abszurdabb is lehetne, és mi még az ujjunkat sem emelnénk föl vele szemben. De azzal az eszménnyel szemben igenis harcolunk, amely beteges szépségével és nőies csáberejével, titkos rágalmazó-böbeszédűségével minden megfáradt lélekbe igyekszik belebeszélni a gyávaságot és a hiúságot – és a legerősebbeknek is vannak fáradt, gyöngé pillanataik –, mintha mindaz, ami ebben az állapotban a

leghasznosabbnak és a legkívánatosabbnak tűnne: bizalom, megbocsátás, igénytelenség, türelem, felebaráti szeretet, megadás, Isten iránti odaadás, az egész Énről való töredelmes lemondás egy fajtája – valóban, önmagában is a lehető leghasznosabb és legkívánatosabb volna; mintha e nyamvadt, vacak, csenevész lelkületű erényes átlaglány, ez a csordabirka ember nem csupán előjoggal rendelkezne az erősebb, gonoszabb, kívánatosabb, dacosabb, pazarlóbb és ezért százszorosan veszélyeztetettebb emberfajtaival szemben, hanem egyáltalán ő volna az ember eszménye, célja, mértéke és legkívánatosabb értéke. Ennek az eszménynek a meghonosítása volt mindmáig a legfélelmetesebb kísértés, amelynek ki volt téve az ember; mert ez az eszmény elpusztítással fenyegette meg azokat a szerencsés eseteket és erősebb kivételeket, akikben a hatalom és az egész emberi típus növekedésének akarása egyet lépett előre; értékeivel ennek az értékesebb embernek a fejlődését már a gyökereknél megtámadták, akinek pedig magasabb igényei és feladatai érdekében a maga szabad akaratából meg kellett alkudnia egy veszélyesebb élettel is (a közgazdaság nyelvén szólva: a vállalkozói költségek emelkedésével ugyanúgy, mint a siker valószínűtlenségével). Miért harcolunk a kereszténység ellen? Mert meg akarja törni az erőseket, el akarja venni bátorságukat, kihasználná gyöngébb pillanataikat és fáradtságukat, büszke biztonságukat nyugtalansággá és lelki ínséggé változtatná, mert képes az előkelő ösztönöket megmérgezni és megbetegíteni; mígnem erejük, hatalom-akarásuk a visszájára fordul, és önmaga ellenére hat – mígnem az erők elpusztulnak az önmegvetés és önsanyargatás tombolásában: mégpedig olyan látványosan pusztulnak el, amely pusztulás leghíresebb példáját maga Pascal mutatta.

[II. A MORÁL KRITIKÁJA]

[1. A morális értébecslések eredete]

253

A morálról való gondolkodás kísérlete anélkül, hogy varázsereje hatást gyakorolna ránk, bizalmatlan maradvány csábos vonású arca és pillantásai iránt.

Olyan világ, amelyet tisztelhetnénk, amely megfelel ösztöneinknek – folytonosan bizonyítja önmagát az egyes és az általános vezetése útján –: ez a keresztény szemlélet, amelyen mindannyian felnőttünk.

Eszességünk, bizalmatlanságunk, tudományosságunk gyarapodása okán (és a megint csak keresztény befolyás hatása alatt, igényesebb igazságösztön létrejötte nyomán) azonban ez az interpretáció számunkra mind kevésbé engedtetik meg.

Legfinomabb kiút: a kanti kriticismus. Az értelem visszaperli jogát mind az interpretációhoz ebben az értelemben, mind pedig egy bizonyos interpretáció elutasításához abban az értelemben. Az ember beéri azzal, hogy több bizalommal és hittel, a hitének bizonyíthatóságáról való lemondással, egy érthetetlen és magasabb rendű „eszménnyel” (Isten) töltsen ki a hiányt.

A hegei kiút, Platónnál összhangban, némi romantika és reakció, ugyanakkor a történelmi érzék, egy új erő szimptomája: maga a „szellem”, az önmagát leleplező és megvalósító „eszmény”, a „folyamatban”, a „levésben” azon eszmény bizonyos többlete nyilvánul meg, amelyben hiszünk – az eszmény tehát megvalósítja önmagát, a hit a jövőre irányul, amelyben nemes rendeltetésének megfelelően élheti át áhítatát. Röviden,

1. Isten számunkra megismerhetetlen és bizonyíthatatlan – ez az ismeretelméleti vonulat kimondatlan értelme.

2. Isten bizonyítható, de mint valami leendő–, és mi éppen az eszmény iránti törekvésünkkel tartozunk hozzá – ez a historizáló mozgalom kimondatlan értelme.

Látható: a kritika az eszményt magát sohasem érte el, hanem a problémát csupán, amelyből ellene-mondása is származik, miért nem értük el az eszményt, vagy miért nem bizonyítható kicsiben és nagyban.

Pedig jelentős különbség: hogy szenvedélyből, vágyból érezzük-e ezt a szükségállapotot

szükségállapotnak, vagy épp csak problémaként jutottunk el hozzá a gondolkodás ujjhegyével és a történelmi képzelet egyfajta erejével...

A vallási-filozófiai szemléleten kívül ugyanezzel a jelenséggel találkozunk: az utilitarizmus (a szocializmus, a demokratizmus) bírálja a morális értébecslések eredetét, de hisz benne, éppen úgy, mint a keresztény. (Naivitás: mintha a morál fennmaradna, ha a megszentelő Isten már hiányzik! A „túlvilágra” feltétlenül szükség van, ha a morálba vetett hitet fenn akarják tartani.)

Az alapvető probléma: honnan származik a hit e hatalmas ereje? *A morálban való hitből?* (amely már azzal is elárulja magát, hogy már az élet alaptételeit is a morál javára hamisan interpretálja: az állat- és növényvilág ismerete ellenére. Az „önfenntartás”: darwini perspektíva az altruista és egoista elvek kibékülésére.)

254

Értébecsléseink és értéktáblázataink eredetére vonatkozó kérdés egyáltalán nem esik egybe kritikáinkkal, amint pedig oly gyakorta gondolják: bárminemű *pudenda origóba* nyert bepillantás ugyancsak minden bizonnyal az ekképp keletkezett dolog értékcsökkenésének érzetét vonja maga után, és az említettel szemben kritikai alapállásra hangol minket.

Mit érnek értébecsléseink és morális értéktáblázataink? *Mi jut kifejezésre uralmukban?* Kinek? Milyen alapon? – Válasz: az életnek. De *mi az élet?* Itt szükséges az „élet” fogalmának új, biztosabb meghatározása. Új meghatározásom így hangzik: az élet a hatalom akarása.

Mit jelent maga az értébecslés? Talán egy másik, metafizikai világra utal visz-sza vagy le? Mint ahogyan még Kant gondolta (a nagy történelmi megmozdulás előtt). Röviden: *hol „keletkezett?”* Vagy nem is „keletkezett?” – Válasz: a morális értébecslés értelmezés, az interpretáció egy módja. Maga az értelmezés bizonyos fiziológiai állapotok szimptomája, egyben az uralkodó ítéletek meghatározott szellemi színvonalának szimptomája. *Ki értelmez?* – *hl* affektusaink.

255

A fiziológiai állapot minden erénye: a szervi fő funkciókat érezzük szükségszerűnek, jónak. Minden erény voltaképpen kifinomult szenvedély és felfokozott állapot.

Az együttérzés és az emberiség szeretete mint a nemi ösztön fejlődése. Igazságosság mint a bosszúvágy fejlődése. Az erény mint az ellenállás öröme, a hatalom akarása. Tisztesség mint a hasonló és hasonló hatalmú személy elismerése.

256

A „morál” fogalmán csak értébecslések rendszerét értem, amely valamely lény életfeltételeivel érintkezik.

257

Valaha minden morálról a következőt mondták: „gyümölcsseiről fogjátok megismerni”; én pedig minden morálról ezt mondom: olyan gyümölcs az, amelyről megismerem a talajt, melyből elősarjadt.

258

Az a kísérletem, hogy morális ítéleteket szimptomaként és jelbeszédként fogjak föl – amelyekben a fiziológiai fellendülés vagy kudarc, valamint a tudatosult fennmaradási és növekedési feltételek fejeződnek ki – asztrológiai értékek interpretációs módja. Ösztönök által sugallt előítéletek ezek (fajokról, közösségekről, az élet különböző szakaszairól, mint például ifjúság vagy öregedés stb.).

Mindez a specifikusan keresztény-európai morálra alkalmazva: morális ítéleteink a hanyatlás, az életben való nem-hívés jelei, a pesszimizmus előkészítése.

Fő tétel: morális jelenségek nem léteznek, hanem csak e jelenségek morális interpretációja létezik. Ez az interpretáció maga morálon kívüli eredetű.

Mit jelent az, hogy a létezésbe ellentmondást interpretáltunk? – Döntő fontosságú: minden

egyéb értékbecslés mögött parancsoló erővel húzódnak meg e morális értékbecslések. Ha ezek megdőlnék, mivel mérünk majd? És milyen értéke lesz akkor az ismeretnek stb. stb.?

259

Belátás: minden értékbecslésnél meghatározott perspektíváról van szó: az individuum, valamely faj, közösség, állam, egyház, hit, kultúra fennmaradásáról.

– mivel folyton elfelejtjük, hogy a becslés mindig csak perspektivikus, az egyénben csak úgy nyüzsögnek az ellentmondásos becslések és következésképpen az egymásnak ellentmondó ösztönzések. E tényben fejeződik ki az ember megbetegedése, az állattal ellentétben, amelyben mindegyik ösztön pontosan meghatározott feladatoknak felel meg.

– ez a roppant ellentmondásos teremtmény azonban természetében hordozza a megismerés jelentős módszerét: nagyon sok érvet és ellenérvet átérez – egészen az igazságosságig emelkedik föl – a jón-rosszon-túl-becslés megértéséig.

A legbölcsebb emberben volna a legtöbb ellentmondás, ő volna mintegy minden embertípus antennája: és helyel-közzel nagy harmóniájának nagy pillanatai – emelkedett véletlenként bennünk is visszhangot vernek – egyfajta bolygómozgás –

260

„Akarni”: ez mindjárt bizonyos értelem akarását is jelenti. Az „értelem” értékbecslést tartalmaz. Honnan származnak az értékbecslések? Alapjuk a „kellemes és fájdalmas” szilárd normája?

Ám számtalan esetben csak azzal teszünk valamely dolgot fájdalmassá, hogy belehelyezzük értékbecslésünket.

A morális értékbecslések terjedelme: nagyon gyorsan, minden érzékbenyó-másnál közreműködnek. Ekképp lesz színes a világunk.

Mi helyeztük az értelmet és az értékeket (a dolgokba – *a ford.*), ezáltal beláthatatlan lappangó erőtartalékra tettünk szert, ám az értékek összehasonlítása azt eredményezi, hogy ellentétes dolgok is értékesnek minősülnek, hogy több értéktáblázat létezik (tehát „magában” – magánvaló módon – semmi sem értékes).

Egyes értéktáblázatok elemzésénél felállításuk korlátozott csoportok létfeltételei meghatározásának tűnt (és gyakorta tévesen): a fenntartást szolgálva.

A mai embert szemügyre véve úgy láttuk, hogy sok roppant különféle értékítélettel dolgozunk, és nincs már alkotóerő bennük – az ok: már hiányzik a morális ítéletből a „létfeltétel”. Inkább fölösleges, már egyáltalán nem olyan fájdalmas. – Önkényessé válik. Káosz.

Ki alkotja meg a célt, amely maradandó az emberiség és az egyén szempontjából egyaránt? Hajdan az ember a morállal meg akart tartani: de ma már senki sem akar megtartani, nincs benne semmi megőrzendő. Akkor tehát kísérleti morál: célt tüzni magunk elé.

261

Mi a morális cselekvés *kritériuma*? 1. önzetlensége, 2. általános érvénye stb. De ez csupán afféle íróasztal-moralizálás. Tanulmányozni kell a népeket, mi a kritérium esetenként, és mi fejeződik ki abban. Egy hit: „az ilyen viselkedés egyik elsőrendű létfeltételünk”. Az immorális azt jelenti: „hanyatlást okozó.” Nos, mindazok a közösségek tönkrementek, amelyeken belül e tételek érvényesek voltak: némelyeket újra meg újra nyomatékossították, mert minden egyes újonnan képződött közösségnek szüksége volt rájuk, például „Ne lopj!” Azokban az időkben, amikor a társadalom iránti közösségi érzést nem lehetett megkövetelni (például Imperium Romanum), az ösztön a „lélek üdvére” vetette magát, a vallás nyelvén szólva; vagy a „legnagyobb boldogságra”, hogy filozófiai kifejezéssel éljünk. Mert már a nagy görög morálfilozófusok sem éreztek együtt a poliszukkal.

262

A *hamis értékek szükségességének*. – Megcáfolhatunk egy ítéletet, rámutatva függőségére: ezzel még nem szüntettük meg szükségességét. A hamis értékeket nem kell érvekkel

gyökerestől kiirtani, ahogy a ferde optikát sem kell kiküszöbölni a beteg ember szeméből. Meg kell érteni jelenlétük szükségszerűségét: olyan okok következményei, amelyeknek az érvekhez semmi közük.

263

Az új feladat és fő dolog szerintem a következő: *meglátni* és *megmutatni* a morál problémáját. – Tagadom, hogy ez megtörtént volna az eddigi morálfilozófiában.

264

Milyen hamis és hazug volt mindig az emberiség belső világának alapvető tényeivel kapcsolatban! Itt nincs szemed, itt a száját befogni és a száját kinyitni –

265

Hiányzik annak tudása és tudata, hogy a morális ítélkezés milyen tekervényes útvonalat írt le, és milyen sokszor keresztelték át „jóvá” a „rosszat”. Az egyik ilyen eltolódásra egyszer már „rámutattam” a „szokáserkölcsiség” ellentétével. A lelkiismeret szintén megváltoztatta szféráját: csorda-lelkifurdalássá változott.

266

A) *Morál mint az amoralitás műve*

1. Hogy a morális értékek uralomra jussanak, tisztán amorális erőknek és indulatoknak kell segíteniük

2. A morális értékek keletkezése maga amorális indulatok és nézetek műve.

B) *Morál mint a tévedés műve*

C) *Az önmagával lassanként ellentmondásba kerülő morál*

Megtorlás. – Igazság, kétkedés, bíraskodás. – A morálba vetett hit amoralitása. A lépések:

1. A morál abszolút uralma: minden biológiai jelenséget vele mérnek és ítélnek meg.

2. Az élet és a morál azonosításának kísérlete (az ébredő szkepszis szimptómája: a morált már nem kell ellentétnek érezni); többféle eszköz meg egy transzcendens út is.

3. Élet és morál szembeállítás: az élet alapján megítélt és elítélt morál.

D) Mire és mennyiben volt káros a morál az élet szempontjából:

a) az élet élvezetére, az élet iránt érzett hálára stb.,

b) az élet megszépítésére, megnemesítésére,

c) az élet megismerésére,

d) az élet kibontakoztatására, amennyiben az élet legfőbb jelenségeit igyekezett szembefordítani egymással.

E) Ellenpróba: haszna az élet szempontjából:

1. A morál mint nagyobb egész fenntartó elve, mint a tagok (elemek) korlátozása: „*az eszköz*”.

2. A morál mint a szenvedélyek által belsőleg veszélyeztetett ember fenntartó elve: a „*középszerű*”.

3. A morál mint az éhség és elnyomorodottság által életveszélyesen veszélyeztetett ember fenntartó elve: a „*szenvedő*”.

4. A morál mint a hatalom szörnyű erejével szembeforduló elv: az „*alacsony sorú*”.

267

Jó dolog szűk, polgári értelemben venni a „jót”, a „rosszat”, amint mondják: „tégj jót, és ne félj senkitől!”. Vagyis a közösségünk bizonyos elnagyolt sémája szerint tenni a kötelességünket.

– Ne nézzük le azt, amit több ezer év morálja vert a fejünkbe!

268

Két moráltípust nem szabad összetévesztenünk: azt a morált, amellyel az egészségesen maradt ösztön védekezik a kezdődő dekadencia ellen – azzal a másik morállal, amely éppen ezt a dekadenciát alakítja ki, támogatja és igazolja önnön hanyatlását... Az első általában sztoikus, kemény és zsarnoki – maga a *sztoicizmus* ilyen fékezősaru-morál volt –, a másik

viszont rajongó, szentimentális, tele titokkal; a „szép érzések” és a nők ennek az oldalán állnak [– a korai *kereszténység* ilyen morál volt.]

269

Az egész moralizálást jelenségként venni szemügyre. Rejtélyként is. A morális jelenségek rejtélyként foglalkoztattak. Ma már meg tudnám adni a választ: mit jelent, hogy számomra a felebarátom java értékesebb kell legyen, mint a sajátom? Felebarátomnak viszont saját java értékét valószínűleg másként kell felbecsülnie, mint jómagámnak, vagyis minden bizonnyal saját javát az enyém mögé helyezi? Mit jelent az a bizonyos „ezt kell tenned”, amit maguk a filozófusok is „adottnak” tekintenek?

A látszólag örült gondolatnak – hogy valakinek a másért való cselekvést magasabbra kell rangsorolnia az önmagáért való tetténél, míg az a másik ugyancsak így cselekszik, vagyis a tetteket csak akkor nevezhetjük jónak, ha a cselekvő nem önmagát tartja szem előtt, hanem a másik érdekét – megvan a maga értelme: a közösségi ösztön, azt a becslést véve alapul, hogy az egyénen igencsak kevés múlik, ám az egyének együttesén nagyon is sok, feltéve ha közösséget alkotnak, közösségi érzéssel, közösségi lelkiismerettel. Tehát a tekintet irányának bizonyos begyakorlottságáról, bizonyos irányított optikájáról van szó, amely lehetetlenné teszi, hogy önmagunkat meglássuk.

Úgy vélem: hiányoznak a célok, pedig a céloknak egyedieknek kell lenniük. Látjuk az általános sodródást: minden egyes embert fölálodoznak, és azok eszközként szolgálnak. Az utcán megyünk – vajon nem csupa „rabszolgákkal” találkozunk-e az ember: De hát mi végre? Minek?

270

Miképp lehetséges, hogy valaki csak éppen a morális értékek szempontjából becsüli magát, mindent ezeknek rendel alá, és mindent lebecsül a jóhoz, rosszhoz, megjavuláshoz és a lélek üdvéhez képest? Például Henri Fréd(eric) Amiel. Mit jelent a *morál-idioszinkrázia*? – e kérdést mind fiziológiai, mind pedig pszichológiai szempontból fölteszem. Például Pascal. Tehát olyan esetekben, amelyekben egyéb értékes tulajdonságok sem hiányoznak; Schopenhauer esetében is, aki láthatóan azt becsülte, amije nem volt és nem is lehetett... mindez vajon nem meghatározott fájdalom- és szenvedésállapotok szokásos *morál-interpretációjának* következménye? Nem egyfajta érzékenység, amely nem érti a számos rosszkedvzés okát, ám *morális hipotézisekkel próbálja magyarázni*? Az esetleges kellemes érzést és erőérzetet pedig mindjárt a jó lelkiismeret optikáján át látja, és ezt az egészet mintha Isten közelsége és a megváltás tudata ragyogná be? ...A *morál-idioszinkrázia* embere tehát

1. vagy megtalálta a maga értékét a társadalmi erénytípusokban: a „jó ember”, a „derék ember” – ez a közepszerűség nagyban megbecsült állapota, minden képességben közepszerű, de minden akarásban becsületes, lelkiismeretes, szilárd, megbecsült; 2. vagy azt hiszi, hogy már birtokában van az erénynek, mert nem tudja, másképp hogyan is kellene értenie valamennyi állapotát... nem ismeri önmagát, ezért interpretálja így. – Morál mint az egyetlen *interpretációs séma*, amelyben az ember képes elviselni önmagát... amolyan büszkeség-féle?...

271

A *morális értékek erőfölénye*. – Ezen erőfölény következményei: a pszichológia megromlása stb. végzetesen hanyatlik minden, ami vele kapcsolatos. Mit jelent ez az erőfölény? Mire utal? –

e területen bizonyos igenek és nemek nagyobb nyomatéka – mindenfajta *imperatívuszt* arra használtak, hogy morális értékek szilárdságát szemléltessék; a legrégebbi idők óta így parancsolták őket: – most ösztönösnek látszanak... akárha belső parancsok – a társadalom fennmaradásának feltételei abban fejeződnek ki, hogy a morális értékeket vitathatatlanak érezzük – a gyakorlat: vagyis annak a hasznossága, hogy egymás között megegyezzenek a legfőbb értékek dolgában, egyfajta szentesítést kívánt – úgy látjuk, bevetettek minden

eszközt, ami csak megbéníthatta e téren a gondolkodást és a kritikát: – nézzük például Kant alapállását, nem szólva azokról, akik e területen minden „kutatást” eleve immorálisként utasítanak el –

272

Szándékom, hogy minden történetben kimutassam az abszolút homogenitást és a morális megkülönböztetést a perspektíva függvényében alkalmazzam; kimutatandó, hogy minden, amit morálisan dicsérnek, lényegileg azonos minden amorálissal és a morálban minden fejlődést csak amorális célok amorális eszközökkel való elérése jelentett...; amint megfordítva, az amorális hírvű dolgok ökonomikusan szemlélve emelkedettebbek, alapvetőbbek, és az élet teljességének nagyobb fejlődése szükségképpen az amoralitás előrelépését is meghatározza... az „igazság” az a mérték, amennyire betekintést engedünk magunknak e ténybe...

273

Végző soron ugyanis az embernek nagyon sok moralitásra van szüksége ahhoz, hogy ilyen finoman lehessen amorális; példázattal szólnék:

Egy bizonyos betegség iránt érdeklődő orvos és egy beteg, aki tőle remél gyógyulást – nem azonos érdekekkel rendelkeznek. Tegyük fel, hogy ez a betegség a morál – mert ez valóban egy betegség – és mi, európaiak pedig ebbe betegedtünk bele: micsoda finom győtrelem és nehézség keletkezik, amikor mi, európaiak e jelenségnek egyidejűleg vagyunk kíváncsi megfigyelői és orvosai! Igazán komolyan gondoljuk majd, hogy meg akarunk szabadulni a moráltól? Ezt akarjuk majd? Teljesen eltekintve a kérdéstől, hogy vajon képesek leszünk-e rá? Hogy egyáltalán „gyógyíthatók” vagyunk-e?

[2. A csorda]

274

Kinek a hatalom-akarása a morál? – Szókratész óta Európa történelmében a közös vonás annak kísérlete, hogy a morális értékeket minden egyéb érték fölé helyezték: nem csupán az élet vezetőinek és bírának kell lenniük, hanem: 1. a megismerésé, 2. a művészeteké, 3. az állami és társadalmi törekvéseké is. Egyetlen feladat a „megjavulás”, minden egyéb *eszköze* ennek csupán (vagy zavarja, gátolja, veszélyezteti; következésképpen a megsemmisítésig kell küzdeni ellene...). – Kínában hasonló mozgás. *Indiában* hasonló mozgás.

Mit jelent a morális hatalmak e hatalom-akarása, amely már az eddigi óriási fejlődésben lejátékozott e földön?

Válasz: – *Három erő húzódik meg mögötte:* 1. a csorda ösztöne az erős függetlenek ellen, 2. a szenvedők és a félresiklott életű emberek ösztöne a boldogok ellen, 3. a középszerűek ösztöne a kivételesek ellen. – E mozgalom óriási előnye, hogy rengeteg kegyetlenség, hamisság és hülyeség játszott közre benne (mert a morál és az élet elemi ösztönei harcának története maga a legnagyobb amoralitás, ami valaha is létezett e földön...)

275

Valójában csak nagyon keveseknek sikerül problémát látniuk hétköznapi életünkben, mindabban, amihez régtől fogva hozzászoktunk már, mivel a szemünk nem erre van beállítva: moralitásunk dolgában szintén éppen erről van szó szerintem.

„A minden ember tárgy a másik számára” problémája a legnagyobb tiszteletben részesül. – Önmagunk számára viszont nem lehetünk tárgyak!

Az „ezt kell tenned” problémája: hajlam, amely nem magyarázza meg önmagát, a nemi ösztönhöz hasonlóan, ezért nem sorolhatjuk az ösztönök elítélése kategóriájába; ellenkezőleg: éppen ez legyen az ő (az ösztönök) értékmérője és bírója. Az egyenlőség problémája, míg mindannyian kitüntetésre szomjazunk: itt, megint csak megfordítva, önmagunk iránt éppen olyan követelményeket kell támasztanunk, mint másokkal szemben. ízléstelen, értelmetlen, sőt örült dolog ez: ám szentnek, magasabb rendűnek érzik, és alig hallják ki belőle az észnek

való ellentmondást.

Önfeláldozás és önzetlenség mint kitüntető tulajdonságok, föltétlen engedelmesség a morálnak, valamint a hit, hogy a morál előtt mindenki egyenlő.

A javak és az élet elhanyagolása és elosztogatása mint kitüntető tulajdonságok, a teljes lemondás a saját értékalkotásról, a szigorú követelmény, hogy mindenkitől ezt szeretnék látni. „A cselekedetek értéke meghatározott: minden egyes személyt ennek az értékelésnek vetnek alá.”

Látjuk: tekintély beszél – ki beszél? – Elnézhető az emberi büszkeségnek, hogy e tekintélyt a lehető legmagasabban kereste, hogy önmagát olyan kevésbé érezze megalázva, amennyire csak lehet. Tehát – Isten beszél!

Istenre szükség volt, mint valami feltétlen érvényű szentségre, amely fölött már nem létezik instancia, mint „kategorikus imperatívuszra” –: vagy ha valaki hisz az ész tekintélyében, akkor egység-metafizikára van szüksége, amelynek szempontjából logikus.

Tegyük fel, hogy az Istenbe vetett hitnek vége: akkor megint csak ez a kérdés vetődik föl: ki beszél? – Válaszom nem a metafizika, hanem az állatlélektan irányából érkezik: a csordaösztön beszél. Úr akar lenni: innen az „ezt kell tenned” – az egyes emberhez csak az egészhez való kapcsolatában, az egészért tett jó fényében rendel értéket, gyűlöli a közösségről leváló embereket – minden egyes ember gyűlöletét feléjük fordítva.

276

Az egész európai moralitás a csordának hasznos dolgokon alapul: minden értékes és ritka ember nehéz sorsa abból adódik, hogy minden, ami csak kitünteti, ócsárlás és rágalmazás útján jut el a tudatába. A mai ember erős oldalai pesszimista borújának okai: a középszerűek, mint a csorda, a kevés kérdésükkel meg sekélyes lelkiismeretükkel – vidámabbak. Az erősek pesszimizmusához: Pascal, Schopenhauer.

Valamely tulajdonság minél veszélyesebbnek tűnik a csorda számára, annál mélyebben tiszteli.

277

Az *őszinteség* morálja a csordában. „Fölismerhetőnek kell lenned, belső világodat mindenkor állandó és világos jelekkel kell kifejezned – különben veszélyes vagy: és ha gonosz vagy, akkor a csorda szempontjából a színlelőképesseged a lehető legrosszabb. Megvetjük a titkos, fölismerhetetlen dolgokat. – Következésképpen állandóan fölismerhetőnek kell lenned, nem rejtőzködhetsz, nem hihetsz abban, hogy megváltozol.” Tehát: az őszinteség követelményének előfeltétele a személyiség felismerhetősége és stabilitása. Valóban csak nevelés kérdése, hogy a csorda-tagba plántáljuk az ember lényegének bizonyos hitét: e nevelés előbb feltalálja ezt a hitet, utána pedig „őszinteséget” követel.

278

Valamely csordán, közösségen belül, tehát *inter pares*, az őszinteség túlzott becsületének megvan a maga értelme. Ne hagyjuk magunkat becsapni – és következképpen, személyes morálként, mi se csapjunk be mást! Kölcsönös kötelezettség egyenlők között! A veszély és az óvatosság kifelé azt kívánja, hogy legyünk résen a csalással szemben: ennek lélektani előfeltétele, hogy befelé nemkülönben. A bizalmatlanság mint az őszinteség forrása.

279

A csorda-erények kritikájához. – Az *inercia* tevékeny: 1. a bizalomban, mert a bizalmatlansághoz feszültségre, megfigyelésre és gondolkodásra van szükség; – 2. a tiszteletben, ahol nagy a hatalmi különbség, és ajánlatos megalázkodni; nehogy félni kelljen, inkább megpróbálják szeretni, nagyra értékelni a hatalmi különbséget és értékkülönbségként tételezni; hogy e viszony senkit se lázítson többé; – 3. az igazságérzékben. Mi az igaz? Ahol olyan magyarázatot adnak, amely a legkevesebb szellemi erőfeszítést kéri tőlünk (különben is, a hazugság túlságosan megerőltető); – 4. a szimpátiában. Megkönnyebbülést jelent, ha az

ember egybeveti magát mással, megpróbálja egyenlőnek érezni magát mással, magára venni egy már meglévő érzést: valami passzivitás az aktivitás ellen, amely megőrzi magának az értékítélet legelemibb jogát, és folyton gyakorolja. Ez utóbbi semmi nyugalmat nem hagy; – 5. az ítélkezés pártatlanságában és hűvösségében: tartanak a megerőltető indulatoktól és inkább „objektívként” félreállnak; – 6. a becsületességben: inkább engedelmeskednek a már meglévő törvénynek, semmint törvényt alkotnának maguknak, semmint másoknak és maguknak parancsolnának. Félelem a parancsolástól – inkább alávetik magukat, semmint reagálnának; – 7. a toleranciában: félnek a jogok gyakorlásától, a bíraskodástól.

280

A csordaösztön a közepet és a középezt értékeli a legmagasabbra és tekinti a legértékesebbnek: azt a helyet, ahol a többség található; azt a módot, ahogy ő maga is él; ezért esküdt ellensége a rangsornak, mert a fölemelkedést mindjárt a többség leereszkedésének látja a kisebbséghez. A csorda a kivételt, akár alatta áll, akár fölötte, ellenségesen szemléli, és károsnak tartja. A fölötte álló, erős, hatalmas, bölcs, félelmetes kivételekkel szemben azt a műfogást alkalmazza, hogy rábeszéli őket, legyenek oltalmazok, pásztorok, örök – vagyis első szolgák: ekképp változtatja haszonná a veszélyt. Középuitt megszűnik a félelem: itt soha nincs egyedül az ember; itt a félreértésnek nem sok tere van; itt egyenlőség uralkodik; itt a saját létformát nem érzik szemrehányásnak, hanem igazi létnek minősül; itt elégedettség uralkodik. De kivételekkel szemben bizalmatlanok az emberek; kivételesnek lenni bűnnek számít.

281

Ha a közösség ösztöneit követve előírásokat eszközünk, és bizonyos cselekedeteket megtiltunk, akkor, értelemszerűen, nem bizonyos „létmódot”, „gondolkodásmódot” tiltunk meg, hanem csupán ezen „létmód”, „gondolkodásmód” bizonyos irányát és használati alkalmazását. Ám ekkor jön az erény ideológusa, a *moralista*, és így szól: „Isten a szívet nézi! Egyáltalán nem számít, hogy bizonyos cselekedetektől megtartóztatjátok magatokat: ettől még nem lesztek jobbak!” Válasz: Hosszú orrú erénycsosz uram, egyáltalán nem is akarunk jobbak lenni, nagyon elégedettek vagyunk magunkkal, egyszerűen csak nem akarunk kárt okozni egymásnak – ezért tiltunk meg bizonyos cselekedeteket bizonyos dolgokra – magunkra – vonatkoztatva, ha ártalmasnak tartjuk őket magunkra nézve, míg nem tudjuk eléggé nagy tiszteletben tartani őket abban az esetben, ha ezek a közösség ellenségei ellen irányulnak – mint amilyen például ön. E cselekedetekre neveljük gyermekeinket, messzemenően fejlesztve őket... Ha amolyan „Istennek tetsző” radikalisták volnánk, amelyet ön szent örületében ajánl nekünk, ha elég nagy barmok volnánk ahhoz, hogy ezekkel a cselekedetekkel együtt ezek forrását, a szívet és a gondolkodásmódot szintén elítéljük, akkor ezzel együtt egész létünket és ennek felsőbb előfeltételeit ugyancsak elítélnénk – egy egész gondolkodásmódot, szívet, szenvedélyt, amelyeket pedig roppant becsben tartunk. Határozataink útján akadályozzuk meg, hogy e gondolkodásmód rossz útra tévedjen – nagyon okosak vagyunk, amikor ilyen törvényeket szabunk magunknak, egyszersmind erkölcsösek is vagyunk ezáltal... Nem is gyanítja, még halványan sem, milyen áldozatba kerül ez nekünk, mennyire le kell győznünk, megszelídítenünk önmagunkat, milyen keménynek kell lennünk önmagunkkal? Vehemensek vagyunk vágyainkban, vannak olyan pillanatok, amikor már-már felfaljuk egymást... Ám a közgondolkodás úrrá lesz rajtunk: vegye már észre, hogy ez majdnem az erkölcsiség meghatározása.

282

A *csordaállat* gyöngesége egészen hasonló morált állít elő, mint a *dekadens* gyöngesége: megértik egymást, szövetkeznek egymással (– a nagy dekadencia-vallások mindig a csorda támogatására számítanak). A csordaállatból önmagában véve hiányzik minden betegség, egyszerűen fölbecsülheteden; de „pásztorra” van szüksége, mivel önmagát képtelen vezetni... – és pontosan ezt értették meg a papok... Az állam nem elég intim, nem elég titkos; a „lelkivezetés” meghaladja erejét. És mennyiben rontja meg a papa a csordaállatot?

A testileg-lelkileg kiválók elleni gyűlölet: a csúf, félresikeredett lelkek felkelése a szép, büszke, jó kedélyű lelkek ellen. Eszközeik: a szépség, a büszkeség, az öröm gyanúba keverése; „fentiek értelmetlenek”, „veszélyt jelentenek, az ember csak retteg, és rossz a közérzete”; „a természetesség rossz dolog; a természetnek ellen kell állni, az a helyes”. Az „ész” ellen szintén (a természetellenes mint magasabb rendű).

Megint csak a papok zsákmányolják ki ezt az állapotot, és megnyerik maguknak a „népet”. „A bűnös”, akiben Isten inkább kedvét leli, mint az „igaz emberben”. Ez a „pogányság” elleni harc (a lelkifurdalás mint a lelki harmónia szét-rombolásának eszköze).

Az átlagosak gyűlölete a kivétel ellen: a csorda gyűlöli a függetleneket. (A szokás mint a tulajdonképpeni „erkölcsiség”.) Szembefordulás az „egoizmussal”: Csak annak van értéke, „amit másnak” (adunk – *a ford*); „Mindannyian egyenlők vagyunk”; – az uralomvágy, az „uralkodás” ellen; – az előjogok ellen; – a szektások, szabadgondolkodók, szkeptikusok ellen; – a filozófia ellen; maguknál a filozófusoknál „a kategorikus imperatívusz”, a morál lényege, „általános és mindenütt jelenvaló”.

A dicsőített állapotok és vágyak: – békés, méltányos, szerény, szabad, tisztelettudó, figyelmes, mértéktartó, bátor, becsületes, hü, hívó, egyenes, bizakodó, áldozatos, résztvevő, segítőkész, lelkiismeretes, egyszerű, szelíd, igazságos, adakozó, körültekintő, engedelmes, önzetlen, nem irigy, jószívű, dolgoz –

Megkülönböztetendő: az ilyen tulajdonságok mennyiben szolgálnak eszközül bizonyos akaratnak és *céloknak* (gyakorta „*gonosz*” célnak) – vagy mennyiben egy uralkodó indulat természetes következményei (például *lelkiség*) – vagy szükségállapot kifejeződései, mármint létfeltételként (például polgárok, rabszolgák, nők stb.).

Summa: Mindezek nem önmaguk kedvéért érezték jónak magukat, hanem egy társadalmi mérték alapján, a csorda eszköz e társadalom céljaihoz, a fennmaradás és a fejlődés szempontjából szükségszerűen, az egyes-emberben meglévő csorda-ösztön következményeként, egy ösztön szolgálatában, amely alapvetően különbözik az említett erényállapotoktól: mert a csorda kifelé ellenséges, önző, irgalmatlan, tele van uralomvágygal, bizalmatlansággal stb.

A „*pásztorban*” *antagonizmus* jut kifejezésre: rendelkeznie kell a csordáéval ellentétes tulajdonságokkal.

A csorda halálos ellensége a rangsornak: ösztönösen az egyenlősítőt (Krisztust) kedveli: az erős egyénnel (*les souverains* – az uralkodók, *a szerk.*) szemben a csorda ellenséges, méltánytalan, mértéktelen, szerénytelen, pimasz, kíméletlen, gyáva, hazug, hamis, irgalmatlan, alattomos, irigy, bosszúvágyó.

Tanítom: a csorda egy típust igyekszik fenntartani, és mindkét oldalról védekezik, védi magát azoktól, akik elfajzottak (bűnözők stb.), valamint azoktól, akik kiemelkednek belőle. A csorda a mozdulatlanságra és a megtartásra törekszik, nincs benne semminemű kreatív elem.

A kellemes érzések, mint például a jóság, a jóindulat, igazságosság érzései (ellenétben a feszültséggel és a félelemmel, amelyet az új, nagy ember hív létre) a mi saját személyes biztonság-egyenlőség-érzéseink: a csordaállat a csorda-természetet isteníti, és akképp érzi jól magát. Ez a voltaképpen kényelmi ítélet szép szavakkal álcázza önmagát – így keletkezik a „morál”.

De figyeljétek csak meg a *csorda gyűlöletét* az igazakkal szemben –

Ne ismerjük félre önmagunkat! Ha a morális imperatívuszt úgy halljuk magunkban, ahogy az altruizmus érti azt, akkor a *csordához* tartozunk. Ha ezzel ellentétes érzés vesz rajtunk erőt, ha veszélyt, eltévelyedést érzünk önzetlen cselekedeteinkben, akkor nem tartozunk a

csordához.

287

Filozófiám a rangsorra irányul: nem pedig egy individualista morálra. A csordában uralkodjanak a csorda-eszmék – de ne terjedjenek túl rajta: a csorda vezetőinek alapvetően más magyarázatokra van szükségük a saját cselekedeteiket illetően, éppúgy, mint a függetleneknek vagy a „ragadozóknak” stb.

[3. Általános megjegyzések a morálról]

288

A morál mint kísérlet az emberi büszkeség helyreállítására. – A „szabad akarat” elmélete vallásellenes. Jogot akarna alkotni az embernek ahhoz, hogy önmagát emelkedett állapotai és cselekedetei okának képzelhesse: ez a fokozódó büszkeségérzet egy formája.

Az ember, azt mondják, érzi hatalmát, „szerencséjét”: kell, hogy „akarat” is legyen ez előtt az állapot előtt – egyébként nem az övé. Az erény kísérlet, az akarás és a múltbeli akarás tényét mint szükségszerű előzményt szembeállítani minden magasrendű és erős boldogságérzéssel – ha bizonyos cselekvések akarása rendszeresen jelen van a tudatban, a hatalom érzése ennek hatásaként értelmezhető. – A pszichológia merő optikája ez: még mindig azzal a hamis feltevessel, hogy semmi sem a mienk, amit a tudatunkban nem akartunk előtte. Az egész felelősségről szóló tan ettől a naiv pszichológiától függ, hogy az akarat az egyedüli ok, és tudnunk kell, hogy akartunk, hogy el tudjuk hinni: az ok mi vagyunk.

– *Jön az ellentétes irányú mozgalom:* a morálfilozófusok mozgalma, megint csak ugyanezen előítélet jegyében, hogy az ember csak azért felelős, amit akart. Az ember értékét morális értéként tételezik: következésképpen moralitásának *causa primant* kell lennie; következésképpen az emberben lakoznia kell egy elvnek, bizonyos „szabad akaratnak”, mint *causa primának*. – Itt lappang még mindig egy hátsó gondolat: ha az ember akaratként nem *causa prima*, akkor nem felelős lény – következésképpen semmi keresnivalója a morális fórum előtt – az erény és a bűn automatikusan létezne, illetőleg következne be...

In summa: az embernek képesnek kell lennie arra, hogy gonosz és dühös is legyen, ha tisztelni akarja önmagát.

289

Színészkedés mint a „szabad akarat” moráljának következménye. – Lépés ez a hatalomérzés fejlődésében, hogy az ember maga idézte is elő magasabb rendű állapotait (tökéletességét) – következésképpen, így következtetnek mindjárt, akarta is őket...

Kritika: minden tökéletes cselekvés éppen hogy öntudatlan és már nem akart, a tudat tökéletlen és gyakorta beteges személyes állapotot fejez ki. A *személyes tökéletesség* mint az akarat, a tudat és az ész dialektikájának feltétele – karikatúra ez, afféle ön-ellentmondás... Hiszen a tudatosság foka lehetetlenné teszi a tökéletességet... A színészkedés formája.

290

A morál-hipotézis Isten igazolásának céljaként: a Gonosz minden bizonnyal szabad akarattal rendelkezik (már csak azért is, hogy a Jó szabad akaratában is hinni lehessen) és másrészt: minden balsorsban és szenvedésben a gyógyítás szándéka rejtőzik.

A „bűn” fogalma, mint amely nem terjed egészen a létezés alapjáig és a büntetés fogalma, mint nevelő szándékú jótéteményé, következésképpen egy/ó isten aktusáé.

A morálértékelés abszolút uralma minden egyébben: nem kételkedtek benne, hogy Isten nem lehet gonosz, és nem tehet semmi olyat, ami árthat – vagyis a tökéletesség fogalmán csak morális tökéletességet értettek.

291

Mennyire hamis, hogy valamely cselekedet értékének attól kell függenie, ami azt megelőzte a tudatban ! – És hogy a moralitást, sőt a kriminalitást is eszerint kellene mérni...

Valamely cselekedet értékét következményei alapján kell megítélnünk –mondják az

utilitáriánusok; – eredete szerint megítélni azt a lehetetlenséggel határos, hiszen lehetetlen az eredetét tudnunk.

Ám a következményeket vajon ismerjük-e? Talán csak valamivel jobban. Ki tudná megmondani, mit vált ki valamely cselekedet, kit mire ösztönöz, kiből mit provokál ki? Mint stimuláns? Mint valamely robbanóanyag gyújtószikrája? ... Az utilitáriánusok naiv emberek... És először is tudnunk kellene, mi a hasznos. Itt sem látnak tovább az orruknál... Halvány segédfogalmuk sincs a nagy ökonómiáról, amely nem tud megenni a gonosz nélkül –.

Nem ismerjük az eredetet, nem ismerjük a következményeket: van-e tehát értéke egyáltalán a cselekedetnek?...

Marad a cselekvés maga: kísérő jelenségei a tudatban, az Igen és a Nem, amelyek végrehajtását követik: a cselekvés értéke vajon szubjektív kísérő jelenségeiben rejlik? (– vagyis, mondjuk, a zene értéke netán azzal mérhető, milyen elégedettséget vagy elégedetlenséget vált ki belőlünk, vagy a *komponistájából*...). Nyilvánvalóan értékérzetek kísérik, a hatalom, a kényszer, a tehetetlenség érzete vagy éppen a felszabadultság és a könnyedség érzete. Másként fogalmazva: lehet –e fiziológiai értékekre redukálni valamely cselekvés értékét: hogy a beteljesedett vagy a gátolt élet fejeződik-e ki bennük? – Lehet, hogy az élet *biológiai* értéke fejeződik ki benne...

Ha a cselekedet nem értékelhető eredete, sem következményei, sem pedig kísérő jelenségei alapján, akkor értéke x, ismeretlen...

292

A morál természetellenessé tételéhez. Hogy a cselekedetet elválasztják az embertől; hogy a gyűlöletet vagy megvetést a „bűn” ellen fordítják; hogy azt hiszik, vannak olyan cselekedetek, amelyek önmagukban jók vagy rosszak.

A természet „restaurációja”: önmagában egy cselekedetnek semmiféle értéke nincs: minden attól függ, ki cselekszi. Ugyanaz a „vétek” az egyik esetben lehet a legfőbb előjog, a másikban botrány. Valójában a bírák önzése interpretálja a cselekedetet, illetve ennek megfelelően végrehajtóját, annak alapján, hogy nekik hasznos-e vagy káros (vagy aszerint, hogy az illető hasonlít-e rájuk vagy sem).

293

Az „elítélendő cselekedet” fogalma némi nehézséget okoz nekünk. Bármi történik is, önmagában semmi sem elítélendő: *mert nem tekinthető meg nem történni*: mert minden annyira összefügg minden egyébbel, hogy valamit is kizárni azt jelentené, hogy kizárunk minden egyebet is. Az elítélendő cselekedet a következőt jelenti: általában elítéljük a világot...

Továbbá: egy elítélt világban az elítélés maga is elítélendő lenne... És egy mindent elítélő gondolkodásmód konzekvenciája egy mindent igenlő gyakorlat volna. ... Ha a levés hatalmas gyűrű, akkor minden egyenértékű, örök és szükségszerű. Az Igen és a Nem, a választás és elutasítás, a szeretet és gyűlölet minden korrelációjában egyetlen perspektíva fejeződik ki csupán, az élet meghatározott típusainak érdeke: voltaképpen Igent mond minden, ami létezik.

294

A szubjektív értékérzet kritikája. – A lelkiismeret. Hajdan így következtettek: a lelkiismeret elveti e cselekedetet, vagyis ez a cselekedet elvetendő. A lelkiismeret valójában azért vet el egy cselekedetet, mert ezt már régen elvetették. A lelkiismeret ismét csupán: értéket nem alkot. – Nem a lelkiismeret volt az, amely hajdan úgy határozott, hogy bizonyos cselekedeteket el kell vetni: hanem következményeik belátása (vagy előítélete)... A lelkiismeret hozzájárulása, az „önmagunkkal való béke” kellemes érzése ugyanaz, mint a művész gyönyörködése művében – nem bizonyít semmit... Az önmagunkkal való elégedettség csak olyan kevésbé értékmérője annak, amire vonatkozik, mint amilyen kevésbé ellenérv a hiánya valamely dolog értékével szemben. Egyáltalában nem tudunk annyit, hogy mérni tudnánk cselekedeteink értékét: mindehhez hiányzik belőlünk az objektív állásfoglalás lehetősége; még ha elvetünk is egy cselekedetet, nem vagyunk bírák, hanem párt... – A tett

kísérő nemes hevület nem bizonyítja ennek értékét: egy művész a legemelkedettebb pátozzsal is alkothat szánalmas művet. Inkább azt mondhatnánk, hogy e hevületek félrevezetők: félrecsalogatják tekintetünket, erőnköt a kritikától, az elővigyázattól, a gyanútól, hogy ostobaságot művelünk... elbutítjuk magunkat...

295

Mi vagyunk a lelkiismeret-élveboncolás és az ön-keresztre-feszítés kétezer éves örökösei: ebben van igazán nagy gyakorlatunk, talán ebben vagyunk mesterek igazán, de kifinomultak mindenképpen: összeházasítottuk a természetes hajlamokat a rossz lelkiismerettel.

Fordított kísérlet is lehetséges volna: összeházasítani a rossz lelkiismerettel a természetellenes hajlamokat, mármint a túlvilágra, érzékiség-ellenesség-re, gondolkodás-ellenességre, természet-ellenességre való hajlamokat, röviden szólva az eddigi ideálokat, amelyek mind a világ megrágalmazásának eszményei voltak.

296

A nagy bűnök a pszichológiában:

1. minden *bánatot* és *szerencsétlenséget* meghamisított (a bűn eszméjével) (a fájdalomtól elvette ártatlanságát).

2. minden erős örömrzést (szilaj kedvet, kéjt, dicsőséget, büszkeséget, ráme-nősséget, megismerést, önbizalmat, valamint az örömet mint olyat) bűnként és gyanús tévútként bélyegzett meg.

3. a legnagyobb mértékben kíváncsként tanította, hogy a gyöngeség érzése, a belső gyávaság és az önmagunkhoz való bátorság hiánya szent nevet érdemel.

4. hogy minden emberi nagyságot önzetlenséggé, valami más iránti önfeláldozássá, valami mássá értelmezett át, és még a megismerő emberben, sőt magában a művészben is az elszemélytelenedést jelölte meg a megismerés és a tehetség okaként.

5. hogy a szeretetet odaadásként (és altruizmusként) hamisította meg, noha nem egyéb, mint hozzá-vétel vagy „leadás” a személyiség túlzott bőségének megnyilvánulása következtében. Csak a legteljesebb személyek képesek szeretni; az elszemélytelenítettek, az „objektívek” a legrosszabb szeretők (kérdézzük csak meg az asszonyokat!). Mindez Isten vagy a „haza” szeretetére ugyancsak érvényes. Szilárdan kell gyökereznünk önmagunkban: az egoizmus az el-ÉNesítés, az altruizmus a meg-MÁSítás.

6. Az élet mint büntetés, a szerencse mint kísértés; a szenvedélyek ördögiek, az önmagunkba vetett bizalom istentelenség.

Ez az egész pszichológia nem egyéb, mint az akadályozás pszichológiája, afféle félelemből való befalazás; egyrészt a nagy tömegek (a félresikeredettek és a középszerűek) ezzel védekeznek az erősek ellen (szétrombolva őket a fejlődésben)..., másrészt mindazon ösztönöket, amelyeknek köszönhetően az erősek a legjobban fejlődnek és ezért a legnagyobb becsben állnak náluk, megszentelni. Lásd a zsidó papság esetét.

297

A morál-transzcendencia általi természet-elértéktelenítés maradványai: az önzetlenség értéke, az altruizmus kultusza; hit a jutalomban a következmények játékán belül; hit a „jószágban”, sőt a „zseniben”, mintha egyik is és másik is az önzetlenség folyománya volna; a polgári élet egyházi megszentelésének tartós fönnállása; a történelem abszolút félreérteni-akarása (a moralizásra nevelés eszközeként) vagy pesszimizmus a történelem ismeretében (ez utóbbi a természet-elértéktelenítés következménye, mint az a *pseudo-igazolás*, az a *látni-nem-akáia*-sa annak, amit a pesszimista lát...)

298

Morál a morál kedvéért –fontos állomás a természetellenességhez vezető úton: maga a morál végső értéként jelenik meg. Ebben a szakaszban itatódott át morállal a vallás, a zsidóságban például. És van olyan időszak is, amikor ismét leválasztja magáról a vallást, amikor a vallásnak „morálisan” már semmiféle isten nem elegendő: olyankor kerül előtérbe a

személytelen eszmény... Most éppen erről van szó.

Művészet a művészet kedvéért – ez legalább ugyanilyen veszedelmes elv: vele hamis ellentéteket visznek a dolgokba – a valóság megrágalmazására megy a játék (csúffá „idealizálni”). Ha egy eszményt leválasztanak a valóságról, a valóságot torzítják el, szegényítik el, rágalmazzák meg. *A szép a szép kedvéért, az igaz az igaz kedvéért, a jó a jó kedvéért* – ez a valóságra vetett rosszalló pillantás három formája.

Művészet, megismerés, morál: eszközök ezek ahelyett, hogy az élet előmozdításának szándékát lehetne fölismerni bennük, az élet ellentétévé, „istenné” tették őket – mintegy valamely magasabb rendű világ megnyilatkozásává, amely rajtuk keresztül, helyel-közzel lepillant...

„Szép és csúf, „igaz és hamis”, „jó és rossz” – e szétválasztások és antagonizmusok lét – és növekedési feltételeket fejeznek ki, nem az emberét, hanem valamiféle szilárd és tartós komplexumokét, amelyek ellentétüket leválasztják önmagukról. Az ekképp kirobbantott háború a lényeges: eszközül szolgál az elkülönítéshez, erősítve az izolációt...

299

Moralisztikus naturalizmus: a látszólag emancipált, természetfölötti morálérték visszavezetése „természetére”, vagyis a *természetes immoralításra*, a természetes „hasznosságra” stb.

Szeretném e szemléletek tendenciáját *moralisztikus naturalizmusként* jellemezni: feladatom visszafordítani a látszólag emancipált és természetellenessé lett morálértékeket igazi természetükre – vagyis természetes *immoralitásukba*.

– N. B. Összehasonlítás a zsidó „szentséggel” és természetes bázisával: ugyanígy áll a helyzet a szuverénnek tett morális törvénnyel, amelyet megfosztottak *természetétől* (hogy már szinte a természet *ellentétévé* változott –).

Lépések a morál természetellenessé tételének útján (ún. „*idealizálás*”):

mint a személyes boldogsághoz vezető út,

mint a megismerés következménye,

mint kategorikus imperatívusz,

mint a szentté válás útja,

mint az élni akarás tagadásának útja,

A morál lépcsőről lépcsőre életellenessé válik.

300

Elnyomott és elmosódott eretnokség a morálban. – Fogalmak: pogány, uralkodómorál, virtu.

301

Problémám: Milyen károkat okozott eddig az emberiségnek a morál és a moralitás? Szellemi károkat stb.

302

Bárcsak az emberi értékeket egyszer s mindenkorra zsuppolnák vissza oda, ahová valók: a sarokba, ahol egyedül van létjogosultságuk mint sarokban-álló-érté-keknek. Sok állatfaj eltűnt már; feltéve hogy az ember is eltűnne, hát már tökéletes is lenne a világ. Elegendő mértékben kell filozófusnak lennünk ahhoz, hogy ezen se csodálkozzunk (– Nil admirari –).

303

Az ember, az a kis túlfűtött állatfajta, amelynek – szerencsére – lejár az ideje, egyáltalán, az élet a Földön egy pillanat csupán, amolyan átmenet, következmények nélküli kivétel, ami a Föld össz-karakterét tekintve jelentéktelen; maga a Föld, mint minden egyéb csillag, hézag csupán két semmi között, terv, ész, akarat, öntudat nélküli esemény, a legrosszabbfajta szükségszerűség, a buta szükségszerűség... E szemlélet ellen valami föllázad bennünk; a hiúság kígyója azt sugallja, „mindez biztosan hamis: mivel fölháborít... Nem lehet, hogy mindez látszat csupán? És Kanttal szólva, mindennek ellenére az ember, —”

[A moralisták eszményéről. –] Ez az értekezés az erény nagypolitikájával foglalkozik. Azok hasznára szántuk, akik nem azért tanulnak, hogy megtudják, hogyan legyenek erényesek, hanem azért, hogy megtudják, hogyan lehet erényessé tenni – hogyan lehet hatalomra juttatni az erényt. Sőt azt is be akarom bizonyítani, hogy az egyik akarása, az erény hatalmának akarása, szinte abszolút módon megtiltja a másik akarását; éppen ezáltal mondunk le arról, hogy erényesek legyünk. Nagy áldozat ez: ám e cél talán megéri ezt az áldozatot. De tán még nagyobbat is!... És néhány nagy moralista valóban sokat kockáztatott. Mert ők már fölismerték és megelőlegezték azt az igazságot, amelyet ez az értekezés tanít első ízben: nevezetesen azt, hogy az erény uralmát mindenesetre csak ugyanazokkal az eszközökkel lehet kivívni, amelyekkel bármely más dolog uralomra juttatható, semmi esetre sem az erény segítségével...

Ez az értekezés, amint mondtuk, az erény politikájáról szól: ezen politika eszményét tételezi, és olyan módon írja le, amilyennek lennie kellene, ha e földön bármi is tökéletes lehetne. Nos, egyetlen filozófus sem kételkedik abban, mi a politikai tökéletesség típusa: a machiavellizmus. Ám a *pur, sans mélange, cru, vert, dans toute sa force, dans toute son âpreté* (a tiszta, nem kevert, éretlen, zöld, ereje teljében lévő, minden érdességében ható – *a ford.*) machiavellizmus emberfölötti, isteni, transzcendens, azt ember sohasem éri el, legföljebb súrolja csupán... Még ebben a szűken értelmezett politikában is, az erény politikájában, az ideált mindig csak súrolják, sohasem érik el. Platón is éppen hogy csak érintette. Ha van szemünk a rejtett dolgokhoz, még a legtárgyilagosabb és legtudatosabb moralistáknál is, (– igenis, így kell neveznünk a morál-politikusokat, minden új morális-erő megalapítóit) láthatjuk azon sérülések mély nyomait, amelyekkel emberi gyöngeségükért kellett fizetniük. Legalábbis fáradt pillanataikban mindannyian magára az erényre aspiráltak: ez a moralista első és kapitális hibája – akinek a gyakorlatban a tett immoralistájának kell lennie. Más lapra tartozik, hogy nem szabad annak látszania. Vagy talán nem is tartozik más lapra: ez az alapvető önrágalmazás (morálisan kifejezve: színlelés) a moralista kánonjának és legsajátosabb kötelességének része: e nélkül sohasem jut el a maga tökéletességéhez. Ez a kánon pedig a következőképpen hangzik: meg kell szabadulni a moráltól, tehát az igazságtól is, azon cél érdekében, amely minden áldozattal fölért: a morál uralma érdekében. A moralistáknak szükségük van az erény attitűdjeire, sőt az igazság attitűdjeire nemkülönben; ott követik el a hibát, ahol engednek az erénynek, ahol elvesztik uralmukat az erény fölött, ahol maguk is morálisak, igazak lesznek. A nagy moralistának, többek között, jelentős színésznek is kell lennie; veszedelme abban gyökerezik, hogy színlelése észrevétlenül természetévé válik, míg eszménye azt jelentené, hogy isteni módon távol tarja magától és egymástól *esse*-jét és *operart*-ját. Mindent, amit csak tesz, a *sub specie boni* jegyében kell tennie – magasabb rendű, távoli, igényes eszménye jegyében! Isteni ideál ez!... És valóban, úgy mondják, a moralista nem kisebb példaképet utánoz, mint Istent magát: Istent, minden idők legnagyobb immoralistáját a tettben, aki azonban nagyon jól ért hozzá, hogy fönnmaradjon, hogy az maradjon, ami: a jó Isten...

Magával az erénnyel nem az erény uralmát alapozzuk meg; az erénnyel magával lemondunk a hatalomról, elveszítjük a hatalom akarását.

A morális eszmény győzelmét ugyanazokkal az „immorális” eszközökkel vívják ki, mint minden egyéb győzelmet: erőszakkal, hazugsággal, rágalmazással, igazságtalansággal.

Aki tudja, hogyan keletkezik minden dicsőség, még az iránt a dicsőség iránt is bizalmatlan

lesz, amelyet az erény élvez.

308

A morál pontosan olyan „amorális”, mint minden egyéb ezen a világon; maga a moralitás is az amorális egy formája. Ennek belátása nagy felszabadulást hoz magával: az ellentétet eltávolították a dolgokból, megmentve minden történés homogenitását —

309

Vannak olyan emberek, akik keresik az amoralitást. Amikor így ítélnék: „ez helytelen”, akkor azt hiszik, el kell pusztítani, és meg kell változtatni azt. Jómagam éppen ellenkezőleg: nincs nyugtom egészen addig, amíg tisztán nem látok valamely dolog amorális tárgyában. Lelki egyensúlyom mindjárt visszatér, mihelyt megtalálom.

310

A. *Utak a hatalomhoz*: az új erényt valamelyik régi nevén kell bevezetni —: „érdeklődést” kell kelteni iránta (folyománya „boldogság” és megfordítva) —: az ellenállással szemben bevetni a rágalmazás művészetét —: az előnyöket és a véletleneket kihasználni a dicsőítésére —: követőiből fanatikusokat kell csinálni áldozat és szeparáció útján —: a *nagy szimbolika*.

B. A hatalom *birtokában*: 1. az erény kényszere; 2. az erény mint csábesszökö; 3. az erény (udvari) etikettje.

311

Milyen eszközökkel jut hatalomra az erény? – Pontosan a politikai pártok eszközeivel; ezek: rágalmazás, gyanúsítás, a másféle, éppen hatalmon lévő erények alá-aknázása, nevének átkeresztelése, szisztematikus üldözés és gúnyolás: tehát *tiszta „immoralitás” útján*.

Mit tesz magával a vágy, hogy erény váljék belőle? Például: átkeresztelés; szándékai, nézetei szisztematikus lejárátása; az ön-félreértés gyakorlása; szövetség fennálló és elismert erényekkel; látványos ellenségeskedés azok minden ellenfelével. Lehetőleg megvásárolni a szentesítő hatalmak védelmét; kábítani, lelkesíteni; idealizmusa képmutató; megnyerni egy pártot, amely vagy vele együtt felemelkedik, vagy tönkremegy, öntudatlanná, naivvá változni...

312

A kegyetlenséget tragikus együttérzéssé finomították, ekképp meg is tagadták tőle nevét. És ugyanígy a nemi szerelem mint az *amourpassion* (szerelmi szenvedély – *a szerk.*) egy formája; a rabszolgalelkület mint keresztény engedelmesség; az irgalom mint alázat; a *nervus sympathicus* megbetegedése, például mint pesszimizmus, pascalizmus vagy carlyle-izmus stb.

313

Kételyt ébresztene bennünk egy ember iránt, ha azt hallanánk róla, hogy okokra van szüksége ahhoz, hogy rendes ember maradjon: annyi bizonyos,*hogy nagy ívben elkerüljük a társaságát. A „mert” szócska bizonyos esetekben kompromittál; az ember időnként önmagát cáfolja meg egyetlen „mert” szócskával. No most már ha azt halljuk a továbbiakban, hogy az erény efféle aspiránsának rossz okokra van szüksége ahhoz, hogy tiszteletre méltó maradjon, akkor az még nem ok arra, hogy fokozott mértékben tiszteljük. De ő csak megy tovább, eljön hozzánk, és az arcunkba mondja: „Ön zavarja moralitásomat a hitetlenségével, Hitetlen úr; ameddig nem hisz rossz okaimban, akarom mondani Istenben, a büntető túlvilágban, az akaratszabadságban, addig igenis akadályozza erényemet... Morál: a hitetlenkedőket el kell takarítani az útból: akadályozzák a tömegek moralizálását.”

314

Legszentebb meggyőződéseink, legfelsőbb értékeink változatlan elemei nem egyebek, mint *izmaink ítéletei*.

315

A morál a fajok és törzsek értékelésében. – Tekintettel arra a tényre, hogy az *affektusok* és *elemi ösztönök* minden fajnál és törzsnél kifejeznek valamit létfeltételeikből (– legalábbis azon feltételeket, amelyek között a leghosszabb időt töltötték)

: a kíváncsiság, hogy „erényesek” legyenek, hogy megváltoztassák jellemüket, kibújjanak a bőrukából és eltöröljék múltjukat

: azt jelenti, hogy ne különböztessék meg magukat másától

: azt jelenti, hogy hasonlítsanak egymásra szükségletekben és igényekben – érthetőbben fogalmazva: *menjenek tönkre...*

Egy bizonyos morál akarása ekképp olyan zsarnokságnak bizonyul, amelyben az a mód, amelynek ez az Egy morál a testére van szabva, igyekszik más módokat legyőzni: az uralkodók javára történő megsemmisítés, illetve uniformizálás ez (akár hogy ne legyen oly félelmetes, akár hogy kihasználja őket). „A rabszolgaság megszüntetése” – állítólag azért, mert adózni akarnak az „emberi méltóságnak”, valójában pedig azért, mert meg akarnak semmisíteni egy alapvetően különböző fajtát (értékei, boldogsága aláásása –).

Amiben az ellenséges faj vagy ellenséges törzs ereje rejlik, arról megmagyarázzák, hogy a legrosszabb, a leghitványabb: mert ezekkel ártanak nekünk (– „erényeit” megrágalmazzák, átkeresztelik).

Ha valamely nép vagy ember árt nekünk, ez mindjárt ellenérv is vele szemben: ám az ő szempontjából mi kíváncsiak vagyunk, mert belőlünk haszna lehet.

A humanizáció követelménye (amely egészen naivan hiszi, hogy birtokában van a „mi az emberi” képletnek) merő képmutatás, amelynek álcája mögött egészen meghatározott embertípus igyekszik megragadni a hatalmat: pontosabban szólva: egy meghatározott ösztön, a csordaösztön. – „Az emberek egyenlősége”: ez alatt a tendencia alatt az rejtőzködik, hogy az embereket egyre inkább hasonlóvá kell tenni egymáshoz.

A közös morálban való „érdekeltség”. (Műfogás: az erény oltalmazójává kell tenni az erős vágyakat, a hatalomvágyat és a birtokvágyat.)

Amilyen mértékben szüksége van mindennemű üzletembernek és fősvénynek és minden olyan embernek, akinek hitelt kell adnia és kapnia, arra, hogy azonos jellemre és értékfogalomra törekedjék, ugyanannyira mindennemű világkereskedelem és csere kikényszeríti és mintegy megvásárolja magának az erényt.

Hasonlóképpen jár el az állam és minden egyéb hatalmi vágy tisztviselők és katonák dolgában; a tudomány hasonlóképpen, hogy bizalommal dolgozhasson, és gazdaságosan használhassa ki erőit. – A papság nemkülönben.

– A közérkölcst itt kikényszerítették, mert előny harcolható ki a segítségével; és ugyan milyen „jogon” viselnek háborút és alkalmaznak erőszakot az amoralitással szemben, hogy a közérkölcst győzelemre vigyék? Semmilyen jogon: csupán az önfenntartás ösztöne alapján. Ugyanezek az osztályok az *amoralitást* is kihasználják, ha az van hasznukra.

316

A hazug látszat, amellyel minden polgári intézményt tisztára mosnak, mintha a *moralitás terméke* volna... például a házasság; a munka; a hivatás; a haza; a család; a rend; a jog. De mivel mindezeket a lehető legközépszerűbb emberre való tekintettel alapozzák meg, a kivételek és a kivételes igények elleni védelemül, egyáltalában nem meglepő, hogy közben sokat hazudoznak össze-vissza.

317

Védeni kell az erényt az erényprédikátorok ellenében: minthogy ők a legnagyobb ellenségei. Az erényt úgy oktatják, mint mindenkinek szóló eszményt; elveszik az erénytől ritkaságának, utánozhatatlanságának, kivételességének és nem átlagos mivoltának báját – vagyis *arisztokratikus varázserejét*. Hasonlóképpen frontot kell nyitni azon begyöpösödött idealisták ellen, akik nagy ricsajt csapnak és attól boldogok, ha ez jó erősen visszhangzik: micsoda naivitás, ha valaki nagyságot és ritkaságot követel, utána pedig nagy csinnadrattával és embermegvetéssel megállapítja a hiányukat! – Kézenfekvő például, hogy egy házasság annyit ér, mint azok, akik kötötték, vagyis, nagyjából és egészében valami elnyomorodott és szerencsétlen dolog lesz belőle: nincs a világon az a pap vagy polgármester, aki valami

egyebet képes kihozni belőle.

Az erény az átlagember minden ösztöne ellenére munkál: előnytelen, ostoba és elszigetel; a szenvedély rokona és a józan észhez nincs sok köze; megrontja a jellemet, a szellemet és az érzéseket – mert mindig a középszerű ember mértékével mér; ellenséges a renddel, a hazugsággal szemben, amely ott lappang minden rend, intézmény és valóság mélyén – az erény a legrosszabb fajta bűn, föltéve, hogy a többiekre való káros hatása alapján ítélünk.

Arról ismerem fel az erényt, hogy 1. nem kíván elismerést 2. hogy nem mindenütt tételez fel erényt, hanem pontosan valami egyebet 3. hogy nem szenved az erény hiányától, hanem, éppen megfordítva, distancia-viszonyként szemléli ezt, amelynek alapján valamit tisztelni kell az erényben 4. hogy nem csinál propagandát... 5. hogy senkinek sem engedi meg a bíraskodást, mert az erény mindig önmagáért való 6. pontosan azt teszi, ami általában tilos: az erény, ahogyan én értem, a tulajdonképpen *vetitum* (tilalom – *a ford*), minden csordatörvénykezésen belül 7. röviden: elismerem, hogy az erény stílusa reneszánsz stílus, igazi virtus, moralizálástól megszabadult erény...

318

Mindenekelőtt, erénycsősz uraimék, nem vagytok a feljebbvalóink: azt szeretnénk, ha egy kicsit szerényebbek lennétek: nyomorúságos hasznatok és okosságotok sugallja erényeteket. És ha több erő meg bátorság szorult volna belétek, nem adnátok így le magatokat az erényes nagy nullához. Azt csináltok magatokból, amit tudtok: – részben amit csinálnotok kell, amire körülményeitek kényszerítenek titeket –, részben amire kedvetek van, részben amiből hasznatok származik. Ám ha azt teszitek, ami hajlamaitoknak megfelel, vagy amit a szükség követel tőletek, vagy ami hasznos nektek, akkor sohasem dicsérhetitek magatokat, és nem is engedhetitek meg, hogy mások dicsérjenek... Nagyon kicsike az ember, ha erényes csupán: efelől nem lehet kétségetek! Bárhol is komolyan számításba jövő emberek sohasem voltak ilyen erényszamarak: legbensőbb ösztönük, hatalommennyeiségük sohasem elégtelt ki ilyen módon: míg ti, a minimális erőttel, hatalmatokkal a legbölcsebben teszitek, ha megmaradtok az erénynél. Ám a számok a ti oldalatokon állnak: de ha zsarnokoskodni akartok, akkor mi háborút üzenünk nektek...

319

Egy *erényes ember* már csak azért is alantas fajta, mert nem „személyiség”, hanem azáltal nyeri el értékét, hogy hasonul bizonyos egyszer s mindenkorra változatlan embertípushoz. Nincs *a parte* értéke: összehasonlítható, vannak hozzá hasonlóak, de nem lehet egyedi...

Számoljátok össze a jó ember tulajdonságait, miért tesznek jót nekünk? Mert nem kell háborút vívnunk ellene, mert ő nem kelt bizalmatlanságot bennünk, nem kényszerít ránk óvatosságot és szigort: lustaságunk, jóindulatunk, könnyelműségünk üli jókedvű ünnepét. Ez a kellemes érzésünk az, amit önmagunkból kivetítünk, és ezt a jó embernek mint tulajdonságot, értéket jóváírjuk.

320

Az erény bizonyos körülmények között csak az ostobaság tiszteletre méltó formája: ki is tehetne szemrehányást e tekintetben neki? És ezt a fajta erényt mindmáig nem haladtuk meg. Egyfajta nehézkes paraszti együgyűség ez, amely azonban minden társadalmi rétegben föllelhető, és amelyet mosollyal és tisztelettel kell fogadnunk, mindenről azt állítja, hogy jó kezekben van, nevezetesen „Isten kezében”: és ha e tételt ugyanazzal a szerény bizonyossággal erősítgetik, mintha csak azt állítanák, hogy kétszer kettő négy, akkor nem marad más hátra számunkra, mint hogy tartózkodjunk az ellentmondástól. De hát miért is zavarjuk meg e vegytiszta ostobaságot? Miért szomorítsuk meg őket a mi emberrel, néppel, célokkal és jövővel kapcsolatos gondjainkkal? Meg hát ha akarnánk se tudnánk. Ezek az emberek a saját tiszteletre méltó butaságukat és jóságukat vetítik bele a dolgokba (náluk még a jó öreg *deus myops* [rövidlátó isten – *a ford.*] él); mi, többiek – valami egyebet látunk bele a dolgokba: titokzatos természetünket, ellentmondásainkat, mélyebb, fájdalmasabb,

gyanakvóbb bölcsességünket.

321

Akinek az erény nem esik nehezére, az még nevet is rajta. A komolyság az erényben nem tartható fenn: az ember erényessé válik, majd átugrik rajta – hová? Az ördögbe.

S közben milyen intelligens lett minden romlott hajlamunk és törekvésünk! Mennyi tudományos kíváncsiság gyötri őket! A megismerésnek megannyi horga!

322

– A bűnt valami döntő mértékben kellemetlen dologgal oly szorosan összekapcsolni, hogy végül azért menekülünk a bűntől, hogy megszabaduljunk attól, amit összekapcsoltak vele. Ez a Tannhäuser híres-nevezetes esete. Tannhäuser, akit Wagner zenéje kihozott a béketűrésből, magával Vénusz asszonnyal sem bírta ki már: az erény egyszeriben vonzóvá lesz számára; egy thüringiai szűz lány értéke hirtelen megemelkedik a szemében; és hogy most már erősen foglalmazzunk, végül belekóstol a Wolfram von Eschenbach-féle örömökbe is.

323

Az erény patrónusai. – Bírvágy, uralomvágy, lustaság, butaság, félelem: mindnek érdeke fűződik az erény dolgához: ezért áll olyan szilárd lábon.

324

Az erényben már nem hisznek, vonzerejének vége; régi fényét visszaadandó valakinek értenie kellene hozzá, hogyan lehetne piacra dobni a kaland és a túlzás szokatlan formájaként. Túlságosan sok extravaganciát és hülyeséget követel a híveitől ahhoz, hogy a lelkiismeret ma ne legyen ellene. Persze éppen ez lehet új vonzereje a lelkiismeretlen és teljesen felelőtlen emberek számára – most már az lett, ami azelőtt még sohasem volt: *bűn*.

325

Az erény a legdrágább bűn – és maradjon is az!

326

Az erények legalább olyan veszélyesek, mint a bűnök, mert hagyjuk, hogy mint autoritás és jog kívülről uralkodjanak rajtunk, nem pedig önmagunkból állítjuk elő őket, ahogy kellene, a legszemélyesebb önvédelemként, saját létünk és fejlődésünk feltételeként, amelyeket ismerünk és elismerünk, és teljesen közömbös, hogy mások, hasonló vagy eltérő körülmények között, velünk együtt fejlődnek-e. A személytelennek felfogott, objektív erény veszélyességének e tétele a szerénységre is érvényes: számos kiválasztott szellem megy tönkre ettől. A szerénység moralitása a legrosszabb fajta elpuhulás azon lelkek számára, amelyeknél csak annak van értelme, hogy időben megkeményednek.

327

A moralitás birodalmát lépcsőről lépésre kell szűkíteni és behatárolnunk: napvilágra kell hoznunk, és tiszteletben kell tartanunk az e téren munkáló ösztönök nevét, miután olyan sokáig rejtőztek képmutató és álszent erények nevén; saját egyre parancsolóbb hangú „becsületességünk” előtti szégyenkezésünk miatt el kell felejtenünk a szégyenérzetet, amely a természetes ösztönöket szeretné megrágalmazni és letagadni. Az erő mértékét jelzi, mennyiben képes valaki megszabadulni az erénytől; és elképzelhető olyan magaslat is, amelyen az „erény” fogalmát úgy értjük, amint az *virtüként*, reneszánsz, morálmentes erényként hangzanék. – De pillanatnyilag milyen messze vagyunk ettől az eszménytől!

A morál területének szűkülése: előrehaladásának, fejlődésének jele. Mindenütt, ahol képtelenek voltak kauzálisán gondolkodni, morálisan gondolkodtak.

328

Végző soron mit értem el? Ne rejtjük véka alá e csodálatos eredményt: új csáberővel ajándékoztam meg az erényt – most tilalmas dolognak tűnik. Legkifinomultabb becsületességünk szemben áll vele, meghintették a tudományos lelkiismeret-furdalás *grano salis*-ával; ódivatúan büzlük és antikizál, oly módon, hogy végül a kifinomult embereket csalogatja magához, kíváncsivá téve őket; – röviden, bűnként hat. Csak miután mindent

hazugságnak, látszatnak ismertünk meg, kaptuk meg az engedélyt az erényre is, erre a szép hamisságra. Nem létezik immár olyan instancia, amely eltilthatna minket ettől: az erény csak azután nyert ismét igazolást, hogy előzőleg az *amoralitás formájaként* mutattuk be – most már besoroltuk, elemi jelentése vonatkozásában, ekképp vesz részt minden létezés alapamoralitásában – mint elsőrendű luxusforma, a bűn legrátartibb, legdrágább és legritkább formájaként. Alaposan kicicomáztuk, megfosztottuk a tömegember rámenősségétől, elvettük tőle buta merevségét, üveges tekintetét, ódivatú frizuráját és hieratikus izomzatát.

329

Hogy mindezekkel vajon ártottam-e az erénynek?... Pontosan olyan keveset, mint az anarchisták a hercegeknek: ez utóbbiak azóta ülnek ismét olyan szilárdan a trónjukon, amióta lövöldöznek rájuk... Mert mindig így volt, és mindig is így lesz: valamely ügynek csak úgy használhatunk igazán, ha kíméletlenül üldözzük, és kutyákat uszítunk rá... Jómagam pontosan ezt tettem.

[5. A morális eszmény]

[A. Az eszmények kritikájához]

330

Ez úgy kezdődik, hogy az „*eszmény*” szót eltávolítjuk: a *kíválmak* kritikája.

331

Nagyon kevesen vannak tisztában azzal, mi mindent zár magába a *kíválmalom* álláspontja, az a bizonyos „így kellene lennie, de nem így van” vagy „így kellett volna lennie”: a dolgok egész menetének elítélését. Mert a világ folyásában semmi sem elszigetelten létezik: a legkisebb elemekben benne foglaltatik az egész, legkisebb elhibázott cselekedeteden fordul meg az egész jövő, a legkisebb dolog kritikájával egyben a nagy egészt is elítéljük. Föltéve hogy a morális norma, amint Kant gondolta, sohasem teljesült teljes egészében és egyfajta túlvilági állapotként függőben marad a háttérben, anélkül hogy valaha is elérnénk: ekképp a moralitás magában foglalna egy, az egészre vonatkozó ítéletet, amely azonban mégis megengedi e kérdésföltévést: honnan veszi ehhez a jogot? Hogy jön ahhoz a rész, hogy itt az egészszel szemben a bíró szerepét játssza? – És ha valóban kiirthatatlan ösztön volna ez a morális ítélkezés és a valósággal szembeni állandó elégedetlenkedés, ahogyan állították, akkor ez az ösztön vajon nem tartozna fajunk kiirthatatlan ostobaságához, valamint szerénytelenségéhez? – Ám ezt mondván pontosan azt tesszük, amit helytelenítünk; a *kíválmalom*, az elfogulatlan-bíró-játszom álláspontja éppen úgy a dolgok menetének része, mint minden igazságtalanság és tökéletlenség – és pontosan a mi „tökéletesség”-fogalmunk nem elégül ki soha. Minden kielégülni vágyó ösztön kifejezi a kielégületlenségét a dolgok jelenlegi állapotának dolgában: hogyhogy? Netán ez az egész elégedetlen részekből áll össze, amelyeknek megint csak *kíválmak* vannak a fejükben? A „dolgok menete” talán éppen az „El innen? El az aktualitástól!” Az örök elégedetlenség önmagunkkal? Vajon a *kíválmalom* maga a hajtóerő? Ez a – deus?

Fontosnak tűnik a szememben, hogy megszabaduljunk a mindenségtől, az egységtől, bármilyen erőttől, valami föltétlentől; az ember nem állhatja meg, hogy ezeket valami magasabb instanciának ne vegye, és „Istennek” ne keresztelje el. A Mindenség szétforgácsolandó; a Mindenség tiszteletét el kell felednünk; Vissza kell vennünk a legközelebbi dolgok, a mi dolgaink számára mindazt, amit az Ismeretlennek, az Egésznek adtunk.

Amit például Kant mond: „Két dolog örökké tiszteletre méltó marad” (Gyak. ész. Zárszó) – erre mi inkább azt felelnénk: „az emésztés tiszteletre méltóbb”. –A Mindenség mindig csak a régi problémákat hozná magával – „Hogyan lehetséges a Gonosz?” stb. Tehát: Mindenség nem létezik, hiányzik a nagy sensorium, inventarium, az erő-raktár.

332

– Az embernek, amilyennek lennie kell: ez olyan ízetlenül hangzik, mintha azt mondanánk: „egy fa, amilyennek lennie kell”.

333

Etika: avagy „a leghőbb óhaj, kíváncsi filozófiája” – „Másképpen kellene lennie”, „másként kell majd lennie”: tehát az elégedetlenség lenne az etika magva. Meg lehetne menekülni először is olyan módon, hogy az ember kiválasztja, hol nincs érzelm; másodszor úgy, hogy megérti a jogtalan igényt és a butaságot, mert azt kívánni, hogy valami másként legyen, mint ahogy van, azt jelenti: kívánni, hogy minden másként legyen – ami az egészet elvető kritikát tartalmaz. *Ám maga az élet is ilyen kíváncsi!*

Megállapítani, mi van, hogyan van, kimondhatatlanul fontosabbnak, komolyabbnak tűnik, mint az összes „így kellene lennie”, mert az utóbbi mint emberi kritika és jogtalan igény már eleve nevetségességre ítéltetett. Szükséglet fejeződik ki benne, amely azt kívánja, hogy emberi jó közérzetünk megfeleljen a világ berendezkedésének; amennyire csak lehetséges, az akarat ugyancsak ezen állításnak felel meg.

Másrészt az „így kellene lennie” kíváncsiát csak egy másik kíváncsi váltotta ki, a kíváncsi az iránt, ami van. Annak tudata ugyanis, ami van, már azon kérdés következménye: „hogyan? lehetséges ez? miért éppen így van?” A vágyaink és a világ folyása különbségén érzett csodálkozás indított minket arra, hogy megismerjük a világ folyását. Talán másként áll a helyzet: az „így kellene lennie” talán nem egyéb, mint vágyunk a világ leigázására –

334

Ma, amikor kis iróniával mondják, hogy „az embernek ilyennek és ilyennek kell lennie”, amikor azonban mégis meg vagyunk győződve róla, hogy mindennek ellenére mindenkiből csak az lesz, ami (mindennek ellenére: azt akarja mondani, hogy nevelés, oktatás, környezet, véletlenek, balesetek ellenére), különös módon megtanultuk, hogyan fordítsuk meg az ok-okozati viszonyt morális dolgokban – talán semmi sem különböztet meg minket alaposabban a régi, vérbeli morál-hívóktól. Például nem mondjuk már, hogy „a bűn az oka, ha egy ember fiziológiailag tönkremegy”; amint azt sem mondjuk, hogy „az erény fölvirágoztatja az embert, hosszú élettel és boldogsággal ajándékozva meg őt.” Véleményünk ezzel szemben inkább az, hogy a bűn és az erény nem okok, hanem csak okozatok, következmények. Valakiből azért lesz rendes ember, mert ő rendes ember: vagyis jó ösztönök birtokosaként és kedvező körülmények között született... Ha valaki szegényen jön a világra, olyan szülőktől, akik mindent csak eltékoztak és semmit sem gyűjtöttek, akkor ő „javíthatatlan”, és állítólag megérett a fegyházra és az elmeorvosintézetre... A morális elfajzást ma már nem tudjuk elválasztani a fiziológiától: az előbbi az utóbbinak egyszerű szimptóma-komplexuma; [az ember] szükségképpen rossz, mint ahogy valaki más szükségképpen beteg...

Rossz: a szó itt bizonyos képtelenséget fejez ki, amely fiziológiailag a degeneráltság típusával függ össze: például akaratgyöngeség, a személyiség bizonytalansága sőt „többfélesége”, a képtelenség, hogy bárminemű ingerre reakciókkal válaszoljon, és „uralkodjon magán”, valamint az idegen akaratnak való ellenállás képtelensége. A bűn nem ok; a bűn okozat... A bűn meglehetősen önkényes fogalom-körülhatárolás, összefoglalandó a fiziológiai elfajzás bizonyos következményeit. Egy általános tétel, amint azt a kereszténység tanította, „az ember rossz”, igazolva lenne, ha valaki föl volna jogosítva rá, hogy a dégenérait típust az ember normális típusának tekintse. Ám ez talán túlzás. De annyi bizonyos, hogy a tétel mindenütt érvényes, ahol a kereszténység virágzik és hatalmon van: mert ez a morbid talaj bizonyítéka, a degeneráltság területé.

335

Nem lehetünk elég nagy tisztelettel az ember iránt, amikor azt látjuk, mennyire jól érti, hogyan kell harcolnia, tűrnie, kitartania, a körülményeket a maga javára fordítania, ellenfeleit leterítenie; ám ha vágyait tekintjük, akkor a legabszurdabb állatnak látjuk őt... Mintha a

gyávaság, lustaság, gyöngeség, negédeség, szolgálalkúság terét választaná nyughelyül erős és férfias erényei pihentetésére: nézzétek az emberi kívánságokat, az „eszményeit”. A kívánsó ember a benne élő örök-értékükből és tetteiből a semmisségben, az abszurdban, az értéktelenben és a gyermetegségben gyógyul ki. A szellemi szegénység valamint a találékonyság hiánya ennél az olyannyira találékony és ötletdús állatnál valósággal félelmetes. Az „eszmény” mintegy az a büntetés, amelyet az ember a hatalmas ráfordításért fizet, amelyet minden valóságos és fontos feladatban állnia kell. Ha a valóság megszűnik, jön az álom, a kimerültség, a gyöngeség: az „eszmény” pontosan az álom, a kimerültség, a gyöngeség egy formája... A legerősebb és leggyöngébb természetek között egyenlőség jön létre amikor ez az állapot vesz rajtuk erőt: istenítik a munka, a harc, a szenvedélyek, a feszültség, az ellentétek, in summa a *realitás*,... a megismerésért folyó harc, a megismerés fáradtsága szüneteltetését.

„Ártatlanság”: így nevezik az elbutulás eszményi állapotát; „üdvösség”: a lustaság eszményi állapotát; „szeretet”: a csordaállat eszményi állapotát, aki nem akar már ellenségre szert tenni. Ezzel mindent, ami az embert lealacsonyítja és lealjasítja, az *eszmény* rangjára emeltek.

336

A vágy fölnagyítja azt, amit birtokolni akarunk; még a beteljesedés hiánya esetén is növekszik – azok a legnagyobb ötletek, amelyeket a legtovább tartó és leghevesebb vágyak hoztak létre. Minél inkább fokozódik a vágyunk, annál értékesebbnek látjuk a tárgyát: ha a morális értékek a legnagyobb értékek lettek, akkor ez a tény arról árulkodik, hogy a *morális* eszmény teljesült be a legkevésbé. Ennyiben az üdvösség eszközének, a minden szenvedésen túliságnak számított. Az emberiség, egyre rajongóbban, csupán egy felhőt ölel a kebelére: végül kétségbeesését és tehetetlenségét „Istennek” nevezte el...

337

Naivitás a végső kívánságok dolgában – ezalatt az ember „miértjét” sem ismerjük.

338

Mi a *hamisítás a morálban*? – Úgy tesz, mintha tudna valamit, nevezetesen azt, hogy mi a „rossz és a jó”. – Tehát mintha tudná, mi végre van az ember ezen a világon, ismerné célját, rendeltetését. – Ez pedig annyit tesz, mintha tudná, hogy az embernek van célja, rendeltetése

–

339

1. Az a roppant zűrzavaros és erőltetett gondolat még nagyon fiatal, hogy az emberiségnek mint egésznek meghatározott feladatot kell végrehajtania, meghatározott cél felé haladnia. Talán megszabadulunk tőle, még mielőtt „fixa ideává” válik... Az emberiség nem egységes egész: fokozódó és gyengülő életfolyamatok föloldhatatlan sokfélesége – nincs ifjú–, majd érett– és végül öregkora. A különféle rétegek összevissza vannak egymáson, és néhány évezred múlva még fiatalabb embertípusok is elképzelhetők, mint amelyeket ma ki tudunk mutatni. A dekadencia viszont az emberiség minden korszakának sajátja: mindenütt jelen van a selejt és a hulladékanyag, maga az életfolyamat ez, az értéktelen hulladék kiválasztása.

2. A keresztény előítélet hatalma idején ez a kérdés még csak föl sem merült: az értelem az egyedi lélek üdvösségében gyökerezett; nem jött tekintetbe, hogy az emberiség hosszabb vagy rövidebb ideig marad-e fenn. A legjobb keresztények azt kívánták, hogy minél előbb vége szakadjon: azzal kapcsolatban, mire van szüksége az egyes embernek, semmiféle kétség nem merült fel... A feladat adott volt minden egyes embernek, mint bármilyen jövő minden egyes emberének ugyancsak: az érték, az értelem, az értékek köre szilárd volt, föltétlen és örök, Isten részeként... Ami az örök típustól eltért, bűnös, ördögi és elítélendő volt...

Az érték súlypontja minden egyes leiken belül volt: üdvösség vagy kárhozat! Az örök lélek üdvé! Ez a személyesség legszélsőbb formája... Egyetlen tökéletesség létezett minden lélek számára; egyetlen eszmény; egyetlen út a megváltáshoz... Az egyenjogúság legszélsőségesebb formája, saját fontosságunknak az esztelenségig való optikai

fölnagyításával összekötve... Csupa esztelenül fontoskodó lélek, önmaga körül forogva, szörnyű félelemben...

3. Senki sem hisz már az efféle abszurd fontoskodásban: mi pedig bölcsességünket átszítáltuk a megvetés szitáján. Mindazonáltal változatlan marad az optikai megszokás: emberi értéket keresni az eszményi emberhez való közelítésben: alapjában véve megtartjuk a személyesség perspektíváját, valamint az eszmény előtti egyenjogúságot. In summa: azt hiszik, hogy tudják, mi a végső kíváncsi az eszményi ember tekintetében...

Ez a hit azonban csak a keresztény eszmény általi szörnyű elkényeztetés következménye: amit az ideális típus minden gondos szemügyrevétele újra azonnal előhoz. Először is tudni vélik, hogy a valamely típushoz való közeledés kíváncsi; másodszor tudni vélik, milyen is ez a típus; harmadszor hogy minden ettől a típustól való eltérés visszaesést jelent, megrekedést, az emberi erők vesztes megcsappanását... Olyan körülményekről álmodni, amelyekben a tökéletes ember lesz majd többségben: még szocialistáink, még utilitárius uraimék sem mentek messzebb ennél. – Úgy látszik, valahogy így jelent meg cél az emberiség történetében: mindenesetre az eszmény felé történő fejlődésbe vetett hit az egyetlen forma, amelyben manapság az emberiség történelmének célját elgondolják. In summa: „Isten országának” eljövételét áttették a jövőbe, a földre, az emberi dimenzióba – de megőrizték a hitet a régi eszményben...

340

A keresztény morálideál kultuszának rejtettebb formát. – A *puha* és *gyáva* „természet”-fogalom, amelyet a természetrajongók találtak ki (– a „legszebb” aspektusok mellett is ott vannak a félelmetes, kérlelhetetlen, engesztelhetetlen és cinikus ösztönök), egyfajta kísérlet a természetből kiolvasni azt a bizonyos morális-keresztény „emberséget” – a Rousseau-féle természetfogalom, mintha a „természet” szabadság, jóság, ártatlanság, méltányosság, igazságosság, *idill* volna... alapjában véve mindig a *keresztény morál kultusza*...

– helyeket, idézeteket keresni, mit is tiszteltek a költők például a magas hegyekben stb. – Mit akart tőlük Goethe – miért tisztelte Spinozát – Teljes tudatlanság ennek a *kultusznak*, az előfeltétele...

Az „ember” *puha* és *gyáva fogalma* à la Comte és Stuart Mill, sőt lehet kultusztárgy... Mindig a keresztény morál kultusza, csak a neve más... a szabadgondolkodók például Guyau.

A *puha* és *gyáva művé szét-fogalom* mint együttérzés minden szenvedővel, félresikeredett életével (még a történelemben is, például Thierry); újra meg újra a keresztény morál-eszmény kultusza.

S ráadásul az egész *szocialista eszmény*: nem egyéb, mint a keresztény moráleszmény otromba félreértése.

341

Az eszmény eredete. A talaj vizsgálata, amelyen növekszik. A. Az „esztétikai” állapotokból kiindulva, amelyben a világot teltebbnek, kerekesebbnek, tökéletesebbnek látják –: a pogány eszmény: az önigenlés uralkodik benne (*az ember ad-*). A legmagasabb rendű típus: a klasszikus eszmény – mint az összes legfőbb ösztön jól sikerült mivoltának kifejeződése. – Ebben megint a legfennköltebb stílus: a nagy stílus. Maga a „hatalom akarása” jut kifejezésre (a legrettegettebb ösztön be meri vallani önmagát).

B. Olyan állapotokból kiindulni, amelyekben a világ üresebbnek, fakóbbnak, hígabbnak látszik, amelyben a „szellemiesség” és az érzékek hiánya foglalja el a tökéletesség rangját, ahol legjobban kerülnek a brutálist, az állatias-direktet, a közvetlent – *az ember levon, választ* –: az ilyen „idealisták” fiziológiai karakterisztikája a „bölcs”, az „angyal” (papi = szűzies = tudatlan)...

...a *vérszegény* (anémiás) eszmény: bizonyos körülmények között olyan természetek eszménye lehet, amelyek az elsőt, a pogányt képviselik (így látja Goethe Spinozában a maga „szentjét”).

C. Olyan állapotokból kiindulva, amelyekben a világot abszurdabbnak, rossz-szabbnak, szegényebbnak, hamisabbnak érezni, semmint hogy az eszményt gyanítanánk vagy keresnénk sőt kívánnánk benne – *az ember tagad, megsemmisít* –: az eszményt a természet-ellenesbe, tény-ellenesbe, logika-ellenesbe vetítik. Annak az állapota, aki így ítél (– a világ „elszegényedése” a szenvedés következményeként: az ember *elvesz, nem ad már-*): a *természetellenes eszmény*.

(A *keresztény eszmény* a második és a harmadik között alkot átmenetet, és hol az egyik, hol a másik alakzat a túlnyomó benne.)

A *három eszmény*. Vagy A. az életet erősíti (– *pogány*), vagy B. az életet hígítja (– *vérszegény*), vagy C. az életet rágalmazza (– *természetellenes*). Ki istenné válást átéli: a legmagasabb rendű teljességben – a legfinomabb választásban – az élet szétrombolásában és megvetésében.

342

A *konzekvens* típus. Itt értjük meg, hogy még a gonoszt sem szabad gyűlölni, nem szabad szembeszállni vele, hogy még önmagunk ellen sem szabad háborút viselnünk: hogy a szenvedést, amelyet az ilyen gyakorlat hoz magával nem csak elfogadjuk; hogy igazából csak a pozitív érzelmekben élünk; hogy szóban és tettben egyaránt ellenségünk pártját kell fogunk; hogy a békés, jóságos, békülékeny, segítőkész és szeretetteljes állapotok talajának szuprefötációja (kb. túltragyázása – *a szerk.*) révén a többi állapotok talaját elszegényítjük..., hogy állandó gyakorlásra van szükség. Mihez érkeztünk el itt? – A buddhista típushoz vagy a *tökéletes szarvasmarhához*.

Ez az álláspont csak akkor lehetséges, ha nem uralkodik morális fanatizmus, vagyis ha a Gonoszt nem önmagáért gyűlölik, hanem csak azért, mert lehetőséget teremt a számunkra ártalmas állapotokhoz (nyugtalanág, munka, gond, bonyodalmak, függőség).

Ez a *buddhista* álláspont: ebben nem a bűnt gyűlölik, mert a „bűn” fogalma egyszerűen nem létezik.

A *következetlen* típus: háborút vívnak a Gonosz ellen – azt hiszik, hogy a jóért vívott háborúnak nem olyanok a morális következményei, vagy a jellemre gyakorolt hatása, mint amilyenek általában a háborúval járnak (és amelyek miatt a háborút általában rossznak tartják). Valójában ez a gonosz ellen vívott háború még mélyebben megrontja az embert, mint akármilyen egyéb, emberek közti ellenségeskedés; és rendszerint a „személy” mint ellenség, legalábbis képzeletbeli módon, ismét betolakodik (ördög, a gonosz szellemek stb.). Az ellenséges viselkedés, a megfigyelés, a kémkedés minden ellen, ami bennünk rossz vagy rossz eredetű lehet, a leggyötrelmesebb és legnyugtalanítóbb módon ér véget: ekképp lesz kíváncsi a csoda, a jutalom, az eksztázis, a különféle túlvilág-megoldások... A keresztény típus: avagy a *tökéletes bigott*.

A *sztóikus* típus. A szilárdság, az önuralom, a tántoríthatatlanság, a béke, mint az erős akarat hajthatatlansága – a mélységes nyugalom, a védekezés állapota, a hegy, a harcos bizalmatlansága – az alaptételek szilárdsága; a tudás és akarat egysége; önmagunk tisztelete. Remete-típus. A tökéletes „szarvasmarha”.

343

A fennmaradni és megerősödni igyekvő eszmény a következő támaszokat keresi: a) megfelelő eredetet, b) állítólagos rokonságot a fennálló, hatalmas eszményekkel, c) a titok borzongató hatását, mintha megfellebbezhetetlen hatalom szólna itt, d) ellenséges eszményének megrágalmazását, e) előnyeinek hazug tanát, amelyet magával hoz, például boldogság, lelki nyugalom, béke vagy valamely hatalmas istenség segítsége stb. – Az idealista lélektanához: Carlyle, Schiller, Michelet.

Vajon cáfolatot jelent-e, ha felfedezzük mindazon védekező óvintézkedéseket, amelyek segítségével valamely eszmény fönttartja önmagát? Azokat az eszközöket alkalmazzák, amelyek segítségével minden élő él és növekszik – mind „amorális”.

Nézetem: minden erő és ösztön, amelyek révén élet és növekedés létezhet, a morál gúzsában sínylődik. Morál mint az élet tagadásának ösztöne. Az élet felszabadítása céljából *meg kell semmisíteni a morált.*

344

Nem ismerni önmagunkat: az idealisták okossága. Az idealista: olyan lény, akinek minden oka megvan rá, hogy ne ismerje meg önmagát és elég okos ahhoz, hogy ne akarja megismerni ezeket az okokat.

345

A morális fejlődés tendenciája. – Mindenki azt kívánja, hogy ne jusson érvényre másmilyen tan, sem értébecslés, hanem csak olyan, amely a számára roppant kedvező. *A gyöngék és középszerűek alaptendenciája minden időben az, hogy igyekeznek legyöngíteni, lehúzni az erőseket: legfőbb eszközük erre pedig a morális ítélet.* Az erősebb viselkedését a gyöngébbel szemben megbélyegzik; az erősebb magasabb rendű állapotai nagyon rossz elnevezéseket kapnak.

A sokak harca a kevesek ellen, a közönségeseké a ritkák ellen, a gyöngéké az erők ellen – mindezen küzdelmek megszakadásának egyik legjellemzőbb momentuma az, amikor a kiválasztottak, kifinomultak, igényesek gyöngének deklarálják önmagukat és elutasítják a hatalom keményebb eszközeinek használatát –

346

1. A minden filozófusban élő, állítólag tiszta megismerési ösztönt morál-”igazságai” diktálják – és csak látszólag független...

2. Azon „morális igazságok”, amelyek úgy szólnak, hogy „így meg így kell cselekedni” egy kifáradt ösztön merő tudatformái csupán, márminthogy: „nálunk így és így cselekednek”. Az „eszménynek” helyre kell állítania, meg kell erősítenie egy ösztönt; az embernek hízeleg, hogy engedelmes lehet ott, ahol nem egyéb automatánál.

347

A morál mint a csábítás eszköze. – „A természet jó, mert oka egy bölcs és jó Isten. Ki viseli tehát a felelősséget az „ember romlásáért”? Zsarnokai és csábítói, az uralkodó rendek – azokat kell elpusztítani: – Rousseau logikája (v. ö. Pascal logikájával, amely az eredendő bűnre hárítja a felelősséget).

Hasonlítsuk össze mindezt *Luther* logikájával: mindkét esetben kifogást keresnek arra, hogy bizonyos kielégítetlen bosszúvágyat *morális-vallásikötelességként* állíthassanak be. Az uralkodó rend elleni gyűlölet próbálja magát itt *szentesíteni*. .. („Izrael bűnössége”: a pap hatalmi pozíciójának alapesete).

Hasonlítsuk össze mindezt *Pál* rokon logikájával: Isten ügye, amely címszó alatt e reakciók föllépnek, mindig az igazak, az emberségesek stb. ügye (*Krisztus* esetében a nép ujjongása kivégzésének okaként jelenik meg; eleve papellenes mozgalom ez) (– még az *antiszemiták* esetében is ugyanez a műfogás^az ellenfelet morális kifogásokkal elítélni, és megtartani magunknak a büntető igazságosság szerepét)

348

A harc következménye: a harcoló igyekszik átalakítani ellenfelét önmaga ellentétébe – mármint képzetben, természetesen. – Igyekszik olyan mértékben megbízni önmagában, hogy elérje a „jó ügy” bátorságát (mintha ő lenne a jó ügy): mintha valóban ellenfele eszével, az erényével és ízlésével küzdene... A hit, amelyre szüksége van a legerősebb defenzív-agresszív eszközként, az önmagába vetett hit, amely azonban képes félreérteni önmagát Istenbe vetett hitként – sohasem képzelel el a győzelem előnyeit és hasznosságát, hanem mindig csak a győzelmet a győzelemért, „Isten győzelmeként” –. Minden harcban álló, kisebb közösség (minden egyén) igyekszik meggyőzni önmagát: *a mi ízlésünk a jó, mi ítélünk jól, és a mi erényeink a jók...* A harc önmagunk túlbecslésére ösztönöz...

349

Akármilyen *bizarr eszményt* követhetünk (például „keresztényként”, „szabad szellemként”, „immoralistaként” vagy birodalmi németként –) de azt sohasem követelhetjük, hogy az *Az eszmény* legyen: mert ezzel már elvennénk tőle a kiváltság, az előjog jellegét. Nem az egyenlőség kedvéért kell rendelkezünk vele, hanem általa tüntetjük ki magunkat.

Hogyan lehet az mégis, hogy a legtöbb idealista mindjárt propagandát csinál eszményének, mintha bizony semmi joguk sem lenne arra az eszményre, ha nem ismeri el mindenki!... Ezt teszi például minden bátor asszonyka, aki veszi magának a bátorságot, hogy latint és matematikát tanuljon. Mi kényszeríti rá őket? Attól tartok, a csordaöszön, a csordától való félelem: a „női egyenjogúságért” harcolnak, mert eme nemes lelkű tevékenység, a „Másért” folytatott harc zászlaja alatt tudják a saját kis magán-szeparatizmusukat a legokosabban keresztülvinni...

Az idealisták okossága abban áll, hogy csak egy eszmény misszionáriusai és képviselői akarnak lenni: „tiszták lesznek” azok szemében, akik hisznek az önzetlenségben és a heroizmusban. Közben: a valódi heroizmus abban áll, hogy nem az önfeláldozás, odaadás és önzetlenség zászlaja alatt harcolunk, hanem egyáltalán nem harcolunk... – Ilyen vagyok én, ezt akarom én – *titeket* meg vigyen el az ördög!

350

Minden eszmény szeretetet és gyűlöletet, tiszteletet és megvetést tételez fel. Vagy a pozitív érzés a primum mobile, vagy a negatív érzés. Például a *gyűlölet* és *megvetés* minden ressentiment-eszmény prim um mobile-ja.

[B. A „jó ember”, a szent stb. kritikája]

351

A jó ember. Avagy: Az erény féloldalas szélütése. – Minden erős és természetesnek megmaradt ember számára összetartozik szeretet és gyűlölet, hála és bosszú, jóság és harag, igenlő és tagadó cselekedet. Az ember jó, azzal a feltétellel, hogy tud gonosz lenni; az ember gonosz, mert egyébként nem értené, hogyan kell jónak lenni. Ám honnan jön az a betegség és ideológiai elfajzottság, amely elutasítja ezt a kettősséget, és azt tanítja, hogy magasabb rendű dolog, ha féloldalasan vagyunk erényesek csupán. Honnan származik az erénynek ez a féloldalas szélütése, a jó ember feltalálása? Az a követelmény, hogy az ember metssze ki ösztöneiből mindazt, amivel ellenséges lehet, árthat, zabolátlan és bosszúálló stb. lehet... Ez a természetellenesség megfelel egy tisztán jó vagy tisztán rossz lény (isten, szellem, ember) dualista koncepciójának, az elsőben minden pozitív, a másodikban minden negatív erővel, szándékkal, állapottal. – Az értékelésnek ez a módja „idealistának” képzelet magát; nem kételkedik abban, hogy a jó koncepciójában a legfőbb kíváncsiat tételezi. Önmaga csúcspontjának olyan állapotot képzel el, amelyben immár minden gonoszság megsemmisült, és valójában csak a jó lények élnek tovább. Még azt sem tekinti elfogadottnak, hogy a jó és a gonosz antitézise mindkettőjük létének feltétele; éppen ellenkezőleg: az utóbbinak el kell tűnnie, és csak az előbbi maradhat fent, az egyiknek joga van a létezésre, míg a másiknak *itt sem kellene lennie*... Voltaképpen mi ez a kíváncsi? –

Minden időben, de különösen a keresztény korszakban sokat fáradoztak azon, hogy az embert erre a féloldalas tisztességességre, csak a „Jóra” redukálják: ma sem hiányoznak azok az egyházilag elbutított és legyöngített emberek, akik szerint ez a szándék megegyezik a „humanizációval”, „Isten akaratával” vagy a „lélek üdvével”. Itt lényeges követelményként állítják, hogy az ember nem tehet rosszat; semmilyen körülmények között nem árthat, nem akarhat ártani... Az ide vezető út pedig: minden ellenségeskedés lehetőségének kimetszése, minden ressentiment-ösztön kiirtása, valamint a „lélek békéje” nevű krónikus betegség.

E gondolkodásmód, amellyel meghatározott embertípust tenyésztene ki, abszurd feltevésből indul ki: a jót és a rosszat egymásnak ellentmondó realitásként fogja föl (nem komplementer értékfogalmakként, pedig ez lenne az igazság), azt tanácsolja, hogy a jó

oldalára álljunk, azt követeli, hogy a jó a rossznak a lehető legmesszebbmenőig ellene mondjon és álljon – ezzel valójában tagadja az életet, amely minden ösztönében egyaránt tartalmazza az Igent és a Nemet. Ezt nem érti meg: ellenkezőleg, az egészhez, az egységhez, az élet erejéhez való visszatérésről álmodik: úgy véli, az lesz a megváltás állapota, amikor saját belső anarchiája, a nyugtalan ingadozás két ellentétes ösztön-érték között végre véget ér. – Talán nem is létezett eleddig ennél veszélyesebb ideológia, *in psychologicis* nagyobb bolondság, mint a jónak ez az akarása: nagyra növesztették a legellenszenvesebb típust, a nem-szabad embert, a bigottat; azt tanították, hogy csak a bigott lehet jó úton az istenséghez, csak a bigottá válás az isteni átalakulás...

– És még itt is az életnek lett igaza – az életnek, amely nem tudja elválasztani egymástól az Igent és a Nemet –: mit segít, ha minden erőnkkel rossznak tartjuk a háborút, senkinek sem ártunk, semmit sem tagadunk! mégiscsak háborúzunk! nem tehetünk egyebet! A jó ember, aki ellentmond a Gonosznak, aki tetőtől talpig a féloldalas erénybe bagyulálta magát, mégis háborúzik, ellenségei vannak, nemet mond, tetteivel is tagad. A keresztény ember például gyűlöli a „bűnt”... és mi minden nem „bűn” neki! Pontosan a jó és a rossz morális antitézisébe vetett hite miatt lett tele számára a világ gyűlöletes értékekkel, amelyekkel örökké harcolnia kell. A „Jó” úgy látja, hogy körül van véve rossz dolgokkal, a gonosz állandóan rohamozza, ostromolja őt, élesen látó tekintetével mindenben és minden mögött a gonosz művét véli felfedezni: – és ennek rendje és módja szerint végül rossznak látja már a természetet is, az embert romlottnak, a jóságot a kegyelem művének (azaz emberileg lehetetlennek). – In summa: tagadja az életet, érti, hogy a Jó mint legfőbb érték mi módon ítéli el az életet... Ekképp megcáfoltnak tekinthetné Jó és Rossz ideológiáját. Ám egy betegség nem cáfolható... Ezért hoz létre másfajta életet!...

352

A hatalom fogalma, akár isteni, akár emberi, mindig magában foglalja mind a hasznosság képességét, mind pedig az ártás képességét. Így van ez az araboknál; így a hébereknél is. Így van ez minden erős fajnál.

Végzetes lépés *dualista* módon szétválasztani az erőt egy ilyen és egy olyan részre... így lesz a morál az élet méregkeverője...

353

A jó ember kritikájához. – Becsületesség, méltóság, kötelességérzet, igazságosság, emberség, tisztesség, őszinteség, jó lelkiismeret – valóban ezekkel a jól csengő szavakkal igenli és hagyja jóvá az ember saját tulajdonságait? vagy az érték szempontjából közömbös állapotokról és tulajdonságokról van szó itt, amelyek bizonyos szempontok alá helyezve képviselnek csak értéket? – E tulajdonságok értéke bennük magukban gyökerezik-e vagy abban a haszonban, előnyben, ami belőlük következik (úgy tűnik, hogy következik, elvárják, hogy következzenek)?

Itt természetesen nem az ego és az alter ellentétére gondolok a megítélésben: az a kérdés, hogy ezek a tulajdonságok a következményeik miatt értékesek-e, akár viselőjük, akár környezetük, a társadalom, az „emberiség” szempontjából, vagy önmagukban is van értékük?... Másként fogalmazva a kérdést: vajon a hasznosság követeli-e, hogy harcoljunk az ellentétes tulajdonságokkal (– megbízhatatlanság, hamisság, perverzitás, önbizalomhiány, embertelenség –)? Ezeknek a tulajdonságoknak a lényege elítélendő vagy csak a következményeik? – Másként szólva: kíváncsú volna, hogy e második fajta tulajdonságokkal rendelkező emberek egyáltalán ne legyenek ezen a világon? – *Mindenesetre ezt hiszik...* ám itt rejlik a *vaskalapos egoizmus* tévedése, szűklátókörűsége és hülyesége.

Más szavakkal: kíváncsú volna-e olyan állapotokat hozni létre, amelyekben minden előny a becsületesek oldalán volna – akképp, hogy az ellentétes jellemek és ösztönök kedvük szegetten kihalnának apránként?

– Alapjában véve ez ízlés és esztétika kérdése: kíváncsú volna-e, hogy a

„legtisztelheteméltóbb”, vagyis a legunalmasabb emberfajta maradjon fenn? Az elvágólagosak, az erényesek, a nyárspolgárok, a derekasak, az egyenesek, a „szarvasmarhák”?

– Ha elgondoljuk, milyen hatalmas a „többiek” tábora, akkor úgy vélhetnénk, hogy a tisztességesnek még csak joga sincs az életre: nincs már szükség rá – és itt értjük meg, hogy csak a durva haszonelvűség miatt tisztelhetünk ilyen kiállhatatlan erényt.

A kíváncsiság talán éppen a túlsó oldalon van: olyan állapotokat teremteni, amelyekben a „becsületes ember” a „hasznos eszköz” szerény rangjára lett süllyesztve – mint „eszményi csordaállat”; vagy legjobb esetben csordapásztor: röviden, olyan állapotokat, amelyekben már nem áll olyan nagy becsben –: amely más tulajdonságokat követel...

354

A „jó ember” *mint zsarnok*. – Az emberiség ugyanazt a hibát ismételte: az élethez szükséges eszközökből folyton-folyvást az élet mértékét alkotta meg –: ahelyett hogy az élet legmagasabb felfokozottságában, a növekedés és a kimerültség problémakörében találta volna meg e mértéket, az eszközöket egy egészen meghatározott élethez használta, kizárva az élet minden egyéb formáját, vagyis az élet kritizálására és szelekciójára alkalmazta –: az ember az eszközt megintcsak magáért az eszközért szereti, és megfedkeznek eszköz mivoltáról: úgyhogy most célokként érik el a tudatát, mint a célok mércéi...: vagyis bizonyos emberfajta úgy kezeli létfeltételeit, mint törvényileg meghatározandó feltételeket, mint „igazság”, „jószág”, „tökéletesség”: tehát zsarnokoskodik... a hit, az ösztön egy formája, hogy egy bizonyos emberfajta nem veszi észre tulajdon feltételes és meghatározott mivoltát, relativitását egyéb fajtákhoz képest –: Úgy tűnik, bizonyos emberfajta (nép, faj) végét jelenti, ha toleráns lesz, egyenlő jogokat engedélyez és már nem gondol arra, hogy úr akarjon lenni –

355

– „A jó emberek mind gyöngék: azért jók, mert nem elég erősek ahhoz, hogy rosszak legyenek.” – így szólt Comorro, a latukafőnök Bakerhez.

„A gyöngé szívek nem ismerik a szerencsétlenséget” – tartja egy orosz közmondás.

356

Szerény, szorgalmas, jóindulatú, mértékletes: ilyennek akarjátok az embert? *A jó embert?* Nekem olybá tűnik, hogy ez az eszményi rabszolga, a jövő rabszolgája.

357

A rabszolgaság metamorfózisai; – átlényegülése vallási köntösben; átlényegülése a morál által.

358

Az *ideális rabszolga* (a „jó ember”). – Aki nem tudja célként tételezni magát, sem célt nem képes maga elé tűzni, az az önzetlenség morálját tiszteli – önkéntelenül is. Minden ebben az irányban győzi meg őt: okossága, tapasztalata, hiúsága. És önzetlenség a hit is.

Atavizmus: az a kéjes érzés, hogy az ember egyszer föltétlenül képes engedelmeskedni.

Szorgalom, szerénység, jóindulat, mértékletesség jelentik azt a sok akadályt, amelyek eltorlaszolják a szuverén gondolkodás, a nagy leleményesség, a heroikus célkitűzés és az előkelő önmagunknak való lét útját.

Nem előrehaladásról van szó (– mert ezzel valaki legföljebb pásztor, azaz a csorda legfontosabb szükséglete lehet), hanem arról, hogy az ember a saját lábára álljon, és képes legyen különbözni a többiektől.

359

Össze kell számolni, mi minden halmozódott föl *a legfőbb morális eszményiség* következményeként: csaknem minden egyéb érték milyen gyorsan ezen eszmény körül kristályosodott ki. Ez azt bizonyítja, hogy a legtovább és a legerősebben kívánták – és sohasem jutottak a birtokába: egyébként kiábrándultak volna belőle (szerényebb értékeléssel igyekeztek volna fölbecsülni).

A *szent* mint a leghatalmasabb embertípus –: ez az ötlet emelte olyan magasra a morális tökéletesség értékét. El kell képzelünk, amint az egész megismerés azon dolgozik, hogy

bebizonyítsa: a morális ember a leghatalmasabb, a légiste –nibb. – Az érzékek, a vágyak leküzdése – minden félelmet ébresztett... a természetellenesség természetfölöttinek, *túlviláginak hatott...*

360

Assisi Szent Ferenc: szeretetteljes, népszerű, költő, harcol a lelkek rangsoráért az alacsony sorúak javára. Tagadja a lelki hierarchiát – „Isten előtt mindenki egyenlő. „ A népszerű eszmények: a jó ember, az önzetlen, a szent, a bölcs, az igazságos. Ó, Marcus Aurelius!

361

Hadat üzentem a vérszegény keresztény eszménynek (mindazzal együtt, ami rokon vele), de nem akarom megsemmisíteni, hanem zsarnokságát megszüntetni, hogy legyen hely egy új, erőteljesebb eszménynek... A keresztény eszmény fennmaradása a létező legkíváncsabb dolgok közé tartozik, és már csak azoknak az eszményeknek a kedvéért is, amelyek mellette vagy talán fölötte szeretnék érvényesíteni magukat – erős, nagyon erős ellenfelekre van szüksége, hogy erős legyen. – Ezért van szükségünk nekünk, immoralistáknak *a morál hatalmára*: ön-fenntartási ösztönünk akarja úgy, hogy ellenségeink is erősek maradjanak – csak *úrrá akar lenni* rajtuk.

[C. Az úgynevezett rossz tulajdonságok megrágalmazásáról]

362

Az egoizmus és problémája! A keresztény elsötétedés La Rochefoucauld-ban, amely mindenből kivonta az egoizmust, és ezért úgy vélte, a dolgok és erények értéke csökkent. Ezzel szemben részemről mindenekelőtt azt szeretném bizonyítani, hogy semmi egyéb nem létezhet, csak egoizmus – hogy annál az embernél, akinél az ego legyöngül és elvékonyodik, a nagy szeretet ereje úgyszintén elapad, – hogy a legszeretőbb szívek is a saját egójukból merítik az erőt – hogy a szeretet az egoizmus egy kifejeződése stb. A hamis értébecslés valójában af érdekeket célozza, 1. akiken segít, akiknek használ, a csordának; 2. az élet alapján pesszimista bizalmatlanságot tartalmaz; 3. legszívesebben megtagadná a legnagyobb és legsikerültebb embereket is; félelem; 4. az alulmaradottakat akarja jogokhoz segíteni a győztesekkel szemben; 5. egyetemes tisztességtelenséget hoz magával és éppen a legértékesebb emberek között.

363

Az ember középszerű egoista: még a legokosabb is fontosabbnak tartja szokásait előnyeinel.

364

Egoizmus! De még senki sem kérdezte meg: micsoda ego? Hanem mindenki önkéntelenül is minden egót egyenlőnek tart minden egyéb egóval. Ilyenek a rabszolgaság-elmélet következményei – a *suffrage universel* és az „egyenlőség”.

365

Egy értékes ember tettei leírhatatlanul sokrétűek motivációjukban: olyan szóval, mint „együttérzés” egyáltalán nem mondtunk semmit. A legfontosabb az az érzés: „ki vagyok? ki a másik, hozzám képest?” – Értékítéletek szakadatlanul munkában.

366

Csak olyan gondolkodó tudott arra az ellentmondásos és naiv gondolatra jutni, hogy a moralitás valamennyi jelenségének története olyannyira leegyszerűsíthető, mint azt Schopenhauer gondolta – nevezetesen olyan mértékben, hogy minden morális mozzanat gyökereként az együttérzésre bukkannánk –, csak olyan gondolkodó tehát, aki minden történelmi ösztönét levetkőzte és a lehető legcsodálatosabb módon kisiklott az elől az erős történelmi iskola elől, amelyet a németek Herdertől Hegelig mind végigcsínáltak.

367

„Együttérzésem”. – Erre az érzésre nem találok elegendő megfelelő nevet: mindenütt

érzem, ahol azt látom, hogy értékes képességeket tékozzolnak el, például Luther esetében: micsoda erő és milyen ízetlen hátulgombolós problémák! (olyan korban, amikor Franciaországban már lehetséges volt Montaigne őszinte és vidám szkepszise!) Vagy amikor azt látom, hogy valaki bármilyen véletlen ostobaság közbejötté miatt messze elmarad a lehetőség mögött, ami lehetett volna belőle. Vagy amikor az emberiség sorsára gondolkodom, mint például amikor félelemmel és megvetéssel veszem szemügyre a mai európai politikát, amely minden körülmények között a minden ember-jövő szövetén dolgozik. Igen, mi lenne az „emberből”, ha-! Ez az én „együttérzésem”; még ha nincs is olyan szenvedő, akivel együtt szenvednék.

368

Az együttérzés az érzések tékozlása, a morális egészségre kártékony elősdi, „nem lehet kötelesség, hogy fokozzuk a rosszat a világban”. Ha csak együttérzésből teszünk jót, akkor voltaképpen magunkkal teszünk jót csupán és nem másokkal. Az együttérzés nem maximákon alapul, hanem affektusokon; patológikus. Az idegen szenvedés megfertőz minket, az együttérzés fertőzés.

369

Az egoizmus sohasem marad önmagán belül, hanem mindenkor túlterjed önmagán – következésképpen nem létezik az a „megengedett, morálisan indifferens” egoizmus, amelyről beszéltek.

„A saját énjét mindig a mások rovására támogatja az ember”; „az élet mindig a mások életének rovására él” – aki ezt nem érti meg, az még az első lépést sem tette meg a becsületesség felé.

370

A „szubjektum” fikció csupán: az az ego egyáltalán nem létezik, amelyről akkor beszélnek, amikor az egoizmust kárhozzatják.

371

Az „én” (amely nem azonos lényünk egységes igazgatásával) fogalmi szintézis csupán – tehát nincs „egoizmusból” származó cselekvés.

372

Mivel minden ösztön unintelligens, a „hasznosság” nem lehet szempontjuk. Minden ösztön, amennyiben tevékeny, erőt és egyéb ösztönöket áldoz föl: míg végül gátlás alá kerül; egyébként mindent tönkretenne pazarlással. Tehát: a „nem-egoista”, az önfeláldozó, a nem okos ember – semmi különös – minden ösztönben közös – nem tekintik az teljes ego hasznát (*mert nem gondolkodnak!*), hasznunk ellenére cselekednek, az ego ellen és gyakorta az egoért – mindkét esetben ártatlanul!

373

A morális értékek eredete. – Az egoizmus annyit ér, mint amennyit fiziológiailag ér, akiben él.

Minden egyén a fejlődés teljes vonalát jelenti már (és nem csupán, amint a morál [fogja föl], a születéssel kezdődő valami); ha az ember-vonal fölemelkedését képviseli, akkor az ember értéke valóban rendkívüli: roppant nagy lehet a fejlődéséért, növekedéséért való gond mértéke is (sikerült egyénnek rendkívüli jogot ad az egoizmusra az ígéretes jövő miatti aggodás). Ha az ember-vonal ereszkedő, az a hanyatlás, a krónikus betegség: az ember így nem annyira értékes: az elemi méltányosság azt kívánná, minél kevesebb erőt, napot, helyet vegyen el a sikerültektől. Ez esetben a társadalom feladata az *egoizmus féken tartása* (– amely időnként abszurdnak, betegesnek, lázadónak mutatkozik –), akár egyénekről, akár az egész megnyomorodott néprétegről van szó. A „szeretet” tana és vallása, a türelem, a segítség, az elviselés, az önigenlés elfojtása, a kölcsönösség szóban és tettben az ilyen rétegek között a legnagyobb érték lehet, még az uralkodó szemével nézve is, mert féken tartja a rivalitást, a „ressentiment”, az irigység érzését, a félresiklottak nagyon is természetes érzését, őket isteníti

az alázat, a szegénység, az engedelmesség, a rabszolgalét, az alávetettség, a betegség és alattvalóság eszményében, így már érthető, hogy az uralkodó osztályok (vagy fajok) és egyének miért tartották fent mindenkor az önzetlenség kultuszát, az alacsony sorúak evangéliumát, az „Istent a kereszten.”

Az altruista értékelési mód túlsúlya a félresikeredettség ösztönének következménye. A legalacsonyabb szintű értékítélet itt így szól: „nem sokat érek”; ami pusztán fiziológiai értékítélet, még világosabban: a tehetetlenség érzése, a hatalom nagy, igénylő érzelmeinek hiánya (az izmokban, idegekben, mozgásközpontokban). Ez az értékítélet az adott réteg kultúrája szerint morális vagy vallási ítéletre fordítható (-a vallási és morális ítéletek túlsúlya mindig az alacsony rendű kultúra jele –): olyan szférákból igyekszik megalapozni önmagát, ahonnan az „érték” fogalmát ismeri. Az az értelmezés, amellyel a keresztény bűnös megérteni véli önmagát, kísérlet, hogy feljogosítva érezhesse magát a hatalom és önbizalom hiányára: inkább akarja magát bűnösnek érezni, mint rosszul, és már önmagában is a hanyatlás szimptómája, hogy efféle interpretációkra egyáltalán szükség van. A félresiklott életű ember egyéb esetekben az okot nem abban keresi, hogy bűnös (mint a keresztény), hanem a társadalomban: a szocialista, az anarchista, a nihilista – azzal, hogy létüket ilyennek vagy olyannak érzik, de ebben szerintük okvetlenül valaki más a bűnös – még mindig a keresztények legközelebbi rokonai, és úgy vélik, a rossz közérzetet és sikertelenséget könnyebb elviselni, ha találnak valakit, akit mindenért felelőssé lehet tenni. A bosszú és a „ressentiment” ösztöne itt mindkét esetben eszköznek látszik a túlélésért, az önfenntartás ösztönéért: csakúgy, mint az altruista elmélet és gyakorlat pozitív kiemelése. Az egoizmus gyűlölete, akár önmagunkban (mint a keresztényeknél), akár másban (mint a szocialistáknál), a bosszú hatása alatt álló értékítéletnek látszik; másrészt pedig a szenvedők önfenntartó okossága a kölcsönösség és szolidaritás érzése általi fokozásának útján... Végző soron, amint már jeleztük, a „ressentiment” kiélése (önmagunk vagy valaki más egoizmusának) elbírálásában, elvetésében, büntetésében ugyancsak a félresiklottak önfenntartó ösztöne nyilatkozik meg. In summa: az altruizmus kultusza az egoizmus specifikus formája, amely bizonyos fiziológiai előfeltételek mellett rendszeresen föllép.

Ha a szocialista nemes gesztussal „igazságot”, „jogot”, „egyenlő jogokat” követel, akkor az elégtelen kultúrája nyomása alatt cselekszik, amelyben képtelen rájönni, miért szenved; másrészt jól is szórakozik ezzel – ha jobban érezné magát, óvakodna attól, hogy így kiabáljon, másutt keresné a szórakozást. Ugyanez érvényes a keresztényre is: elítéli, megrágalmazza, elátkozza a „világot” – önmagát sem tekintve kivételnek. De ettől még nem kell handabandázását komolyan vennünk. Mindkét esetben betegekkel van dolgunk, akiknek jót tesz, ha kiabálnak, akiknek a rágalmazás megkönnyebbülést jelent.

374

Minden társadalomban eleven a tendencia, hogy ellenfelét egészen a karikatúráig alázza – legalább is képzeletben – és mintegy halálra éheztesse. Ilyen karikatúra például a mi „bűnözőnk”, *hl* értékek római-arisztokratikus rendjében a *zsidót* karikatúrává redukálták. Művészek között a nyárspolgár, a „burzsoá” válik karikatúrává; jámborak között az istentelen lesz karikatúra; arisztokraták között a népből jött ember; immoralisták között a moralista: Platón, például, nálam karikatúra.

375

Mindazok az ösztönök és erők, amelyeket a morál dicsér, szerintem lényegileg pontosan azok, amelyeket megrágalmaz és elutasít: például az igazságosság mint a hatalom akarása, az igazság akarása mint a hatalom eszköze.

376

Az ember *bensőségesítése*, „*befelé fordítása*”. – A bensőségesítés úgy keletkezik, hogy azokat a hatalmas ösztönöket, amelyeknek a kiélését a békére berendezkedett társadalom megtiltja, befelé fordítva próbálják ártalmatlanná tenni, a képzelettel párosítva. Az

ellenségeskedés, kegyetlenkedés, bosszú, erőszak szükséglete visszájára fordul, „visszalép”; a megismerni akarásban uralomvágy és a hódítás vágya munkál; a művészen föllép ez a visszájára forduló, színlelő, hazudozó erő; az ösztönökből démonokat alkotnak, akikkel aztán harc kezdődik stb.

377

A *hamisság*. – Minden szuverén ösztön a többiekben találja meg eszközeit, udvartartását és hízelgőit: sohasem engedi meg, hogy a maga csúfságos nevén nevezzék: és nem tűr meg más dicséretet, csak amelyben közvetve, burkoltan őt is dicsőítik. Minden szuverén ösztön körül minden dicséret és feddés bizonyos szigorú renddé és etiketté kristályosodik ki. – Ez a hamisság egyik oka.

Minden uralomra törekvő, ám még gúzsba kötött ösztönnek szüksége van –önbizalmát alátámasztandó – szép nevekre és elismert értékekre. Ezért rendszerint azoknak az „uraknak” a nevén él tovább, akik ellen harcol, akiktől szabadulni akarna (például a testi vágyak vagy a hatalomvágy a keresztény értékek uralma alatt). – Ez a hamisság másik oka.

Mindkét esetben *tökéletes naivitás* uralkodik: a hamisság nem jut el a tudatba. Az ösztön megtört erejének jele, ha az ember külön látja a hajtóerőt és kifejeződését (a maszkot) – az önellentmondás jele és nagyon ritkán vezet győzelemre. A mozgásban, szóban, affektusban kifejezésre jutó ártatlanság, a „jó lelkiismeret” a hamisságban, a biztonság, amellyel a legnagyobb és legpompázatosabb szavakat ejtik ki – Mind szükséges a győzelemhez.

A *másik* esetben: ha valaki *rendkívül éleslátó*, szüksége van a színész zsenijére, valamint roppantul fejlesztett önuralomra a győzelemhez. Ezért a papok a legügyesebb tudatos képmutatók; aztán következnek a hercegek, akiknek rangja és származása fejlesztette nagyra a színészkedés képességét. Harmadszorra jönnek a társadalmi emberek, a diplomaták. Negyedikek a nők.

Alapgondolat: A hamisság olyan mélynek látszik, annyira mindenütt jelenvalónak, az akarat oly mértékben a közvetlen ön-megismerés és a dolgok nevén nevezése ellen irányul, hogy nagyon valószínű a következő feltételezés: az igazság, az igazság akarása valami egészen más dolog, és afféle álarc csupán. (A *hit igénye az őszinteség legnagyobb akadálya*.)

378

„Ne hazudj”: őszinteséget követelnek. De a valóság fölismerése (a hazugság nem tűrése) éppen a hazug embereknél volt a legnagyobb: ők ismerték föl, hogy ez a népszerű „őszinteség” sem a valóság. Állandóan túl sokat vagy túl keveset mondanak: az önleplezés követelménye minden kimondott szóval egyre inkább naivitás lesz.

Azt mondjuk, amit gondolunk, „őszinték” vagyunk, de csak egy feltétellel: ha megértik (inter pares), mégpedig jóindulattal értik meg (megint csak inter pares). Az idegen elől elrejtőznek: és aki el akar érni valamit, azt mondja, amit gondolni szeretne magáról, nem pedig, amit gondol. („A hatalmas mindig hazudik”).

379

A nagy nihilista hamisítás a morális értékek okos kiforgatása útján:

- a) szeretet mint a személyiségről való lemondás; tehát együttérzés.
- b) csak a *személytelenné tett intellektus* („a filozófus”) ismeri meg az igazságot, „a dolgok igaz létét és lényegét”.
- c) az a szellemiség, hogy a *nagy emberek* azért *nagyok*, mert nem önmagukat és a saját ügyüket keresik: az ember értéke azzal egyenes arányban nő, ahogy megtagadja önmagát.
- d) a művészet mint a tiszta, akarattól mentes szubjektum műve; az „objektivitás” félreértése.
- e) *boldogság* mint az élet célja; *erény* mint a cél eszköze. Schopenhauernél az élet pesszimista megítélése a csorda-mérték *morális* átvitele a metafizikai szintre.

Az „individuum” értelmetlen; következésképpen magánvaló eredetet adnak neki (és

létének jelentőségét mint tévedést); a szülők „alkalmi okok” csupán.

Megbosszulja magát, hogy a tudomány az individuumot nem vette tudomásul: az egész eddigi életet egyenes vonalú fejlődésként fogja föl és *nem* ennek *eredményeként*.

380

1. A történelem elemi meghamisítása abból a célból, hogy a morális értékelés bizonyítékaul szolgáljon.

a) egy nép hanyatlása és a korrupció;

b) valamely nép fölemelkedése és az erény

c) egy nép tetőpontja („kultúrája”) mint a morális nagyság következménye. 2. a *nagy ember*, a *nagy alkotó*, a *nagy idők* elemi meghamisítása:

azt akarják, hogy a hit a nagyság megkülönböztető jele legyen: ám a nagysághoz tartozik a meggondolatlanság, a szkepszis, az „amorális”, az önmagunknak tett engedmény, hogy a hit alól kivonjuk magunkat (Cézár, Nagy Frigyes, Napóleon, de Homérosz, Arisztophanész, Leonardo, Goethe ugyancsak –mindig a fő dolgot hallgatják el, „akaratszabadságukat” –)

381

Nagy *hazugság* a történelemben: mintha az egyház romlott mivolta lett volna az oka a reformációnak; csak ürügy, agitátorai önbecsmérlése tette nyomatékkal szükségessé, hogy brutalitásukat lelki köntösbe öltöztessék.

382

Schopenhauer a magas értelmi szintet az akarattól való megszabadulásként értelmezte; viszont nem akarta látni a zsenitípus amorálisát, a morális előítéletektől való megszabadulást, amely a nagy szellem béklyójának lerázása egyszersmind; az egyetlent, amit tisztelt, az „elszemélytelenedés” morális értékét, azt a mesterségesen a szellemi tevékenység feltételeként, „objektív” szempontként is tételezte. Az „igazság” a művészetben is az akarattól megfosztva tárul elénk...

Az egész morális idioszinkrázián keresztül-kasul valami alapjában másmilyen értékelést látok: nem ismerem a „zseni” és a morális, valamint az amorális akarat világának ilyen abszurd szétválasztását. A morális ember alacsonyabb szinten áll az amorálisnál, gyöngébb – ő morális típus, nem pedig a saját típusa; másolat, jó másolat mindenestre – értékének mértéke rajta kívül áll. Az embert én hatalmának mértéke és akaratának teljessége szerint mérem, ezek mennyisége alapján: nem pedig az akarat mennyiségének csökkenése és kimerülése szerint; az akarat tagadását tanító filozófiát a lealacsonyítás és megrágalmazás tanának tekintem...

Valamely akarat hatalmát aszerint kezelem, mennyi ellenállást, fájdalmat, kínzást visel el és tud előnyére változtatni; nem teszek szemrehányást a létnek gonosz és fájdalmas karaktere miatt, hanem azt remélem, hogy egyszer még gonoszabb és fájdalmasabb lesz, mint eddig...

A szellem tetőpontja, ahogyan Schopenhauer képzelte, a tény felismerése, hogy semminek semmi értelme, röviden, el kell ismerni, amit a jó ember már ösztönösen tesz... Tagadja, hogy az értelemnek lennének magasabb rendű módoszatai – és tulajdon belátását non plus ultrának tekintette... a szellemiség itt mélyen a jóság alá rendeltetett; a legfőbb értéke (mint például a művészet), a morális fordulat javallata, előkészítése volna: a morális értékek abszolút uralma.

Schopenhauer mellett Kantot szintén jellemezném: nincs benne semmi görög vonás, teljességgel történelem-ellenes (állásfoglalása a francia forradalom dolgában) és morál-fanatikus (Goethe nézete a radikálisan gonoszlól). A háttérben nála szintén a szentség áll...

Szükségem van a szent kritikájára...

Hegel értéke. „Szenvedély”.

Spencer úr barkács-filozófiája: az eszmény teljes hiánya, a középszerű ember eszményén kívül.

Minden filozófus, történész és pszichológus ösztönös alaptétele: ami csak emberben, művészetben, történelemben, tudományban, vallásban, technikában értékes, arról mind

bizonyítandó, hogy morálisan értékes, moráltól függő, célban, eszközben és eredményben. Minden a legfőbb érték vonzatában értendő, például Rousseau-nak a civilizációra vonatkozó kérdése: „jobb lesz-e általa az ember?” – nevetséges kérdés, mivel kézenfekvő az ellenkezője, és éppen ez válik a civilizáció javára.

383

A *vallásos morál*. – Az affektus, az erős vágy, a hatalom szenvedélyei, a szerelem, a bosszú, a bírvágy: a moralisták ezeket mind ki akarják oltani, kitépni, „megtisztítani” tőlük a lelket.

A logika a következő: a vágyak gyakorta okoznak nagy szerencsétlenséget, bajt, következésképpen gonoszak és elvetendőek. Az embernek meg kell szabadulnia tőlük: különben sohasem lesz belőle jó ember...

Ez ugyanaz a logika, mint az, hogy: „ha fáj egy végtagod, vágd le”. Abban a különleges esetben, amelyben az a veszélyes „vidéki ártatlan”, a kereszténység megalapítója tanítványainak ezt gyakorlatként ajánlotta, szexuális izgalmi állapot esetére, ennek sajnálatos következménye nem csupán egy testrész elvesztése lett, hanem az emberi jellem megfosztása férfiasságától... És ugyanez érvényes a moralisták örületére, amely a szenvedélyek kiirtását követeli, megszelídítésük helyett. Véggkövetkeztetése mindig a következő: csak a férfitlanított ember jó ember.

Vannak nagy erőforrások, amelyek gyakorta – vadvizekként – valósággal elárasztják a lelket végveszéllyel fenyegetve, és ahelyett hogy ezeket szolgálatba állítva ökonomizálnák, ez a morális gondolkodásmód rövidlátó és korlátozott módon e források elapasztására törekszik.

384

Az *affektusok, indulatok leküzdése?* – Nem, ha ez mérséklésüket és kiirtásukat jelenti. Hanem szolgálatunkba állítani őket: ami azt is jelentheti, hogy soká zsarnokoskodunk rajtuk (nem egyénként, hanem közösségként, fajként stb.). Végül pedig, bízva bennük, visszaadjuk sokat jelentő szabadságukat: ekkor hű szolgálkként fognak minket szeretni és szívesen követnek bárhová, ahová csak legjobb érdekeink kívánják.

385

A *morális türelmetlenség* az emberi gyöngeség kifejeződése: retteg tulajdon „amoralitásától” és meg kell tagadnia legerősebb ösztöneit, mert még nem tudja használni őket. Ekképp a föld leggyümölcsözőbb területeit eleddig egyáltalán meg sem művelték: hiányzik az az erő, amely úrrá lehetne rajtuk...

386

Vannak egészen naiv népek és emberek, akik azt hiszik, hogy az állandó *szép idő* valami kíváncsatos dolog: még ma is hisznek a *rebus moralibusban*, vagyis hogy a „jó ember” és csakis a „jó ember” valami roppant kíváncsatos dolog – és az emberi fejlődés éppen arrafelé tart, hogy csak ő maradjon fent (és minden szándéknak csak erre kellene irányulnia –). Ez a legkevésbé sem ökonomikus gondolkodásmód, és amint már említettük, a naivitás csúcsa, semmi egyéb, mint a „jó ember” kifejezés által kiváltott kellemes benyomás (nem ébreszt félelmet, lehetővé teszi a kikapcsolódást, azt nyújtja, ami elfogadható).

Emelkedettebb szempontból pontosan az ellenkezőjét kívánjuk: a gonosz birodalmának állandó növekedését, az ember felszabadulását a szűkös és szorongató morál-korlátoltság alól, az erő fokozódását, hogy a legnagyobb természeti erőt, az affektusokat a szolgálatunkba tudjuk állítani...

387

A szenvedélyek rangjának felfogásáról: mintha az volna a jogos és normális, hogy az ész kormányozzon, míg a szenvedélyek abnormális, veszedelmes és félig állatias tulajdonságok csupán, továbbá, céljaik szerint nem egyebek *kéjvágyaknál*...

A szenvedélyt megfosztották méltóságától 1. mintha csupán mintegy mellékesen, mert fékezhetetlen, és nem pedig szükségszerűen lenne mobil 2. ha célja éppen nem túlságosan

értékes, szórakozásnak tekintik...

A szenvedély és az ész félreismerése, mintha az utóbbi független entitás volna és nem különféle szenvedélyek és vágyak viszonyrendszere; és mintha minden egyes szenvedély nem rendelkezne bizonyos adag ésszel is...

388

Hogyan kellett szükségképpen félreérteni, éppen az aszketikus *önzetlenségi* wo-rál nyomására a szeretet, a jóság, a részvét, sőt az igazságosság, a nagylelkűség, a heroizmus affektusait:

A nagy áldozat és a nagy szeretet mindig a nagy személyiségből, ennek bőségéből, a túláradásból és az ajándékozásból, az ösztönös jóérzésből és az önmagunkra való igentmondásból származik: ez az erős és isteni önösség, amelyből ezek az affektusok nőnek, valamint az uralomvágy, a túlkapás, a belső biztonság, a jogformálás mindenre. Ami a közgondolkodás szerint két szemben álló gondolkodásmód, az itt inkább Egy gondolkodásmód; és ha nem szilárdan áll a lábán valaki, akkor már nincs mit adnia, és nem tudja a kezét oltalmazón kinyújtani, nem tud támaszt adni...

Hogyan tudta ezeket az ösztönöket úgy átértelmezni valaki, hogy az ember értékesnek ítélte azt, ami énjével ellentétes? mikor kiszolgáltatta énjét egy másik ének?

Ó, a lélektani nyomorúság és hazudozás, amely a szót vitte az egyházban és az egyházilag megfertőzött filozófiában !

Ha az ember át meg át van járva bűnnel, akkor csak gyűlölheti önmagát. Alapjában véve embertársai iránt sem lehetne más érzülettel, mint önmaga iránt; az emberszeretet igazolásra szorul – lényege, hogy Isten parancsolta meg. – Ebből következik, hogy az ember minden természetes ösztöne (például szeretetösztöne) önmagában tilalmasnak tűnik és csak megtagadásuk után helyezték vissza őket jogaikba, az Istennek való engedelmesség alapján... Pascal, a kereszténységnek ez a csodálatra méltó logikusa, ilyen messzire ment! gondoljuk csak meg nővérehez fűződő viszonyát! Keresztény dolognak ítélte, hogy a „nővérevel *ne* szerettesse meg magát”.

389

Mérlegeljük, milyen drágán fizetteti meg magát az ilyen morális kánon („eszmény”)! Ellenségei – nos – az egoisták.

Az önbecsmérlés melankolikus éleselméjűsége Európában (Pascal, La Rochefoucauld), – a nem-csordaállatok belső legyengülése, elbátortalanodása, önmegfeszítése –

a középszerűség-tulajdonságok állandó hangsúlyozása legértékesebbként (az alázatokodásig vitt szerénység, a mindenkori készséges eszközzé-válás képessége)-

a rossz lelkiismeretet belekeverik minden öntudatosságba, eredetiségbe:

– a kedveszegettség tehát: – ezért sötétedett el az erős lelkiületűek világa!

– A csordatudatot átvitték a filozófiába és a vallásba: félénkségét úgyszintén.

– Hagyjuk ki a játékból egy tisztán önzetlen cselekvés lélektani lehetetlenségét

390

Végkövetkeztetésem: a valóságos ember sokkal értékesebb, mint eleddig bármelyik eszmény „kívánatos”, óhajtott embere; eleddig az emberrel szemben támasztott minden „kíváncsi” abszurd és veszedelmes túlzás volt, amelyekkel egy bizonyos típusú ember megpróbálta az egész emberiségre érvényes törvénnyé emelni fönnmaradási – és növekedési feltételeit; eddig minden ilyen eredetű, uralomra jutott „kíváncsi” leszállította az ember értékét, legyengítette őt és tönkretette benne jövőjének tudatosulását; a vaskalapos-értelem és a szellemi szegénység még ma is akkor leplezi le magát a leginkább, amikor az ember „kíván” valamit; az ember értékalkotó képessége eleddig túlságosan kevésbé volt fejlett ahhoz, hogy megfeleljen az igazi, nem csupán kíváncsi emberi értékeknek; hogy az eszmény egészen mostanáig a rágalmozó erő, a valóság feletti mérges felhő és a semmire való nagy csábítás volt...

Mérték, amellyel a keresztény értékbecslés értéke meghatározandó. A szem elől tévesztett alapvető tény: ellentmondás a morálisabbá-levés és a szóban forgó embertípus megerősítése és fölemelése között –Homo natura. A „hatalom akarása”.

A morálértékek mint látszólagos értékek, a *fiziológiai* értékekkel összehasonlítva.

A legáltalánosabb dolgokon való gondolkodás mindig lemarad az időben: az emberrel kapcsolatos végső „kívánalmakat” a filozófusok voltaképpen sohasem tekintették problémának. Az ember „megjavul ás át” mindannyian naivan tételezték, mintha valami intuíció átlendített volna minket a kérdőjelen, hogy miért éppen „megjavulásról” van szó? Mennyiben kívánatos, hogy az ember erényesebb legyen? vagy okosabb? netán boldogabb? Feltéve hogy már nem tudjuk az emberiség „miért?”-jét, minden ilyen szándék értelmetlen; és ha valaki Egyet kíván ezek közül, ki tudja, talán egy másikat már nem is akarhat? Az erényesség fokozása összefér az okosság és belátás fokozódásával? Dubito: még túlságosan is sok alkalmam lesz ennek ellenkezőjét bebizonyítani. Vajon a célként fölfogott erényesség mind ez ideig, szigorúan véve, nem pontosan a boldogsággal állt-e szöges ellentétben? másrészt pedig nem a szerencsétlenséget, az ön-megtagadást, a nélkülözést használta-e szükségszerű eszközül? És ha a legnagyobb belátás volna a cél, ugyan nem kellene-e ezzel egyben lemondanunk a boldogság fokozásáról? és a belátáshoz vezető út gyanánt nem a veszélyt, a kalandot, a bizalmatlanságot a csábítást kellene választanunk? ... És ha boldogok akarnánk lenni, akkor vajon nem a „szellemi szegényekhez” kellene társul szegődnünk?

Az általános csalódás és csalás az úgynevezett morális javulás területén. Nem hiszünk abban, hogy egy ember másvalaki lesz, ha egyszer nem olyan: vagyis, amint gyakorta előfordul, nem különféle személyek, vagy legalábbis személy-embriók sokasága. Ez esetben elérhető, hogy valamely másik szerep lépjen előtérbe, és a „régit embert” háttérbe szorítja... A kép változott meg, nem a lényeg... Merő fatum brutum, ha valaki fölhangy bizonyos cselekvésekkel, és a lehető legkülönbözőbb értelmezéseket engedi meg. Még az sem érhető el vele bizonyosan, hogy bizonyos szokást föladva ennek oka is megszűnne. Aki fátumból és adottságból bűnöző, az nem felejt, hanem mindig csak tanul: és a hosszú nélkülözés csak *tonicumként* (erősítőszerként – *a ford.*) hat a tehetségére. A társadalomnak persze csak abban van érdeke, hogy valaki bizonyos cselekedetekkel hagyjon föl: e célból kiemeli őt abból a környezetből, amelyben bizonyos cselekedeteket el tud követni: ez mindenestre bölcsebb dolog, mint megkísérelni a lehetetlent, nevezetesen megtörni azt a fatalitást, hogy ő ilyen meg ilyen.

Az egyház – és e tekintetben nem tett egyebet, csak átvette és megörökölte az antikvitás filozófiáját – egy más értékrendből kiindulva és menteni akarván a „lelket”, a lélek „üdvét”, hisz előbb a büntetés megtisztító hatalmában, majd a megbocsátás minden előzményt eltörölő erejében: mindkettő a vallási előítélet tévedése – a büntetés nem békéltet, a megbocsátás nem törli el a bűnt, a megtett cselekedet mindenképpen megtett cselekedet marad. Azzal, hogy valaki valamit elfelejt, még távolról sem bizonyosodott be, hogy az a valami már nem létezik... Valamely tettnek megvannak a maga következményei az emberben és az emberen kívül, és nem számít, hogy e tett megbüntettetnek, „levezekeltnek”, „megbocsátottnak” vagy „eltöröltnek” minősül-e, és az sem számít, hogy az egyház közben esetleg szentté avatta a tettet. Az egyház nem létező dolgokban hisz, például a „lélekben”; hisz hatásokban, amelyek nem léteznek, azaz isteni hatásokban; hisz állapotokban, amelyek nem léteznek, bűnökben, megváltásban, a lélek üdvében; mindenütt megáll a felszínen, jeleknél, mozdulatoknál,

szavaknál, emblémáknál, amelyeket önkényesen értelmez; rendelkezik a lélektani hamisítás végiggondolt módszertanával.

395

– „A betegség megjavítja az embereket”: elgondolkodtató ez a híres megállapítás, amellyel mindenütt találkozunk az évezredek sodrában, mégpedig bölcs emberek szájába adva éppen úgy, mint népi bölcsesség gyanánt. Érvényességét illetően engedjessék meg nekünk a következő kérdés föltevése: van egyáltalán oksági kapcsolat morál és betegség között? Egészeben tekintve az „ember meg-javulása”, például tagadhatatlan puhulása, humanizációja, az európai ember utóbbi évezredben történt ellágyulása talán egy hosszú, többé-kevésbé titkos szenvedés és sikertelenség, nélkülözés és elnyomorodottság következménye? A „betegség” vajon jobbra tette az „európai embert?” Vagy tegyük föl másként a kérdést: moralitásunk – finom, európai moralitásunk, amellyel összehasonlítható a kínaiak moralitása – fiziológiai visszaesés kifejeződése?... Nem tagadható, hogy a történelem minden oly pontja, ahol az „ember” különös pompáját és erejét mutatta, hirtelen és veszedelmesen eruptív karaktert öltött magára, a humanitás pedig rosszul járt; és talán minden olyan esetben, amelyben úgy tűnne, hogy másként áll a helyzet, mintha csak a bátorság vagy finomság hiányozna a mély pszichológiához és az általános tétel megfogalmazásához: „egy ember minél egészségesebbnek, erősebbnek, gazdagabbnak, termékenyebbnek, vállalkozóbb szelleműnek érzi magát, annál »amorálisabb« lesz”. Kínos gondolat! amelyet azonban ne akasszunk szögre! Milyen csodálkozva pillantunk azonban a jövőbe, ha csak rövidke pillanatot előreszaladunk vele! Mi egyebet kellene drágábban megfizetnünk e földön, mint pontosan azt, amit minden erőnkkel követelünk, az ember emberségesedését, „megjavulását”, fokozódó „civilizációját?” Az erénynél semmi sem költségesebb: mert a végén még kórházat csinálna a földből: és a bölcs végkövetkeztetés a „mindenki mindenkinek betegápolója” lenne. Persze: akkor beteljesülne a hő óhaj, a „földi béke” vágya! De már nemigen „örvendezhetnének egymásnak” az emberek. Annyira kevés szépség, bátorság, merészség és veszély maradna! Olyan kevés „tett”, „mű”, amelynek kedvéért még érdemes volna élni ezen a világon! Sőt! egyáltalán nem is lennének már „tettek”! Minden nagy mű és tett, amely fennmaradt, mert az idő sodra nem vitte magával – a legmélyebb értelemben vajon nem nagy amorális tett volt?...

396

A papok – és velük együtt a félig papok, a filozófusok – minden időben igazságnak neveztek egy tant, amelynek nevelő hatása jótékony volt, vagy annak látszott

– amelyik „javította” az embert. Ekképp tehát azon naiv gyógyítókra és népi csodadoktorokra hasonlítottak, akik, mivel mérget használtak a gyógyításhoz, tagadták, hogy a szóban forgó szer méreg volna... „Gyümölcsseikről ismerjétek meg” – vagyis „igazságaikról”: így hangzik a papi okoskodás még ma is. Elesel –méjúségüket épp eléggé végzetesen arra pazarolták, hogy mindenekelőtt, elsősorban és döntő mértékben az „erőt” (vagy „gyümölcsüket”) bizonyítsák, az előnyt, és döntést a bizonyítékok minden formája felett. „Ami jóvá tesz, annak jónak kell lennie; ami jó, az nem hazudhat” – ekképp hangzik a kérlelhetetlen következtetés –: ami „jó gyümölcsöket terem, annak igaznak kell lennie: az igazságnak egyéb kritériuma nincs... „

De ha a „megjavítás” argumentumnak számít, akkor a megrontás cáfolatnak minősülhet. A tévedés tévedés mivolta azzal bizonyítható, hogy megvizsgáljuk azok életét, akik képviselik: egy ballépés, valamely vétek cáfol... Az ellenségességnek ez a legbecstelenebb módja, ez a kutyaának való, hátulról és alattomos támadás, ellenségeskedés nem halt ki soha: a papok, amennyiben pszichológusok, soha érdekesebb dolgot ki nem találtak, mint ellenfeleik titkainak kiszimatolását,

– azzal bizonyítják kereszténységüket, hogy mindenféle mocsok után kutatnak a „világban”. Legelőször is a világ első embereinél, a „zseniknél”: emlékezzünk rá, hogyan harcoltak Németországban Goethe ellen minden időben (Klopstock és Herder „jó példával”

jártak elől ebben – a művészet nem enged a művészetből).

397

Nagyon amorálisnak kell lenni ahhoz, hogy valaki a cselekedet által legyen *morális*. .. A moralisták eszközei a legfélelmetesebb eszközök, amelyeket emberek valaha is használtak; akinek nincs bátorsága a cselekvés amoralitásához, az mindenre lehet alkalmas, de moralista nem lehet belőle.

A morál menaszéria; előfeltételei, hogy vasrudak hasznosabbak lehetnek a szabadságnál, még a fogva tartottak számára is; másik előfeltétele, hogy legyenek olyan állatszélídítők, akik nem riadnak vissza a félelmetes eszközöktől – például az izzó vas ügyes használatától. Ezt az iszonyatos fajtát, aki felveszi a harcot a vadállattal, „papnak” nevezzük.

A tévedések e vasketrecébe zárt ember szinte az ember karikatúrája lett, beteg, nyamvadt, önmagával szemben gonosz, tele van gyűlölettel az élet mozgatórugói iránt, bizalmatlan mindennel szemben, ami szép és boldog az életben, már csak afféle két lábon járó nyomorúság: ez a mesterségesen, önkényesen, pótlólagosan létrehozott torzszülött, akit a papok segítettek napvilágra, a „bűnös”: hogyan fogjuk majd elérni, hogy mindezek ellenére igazoljuk e jelenséget?

Ha igazságosak akarunk lenni a morállal szemben, akkor két zoológiai fogalmat kell a helyére tennünk: a vadállat megszelídítését és egy különleges fajta tenyésztését.

A papok minden időben azt állították, hogy „javítani” akarnak... De mi, többiek nevetünk, ha egy állatidomár „megjavított” állatait emlegetné. – Az állat megszelídítése nagyon gyakran csak az állat megsebesítése révén érhető el: az elmoralizált ember sem jobb ember, hanem legyöngített csupán. De nem olyan kártékony...

398

Amit minden erőmmel érthetően közölni igyekszem:

a) hogy nincs rosszabb változás annál, mint amikor a legyöngítést összetévesztik a megszelídítéssel: amit mellesleg meg is tettek...

A szeli dites, ahogyan én értem, eszköz az emberiség hatalmas erőtartalékainak fölhalmozására, hogy a nemzedékek építhessenek elődeik munkájára – nem csupán külsőleg, hanem belsőleg, organikusan belőlük növe ki, erősebbé válva...

b) hogy van egy rendkívüli veszély, ha azt hisszük, hogy az emberiség egészként fejlődik és erősödik, ha az egyedek ernyedtebbek, egyformák és átlagosak lesznek... Az emberiség absztrakció: a tenyésztés célja az egyes esetekben is mindig csak az erősebb ember lehet (– a tenyésztés nélküli ember gyöngé, pazarló és állhatatlan...)

[6. Zárszó a morál kritikájához]

399

Követelményeim irányotokban a következők – még akkor is, ha nem szívesen halljátok őket –: magukat a morális értékebecsléseket is kritikának kell alávetnetek. Megálljt kell parancsolnotok a morális impulzusnak, amely behódolást követel itt, nem pedig kritikát, a következő kérdéssel: „Miért behódolás?” Hogy a „miért?” kíváncsiát, a morál kritikája e követelményét erősen szem előtt kell tartanotok, pontosan moralitásotok jelenlegi formájának tekintsétek, a moralitás legfinomabb formájaként, amely nektek és korszakotoknak becsületére válik. Becsületességünknek, akaratunknak nem megtevésztetni, hanem igazolnia kell minket: „miért *nem?*” – Milyen fórum előtt?

400

A három megállapítás:

A nem előkelő a magasabb rendű (a „közönséges ember” tiltakozása);

a természetellenes a magasabb rendű (a félresikeredettek

tiltakozása); az átlagos a magasabb rendű (a csorda, a „középszer” tiltakozása).

A morál történetében tehát a hatalom akarása fejeződik ki, rajta keresztül hol a rabszolgák

és elnyomottak, hol a félresikeredettek és az önmaguktól szenvedők, hol pedig a középszerűek kísérlik meg az ő szempontjukból legkedvezőbb értékítéleteket keresztülvinni.

E tekintetben a moralitás jelensége biológiai álláspontról szemlélve roppant gyanús. A morál egészen eddig valami más rovására fejlődött: az uralkodó ember, valamint specifikus ösztönei rovására, a sikeres és jó természetű emberekére, a függetlenekére és a valamilyen értelemben kiváltságosokéra.

A morál tehát a természeti törekvések ellenére hat, így akar értékesebb típust létrehozni. Hatása: bizalmatlanság egyáltalán az étellel szemben (amennyiben az élet tendenciáit általában „amorálisnak” érzi) – értelmetlenség, amennyiben a legfőbb értékeket a legfőbb ösztönök ellentétéként fogja föl – agyrém. Az „érté-kes természetű emberek” elfajzása és önpusztítása, mert e konfliktus pontosan bennük tudatosul.

401 Milyen értékek voltak eddig felül

1. A morál mint legfőbb érték, a filozófia minden fázisában (a szkeptikusoknál is). Eredmény: ez a világ semmire sem jó, lennie kell egy „igazi világnak” is.

2. Mi határozza meg itt tulajdonképpen a legfőbb értékeket? Voltaképpen mi is a morál? A dekadencia ösztöne; a kimerültek és elfajzottak állnak így bosszút a maguk módján, játszva az urat...

Történelmi bizonyíték: a filozófusok mindig dekadensek, mindig a nihilista vallások szolgálatában állnak.

3. A dekadencia ösztöne a hatalom akarásaként lép föl. Eszközrendszerének bevezetése: az eszközök abszolút amoralitása.

Összkép: az eddigi legfőbb értékek a hatalom akarásának speciális esetei; maga a morál az *amoralitás* egy speciális esete.

Miért maradnak mindig alul az ellenkező érdekek

1. Hogyan volt ez egyáltalán lehetséges? Kérdés: Miért marad alul mindenütt az élet és a fiziológiai rátermettség? Miért nem volt az /gébnek filozófiája, az igenek vallása?...

Az ilyen mozgalmak történelmi jelei: a pogány vallás. Dionüszosz a „megfeszített” ellen.

A reneszánsz. A művészet.

2. Az erősek és a gyöngék: az egészségesek és a betegek; a kivétel és a szabály. Nem kétséges, ki az erősebb...

A *történelem* összképe: ekképp az ember kivétel volna az élet történetében? –Ez ellentmond a *darwinizmusnak*. A gyöngék eszközei, hogy magukat a felszínen tartsák: az ösztönök, az „emberség”, az „intézmények”...

3. Ennek az uralomnak a bizonyítékai politikai ösztöneinkben, társadalmi értékítéleteinkben, művészeteinkben, tudományunkban.

A *hanyatlás-ösztönök* úrrá lettek a haladás ösztönein... A semmi akarása úrrá lett az *élet akarásán!*

– Igaz ez? A gyöngék és a középszerűek e diadalában nem az életnek, a fajnak egy magasabb garanciája rejlik? – Talán csak az élet össz-mozgásának egy eszköze, bizonyos tempó-lassítás? Szükségszerű védelem valami még rosszabb ellen?

– Föltéve hogy az erősek lennének az urak, mindenben és az értékbecslésekben is: vonjuk le a következtetést, hogy miképp gondolkodnának betegségről, szenvedésről, áldozatról! A következmény a gyöngék önmegvetése volna; igyekeznének eltűnni és kiirtani magukat. És ez tán kívánatos lenne? – és valóban olyan világot akarnánk, amelyből hiányzik a gyöngék hatása; finomságuk, tapin-tatuk, szellemiségük, képlekenységük hiányzik?...

Két „hatalom akarását” láttunk harcban állni egymással (speciális esetben: elvi alapon adtunk igazat az egyiknek, amelyik eddig alulmaradt, és nem adtunk igazat annak, amelyik eleddig győzedelmeskedett): a „való világot”, „hazudott világként”, ismertük meg, a morált pedig az amoralitás egy formájának. Nem mondjuk: „az erősebbnek nincs igaza”.

Megértettük, mi határozta meg eddig a legfőbb értéket és azt is, hogy miért lett úrrá az

ellentétes értékelésen: – számbelileg erősebb volt.

Tisztítsuk most meg azellentétes értékelést mindazon szennyeződéstől, féligazságtól és elfajzástól, amelyekben megismertük.

A természet restaurációja: moráltól mentesen.

402

Morál hasznos tévedés, érthetőbben, szükségesnek tekintett hazugság, legnagyobb és legkevésbé előítéletes támogatói szempontjából.

403

Csak olyan mértékben szabad bevallani magunknak az igazságot, ha már annyira emelkedettek vagyunk, hogy ne legyen szükséges a tévedés kényszeriskoláját látogatnunk. – Ha morálisan ítéljük meg a létet, megfojt az undor.

Nem szabad valótlan személyeket fölhalálnunk, például nem mondhatjuk, hogy a „természet kegyetlen”. Megkönnyebbülés, hogy belátjuk: *a felelősségnek nincs ilyen központi szerve!*

Az emberiség fejlődése.

A. Hatalomra szert tenni a természet fölött és mellé ugyancsak bizonyos hatalomra önmagunk fölött. A morálra azért volt szükség, hogy az embert uralomra segítse a természettel és a „vadállatokkal” vívott harcban.

B. Ha sikerült hatalomra szert tenni a természet fölött, akkor arra is lehet használni e hatalmat, hogy önmagunkat szabadon továbbképezzük: a hatalom akarása mint önmagunk fejlesztése és erősítése.

404

A morál mint a faj illúziója, amelynek rendeltetése, hogy motiválja az egyes embert azért, hogy feláldozza magát a jövő érdekében: látszólag végtelen értéket tulajdonítanak neki, úgyhogy ezzel az öntudattal ő zsarnokoskodhat természetének többi oldalán, elnyomva egyéb tulajdonságait és elégedetlenségét önmagával.

Legmélyebb hála mindazért, amit a morál eddig teljesített: de most már csak teher, amely végzetessé válhat! Becsületesség formájában maga a morál kényszerít arra, hogy megtagadjuk.

405

A morál ezen ön-megsemmisítése milyen mértékben erejének része még? Nekünk, európaiaknak azoknak a vére csordogál ereinkben, akik hitükért haltak meg; szörnyen komolyan vettük a morált, és nem létezik semmi, amit valahogy föl ne áldoztunk volna érte. Másrészt: szellemi finomságunkat lényegileg lelkiismeretünk élvezoncolásával értük el. Tudjuk, merre tartunk? Még nem, nem tudjuk, hiszen űznek minket, most, hogy végre elszakadtunk régi talajunktól. Ám az említett talajból merítettük erőnket, amely a távolba űz bennünket, különféle kalandokba, amelyek révén a parttalanba, a soha-ki-nem-próbáltba, fel nem fedezettbe lettünk kilökte – nem marad más választásunk, hódítókká kell lennünk, miután nincs már országunk, hazánk, ahol otthon érezhetnénk magunkat, ahol „életben maradhatnánk”. Rejtett *Igen* űz minket erre, mely erősebb valamennyi Nem-ünknel. Az Erőnk maga nem tűr meg minket ezen a régi, posványos talajon: kimerészkedünk a messzi vidékre, van hozzá merszünk: a világ még gazdag, és alig fedezték föl, és még tönkremenni is jobb, mint beleragadni a mérges félmegoldásokba. Maga az Erőnk kényszerít minket a tengerre, oda, amerre eddig minden Nap lenyugodott: tudunk egy új világról...

[III. A FILOZÓFIA KRITIKÁJA]

[1. Általános meggondolások]

406

Szabaduljunk meg egynémely babonától, amelyek a filozófusokkal kapcsolatban

mindeddig forgalomban voltak!

407

A filozófusok a következő dolgokkal szemben elfogultak: 1. a látszat, 2. a változás, 3. a fájdalom, 4. a halál, 5. a testiség, az érzékek, 6. a sors és a rabság, 7. a céltalanság.

A következőkben hisznek: az abszolút megismerés, a megismerés a megismerés kedvéért, az erény és a boldogság szövetsége, az emberi cselekedetek megismerhetősége. Ösztönös érték meghatározások vezérlik őket, amelyekben korábbi (veszélyesebb) kulturális körülmények tükröződnek.

408

Mi *hiányzott* a filozófusoknak? a) a történelmi érzék, b) a fiziológia ismerete, c) valamely cél a jövőben. – Kritikát megfogalmazni ironia és morális ítékezés nélkül.

409

A filozófusokban 1. kezdettől fogva megvolt a *contradictio in adjecto* csodálatos képessége; 2. pontosan ugyanolyan feltétel nélkül megbíztak a fogalmakban, mint ahogy nem bíztak meg az érzékekben: nem mérlegelték, hogy a fogalmak és a szavak régi örökségeink, abból az időből, amikor a fejekben még általános szellemi sötétség és igénytelenség uralkodott.

Mi dereng fel a filozófusoknak utoljára: már nem szabad kritikátlanul (ajándékba) elfogadniuk a fogalmakat, nem elég tisztogatni és kifényesíteni őket, hanem nekik kell megcsinálni, megalkotni a fogalmakat, bemutatni őket és meggyőzni róluk az embereket. Eddig teljesen bíztak a fogalmaikban, mint valami csodálatos világból származó csodás hozományban: ám végső soron csak nagyon távoli elődeink hagyatéka volt ez, a legokosabbaké éppúgy, mint a legbutábbaké. Illendő e kegyelet mindaz iránt, ami csak előfordul bennünk, talán ez a *megismerés morális eleme*. Minden öröklött fogalommal szemben helyénvaló a roppant szkepszis (amelyek egyszer már talán egy filozófus birtokában voltak – mármint Platónéban: természetesen ő ennek ellenkezőjét tanította) –

410

Mélységesen bizalmatlanul az ismeretelméleti dogmák iránt, legszívesebben hol ebből, hol abból az ablakból tekingettem kifelé, óvakodva tőle, hogy bármelyik dogmánál megállapodjak, károsnak tartva őket – végső soron pedig: valószínűnek tekinthető, hogy valamely eszköz kritizálni képes tulajdon alkalmasságát?? – Sokkal inkább arra figyeltem föl, hogy még sosem keletkezett ismeretelméleti szkepszis vagy dogmatika hátsó gondolatok nélkül –, hogy mindjárt másodrangú értékű lesz, mihelyt mérlegeljük, hogy voltaképpen mi is kényszerített erre az állásfoglalásra.

Alapvető meggondolás: mind Kant, mind Hegel, mind Schopenhauer – mind-pedig a szkeptikus-epochista álláspont, mind a historizáló, mind pedig a pesszimista – *morális* eredetű. Még soha senkit sem láttam, aki vette volna magának a bátorságot, hogy elvégezze a *morális értékérzetek kritikáját*. És nagyon hamar hátat fordítottam annak a néhány szerény kísérletnek, amelyek ezen érzetek keletkezéstörténetével foglalkoztak (mint például az angol és német darwinistáknál). –

Hogyan magyarázható Spinoza álláspontja, a morális értékítéletek tagadása és elutasítása? (Teodiceája egyik következményeként!)

411

Morál mint legfőbb elértéktelenedés – Vagy Isten műve és kifejeződése (modusa) a világunk: akkor a legnagyobb mértékben tökéletesnek kell lennie (a leibnizi következtetés...) – és sohasem kételkedtek abban, hogy tudják, mi minden tartozik e tökéletességhez – akkor a Gonosz és a Rossz csak látszólagos lehet (Spinozánál a Jó és Gonosz fogalmi radikálisabbak), vagy Isten legfőbb céljából kell levezetni őket (– talán Isten különleges kegyének folyományaként, aki a Jó és Rossz között megengedi a választást: e kiváltság alapján nem kell automatáknak lennünk; a szabadságot a tévedés kockázataként kapjuk, hátha

rossz irányba nyúlunk, hátha rosszul választunk... – például Simplicius Epiktétoszt kommentálva. *Vagy* a világunk tökéletlen, a rossz és a bűn reális, determinált, lényege szerint inherens; akkor ez nem lehet a való világ: akkor a megismerés csak a világ tagadásának útja, afféle tévelygés, amely tévelygésként ismerhető fel. Ez Schopenhauer nézete a kanti feltevések alapján. Pascal még kétségbeesettebb: megértette, hogy akkor a megismerésnek szintén romlottnak, hamisnak kell lennie – hogy szükséges a kinyilatkoztatás, ha a világot akár csak tagadásképpen is meg akarjuk érteni...

412

A föltétlen tekintélyek megszokásából keletkezett a föltétlen tekintélyek igénye: – olyan erősen, hogy még olyan kritikus korszakban, mint amilyen Kanté, bizonyította fölényét a kritika iránti igénnyel szemben és bizonyos értelemben képes volt a kritikai ész leigázni és a saját hasznára alakítani. – A következő nemzedékben még egyszer bizonyította fölényét, amely nemzedéket történelmi ösztönei szükségképpen minden tekintély viszonylagossága felé tereltek, amikor a hegeli fejlődés-filozófiát is saját szolgálatába állította – amely filozófiává átkeresztelt történelem –, és a történelmet morális eszmék egymást követő ön-megnyilatkozásaiként és ön-meghaladásaiként mutatta be. Platón óta a filozófia a morál uralma alatt sínylődik: elődeinél is döntő mértékben játszottak szerepet a morális interpretációk (Anaximandrosznál minden dolgok megsemmisülése, mint a puszta létből való emancipáció; Hérakleitosznál a jelenségek szabályszerűsége, mint az egész levés erkölcsi-törvényes karakterének bizonyítéka).

413

A filozófia haladását többnyire morális hátsó szándékok tartóztatták föl eleddig.

414

A „szép érzéseket” minden időben érveknek vették, az „emelkedett lelket” az istenség fűjtatójának, a meggyőződést az „igazság kritériumának”, az ellenfél szükségességét pedig a bölcsesség kérdőjelének: e hamisság, e hamisítás a filozófia egész történetén végigvonul. A tiszteletre méltó, ám csekély számú szkeptikust leszámítva, sehol sem mutatkozik az intellektuális tisztesség ösztöne. Utoljára Kant próbálta teljes ártatlansággal a gondolkodók e korrupcióját a „gyakorlati ész” fogalmával tudományossá mentetegetni: föltalált bizonyos ész egyenesen olyan esetekre, amelyekben egyáltalán nem [kell] az ésszel törődni: amikor a szív igénye, a morál, a „kötelesség” beszél.

415

Hegel: népszerű oldala, a háborúk és a nagy emberek tana. A jog mindig a győztesnél van: ő jelenti az emberiség haladását. Megpróbálja a morál uralmát a történelemből bizonyítani.

Kant: a morális értékek birodalma, tőlünk megvonva, láthatatlan, reális.

Hegel: bizonyítható fejlődés, a morális birodalom láthatóvá válása.

Nem akarjuk magunkat becsapni sem a kanti, sem pedig a hegeli módon: – mi már nem hiszünk a morálban, mint ahogy ők hittek, következésképpen nem kell a morált igazoló filozófiát alapítanunk. Sem a kriticismus, sem a historizmus nem gyakorol ránk ilyen csáberőt: – hát akkor milyet? –

416

A német filozófia jelentősége (*Hegel*): kigondolni egy panteizmust, amelyben a Gonosz, a tévedés, a fájdalom már nem hat az istenség argumentumaként. E nagystílusú kezdeményezéssel a fennálló hatalmak (állam stb.) visszaéltek, mintha ez szentesítené a mindenkori uralkodó ésszerűségét.

Schopenhauer ezzel szemben nyakas morál-embernek látszik, aki csak azért, hogy morális értékecsatlását igazolja, végül világtagadó lesz. Majd pedig „misztikus”.

Jómagam esztétikai igazolást kíséreltem meg: hogyan lehetséges a világ csúfsága? – A szépség akarását, az azonos formákban való megdermedést, időleges fenntartó- és gyógygyeszköznek tekintettem: alapvetően azonban az örökké alkotó, az örökké-rombolni-

akaróhoz hasonlóan, mintha a fájdalomhoz kötődött volna. A csúf a dolgok szemléletének formája, amelyet az az akarat vezérel, hogy értelmet, új értelmet adjon értelmetlen dolgoknak: a fölhalmozódott erő az alkotót arra kényszeríti, hogy az eddigieket tarthatatlannak, félresikeredettnek, tagadásra méltónak és csúfnak érezze? –

417

Első megoldásom: a dionüszoszi bölcsesség. A legnemesebb pusztulásának öröme, valamint fokozatos végromlása látványának öröme: az érkező, a jövőbeni öröme, amely diadalmaskodik a már meglévőn, a main, még ha az jó is. Dionüszoszi: időleges azonosulás az élet elvével (a mártíromság képét is beleértve).

Újításaim. – A pesszimizmus továbbfejlesztése: az intellektus pesszimizmusa; a *morális* kritika, a végső vigasz föloldása. A romlás jeleinek fölismerése: minden határozott tett az örület köntösében; a kultúra izolál, igazságtalan, ezért erős.

1. Harcom a személyiség romlása és fokozódó gyöngesége ellen. Új *központot* kerestem.

2. e harc lehetetlenségének fölismerése!

3. *Ezután haladtam tovább a széthullás útján – az egyén számára egynémely új erőforrásra bukkantam. Rombolókká kell válnunk! — Fölismertem, hogy a széthullás állapota, melyben az egyes emberek tökéletesíthetik magukat, mint még soha – az általános létezés képe és egyedi esete. Az általános széthullás és befejezetlenség bénító élményével az örök visszatérést szögeztem szembe.*

418

A filozófiában azt a világképet keressük, amelyben a legszabadabbnak érezzük magunkat; vagyis amelyben leghatalmasabb ösztönünk szabadnak érzi magát tevékenységében. Velem is így áll a helyzet.

419

A német filozófia, mint egész – Leibniz, Kant, Hegel, Schopenhauer, hogy a legnagyobbakat nevezzük meg csupán – maga az eddigi legalaposabb *romantika* és honvágy: a valaha létezett legjobb iránti vágy. Az ember már nincs otthon sehol, visszavágyik a múltba, ahol még valahogy otthonosan lehet élni, mert csak ott szeretne otthonosan élni: ez pedig a görög világ! De pontosan arrafelé égettek föl minden hidat – a fogalmak szivárványának kivételével! És ezek mindenhová elvezetnek, minden honba és „hazába”, ahol csak létezett görög-lelkiség! Persze roppant finomnak kell lenni, nagyon könnyűnek, áttetszőnek, ha át akarunk menni e hidakon! De milyen boldogság rejlik már e lelkiség, majdnem kísértetiesség akarásában is! Milyen messzire kerülünk ezzel a természettudomány „nyomásától és szorításától”, mechanisztikus butaságaitól, a „modern eszmék” piaci hangzavarától! Vissza akarunk térni, az egyházatyákon át a görögökhöz, északról délre, a formuláktól a formákig; még élvezzük az ókor lecsengését, a kereszténységet mint a hozzáférés eszközt, a régi jó világ egy darabját, régi fogalmak és antik értékítéletek csillámló mozaik-töredékét. Arabeszk, skolasztikus absztrakciók cikornyái és rokokója – még mindig jobb, vagyis finomabb és vékonyabb, mint az európai észak paraszt- és csürhe-valósága: ez még mindig a magasabb rendű szellemiség tiltakozása a parasztháború és a csürhe-lázadás ellen, amelyek úrrá lettek Észak-Európa szellemiségén, és amelyek vezére a nagy „szellem nélküli ember”, vagyis Luther volt. – E tekintetben a német filozófia egyfajta ellenreformáció, sőt még reneszánsz, legalábbis a reneszánsz akarása, az ókor további felfedezésére, az antik filozófia, különösen pedig a preszókratikusok további előadására irányuló szándék – akik minden görög templom közül a legmélyebben vannak eltemetve! Talán néhány évszázaddal később úgy ítélnék majd, hogy minden német filozofálás egyedüli érdeme az antik talaj apránkénti visszahódítása és minden igény az eredetiségre kicsinyesen és nevetségesen cseng a magasabb német igényhez képest, hogy a megszakadtnak vélt köteléket ismét összekösse, vagyis a görögökhöz, az eddig legmagasabb rendű „ember”-típushoz fűződő köteléket. Ma újfent közeledünk a világértelmezés azon alapvető formáihoz, amelyet a görög szellem, vagyis

Anaximandrosz, Hérakleitosz, Parmenidész, Empedoklész, Démokritosz és Anaxagorasz talált fel – napról napra görögebbek leszünk, előbb, amint dukál, fogalmakban és értébecslésekben, mintegy hellenizáló kísértetek leszünk: de egy nap, nagyon remélem, testiekben szintén! Ebben van (és mindig is ebben volt) minden reményem a német lényeket illetően !

420

Senkit sem akarok rábeszélni a filozófiára: szükségszerű, sőt talán kívánatos is, hogy a filozófus ritka madár legyen. Semmi sem ellenszenvesebb nekem, mint a filozófia didaktikus dicsőítése, mint Senecánál, sőt Cicerónál. A filozófiának az erényhez nem sok köze van. Engedtessék meg nekem, hogy ezt mondjam: a tudományos ember is alapvetően különbözik a filozófustól. – Én azt szeretném, hogy a filozófus hamisítatlan, eredeti, igazi fogalma ne menjen teljesen tönkre Németországban. Németországban nagyon sok se hús, se hal lény van, akik roppantmód örülnének, ha félresikeredetségüket ilyen előkelő név mögé rejthetnék.

421

Nekem a *filozófus legnehezebb eszményét kell létrehoznom*. A tanulás nem elég! A tudós csordaállat a megismerés birodalmában, ahol kutat, mert így megparancsolták és mutatták meg neki.

422

A *filozófusokkal* kapcsolatos babona: összetévesztik őket a tudományos emberekkel. Mintha az értékek csak úgy benne lennének a dolgokban, és csupán meg kellene ragadni őket. Amennyiben adott értékek közt kutatnak (a látszat, a test stb. iránti gyűlöletük). Schopenhauer a morál kapcsán (gúnyolja a haszonelvűséget). Végül olyan messzire megy a zűrzavar, hogy már a darwinizmust is filozófiának tekintik: és most pedig a tudományos ember van uralmon. Még a franciák is, mint Taine, kutatnak, vagy úgy vélik, kutatnak, anélkül hogy értékmérőjük volna. A „tények” előtti lebomlásból egyfajta kultusz lett. Valójában megsemmisítik a fennálló értébecsléseket.

E félreértés magyarázata. Ritkán jelenik meg parancsolni tudó ember: félreérti önmagát. Mégis el akarják hárítani maguktól a tekintélyt, és a körülményekbe szeretnék átültetni. – Németországban a kritikus megbecsülése az ébredő férfiaság történetéhez tartozik. Lessing stb. (Napóleon Goethéről). Valóban, e mozgalmat visszafordította a német romantika: és a német filozófia hírneve rá vonatkozik, mintha segítségével a szkepszis veszélye elhárítható lenne, és a hitet be lehetne bizonyítani. Hegelben mindkét tendencia kulminál: alapjában véve általánosította a német kritika tényét és a német romantika tényét – egyfajta dialektikus fatalizmus ez, ám a szellem dicsőségére, valójában a filozófust aláveti a valóságnak. – A kritikus előkészít: semmi több!

Schopenhauerrel földereng a filozófus feladata, hogy az érték meghatározásáról van szó: még mindig az eudemonizmus uralma alatt. A pesszimizmus eszménye.

423

Elmélet és gyakorlat. – Végzetes megkülönböztetés: mintha volna valami sajátos megismerési ösztön, amely, tekintet nélkül a károkozás vagy haszon kérdéseire, vakon tartana az igazság felé: és aztán, ettől teljesen különválva, a *gyakorlati* érdekek egész világa...

Ezzel szemben azt igyekszem kimutatni, milyen ösztönök munkálnak e tiszta teoretikusok mögött – hogyan tartottak szinte végzetszerűen mindannyian ösztöneik bűvöletében valami felé, ami számukra az „igazság” volt, nekik és csak nekik. A rendszerek harca, ide számítva az ismeretelméleti szörszálhasogatást is, egészen meghatározott ösztönök harca (a vitalitás, a hanyatlás, a rétegek és a fajok stb. formái).

Az úgynevezett megismerési ösztön visszavezetendő a kisajátítási és leigázási ösztönre: ezt az ösztönt követve fejlődtek az érzékek, az emlékezés, a megérzés és a többi... – a jelenségek lehető leggyorsabb redukciója, az ökonómia, a megszerzett megismerési-kincsek fölhalmozódása (vagyis kisajátított és kezessé tett világ)...

A morál azért olyan különös tudomány, mert a lehető legnagyobb mértékben gyakorlati: úgyhogy a tiszta megismerési pozíció, a tudományos tisztesség mindjárt a kiszolgáltatottság helyzetébe kerül, mihelyt a morál a válaszaikat követeli. – A morál így szól: szükségem van néhány válasza – okokra, érvekre. Az aggályok jöhetnek később is, vagy egyáltalán nem –

– „Hogyan kell cselekednünk?” – ha meggondoljuk, hogy függetlenül fejlődött típusal van dolgunk, amely már megszámlálhatatlan évezred óta cselekszik, és minden ösztön, célszerűség, automatizmus és fatalitás lett, akkor e morális kérdés sürgőssége jószerével nevetséges.

– „Hogyan kell cselekednünk?” – a morál mindig félreértés volt: valójában a végzetet, hogy így és így kell cselekedni, a testében hordó emberfajta akarta önmagát igazolni azzal, hogy normáját egyetemes normává akarta nyilvánítani...

„Hogyan kell cselekednünk?” ez nem ok, hanem hatás, okozat. A morál követ, az eszmény a végére jön.

Másrészt árulkodó is a morális aggály föllépése, másként szólva: bizonyos be-tegességre utal az értékek tudatosulása, amelyek szerint cselekszünk; erős korszak és kemény népek nem elmélkednek a jogon, a cselekvés princípiumain, az ösztönön és az észen – a tudatosulás annak a jele, hogy a voltaképpen moralitás, a cselekvés ösztön-bizonyossága, elment az ördögbe... A moralisták mindenkor annak a jelei, hogy új tudat-világ jön létre, az ártalom, elszegényedés, széthullás jelei – a mélyen ösztönösök tartanak a kötelességek logiczizálásától: közöttük találhatók a dialektika és általában a megismerhetőség pürroszi ellenségei – Egy erényt egy valami-”ért”-tel cáfolnak meg...

Tézis: a moralisták föllépése azokra a korokra tehető, amikor a moralitásnak vége szakad.

Tézis: a moralista a morális ösztönök szétrombolója, bármennyire is a helyreállítójuknak hiszi magát.

Tézis: a moralistákat valójában nem a morális ösztönök ösztönzik, hanem a *dekadencia ösztönei*, amit pedig morális képletben így tudnánk kifejezni: az ösztönök elbizonytalanodását romlásnak (*Korruption*) érzik: – –

Tézis: a *dekadencia ösztönei*, amelyek a moralisták révén erős fajok és korszakok ösztön-morálján úrrá akarnak lenni, a következők

1. a gyöngék és a félresikeredettek ösztönei;
2. a kivételek, a magányosok, a magas és alacsony rendű kitesztáltak ösztönei;
3. az általában szenvedők ösztönei, akiknek sorsuk nemes interpretációjára van szükségük és ezért a lehető legkevésbé kell fiziológusoknak lenniük.

424

[A tudományosság képmutatása. –] A tudományosságot nem szabad tettetni ott, ahol még nem jött el a tudományosság ideje; ám az igazi kutatónak úgyszintén el kell háritania magától egyfajta módszer színlelésének gögjét, amely módszernek még távolról sem jött el az ideje. Ezenkívül dolgokat és gondolatokat, amelyekre másképpen jött rá, nem szabad „meghamisítani” hamisan megrendezett dedukcióval és dialektikával. Így hamisítja Kant „moráljában” a befelé forduló lélektani hajlamát; újabb példa: Herbert Spencer etikája. – Nem szabad összezavarnunk és megrontanunk azt a tényt, ahogy a gondolataink támadtak. A legmélyebb és valósággal kimeríthetetlen könyvekben mindig lesz valami Pascal *Gondolatainak* (Pensées) aforisztikus és váratlan jellegéből. A hajtóerők és értékbecslések már régóta a felszín alatt húzódnak; ami napvilágra bukkan, az a hatás. Védekezem a tudományosság minden képmutatása ellen:

1. az *ábrázolás* dolgában, ha nem felel meg a gondolatok genezisének,
2. a *módszerek* igényessége tekintetében, amelyek a tudomány bizonyos korszakában még egyáltalán nem is lehetségesek,
3. az *objektivitás*, a hideg személytelenség igényeinek tekintetében, ahol, mint minden egyéb értékbecslés esetében, két szóval beszélünk magunkról és belső élményeinkről. A

hiúságnak vannak nevetséges formái, például Sainte-Beuve-nél, aki egész életében azon bosszankodott, hogy ezért vagy azért az ügyért vagy annak ellenében igazi melegséget és szenvedélyt érzett, amelyeket legszívesebben kihazudott volna az életéből.

425

A filozófusok „objektivitása”: morális közöny önmaguk iránt, vakság a jó és rossz következményekkel szemben; meggondolatlanság a veszedelmes eszközök használatakor; a jellem perverzitását és sokféleségét előnynek tekintik és kihasználják –

Mély közönyöm önmagam iránt: nem akarok semmiféle előnyt kicsikarni ismereteimből, de nem térek ki a hátrányok elől sem, amelyeket magukkal hoznak –, azt is ideértve, amit általában a jellem romlásaként emlegetnek; e perspektíva rám nem vonatkozik: szabadon bánok jellememmel, ám nem gondolok arra, hogy megértsem, és arra sem, hogy megváltoztassam – az erény személyes számít – gatása soha, egyetlen pillanatra sem fordult meg a fejemben. Úgy tűnik, hogy a megismerés kapuit bezárjuk azzal, ha önmagunk esete iránt érdeklődünk – különösen ha a lelkünk „üdve” iránt!... Moralitásunkat nem szabad túl komolyan venni, és szerény igényt kell tartanunk arra is, hogy ennek ellentétét valljuk magunkénak...

Talán fel kell itt tételeznünk egy bizonyos *morális* örökséget: félve érezzük, hogy ebből sokat elpocsékolhatunk, kidobálhatunk az ablakon anélkül, hogy igazából elszegényednénk. Ne érezzünk sohasem kísértést arra, hogy megcsodáljuk a „szép lelkeket”. Mindig fölöttük állónak érezni magunkat. A morális szörnyetegekre leplezett gúnnyal kell tekintenünk; *déniaiser la vertu* (csiszolni az erényt – *a szerk.*) – titkos szórakozás.

Magunk körül forogni; semmi vágy „jobbna” vagy csak egyáltalán „másna” lenni. Legyünk túlságosan érintettek ahhoz, hogy kivessük a moralitás csapdahálóját a dolgokra –

426

A *pszichológusok* pszichológiájához. Pszichológusok, amint csak a XIX. századtól lehetségesek: már nem olyan kósza téblábolok, akik mindössze három-négy lépésre tekintenek maguk elé, és majdnem elégedettek, ha eltemetkezhetnek önmagukba. Mi, a jövő pszichológusai – nem sok jóakarattal rendelkezünk az ön-megfigyeléshez: majdnem az elfajzás jelének tekintjük, ha egy eszköz „önmaga megismerésére törekszik”: mi a megismerés eszközei vagyunk, és szeretnénk egy eszköz minden naivitásával és pontosságával rendelkezni – következésképpen nem elemezhetjük, nem „ismerhetjük” meg önmagunkat. A nagy pszichológus önfenntartási ösztönének első jele: sohasem keresi önmagát, nincs szeme önmagához, nem érdeklődik önmaga iránt, nem kíváncsi önmagára... Uralkodó akaratunk nagy egoizmusa kívánja tőlünk, hogy finoman szemet hunyjunk önmagunk előtt-mert „személytelennek”, „érdektelennek”, „objektívnek” kell látszanunk! – O, de mennyire ellentéte vagyunk mindezeknek! Csak mert olyan roppant mértékben pszichológusok vagyunk.

Nem vagyunk Pascalok, nem nagyon érdekel bennünket a „lelkünk üdve”, a tulajdon boldogságunk és a saját erényeink. – Sem időnk nincs, sem kíváncsiak nem vagyunk eléggé, hogy ennyire magunk körül forogjunk. Figyelmesebben véve szemügyre, még inkább másként áll a helyzet: bizalmatlanok vagyunk minden köldöknézővel szemben, mivel az önmegfigyelés a szemünkben a pszichológiai zseni elfajzott formájának számít, kérdőjelnek a pszichológus-ösztönt illetően: amint mondjuk a festő szeme is elfajzott, ha az az akarat vezérli, hogy csak a látás kedvéért nézzen.

[2. A görög filozófia kritikájához]

427

Szókratésztől kezdve a görög filozófusok megjelenése a dekadencia szimptomája; az antihellén ösztönök kerekednek felül...

Égészen hellén még a „szofista” – Anaxagorasszal, Démokritosszal és a nagy jónokkal

együtt – ám átmeneti formaként csupán; a polisz elveszíti hitét kultúrája kizárólagosságában, valamint a többi polisz fölötti uralkodási jogában...

kicserélik a kultúrát, vagyis az „isteneket” – ezáltal pedig elvesztik hitüket a deus autochthonus kizárólagos jogában... összekeveredik a különböző eredetű jó és gonosz: a határok elmosódnak köztük... Ez a „szofista” –

A „filozófus” viszont a *reakció*: ő a régi erényt akarja... – a [hanyatlás] okait az intézmények hanyatlásában látja, a régi intézményeket akarja – a hanyatlást a tekintély hanyatlásában látja: új tekintélyeket keres (külföldi utazásokban, idegen irodalmakban, egzotikus vallásokban...) – az eszményi poliszt akarja, miután a „polisz” fogalma elavult már (körülbelül ahogy a zsidók őrizték meg „népként” magukat, miután szolgaságba estek): minden zsarnok iránt érdeklődnek: az erényt a *force majeure*-rel (erőszakkal – *szerk.*) akarják helyreállítani –

Apránként minden eredeti hellén minőséget felelőssé tesznek a hanyatlásért (és Platón pontosan olyan hálátlan Homérosszal, a tragédiával, a retorikával és Periklészszel szemben, mint a próféták Dáviddal és Saullal szemben) – *Görögország hanyatlását úgy fogják föl, mint ellenvetést a hellén kultúra alapjaival szemben: a filozófusok alapvető tévedése* – következtetés: a görög világ tönkremegy. Ok: Homérosz, a mítosz, az antik erkölcsiség stb.

A filozófus-értékítélet *antihellén* fejlődése: – az egyiptomi („élet a halál után”, mint ítélet...); – a szemita (a „bölcshelyesség”, a „sejk”); – a püthagorasz, a földalatti kultuszok, hallgatás, a túlvilág mint a remítés eszköze; a *matematika*: vallási becsülés, kapcsolatféle a világmindenséggel; – a papi, az aszketikus, a transzcendens; – a *dialektika* – úgy gondolom, ez már Platónnál is undorító és pedáns fogalom-kufárkodás. – A jó szellemi ízlés hanyatlása: már nem érzik minden közvetlen dialektika lármás csúfságát.

A két dekadencia-mozgalom és szélsőség párhuzamosan halad: a) az érzéki, buja, bűbajosán romlott, pompa- és művészetkedvelő dekadencia, b) valamint a homályló, vallásos-morális pátosz, a sztoikus ön-keményítés, a platonikus érzék –megrágalmazás, a talaj előkészítése a kereszténység számára...

428

Milyen messzire megy a pszichológusok romlottsága a morális idioszinkrázia folytán: – Egyetlenegy régi filozófusnak sem volt bátorsága ahhoz, hogy vállalja a „nem-szabad akarat” elméletét (tehát a moralitást tagadó elméletet); – egyiküknek sem volt bátorsága ahhoz, hogy azt a tipikus örömet, azt a fajta örömet (a „boldogságot”) hatalomérzésként definiálja; mert a hatalom öröme *amorálisnak* számított; – senkinek sem volt bátorsága az emberi nem (faj vagy polisz) szolgálatában az erényt (egy hatalom akarása) egy amoralitás következményének fölfogni (mert a hatalom akarása amorálisnak számított).

A morál egész fejlődése folyamán az igazság nem jelenik meg soha: fikció lesz minden fogalom-elem, amellyel dolgoznak; minden pszichologica, amelyekhez tartják magukat, hamisítvány; a logika minden formája, amelyeket a hazugság e birodalmába becsempésznek, szofizmus. A morál-filozófusokat a következő tünteti ki: az intellektus minden tisztaságának, minden önfegyelmének, önnevelésének tökéletes hiánya: a „szép érzéseket” érveknek tartják; „dagadó keblüket” Isten fűj tat ójának... A morálfilozófia a szellem történetének legsikamlósabb része.

Az első nagy példa: a morál nevében, a morál patronálásával hallatlan disznóságot követtek el, valójában minden tekintetben *dekadenciát* üztek.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé aényt, hogy a nagy görög filozófusok képviselik a görög kitűnőség minden *dekadenciáját*, és ragályossá teszik azt... Ez a szinte absztrakttá alakított „erény” volt a legnagyobb csábítás, hogy az ember absztrakttá tegye önmagát, azaz hogy kiszabaduljon...

Roppant nevezetes pillanat ez: a szofisták szinte súrolják az első *morálkritikát*, az első bepillantást a morálba... – a morális értékítéletek többséget (földrajzilag relatíve) egymás

mellé állítják – és értésre adják, hogy minden morál dialektikusan igazol[ható] – vagyis megsejtik, hogy a morál megokolására irányuló minden kísérlet szükségképpen és feltétlenül szofisztikus – e tételt később minden nagy antik filozófus, Platóntól kezdve, a legemelkedettebb stílusban bizonyítja, egészen Kantig; – ők posztulálják az első igazságot, vagyis hogy „magánvaló morál”, „magánvaló jó” nem létezik, csalis „igazságot” emlegetni e téren.

Hol volt vajon az intellektuális tisztesség akkoriban?

A szofisták görög kultúrája a görög ösztönvilág fölé nőtt: a periklészi kor kultúrájához tartozik, mégpedig olyan szükségszerűen, mint ahogy Platón nem tartozik ide: e kultúra elődeit Hérakleitoszban és Démokritoszban tiszteli, a régi filozófia tudományos típusaiban; kifejezését Tuküdidész magas kultúrájában találja meg – és, igaza végső soron bebizonyosodott: az ismeretelmélet és morális megismerés minden haladása megerősíti a szofistákat... Mai gondolkodásmódunk igen nagy mértékben hérakleitoszi, démokritoszi és protagoraszi... elég lenne annyit mondani, hogy protagoraszi: mivel Protagorasz egyesítette magában Hérakleitoszt és Démokritoszt.

Platón: nagy Cagliostro – gondoljuk csak meg, hogyan ítélte meg őt Epikurosz; hogyan ítélte őt meg Timon, Pürrosz barátja – Platón becsületessége talán minden kétségen felül áll? ... De azt legalább tudjuk, hogy az abszolút igazságot akarta tanítani, amely pedig még feltételeken sem volt igaz nála: vagyis a „lelkek” elkülönült létezését és különálló halhatatlanságát.

429

A *szofisták* nem egyebek, mint egyszerűen realisták: az érték rangját adják a mindenki számára közös értékeknek és gyakorlatnak – van hozzá bátorságuk, mint ahogy minden erős szellemnek, hogy tudatában legyenek tulajdon amoralitásuknak...

Azt hisszük talán, hogy ezeket a kis szabad görög városokat, amelyek szinte fölzárták volna egymást dühből és féltékenységből, emberbaráti és jogkövető elvek vezérelték? Talán szemrehányást tennék Tuküdidésznek a beszédért, amelyet athéni küldötteknek adott a szájába, amikor a méliosziakkal a végromlásról vagy megadásról tárgyaltak?

Csak vérbeli képmutatók tudtak volna az erényről beszélni ilyen rettentő feszültség közepette – vagy kívülállók, remeték, menekültek, olyan emberek, akik kivándoroltak a valóságból... csupa olyan ember, aki tagadott, hogy életben maradjon –

A szofisták görögök voltak: amikor Szókratész és Platón az erény és az igazságosság pártjára állt, akkor zsidók voltak, vagy nem tudom, kicsodák. – Grote taktikája a szofisták védelmében hamis: becsületes embereknek, a morál mintaképeinek állítaná be őket – míg becsületük abban állt, hogy nem akartak csalni a nagy szavakkal és az erényekkel...

430

Minden morális oktatás nagy racionalitása mindig az volt, hogy igyekeztek itt elérni egy ösztön biztonságát: tehát nem a jó szándék és nem is a megfelelő eszköz jutott el először a tudatig. Az embernek úgy kellett megtanulnia a cselekvést, ahogyan a katona gyakorlatozik. Valójában ez az öntudatlanság minden tökéletesség sajátossága: még a matematikus is öntudatlanul végzi kombinációit...

Mit jelent hát Szókratész reakciója, aki a dialektikát az erényhez vezető útként ajánlotta, és jót szórakozott rajta, amikor kiderült, hogy a morál logikailag nem igazolható?... De hát ez a jó oldalai közé tartozik – öntudatlanság nélkül nem ér semmit !...

Pontosan a görög ösztönök megszűntét jelenti, mintha a személyes kiválóság bizonyíthatósága volna az első feltétel. Maguk a felbomlás, a morális romlás típusai ők, ezek a nagy „erényesek” és szószátyárok...

In praxi ez azt jelenti, hogy a morális ítéleteket már kitepték meghatározottságukból, amelyből elősarjadtak, és amelyből értelmüket merítették, görtig és görögpolitikai talajukból kiszakították őket, és természetellenessé tették a szublimáció látszatával. A „jó”, az

„igazságos” nagy fogalmai megszabadultak előfeltételeiktől, amelyekhez tartoztak, és mint szabadabbá vált ideák, a dialektika tárgyai lettek. Igazságot keresnek mögöttük, entitásoknak vagy entitások jeleinek tekintik őket: világot költenek maguknak, ahol otthon vannak, ahonnan származnak...

In summa: az arcátlanság már Platónnál a tetőpontjára jutott... És még fel kellett találni az *absztrakt-tökéletes* embert: aki jó, igaz, bölcs és dialektikus – röviden: az antik filozófia madárijesztőjét, e minden talajból kitépett palántát; egy meghatározó, szabályozó ösztönök nélküli emberséget; olyan erényt, amely okokkal „bizonyítja” önmagát. Vagyis magát a tökéletesen abszurd individuumot! A magánvaló természetellenességet!...

Röviden: a morálértékek természetellenessé tételének az volt a következménye, hogy megalkottak egy elfajzott *embertípust* – a „jót”, a „boldogot”, a „bölcset” – Szókratész az emberiség történelmében a legmélyebb perverzitás pillanata.

431

Szókratész. – Az ízlés ezen fordulata a dialektika irányába nagy kérdőjel. Voltaképpen mi történt? – Szókratész, a *roturier* (nem arisztokrata – *a ford*), aki végrehajtotta, az előkelő ízlés fölé kerekedett e fordulattal, sőt legyőzte az előkelő emberek ízlését: – a dialektikával diadalmaskodott a csöcselék. Szókratész előtt minden jó társaság elutasította a dialektika használatát; úgy gondolták, blamálja használóját; az ifjúságot óvták tőle. Mire jó az okok ilyenén kitergetése? Mire jó az egész bizonyítás? A többiekkel szemben itt a tekintély: parancsoltak: és ez elég volt. Egymás között, inter pares, a származás ugyancsak tekintély, és végső soron, „értjük egymást”! Nem akadt hely a dialektika számára. Bizalmatlanok voltak az érvek ilyen nyílt feltárásával szemben. Tisztességes dolgokat nem szokás így közszemlére állítani. Van valami tisztességtelen abban, ha mind az öt ujjunkat megmutatjuk. Ami „bizonyítható”, nem sokat ér! – Minden párt szónoka ösztönösen tudta egyébiránt, hogy a dialektika bizalmatlanságot kelt és nem nagyon meggyőző. Semmit sem könnyebb megszüntetni, mint a dialektika hatását. A dialektika csak végveszélyben alkalmazható. Nehéz helyzetben kell lenni, kényszerítve arra, hogy ki kell csikarni a igazunkat: más helyzetben nem használatos a dialektika. Ezért a zsidók dialektikusok voltak, az volt Reineke Fuchs is, Szókratész úgyszintén. Kíméletlen eszköz van a kezükben. Zsarnokoskodni lehet vele. Használóját blamáló győzelmet eredményez. Bizonyítékot nyújt át áldozatának arról, hogy nem idióta. A többiekben tehetetlen dühöt idéz elő, míg használója hűvös marad, diadalittas ésszerűségében – megfosztja az ellenfelet intelligenciája erejétől. – A dialektikus ironiája a csöcselék-bosszú egyik formája: az elnyomottak féktelensége a szillogizmus hideg késszúrásaiban tör ki...

Platónnál, mint a túlfeszített érzékiség és lelkesedés emberénél, olyan erős volt a fogalom varázslata, hogy önkéntelenül is ideális formaként tisztelte és istenítette. Dialektika-részegség: a tudat ennek segítségével uralkodik önmagán – mint a hatalom akarásának eszközével.

432

Szókratész problémája. – A két ellentétes dolog: a tragikus gondolkodás és a *Szókratészt* gondolkodás – az élet törvényével mérve.

A szókratészi gondolkodás mennyiben dekadenciajelenség? A robosztus egészség és erő milyen mértékben mutatkozik meg a tudományos ember habitusának egészében, a dialektikában és hatékonyságban, valamint az önfegyelemben (– a plebejus egészsége; gonoszúsága; esprit frondeur, ennek éleselméjűsége, *canaille au fond* [velejeig csöcselék – *a szerk.*]; az okosság tartja kordában őket: „csúnya”).

Csúnyává tétel: az öngúny, a dialektikus sivárság, a zsarnoki okosság a zsarnok ellen (az ösztön ellen). Minden eltúlzott, excentrikus, Szókratész karikatúrája, buffó, testében Voltaire ösztöneivel; fölfedez egy újfajta Agont – ő az első vívómester Athén vezető köreiben; nem mást képvisel, mint a legnagyobb okosságot: ezt „erénynek” nevezi (– menekülésként találja ki, nem saját, szabad választásából volt okos, hanem *de rigueur* [megkövetelték tőle – *a*

szerk.]); uralkodott magán, hogy ne affektusokra, hanem meghatározott okokra támaszkodva bocsátkozzon harcba – Spinoza ravaszsága ez – szálakra bontani az affektus-tévedéseket... fölfedezni, hogy mindenkit milyen könnyű megfogni, akiben fölkeltik az indulatokat, valamint fölfedezni, hogy az affektusokban nincs semmi logika; az öngúnyban szerzett gyakorlat, hogy gyökereinél semmisítsék meg a neheztelés-érzést.

Igyekszem megérteni, milyen részleges és idioszinkratikus állapotokból vezethető le a szókratészi probléma: egyenlővé tette a következőket: ész = erény = boldogság. Az azonosságtan ezen abszurdításával elvárásolt: az antik filozófia ettől nem szabadult meg többé soha...

Az objektív érdekek abszolút hiánya: a tudomány gyűlölete; hevesen idegenkedik attól, hogy önmagát problémaként fogja föl. Akusztikus hallucinációk Szókratésznél: morbid elem. Ha a szellem gazdag és független, nemigen adja le magát a morális kérdésekhez. Hogyan lehet az, hogy Szókratész morál-monomániás? – Végveszélyben minden „gyakorlati” filozófia azonnal az előtérbe kerül. Morál és vallás, ha nagy fontosságot tulajdonítanak nekik, a végveszély jelei.

433

– Az okosság, világosság, szigor és logikusság mint fegyverek az ösztönök vadsága ellen. Utóbbiak minden bizonnyal veszedelmesek és hanyatlást idéznek elő: egyébként semmi értelme sem volna az okosságot egészen a zsarnokságig fejleszteni. Az okosságból zsarnokot csinálni: – de ehhez az ösztönöket kell zsarnokká tenni. Ez a probléma. – Ez akkoriban nagyon időszerű volt. Az észből = erény = boldogság lett.

Megoldás: – A görög filozófusok belső tapasztalásaik ugyanazon alapvető tényének talaján állnak, mint Szókratész: ötlépésnyire a túlzástól, az anarchiától, a kicsapongástól – teljességgel *dekadens* emberek ők. Szókratészt orvosnak érzik: logika mint a hatalom, az önuralom, a „boldogság” akarása. Az ösztönök vadsága és anarchiája Szókratésznél dekadencia-szimptóma. A logika és az éleslátás túlburjánzása hasonlóképpen. Mindkettő abnormális és összetartoznak.

Kritika. A dekadencia elárulja magát e „boldogsággal” való foglalatosságban (azaz a „lélek üdvével”, vagyis azzal, hogy az ember a helyzetét veszélynek érzi). Az érdek fanatizmusa a boldogságban az alap beteg voltára utal: ez az érdek életfontosságú volt. Ésszerűnek, józannak lenni vagy tönkremenni ez volt akkor az emberek előtt álló *alternatíva*. A görög filozófusok morálja mutatja, hogy veszélyben érezték magukat...

434

Miért ment ki minden a szerepjátásra? – A kezdetleges pszichológiának – amely csak az ember tudatos momentumait vette okoknak, amely a „tudatosságot” a lélek attribútumának tartotta, és akaratot (vagyis szándékot) keresett minden cselekvés mögött: – csak a következő kérdésekre kellett válaszolnia: először, *mit akar az ember?* – Válasz: a boldogságot (hatalmat nem volt szabad mondani, mert az *amorális* lett volna); – következésképpen az ember minden egyes cselekedetében az a szándék van, hogy elérje a boldogságot – másodszor: miért van az, hogy az ember nem mindig éri el a boldogságot? Mert rossz eszközöket választott. – *Mi a boldogság elérésének csálhatatlan eszköze?* Válasz: Az *erény*. – Miért az erény? Mert ez a legnagyobb ésszerűség, és mivel az ésszerűség kizárja a tévedést az eszköz megválasztásában; – mint ész, az erény a boldogság útja... – a dialektika az erény állandó eszköze, mert kizárja az intellektus valamennyi zavarát és az összes érzelmet is.

Valójában az ember *nem* akarja a boldogságot... az öröm (kém) a hatalom érzése: ha az affektusokat kizárják, akkor kizárják azokat az állapotokat is, amelyek a legtöbb hatalomérzést, tehát a legtöbb örömet adják. – A legnagyobb ésszerűség hüvös, tiszta állapot, amely távol áll attól, hogy megadja a boldogságnak azt az érzetét, amelyet mindenféle mámor hoz magával...

Az antik filozófusok minden mámorító dologgal harcba álltak – mindennel, ami a tudat

abszolút hüvösséget és semlegességét csorbította volna – ... következtetések voltak hamis előfeltevésekben: hogy a tudatosság magas, legfelsőbb állapot, a tökéletesség előfeltétele – míg ennek éppen az ellenkezője igaz —

Semmiféle cselekvés nem tökéletes, ameddig akarják, ameddig tudatosul. Az antik filozófusok voltak a gyakorlat legnagyobb kontárai, mivel elméletileg a kontárságra ítélték magukat... In praxi minden a színészkedésre ment ki: – és aki erre rájött, mint például Pürrosz, az úgy ítélte, mint bárki más, vagyishogy jóság és tisztesség dolgában a „kisemberek” magasan a filozófusok fölött állnak.

Az ókor minden mélyebb természete undorodott az *erény filozófusaitól*: vizzálykeltőket és színészeket láttak bennük – *Platón* megítélése: *Epikurosz* és *Pürrosz* részéről.

Eredmény: Az élet gyakorlatában, türelemben, jóságban és kölcsönösségben a kisember a filozófus fölött áll. Körülbelül így ítélte meg Dosztojevszkij vagy Tolsztoj a muzsikokat: ők filozofikusabbak a gyakorlatban, bátrabban néznek szembe az élet követelményeivel...

435

A filozófus bírálatához. – A filozófusok és moralisták öncsalása, hogy kikerülnek a dekadenciából, ha küzdenek ellene. Ez akaratukon kívül áll; de bármennyire kevésbé ismerik is el, később rájön az ember, hogy a dekadencia legerőteljesebb előmozdítói közé tartoztak.

Görögország filozófusai, például *Platón*: leválasztotta az ösztönöket a poliszról, a versengésről, a katonai helytállásról, a művészetről és a szépségről, a misztériumokról, a hagyományokba és a nagyatyákba vetett hitről... a nemes lelkek csábítója volt ő, Szókratészen, a roturier-η keresztül... tagadta az „előkelő görög” minden előfeltételét, hétköznapi dialektikát űzött, konspirált a zsarnokkal, a jövő politikájával foglalkozott, és példát szolgáltatott az ösztönök teljes leválasztására a régitől. Mindenben mélységesen és szenvedélyesen antihellén...

E nagy filozófusok mind a dekadencia tipikus formáira szolgálnak példával: a morális-vallási idioszinkráziára, az anarchizmusra, a nihilizmusra (αδιάφορα), a cinizmusra, a keményszívúségre, a hedonizmusra, a reakcionizmusra.

E hanyatló jellemekben a „boldogság”, az „erény”, a „lélek üdve” kérdése a *fiziológiai ellentmondásosság* kifejeződése: már hiányzik az ösztönökből a súlypont, a hová?

436

A dialektika és az észbe vetett hit milyen mértékben nyugszik még *morális* előítéleteken? *Platón*nál, mint a jó érthető világának egykori lakói, még azon kor örökségének birtokában vagyunk: a jóból származó isteni dialektika minden jóhoz elvezet (– vagyis mintegy „visszavezet” hozzá –). *Descartes*-nak szintén volt fogalma róla, hogy egy keresztény-morális alap-gondolkodásmódban, amely hisz a Jóistenben mint minden dolgok teremtőjében, Isten valóságosságának egyedüli biztosítéka érzékeink ítéleteiben gyökerezik. Érzékeink és ésszerűségünk vallási megszentelésétől és biztosítékától eltekintve – honnan vennénk ajra a jogot, hogy a létezésben bízzunk? A moralista bizalom hanyag non plus ultrája, hogy a gondolkodás a valóság mértéke – hogy ami nem gondolható el, az nincs – (hogy a dolgok mélyén lényegi igazság-princípium rejtőzik) – önmagában örült feltételezés, amelynek tapasztalatunk minden pillanatban ellentmond. Képtelenek vagyunk bármit is elgondolni, amennyiben van...

437

A tulajdonképpen *görög filozófusok* a Szókratész előttiak: Szókratésszel valami megváltozik. Ok mind előkelő személyiségek, akik távol élnek néptől és szokásoktól, sokat utaznak, komolyak, egészen a komorságig, lassú tekintettel, és nem idegenek számukra az államügyek és a diplomácia. Megsejtik a dolgok nagy koncepciói lényegét: ők maguk képviselik ezeket, és rendszerbe illesztik magukat. Semmi egyéb alapján nem alkothatunk pontosabb képet a görög szellemről, mint ezen típusok hirtelen bősége, a filozófiai eszmény nagy lehetőségei keresetlen tökéletességének elénk tárása alapján. – A jövő alakjai közül csak

egyetlenegy eredeti alakot látok: egy későn jövőt, de aki szükségképpen utolsó..., *Pürroszt*, a nihilistát... O ösztönösen száll szembe mindennel, ami időközben a csúcsra érkezett: a szókratikusok, Platón.

Pürrosz Protagoraszon át visszatér Démokritoszhoz... Hérakleitosz művészoptimizmusa –

A bölcse fáradtság: Pürrosz. Az alacsony sorúak között élni és alacsony sorú módon. Nincs büszkeség. Egyszerűen él; tiszteli és hiszi, amit mindenki. Résen áll mindennel szemben, ami inflálódik, mint például tudomány, szellem... Egyszerű: leírhatatlanul türelmes, gondos, *ἀπαυεία* szerény, apatikus, *πραύτης* vagy inkább *πραότης* (gyöngéd – görög; – *a ford.*). Görögország buddhistája, aki az iskolák zűrzavara közepette nőtt fel, későn érkezett, fáradtan; a fáradtak tiltakozása a dialektikusuk ügybuzgalma ellen; a fáradt ember hitetlensége minden dolgok fontosságában. Láta Nagy Sándort, és látta az indiai vezeklőket is. Az ilyen kései és kifinomult emberre minden alantas, szegényes, sőt idióta dolog csábítóan hat. Narkotizálja őt; fellazítja: Pascal. Másrészt pedig a tömegben, a többi ember sokadalmában, valami melegséget éreznek: melegségre van szükségük e fáradtaknak...

Leküzdeni az ellentmondást; csak semmi verseny; csak semmi kitüntetés; tagadni a görög ösztönöket. – Pürrosz a nővérével élt együtt, aki bábaasszony volt. –

Elrejteti a bölcsességet, hogy ne tüntessen ki; szegényességbe, rongyokba öltöztetni inkább; végrehajtani a legalantasabb feladatokat is: a piacra menni és szopós malacokat árulni... Édesség; világosság; közöny; semmi olyan erény, amely külsőségekkel jár. Az erényben is egyenlőnek lenni mindenkivel: önmagunk végső leküzdése, utolsó közöny.

Pürrosz, mint Epikurosz, a görög dekadencia két formája: osztoznak a dialektika gyűlöletében és minden látványos, színészi erény utálatában – akkoriban e kettőt együtt filozófiának hívták; – amit szeretnek, szándékosan (lebecsülik, leértékelik); közönséges, sőt megvetett neveket választanak ezeknek; olyan állapotot találnak ki maguknak, amelyben nem betegek, nem egészségesek, nem élnek, nem is halottak... Epikurosz naivabb, idillikusabb, háládatosabb; Pürrosz többet utazott, kiéltebb, nihilistább... Élete tiltakozás volt a nagy identitástan ellen (*boldogsága erény = megismerés*). Nem a tudomány által találjuk meg az igaz életet: a bölcsesség nem tesz „bölcsé”... Az igaz élet nem akarja a boldogságot, nem törődik a boldogsággal...

438

A „régí hit” elleni küzdelem, ahogy azt Epikurosz vállalta, szigorú értelemben az előzetesen létező kereszténység elleni harc volt, – harc a máris elsötétedett, agyonmoralizált, bűntudattól átjárt, öreg és beteg világ ellen.

Nem az ókor „erkölcsi romlása”, hanem pontosan az agyonmoralizálás az előfeltétele, hogy a kereszténység úrrá lehetett ezen a világon. A morál-fanatizmus (röviden: Platón) szétrombolta a pogányságot, amikor értékeit átértékelte, és ártatlanságát megmérgezte. – Végre meg kellene értenünk, hogy ami ott elpusztult, az valami igazán *magasabb* rendű volt annál, ami úrrá lett rajta! – A kereszténység a pszichológiai romlásból nőtt ki, csak romlott talajba tudott gyökeret eresztetni...

439

Tudományosság: dresszúra vagy ösztön. – A görög filozófusoknál figyeltem meg az ösztönök alkonyát: egyébként nem tudtak volna olyan csúfosan melléfogni, hogy a tudatos állapotot értékesebbnek tételezzék. – A tudat intenzitása fordított arányban áll az agyi közvetítés könnyedségével és gyorsaságával. – A görög filozófusoknál akkoriban az ezzel ellentétes vélekedés uralkodott az ösztönnel kapcsolatban: ami mindig a legyöngült ösztönök jele.

A *tökéletes életet* valóban ott kell keresnünk, ahol a legkevésbé tudatosult (vagyis a legkevésbé van tudatában logikájának, érveinek, eszközeinek, szándékainak, hasznosságának). – A visszatérés a *bon sens*, a *bon homme*, a mindenféle „kisember” tényéhez – generációk felhalmozott becsületessége és okossága, amely sohasem tudatosul és

kissé tart is az elvekké rendeződéstől – az ésszerű erények iránti vágy nem ésszerű... egy filozófus ilyen vággyal csak lejárhatja magát.

440

Ha a moralitás – vagyis finomság, elővigyázatosság, becsületesség, őszinteség – mintegy fölhalmozódott is nemzedékek hosszú sorának gyakorlata révén, e felhalmozódott erények összes ereje abba a szférába sugárzik ki, ahol legritkább a tisztesség, vagyis a szellemi szférába.

..”

Minden tudatosulásban az organizmus rossz közérzete fejeződik ki: valami újat kell megkísérelni, semmi sem elég jó, mindenütt fáradozás, feszültség, túlzott ingerlékenység – ez pontosan a tudatosulás... A génusz az ösztönben gyökerezik; a jóság ugyancsak. Csak akkor cselekszünk tökéletesen, ha ösztönösen cselekszünk. Morálisan is szemlélve minden tudatosan lezajló gondolkodás merő kísérlet, többnyire a morál visszatükröződése. A tudományos becsületességet mindig kikapcsolják, ha a gondolkodó filozofálni kezd: tegyük csak egy próbát, tegyük mérlegre a legbölcsebb embereket, a morálról beszélgetve őket...

Bizonyítható, hogy minden tudatosan lezajló gondolkodás sokkal alacsonyabb morális szintet képvisel, mint az a gondolkodás, amelyet az ösztönök vezérelnek.

441

A Szókratész, Platón és az összes szókratészi iskola elleni harc abból az erős, mélyben gyökerező ösztönből indul ki, hogy az embert nem teszik jobbá, ha igyekeznek bizonyítani és megalapozni előtte az erényt.

Végző soron elég gyalázatos tény, hogy a versenyösztön minden ilyen született dialektikust arra kényszerített, hogy személyes képességét a legértékesebbként állítsa be, és minden egyéb jó dologról azt állítsa, hogy az képességétől függ. Ennek az egész „filozófiának” következő a tudományellenes szelleme: nem enged a jussából.

442

Rendkívüli ez! Már a görög filozófia kezdeteitől egy tudományellenes harccal találjuk szemben magunkat, ismeretelméleti eszközökkel, vagyis egyfajta székszissel: és mi célból? Mindig a *morál* javára...

A fizikusok és az orvosok gyűlölete. – Szókratész, Arisztipposz, a megariak, a cinikusok, Epikurosz, Pürrosz – általános támadás a megismerés ellen a morál védelmében... A dialektikát ugyancsak gyűlölik... – Marad egy probléma: közelednek a szofisztikához, hogy megszabaduljanak a tudománytól. – Másrészt viszont minden fizikus teljességgel arra kényszerül, hogy az igazság, az igaz lét sémáját alapjaiba fölvegye: például az atom, a négy elem (a leendő egymás mellé helyezésével [*juxtaposition*] kezdik magyarázni a sokféleséget és a változást –). – Az érdek objektivitása iránti megvetést oktatják: visszatérés a gyakorlati érdekekhez, minden ismeret személyes hasznosságához...

A tudomány elleni harc a következők ellen irányul: 1. ennek pátosza (objektivitása) ellen 2. eszközei ellen (vagyis hasznossága ellen), 3. eredményei ellen (mint gyermekdedség).

Ugyanaz a harc ez, amelyet később majd az egyház is megvív a jámborság nevében: örökli az antikvitás egész arzenálját e harchoz. – Az ismeretelmélet ugyanazt a szerepet játssza itt, mint Kantnál és az indiaiaknál... – Nem sokat kell törődni vele: szabadon akarunk menni „utunkon”.

Voltaképpen mi ellen védekeznek? A kötöttség ellen, a törvényesség ellen, a kényszer ellen, hogy kart karba öltve kell menni –: azt hiszem, ezt nevezik szabadságnak. ..

199

Ebben a dekadencia fejeződik ki: a szolidaritás ösztöne annyira elfajzott, hogy a szolidaritást zsarnokságnak érzik: nem akarnak tekintélyt, nem akarnak szolidaritást, nem akarnak „betagozódni” és egyszerre lépni, megvetik e végtelenül lassú haladást. Gyűlölik a lépésben járást, a tudomány tempóját, e kényelmeskedést, e megérkezni nem-akarást, a nagy lélegzetvételt, a tudományos embernek ezt a személyes közönyét –

A morál alapvetően ellenséges a tudománnyal szemben: már Szókratész is ellenséges volt vele – éspedig azért, mert a tudomány olyan dolgokat tekint fontosnak, amelyeknek semmi dolga „jóval” és „rosszal”, következésképpen a szempontjukból nem olyan fontos a „jó” és a „rossz” érzése. A morál ugyanis azt akarja, hogy az egész ember és az ember egész ereje őt szolgálja: olyan ember tékozlásának tekinti, aki nem elég gazdag a tékozláshoz, ha az ember növényekkel és csillagokkal kezd komolyan foglalkozni. A tudomány ezért hanyatlott olyan rohamosan Görögországban, miután Szókratész megfertőzte a moralizálás betegségével; másodsor sohasem érkezett el olyan magasságokba, mint Démokritosz, Hippokratész és Tuküdidész gondolkodásának idejében.

A *filozófus* és a *tudományos* ember problémája. – A kor befolyása; depresszív szokások (kuporgás a szobában a la Kant). Túlfeszített munka; az agy elégtelen táplálása; olvasás. – Lényegesebb: az általánosságok felé tartó tendencia már nem *dekadencia-szimptóma-e*: objektivitás mint akarat-széthullás (ilyen távol maradni képesnek lenni...). Nagy adiaforát feltételez ez az erős ösztönökkel szemben: bizonyos elszigeteltséget, kivételes álláspontot, ellenállást a normális ösztönökkel szemben.

Típus: elszakadás a hazából, egyre távolabb tőle, fokozódó exotizmus, a régi imperatívuszok hangjának elnémulása — az állandóan ismétlődő kérdés: hová? („boldogság”) a szervezeti formákból való kiszakadás, a kitörés lehetőségének jele.

Probléma: vajon a *tudományos* ember sokkal inkább *dekadencia-szimptóma-e*, mint a *filozófus* – egészként nem szakadt el, csak egy része van abszolút a tudásnak szentelve, bizonyos szempontot, optikát igyekezvén begyakorolni –, szüksége van egy erős faj minden erényére és egészségre is – nagy szigor, férfiaság, okosság. – Inkább a kultúra sokféleségének szimptómája, mint a kultúra megfáradása. A *dekadencia-tudós* rossz tudós. Míg a *dekadencia-filozófus* eddig legalábbis tipikus *filozófusnak* számított.

A *filozófusok* között semmi sem ritkább az *intellektuális becsületességnél*: ők talán ennek épp homlokegyenest az ellenkezőjét mondják – sőt talán még el is hiszik maguknak, amit mondanak. Ám egész művük azt hozza magával, hogy csak bizonyos igazságokat engednek meg; tudják, mit kell bizonyítaniuk; *filozófusokként* majdhogynem arról ismerik föl egymást, hogy ezen „igazságokkal” kapcsolatban egyetértenek. Ilyenek például a morális igazságok. Ám a morálba vetett hit még nem bizonyítja a moralitást: vannak esetek – és a *filozófusok* esete is ilyen, amikor az ilyen hit egyszerűen *amorális*.

Mi a visszahúzó erő a filozófusban? – Hogy tulajdonságait a legértékesebb javak eléréséhez szükséges és egyedül üdvözítő tulajdonságokként oktatja (például a dialektika, Platónnál). – Hogy mindenféle embert gradatim igyekszik fölemelni a saját típusához, mint a legfőbb típushoz. – Hogy lesajnálja, kevésre értékeli, amit általában sokra tartanak – szakadékot létesít a legnagyobb papi és a világi értékek között – hogy tudja, mi az igaz, mi az Isten, mi a cél, melyik az út – a tipikus *filozófus* itt abszolút dogmatikus; – szkepszisre csak azért van szüksége, hogy dogmatikusan beszélhessen legfőbb ügyéről.

A *filozófus* vetélytársaival, például a tudománnyal szemben: itt szkeptikus lesz; itt fenntart magának egy megismerési formát, amelyet a tudományos embertől elvitat; itt a pappal kéz a kézben halad, mivel [nem] akarja az ateizmus, a materializmus látszatát kelteni; a magára irányuló támadást a morál, az erény, a vallás, a rend elleni támadásnak tekinti – nagyon ügyesen tudja ellenfelét „csábítóként” és „alattomos emberként” rossz hírbe hozni – itt kéz a kézben halad a hatalommal.

A *filozófus* harcban egyéb *filozófusokkal*: igyekszik arra kényszeríteni őket, hogy az

anarchista, a hitetlen, az autoritás ellenzője látszatát keltsék. – In summa: amikor harcol, úgy harcol, akár a pap, mint a papság.

[3. A filozófusok igazsága és tévedése]

448

Kant így definiálja a filozófiát: „Az ész határaival foglalkozó tudomány” !!

449

A filozófia, mint az igazság fölfedezésének művészete: Arisztotelész szerint. Ezzel szemben állnak az epikureisták, akik a tudat Arisztotelész-féle szenzualista elméletét használták föl: iróniával vetették el az igazság kutatását; „filozófia mint az élet művészete”.

450

A három nagy naivitás:

A megismerés mint a boldogság eszköze (mintha...) mint az erény eszköze (mintha...) mint az „élet tagadásának” eszköze – amennyiben a csalódás eszköze – (mintha...)

451

Mintha létezne „igazság”, amelyhez valahogy közeledni lehetne –!

452

A tévedés és a tudatlanság – végzetes. – Az a megállapítás, hogy elérkeztünk az igazsághoz és ezzel vége a tévedéseknek és a tudatlanságnak, minden idők lehető legnagyobb félrevezetése.

Tegyük fel, hogy elhiszik: akkor a vizsgálódásra, a kutatásra, az előrelátásra, a kísérletezésre irányuló akarat megbénul: csak arcátlanul érvényesülhet, vagyis az igazságban való kételkedésként...

Az „igazság” azért végzetesebb a tévedésnél és a tudatlanságnál, mert leköti azokat az erőket, amelyekkel a felvilágosításon és a megismerésen dolgoznak.

A lustaság affektusa fogja most pártját az „igazságnak”; – „A gondolkodás ínség, nyomorúság!”, csakúgy, amint a rend, a szabály, a birtoklás boldogsága, a bölcsesség büszkesége – vagyis a hiúság in summa – kényelmesebb engedelmeskedni, mint vizsgálódni..., hízelgőbb azt gondolni, „birtokomban az igazság”, semmint csak sötétséget látni magunk körül... – mindenekelőtt: megnyugtató, bizalmat kölcsönöz, megkönnyíti az életet – „megjavítja” a jellemet, amennyiben mérsékli a bizalmatlanságot... „a lélek békéje”, a „lelkiismeret nyugalma”, mind csak afféle kitalálás, amely azzal a feltétellel lehetséges, hogy igazság létezik. „Gyümölcséről ismerszik meg...” Az „igazság” azért igazság, mert megjavítja az embereket... a folyamat halad tovább: minden jót, minden sikert az „igazság” számlájára kell írni...

Ez az erő bizonyítéka: a boldogságot, az elégedettséget, a közjólétet és az egyéni jólétet mind a morálba vetett hit következményeként értelmezik... – ennek fordítottja: a siker elmaradását a hit hiányából levezetni –

453

A tévedés okai éppen úgy gyökereznek az emberi jóakaratban, mint a rosszban –: ezerszer is elrejtje maga elől a valóságot, meghamisítja, mert nem akar szenvedni jóakaratótól. – Isten például mint az emberi sors irányítója: vagy a saját kis sorsának interpretációja, mintha bizony mindent a lélek üdve kedvéért gondoltak volna ki, rendeztek volna el – a „filológia” e hiányát, amely finomabb intellektus szemében minden bizonnyal tisztátalanságnak és hamisításnak kell haszon, általában a jóakarat inspirációjának tulajdonítják... – A jóakarat, a „nemes érzések”, az „emelkedett lelkiállapotok” eszközeikben éppen olyan hamisítók és csalók, akár a morálisan elutasított és egoistának kikiáltott affektusok, mint a szeretet, gyűlölet, bosszú.

A tévedéseket kell az embernek a legdrágábban megfizetnie: nagyjából és egészében a „jóakarat” tévedései azok, amelyek a legtöbb kárt okozták. Az embert boldogító örület

kárhozatosabb, mint az, amelyiknek közvetlenül rosszak a következményei: utóbbi élesíti, tisztítja az elmét, bizalmatlanná tesz – előbbi elaltatja az értelmet...

A szép érzelmek, az „emelkedett érzemények”, fiziológiailag szólva, a narkotikumok közé tartoznak: a velük való visszaélésnek ugyanaz a következménye, mint egy másik ópiummal való visszaélésnek – az idegek legyöngülése...

454

A tévedés a legköltségesebb luxus, amelyet az ember megengedhet magának; és ha a tévedés történetesen fiziológiai tévedés, akkor aztán életveszélyes. Miért fizette eleddig az emberiség a legtöbbet, miért bűnhődött a legkeservesebben? Az „igazságaiért”: mert ezek egyben mind in physiologicis tévedések is voltak...

455

Pszichológiai *zavarok*: – a hit iránti vágyat összekeverik az „igazság akarásával” (például Carlyle-nál). Ám a hitetlenség iránti vágyat ugyancsak összekeverték az „igazság akarásával” (– a hittől való megszabadulás igénye – ezer okból; igazságot kapni mindenféle „hívó” ellenében). *Mi inspirálja a szkeptikusokat?* A dogmatikusok gyűlölete – Vagy a nyugalom igénye, a megfáradtság – lásd Pürroszt.

Az igazságtól várt előnyök a belé vetett hit előnyei voltak: – az igazság önmagában lehetett kínos, káros, sőt végzetes is – csak akkor vitatták újra az „igazságot”, ha a győzelem valamelyes előnyöket ígért... például fölszabadulást az éppen aktuális uralom alól.

Az igazság módszertanát nem az igazság motívumai alapján találták ki, hanem a hatalom és az uralomvágy motívumai alapján.

Mivel bizonyítja magát az igazság? A fokozott hatalom érzésével – a hasznossággal – a nélkülözhetetlenséggel – röviden szólva előnyökkel – nevezetesen előfeltevésekkel: milyen legyen az igazság, hogy elismerjük. – Ám ez csupán előítélet: annak jele, hogy nem az igazságról van szó...

Mit jelent például az „igazság akarása” a Goncourt-oknál? Mit a *naturalistáknál*? Az „objektivitás” kritikája.

Mire jó a megismerés? Miért nem inkább tévedni akarunk?... mindig csak a hitet akarták – és nem az igazságot... A hitet teljesen más, ellenkező eszközökkel alkotják meg mint a kutatás metodikáját –: *az előbbi teljesen kizárja az utóbbit* –

456

Ma bizonyos mennyiségű hit elég nekünk ellenvetésül a hit tárgyával szemben, még inkább kérdőjel gyanánt a hívő szellemi egészségét illetően.

457

Vértanúk. – A tiszteleten alapuló minden dolognak, hogy legyőzhessék, támadóra van szüksége, és a támadónak bizonyos rámenős, kíméletlen, sőt szégyentelen gondolkodásmódra... Gondoljuk csak meg, hogy az emberiség évezredekén át csak tévedéseket és igazságokat szentesített, hogy ő maga ezek minden kritikáját a rossz gondolkodás jeleként bélyegezte meg, és így már sajnálkozva vallhatjuk meg önmagunknak, hogy nagyszámú amoralításra volt szükség, hogy a kezdeményezést agresszívvá, akarom mondani ésszerűvé tegye... Meg kell bocsátanunk ezeknek az *immoralistáknak*, hogy magukat mindig az „igazság vértanúi” képében igyekeztek feltüntetni: az az igazság, hogy nem az igazságkeresés ösztöne, hanem a felbomlás, az arcátlan szkepszis, a kaland öröme volt a tagadás hajtóereje –. Egyéb esetekben egyéni eredetű neheztelés tereli őket a problémák területére – azért harcolnak problémákkal, hogy bizonyos személyekkel szemben igazuk legyen. Mindenekelőtt azonban a bosszú lett tudományosan hasznosíthatóvá – az elnyomottak bosszúja, akiket az uralkodó igazságok félreállítottak, sőt elnyomtak...

Az igazságot, akarom mondani a tudományos módszertant olyanok alkották meg s mozdították előre, akik harci eszközt gyanítottak benne – a megsemmisítés eszközét... Olyan apparátusra volt szükségük, mint amilyen azoké, akiket megtámadtak, így akartak

szembenállásuknak megfelelő rangot adni: éppen olyan föltétlen erővel hangoztatták az „igazság” fogalmát, mint ellenfeleik – fanatikusok lettek, legalább is az attitűdben, mert semmilyen egyéb attitűdöt nem vettek komolyan. A többit megtette az üldözés, az üldözött szenvedélye és bizonytalansága – a gyűlölet fokozódott és ennek következtében csökkent a lehetősége, hogy megmaradjanak a tudományosság talaján. Mindannyian éppen olyan abszurd módon akarták, hogy igazuk legyen, mint ellenfeleik... Az olyan szavak, mint „meggyőződés”, „hit”, a vértanúság büszkesége – hátrányos állapotok a megismerés szempontjából. Az igazságok ellenségei végül is újra elfogadták az igazságok eldöntésének egész szubjektív modorát, vagyis az attitűdöket, áldozatokat, heroikus pózokat stb. – felhasználva hosszabbították meg a tudományellenes módszer uralmát.

– Vértanúként kompromittálták a saját cselekedetüket.

458

Veszedelemes különbségtétel „elméleti” és „gyakorlati” között például Kantnál, de a régieknél szintén: – úgy tesznek, mintha a tiszta szellemiség jelentené nekik a megismerés és a metafizika problémáit – úgy tesznek, mintha a gyakorlatot a saját mértékével kellene megítélni, bármilyen választ adna is rá az elmélet.

Az elsővel az én *filozófus-pszichológiámat* szögezem szembe, elidegenedett számíthatásaik és „szellemiségük” még mindig csak egy pszichológiai tény legsápadtabb lenyomatai; abszolút hiányzik belőlük a szabad akarat, minden ösztön, minden eleve meghatározott úton halad...

A második ellen pedig fölvetem a kérdést, vajon ismerjük-e a jó cselekvésének más módszerét, mint hogy mindig jól is gondolkodjunk: utóbbi ugyanis cselekvés, míg az előbbi gondolkodást tételez fel. Van-e egyéb módszerünk az életmód értékének megítélésére, mint ahogyan elmélet értékét is megítéljük: indukciónal és összehasonlítással? ... A naiv emberek úgy vélik, hogy e téren ők jobban tudják, mi a „jó” – a filozófusok meg csak utánuk mondják ezt. Következtetésünk szerint, itt egy hit munkál, egyéb nem...

„Cselekedni kell; következésképpen irányvonalra van szükség” – mondták maguk az antik szkeptikusok is. A döntés sürgőssége, mint érv, bármit is igaznak tartani itt !...

– „Cselekedni nem kell” – mondták következetes testvéreik, a buddhisták, és kiagyaltak egy irányvonalat, amelynek segítségével meg lehet szabadulni a cselekvéstől...

Alkalmazkodni, úgy élni, mint az „egyszerű emberek”, azt tartani jónak és jogosnak, amit ők: ez a csordaöszönnek való alávetettség. Bátorságunkat és szigorunkat olyan szintre kell fejlesztenünk, amelyen az efféle alávetettséget már szégyennek érezzük. Nem szabad kétféle mérték szerint élni!... Az elmélet és gyakorlat nem választható szét! –

459

Hogy semmi sem igaz abból, amit régen igaznak tartottak: hogy amit régen szentségtelennek, tilalmasnak, megvetendőnek, végzetesnek tartottak és nekünk tiltottak – az most dúsan virágzik az igazság meghitt ösvényei mentén.

Ez az egész régi morál immár nem tartozik ránk: már egyetlen fogalmat sem tartalmaz, ami méltó volna a figyelemre. Meghaladtuk – már nem vagyunk elég durvák és naivak ahhoz, hogy hagyjuk, hogy ilyen módon hazudjanak nekünk... Finomabban fogalmazva: túlságosan erényesek vagyunk ehhez...

És ha az igazság a régi értelemben csak azért volt „igazság”, mert a régi morál igent mondott, igent mondhatott rá, akkor ebből az következik, hogy ilyen régi típusú igazság már régóta nincs is... Igazságkritériumunk már távolról sem a moralitás: azzal cáfolunk meg valamely nézetet, hogy kimutatjuk a moráltól való függését, azt, hogy nemes érzelmek inspirálták.

460

Mindezen értékek empirikusak és feltételesek. Ám aki hisz bennük, aki tiszteli őket, az éppen e jelleget nem akarja elismerni... Minden filozófus hisz ezen értékekben és tiszteletük

egy formája abban állt, hogy igyekeztek belőlük a priori igazságokat csinálni. A tisztelet hamisító természete...

A tisztelet az intellektuális becsületesség szakítópróbája: ám a filozófia egész történetében nem létezik intellektuális becsületesség – hanem csak a „jó szeretete”...

A módszer abszolút hiánya, ami ezen értékek mértékének vizsgálatát lehetővé tenné; másodszor: vonakodás ezen értékek vizsgálatától, egyáltalán nem akarják feltételesnek tekinteni őket –

A morális értékek esetében minden tudományellenes ösztön összefogott annak érdekében, hogy itt a tudományosságot kizárja...

[4. Záró megjegyzések a filozófia kritikájához]

461

Miért rágalmozók a filozófusok? – A filozófusok csalárd és vak ellenségessége az érzékkel szemben – mennyi csőcselék– és nyárspolgári elem van ebben a gyűlöletben !

A nép valamely visszaélést, amelynek kellemetlen következményeit érzi, mindig azzal szembeni ellenvetésnek érzi, amivel szemben visszaéltek: az összes elv ellen támadó politikai vagy gazdasági lázadó mozgalom mindig így érvel, azzal a hátsó gondolattal, hogy úgy állítsa be, hogy a visszaélés az elv szükséges és koherens része.

Nyomorúságos történet ez: az ember elvet keres, amelynek alapján megvetheti az embereket – föltalál egy világot, hogy e világot megrágalmazhassa és bemocskolhassa: valójában minden ilyen esetben a semmi után nyúl és a semmiből csinál „Istent”, „igazságot” és mindenkor ezen lét bírójává és elítélőjévé lesz...

Ha valaki bizonyítékot akar arra, hogy az alapján véve *barbár* szükségletek a „civilizációs” szelídítés után is milyen mélyen és határozottan törekszenek a kielégülésre: akkor vessen egy pillantást a filozófia egész fejlődésének „vezérmotívumaira”. A következőt látja: egyfajta bosszúállást a valóságon, az éppen aktuális, érvényben lévő értékelés alattomos tönkretételét, kielégítetlen lelket, amely kínnak érzi a megszelídítettség állapotát, és kéjes örömet leli az őt a civilizációhoz fűző kötelék beteges szálakra bontásában.

A filozófia története titkos dühöngés az élet előfeltételei ellen, az élet értékérzeteivel, az élet pártolásával szemben. A filozófusok mindig sohasem haboztak olyan világot támogatni, amely erről a világról rosszat mond, ennek a világnak ellentmond. Eleddig a rágalmozás nagy iskolája volt ez: és olyan jól megalapozta önmagát, hogy a magát az élet szószólójának kiadó tudomány mind a mai napig elfogadta e rágalmozás alap-álláspontját, és e világot látszólagosként, ezen oksági láncolatot jelenségiként kezelte. Voltaképpen mi gyűlöl itt?...

Attól tartok, még mindig a *filozófusok Kirkéje*, a morál keze van e játékban, aki azt a gonosz tréfát űzi velük, hogy mindenkor nagy rágalmozóknak kell lenniük... A filozófusok hittek a morális „igazságokban”, ezekben találták meg a legfőbb értékeket – nem maradt hát hátra nekik más, mint az, hogy minél inkább megértették a létezést, annál inkább Nemet mondjanak rá? ... mert e létezés amorális... És ez az élet amorális előfeltevéseken alapul: és minden morál tagadja az életet –.

– Pusztítsuk el a való világot: hogy ezt megtehessük, el kell pusztítanunk az eddigi legnagyobb értékeket, a morált is... – Elég kimutatnunk, hogy a morális amorális, abban az értelemben, ahogy az amorálist egészen mostanáig elítéltük. Ha így megtört az eddigi értékek zsarnoksága, és elpusztítottuk a „való világot”, akkor az értékek új rendjének önmagától kell elkövetkeznie.

A látszólagos világ és a hazudott világ – az ellentét: utóbbit hívták eddig a „való világnak”, „igazságnak”, „Istennek”. Ezeket kell elpusztítanunk.

Koncepcióm logikája:

1. *Morál mint legfőbb érték* (a filozófia minden egyes fázisában uralkodik, még a szkeptikusokon is). Eredmény: ez a világ semmire sem jó, ez nem a „valóvilág”.

2. *Mi határozza meg itt a legfőbb értéket? Voltaképpen mi a morál? – A dekadencia ösztöne; a kimerültek és az elfajzottak állnak ekképp bosszút. Történelmi bizonyíték: a filozófusok mindig dekadensek... a nihilista vallások szolgálatában.*

3. *A dekadencia ösztöne, amely a hatalom akarásaként lép föl. Bizonyíték: az eszközök abszolút amoralitása a morál egész történetében.*

Összkép: az eddigi legfőbb értékek a hatalom akarásának speciális esetei; maga a morál az amoralitás speciális esete.

462

[*Alapvető újítások*]: a *morális értékek* helyett tiszta *naturalista*, természetes értékek. A morál természetessé tétele.

A szociológia helyett az uralom formáinak tana. A „társadalom” helyett *kultúra-komplexum* – az engem legjobban érdeklő kérdés (részei vonatkozásában mintegy egészként).

Az „ismeretelmélet” helyett az *affektusokperspektíva-tana* (ide tartozik affektusok hierarchiája).

Az *átlényegült* affektusok: ezek *magasabb rendje*, ezek „szellemisége”.

A metafizika és a vallás helyett az örök visszatérés tana (ez a tenyésztés és kiválasztás eszköze).

463

Előfutárim: Schopenhauer –

Mennyiben mélyítettem el a pesszimizmust, legnagyobb ellentéte feltalálásával mennyiben éltem át igazán?

Továbbá: az ideális művészek, a napóleoni mozgalmat követő utánpótlás.

Továbbá: az értékesebb európaiak, a *nagypolitika* előfutárai.

Továbbá: a görögök és eredetük.

464

Megneveztem azokat, akik akaratlanul is nekem dolgoztak és előfutárim voltak. De milyen irányba tekinthetnék reménnyel, hogy *magamhoz hasonló filozófust* találok, vagy legalább is kedvem szerint valót? Csak ott, ahol a nemes gondolkodásmód uralkodik, olyan, amely hisz a rabszolgaságban, a sok különféle árnyalatú engedelmességben, mint a magasabb kultúra előfeltételében; ahol alkotói gondolkodásmód uralkodik, amely nem a nyugalom boldogságának világát, minden „szabbatok szabbatját” tűzi célul maga elé, és még a békében is az új háború eszközeit tiszteli; egy, a jövőnek törvényt előíró gondolkodásmód ez, amely a jövő kedvéért önmagát és minden jelenlegit keményen és zsarnokian kezel; könyörtelen, „amorális” gondolkodásmód ez, amely a jó és rossz emberi tulajdonságokat egyaránt a végletekig kívánja fejleszteni, mert bízik tulajdon erejében, hogy mindkettőt képes a megfelelő helyre tenni – olyan helyre, ahol kölcsönösen szükségük van egymásra. De annak, aki ma filozófusokat keres, ugyan milyen lehet a kilátása arra, hogy talál is? Vajon nem valószínű-e, hogy a legjobb Diogenész-lámpással is hiába rohangál föl és alá éjt nappallá téve? A korszaknak fordítottak az ösztönei: mindenekelőtt kényelemre rendezkedett be; másodsorban nyilvánosságot akar, meg azt a nagy színművész-lármát, azt a nagy csinnadrattát, amely piaci ízlésének megfelel; végül pedig, harmadsorban azt akarja, hogy a leghatalmasabb hazugság előtt mindenki a legalázatosabban boruljon hasra – ezt a hazugságot úgy hívják: „emberi egyenlőség” – és mindenki kizárólag csak az egyenlősítő erényeket tisztelje. Ez viszont homlokegyenest ellentmond a filozófus színrelépésének, ahogyan én képzelem, jöllehet mások jámboran hitték, hogy ez éppen neki kifejezetten kedvező. Manapság valójában mindenki azon sopánkodik, hogy a filozófusoknak régen milyen szörnyű lehetett a helyzetük, amikor beszorították őket a máglya, a rossz lelkiismeret és az erőszakos egyházatya-bölcsességek közé: az igazság viszont az, hogy éppen ebben sokkal kedvezőbb feltételek kínálkoztak egy erőteljes, átfogó, sokoldalú és merész szellemiségre, mint a mai életben. Ma másféle szellemiség járja, nevezetesen a demagóg-szellem, a színészszellem,

talán a tudós nyárspolgári és hangya-szellemisége létrejöttéhez kedvezőbbek a feltételek. Ám sokkal rosszabbul áll a helyzet az értékesebb művészekkel: vajon nem majdnem mind a belső fegyelem hiányától mennek-e tönkre? Már nem zsarnokoskodnak rajtuk kívülről sem az egyház, sem az udvar abszolút értékrendjei: ám képtelenek megtanulni, hogyan fejlesszék ki önmagukban a „belső zsarnokságot”: akaratukat. És ami érvényes a művészekre, az magasabb és végzetesebb értelemben érvényes a filozófusokra is. Hol vannak ma a szabad szellemek? Mutassanak nekem ma akár egyetlen szabad szellemet is!

465

A „szellem szabadságán” valami nagyon meghatározottat értek: százszor és ezerszer magasabb rendű lényt a filozófusoknál és az „igazság” egyéb tanítványainál, pontosan az önmagával szembeni szigor okán, valamint a vidámság és a bátorság okán, a föltétlen akarat miatt, hogy mindenkor képes nemet mondani, amikor ez a Nem veszélyes. – Az eddigi filozófusokat én megvetendő libertineknek tekintem „igazság” kisasszony köntösében.

HARMADIK KÖNYV

EGY ÚJ ÉRTÉKMEGHATÁROZÁS ELVE

I. A HATALOM AKARÁSA MINT MEGISMERÉS

[a) A kutatás módszerei]

466

XIX. századunkat nem a tudomány győzelme jellemzi, hanem a tudományos módszer győzelme a tudományon.

467 A tudományos módszerek történetét Auguste Comte csaknem filozófiaként fogta föl.

468 A módszertan nagy alkotói: Arisztotelész, Bacon, Descartes, Auguste Comte.

469

A legértékesebb meglátások érkeznek legkésőbb: ám a legértékesebb meglátások a módszerek.

Mai tudományunk minden módszere, minden előfeltevése évezredekig a legmélyebb megvetéssel viseltetett önmaga iránt; miattuk rekesztődtünk ki a becsületes emberek közül – ugyanis „Isten ellenségeinek”, a legfőbb eszmény árulóinak, „megszállottaknak” minősültünk.

Az emberiség egész pátosza ellenünk fordult – fogalmunk arról, hogy minek kellene az „igazságnak”, az igazság szolgálatának lennie, objektivitásunk, módszereink, csendes, óvatos, gyanakodó viselkedésünk megvetendő volt... Valójában bizonyos esztétikai ízlés akadályozta az emberiséget legtovább: hitt az igazság festői hatásában, az követelte a megismerőtől, hogy nagy erővel hasson a fantáziára.

Olybá tűnik, mintha ennek ellentétét érték volna el, ugrás történt: valójában a morál-hiperbola iskolája lépésről lépésre készítette elő az utat azon finomabb pátosz számára, amely a tudományos jelleget öltötte magára...

A kis dolgokban való lelkiismeretesség, a vallásos ember önkontrollja volt az előkészítő iskolája a tudományos karakternek: mindenekelőtt az a gondolkodásmód, amely a problémákat komolyan veszi, tekintet nélkül a személyes következményekre...

[b) Az ismeretelméleti kiindulópont]

470

Mély idegenkedés attól, hogy egyszer s mindenkorra kipihenjük magunkat a világ valamely egyetemes szemléletében; az ellenkező gondolkodásmód varázsereje; sohasem hagytuk elvenni magunktól az enigmatikus jelleget.

471

Az az előfeltevés, hogy a dolgok alapjaiban azért oly morális minden, hogy az emberi

értelemnek igaza legyen – hűséges és naiv előfeltevés, az isteni igazságosságba vetett hit utóhatása – Istent a dolgok alkotójának képzelték. – E fogalmak egy előzetes túlvilági lét örökségei –

472

A „tudat” állítólagos „tényeinek” ellentmondásai. A megfigyelés százszor nehezebb, és a tévedés talán egyáltalán a megfigyelés feltétele.

473

Az intellektus nem képes kritizálni önmagát, éppen azért, mert nem hasonlítható össze másfajta intellektusokkal és mivel megismerőképesége csak az „igazi valósággal” szemben bukkanna napvilágra, vagyis mert az intellektus bírálatahoz „abszolút megismeréssel” rendelkező, magasabb rendű lényeknek kellene lennünk. Ennek előfeltétele pedig, hogy – az érzéki-szellemi kisajátítási és perspektivikus jellegű szemlélettől függetlenül, valami „önmagában” létezik. – Ám a dolgokba vetett hit pszichológiai levezetése megtiltja nekünk, hogy „magánvaló dolgokról” beszéljünk.

474

Úgy gondolom, eljárt azon jóhiszemű vélekedés fölött az idő, hogy a szubjektum és objektum között adekvát viszony bármely módja létezhet; vagy az objektum olyasmi, ami belülről nézve szubjektum. A tudatosulás mértéke többé-kevésbé a tudatosulás nyers hasznosságától függ: hogyan engedne meg a tudat e kizárólagos perspektívája a „szubjektumra” és „objektumra” vonatkozó kijelentéseket, amelyek összeérnének a valósággal! –

475

Az új filozófia kritikája: hibás kiindulópont, mintha létezne olyan, hogy a „tudat tényei” – és az önmegfigyelésben nem lenne fenomenalizmus.

476

„Tudat” – az elképzelt képzet, az elképzelt akarat, az elképzelt érzelem (*számunkra egyedül ezek ismertek*) mennyire felületesek! Belső világunk ugyancsak „jelenség”!

477

Fenntartom a belső világ fenomenalitását is: mindent, ami tudatosul bennünk, előzőleg kiigazítunk, egyszerűsítunk, sematizálunk, értelmezünk – a belső „észlelés” valóságos folyamata, a gondolatok, vágyak, érzelmek közötti oksági kapcsolat, csakúgy, mint a szubjektum és az objektum közötti oksági kapcsolat teljességgel rejtve marad előttünk, sőt talán pusztán elképzelés az egész. Ezt a „látszólag belső világot” ugyanazon formákkal és folyamatokkal alakítjuk, mint a „külső” világot. „Tényekkel” sohasem találkozunk: öröm és bánat későbbi és levezetett értelmi jelenségek.

Az „okszerűség” kicsúszik a kezünk közül; azt feltételezni, hogy gondolatok között közvetlen, okszerű kötelék van, ahogyan azt a logika is teszi – a legdurvább és legpontatlanabb megfigyelés következménye. Két gondolat között az összes elképzelhető indulat üzheti játékát: ám mozgásuk túlságosan gyors, ezért ismerjük félre, tagadjuk le őket...

A „gondolkodás”, ahogy az ismeretelmélet szakértői tételezik, nem is létezik: teljesen önkényes fikció ez, amely úgy jön létre, hogy a folyamatból kiemelnek Egy elemet, az összes többit elvonják, és ezt az érthetőség céljához igazítják...

A „szellem” valami, ami gondolkodik: sőt lehetőleg az „abszolút, tiszta szellem” – ez a koncepció a hamis önmegfigyelés második levezetett következménye, amely a „gondolkodásban” hisz: itt először elképzelnek egy egyáltalában nem létező aktust, a „gondolkodást”, majd másodszor egy szubjektum-szubsztrátumot képzelnek el, amelyben a gondolkodás minden formája megtalálja eredetét, de semmi egyéb; vagyis mind a cselekvést, mind pedig a cselekvőt kiagyalták.

478

A fenomenalizmust nem szabad rossz helyen keresnünk: semmi sem fenomenálisabb

(vagy világosabb), semmi sem akkora csalás, mint ez a belső világ, amelyet ezzel a híres „belső értelemmel” figyelünk meg.

Az akaratot oknak hittük, mégpedig olyan mértékben, hogy egyáltalán csak személyes tapasztalatunk után vezettünk be okot az eseményekbe (vagyis a szándékot, mint az események okát –).

Azt hisszük, hogy gondolat és gondolat, ahogy egymást követik bennünk, valamiféle oksági kapcsolatban vannak: különösen alogikus, aki mindig olyan esetekről beszél, amelyek a valóságban sohasem fordulnak elő; szokott hozzá az előítélthez, hogy a gondolatok gondolatokat okoznak –

Azt hisszük – és még filozófusaink is hiszik –, hogy az öröm és a fájdalom reakciók okai, hogy az öröm és fájdalom értelme, hogy indítékul szolgáljanak a reakcióknak. Az örömet és a fájdalmat, kedvetlenséget kerülését évezredek óta minden cselekvés motivációjaként tételezték. Némi megfontolást követően ismerjük el, hogy minden ugyanúgy játszódott volna le, okok és okozatok pontosan ugyanilyen szekvenciája szerint, ha ezek az „öröm és bánat” állapotok hiányoztak volna: és egyszerűen tévedünk, ha azt állítjuk, hogy bármit is okoznak: – kísérőjelenségek ezek, egész más célszerűséggel, semmint reakciók előidézése; már okozatok, a reakciók már beállt folyamatán belül...

In summa: minden, ami tudatosul, végjelenség, záradék – és nem okoz semmit – a tudatban minden egymásutániség tökéletesen atomisztikus. És mi fordított felfogással próbáltuk megérteni a világot – mintha semmi egyéb nem volna valóságos és hatékony, csak a gondolkodás, az érzés és az akarat...

479

A „belső világ” fenomenalizmusa. A kronológiai megfordítás oly módon, hogy az ok később jut el a tudatba, mint az okozat. – Megtanultuk, hogy a fájdalom a test egy pontjára vetül ki, anélkül, hogy székhelye ott volna –

megtanultuk, hogy az érzéki észlelet, amelyet naivan a külvilágtól tettünk függővé, inkább a belső világtól függ:

hogy a külvilág minden tulajdonképpen cselekvése mindig öntudatlanul zajlik le... A külvilág bennünk tudatosuló darabkája az okozat után születik meg, amely kívülről érkezik el hozzánk, és utólag vetítjük ki ennek „okává”.

A „belső világ” fenomenalizmusában ok és okozat kronológiáját megfordítjuk. A „belső tapasztalás” alapvető ténye az, hogy az okot elképzelik, miután az okozat bekövetkezett...

Ugyanez érvényes gondolatok egymásutániségára: ...keressük valamely gondolat alapját, mielőtt még tudatosult volna bennünk: így jut el tudatunkba először az alap, majd pedig ennek következménye... – Egész álmvilágunk abban áll, hogy egyetemes érzelmekből különféle lehetséges okokra következtetünk: mégpedig úgy, hogy valamely állapot csak akkor tudatosul, miután az ehhez kitalált kauzális láncolat eljutott a tudatba...

Az egész „belső tapasztalás” azon alapul, hogy az idegközpontok ingeréhez okot keresnek és képzelnek – és ahogy először a megtalált ok lép be a tudatba: ez az ok semmi esetre sem adekvát a valóságos okkal – ez az előző „belső tapasztalások” – vagyis az emlékezet alapján való tapogatózás. Ám az emlékezet megtartja a régi interpretációk szokását, vagyis ezek téves okozatiságát... oly módon, hogy a „belső tapasztalásnak” magában kell hordania valamennyi régi, hamis, kauzális fikciót; – „külvilágunkat”, amint azt minden pillanatban kivetítjük, visszavonhatatlanul a régi alap-tévedésünkhöz kapcsoljuk: dologi sematizmussal interpretáljuk...

A „belső tapasztalás” csak azután jut el a tudatba, hogy talált egy belső nyelvet, amelyet az individuum ért..., vagyis egy állapot lefordítását egy számára ismertebb állapotra –

„érteni” ez naivul annyit tesz csupán: újat kifejezni tudni valami régi, ismert dolog nyelvén. – Például „rosszul érzem magam” – : az ilyen ítélet a megfigyelő *nagy és kései semlegességét feltételezi*: a naiv ember mindig így szól: ettől és ettől rosszul érzem magam –

rossz közérzetével kapcsolatban csak akkor lát tisztán, ha látja az okot, amitől rosszul érzi magát...

Ezt nevezem *a filológia hiányának*: Tudnunk kell egy szöveget szövegként olvasni anélkül, hogy interpretációt kevernénk az olvasatba: ez a „belső tapasztalás” legkésőbbi – és talán szinte lehetetlen formája...

480

Nem létezik se „szellem”, sem ész, sem gondolkodás, sem tudat, sem lélek, sem akarat, sem igazság: mindez hasznavehetetlen fikció csupán. Nem „szubjektumról és objektumról” van szó, hanem egy meghatározott állatfajról, amely csak bizonyos viszonylagos helyesség, elsősorban észleléseinek szabályszerűsége (amennyiben a tapasztalatot kamatoztatni tudja) révén tenyészik...

A megismerés a hatalom eszközeként dolgozik. Így tehát kézenfekvő, hogy a megismerés a hatalom növekedésével egyenes arányban növekszik...

A „megismerés” értelme: a fogalmat szigorúan és szorosan antropocentrikusan és biológiailag kell felfognunk, mint a „jó” vagy a „szép” esetében. Hogy egy bizonyos faj fennmaradjon – és hatalmában gyarapodjék –, ahhoz valóságkoncentrációjában annyi kiszámítható és változatlan elemet kell megragadnia, hogy azokból meg tudja alkotni viselkedési sémáját. A megismerés szervei fejlődésének motivációja a fennmaradás hasznossága, nem pedig valamely absztraktelméleti igény arra, hogy ne tévedjünk... a megismerés szerve mindig úgy fejlődik, hogy megfigyelése elegendő legyen fennmaradásunkhoz. Másként szólva: a tudásvágy mértéke a faj *hatalom akarása* növekedésének mértékétől függ: valamely faj annyi valóságot ragad meg, *amennyin csak úrrá lehet, amennyit csak uralma alá tud hajtani*.

[c) Az „énbe” vetett hit. Szubjektum]

481

A pozitívizmussal szemben, amely megáll annál a jelenségnél, hogy „csak tények vannak”, azt mondanám: nem, pontosan tények nincsenek, csak interpretációk. „Önmagában” semmilyen tényt nem tudunk megállapítani: talán ostobaság, ha ilyesmit akar az ember.

Azt mondjátok, „minden *szubjektív*”: de már ez is értelmezés. A „szubjektum” nem adott, hanem valami megköltött, mögéje-rejtett dolog. – Végső soron mindenképpen szükséges egy interpretátort az interpretáció mögé helyezni? Már ez is kitalálás, merő hipotézis.

Amennyiben a „megismerés” szónak egyáltalán van értelme, a világ megismerhető: de máshogy értelmezhető, nincs mögötte egy értelem, hanem megszámlálhatatlanul sok értelem. „Perspektivizmus”.

Igényünk, hogy megmagyarázzuk a világot: ösztöneinket, valamint az azok mellett és ellen szóló érveket. Minden ösztön egyfajta uralomvágy, mindegyiknek megvan a maga perspektívája, amelyet normaként szeretne az összes többi ösztönre rákényszeríteni.

482

Megjelöljük azt a pontot, amelyen tudatlanságunk kezdődik – amelynél nem láthatunk tovább, például az „én”, a „cselekvés” a „szenvedés” szavaival: – talán megismerésünk láthatárai ezek, de semmiképpen sem „igazságok”.

483

– az Ént a gondolkodás tételezi; ám eleddig, mint az egyszerű nép, azt hittük, az „én gondolkodom”-ban van valami közvetlen bizonyosság, és ez az „En” a gondolkodás oka és ennek analógiájára értjük meg az összes többi okszerű viszonyt. Ez a fikció bármennyire is megszokott és nélkülözhetetlen ma – egyedül Ez nem bizonyíték az ellen, hogy kitalálták csupán: valamely hit lehet életfeltétel és ugyanakkor hamis.

484

„Gondolkodás van: következésképpen van gondolkodó lény is”: így érvel Descartes. De ez

azt jelenti, hogy hitünket a szubsztancia fogalmában már „a priori igazként” tételezzük: – egyszerűen a minden cselekvéshez cselekvőt rendelő nyelvtani szokásunk megfogalmazása, ha azt gondoljuk, hogyha gondolkodnak, akkor kell valaminek lenni, „ami gondolkodik”. Röviden: itt mindjárt logikaimetafizikai posztulátumot alkotnak – és *nem csupán konstatálnak*... Descartes útján nem jutunk valami abszolút bizonyoshoz, hanem csak egy nagyon erős hit tényéhez.

Ha a tételt a „gondolkodnak, következésképpen van gondolkodás”-ra redukáljuk, akkor üres tautológiát kapunk: és elsősorban a kérdéses valamit, a „gondolkodás *realitását*” nem érintjük – vagyis e formában a gondolkodás „látszólagossága” tagadhatatlan. Descartes viszont azt akarta, hogy a gondolkodásnak nem csupán látszólagos legyen a valósága, hanem magánvaló.

485

A *szubsztancia-fogalom* a *szubjektum-fogalmának* következménye: nem pedig fordítva! Ha a lelket kiszolgáltatjuk a szubjektumnak, akkor hiányzik a „szubsztancia” előfeltétele. A létező fokozatát kapjuk, elveszítjük a létezőt.

A „*valóság*” kritikája: hová vezet a „*több vagy kevesebb valóság*”, a lét fokozatai, amelyekben hiszünk?

Életérzésünk és hatalomérzésünk foka (logika és a megélt valóság összefüggése) adja nekünk a „lét”, a „realitás”, a nem-látszat mértékét.

Szubjektum: egy bizonyos Egységbe vetett hitünk terminológiája ez, a legfőbb valóságérzet különféle elemei közül: e hitet Egy ok okozataként fogjuk föl – olyannyira hiszünk hitünkben, hogy emiatt képzeljük el az „igazságot”, a „valóságot”, a „szubsztancialitást”. – A „szubjektum” fikció, amely mintha Egy szubsztrátum hatásának sok egyenlő állapota volna bennünk: de éppen mi alkottuk meg ezen állapotok „egyenlőségét”; ezek egyenértékűsítése és kiigazítása a tény-álladék, nem pedig az egyenlőség (– ezt inkább cáfolni kell –).

486

Tudnunk kellene, mi a lét, hogy eldönthessük, ez vagy az valós-e (például a „tudat tényei”); és hasonlóképpen: mi a bizonyosság és az ismeret és hasonló. – Mivel azonban nem tudjuk ezt, a megismerés képességének kritikája értelmetlen: hogyan is tudná kritizálni saját magát az eszköz, ha éppen saját magát tudná csak e kritikához használni? Még meghatározni sem tudja önmagát!

487

Végző soron vajon minden filozófiának nem azokat az előfeltételeket kell-e napvilágra hoznia, amelyeken az ész működése nyugszik? Az „Énbe” mint szubsztanciába, mint egyetlen realitásba vetett hitünket, amelynek alapján a dolgoknak általában valóságot tulajdonítunk? A legrégebbi „realizmus” bukkan napvilágra legkésőbb: abban a pillanatban, amikor az emberiség egész vallásos története a lélek-babona történeteként ismer önmagára. Itt jutunk el bizonyos sorompóhoz: gondolkodásunk vonja maga után ezt a hitet (a szubsztancia-akcidencia, cselekvés, cselekvő, stb. megkülönböztetésével); ezt félredobni a következőt jelenti: már-nem-szabad-gondolkodni.

De hogy valamely hitnek, ha mégannyira szükség is van rá a lényeg megőrzéséhez, semmi köze nincs az igazsághoz, az például abból is fölismerhető, hogy hinnünk kell az időben, térben és mozgásban, anélkül hogy kényszerűnek éreznénk abszolút realitásukat elismerni.

488

Az észbe vetett hitünk pszichológiai levezetése. – A „valóság”, „létezés” fogalmainkat a szubjektum-érzetekből vettük.

„Szubjektum”: bensőnkől interpretáltuk, ekképp az Én számít szubjektumnak, minden cselekvés okának, cselekvőnek.

A logikai-metafizikai posztulátumok, a szubsztanciába, akcidenciába, attribútumokba stb. vetett hit abból a megszokásból merítik meggyőző erejüket, ahogy tetteinket akaratunk

következményeinek tekintjük: – ekképp az Én mint szubsztancia nem oldódik fel a változás sokféleségében. – *De akarat nem létezik.* –

Egyáltalán nincsenek olyan kategóriáink, amelyek lehetővé tennék a „magánvaló” világ és a jelenségvilág megkülönböztetését. Minden *ész-kategóriánk* érzéki eredetű: az empirikus világról olvastuk le őket. „A lélek”, „az Én” – e fogalmak története mutatja, hogy a legrégebbi megkülönböztetés itt szintén („lélegzet”, „élet”)...

Ha anyagi nem létezik, akkor anyagtalan sem létezik. A fogalom immár nem tartalmaz semmit.

Nincsenek szubjektum-”atomok”. Egy szubjektum szférája állandóan növekszik vagy csökken – a rendszer központja szakadatlanul eltolódik –; kétfelé törik azon esetekben, amikor az adott tömeget nem tudja szervezni. Másfelől egy gyöngébb szubjektumot funkcionáriusává képes alakítani anélkül, hogy elpusztítaná; bizonyos mértékig új egységet tud képezni vele. Nem „szubsztanciát”, inkább olyasmit, ami önmagában is megerősödésre törekszik; és csak közvetett módon igyekszik „megtartani” önmagát (igyekszik meghaladni önmagát –).

489

Minden, már amikor „Egységként” eléri a tudatot, roppant bonyolult: mindig csak az egység látszata van.

A test jelensége a gazdagabb, érthetőbb, megragadhatóbb jelenség: először módszertanilag kell taglalnunk anélkül, hogy végső jelentőségét illetően döntenénk.

490

Az *Egyetlen szubjektum* feltételezése talán nem is szükséges; talán éppen így feltételezhetnénk szubjektumok sokaságát is, amelyek kölcsönhatása és harca gondolkodásunk és általában a tudatunk alapja? „Sejtek” egyfajta *arisztokratizmus* – ezekben lakik az uralom? Az egyenlők arisztokráciája szokott a kormányzáshoz és ért a parancsoláshoz? *Hipotéziseim*: a szubjektum mint sokaság.

A fájdalom intellektuális és ítélettől függően „ártalmas”: projektált. A hatás mindig „öntudatlan”: a feltárt és elképzelt „okot” projektálják, időben

következik. Az öröm a fájdalom egy módja.

Az egyetlen létező erő ugyanolyan, mint az akaraterő: parancsolás más szubjektumoknak, amelyek ettől megváltoznak. A szubjektum állandó átmenetisége és megfoghatatlansága, „haladó lélek”. A szám mint perspektivikus forma.

491

A testbe vetett hit alapvetőbb, mint a lélekbe vetett hit: utóbbi a test agóniája tudománytalan szemléletéből született (valami, ami elhagyja azt. Hit az álom igazságában –).

492

A kiindulópont a *test*ből és a fiziológiából: miért? – Szubjektum egységünk természete pontos fogalmát kapjuk, vagyis valamely közösségen nem „lélekként” vagy „életerőkként” uralkodóként, azaz ezen uralkodók függőségét azoktól, akiken uralkodnak, valamint a rangsor és a munkamegosztás feltételeit, amely lehetővé teszi az egészt és részeit. Éppen úgy, ahogyan az élő egységek szakadatlanul keletkeznek és elhalnak, és ahogyan a „szubjektum” sem örök; ugyanúgy, ahogyan a küzdelem a parancsolásban és az engedelmisségben is kifejeződik, és az élethez tartozik a hatalom képlékeny határainak folyamatos meghatározása. Az uralkodó viszonylagos tudatlanságban tartása a közösség egyes tulajdonságainak, sőt zavarainak vonatkozásában azon feltételekhez tartozik, amelyek között uralkodni lehet. Röviden, becslés birtokába jutunk a nem-tudást illetően, a nagyjából-egészében szemléletet illetően, az egyszerűsítés, a hamisítás és a perspektívák dolgában. A legfontosabb azonban a következő: uralkodót és alattvalóit azonos módon kell felfognunk, mindkettőt érző, akaró, gondolkodó lényként – és nieg kell tanulnunk következtetni, hogy mindenütt szubjektív, láthatatlan élet tartozik minden testhez, amelyben mozgást látunk vagy sejtünk. A mozgás

szimbolika a szem számára; jelzi, hogy valamit éreztek, akartak, gondoltak.

A szubjektum közvetlen faggatásának a szubjektumról, valamint a szellem minden öntükrözésének az a veszélye, hogy tevékenységéhez hasznos és fontos lehet önmaga hamis interpretációja. Ezért kérdezzük a testet és utasítjuk el a kifinomult érzékek evidenciáját: ha úgy tetszik, azt próbáljuk megfigyelni, hogy maguk az alacsonyabb rangú részek nem tudnak-e kapcsolatba lépni velünk.

[d) A megismerés ösztönének biológiája. Perspektivizmus]

493

Az igazság egyfajta tévedés, amely nélkül nem élhet bizonyos meghatározott élőlényfajta. Végső soron az élet számára való értéke a döntő.

494

Valószínűtlen, hogy „megismerésünk” továbbterjedne, mint amennyire az az élet fenntartásához szűken éppen elegendő. A morfológia megmutatja nekünk, hogyan fejlődnek az érzékek, az idegek, az agy a táplálék-fellelésének nehézségéhez képest.

495

Az „igazságérzéknek”, ha már elutasította a „Ne hazudj” moralitását, egyéb fórumon kell legitimálnia magát: az ember megtartásának eszközeként, mint a *hatalom-akarása*.

– Szépség iránti szeretetünk hasonlóképpen: ez *alakító akarata* is. Egymás mellett van a két érzék: az igazságérzék eszköz a hatalom megragadásához, hogy tetszésünk szerint alakíthassuk a dolgokat. Az alakítás és az átalakítás öröme –igazi ősi öröm! Csak azt a világot tudjuk felfogni, amelyet mi magunk alkottunk.

496

A megismerés sokarcúságáról. Meghatározni a magunk viszonyát a többiekhez (vagy a fajta viszonyát) – milyen legyen mások „ismerete” ! Ismerni és megismerni már maga is a létfeltételek között van: ekképp elhamarkodott a következtetés, hogy nem lehetnek más intellektus-változatok (számunkra), mint amelyek megtartanak minket: ez a valóságos létfeltétel talán csak véletlenszerű, és talán egyáltalán nem szükségszerű.

Megismerő-apparátusunk nincs a „megismerésre” beállítva.

497

A legszilárdabban a priorinak hitt „igazságok” számomra – feltevések jobb híján, mint például az okság törvénye, a hit olyan mélyen beidegződött és begyakorolt szokásai, hogy a faj minden bizonnyal tönkremenne abban, ha az emberek nem hinnének bennük. De hát ettől mindjárt igazságok? Micsoda következtetés! Mintha az igazságot az bizonyítaná, hogy az ember fönnmarad!

498

Intellektusunk bármilyen mértékben következménye is a létfeltételeknek – nem volnánk birtokában, ha nem lett volna szükségünk rá, és nem lenne ilyen, ha nem ilyenre lett volna szükségünk, ha máshogyan is tudnánk élni.

499

A „gondolkodás” a maga primitív (preorganikus) állapotában, formaalakítás, mint a kristálynál – Gondolkodásunk lényegében nem egyéb, mint az új anyagnak a régi formákba való beleillesztése (=Prokrasztész-ágya), egyenlővé téve az újat a régivel.

500

Az érzéki észleletek „ki”-vetítése: „be” és „ki”: – a *test* parancsol itt – ? Ugyanaz az egyenlősítő- és rendezőerő, amely az idioplazmában uralkodik, uralkodik a külvilág magunkévá tételében is: érzéki észleleteink már e hasonítás és egyenlősítés eredményei a bennünk élő teljes múlt irányában; nem közvetlenül követik a „benyomást” –

501

Minden összehasonlítás jellegű gondolkodás, ítélet, észlelés előfeltétele egyfajta „közös

nevezőre hozás” s még ez előtt „egyenlősítés”. Az egyenlősítés ugyanaz, mint a megfelelő anyag bekebelezése az amőbába.

Az emlékezés utólagos, ezért itt az egyenlősítő ösztön már gatoltán jelentkezik: a különbség megőrződik. Az emlékezés nem egyéb, mint rendezés, rendszerezés, beskatulyázás – de kinek a tevékenysége?

502

Az emlékezet dolgában revideálnunk kell álláspontunkat: itt lappang a legfőbb kísértés, hogy elfogadjunk egy bizonyos „lelket”, amely időtlen módon reprodukál, felismer stb. Ám a megélt anyag él tovább az „emlékezetben”; nem tehetek az ellen semmit, hogy „visszajön”, az akarat tehetetlen ekkor, mint minden gondolat felötlésével szemben is. Valami történik, aminek tudatára ébredek: most valami hasonló jön – ki hívja? ki kelti életre?

503

Az egész megismerő apparátus absztrakciós és egyszerűsítő apparátus, és nem a megismerésre van berendezve, hanem a dolgok leigázására: a „cél” és az „eszköz” olyan messze vannak a lényegtől, akár a „fogalmak”. A céllal és az eszközzel leigázzuk a folyamatot (– kitalálunk egy megfogható folyamatot!), „fogalmakkal” viszont a „dolgokat”, amelyek a folyamatot elindítják.

504

A *tudat* – teljességgel kívülről kezdve, mint „benyomások” koordinációja és tudatosulása – kezdetben a lehető legmesszebb van az individuum biológiai központjától; ám e folyamat mélyül, egyre intenzívebb lesz és állandóan közeledik e központhoz.

505

Észleleteink, ahogy értjük őket: vagyis mindazon észleletek és tudatosulások összessége, amelyek tudatosulása nekünk és a minket megelőző szerves folyamatnak hasznos és lényeges volt: tehát nem általában minden észleletről van szó (például az elektromos észleletekről nincs). Ami a következőt jelenti: csak bizonyos észleletek számára van érzékünk – mégpedig azokra, amelyek szükségesek életben maradásunkhoz. A tudat csak addig van jelen, ameddig szükség van rá. Kétség nem férhet hozzá, hogy minden érzéki észleletet át– meg átszönek az értékítéletek (hasznos és káros – következésképpen kellemes vagy kellemetlen). Az egyes színek önmagukban már bizonyos értéket fejeznek ki számunkra (jóllehet csak ritkán valljuk be, vagy ha nagyon hosszú ideig vagyunk bizonyos szín hatásának kitéve, mint például rabok a börtönben vagy tébolyultak). Így például a rovarok is másként reagálnak különféle színekre: vannak, amelyek kedvelik őket, például a hangyák.

506

Először is a képek – megmagyarázni, miképp keletkeznek a képek a szellemben. Majd a képekre alkalmazott szavak. Majd fogalmak, amelyek csak akkor lehetségesek, ha szavak már vannak – vagyis sok kép összefoglalása valami nem szemléletesben, hanem hallhatóban (szó). Az a kis emóció, amely a „szóval” létrejön, tehát hasonló képek szemléleténél, amelyek helyett Egy szó áll – tehát e gyöngye emóció a közös, a fogalom alapja. Az az alapvető tény, hogy gyöngye érzelmeket egyenlőnek tételezünk és azonosként fogunk föl. Tehát összecszerélünk egymáshoz két egész közeli érzetet, ezen érzetek konstatálásában – ám ki konstatál? Az őseredeti a hit, már minden érzéklet-benyomásban: egyfajta igent mondás az első értelmi tevékenység! Kezdetben volt az „igaznak tartás”! Kiderítendő tehát: hogyan keletkezett az „igaznak tartás”? Mi rejlik az „igaz” érzéklet mögött?

507

Az *értékbecslés*, hogy „azt hiszem, valami így és így van”, mint az „igazság” lényege. Az *értékbecslésben* fennmaradási és fejlődési feltételek fejeződnek ki. Minden megismerő szervünk és –érezkünk csak a fennmaradási és fejlődési feltételekkel összefüggésben fejlődött. Az észbe, kategóriáiba, a dialektikába, tehát a logikai értékbecslésbe vetett bizalom csupán ezek tapasztalat által igazolt hasznosságát bizonyítja az élet szempontjából, nem pedig

„igazságukat”.

Minden élőnek és életének előfeltétele, hogy bizonyos mennyiségű hitnek élnie kell benne, hogy megítélhető legyen, és hogy egyetlen lényeges értékben sem kételkedik. Tehát az a szükségszerű, hogy valamit igaznak kell tartani – s nem az a szükségszerű, hogy valami igaz legyen.

„A való és a látszólagos világ” – ezt az ellentétet értékviszonyokra vezetem vissza. A mi fennmaradási feltételeinket a lét predikátumaiként vetítettük ki. Hitünkben szilárdnak kell lennünk, ha gyarapodni akarunk, ezért döntöttünk úgy, hogy a „való” világ nem változik s nem alakul, hanem létezik.

[e) Az ész és a logika keletkezése]

508

Eredetileg a képzetek káosza. Az egymást megtűrő képzetek fennmaradtak, a legnagyobb részük megsemmisült – és megsemmisül.

509

A vágyak földi királysága, amelyből a logika elősarjadt: a háttérben csordaöszön. Az azonos esetek elfogadása „azonos lelket” tételez föl. *A kölcsönös megértés és uralom céljából.*

510

A logika keletkezéséhez. Az egyenlősítés, az azonosnak látás elemi hajlamát módosítja, mérsékli a haszon és a kár, a siker: alkalmazkodás alakul ki, alacsonyabb fokozat, amelyen e hajlam kielégülhet az élet tagadása és veszélyeztetése nélkül. E folyamat teljességgel megfelel annak a külső, mechanikus folyamatnak (amely szimbóluma), hogy a plazma állandóan idomul valamihez, egyenlősül valamivel, ennek formáiba és soraiba rendeződve.

511

Egyenlőség és hasonlóság.

1. A durvább szerv számos látszólagos egyenlőséget lát;

2. a szellem akarja az egyenlőséget, vagyis egy érzéki benyomást egy már meglévő sorozatba besorolni: éppen úgy, ahogyan a test a szervetlen anyagot asszimilálja.

A logika megértéséhez:

az egyenlőség akarása a hatalom akarása.

– az a hit, hogy valami így és így van (az ítélet lényege) bizonyos akarat következménye: a lehető legtöbb dolognak egyenlőnek kell lennie.

512

A logika a következő feltételhez kötött: *feltéve, ha vannak azonos esetek.* E feltételnek valójában először a képzeletben kell teljesülnie, hogy logikailag elgondolható és zárt legyen. Vagyis: a *logikai igazság* vágya csak azután teljesülhet, miután végrehajtottuk minden történés elemi meghamisítását. Ebből következik, hogy itt olyan ösztön munkál, amely kétféle eszköz is lehet: egy szempont meghamisításának, majd kielégítésének eszköze: a logika *nem* igazságvágyból származik.

513

A fölthaláló erő, amely a kategóriákat kiagyalta, egy szükséglet szolgálatában működött, a biztonság, a gyors érthetőség szolgálatában, a jelek és hangok, szóval a rövidítés eszközei alapján: – a „szubsztancia”, „szubjektum”, „objektum”, „lét”, „levés” esetében nem metafizikai igazságokról van szó. – A hatalmasok emelték törvényerőre a dolgok neveit: és a hatalmasok között a legnagyobb absztrakcióművészek alkották meg a kategóriákat.

514

Egy morál, amelyet hosszú tapasztalat és próba igazolt, végül bizonyított életmódként törvényerőre emelkedve jut el a tudatba, uralkodó morálként... és ezzel a rokon értékek és állapotok egész csoportja csatlakozik e morálhoz: tiszteletre méltó lesz, megtámadhatatlan, szent és igaz; fejlődéséhez tartozik, hogy feledik eredetét... ez annak a jele, hogy úr lett

belőle...

Ugyanez történhetett volna meg az ész kategóriáival: hosszas tapogatózás után fönnmaradhatnának viszonylagos hasznosságuknak köszönhetően... Elérhetnek bizonyos pontot, amelyen valaki összegyűjtheti, egészként tudatosíthatja őket –amely ponton megparancsolják őket, vagyis a parancs erejével hatnak... Ettől kezdve az a priori érvényére emelkednek..., túljutnak a tapasztaláson..., nem lehet már elutasítani őket. És talán mégsem fejeznek ki egyebet, csak egy meghatározott faji – és fajtabéli célszerűséget – csupán hasznosságuk az „igazságuk”.

515

Nem „megismerni”, hanem sematizálni, a káoszra annyi szabályszerűséget és formát erőszakolni, hogy gyakorlati szükségleteinket kielégítse.

A szükséglet játszotta a mértékadó szerepet az ész, a logika, a kategóriák kialakításában; annak szükséglete, hogy ne „megismerjünk”, hanem osztályozzunk, sematizáljunk a megértés, a kiszámíthatóság céljából..., a kiigazítás, kitalálás szükséglete, hogy minden hasonló, egyenlő legyen – az ész fejlődése azonos azzal a folyamattal, amelyet minden érzéki benyomás végigjár! – Itt nem munkált előzetesen létező eszme, hanem a hasznosság, hogy a dolgok csak akkor lesznek számunkra kiszámíthatók és kezelhetők, ha durván és egyenlősítve látjuk őket... a finalitás az észben hatás, okozat, nem pedig ok; minden másfajta ész, amelyek megjelenésére számos példa adódik, gátat vet az életnek – ugyanakkor áttekinthetetlenné – és túl egyenlőtlené teszi –

A kategóriák csak annyiban „igazságok”, amennyiben életfontosságúak számunkra: amint az euklideszi tér szintén ilyen feltételes „igazság” (Egyébiránt: mivel senki sem tartja szükségsszerűnek, hogy éppen emberek léteznek, az ész szintén, csakúgy, mint az euklideszi tér, bizonyos állatfajok pusztán idioszinkrá-ziája, egy a sok közül...)

A szubjektív kényszer, hogy itt nem tűr ellentmondást, biológiai kényszer: a hasznosság ösztöne, hogy úgy következtetünk, ahogy következtetünk, a vérünkben van, majdhogynem mi magunk vagyunk ez az ösztön... Viszont micsoda naivitás volna ezt bizonyítéknak tekinteni, miszerint ennek révén „magánvaló igazság” birtokába jutunk...

Az ellentmondani nem tudás valamire való képtelenséget bizonyít, nem pedig „igazságot”.

516

Ugyanazt a dolgot nem tudjuk megerősíteni és tagadni: szubjektív empirikus törvény ez, nem fejeződik ki benne „szükségsszerűség”, *hanem valaminek a képtelensége mindössze.*

Ha, Arisztotelész szerint, a legbizonyosabb alaptétel az ellentmondás tétele, ha ez az első és utolsó, amelyre minden bizonyítási eljárást visszavezetnek, ha ebben gyökerezik minden más axióma alapelve, akkor annál komolyabban kellene mérlegelnünk, hogy már az alapoknál állításokat feltételez. Vagy a valósággal, a létezővel kapcsolatban jelentenek ki vele valamit, mintha egyéb forrásból már ismerős volna; vagyis hogy nem lehet hozzárendelni ellentmondó predikátumokat. Vagy pedig e tétel a következőt akarja mondani: nem szabad hozzárendelni ellentmondó predikátumokat. Ebben az esetben a logika imperatívusz volna, nem az igaz megismerésére, hanem egy világ tételezésére és kiigazítására, amelyet igaznak kell neveznünk.

Röviden, a kérdés nyitott: a logikai axiómák adekvátak a valósággal, vagy mértékek, eszközök csupán számunkra a valóság, a „valóság” fogalmának megalkotásához?... Amennyiben az előbbi akarnánk megerősíteni, ismerni kellene, amint már mondtuk, a létezőt; amiről pedig szó sincs. A tétel tehát nem tartalmaz igazságkritériumot, hanem azzal kapcsolatos imperatívuszt, aminek igaznak kell lennie.

Föltéve hogy egyáltalán nincs egy önmagával azonos „A”, amint minden logikai (és matematikai) feltételezés felteszi, ekképp „A” mindjárt merő látszat (Scheinbarkeit) volna, így tehát a logikának máris egy csak látszati világ volna előfeltétele. E tételben voltaképpen a végtelen empiria hatására hiszünk, amely mintha állandóan megerősítené. A „dolog” –ez „A”

tulajdonképpen szubsztrátuma; a dolgokba vetett hitünk az előfeltétele a logikában való hitünknek. A logika „A”-ja, mint az atom, a „dolog” másolt konstrukciója... Ha ezt nem fogjuk föl, hanem az igaz lét kritériumává tesszük a logikát, akkor máris úton vagyunk ahhoz, hogy valóságként tételezzünk minden olyan hipotézist, mint szubsztancia, predikátum, objektum, szubjektum, cselekvés stb.: vagyis metafizikai világot alkotunk, azaz „igazi világot” (– ez azonban megint csak látszólagos világ...).

A gondolkodás legeredendőbb aktusain, az igenlésen és a tagadáson, az igaznak-tartáson és a nem-igaznak-tartáson – amennyiben az egész nem szokás csupán, hanem a feltevés joga valamit igaznak vagy nem igaznak tartani – már eleve egy hit uralkodik, mégpedig az, hogy létezik megismerés, hogy az ítéletek valóban az igazságot érintik: – röviden, a logika nem kételkedik benne, hogy valamit a magánvaló-igazról mond ki (vagyis ehhez nem rendelhetők egymásnak ellentmondó predikátumok).

Itt az a szenzualista, durva előítélet uralkodik, hogy az érzékek a dolgok igazságát tanítják nekünk: hogy ugyanakkor, ugyanarról a dologról nem mondhatjuk, hogy kemény és puha. (Az ösztönös bizonyíték, „ugyanakkor nem lehet két ellentétes érzékletem” – *egészen durva és hamis.*)

A fogalmi ellentmondás-tilalom abból a hitből indul ki, hogy fogalmakat alkothatunk, hogy egy fogalom valamely dolog igaz mivoltát nem csupán jelzi, hanem meg is ragadja... Valójában a logika (mint a geometria és az aritmetika) csak fiktív igazságokra érvényes, amelyeket mi alkottunk. A logika olyan kísérlet, *amely a valóságos világot az általunk alkotott lét-séma szerint igyekszik megérteni, igazabbá, megfogalmazhatóbbá és kiszámíthatóbbá tenni...*

517

A *létező feltételezése* azért szükséges, hogy tudjunk gondolkodni és következtetni: a logika csak azonosnak maradó dolgok képleteivel foglalkozik.

E feltevésnek a következő miatt nincs bizonyító-ereje a valóságra: „a létező” optikánkhoz tartozik. Az „Én” mint létező (– a levés és a fejlődés nem érinti).

A szubjektum, szubsztancia és „ész” fiktív világa szükséges –: él bennünk bizonyos rendező, egyszerűsítő, hamisító és mesterségesen elválasztó erő. „Igazság” – akarat: úrrá lenni az érzékek sokféleségén.

– a jelenségeket meghatározott kategóriákba osztályozni

– Itt a magánvaló dolgokba vetett hitből indulunk ki (a jelenségeket valóságosnak vesszük).

Az alakuló (werdende) világ karaktere mint *megfogalmazhatatlan*, mint „hamis”, „önmagának ellentmondó”. A *megismerés* és a *levés* (Werden) kizárják egymást. A „megismerésnek” következésképpen valami másnak kell lennie: megelőzi a felismerhetőség-tevés akarása, bizonyos levés maga alkotja a létező tévedését.

518

Ha „Énünk” számunkra az egyedüli Lét, amely szerint minden létet alkotunk és megértünk, akkor igazán remek! Ekkor nagyon is helyénvaló a kétely, hogy itt esetleg a perspektivikus *illúzió* esete áll fenn – a látszólagos egység, amely, akár a látóhatár vonala, mindent összefog. A test vezérfonalán beláthatatlan sokféleség mutatkozik; módszertanilag megengedett, hogy a jobban tanulmányozható gazdagabbat használjuk vezérfonalul a szegényebb megértéséhez. Végezetül pedig: ha feltesszük, hogy minden levés, akkor a megismerés csak a létbe vetett hit alapján lehetséges.

519

Ha „egyetlen létező van csupán, az Én” és minden egyéb „létezőt” az ő képére alkottak – ha, végső soron, az „Énbe” vetett hit a logikába, vagyis az ész-kategória metafizikai igazságába vetett hiten áll vagy bukik, másrészt pedig ha az Én valami *levőnek* bizonyul, akkor –

A folytonos átmenetek nem engedik meg, hogy „egyről” stb. beszéljünk; az állapotok „száma” ugyancsak folyton változik. Nem beszélnének időről, és mit sem tudnánk mozgásról, ha – durva módon – a mozgó mellett nem volna némi fogalmunk a „nyugalmi helyzetről”. Éppen ilyen keveset tudnánk okról és okozatról, és az „üres tér” téves koncepciója nélkül nem érkeztünk volna el a tér fogalmához. Az azonosság tételének hátterében az a „látszat” húzódik meg, hogy léteznek azonos dolgok. Szigorú értelemben egy leendő világ nem „érthető”, nem „ismerhető meg”: csak amennyiben a „megértő” és „megismerő” értelem egy már durván megalkotott világgal találkozik, amelyet látszatokkal népesítettek be, és mindez meg is szilárdult, mert éppen ez a látszat tartotta fenn az életet – csak ennyiben létezik „megismerés”: azaz a régebbi és az újabb tévedések összehasonlítása.

A „logikai látszathoz”. – Az „egyed” és a „faj” fogalma láthatólag egyformán hamis és látszati. A „faj” csak azt a tényt fejezi ki, hogy hasonló lények sokasága egyidejűleg jelenik meg, és hosszú időre lelassul a növekedés és a változás tempója: úgyhogy nemigen jönnek tekintetbe a tulajdonképpen kisebb növekmények és gyarapodások (– a fejlődésnek az a fázisa, amelynél az ön-fejlődés nem látható, és ezért bizonyos egyensúly elérésének látszata áll elő, és megszülethet a hamis képzet: bizonyos cél eléréséről van szó – a cél pedig a fejlődés maga volt...)

A *forma* tartósnak és ezért értékesebbnek számít; de a formát csak mi találtuk ki; és még ha mégoly gyakorta „el is érvük ugyanazt a formát”, ez még nem jelenti azt, hogy ez valóban ugyanaz a forma – *hanem mindig valami új jelenik meg* – és csak mi, akik összehasonlítottuk, számítjuk ezt az Újat, amennyiben a régire hasonlít, egybe a „forma” egységében. Mintha elérhető volna a *típus*, amely mintegy az alakulás, a képzés folyamata előtt lebegne.

h forma, a faj, a törvény, az eszme, a cél – itt mindenütt ugyanazt a hibát követik el: egy fikciót hamis valósággal támasztanak alá: mintha a történés valamiféle engedelmisséget hordozna magában – mesterségesen tesznek különbséget az események dolgában aközött, ami cselekszik és aközött, ami után a cselekvés igazodik (de ezt az „amit” és ezt az „ami után” csak mi tételezzük engedelmisségből metafizikai-logikai dogmatikánknak: ez nem „tényálladék”).

E szükségességet, hogy fogalmakat, fajokat, formákat, célokat, törvényeket képezünk (*az azonos esetek világát*), nem úgy kell érteni, mintha ekképp képesek volnánk a való világot rögzíteni; hanem olyan szükségességgént fogjuk föl, amely arra ösztönöz minket, hogy a világot igazítsuk helyre, hogy létezésünk lehetővé váljon – így tehát olyan világot alkotunk, amely kiszámítható, egyszerűsített, számunkra érthető stb.

Ugyanez a szükségesség létezik az *érzékek tevékenységében*, amelyet az ész alátámaszt – ez az egyszerűsítés, elnagyolás, megköltés, amelyen minden „felismerés”, minden meg-tudom-értetni-magam alapul. Igényeink úgy finomították ki érzékeinket, hogy mindig ugyanaz a „jelenségvilág” térjen vissza, és ezáltal a valóság látszatát kapja.

Az arra irányuló szubjektív szükségesség, hogy a logikában higgyünk, csupán azt fejezi ki, hogy jóval azelőtt, hogy a logika eljutott volna a tudatunkba, semmi egyebet sem tettünk, *mint belevetítettük a történésbe posztulátumait*: most pedig megtaláljuk őket a történésben – ez nem is lehet másként –, és azt képzeljük, hogy e szükségességnek van valami köze az „igazsághoz”. Mi magunk vagyunk azok, akik megalkottuk a „dolog”, az „azonos dolog”, a szubjektum, a predikátum, a cselekvés, az objektum, a szubsztancia, a forma fogalmait, miután nagyon messzire mentünk az azonosításban, az elnagyolásban és a leegyszerűsítésben. A világ azért *tűnik* logikusnak számunkra, mert már logizáltuk.

Elemi megoldás. – Hiszünk az észben, ezt azonban szürke fogalmak filozófiája, a nyelvet a lehető legnaivabb előítéletek alapján építették föl.

A diszharmoniót és a problémákat csupán beleolvassuk a dolgokba, mert csak nyelvi formában gondolkodunk – ezért hiszünk „az ész” „örök igazságaiban” (például szubjektum, predikátum).

Már nem gondolkodunk, ha ezt nem a nyelvi kényszer hatására akarjuk tenni, sőt e ponton kezdünk kételkedni, hogy itt e határt valóban határnak lássunk-e.

Az értelmes gondolkodás egy séma szerinti interpretáció, amely sémát nem tudjuk eldobni.

[f) Tudat]

523

Nincs nagyobb tévedés annál, mint a pszichikai és fizikai jelenségekből egy és ugyanazon szubsztancia két arcát, két megnyilatkozását csinálni. Ezzel nem magyarázunk meg semmit: magyarázatként a „szubsztancia” fogalma teljességgel hasznavehetetlen.

A tudat, másodlagos szerepben, majdnem közömbös, fölösleges, talán pontosan az is a feladata, hogy eltűnjön, utat engedve a tökéletes automatizmusnak –

Ha csak a belső jelenségeket figyeljük meg, akkor a süketnémákhoz vagyunk hasonlatosak, akik a szájmozgásból olvassák le a szavakat, amelyeket nem hallanak. Mi a belső érzék jelenségeiből következtetünk a láthatatlan és egyéb jelenségekre, amelyeket észlelnénk, ha megfigyelő eszközeink elégségesek volnának, amelyet idegáramlásnak neveznek.

E belső világ megfigyelésére még legfinomabb érzékeink is tökéletlenek, ezért érzünk ezerféle bonyolultságot egyetlen egységnek, így képzelünk bele olyan okságot, amelynél láthatatlan marad számunkra a mozgás és a változás minden oka (hiszen a gondolatok és érzések egymásutánisága csak láthatóvá válásuk a tudatban; teljességgel valószínűtlen viszont, hogy ezen egymásutániságnak bármi köze lenne az oksági láncolathoz: a tudat sohasem szolgál példával nekünk okra és okozatra) –

524

A „tudat” szerepe. – Igen lényeges, hogy a „tudat” szerepével kapcsolatban ne fogjunk mellé: a „külvilághoz” való viszonyunk fejlesztette ki azt. Ezzel szemben a vezetés, a testi funkciók összjátékának oltalmazása, védelme nem jut el a tudatunkba; a szellemi elraktározás szintén nem: kétség sem férhet hozzá, hogy magasabb fórum vezérli mindezt: afféle központi bizottság, amelyben a különféle leghőbb vágyak érvényesítik szavukat és hatalmukat. „Öröm” és „bánat” ebből a szférából érkező jelzések: .. az akarati aktus nemkülönben. Az eszmék hasonlóképpen.

In summa: ami tudatosul, olyan oksági viszonyban van, amely teljes egészében rejtve marad előttünk – a gondolatok, érzelmek, eszmék egymásutánisága a tudatban nem azt fejezi ki, hogy ez az egymásutániság oksági: látszólag azonban messzemenően így van. Pontosán erre a látszatra építettük valamennyi szellemi, észbeli, logikai képzetünket (egyik sem létezik: fiktív szintézisek és egységek ezek)... Aztán ismét a dolgokba, a dolgok mögé vetítettük őket!

A tudatot általában össz-szenzoriumnak, központi érzékelőnek és legfőbb hatalomnak tekintjük: jóllehet kommunikációs eszköz csupán: a társadalmi használatban fejlődött ki, a társadalmi érdekekre való tekintettel... – a „használat” kifejezés fogalmán itt a külvilágból érkező hatásokat és az ezekre adott szükségszerű reakcióinkat értem; a külvilágra gyakorolt hatásunkat nemkülönben. A tudat *nem* a vezérlés, hanem a vezérlés szerve.

525

Egyetlen képletbe sűrített tétel, amely az antikvitástól, a kereszténységtől, a skolasztikától és egyéb hasonló mósuszoaktól szaglik: az „Isten mint szellem” fogalmában tagadom az isteni tökéletességet...

526

Amikor a dolgok csoportosításában előáll bizonyos egység, akkor mindig a szellemet teszik meg e koordináció okának, pedig ez teljességgel alaptalan. Miért lenne egy roppant komplex tény eszméje e tény feltétele? vagy miért kellene egy komplex ténynek megelőzni a

saját képzetét? –

Óvakodunk attól, hogy a célszerűséget a szellemmel magyarázzuk: semmi okunk nincs rá, hogy a szellemnek a szervezés és rendszerezés tulajdonságait tulajdonítsuk. – Az idegrendszer birodalma sokkalta terjedelmesebb: a tudat világa csak járulékos elem. A tudat nem játszik szerepet az adaptáció és a rendszerezés össz folyamatában.

527

A fiziológusok csakúgy, mint a filozófusok, úgy vélik, hogy a tudat annál értékesebb, minél világosabb: a legvilágosabb tudat, a leglogikusabb, leghidegebb gondolkodás kerülne eszerint az első helyre. De hát – minek alapján állapítják meg ezt az értéket? – Az akarat működésbe hozásának tekintetében többnyire a legfelületesebb, leginkább leegyszerűsített gondolkodás a leghasznosabb – és ezért lehet ilyen – stb. (mert kevés motívumot hagy meg).

A *cselekvés pontosság*a antagonisztikus viszonyban van a messzire tekintő és gyakran bizonytalanul ítélő elővigyázatossággal: az utóbbit mélyebb ösztön vezérli.

528

A *pszichológusok fő tévedése*: a bizonytalan, homályos elképzelést alacsonyabb rendűnek tekintik a világos elképzeléssel szemben: de ami eltávozik tudatunkból, és ezért homályosabb, attól még önmagában tökéletesen világos is lehet. A *homályossá válás a tudat-perspektíva dolga*.

529

A szörnyű balfogások:

1. a tudat értelmetlen túlbecslése: egységet, lényeket csináltak belőle: a „szellem”, a „lélek”, valami, ami érez, gondolkodik és akar –
2. A szellem mint ok, nevezetesen mindenütt, ahol célszerűség, rendszer, koordináció jelenik meg;
3. a tudat mint a legmagasabb elérhető forma, mint a lét legfelsőbb foka: „Isten” ;
4. az akaratot mindenhová beviszik, ahol okozat, hatás van;
5. az „igaz világ” mint a szellem világa, amely a tudat tényein keresztül közelíthető meg;
6. a megismerés abszolút mint a tudat képessége, ahol egyáltalán létezik megismerés.

Következtetések:

minden haladás a tudatosulásban való haladást jelenti; minden hanyatlás a tudattalanba visszalépés. Dialektikával közeledünk a valósághoz, a „való léthez”; távolodunk tőle az

ösztönök, az érzékek, a mechanizmus révén... Az embert föloldani a szellemben nem jelentene egyebet, mint Istenné tenni

őt: szellem, akarat, jóság – Egy; Minden /ónak a szellemiségből kell származnia, tudati ténynek kell lennie; Minden javulás csak a fokozott tudatosulás útján képzelhető el. A tudatosulás hiánya hanyatlásnak minősült a vágyak és érzékek tartományába – elállatiasodás...

[g) Ítélet. Igaz-hamis]

530

Kant teológiai előítélete, öntudatlan dogmatizmusa, morális perspektívája uralkodik, irányít, parancsol.

A proton pszeudosz (πρώτον ψεύδος): hogyan lehetséges a megismerés ténye? tény-e egyáltalán a megismerés? mi a megismerés? Ha nem tudjuk, mi a megismerés, nem tudjuk megválaszolni a kérdést: létezik-e egyáltalán megismerés? Nagyszerű! De ha még nem „tudom”, hogy megismerés létezik-e vagy létezhet, akkor a józan ész értelmében nem is tehetem föl a kérdést: „mi a megismerés”? Kant hisz a megismerés tényében. Állítása naiv: *a megismerés megismerése!*

„A megismerés, az ismeret ítélet! „De az ítélet *hit*, hogy valami így és így van! És *nem* ismeret! „Minden ismeret szintetikus ítéletekből áll”, amelyek az általánosság jellemvonásával rendelkeznek (a dolog minden esetben így viselkedik, nem pedig másként),

és a szükségszerűség jellegével (a megállapítás ellentéte sohasem teljesülhet).

Mindig előfeltétel a megismerésbe vetett hit jogszerűsége: ahogy előfeltétel a lelkiismeret megítélésénél az érzelm. Itt a *morális ontológia az uralkodó előítélet*.

A következtetés tehát így hangzik: 1. léteznek kijelentések, amelyeket általánosan érvényesnek és szükségszerűnek tartunk;

2. a szükségszerűség és az általános érvényűség karaktere nem származhat a tapasztalatból;

3. következésképpen tapasztalat nélkül, máshonnan kell magát megalapoznia, a megismerés forrásának másutt kell lennie!

Kant így következtet: 1. vannak kijelentések, amelyek csak bizonyos feltételekkel érvényesek; 2. e feltétel, hogy a kijelentés nem a tapasztalatból származik, hanem a tiszta észből.

Tehát: az a kérdés, *honnan fakad hitünk* az ilyen kijelentések igazságában? Nem, honnan vannak ítéletei! Ám *valamely hit*, erős meggyőződés keletkezése lélektani probléma: nagyon korlátozott és szűkös tapasztalat hoz létre gyakorta efféle hitet!

Kant már előfeltételezi, hogy nem csupán „a posteriori” tények léteznek, hanem „a priori” tények is, a „tapasztalat előtt”. Tapasztalatból állítólag sohasem lehetne szükségszerűség és általános érvényűség: mitől világos tehát, hogy tapasztalat nélkül egyszerűen csak úgy itt vannak?

Nem léteznek egyes ítéletek!

Az egyes ítélet sohasem „igaz”, sohasem ismeret; csak összefüggésben, sok ítélet kapcsolati viszonyában jön létre kezesség.

Mi különbözteti meg az igaz hitet a hamis hittől? Mi az ismeret? Kant „tudja”, ez nagyszerű!

234

A szükségszerűség és általánosság sosem fakadhat tapasztalatból! Tehát csak a tapasztalattól függetlenül, a tapasztalás előtt! Az efféle belátás – amely a priori valósul meg, tehát minden tapasztalattól függetlenül, a tiszta észből származik – a „tiszta ismeret”.

A logika alaptételei, az azonosság és az ellentmondás elve – tiszta ismeretek, mert megelőznek minden tapasztalatot. – Csakhogy egyáltalán nem is ismeretek! hanem szabályzó hittételek.

A teret a tiszta ész formájának kell tekintenünk, ha meg akarjuk alapozni a matematikai ítélet a prioritását (tiszta ésszerűségét).

Hume kijelentette: „egyáltalán nem léteznek a priori szintetikus ítéletek.” Kant így szól: igenis léteznek! A matematikaiak! És ha léteznek ilyenek, akkor talán létezik metafizika is, a dolgok megismerése a tiszta ész által.

A matematika lehetséges olyan feltételek mellett, ahol a metafizika sohasem lehetséges. Minden emberi megismerés vagy tapasztalati, vagy matematikai.

Egy ítélet szintetikus: azaz különféle képzeteket kapcsol össze.

Azonkívül a priori: mert e kapcsolat általános és szükségszerű, amely sohasem adódhat érzéki észlelet révén, hanem csak a tiszta ész útján.

Ha volnának a priori szintetikus ítéletek, akkor az észnek képesnek kellene lennie rá, hogy összekapcsolja őket; az összekapcsolás forma. Az észnek formaadó képességgel kell rendelkeznie.

531

Az ítéletalkotás legrégebbi hitünk, legmegszokottabb igaznak-tartás vagy hamis-nak-tartás, kijelentés vagy tagadás, bizonyosság, hogy valami éppen így van és nem másként, hit, hogy itt tényleg „megismertünk” valamit – de voltaképpen mit hiszünk igaznak minden ítéletben?

Mik a *predikátumok*? – Változásainkat nem mint olyanokat vettük, hanem „magánvalóként”, ami idegen tőlünk, amit „észlelünk” csupán; és nem történésként, hanem

létként tételezzük őket mint „tulajdonságot” – és egy lényegét találunk fel hozzá, amelyhez tapadnak, azaz a hatást hatóként tételezzük, a hatót pedig létezőként. De a „hatás”, az okozat fogalma még ebben a megfogalmazásban is önkényes: mert a rajtunk végbemenő változásokról, amelyekről biztosan hisz-szük, hogy nem önmagunk vagyunk okai, csak arra következtetünk, hogy mindenképpen hatásnak, okozatoknak kell lenniük: a következtetés szerint: hogy „minden változáshoz tartozik egy okozó”. – Ám e következtetés már mitológia – szétválasztja a hatót és a hatást. Ha azt mondom: „a villám világít”, akkor a világítást egyszer tevékenységként, másszor pedig alanyként tételezem: tehát a történéshez egy létet tételezek fel, amely a történéssel nem egy, hanem inkább megmarad, van és nem „lesz”. – A történetet úgy tételezem, mint ami hat, és az okozatot, a hatást létként: ez kettős tévedés, avagy interpretáció, amelyben mi vagyunk a hibásak.

532

Az *ítélet* – az a következő hit: „Ez és ez így van.” Az ítéletben tehát az emlék rejlik, hogy egy „azonos esettel” találkoztunk: összehasonlítást tételez föl, az emlékezet segítségével. Nem az ítélet teszi, hogy látszólag egy azonos eset áll elő. Inkább csak azt hiszi, hogy ilyet észlel; azzal a feltétellel működik, hogy vannak azonos esetek. Hogyan hívják azt a funkciót, amely sokkal régebbi és már nagyon régóta kellett működnie, amely nem egyenlő eseteket kiegyenlít és összehasonlít? Hogyan hívjuk azt a másodikat, amely ennek az elsőnek az alapján stb. „Ami azonos érzékletet kelt, az azonos”: mi a neve azonban Annak, amelyik az érzékleteket azonosná teszi, azonosnak „veszi?” – Egyáltalában nem létezhetnének ítéletek, ha az érzékleteken belül nem volna begyakorolva bizonyos kiegyenlítő tevékenység: az emlékezés csak a már megszokott, a már megélt dolgok állandó aláhúzásával lehetséges. – Mielőtt ítélnék, az asszimilációs folyamatnak már végbe kell mennie: tehát itt is már előre működik egy intellektuális tevékenység, amely nem jut el a tudatba, ahogy a fájdalom eljut a seb következményeként. Valószínűleg minden szerves funkciónak egy-egy belső történés felel meg, tehát egy asszimiláció, kiválasztódás, növekedés stb.

Lényeges: a testből kell kiindulni, ezt kell vezérfonalnak tekinteni. Ez az a sokkal gazdagabb jelenség, amely lehetővé teszi a pontos megfigyelést. A testbe vetett hit megalapozottabb a szellembe vetett hitnél.

„Még ha olyan nagyon hisznek is valamiben, abban még semmiféle igazságkritérium nincs.” De mi az igazság? Egyfajta hit talán, amely életfeltétellé vált? Ebben az esetben persze az erő kritérium lehet, például az okság dolgában.

533

A logikai meghatározottság, áttetszőség mint az igazság kritériuma („omne illud verum est, quod dare et distincte percipitur”, Descartes): ezzel a mechanikus világ-hipotézis hihető és kívánatos.

Ám ez vaskos tévesztés: mint simplex sigillum veri. Honnan tudjuk, hogy a dolgok igazi adottsága ilyen viszonyban van intellektusunkkal? – Nem lehetne másként? úgy, hogy a neki leginkább hatalomérzést és biztonságot adó hipotézist választja, becsüli s nevezi igaznak? – Az intellektus a legszabadabb és legerősebb képességét és kapacitását teszi meg a legértékesebb kritériumnak, következésképpen az *igaznak*... „*Igaz*”: az érzelmi oldalról –: ami a legerősebben váltja ki az érzelmet („Én”) a gondolkodás oldaláról: – ami a gondolkodásnak a legnagyobb fokú erő-érzést adja; a tapintás, látás, hallás felől: ahol a legnagyobb ellenállásra van szükség.

Tehát a teljesítményben való legmagasabb fok ébreszti a tárgyban az „igazságában”, vagyis valóságában való hitet. Az erő, a harc, az ellenállás érzése arról győz meg, hogy van valami, aminek itt ellenállnak.

534

Az igazság kritériuma a hatalomérzés fokozódásában van.

535

„Igazság”: ez az én gondolkodásmódom szerint nem szükségképpen jelenti a tévedés ellentétét, hanem a legalapvetőbb esetekben csupán különféle tévedések egymáshoz való viszonyát: vagyis kb. hogy az egyik régebbi, mélyebb a másiknál, sőt kiirthatatlan talán, amennyiben a magunkfajta organikus lény nem tud nélküle élni; míg egyéb tévedések nem zsarnokoskodnak ennyire fölöttünk életfeltételek gyanánt, inkább félreállíthatók és „cáfolhatók” az említett „zsarnokokhoz” képest.

Egy feltevés, amely cáfolhatatlan – de miért kellene mindjárt „igaznak” lennie? E mondat talán fölháborítja a logika szakértőit, akik a logika határait a dolgok határaival azonosítják: ám ennek a logikai optimizmusnak a magam részéről már régen hadat üzentem.

536

Minden, ami egyszerű, képzeletbeli csupán, nem „igaz”. Ami viszont valóságos, ami igaz, az nem Egy és nem is redukálható Egyre.

537

Mi az igazság? (inercia, a hipotézis, amelynél kielégülés jön létre, a legcsekélyebb szellemi erő felhasználása stb.).

538

Első tétel. A könnyebb gondolkodásmód legyőzi a bonyolultat – mint *dogma*: simplex sigillum veri. – Dico: nevetséges gyerekség, hogy az érthetőségnek valami köze lenne az igazsághoz...

Második tétel. A létről, a dologról, a tiszta, szilárd egységekről szóló tan százszorta könnyebb, mint a levésről és a fejlődésről szóló tan...

Harmadik tétel. A logikát csak könnyítésként találták ki: kifejező eszközként ~ nem igazságként... Később aztán igazságként hatott...

539

Parmenidész azt mondta „nem gondoljuk el azt, ami nincs” – mi a dolgok másik végén vagyunk és azt mondjuk: „ami elgondolható, az minden bizonnyal fikció.”

540

Sokféle szem van. A szfinxnek is van szeme: következésképpen sokféle „igazság” van, és következésképpen nincs igazság.

541

EGY MODERN TÉBOLYDA FELIRATAI

„A gondolkodás szükségszerűségei morális szükségszerűségek.”

Herbert Spencer

„Valamely tétel igazságának végső próbaköve tagadásának felfoghatatlansága.”

Herbert Spencer

542

Ha a lét karaktere hamis lenne – ez végső soron lehetséges –, mi lenne akkor az igazság, mi lenne összes igazságunkkal?... A hamisság lelkiismeretlen meghamisítása? A hamisság magasabb hatványa?...

543

Olyan világban, amely lényegileg hamis, az igazságnak természetellenes tendenciája volna: ilyesminek csak eszközként volna értelme egy magasabb hatványú hamissághoz: ha igazi, létező világot akarnánk kitalálni, akkor előbb az igaz embert kellene megalkotni (ideértve azt is, hogy ez az ember „igaznak” hiszi önmagát).

Egyszerű, őszinte, önmagával ellentmondásba nem kerülő, kitartó, állhatatos, önmagához hű, gáncs nélküli, nyílt jellem: az ilyen ember a lét világát „Istenként” alkotja meg a maga képére.

Az ember egész szférájának roppant tisztának, kicsinek és tiszteletre méltónak kell lennie, ha azt akarjuk, hogy a becsületesség, igazság lehetséges legyen: az előnynek minden értelemben az igaz ember oldalán kell állnia – a hazugságnak, csalásnak és színlelésnek

csodálkozást, megütközést kell keltenie...

544

A „színlelés” a lények felfelé tartó rangsorával egyenes arányban fokozódik. A szervesetlen világban egyáltalán nem is létezik, ám a szervesben kezdetét veszi az alattomoskodás, a csel; már a növények is mesterek ebben. A legnagyobb emberek, mint Caesar, Napóleon (lásd Stendhal véleményét róla), ugyanúgy a fejlettebb fajták (olaszok), a görögök (Odüsszeusz); az alattomoság az emberi fejlődés lényegéhez tartozik... A színész problémája. Dionüszosz-eszményem. A szerves funkciók, a legerősebb életösztönök optikája: a tévedni akaró erő minden életben; sőt a tévedés mint a gondolkodás előfeltétele. Mielőtt gondolkodnánk, már bizonyára „kitaláltunk” valamit; az azonos esetek egymáshoz igazítása, az egyenlőség látszatához igazítás régebbi az egyenlőség felismerésénél.

[h) Az okság ellen]

545

Az abszolút térben az erő szubsztrátumaként hiszek: ez az erő határol és formál. Az örök idő. De magánvaló módon nincs tér, sem idő: a „változások” jelenségek csupán (vagy számunkra érzékelési folyamatok); ha ezek között szabályszerű visszatérést tételezünk, akkor mindezzel csupán azt a tényt alapozzuk meg, hogy ez mindig így történt. Könnyű félreértésként levezetni azt az érzést, hogy a post hoc voltaképpen propter hoc; ez érthető. De jelenségek nem lehetnek „okok”!

546

Valamely történés vagy cselekvésként vagy szenvedésként való értelmezése – tehát minden cselekvés szenvedés – a következőt jelenti: minden változás, minden mássá válás föltételezi okozóját, és valamit, amin a „változás” végbemegy.

547

A „szubjektum” fogalmának lélektani története. A test, a dolog, a szem által alkotott „egész” hozza létre a különbséget cselekvés és cselekvő között; a cselekvő, a cselekvés oka, egyre kifinomultabban értelmezve, lett végül „szubjektum”.

548

Van egy rossz szokásunk, hogy az emlékezet valamely jelét, egy lerövidítő képletet lényegnek veszünk, végső soron oknak, például a villámról azt mondjuk: „a villám világít”. Vagy vegyük például az „én” szócskát. A látás bizonyos perspektíváját tesszük meg a látás okául: ez volt a műfogás a „szubjektum”, az „Én” föltalálásában!

549

„Szubjektum”, „objektum”, „predikátum” – ezek mesterséges megkülönböztetések, és sémákként végigöntenek velük minden látszati tényálladékat. Az alapvetően hamis megfigyelés abban áll, hogy azt hiszem, *én* vagyok, aki valamit tesz, valamit elszenved, valamije „van”, akinek bizonyos tulajdonsága „van”.

550

Minden ítéletben ott lappang a szubjektumba és predikátumba vagy az okba és okozatba vetett teljes, mély hit (vagyis az a megállapítás, hogy minden hatás, okozat cselekvés, és hogy minden cselekvés cselekvőt feltételez); és ezen utóbbi hit az előbbi egyedi esete, tehát a hit alapvető elemeként tovább él: szubjektumok léteznek, minden, ami csak történik, predikatív módon viselkedik valamely szubjektumhoz kötve.

Valamit észreveszek, és okot keresek hozzá: ez eredetileg a következőt jelenti: szándékot keresek benne és mindenekelőtt valakit, akinek valami szándéka van, egy szubjektumot, egy cselekvőt: minden történés cselekvés – valaha minden történésben szándékot láttak, ez a mi legrégebbi szokásunk. Vajon az állatoknak is van ilyen szokásuk? Élőlényekként vajon nem kell-e bízniuk saját interpretációikban? – A „*miért?*” kérdése mindig a *causa finalis*ra kérdez, a „minek”?-re. A *causa efficiens* értelméről fogalmunk sincs: itt igaza van Hume-nak, a

szokás (de nem csupán az egyéni!) miatt elvárjuk, hogy egy bizonyos, gyakran megfigyelt folyamat követi a másikat: de semmi egyéb! A kauzalitásba vetett hitünk rendkívüli szilárdságát nem a folyamatok egymás után következésének nagy megszokása adja, hanem arra való képtelenségünk, hogy valamely történést másként interpretáljunk, mint szándék okozta történést. Az előbe és gondolkodóba mint egyedül hatóba – az akaratba, a szándékba – vetett hit ez, az a hit, hogy minden történés cselekvés, hogy minden cselekvés cselekvőt feltételez, a „szubjektumba” vetett hit. Vajon nem vaskos ostobaság-e ez a szubjektum (alany) és predikátum (állítmány) fogalmaiba vetett hit?

Kérdés: valamely szándék oka lehet a történésnek? Vagy már az illúzió is? Nem a történés maga?

551

Az „ok” fogalmának kritikája. – Abszolút semmi tapasztalatunk nincs valamely okról; lélektanilag tekintve a fogalom abból a szubjektív meggyőződésünkből származik, hogy mi vagyunk az okok, mármint annak az oka, hogy a karunk mozog... Ám ez tévedés: elválasztjuk magunkat, a cselekvőt, a cselekvéstől és ezt a sémát alkalmazzuk mindenütt – minden történéshez cselekvőt keresünk – mit csináltunk? az erő, a feszültség, az ellenállás érzetét, egy izom-érzetet, amely már a cselekvés kezdete, okként értettünk félre –: vagy oknak gondoljuk annak akaratát, hogy ezt vagy azt tegyünk, mert utána a cselekvés következik –

„Ok” nem is létezik: az öncsalás már igazolódott is bizonyos esetekben, amikor az *ok* adottnak tűnt, és kivetítettük a történés megértése céljából. Valamely „történés megértése” abban állt, hogy kitaláltunk egy szubjektumot, amely felelős volt azért, hogy mi történt, és hogyan történt. Akarat-érzésünket, „szabadság”-érzésünket és felelősség-érzésünket, cselekvés-szándékunkat az „ok” fogalmában foglaltuk össze: a *causa efficiens* és *finalis* az alapkoncepcióban Egyek.

Úgy véltük, valamely okozat, hatás magyarázatot nyer, ha állapotot mutatunk föl, amelyben ez az okozat már benne foglaltatik. Valójában minden okot az okozat, a hatás sémája szerint találunk föl: az utóbbi ismert számunkra... Megfordítva nem áll módunkban bármilyen dologról előre megmondani, hogyan „hat”. A dolog, a szubjektum, az akarat, a szándék – mindez benne foglaltatik az „ok” koncepciójában. Dolgokat keresünk, hogy megmagyarázzuk, miért változott meg valami. Maga az atom is ilyen odagondolt „dolog” és „ős-szubjektum”...

Végre megértjük, hogy a dolgok nem hatnak, következésképpen az atomok sem: mert egyáltalán nem léteznek... hogy az okság fogalma teljességgel hasznavehetetlen. – Állapotok szükségszerű egymásutániságából még nem következik ezek oksági viszonya (– ez ható képességüket jelentené, hogy 1-ről 2-re, 3-ra, 4-re, 5-re tudnak ugrani). *Nincsenek sem okok, sem okozatok/hatások*. Nyelvileg nem tudunk megszabadulni tőlük. De ez nem számít. Ha az *izmot* az „okozatától, hatásától” függetlenül gondolom el, akkor tagadtam...

In summa: *valamely történést nem idéztek elő, és nem is idéz elő semmit*. A *causa* hatóképesség, amelyet kitaláltak az eseményhez, a történéshez...

Az oksági interpretáció tévedés... Egy dolog az okozatainak összessége, amelyeket szintetikusán fog össze egy fogalom vagy kép.. Valóban, a tudomány kiürítette az okság fogalmának tartalmát, és megtartotta egy egyenlet számára és itt már alapjában véve közömbös, melyik oldalra kerül az ok vagy az okozat. Megállapítást nyert, hogy két komplex állapotban (erőkonstellációk), az erőkvantumok állandók maradnak.

Valamely történés kiszámíthatósága nem attól függ, hogy követ-e bizonyos szabályt, vagy érvényesül-e bizonyos szükségszerűség, vagy belevetítünk-e oksági törvényt minden egyes történésbe: – hanem azonos esetek visszatérése adja e kiszámíthatóságot.

Kant nézetével ellentétben nincs oksági-érzék. Csodálkozunk, nyugtalankodunk, valami ismerttet akarunk látni, amihez tarthatjuk magunkat... Mihelyt az újból valami régít mutatnak nekünk, megnyugszunk. Az állítólagos okság-ösztön csak félelem a szokatlantól, és

megkísérünk benne felfedezni valami már ismertet – nem okokat keresünk, hanem valami ismertet...

552

A *determinizmus* legyőzéséhez. Abból, hogy valami valamiből szabályszerűen és kiszámíthatóan következik, még nem adódik az, hogy szükségképpen következik. Valamely erőkvantumot nem tesz „nem szabad akarattá” a tény, hogy minden meghatározott esetben egyfajta és azonos módon viselkedik. A „mechanikus szükségszerűség” nem tényálladék: mi magyaráztuk bele a történésbe. Mi magyaráztuk a történés megfogalmazhatóságát a történés fölött uralkodó szükségszerűség folyományaként. De abból, hogy valami meghatározottat teszek, még semmiképpen sem következik, hogy éppen ezt kényszerülök tenni. A kényszer a dolgokban nem mutatható ki: a szabály azt bizonyítja csupán, hogy egy és ugyanazon történés nem egyszerre más történés is. Csak miután mi szubjektumot, alanyt, „*cselekvőt*” magyaráztuk bele a dolgokba, keletkezett az a látszat, amely szerint minden történés a szubjektumra gyakorolt kényszer következménye – Ám ki gyakorolja e kényszert? Megint csak a „*cselekvő*”. Ok és okozat veszedelmes fogalmak – mindaddig, amíg valamire gondolunk, ami okoz, és valamire gondolunk, amire okozati hatást gyakorol.

A) A szükségszerűség nem tényálladék, hanem interpretáció.

B) Ha megértettük, hogy a „szubjektum” nem hat, nem „okoz”, hanem csak fikció, akkor ebből sok minden következik.

A dologiságot csupán a szubjektum mintájára találtuk fel és beleinterpretáltuk az érzékelés-zűrzavarba. Ha már nem hiszünk az okozó/ható szubjektumban, akkor megszűnik az okozó dolgokba, a kölcsönhatásokba vetett hit is, megszűnik ok és okozatba vetett hit azon jelenségek között, amelyeket dolgoknak nevezünk.

Ezzel természetesen megdől az okozó atomok világa is: ezt mindig azon előfeltevéssel fogadtuk el, hogy szubjektumokra van hozzá szükség.

Végül pedig megdől a „*magánvaló dolog*”: mert ez végső soron egy „magánvaló szubjektum” koncepciója. De mi értjük, hogy e szubjektumot csak kitalálták. Tarthatatlan a „magánvaló dolog” és a „jelenség” ellentéte; ám ezzel megdől a „*jelenség*” fogalma is.

C) Ha feladjuk az okozó *szubjektumot*, akkor az *objektumot* ugyancsak, amelyre hat. A tartam, az önmagával való azonosság, a lét nem rejlik sem a szubjektumnak, sem az objektumnak nevezett valamiben: Történéskomplexumok ezek, amelyek egyéb komplexumokhoz képest látszólag maradandók – tehát például különböznek egymástól a történés gyorságában (nyugalom – mozgás, helyhez kötött – mozgékony: csupa olyan ellentét, amely önmagában nem létezik, és amelyek valóban csupán fokozati különbségeket fejeznek ki, amelyek bizonyos látószögből tekintve ellentétnek látszanak. Ellentétek nem léteznek: csak a logikának köszönhető az ellentétfogalmunk, amelyet aztán hamisan átruházunk a dolgokra).

D) Ha feladjuk a „szubjektum” és az „objektum” fogalmát, akkor a „szubsztancia” fogalmát szintén – következésképpen ennek különféle módosulásait nemkülönben, mint például „anyag”, „szellem”, valamint egyéb hipotetikus lények, mint az „anyag örökkévalósága és változatlansága” stb. Megszabadulunk az anyagszerűségtől.

Morálisan kifejezve: a *világ hamis*. Ám amennyiben maga a morál ugyancsak e világ egy darabja, akkor a morál hamis.

Az igazságvágy nem egyéb, mint ezen hamis jelleg megszilárdítása, igazi tartósítása, szem elől tévesztése, átköltése a létezőbe.

Az igazság tehát nem valami létező, megtalálható és fellelhető – hanem valami megalkotandó, ami nevet ad egy folyamatnak vagy inkább bizonyos győzni vágyó akaratnak, amely soha véget nem ér, sohasem fogy el: az igazság mint *processus ad infinitum*, egyfajta aktív meghatározottság, nem pedig valaminek a tudatosulása, ami „magánvalóan” szilárd és meghatározott. Egyszóval: „a hatalom akarása”.

Az élet a tartós és szabályszerűen visszatérő dolgok hitének előfeltevésén alapul; minél hatalmasabb az élet, annál nagyobb a kitalálható, mintegy létezővé tett világ. Logizálás, racionalizálás, szintetizálás mint az élet segédeszközei.

Az ember kivetíti igazságra törekvő ösztönét, „célját” bizonyos értelemben önmagán kívülre, létező világgént, metafizikai világgént, „magánvaló dologként”, már előzetesen létező világgént.

Az ember alkotó szükséglete kiagyalja a világot, amelyen dolgozik, mintegy „megelőlegezve” azt: az igazságban való „ezen hit” megelőlegezése az ember támasza.

Minden történés, minden mozgás, minden levés nem egyéb fokozati és erőviszonyok megállapításánál: *harc...*

hl „egyen java” éppen olyan képzeletbeli dolog, mint a „faj java”: az előbbit nem áldozzák föl az utóbbinak, a faj, távolból szemlélve, éppen olyan megfoghatatlan, akár az egyén. A „faj fennmaradása” a faj növekedésének következménye csupán, vagyis a fajta legyőzése egy erősebb mód felé vezető úton.

Mihelyt elképzelünk valakit, aki felelős azért, hogy mi ilyenek és ilyenek vagyunk stb. (Isten, természet), tehát létünkért, boldogságunkért és nyomorúságunkért az ő szándékára hárítjuk a felelősséget, elrontjuk a levés ártatlanságát. Akkor fogtunk valakit magunknak, aki általunk és velünk akar elérni valamit.

Hogy a látszólagos „célszerűség” („a minden emberi művészetnél végtelenül magasabb rendű célszerűség”) csupán következménye a hatalom minden emberi történést vezérlő akarásának –

hogy az erősödés rendszereket hoz magával, amelyek ugyancsak egy célszerűség-tervhez hasonlítanak...

hogy a látszólagos célok nem szándékosak, ám mihelyt a nagyobb hatalom úrrá lesz a kisebb hatalmon, és az utóbbi a nagyobb funkciójaként dolgozik, a rangsornak, az organizáció-sornak létre kell hoznia az eszköz és cél rendszere látszatát. A látszólagos „szükségyszerűség” ellen:

– ez csak annak *kifejeződése*, hogy egy erő nem valami más is. A látszólagos „célszerűség” ellen:

– utóbbi csupán hatalmi szférák rendszerének és ezek összhatásának kifejeződése.

[i) Magánvaló dolog és jelenség]

553

A kanti kritizmus ormóttan feltjárt hamarosan még a nem túl élesen látók is észrevették: Kantnak nem volt többé joga a „jelenség” és „magánvaló” megkülönböztetésére – e jogtól ő maga fosztotta meg önmagát, mármint attól, hogy továbbra is a régi módon lehessen dolgokat megkülönböztetni egymástól, amennyiben megengedhetetlenként utasította el a jelenségről a jelenség okára utaló következtetést – az ő okság-fogalma és ennek tisztán interfenomenális érvényessége alapján: amely felfogás egyebekben már előrevetíti a megkülönböztetést, mintha a „magánvalót” nem csupán feltárnák, hanem egyenesen adva volna.

554

Kézenfekvő, hogy sem a magánvaló dolgok nem állhatnak egymással az ok és az okozat kapcsolatában, sem a jelenség a jelenséggel nem alkothat ilyen viszonyt: ebből következik, hogy az „ok és okozat” fogalma nem alkalmazható olyan filozófia keretében, amely magánvaló dolgokban és jelenségekben hisz. Kant hibája – ...Az ok és okozat fogalma valóban, pszichológiailag szólva, csak egy olyan gondolkodásmódból származik, amely úgy gondolja, az akarát mindig és mindenhol hat az akaratra – amely csak az élőben hisz és alapjában véve csak a „lélekben” (*nem* pedig a dologban). A mechanisztikus világszemléleten belül (amely logika és ennek alkalmazása a térre és időre) ez a fogalom matematikai képletre redukálódik – amellyel, és ezt újra meg újra hangsúlyoznunk kell, sohasem értünk meg

semmit, hanem inkább csak jellemzünk vagy eltorzítunk.

555

– Nincs gyermekdedebb mese a megismerésről szóló mesénél. Azt szeretnénk tudni, hogyan festenek a magánvaló dolgok: de hát láthatjátok, hogy magánvaló dolgok pedig nem léteznek! Ám ha létezne is magánvaló, valami feltétlen dolog, akkor sem lehetne megismerni, és éppen ezért! Valami feltétlen dolog nem ismerhető meg: különben nem lenne feltétlen ! A megismerés viszont mindig azt jelenti, hogy „magunkat máshová, valamiféle feltételek közé helyezzük” –; az ilyen megismerő azt akarja, hogy ahhoz, amit meg akar ismerni, ne legyen semmi köze; vagyis e valamihez egyáltalán senkinek se legyen semmi köze: itt látható először is az ellentmondás a megismerni akarás és azon óhaj közt, hogy ehhez senkinek se fűződjék érdeke (de akkor minek a megismerés?!), másodszor pedig, mivel olyasmi, amihez senkinek semmi köze, egyáltalán nem is létezik, tehát nem ismerhető meg. A megismerés annyit tesz, hogy magunkat „valamiféle feltételek-közé-helyezzük” – tehát valami által meghatározottak leszünk, valamitől függünk – tehát minden esetben *feltételek megállapítása, kijelölése, tudatosítása* {nem pedig lények, dolgok „magánvalók” megokolása}.

556

A „magánvaló dolog” ugyanúgy tévedés, mint a „magánvaló értelem”, a „magánvaló jelentés”. Nem létezik „magánvaló tényálladék”, hanem *tényálladék csak aztán jöhet létre, ha már előtte belehelyeztünk egy értelmet*.

A „mi ez?” bizonyos értelem-tételezés valami másból nézve. Az „esszencia”, a „lényegiség” perspektivikus, és már sokféleséget tételez föl. Az alap mindig csak ez: „Mi ez számomra?” (számunkra, mindennek, ami él stb.)

Valamely dolog akkor volna megnevezve, ha valamennyi lényegére rákérdeznénk („mi ez”?) és e kérdéseket megválaszolnánk. Amennyiben csak egyetlen lényege hiányzik, egyetlen relációja és perspektívája a többi dologhoz képest –akkor a dolog még mindig nincs „definiálva”.

Röviden: valamely dolog lényege is csak egy nézet, vélemény a „dologról”. Vagy inkább: az „ez érvényes” a voltaképpeni „ez van”, az egyetlen „ez van”.

Nem szabad kérdezni: „de akkor hát ki interpretál?”; hanem magának az interpretálásnak, a hatalom akarása egy formájának kell létet tulajdonítanunk (ám nem passzív „létet”, hanem folyamatot, levest), indulatot (affekt).

A dolgok létezése teljes egészében az elképzelő, gondolkodó, akaró, kitaláló műve. Maga a „dolog” fogalma éppen úgy, mint minden tulajdonságé. – Maga a „szubjektum” szintén ilyen megalkotott „dolog”, mint minden egyéb: egyszerűsítés, hogy a mozgató, kitaláló, gondolkodó erőt mint olyanként jellemezhessük, megkülönböztetendő az egyes mozgástól, kitalálástól, gondolkodástól. Tehát alapjában véve minden egyes dolog különbség-képessége jellemzi a cselekvést minden egyéb eljövendő cselekvéshez képest (a cselekvést és a hasonló cselekvés valószínűségét).

557

Valamely dolog tulajdonságai egyéb „dolgokra” gyakorolt hatások: ha az egyéb „dolgoktól” eltekintünk, akkor a dolognak nincsenek tulajdonságai azaz, *nincs dolog egyéb dolgok nélkül* vagyis „magánvaló” nem létezik.

558

A „magánvaló” értelmetlen. Ha a dolog minden viszonyulását, „tulajdonságát”, minden „tevékenységét” elvonom, akkor nem a dolog marad meg: mivel a dologiságot csupán mi találtuk fel hozzá, logikai szükségletekből a jelölés és a megértés céljaira (hogy megkössük e viszonyok, tulajdonságok, tevékenységek sokféleségét).

559

„Konstitúciójukat önmagukban hordó dolgok” – dogmatikus elképzelés, amellyel abszolút módon szakítani kell.

Egészen lusta hipotézis az, hogy a dolgoknak van saját magánvaló konstitúciójuk, teljességgel eltekintve az interpretációtól és a szubjektivitástól: azt előfeltételezné, hogy az interpretáció és a szubjektivitás nem lényeges, és valamely dolog minden relációjából kiemelve még dolog marad.

Megfordítva: a dolgok látszólag *objektív* karaktere: nem lehet, hogy itt mindössze a szubjektivitáson belüli fokozati különbségről van szó? – hogy valami lassan változó, tartósan létező, „magánvaló” dolog mutatja magát előttünk „objektívnak”

– hogy az objektív csak egy hamis mesterséges fogalom és ellentét a szubjektíven belül?

Minden egység csak *szerveződésként és összjátékként* egység: nem másként, mint ahogy valamely emberi közösség egységnek tekinthető: Tehát az atomisztikus *anarchia* ellentéte, ezzel uralmi képződmény, amely Egyet jelent, de nem egy.

ha minden egység csak szerveződésként egység? Ám a „dolog”, amelyben hiszünk, csak fermentumként lett kitalálva a különböző predikátumokhoz. Ha a dolog „hat”, akkor ez a következőt jelenti: megragadunk minden egyéb tulajdonságot, az itt létezőkön és lappangva jelen lévőkön túlmenően, okként, hogy ezúttal egyetlen tulajdonság lépjen elő: vagyis tulajdonságainak összegét – x-et – az x tulajdonság okának vesszük: ami persze butaság és örültség!

A gondolkodás fejlődésében el kellett jönnie annak a pillanatnak, amikor tudatára ébredtek, hogy amit a dolgok tulajdonságaiként jellemeztek, azok az érzékelő szubjektum érzékletei: a tulajdonságok ezzel megszűntek a dologhoz tartozni.” Megmaradt a „magánvaló dolog”. A magánvaló dolog és a nekünk való dolog megkülönböztetése a régi, naiv észlelésen alapul, amely a dolgokat energiával ruházta föl: Ám az analízisből kiderült, hogy az erőt a dolgokhoz hozzá-költötték csupán, amint – a szubsztanciát is. „A dolog afficiálja a szubjektumot?” A szubsztancia fogalmának gyökere a nyelvben van, nem valami rajtunk-kívül-létezőben! A magánvaló dolog nem probléma!

A létezőt érzékletként kell majd elgondolni, amely már nem valami érzékelés-nélkülin alapul.

A mozgásban az érzékelésnek nem adott új tartalma. A létező tartalmilag nem lehet mozgás: ezért a létezés *formája*.

N. B. A történet magyarázata először is a következőkben kereshető: a történet megelőző szellemi képekben (célok);

másodszor: a történet követő szellemi képekben (matematikai-fizikai magyarázat).

A kettőt ne keverjük össze! Tehát: a fizikai magyarázat, amely a világ érzékelésből és gondolkodásból alkotott leképezése, nem vezetheti le és nem hozhatja létre újból az érzékelést és a gondolkodást: a fizikának inkább következetesen az érzékelő világot is érzékelés és cél nélkülüként kell megalkotnia – a legmagasabb rendű emberi lényig. És a teleológia csupán a célok története és sohasem fizikális!

„Megismerésünk” mennyiségek megállapítására korlátozódik, de ez azt jelenti, hogy nem tudjuk megállni, hogy e mennyiségi különbségeket ne minőségként érzékeljük. A *minőség* nekünk-való *perspektivikus* igazság, nem pedig „magánvaló.”

Érzékeink bizonyos középúton funkcionálnak, vagyis a nagyot és a kicsit csak létünk feltételeihez képest érzékeljük. Ha érzékeink tízszeresen élesebbek lennének vagy ilyen mértékben eltompulnának, tönkremennének. Vagyis a mértékviszonyokat is csak létehetőségeink vonatkozásában érzékeljük *minőségekként*.

A *mennyiségek* vajon nem *minőségek* előjelei? A nagyobb hatalom másféle tudatnak,

érzelemnek, váagnak felel meg, más perspektívának; maga a növekedés is vágy, hogy „nagyobbak, többek legyünk”; bizonyos quale-ből születik a quantumban való növekedés vágya; tisztán mennyiségi világban halott lenne minden, merev és mozdulatlan. – Minden minőségnek mennyiségre való redukálása ostobaság; ami adódik, az az, hogy egyik és másik analógiaszerűen áll egymás mellett.

565

A minőségek a mi áthatolhatatlan gátjaink; egyszerűen nem tudjuk megállni, hogy merő mennyiségi különbségeket ne valami minőségileg alapvetően különbözőként érzékeljünk, vagyis minőségekként, amelyek már nem redukálhatók egymásra. De ahol az „ismeret” szónak bárminemű értelme van, az mind abban a tartományban található, amelyben számolni, mérlegelni, mérni lehet, tehát a mennyiség területén –; míg megfordítva, minden értékérzékletünk (vagyis érzékleteink) pontosan a minőségekhez kapcsolódnak, vagyis a mi saját, csak hozzánk tartozó „perspektivikus” igazságokhoz, amelyek semmi esetre sem „ismerhetők” meg. Kézenfekvő, hogy minden tőlünk különböző lény más és más minőségeket érzékel és ekképp más világban él, mint mi. A minőségek a mi voltaképpen emberi idioszinkráziáink; az emberi büszkeség egyik öröklött örültsége volna azt kívánni, hogy ezek a mi emberi értelmezéseink és értékeink általános és talán konstitutív értékek legyenek.

566

A „való világ”, akárhogy is képzeltek el mostanáig – mégis újra meg újra a látszólagos világ maradt.

567

A látszólagos világ értékek alapján tekintett világ; e világot értékek alapján rendezték, válogatták, vagyis ebben az esetben hasznossági szempontok alapján, bizonyos állatfaj fennmaradására és hatalmának növekedésére való tekintettel.

Tehát a „*perspektivikus*” adja a „látszat-jelleget”! Mintha még megmaradna egy világ, ha a perspektivikus elemet leszámítjuk! Mintha a relativitást vontuk volna ki...

Minden erőcentrumnak megvan az egész maradékra vonatkozó *perspektívája*, vagyis egészen meghatározott értékelése, cselekvésmódja, ellenállásmódja. Tehát a „látszólagos világ” az akció speciális módjára redukálódik, egy bizonyos középpontból kiindulva.

Másféle akció, másféle cselekvés nincs is: és a „világ” szó ezen akciók összjátékát jelenti. A „*realitás*” pontosan ezen egyeseknek az egész elleni rész-akcióiban és reakcióiban áll...

Az égvilágon semmiféle jogunk sincs itt már látszatokról beszélni...

A *reagálás specifikus módja* a reagálás egyedüli módja: nem tudjuk, hányféle mód van és milyenek.

De nincs „más”, nincs „való”, nincs lényeges lét – ekképp a világ akció és reakció nélkül lenne kifejezve...

A látszólagos világ és a való világ ellentéte a „világ” és a „semmi” ellentétére redukálódik.

568

A „*való és a látszólagos világ*” fogalmának kritikája. – Közülük az első fikció csupán és tisztán kitalált dolgokból áll.

Maga a „látszólagosság” is a realitáshoz tartozik: léte egyik formája; vagyis olyan világban, ahol nincs lét, ott a látszat útján kell megalkotni az azonos esetek bizonyos kiszámítható világát: a megfigyelésben és összehasonlításban lehetséges tempót stb.

A „látszólagosság” egyfajta helyreigazított és leegyszerűsített világ, amelyet *gyakorlati* ösztöneink dolgoztak ki: nekünk tökéletesen rendjén való, ugyanis *élünk*, tudunk élni benne; ez igazságának bizonyítéka számunkra...

a világ, a körülményeinktől eltekintve, hogy benne élünk, a világ, amelyet nem redukáltunk létünkre, logikánkra és pszichológiai előítéleteinkre, nem létezik „magánvaló” világgént, hanem lényegét tekintve reláció-világ; más és más szempontból nézve más és más arcát mutatja; léte lényegileg minden ponton más és más; minden pontra nyomást gyakorol,

minden ponton ellenállást tapasztal – és ez az összesség minden esetben teljességgel *inkongruens*.

A *hatalom mértéke* határozza meg, melyik lény birtokolja a hatalom másféle mértékét: milyen formában, erőszakkal, szükségszerűséggel hat vagy áll ellen.

Egyedi esetünk éppen elég érdekes: megalkottunk egy koncepciót, hogy élhessünk egy világban, amelyet pontosan úgy észlelünk, hogy még képesek vagyunk elviselni...

569

Pszichológiai optikánkat a következők határozzák meg:

1. a *kommunikáció*, a közlés szükséges és hogy a közléshez valaminek határozottnak, egyszerűnek, pontosíthatónak kell lennie (különösen azonos esetben...). Ám a közölhetőség érdekében az üzenetnek elfogadhatónak, „*újra-fölismerhető-nek*” kell lennie. Az értelem az érzékek anyagát kiigazítja, hasonlóvá teszi és rokonsági alapon osztályozza. Tehát: az érzéki benyomások homályosságát és káoszát apránként mintegy *logizálja*.

2. a „jelenségek” világa a kiigazított világ, amelyet reálisnak érzünk. A „realitás” az azonos, ismerős, rokon dolgok folytonos visszatérésében van, a *logizált karakterében*, abban a hitben, hogy itt számolhatunk, illetőleg kiszámíthatjuk őket;

3. e jelenség-világnak az ellentéte nem a „való világ”, hanem az érzékelés-káosz formátlan, megfogalmazhatatlan világa – tehát egy másfajta jelenség-világ, amely számunkra „megismerhetetlen”;

4. Az olyan kérdéseket, mint például hogyan lehetséges a „magánvaló dolog”, teljesen függetlenül a mi érzék-befogadásunktól és értelmi tevékenységünktől, a következő kérdéssel kell elutasítanunk: honnan tudhatnánk, hogy *léteznek dolgok*? A „dologiságot” csak mi hoztuk létre. Az a kérdés, vajon nincs-e nagyon is sok módja az efféle látszólagos világ megalkotásának – és hogy ez az alkotás, logizálás, kiigazítás és hamisítás nem maga a legjobban garantált realitás-e: röviden: nem az-e az egyedüli realitás, ami „dolgokat tételez”; és a „külvilág ránk gyakorolt hatása” nem csupán ilyen akaró szubjektumok következménye-e?... A többi „lények” hatnak ránk; a mi kiigazított látszatvilágunk az ő cselekedeteik kiigazítása és legyőzése: egyfajta óvintézkedés.

Csak a szubjektum bizonyítható: a *hipotézis*, hogy csak szubjektumok léteznek – hogy az „objektum” csak a szubjektumnak egy másik szubjektumra gyakorolt hatása... a *szubjektum módozata*.

[k] A metafizikai igény]

570

Ha filozófus az ember, mint ahogy mindig is az volt, akkor nincs szeme arra, ami volt, sem arra, ami lesz – csak a létezőt látja. De mivel nincs semmi létező, így a filozófusnak a képzeletbeli marad meg csupán, ez az ő „világa”.

571

A lét egészét olyan dolgokról állítani, amelyekről egyáltalán semmit sem tudunk, pontosan azért mert előnyös, hogy ne is tudhassunk róluk, Kant naivitása volt és igények, nevezetesen morális-metafizikai igények folyamányaként maradt ránk...

572

A művész semmiféle valóságot nem tud elviselni, félrenéz, visszapillant: legjobb meggyőződése, hogy minden dolog igazi értéke az az árnyékszerű maradvány, amelyet színből, formából, hangból, gondolatból nyer, hisz abban, hogy minél inkább finomít, légiesít, eszményít egy dolgot vagy egy embert, ezek annál értékesebbek lesznek: minél kevésbé reális valami, annál értékesebb. Ez platonizmus. Platón még a merésznél is merészebb volt a dolgok megfordításában: a realitás fokát az érték fokában mérte, és azt mondta, minél több az „Eszme”, annál több a lét. Megfordította a „valóság” fogalmát, és azt mondta: „amit valóságosnak tartotok, az tévedés, és minél közelebb jutunk az „Eszméhez”, annál közelebb

kerülünk az „igazsághoz”. Érthető ez? Ez volt a legnagyobb átkeresztelés; és mivel a kereszténység fölvette, nem is csodálkozunk rajta. Platón lényegében a látszatot, művészként – mert az volt – a lét elé helyezte! tehát a hazugságot, az igazság megköltését, a valótlan a meglévő elé – ám annyira meg volt győződve a látszat értékéről, hogy fölruházta a „lét”, az „okság” és a „jóság”, igazság attribútumaival, vagyis mindennel, aminek csak értéket tulajdonítunk.

Maga az értékfogalom, okként elgondolva: első belátás. Az eszmény minden becses attribútummal ellátva: második belátás.

573

A „való világ” vagy „Isten” eszméje, mint abszolút érzék feletti, szellemi, jóságos – merő óvintézkedés ahhoz képest, míg az ellen-ösztönök erősek és hatalmasak...

A mértékletesség és az elért humanitás pontosan megmutatkozik az istenek emberiesítésében: a leghatalmasabb kor görögjei, akik nem félték önmaguktól, hanem örvendeztek önmaguknak, isteneiket minden affektushoz közelítették...

Az isten-eszme szellemiesítése ezért távol áll attól, hogy haladást jelentsen: Goethével való érintkezésnél nagyon jól érezhető ez – ahogy Isten erénnyé és szellemiséggé légiesítése bizonyos nyersebb fokozatként érezhető...

574

Értelmetlen minden metafizika mint a feltételesnek a feltétlenből való levezetése. A gondolkodás természetéhez tartozik, hogy a feltételeshez hozzágondolja, kitalálja a feltétlent: ahogy az „Ént” is hozzákölti, hozzágondolja folyamatai sokaságához: a saját mértékegységeivel, alapvető fikcióival méri a világot, mint például a „feltétlen”, a „cél és eszköz”, dolgok, „szubsztanciák”, logikai törvények, számok és alakzatok.

Semmi sem volna, amit ismeretnek nevezhetnénk, ha a gondolkodás előzőleg nem alakítaná át a világot „dolgokká”, önmagához-hasonlatossá.

Igaztalanság (Unwahrheit) csak a gondolkodás okán létezik.

A gondolkodás levezethetetlen csakúgy, mint az érzékletek: de ezzel még távolról sem nyert bizonyosságot eredendő vagy „magánvaló” természete! megállapítottuk csupán, hogy nem tudunk mögéje nézni, mert semmi egyébünk nincs, csak a gondolkodás és az érzékelés.

575

A „megismerés” *visszavezetés*: lényege szerint regressus ad infinitum. Ami megálljt parancsol (valami feltételezett causa primánál, valami föltétlennél stb.), az a lustaság, a kifáradás –

576

A metafizika pszichológiájához. – A félénkség befolyása.

Az emberek mindig a leghatalmasabb szenvedélyek okától félték a legjobban (uralomvágy, kéjvágy), ezekkel szemben viselkedtek hát a legellenségesebben, kiküszöbölve őket a „való világból”. így az indulatokat (affekt) lépésről lépésre eltörölték – Istent a Gonosz ellentétéként tekintették, vagyis a realitást a vágyak és indulatok tagadásába helyezték (azaz pont a semmibe).

Ugyancsak meggyűlöltek az értelmetlenséget, az önkényt, a véletlent (számtalan fizikai szenvedés okaként). Következésképpen tagadják ezt az elemet a magánvaló-létezőben, abszolút „ésszerűségként” és „célszerűségként” fogva föl.

Hasonlóképpen félték a változástól, a mulandóságtól; mindebben elnyomott lelkiesség fejeződik ki, tele bizalmatlansággal és rossz tapasztalatokkal (Spinoza esete: ellentétes típusú ember e változást csábítónak tekintené).

Egy erővel és játékosággal teli lény éppen az indulatokat, az értelmetlenséget és a változást/változatosságot helyeselné a boldogság szempontjából, következményeikkel (veszély, küzdelem, bukás stb.) együtt.

577

Az örökké-azonosnak maradó értékével (lásd *Spinoza* és *Descartes* naivitását) a legrövidebb és legmulandóbb értéket szegeznek szembe, a *vita* (élet – *a ford.*) kígyóhasának csalóka, aranyfényű fölgyulladását –

578

A morális értékek magában a megismerés elméletében bizalom az észben – miért nem bizalmatlanság?

csak a „való világ” lenne a jó – miért?

a látszólagosság, a változás, az ellentmondás, a harc amorálisként tételezve: vágyódás olyan világba, amelyből mindez hiányzik;

föltalálták a transzcendens világot, hogy helye maradjon a „morális szabadságnak” (Kantnál);

a dialektika mint út az erényhez (Platónnál és Szókratésznél: látszólag, mivel a szofisztika az amorális útjának minősült);

ideális idő és tér: következőképpen „egység” a dolgok lényegében, következőképpen nincs „bűn”, nincs rossz, nincs tökéletlenség – Isten igazolása;

Epikurosz tagadja a megismerés lehetőségét: hogy a morális (illetve hedonista) értékeket megőrizhesse a legfelsőbbként. Ugyanezt teszi Ágoston és később Pascal („a romlott értelem”) a keresztény értékek javára; Descartes megvetése minden változó iránt; Spinozáé nemkülönben.

579

A metafizika pszichológiájához. – Ez a világ látszólagos – következőképpen létezik való világ. Ez a világ feltételes (esetleges) – következőképpen létezik föltétlen világ. Ez a világ ellentmondásos – következőképpen létezik ellentmondásmentes világ. Ez a világ levésben van – következőképpen van létező világ. Megannyi hamis következtetés (vak bizalom az észben: Ha „A” létezik, akkor kell legyen egy ellentét-fogalma, „B”). E következtetésekre a *szenvedés inspirál*: alapjában véve csak holmi kívánságok ezek, hogy legyen ilyen világ; így fejeződik ki a gyűlölet a szenvedést okozó világ iránt abban, hogy másikat képzelnek el, amely értékesebb: a metafizikusok ressentiment-je a valóságos elemmel szemben itt alkotó értékű.

Második kérdéssor: minek a szenvedés? ... és itt következtetés adódik a való világ azon viszonyára, amelyet a mi látszólagos, változékony, szenvedő és ellentmondásos világunkkal tart fenn: 1. szenvedés mint tévedés következménye: hogyan lehetséges a tévedés? 2. szenvedés mint bűn következménye: hogyan lehetséges a bűn? (– a természeti vagy társadalmi szférából származó tapasztalatokat univerzalizálnak és a „magánvalóba” vetítenek). Ám ha a feltételes világ okozatilag függ a föltétlentől, akkor a tévedés és a bűn szabadságának is tőle kell függnie: és megint csak azt kérdezzük: ugyan *minek*? ... A látszat, a levés, az ellentmondás, a szenvedés világa tehát akart világ: *minek*?

E következtetés hibája: két egymással ellentétes fogalmat alkot – mivel az egyiknek bizonyos realitás felel meg, a másiknak ugyancsak meg „kell” felelnie bizonyos realitásnak. „Ugyan honnan is származna az ellentétes fogalom?” – Ekképp az ész megnyilatkozás a magánvaló forrásáról.

Ám ezen ellentét eredetének nem szükségképpen kell visszamennie az ész természetfölötti forrásáig: elegendő szembeállítani vele a fogalmak igaz geneziséét: –ez a gyakorlati szférából, a hasznossági szférából származik, és éppen ebben gyökerezik *erős hite* (tönkremegyünk, ha nem ezen észjárás szerint következtetünk: de ezzel még nincs „bizonyítva”, amit állít).

A metafizikusok egészen naiv módon *foglalkoznak a szenvedéssel*: „Örök üdvösség”: pszichológiailag ez ostobaság. Bátor és alkotó emberek örömet és szenvedést sohasem ragadnak meg végső értékkérdéseként – kísérő állapotok ezek: Mindkettőt akarni kell, ha az ember valamit el akar érni. – A metafizikusok és a vallásos emberek beteges, fáradt jellemzői fejeződnek ki abban, hogy ennyire az előtérbe állítják az öröm és a szenvedés problémáit. A

morál is csak azért olyan nagyon fontos, mert benne látják a szenvedés elleni harc lényeges feltételét.

Hasonlóképpen foglalkoznak a látszattal és a tévedéssel: a szenvedés oka, babona, hogy a boldogság az igazsággal függ össze (zűrzavar: boldogság a „bizonyosságban”, a „hitben”).

580

Az egyes ismeretelméleti alapállások (materializmus, szenzualizmus, idealizmus) mennyiben következményei az értékítéleteknek: a legfőbb örömezzetek („értékézzetek”) forrása döntő a *realitás* kérdésében.

– A pozitív tudás mértéke teljesen közömbös, vagy mellékes: vessünk csak egy pillantást az indiai fejlődésre.

A *realitás* teljes buddhista tagadása (látszat = szenvedés) tökéletes következmény: bizonyíthatatlanság, megközelíthetlenség, kategóriák hiánya nem csupán a „magánvaló” világhoz, hanem a hibás eljárások fölismeréséhez is, amelyek révén ez az egész fogalom előállt. Ellentmondás az „abszolút *realitás*”, „magánvaló lét”. Egy levésben lévő (werdend) világban a „valóság” mindig csak egyszerűsítés praktikus célokból, vagy a nem elég finom szervek tévedése, esetleg különbözőség a levés tempójában.

A logikus világ-tagadás és a nihilizáció abból következik, hogy szembe kell állítanunk a létet a nemléttel és a „levés” (Werden) fogalmát tagadjuk („valami lesz”).

581

Lét és levés, valamivé válás (Sein und Werden). – Az „ész” szenzualisztikus alapon fejlődik, az érzékek előítélete alapján, vagyis az érzék-ítéletek igazságának hitében.

„Lét” mint az „élet” fogalmának általánosítása (légzés), „lelkesnek lenni”, „akarni, hatni”, „levésben lenni, válni valamivé”.

Ellentét: „nem-lelkesnek lenni”, „nem akarni”, „nem levésben lenni, nem válni valamivé”. Tehát: a létezővel (Seiende) *nem* a nem-létezőt, nem a látszólagost és nem a holtat állítják szembe (mert holt csak az lehet, ami élni is képes).

A „lelket”, az „En”-t, östényálladekként tételezzük; és beviszik mindenhová, ahol levés van.

582

A lét – semmi egyéb képzetünk nincs róla, csak az „élni”. – Hogyan tud bármi is halott „lenni”?

583

1. Csodálkozva látom, hogy ma a tudomány rezignáltan a látszólagos világra van utalva: a való világ megismeréséhez – bármilyen legyen is az – nincs szervünk.

Itt mindenképpen megkérdezzhetjük: a megismerésnek milyen szervével tételezzhetjük ezt az antitézist, ezt az ellentétet?...

Azzal, hogy egy világ, amely szerveink számára hozzáférhető, egyben függ is e szervektől, azzal, hogy ha egy világot szubjektíven meghatározottnak [értünk], azzal még nincs kifejezve, hogy egy objektív világ egyáltalában lehetséges. Ki kényszerít minket arra, hogy azt gondoljuk: a szubjektivitás valóságos, lényegi?

A „magánvaló” ráadásul ellenszenves koncepció is: a „magánvaló adottság” ostobaság: a „lét”, a „dolog” fogalmai mindig csak viszonyító fogalmak...

Kellemetlen viszont, hogy a „látszólagos és igazi” régi ellentétével a korrektív értékítélet tovább burjánzott: „csekély értékű” és „abszolút értékes”.

A látszólagos világ nem „értékes” számunkra; a látszat feltevésünk szerint ellenvetés a legfőbb értékkel szemben. Magánvalóan értékes csak egy „való” világ lehet...

Előítéletek előítéletei Először is önmagában véve lehetséges volna, hogy a dolgok valóságos adottsága oly mértékben kártékony az élet feltételeire, ellentétes velük, hogy éppen a látszatra van szükség az életben maradáshoz... Pontosan ez a helyzet sok esetben, például a házasságban.

Empirikus világunkat az önfenntartó ösztönök határoznák meg eszerint, még a megismerés

határait tekintve is: azt tartjuk igaznak, jónak, értékesnek, ami a faj fönntartását szolgálja...

a) Nem állnak rendelkezésünkre olyan kategóriák, amelyekkel egy igaz világot megkülönböztethetnénk egy látszólagostól. Létezhetne csupáncsak látszólagos világ, de nem csak a mi látszólagos világunk...

b) Ha elfogadjuk a való világot, ez még mindig a kevésbé értékes világ lehet számunkra: pontosan az illúzió kvantuma fönntartó ereje értékét tekintve roppant fontos nekünk. Kivéve ha a magánvaló látszat megalapozna egy elvető ítéletet?

c) Hogy korreláció áll fenn az *értékfokokozatok* és a *valóság fokozatai* között, oly módon, hogy a legfőbb értékeknek van a legmagasabb realitás fokozata: ez metafizikai posztulátum, azon feltevésből kiindulva, hogy ismerjük az értékek rangsorát: nevezetesen tudjuk, hogy e rangsor *morális* rangsor... Az igazság csak ezzel az előfeltevéssel szükséges minden nagy értékű dolog meghatározásához.

2. Kardinális fontosságú, hogy a való világot megsemmisítsük. Ez a világ nagy kétségbevonója és leértékelője, ama *világé, amely mi vagyunk*: ez volt mindaddig a legsúlyosabb merénylet az élet ellen.

Háború minden előfeltevés ellen, amelynek alapján igaz világot találtak föl. Ezekhez az előfeltevésekhez tartozik, hogy a *morális értékek a legfőbbek*.

A morális értékelés mint legfőbb, cáfolva lenne, ha bizonyítható lenne, hogy *amorális* értékelés folyománya: az igazi amoralitás specifikus esete: ezzel ő maga redukálná látszólagossá önmagát, és mint látszólagosnak, nem volna többé joga hozzá, hogy elítélje a látszatot.

3. Az „igazság akarását” aztán pszichológiailag kellene szemügyre vennünk: nem morális erőszak, hanem a hatalom akarásának egy formája. Ezt azzal lehet bizonyítani, hogy minden *amorális* eszközt fölhasznál: mindenekelőtt a metafizikusokat--

A *kutatás módszertanának* csak akkor jutunk birtokába, ha már minden *morális* előítéletet legyőztünk... ez lesz majd a morál fölött aratott diadal...

N. B. Ma azon megállapítás vizsgálatával állunk szemben, hogy a morális értékek a legfőbb értékek.

584

A filozófia eltévelyedése abban áll, hogy ahelyett, hogy a logikában és az ész kategóriáiban eszközt látnánk a világ kiigazításához hasznossági célokra (tehát „elvileg” egy logikus *hamisítás* érdekében), megteesszük ezeket az igazság, illetve a valóság kritériumainak. Az „igazság kritériuma” voltaképpen csupán egy alapvető *hamisítási rendszer biológiai hasznossága* volt: és mivel egy állatfaj nem ismer fontosabbat annál, mint hogy fenntartsa önmagát, itt valóban beszélhetünk „igazságról”. Az igazi naivitás abban állt, hogy az antropocentrikus idioszinkráziát tekintettük a dolgok mértékének, ezt vettük irányvonalnak a „reális” és „irreális” megragadásához; röviden: hogy egy bizonyos feltételt abszolutizáljunk. És lássátok: így aztán hirtelen szétesik a világ egy való és egy „látszólagos” világra, és az ember előtt pontosan az a világ keveredett rossz hírbe, amelyet már belakott, amelynek berendezéséhez kitalálta az esztét. Az éles elméjű filozófusoknak – ahelyett, hogy a formák használatával a világot kezelhetővé és kiszámíthatóvá tették volna – az az örült ötletük támadt, hogy e kategóriákban azon világ fogalma adott, amelynek a másik világ, amelyben élünk, nem felel meg... Az eszközöket értékmérőkként magyarázták félre, sőt a szándék elítéléseként...

A szándék az volt, hogy hasznos módon csapjuk be magunkat: ehhez az eszköz pedig képletek és jelek kitalálása volt, melyek segítségével a zavarba ejtő sokféleséget célszerű és kezelhető sémára redukáltuk.

Ám ó jaj! most még egy *morálkategóriát* is belekevertünk a játékba: egyetlenegy lény sem akar csalódni, egyetlenegy lény sem csalhat – következésképpen tehát csak az igazság akarása létezik. Mi az „igazság”?

Az ellentmondás tétele adta meg a sémát: a való világ, melyhez az utat keressük, nem mondhat ellent önmagának, nem változhat, nem alakulhat, nincs eredete, sem pedig vége.

Ez a lehető legnagyobb tévedés, ami csak létezett valaha is, a földi tévedések végzetes csapása: azt hitték, hogy az ész formáiban a realitás egy kritériumát találták meg, míg e formák birtokában – hogy úrrá legyenek a realitás fölött – csupán okos módon félreértették a realitást...

És nézzétek csak: most lett hamis a világ, és pontosan azon tulajdonságok miatt, amelyek realitását jelentik: változás, levés, sokféleség, ellentét, ellentmondás, háború. – És már itt is van végzetünk:

1. Hogyan szabadulunk meg hamis, a csupán látszólagos világtól? (– ez volt a valóságos, az egyetlen);

2. Hogyan lehetünk mi magunk lehetőleg a látszólagos világ jellegének ellentétei? (A tökéletes lény fogalma minden reális lény ellentétéként, érthetőbb az étellel szembeni ellentmondásnál).

3. Az értékek teljes iránya az élet megrágalmazását célozta;

4. az ideál-dogmatizmust összetévesztették a megismeréssel: ekképp az ellenpárt a tudomány előtt is mindig visszaretent.

Ilyen módon a tudomány elől kétszeresen is elvágta az utat: egyrészt a való világba vetett hittel, másrészt ezen hit ellenségei által.

A természettudományt és a pszichológiát 1. objektumaiban elítélték, 2. megfosztották ártatlanságától...

Az igazi világban, ahol minden összefügg és kölcsönösen feltételezi egymást, ha valamit elítélnek és elvonatkoztatnak, akkor mindent elvonatkoztatnak és elítélnek.

E kifejezések: „nem kellene így lennie”, „nem kellett volna így lennie” – viccek csupán... Ha elgondolnánk a következményeket, akkor tönkretennénk az élet forrását, ha azt szüntetnénk meg, ami bizonyos értelemben káros, romboló hatású. A fiziológia mindezt jobban szemlélteti!

Látjuk, hogy a morál a) miképp mérgezi meg az egész világfelfogást, b) mi módon vágja el a megismeréshez, a tudományhoz vezető utat, c) hogyan oldja föl és ássa alá az igazi ösztönöket (azzal, hogy már gyökereiket is *amorálisnak* tételezi).

A dekadencia félelmetes eszközét látjuk munkában, amely a legszentebb nevekkel és külsővel ruhazza föl magát.

585

Iszonyatos öntudatra ébredés: nem individuumként, hanem emberiségként tudatosulni. Gondolkodjunk önmagunkon és múltunkon: járjuk végig a nagy utakat és a kanyargó kis ösvényeket!

A. Az ember az „igazságot” keresi: olyan világot, amely nem mond ellent önmagának, nem téved, nem változik, való világot – olyan világot, amelyben nem szenved az ember: ellentmondás, tévedés, változás – a szenvedés okai! Nem kételkedik abban, hogy ilyen világnak lennie kell; szeretné megtalálni a hozzá vezető utat. (Indiai kritika: még az „Én” is mint látszólagos, mint *nem* reális.)

Honnan veszi itt az ember a *realitás* fogalmát? – Miért épp a szenvedést vezeti le a változásból, tévedésből, ellentmondásból? S miért nem inkább a boldogságát?... –

A megvetés, a gyűlölet minden iránt, ami elmúlik, változik, alakul: – honnan a maradandónak ez az értékelése? Itt nyilvánvalóan az igazság akarása csak elkívánczolás a *maradandó világába*.

Az érzékek csalnak, az ész kijavítja a tévedéseket: vagyis következtettünk, az ész a maradandóhoz vezető út; a legértelmetlenebb eszmék esnek a legközelebb a „való világhoz”. – Az érzékekből származik a legtöbb sorscsapás – tehát ezek csalók, megrontók, tönkretevők:

A *boldogság* csak a létezőben gyökerezhet: változás és boldogság kizárják egymást.

Eszerint a legfőbb kívánság ezért a léttel való egységre függeszti tekintetét. Ez a legnagyobb boldogsághoz vezető különleges út.

In summa: az óhajtott világ létezik; ez a világ, amelyben élünk, tévedés csupán – ennek a mi világunknak *nem* kellene léteznie.

A *létezőbe vetett hit* csak következménynek mutatkozik: a tulajdonképpeni *prim um mobile* a hitetlenség a levőben (Werdende), a bizalmatlanság a levővel szemben, minden levés, valamivé válás lekicsinylése...

Milyen típusú ember gondolkodik így? A nem produktív, szenvedő típusú ember; az életben megfáradt ember. Ha elképzeljük az ezzel ellentétes típusú embert, akkor azt látjuk, hogy neki semmi szüksége a létezőbe vetett hitre: sőt még meg is vetné ezt, mint holtat, unalmast és közömböst...

Az a hit, hogy az óhajtott világ igenis létezik, valóban létezik, a nem produktív emberek hite, akik nem akarják igazán az óhajtott világot megalkotni. Már meglévőnek tételezik, eszközöket és utakat keresgélnek, hogy eljuthassanak hozzá. – Az „*igazság akarása*” *mint az akarat tehetetlensége az alkotásban*.

	Antagonizmus
Fölsismerni, hogy valami így és így van:	a jellemek
Tenni azért, hogy valami így és így legyen:	erőfokozataiban

Egy világ *fikciója*, amely kívánságainknak megfelel, pszichológiai műfogások és interpretációk, hogy mindazt, amit tisztelünk és kellemesnek tartunk, összekapcsoljuk e *való világgal*.

Az „*igazság akarása*” ezen a fokon lényegileg az *interpretáció művészete*; mindenkor igényli az interpretációs erőt.

Ugyanez az embertípus, még egy fokkal szegényebben, amikor nem volt már birtokában az interpretációs erőnek, nem tudott fikciókat alkotni, ebből lesz a nihilista. A nihilista olyan ember, aki a létező világról úgy ítél, hogy nem kellene lennie, az óhajtott világról pedig úgy ítél, hogy ez nem létezik. Ennélfogva a létezésnek (cselekvés, szenvedés, akarat, érzés) semmi értelme: a „mindhiába” pátosza nihilista pátosz – ugyanakkor, mint pátosz, a nihilista következetlensége.

Aki nem képes akaratát a dolgokba kényszeríteni, aki akaratgyenge és erőtlen, az legalább értelmet helyez beléjük: vagyis a hitet, hogy már van bennük akarat.

Az akaraterő értékmérője, mennyire tudja az ember nélkülözni az értelmet a dolgokban, mennyire tud kitartani és élni egy értelmetlen világban: *mivel ennek kis részét ő maga szervezi*.

A *filozofikus tárgy-szemlélet* ekképp az akarat– és erő-szegénység jele lehet. Mert az erő a közelit, a legközelebbit szervezi; a megismerő, aki meg akarja állapítani, mi van, olyan ember, aki nem képes meghatározni, minek kellene lennie.

A *művészek* afféle közöttek fajták: nekik legalább képük van arról, aminek lennie kellene – produktív emberek, amennyiben valóban átalakítanak és átformálnak; a megismerőkkel ellentétben, akik mindent hagynak olyannak, amilyen.

Összefüggés a filozófusok és a pesszimista vallások között: ugyanaz az emberfajta (– a legmagasabb fokú valóságot tulajdonítja a legmagasabbra értékelt dolgoknak).

Összefüggés a filozófusok és a morális emberek, valamint értékmérőik között (– a *morális* világmagyarázat mint értelem: a vallási értelem hanyatlása után –).

A *filozófusok legyőzése* a létező világának *megsemmisítése* útján: a nihilizmus közöttek időszaka: mielőtt létezne az erő, az értékeket megdönteni, a levésben lévő és a látszólagos világot Egyetlenként isteníteni és szentesíteni.

B. A nihilizmus normális jelenséggé lehet a fokozódó erő vagy a fokozódó gyöngeség szimptomája: részben, mert az alkotóerő, az akaraterő oly módon megnövekedett, hogy nincs

már szüksége ezen össz-értelmezésre és értelem-adásra („közelebbi feladatok”, állam stb.) részben mert maga az értelemalkotás alkotóereje annyira megcsappan, hogy az uralkodó állapot a csalódottság lesz. Az emberek képtelenek már hinni egy „értelmenben”: a „hitetlenség”. Mit jelent a *tudomány* a két lehetőség vonatkozásában?

1. Az erő és az önuralom jele, a képesség, hogy tudnak élni a gyógyító, vigasztaló illúzió-világok nélkül

2. aláást, leválasztást, csalódást, gyöngülést.

C. Az *igazságba vetett hit*, a megállás igénye valaminél, amit igaznak hisznek, pszichológiai redukció, minden eddigi értékérzettől függetlenül. A félelem, a lustaság.

– Ugyanígy, a *hitetlenség*: redukció. Milyen mértékben kap a hitetlenség új ér^h téket, ha egyáltalán nem létezik való világ (ezáltal az értékérzetek újra fölszabadulnak, amelyeket eddig a létező világra tékoztak).

586

A

Az igaz és a látszólagos világ

Az e fogalomból kiinduló csábítások háromfélék:

egy *ismeretlen* világ: – kíváncsi kalandorok vagyunk – az ismerős mintha fárasztana minket (– a fogalom veszélye abban rejlik, hogy „ezt a” világot ismertnek inszinuáljuk...);

egy *másik* világ, ahol minden más: – valami utánaszámol bennünk, s csendes megadásunk, hallgatásunk elveszti értékét – talán minden jóra fordul, nem hiába reménykedtünk... a világ, amelyben minden más, ahol még mi magunk is – ki tudja? szintén mások vagyunk...

egy *való* világ: – ez a legelbűvölőbb trükk és legnevezetesebb támadás, amelyet ellenünk valaha is vezettek: a „való/igaz” szóra annyi minden rákérgetett már, és mindezzel önkéntelenül a „való világot” is megajándékozzuk: a való világnak igaznak is kell lennie, olyannak, amely nem csap be minket, nem tesz bolonddát: szinte kötelező hinni benne (– ha igazán tisztességesek akarunk maradni, amint megbízható lények között dukál –).

Az „ismeretlen világ” fogalma inszinuálja, hogy *ez* a világ „ismert” számunkra (– unalmas –)

a „másik világ” fogalma inszinuálja, mintha világ más is lehetne – föloldja a szükségszerűséget és a végzetet (– hasztalan beletörödnünk, alkalmazkodnunk –)

a „való világ” fogalma inszinuálja, hogy e világ nem igaz, csaló, becsstelen, természetellenes, lényegtelen – és következésképpen nem a szükségleteinkhez alkalmazkodó világ (– nem tanácsos alkalmazkodni hozzá, jobb: inkább ellenállni).

Tehát háromféleképpen térünk ki e világ elől:

– *kíváncsiságunkkal* – mintha az érdekesebb rész valahol másutt volna;

– *megadásunkkal* – mintha nem volna szükséges megadni magunkat – mintha e világ nem a legvégsőbb szükségszerűség lenne;

– *rokonszenvünkkel és tiszteletünkkel*: mintha e világ nem érdemelné meg őket, mintha tisztátalan volna és becsstelen velünk...

In summa: háromféle módon *lázítottak fel*: x-et *tettünk* az „ismert világ” kritikájához –

B

A *józan ész első lépése*: meg kell értenünk, milyen mértékben csábítottak el minket – ugyanis éppenséggel minden pontosan fordítva is lehetne:

a) az *ismeretlen* világ olyan is lehetne, hogy kedvet csináljon nekünk „ehhez” a világhoz – mint a létezés talán ostoba és hitványabb formája;

b) a *másik* világ, távolról sem véve tekintetbe azon vágyainkat, amelyek itt nem teljesednek be, ott lehetne abban a mennyiségben, amit ez a világ lehetővé tesz számunkra: ezek megismerése eszköz volna elégedettségünk megteremtéséhez;

c) a *való* világ: de voltaképpen ki is mondja nekünk, hogy a látszólagos világnak kevésbé értékesnek kell lennie, mint a valónak? Ösztönünk nem mond ellent ennek az ítéletnek? Az

ember vajon nem állandóan kitalált világot alkot-e, mert jobb világot akar magának a realitásnál?... Mindenekelőtt: hogyan jut eszünkbe, hogy nem a mi világunk a való világ?... végső soron lehetne a másik is a „látszólagos”... például a görögök a valóságos lét mellett kigondolták az árnyak birodalmát, az árnylétezését is –. Végül pedig: mi ad jogot nekünk arra, hogy mintegy a valóság fokozatait tételezzük? Valami más ez, mint egy ismeretlen világ, ez már valamit-tudni-akarás-az ismeretlenről. – N.B. a „másik”, az ismeretlen világ-jó! De ha azt mondjuk, „igazi világ”, ez annyit tesz, hogy „már tudunk róla valamit” – ez egy X világ elfogadásának ellentéte...

In summa: az X világ minden értelemben unalmasabb, embertelenebb és méltatlanabb lehetne, mint ez a világ.

Másként állna a helyzet, ha azt állítanánk, hogy vannak világok, vagyis mindenféle lehetséges világ még a miénken kívül. De ezt még sohasem állították...

C

Probléma: a régi világ képzete miért volt mindig kedvezőtlen vagy kritikus „ezen” világ szempontjából – mire utal ez? –

Ugyanis: egy önmagára büszke, fölszálló ágban lévő nép a más-létet mindig alacsonyabb rendűnek, értéktelenebbnek képzei; az idegen, ismeretlen világot ellenségének hiszi, a saját ellenpontjának, nem érez kíváncsiságot, teljességgel elutasít minden idegen elemet... Egy nép nem ismeri el, hogy valamelyik másik nép volna az „igazi nép”...

már maga a tény szimptomatikus, hogy e különbségtétel lehetséges – hogy e világot „látszólagosnak” tekintik, azt a másikat pedig „valónak.”

A „másik világ” képzet keletkezésének helye

a filozófus, aki ész-világot talál föl, amelyben az ész és a logikai funkciók adekvátak: – innen származik a „való” világ;

a vallásos ember, aki „isten világot” [talál fel]: – ebből származik a „természetellenes, természetéből kiforgatott” világ;

a morális ember, aki „szabad világot” talál ki: ebből származik a „jó, tökéletes, igazságos, szent” világ.

A három keletkezési hely közös vonása:

a *pszichológiai* balfogás... a *fiziológiai* tévedések, felcserélések

„a másik világ”, ahogy a történelemben valóban megjelenik, milyen predikátumokkal tűnik ki? a filozófiai, vallási, morális előítéletek milyen stigmái jelölik?

E tények által megvilágított másik világ, mint a nemlét, a nem-élet, az élni-nem-akarási szinonimája...

Végső belátás: az életuntság ösztöne, nem pedig az *életösztön* alkotta a másik világot.

Következmény: filozófia, vallás és morál – a *dekadencia* szimptomái.

[I] A megismerés biológiai értéke]

587

Úgy tűnhet, mintha kitértem volna a bizonyosság kérdése elől. Ennek ellenkezője igaz: ám a bizonyosság kritériumára kérdezve, azt vizsgáltam meg, hogy az emberek általában milyen mértékekkel mértek eddig – és hogy a bizonyosság kérdése már maga is függő kérdés, vagyis másodlagos kérdés.

588

Az értékek kérdése alapvetőbb a bizonyosság kérdésénél: az utóbbi csak akkor válik igazán komollyá, ha az értékek kérdését már megválaszolták.

Lét és látszat, pszichológiailag tekintve nem ad „magánvaló létet”, semminemű „realitás”-kritériumot, hanem csupán a látszat fokát, érdeklődésünk erején mérve, amelyet valamely látszatnak adunk.

Nincs létérdekű küzdelem a képzetek és az észleletek között, hanem a hatalomért folyik a harc: – a legyőzött képzetet nem semmisítik meg, csupán *elnyomják* vagy *alárendelik*.

Szellemiekben nincs megsemmisítés...

589

ezek értelmezések (nem pedig tényálladékok) és milyen mértékben szükségszerű értelmezések? (mint „megtartók”, a fennmaradáshoz szükségesek) – mind a hatalom akarásának értelmében.

590

Értékeinket a dolgokba *interpretáltuk*.

Van-e hát magánvaló értelem??

Az értelem nem szükségszerűen viszonylagos-értelem és perspektíva?

Minden értelem a hatalom akarása (minden viszonylagos értelem benne oldódik föl).

„Cél és eszköz” „Ok és okozat/hatás” „Szubjektum és objektum” „Cselekvés és szenvedés”
„Magánvaló dolog és jelenség”

591

A „szilárd tények” iránti vágy– ismeretelmélet: mennyi pesszimizmus van ebben!

592

Az antagonizmus a pesszimizták „való világa” és az élet számára lehetséges világ között: – ehhez még meg kell vizsgálnunk az igazság jogait; szükséges, hogy mindezen „eszményi ösztönök” értelmét az életen mérjük le, ha meg akarjuk érteni ezen antagonizmus valódi mibenlétét: a beteges, kétségbeesett, a túlvilágba kapaszkodó Élet harcol itt az egészségesebb, ostobább, hazugabb, gazdagabb és pótolhatatlanabb étellel. Tehát nem az „igazság” áll harcban az étellel, hanem bizonyosfajta élet egy másikkal. – De a magasabb, jobb fajta legyen! – Itt bizonyítani kell a rangsor szükségszerűségét – vagyis hogy az első számú probléma a különféle típusú életek rangsorának a problémája.

593

– Át kell változtatni az „ez így és így van” hitét az „ennek *így és így kell* lennie” akaratává.

[m. Tudomány]

594

A tudomány – ez eddig a dolgok tökéletes zűrzavarának eloszlatása volt hipotézisek segítségével, amelyek mindent „megmagyaráztak” – tehát az intellektus káosz iránti ellenszenv. – Ugyanez az ellenszenv ragad meg engem önmagam szemléletekor: belső világomat úgyszintén egy séma szerint szeretném képileg magam elé idézni és az intellektuális zűrzavar fölött úrrá lenni. A morál ilyen leegyszerűsítés volt: az emberről azt tanította, hogy már megismert, kiismert lény.

– Megsemmisítettük hát a morált – de mi magunk, saját magunk számára megint csak a teljes sötétben maradtunk! Tudom, hogy önmagamról semmit sem tudok. A fizika a lélek számára valóságos jótéteménynek tűnik: a tudomány (mint az ismerethez vezető út) új varázserőre tesz szert a morál félreállítását követően – és mivel csak ebben látjuk a következetességet, egész életünket úgy kell berendeznünk, hogy megőrizzük magunknak a tudományt. Ebből egyfajta praktikus gondolkodásmód származik, amennyiben megismerendőként szemléljük létfeltételeinket.

595

Előfeltevéseink: nincs Isten: nincsenek célok: véges erő. Óvakodjunk attól, hogy az értéktelen emberek számára a nekik való gondolkodásmódot kiagyaltuk és előírjuk!!

596

Nincs az emberi nemnek „morális nevelése”: hanem a tévedések iskolájának kényszerére van szükség, mert az „igazság” undorító, az életbe pedig belebetegszünk – feltéve hogy az ember nem indult meg kibillenthetetlenül a maga sínpárján, és tisztességes belátását tragikus büszkeséggel ölti magára.

597

A tudományos munka előfeltétele: a tudományos munka egységébe és folytonosságába

vetett hit, hogy az egyénnek mindig lesz – még ha mégoly kicsi, de – munkalehetősége, abban bízva, hogy munkája nem hiábavaló. Nagy benuulás történt: hiába dolgozni, hiába harcolni. – A felhalmozó korszakok, amelyekben az erő és hatalmi eszközök találhatók, hogy aztán a jövő majd fölhasználja őket: tudomány, mint közép-állomás, amelyen a közepes, sokoldalú, bonyolultabb természetű emberek kielégülhetnek, megszabadulva fölös energiáiktól, *mindazok, akiknek a cselekvés nem való.*

598

Egy filozófus máshogy piheni ki magát és másban: kipiheni magát például a nihilizmusban. A hit, hogy egyáltalán nem létezik igazság, a nihilista hit, nagy megkönnyebbülés, kinyújtózkodás olyan embernek, aki a megismerés elszánt harcosaként szakadatlanul küzd a különféle gyűlöletes igazságokkal. Mert az igazság gyűlöletes.

599

Az „esemény értelmetlensége”: az ebben való hit az addigi interpretációk hamis mivoltába való belelátás következménye, a bátortalanság és gyöngeség általánosítása – nem szükségszerű hit.

Az ember szerénytelensége –: tagadja az értelmet, ahol nem látja.

600

A világ végtelen értelmezhetősége: minden értelmezés a fejlődés vagy a hanyatlás szimptomája.

Az egység (a monizmus) az inercia igénye; a sokféle jelentés az erő jele. Nem megfosztani a világot nyugtalanító és rejtélyes karakterétől!

601

A kibékülni-akarás és a béke szeretete ellen. Ide tartozik a monizmus minden kísérlete is.

602

Ez a perspektivikus világ, ez a szemnek, tapintásnak, fülnek való világ nagyon hamis egy sokkalta finomabb érzékkaparátusához viszonyítva. Ám érthetősége, áttekinthetősége, gyakorlatiassága, szépsége mindjárt szünni kezd, mihelyt érzékeinket finomítjuk; éppen így szünni meg a szépség is, ha átgondoljuk a történelmi folyamatokat; a cél rendje már illúzió csupán. Elég az hozzá, hogy minél felületesebben és átfogóbban figyeljük a világot, a világ annál értékeesebbnek, meghatározottabbnak, szebbnek, jelentősebbnek tűnik. Minél mélyebben tekintünk bele, annál jobban elhomályosul értékebecslésünk – a jelentéktelenség közeledik! Mi alkottuk meg azt a világot, mely értékkel rendelkezik! Ezt felismerve azt is fölismerjük, hogy az igazság tisztelete már egy illúzió következménye – és hogy többre kell becsülnünk a formáló, egyszerűsítő, alakító, föltaláló erőt.

„Minden hamis! Minden megengedett!”

Csupán a pillantás bizonyos életlensége, az egyszerűség akarása vázolja föl a szépet, az „értéket”, egyébként önmagukban fogalmam sincs, hogy mik lehetnek.

603

Tudjuk, hogy valamely illúzió szétrombolásából még nem lesz igazság, legfeljebb tudatlanságunk fokozódik csupán, „üres terünk” tágul, „sivatagunk” területe gyarapszik –

604

Mi lehet a *megismerés*? – „Értelmezés”, a dolgok felruházása értelemmel – *nem* pedig „magyarázat” (a legtöbb esetben egy már régi, értéktelenné vált értelmezés értelmezése, amely előbbi most már csak jel). Nem létezik tényálladék, minden folyékony, képlékeny, megragadhatatlan, visszahúzó; a legtartósabbak még mindig saját nézeteink.

605

Az „*igaz*” és a „*nem igaz*” közötti különbség megállapítása, tényálladékok megállapítása egyáltalán alapvetően különbözik az alkotástól, a formálástól, a kialakítástól, az akarástól, amint az a *filozófia* lényegét képezi. Bizonyos értelmet vinni a dolgokba – e feladat változatlanul fennáll, feltéve hogy a dologban nincs meg az a bizonyos értelem. így áll a

helyzet a hangokkal, de a népek sorsával nemkülönben: a legkülönfélébb magyarázatok és irányok a legkülönfélébb célokra alkalmasak.

A még magasabb fok a célkitűzés, és aztán a tényálladék ehhez képest formálandó meg, tehát a tett kifejtése, nem csupán fogalmi átköltés.

606

Az ember a dolgokban végső soron csak azt találja meg, amit maga helyezett bele: – ezt a megtalálást nevezik tudománynak, a bele-helyezést – művészetnek, vallásnak, szerelemnek, büszkeségnek. Mindkettőt, még ha gyermekjátékok is, folytatni kell, mégpedig jókedvűen, egyeseknek a megtalálást, másoknak pedig –nekünk! – a bele-helyezést!

607

A *tudomány*, és két oldala:

az egyén vonatkozásában,

a kultúr-komplexum („szintek”) vonatkozásában – e két oldalról az értékelés ellentétes.

608

A tudomány fejlődése az „ismertet” egyre inkább föloldja egy ismeretlenben: –pedig éppen az ellenkezőjét akarja, és abból az ösztönből indul ki, hogy az ismeretlent az ismertre kell visszavezetni.

In summa: a tudomány *szuverén* tudatlanságot készít elő, olyan érzést, hogy „megismerés” egyáltalán nem is fordul elő, csak amolyan gög volt még álmodni is róla, sőt ami még ennél is rosszabb, állítólag annyi fogalmunk sincs az egészről, hogy a „megismerést” lehetőségként fogadjuk el – mivel maga a „megismerés” egy ellentmondásos elképzelés. Az ember egyik ősi mitológiáját és önhittségét fordítjuk le a rideg tényre: fogalomként egyaránt megengedhetetlen mind a „magánvaló dolog”, mind pedig a „magánvaló megismerés”. A „azámok és a logika” csábítása, a „törvények” csábítása.

„*Bölcsesség*” mint kísérlet, hogy túljussunk a perspektivikus becsléseken (azaz a „hatalom akarásán”): életellenes és föloldó elv ez, szimptóma mint az indiaiaknál stb., a kisajátítási erő gyöngülése.

609

Nem elég belátnod, milyen tudatlanságban él ember és állat; bele kell tanulnod még a tudatlanság *akarásába* is, sőt el kell sajátítanod azt. Szükséges, hogy megértsd, hogy az efféle tudatlanság nélkül maga az élet lehetetlen lenne, hogy a tudatlanság az a feltétel, amellyel az élőlény egyedül fennmarad és fejlődik; hatalmas, szilárd, tudatlanságból öntött harang kell hogy rád boruljon.

610

Tudomány – a természet fogalmakká változtatása a természet leigázása céljából – mindez az „*eszköz*” rubrikába tartozik. Ám az ember céljának és akaratának ugyancsak növekednie, fokozódnia kell, az egészre vonatkozó szándék.

611

Az élet minden szintjén és szakaszában a gondolkodás a legerősebb és a legjobban begyakorlott, sőt minden észlelésben és látszólagos szenvedésben ugyancsak! Természetesen ettől a leghatalmasabb és a legigényesebb lesz [a gondolkodás], hosszú távon minden egyéb erő fölött a gondolkodás fog zsarnokoskodni. Végül amolyan „magánvaló szenvedély” lesz belőle.

612

Újra visszanyerni a megismerő számára – a nagy indulathoz való jogot ! miután e szférában is hamis rangsort teremtett az elszemélytelenedés és az „objektív” kultusza. A tévedés került a csúcsra, amint Schopenhauer tanította: éppen az indulattól, az akarattól való megszabadulásban rejlik az „igazhoz”, az ismerethez vezető út; az akarattól megszabadult értelem egyszerűen nem tehet mást, szükségképpen a dolgok igaz, valós lényegét látja.

Ugyanaz a tévedés in arte: mintha minden szép volna, mihelyt akarat nélkül szemléljük.

613

Az affektusok és az egy-affektus-uralma közti versengés az intellektus fölötti uralomért.

614

»Humanizálni» a világot, azaz egyre inkább úrnak érezni magunkat benne –

615

Magasabb rendű lényeknél a megismerésnek új formái is lesznek, amelyekre most még nincs szükség.

616

írásaimat át– meg átjárja a meggyőződés, hogy a világ értéke interpretációink függvénye (– és hogy valahol talán egyéb interpretációk is lehetségesek, nemcsak pusztán emberiek –), hogy az eddigi interpretációk perspektivikus becslések, melyek révén életben maradunk, akarjuk a hatalmat, illetőleg fokozzuk azt, hogy az ember minden fölmagasodása szűkebb interpretációk leküzdését vonja maga után, hogy minden elért megerősödés és h at alombővítés új perspektívákat nyújt és új láthatárokat tár elénk. A világ, amihez valamennyi közünk van, hamis, vagyis nem tényszerű, hanem megfigyelések kicsiny összességének kerekítése és kiagyaltása; „folyamatban van”, akár valami változó, alakuló, „levésben lévő”, önmaga helyét állandóan változtató hamisság, amely sohasem közelít az igazsághoz, mivel – „igazság” nem létezik.

617

[Összefoglalás:]

A levésre a lét karakterét erőszakolni – ez a *hatalom legfőbb akarása*.

Kétszeres hamisítás, az érzékek és a szellem oldaláról, olyan meglévő világ megőrzése érdekében, mely a kitartóké és az egyenértékűké stb.

Hogy minden visszatér: ez a levés világának legszorosabb közelítése a lét világához: a szemlélődés tetőpontja.

A létnek tulajdonított értékekből származik a levés elítélése és a vele való elégedetlenség: miután a létnek e világát először föltaalálták.

A létező metamorfózisai (test, Isten, eszmék, természeti törvények, képletek stb.)

„A létező” mint látszat, az értékek megfordítása: a látszat volt az értékadó –.

Magánvaló megismerés a levésben lehetetlen; akkor hogyan lehetséges megismerés? Önmagában való tévedésként, a hatalom akarásaként, a tévedés akarásaként.

Levés mint feltalálás, akarás, önmegtagadás, önlegyőzés: szubjektum nincs, csak cselekvés, tételezés, kreatívan, semmi „ok és okozat”.

Művészet mint a levés leküzdésének akarása, mint „megörökítés”, ám rövidlátó módon, a perspektíva szerint: mintegy kicsiben ismételve az egész tendenciája.

Ami csak életet mutat, azt az egész tendencia kicsinyített képletének kell tekinteni: ezért az „élet” fogalmának új rögzítése a „hatalom akarásaként”.

„Ok és okozat” helyett a levők harca egymással, gyakorta az ellenség bekebelezésével; a levőknek nincs állandó számuk.

A régi eszmék használhatatlansága az egész történés interpretációjához, miután fölismertük ennek állatias eredetét és hasznosságát; minden egyéb az életnek ellentmondó.

A mechanisztikus elmélet használhatatlansága – az értelmetlenség benyomását kelti.

Az eddigi emberiség egész *idealizmus*a azon a ponton van, hogy *nihilizmus*ba csap át – az abszolút értéktelenség vagyis értelmetlenség hitébe...

Az eszmények megsemmisülése, az új sivatag; az új művészetek, hogy mindezt kibírjuk, mi *amphibiák* (kételtűek – a ford).

Előfeltevés: bátorság, türelem, nincs „visszaút”, nem kell sietni előre. N. B. Zarathusztra tulajdon bőségéből kiindulva állandóan parodisztikusan viselkedik minden korábbi értékkel szemben.

[II A HATALOM AKARÁSA A TERMÉSZETBEN]

[1. A mechanisztikus világinterpretáció]

618

Valamennyi *világértelmezés* közül, amelyeket eddig megkíséreltek, ma mintha a mechanisztikus állna győzedelmesen az előtérben. Láthatólag ennek az oldalán áll a jó lelkiismeret; és egyetlenegy tudomány sem hiszi magáról, hogy fejlődőképes és sikeres lehetne, ha nem mechanisztikus eljárásokat alkalmaz. Ezeket az eljárásokat mindenki ismeri: amennyire csak lehet, az „észt” és a „célokat” kihagyják a játékból és kimutatják, hogy kellő idő elteltével mindenből minden lehet, és nem rejtik véka alá kárörvendő kuncogásukat, ha a látszólagos szándékosság egy növény vagy egy tojássárgája sorsában újfent bizonyos nyomásra és lökésre utal; röviden szólva: általában tiszta szívükből hódolnak a legvaskosabb ostobaság elvének, ha e játékos kifejezés megengedhető ilyen komoly összefüggésben. Közben pontosan a kiválasztott szellemeknél, amelyek ezen a téren működnek, felismerhető egy előérzet, egy szorongás, mintha lyuk támadna az elméleten, amelyből rövid vagy akár hosszú idő múlva végérvényes, az utolsó lyuk is lehet: mármint olyan, amelyből füttyörészni szokás, amikor vészhelyzet áll elő. A nyomást és lökést maguk nem „magyarázhatják”, nem szabadulhatnak meg az *actio in distans*-tól: – magában a megmagyarázás képességében veszítették el hitüket, és savanyúan elismerik, hogy leírás lehetséges, de nem magyarázat, hogy a világ dinamikus interpretációja, az „üres tér” tagadásával és apró atomfüzéreiivel rövidesen erőt vesz a fizikusokon: miközben a dynamishoz még egy belső minőséget –

619

Az „erő” győzelemittas fogalma, amellyel fizikusaink megalkották Istent és a világot, még némi kiegészítésre szorul: belső világot kell hozzárendelni, amelyet a „hatalom akarásaként” jelölnék meg, vagyis az erő megmutatásának lebírhatalatlan vágyaként; vagy a hatalom alkalmazása, gyakorlásaként, alkotói ösztönként stb. A fizikusok nem szabadulnak meg a „távolba hatás”-tól elveikben: sem a taszító (vagy vonzó) erőt nem képesek kiküszöbölni. Nincs mit tenni: egy belső történés szimptomáiként kell felfogni minden mozgást, minden „jelenséget”, minden „törvényt”, az embert pedig analógiaként kell végül használni. Az állat minden ösztöne levezethető a hatalom akarásából; és az organikus élet minden funkciója is, ebből az Egy forrásból.

620

Konstatáltak-e erőt valaha is? Nem, hanem csak hatásokat/okozatokat, teljességgel idegen nyelvre fordítva. Azonban annyira hozzászoktunk az egymásutániség szabályszerűségéhez, hogy ennek *csudálatosságán nem csodálkozunk*.

621

Egy erő, amelyet nem tudunk elképzelni, üres szó és nem nyerhet polgárjogot a tudományban: mint az úgynevezett tisztán mechanikus taszító- és vonzerő, amely *a világot elképzelhetővé akarja tenni számunkra*, semmi egyéb !

622

Nyomás és lökés valami kimondhatatlanul kései, levezetett dolgok, egyáltalában nem őseredetiek. Valamit már előfeltételez, ami összetart, nyomni és lökni képes! De hogyan is tarthat össze?

623

Nincs *változatlan* a kémiában, ez látszat csupán, merő iskolás előítélet. Kedves fizikus uraimék, a változatlant csupán behurcoltuk ide, és még mindig a metafizikából! Teljesen naiv dolog, csak úgy leolvasni, megállapítani a felületről, hogy a gyémánt, a grafit és a szén azonosak. Miért? Csak mert a mérleg segítségével nem tudunk szubsztancia-veszteséget megállapítani! Nos, rendben van, akad bennük valami közös; de a molekulák munkája az átalakuláskor, amelyet nem láthatunk és nem mérhetünk le, az egyik anyagot valami mássá

változtatja, – specifikusan más tulajdonságokkal.

624

A fizikai *atom* ellen. Ha meg akarjuk érteni a világot, akkor ki kell tudnunk számítani; ha számolni akarunk, akkor állandó okokra van szükségünk; mivel a valóságban nem találunk ilyen állandó okokat, kitaláljuk magunknak – az atomokat. Ez az atomisztika eredete.

A világ kiszámíthatósága, minden történés képletekben való kifejezhetősége – ez valóban „megértés?” Mit értenénk meg a zenéből, ha benne minden kiszámíthatót és képletben megfogalmazhatót kiszámítanánk? – Továbbá „az állandó okokat”, dolgokat, szubsztanciákat, valami „föltétlent” tehát; kitaláltuk – mit értünk el vele?

625

A mozgás mechanisztikus fogalma már az eredeti folyamat lefordítása a szem és a tapintás jelbeszédére.

Az „atom” fogalma, a „hajtóerő kiindulópontjának és magának az erőnek” a megkülönböztetése *logikai-fizikai* világunk jelbeszéde.

Tetszés szerint nem változtathatjuk meg kifejező eszközeinket: felfogható, mennyiben merő szemiotika ez. Az *adekvát kifejezés*mód követelménye *értelmetlen*: valamely nyelv, egy kifejezőeszköz lényegéhez tartozik egy egyszerű reláció kifejezése... Az „igazság” fogalma értelmetlen... az „igaz” és „hamis” egész tartománya csupán lények közötti relációkra vonatkozik, nem pedig „magánvaló” dolgokra... Értelmetlenség: nincs „magánvaló lény”, a lényt *relációi* hozzák létre, épp ennyire nem létezhet „magánvaló ismeret” sem...

626

„Az *erőérzet* nem származhat mozgásból: érzet egyáltalán nem származhat mozgásból.

Emellett is csak egy látszólagos tapasztalat szól: valamely szubsztanciában (agy) az átvivő mozgások (ingerek) érzetet keltenek. De keltenek? Bizonyítva volna, hogy az érzet ott még egyáltalán nem létezik? ezért kellene föllépését a beálló mozgás alkotó aktusaként fölfogni? E szubsztancia érzéktelen állapota hipotézis csupán! nem tapasztalás! – Az érzet tehát a szubsztancia tulajdonsága: vannak érzékelő szubsztanciák.”

„Tapasztaljuk bizonyos szubsztanciákról, hogy *nincs* bennük érzet? Nem, csak nem tapasztaljuk, nem érzékeljük, hogy van bennük. Lehetetlen az érzetet a nem érzékelő szubsztanciából levezetni.” – Ó, micsoda sietség!

627

„Vonzani” és „taszítani”, tisztán mechanisztikus értelemben tökéletes fikció: egy szó csupán. Szándék nélkül nem tudunk elképzelni vonzást. –

„Ertjük” viszont az akaratot, hogy valamit a birtokunkba akarunk venni, vagy védekezünk valami ellen és eltaszítjuk azt: ez használható interpretáció volna számunkra.

Röviden: a kauzalitásba vetett hit pszichológiai kényszere abban gyökerezik, hogy nem tudunk elképzelni nem szándékos történést: ezzel persze nem mondtunk semmit igazságról vagy hamisságról (az ilyen hit igazolásáról). A *causa*-ba vetet hit a *télé* (τέλη) hitével megdől (Spinoza és kauzalizmusa ellen).

628

Illúzió, hogy valamit megismertünk, ha ismerjük valamely esemény matematikai képletét: csupán megjelöltük, leírtuk: semmi egyéb!

629

Ha egy szabályszerű történést képletben fogalmazok meg, akkor az egész jelenség jellemzését lerövidítettem, megkönnyítettem stb. Ám „törvényt” nem állapítottam meg, csupán föltettem a kérdést, mi annak a magyarázata, hogy valami ismétlődik itt: sejtelem csupán, hogy a képlet megfelel egyelőre ismeretlen erők és erő-kisülések komplexumának: merő mitológia azt gondolnunk, hogy az erők itt bizonyos törvénynek engedelmeskednek és engedelmességük révén végül mindig ugyanahhoz a jelenséghez jutunk.

630

Óvakodom attól, hogy kémiai „törvényekről” beszéljek: ennek morális mellékíze van. Inkább hatalmi viszonyok abszolút meghatározásáról van szó: az erősebb úrrá lesz a gyöngébb fölött, amennyiben ez utóbbi önállóságának fokát nem tudja érvényre juttatni – itt aztán nincs irgalom, nincs kímélet, még kevésbé „törvénytisztelet”!

631

Bizonyos jelenségek megváltoztathatatlan sorrendisége nem bizonyít semmiféle „törvényt”, hanem hatalmi viszonyt két vagy több erő között. Ám azt mondani: „hiszen éppen ez a viszony marad állandó!”, nem jelent egyebet, mint: „egy és ugyanaz az erő nem lehet másik erő”. – Nem egymásutániságról van szó – hanem egymásba hatolásról, folyamatról, amelyben az egyes egymást követő momentumok *nem* ok– és okozatként határozzák meg egymást...

A „cselekvés” elválasztása a „cselekvőtől”, a történésé attól, ami e történést előidézi, a folyamaté attól a valamtól, ami nem folyamat, hanem tartam, szubsztancia, dolog, test, lélek stb. – a történést úgy próbálni fölfogni, mint a „létező”, a maradó egyfajta eltolódását és helyének megváltoztatását (többé már nem állandó): e régi mitológia alapozta meg az „ok és okozat” hitét, miután a nyelvigrammatikai funkciókban szilárd formára talált. –

632

Az egymásutániség „szabályszerűsége” képszerű kifejezés csupán, mintha itt valami szabályt követődne: nem tényálladék. Ugyanez a helyzet a „törvényszerűség”-gel. Találunk egy képletet, hogy kifejezzük az újra meg újra visszatérő eredményt. Ezzel nem fedeztünk fel semmiféle törvényt, még kevésbé erőt, amely oka lehetne a következmények visszatérésének. Hogy valami mindig így és így történik, azt úgy interpretálják, mintha valami lény(eg) valamely törvénynek vagy törvényhozónak engedelmeskedve mindig így és így viselkedne: miközben a „törvény”-től eltekintve ez a valami szabadon cselekedhetne másként is. De pontosan ez az így-és-nem-másként származhatna magából a lényegből is, amely nem egy törvény miatt viselkedik így és így, hanem konstitúciója szerint, mert így lett megalkotva. Mindez csupán a következőt jelenti: valami nem lehet ugyanakkor valami más is, nem teheti egyszer ezt, másszor azt, sem nem szabad, sem nem nem-szabad, hanem ilyen és ilyen. A hiba a szubjektum fiktív közbeiktatásában rejlik.

633

Két egymás után következő állapot, az egyik ok, a másik okozat –: ez hamis. Az első állapot semmit sem hat, a másodikra pedig semmi sem hatott.

Két egymással egyenlőtlen elem hatalmi harcáról van szó: az erők átrendezése következik be, mindkettő erejének mértéke szerint. A második állapot gyökeresen különbözik az elsőől (nem ennek „okozata”): a lényeg, hogy a harcban részt vevő tényezők más és más erőkvantumokkal kerüljenek ki e küzdelemből ...

634

A mechanizmus kritikája. – Távolítsuk el innen a „szükségyszerűség” és „törvény” két népszerű fogalmát: az első hamis kényszert, a második hamis szabadságot vezet be a világba. „A dolgok” nem szabályszerűen viselkednek, nem követnek *szabályt*: nincsenek is dolgok (– ez csak a mi fikciónk); éppen ilyen kevésbé nyomasztja őket a szükségyszerűség kényszere. Semmiféle engedelmeskedés nincs: nem valamely szabály vagy kényszer vagy engedelmeskedés következménye, hogy valami olyan, amilyen, erős vagy gyöngé...

Az ellenállás foka és a nagyobb erő foka – erről van szó minden történésnél; ha ezt házi használatra „törvények” képleteiben ki tudjuk fejezni, hát annál jobb nekünk! De még semmiféle „moralitást” nem vezettünk be a világba azzal, hogy engedelmesnek gondoljuk –.

Törvény nincs: minden erő minden pillanatban levonja tulajdon következtetését. A kiszámíthatóság pontosan azon alapul, hogy nincs mezzíó terminé.

Az erőkvantumot az általa kifejtett hatás, valamint tulajdon ellenállása jellemzi. Az adiaforikus állapot hiányzik, amely önmagában elképzelhető lenne. Van egy lényegi akarat az

erőszakosságra, valamint az erőszaknak való ellenállásra. Nem öffenntartás: minden atom kihat az egész létre – melléfogunk, ha nem vesszük tekintetbe a hatalom-akará s sugárzását. Ezért nevezem ezt a „*hatalom akarása*” kvantumjának: Ezzel azt a jelleget fejeztük ki, amelyet a mechanisztikus rendből nem hagyhatunk ki anélkül, hogy ezzel őt magát ne hagynánk ki gondolkodásunkból.

Az okozat, a hatás e világának a lefordítása egy látható világra – a szemnek való világra – ez a „mozgás” fogalma. Itt mindig hozzá kell értenünk, hogy valamit mozgatnak, legyen ez bár kis atomdarabka fikciója vagy ennek absztrakciója, a dinamikus atom – mindig egy dologra gondolnak, amely hat – vagyis nem hagyjuk magunk mögött a megszokást, amelybe érzékeink és nyelvünk csábítanak. Szubjektum, objektum, a cselekvő a cselekvéshez rendelve, a cselekvést és azt, aki megcselekszi, elválasztani: ne feledjük, hogy ez tiszta szemiotika és semmi reálist nem jelöl. A mechanika mint a mozgás tana, már átültetés az emberi érzékek nyelvére.

635

Ha számolni akarunk, szükségünk van egységekre: ezért nem tehető fel, hogy léteznek ilyen egységek. Az egység fogalmát a mi „én”-fogalmunktól kölcsönöztük, – ez a mi legrégebbi hit-tételünk. Ha nem tartanánk magunkat egységeknél, sohasem alkottuk volna meg a „dolog” fogalmát. Most már, meglehetősen későn, nagyon is meg vagyunk győződve róla, hogy én-fogalmunk koncepciója semmiféle reális egységnek nem biztosítéka. Mivel fenn akarjuk tartani a világ mechanisztikus elméletét, még mindig meg kell tennünk azt a kikötést, hogy mennyiben alkalmazzunk két fikciót: a mozgás fogalmát (érzékeink nyelvéből véve), valamint az atom=egység fogaim át (pszichikai „tapasztalásunkból” merítve): – előfeltétele egy *érzék- előítélet* és egy *pszichológiai előítélet*.

A *mechanisztikus* világot úgy képzeltek el, ahogy csak a szem és a tapintás képzel el egy világot („mozgóként”) – ekképp kiszámítható legyen – hogy oksági, eredendő egységeket találtak ki, „dolgokat” (atomokat), amelyek okozata/hatása állandó (– a hamis szubjektum-fogalom átvitele az atom fogalmára).

fenomenális tehát: a számfogalom, szubjektum fogalom, mozgás fogalom belekeverése: még mindig ezekben van a szemünk, a *pszichológiánk*.

Küszöböljük ki e hozzávalókat, akkor nem maradnak dolgok, hanem dinamikus mennyiségek, amelyek feszültségi viszonyban vannak egyéb dinamikus mennyiségekkel: lényegük a többi mennyiséggel való viszonyukban van, a rájuk gyakorolt „hatásukban.” Mert a hatalom akarása nem lét, nem is levés, hanem *pátosz* – a legelemibb tény, amelyből majd levés, valamivé válás és hatás áll elő...

a mechanika következmény-jelenségeket fogalmaz meg, ráadásul szemiotikailag, érzéki és pszichológiai kifejezési eszközökkel (hogy minden okozat mozgás; ahol mozgás van, ott valamit mozgatnak): az oki, eredendő erőt nem érinti...

636

A fizikusok a maguk módján hisznek egy „való világban”: szilárd, minden lény számára azonos, szükségszerű mozgásokat végrehajtó atom-rendszerezettségben – ekképp számukra a látszólagos világ az általános és általánosan szükségszerű lét lényekre jellemző módon hozzáférhető oldalára redukálódik (hozzáférhető és kiigazított – „szubjektívvá” alakított). Ám ebben tévednek: az általuk tételezett atomot a tudat-perspektivizmus logikájával tárják föl – így tehát maga is szubjektív fikció. Így hát az általuk kidolgozott világgép lényegileg nem különbözik a szubjektív világgéptől: csupán továbbgondolt érzékekkel van megszerkesztve, de azok is csak a mi érzékeink... És végső soron, tudtukon kívül, valamit kihagytak a konstellációból: éspedig éppen a szükségszerű *perspektivizmust*, amelynek révén minden erőközpont – és nem csak az ember –önmagából megalkotja a világ többi részét, vagyis a saját ereje szerint méri, érzi, alakítja... Elfelejtették beszámítani a „való létbe” ezt a perspektíva-tételező erőt... Iskolás nyelven szólva: a szubjektum-létet. Úgy gondolják, ez

„fejlődés” útján tevődött hozzá később – De még a kémikusnak is szüksége van rá: ez a *specifikusnak levés* és meghatározza az így-meg-így-cselekvést – és reagálást esetenként.

A perspektivizmus csak specifitítés komplex formája. – Elképzelésem szerint minden specifikus test arra törekszik, hogy az egész térben úrrá legyen és kibontakoztassa erejét (– hatalom akarását:) – és visszaszorítson mindent, ami gátolja saját ereje kibontakoztatásában. Ám törekvésében mindegyre egyéb testek hasonló törekvéseibe ütközik, és végül „megegyezik” („egyesül”) azokkal, amelyek eléggé rokonok vele: – így aztán *együtt konspirálnak a hatalomért*. És a folyamat halad tovább...

637

Még a szervetlen tartományban is egy erő-atom számára csak a szomszédsága jön számításba: az erők a távolban kiegyensúlyozzák egymást. Ebben rejlik a perspektivikusság magja, valamint annak a magyarázata, hogy valamely élőlény miért a velejéig „egoista”.

638

Feltéve hogy a világ Egy erőkvantummal rendelkezik, akkor kézenfekvő, hogy bármely helyen bekövetkező minden egyes hatalom– eltolódás az egész rendszert érinti – ekképp az egymásutánisági oksággal együtt működik itt még egy szomszédos és párhuzamos függőség is.

639

„Isten” fogalma fönntartásának egyetlen lehetősége a következő volna: Istent nem hajtóerőként kell elképzelnünk, hanem *maximális állapotként, epochálisan...* A hatalom akarása fejlődésének egy pontjaként, amelyből a további fejlődés és az őt megelőző, az eddigi magyarázható...

– Mechanisztikusán tekintve, az össz-levés energiája állandó marad; ökonomikusán tekintve tetőpontra hág, és onnan megint lesüllyed egy örök körforgásba. Ez a „hatalom akarása” fejeződik ki az interpretációban, az erőfelhasználódás módjában – az energia életté alakulása és „a legnagyobb potenciájú élet” jelenik meg célként. Ugyanaz a kvantum energia mást és mást jelent a fejlődés különböző pontjain: – az, ami az életben a növekedését jelenti, bizonyos egyre takarékosabb és távolabbra tekintő ökonómia, amely minél kevesebb erővel egyre többet ér el... Esménye a legkisebb ráfordítás elve... – az egyetlen dolog, ami bizonyítást nyert, az, hogy a világ nem törekszik tartós állapotra. Következésképpen tetőpont– állapotát úgy kell elgondolnunk, hogy ez nem egyensúlyi állapot... – az azonos történés abszolút szükségszerűsége a világ oly folyásában, miképpen az összes többiben az örökkévalóságban, nem történeket kormányozó determinizmus, hanem csupán annak kifejezése, hogy a lehetetlen nem lehetséges... hogy egy meghatározott erő semmi egyéb nem lehet, mint éppen ez a meghatározott erő; hogy meghatározott erőkvantum hatására csak a saját erejének megfelelően tud reagálni – történés és szükségszerű történés – *tautológia*.

[2. A hatalom akarása mint élet] [a) Az organikus folyamat]

640

Az organizmusok keletkezésekor az ember ezzel szemben önmagára gondol: szemmel és tapintással mi volt észlelhető e folyamatban? Mit lehet számokban kifejezni? Milyen szabályok mutatkoznak a mozgásokban? Tehát: az ember minden történést látható és tapintható történéssé akar redukálni, tehát mozgásokká: képleteket igyekszik fölfedezni, hogy az ilyen tapasztalatok hatalmas tömegét leegyszerűsítse. Minden történés redukálása az érzékek emberére és a matematikusra. Az emberi tapasztalatok leltáráról van szó: föltéve hogy az ember vagy még inkább az emberi szem és a fogalomalkotás képessége minden dolgok örök tanúja volt.

641

»Életnek» erők sokaságát nevezzük, amelyeket közös táplálási-folyamat köt össze. E táplálási folyamathoz tartoznak, lehetőségessége eszköze gyanánt, az összes úgynevezett érzés,

képzelet, gondolkodás, vagyis 1. az ellenállás minden egyéb erőnek, 2. ezek kiigazítása forma és ritmus szerint, 3. a bekebelezés és az anyagcsere becslése.

642

A szervetlen és a szerves összekapcsolása minden bizonnyal abban a taszító erőben rejlik, amelyet minden erő-atom kifejt. Az „életet” úgy tudnánk meghatározni, mint változó erőállapotok folyamatának tartós formáját, amelyben a különböző küzdőfelek egyenlőtlenül növekednek. Milyen mértékben van azonban jelen ellenállás az engedelmisségben is; az egyedi erőt egyáltalán nem adták föl.

A parancsolásban hasonlóképpen ott van annak elfogadása, hogy az ellenfél abszolút hatalma nincs legyőzve, sem bekebelezve, sem föloldva. „Engedelmeskedés” és „parancsolás” az erők játékának formái.

643

A hatalom akarása *interpretál*: valamely szerv (organ) kialakulásánál interpretációról van szó; a hatalmi különbségeket körülhatárolja, meghatározza fokukat. Pusztán hatalmi különbségek még nem érezhetik ilyennek magukat: növekedni-akaráni Valaminek kell jelen lennie, amely minden egyéb növekedni-akaráni Valamit értéke szerint interpretál. Ebben egyenlő – valójában azonban az *interpretáció valami más leigázásának eszköze*. (Az *organikus folyamat feltételezi az állandó interpretálást*).

644

– A fokozott bonyolultság, a kialakult szervek és funkciók egymásmellettsége, éles elhatárolása a közbeeső egységek eltűnésével – ha ez a tökéletesség, akkor a szerves folyamatban megjelenik a hatalom akarása, és *uralkodó, alakító, parancsoló* képességei révén mindegyre fokozza hatalmának területét, és ezen belül mindig egyszerűsít: parancsoló ereje fokozódván.

A szellem eszköz és szerszám csupán a magasabb rendű élet, az élet felemelése szolgáltatában: és ami a jót illeti, úgy, amint azt Platón (és őt követve a kereszténység) értette, úgy szerintem ez az életre veszélyes, az életet megrágalmazó, az életet tagadó princípium.

645

Hogy az „öröklést”, mint valami egészen tisztázatlan dolgot, magyarázatra nem lehet használni, hanem csak valamely probléma jelölésére, rögzítésére. Pontosan ez érvényes az „alkalmazkodás-képességére.” A morfológiai ábrázolás valójában, még ha teljes volna is, nem magyaráz meg semmit, hanem leír csupán egy belát –hatatlanul hatalmas tényálladékot. Nincs megmagyarázva, hogyan használható egy szerv bizonyos célra. E tárgyban a *causae finalis* feltételezése éppen olyan keveset magyarázna meg, mint a *causae efficientes*. A „causa” fogalma kifejezőeszköz csupán, semmi több; a megjelölés eszköze.

646

Vannak analógiák, például a mi memóriánkkal analóg memória, amely az öröklésben és a fejlődésben formák útján jelentkezik. A mi találékonyságunkkal és kísérletező hajlandóságunkkal analóg például az eszköz-alkalmazás és –használat új célokra találékonysága stb.

Amit „tudatunknak” nevezünk, teljességgel ártatlan fennmaradásunk és növekedésünk minden lényeges folyamatában; és egyetlen egy olyan finom elme sincs, hogy egy gépnél többet tudna konstruálni – amelynek minden organikus folyamat magasan fölötte áll.

647

A *darwinizmus ellen*. – Valamely szerv haszna nem magyarázza meg keletkezését – éppen ellenkezőleg! – Valamely tulajdonság kifejlődésének hosszú ideje alatt ez nem tartja fent az individuumot és nincs is hasznára, legkevesébé pedig a külső körülményekkel és ellenségekkel folytatott harcban alkalmazható.

Végző soron mi „hasznos”? Föl kell tennünk a kérdést, hogy milyen szempontból hasznos? Például ami az individuum hosszú élete szempontjából hasznos, az káros lehet erejére és

pompás külsejére; ami fenntartja az individuumot, az akadályozhatja és meggátolhatja a fejlődést. Másrészt viszont valamely fogyatékoság, egy elfajzás a legnagyobb mértékben hasznos is lehet, amennyiben egyéb szervek stimulánsaként hat. Szükséghelyzet is lehet létfeltétel, amennyiben egy individuumot arra a minimális mértékre redukál, amelynél az még fennmarad, és nem tékozzolja el magát.

Maga az individuum, mint részek harca (táplálékért, térért stb.): fejlődése egyes részek győzelméhez, uralmához kötött, egyéb részek elnyomódásához, „szervvé alakulásához”.

– A „külső körülmények” befolyása Darwinnál esztelenül túl van becsülve; az életfolyamat lényege éppen a hatalmas erővel alakító, belülről formálódó erőszak, amely a „külső körülményeket” kihasználja, kizsákmányolja...

Hogy a belülről kialakított új formákat nem cél szerint formálták meg; ám hogy a részek harcában az új forma nem marad sokáig részleges haszonhoz való viszony *nélkül*, hanem fölhasználják és a használat folyamán állandóan tökéletesedik.

648

A fejlődés gyorsulásának szempontjából másféle „hasznosság” hasznos, mint a fejlett egyed lehetséges stabilitása és fennmaradása szempontjából.

649

A darwini biológia értelmében „hasznos” az, aki a többiekkel való harcban sikeresnek bizonyult. De nekem olybá tűnik, hogy a növekedés érzete, az erősödés érzete, a harcban elért haszontól függetlenül – már maga a tulajdonképpeni haladás: ebből az érzésből származik a küzdelem akarása –

650

A fiziológusok jobban tennék, ha átgondolnák, hogy az önfenntartás ösztöne egy organikus lény kardinális ösztöne-e. Egy élőlény elsősorban igyekszik érvényt szerezni erejének: az „önfenntartás” ennek egyik következménye csupán. – Csak óvatosan bánjunk a fölösleges teleológiai elvekkel! És ide tartozik az „önfenntartás ösztönének” teljes fogalma.

651

Nem lehet a protoplazma legalapvetőbb és legeredendőbb tevékenységét az önfenntartó akaratból levezetni: mivel szinte érthetetlenül többet vesz magába, mint amennyi a fenntartáshoz szükséges volna: és mindenekelőtt *nem* ezzel „tartja fenn magát”, hanem ettől hullik szét... Az ösztönnek, amely itt uralkodik, pontosan ezt a magát-fenntartani-nem-akarást kell megmagyaráznia: az „éhség” már egy interpretáció, amely sokkal bonyolultabb organizmusokon alapul (– az éhség az ösztönnek specifikus és későbbi formája, a munkamegosztás kifejeződése, egy rajta uralkodó, erősebb ösztön szolgálatában).

Lehetetlen az *éhséget* *primum mobile*-nek venni: éppen olyan kevésbé, mint az önfenntartást: az éhséget az alultápláltság következményének fölfogni a következőt jelenti: az éhség, mint egy olyan hatalom-akarás következménye, amely már nem uralkodik. Mindazonáltal nem egy veszteség visszanyeréséről van szó; –csak később, a munkamegosztás eredményeképpen, miután a hatalom akarása már megtanulta, hogyan haladjon más úton kielégülése érdekében, redukálódik éhségre az organizmus kisajátítási igénye, illetve arra, hogy pótolni igyekszik az elveszítetteket.

653

A biológusok hamis „*altruizmusának*” kigúnyolása: az amőba szaporodása a ballaszt kidobásának tűnik, tiszta előnynek. Használhatatlan anyagok kilökésének.

654

A protoplazma kettéosztódása akkor következik be, amikor már nincs elég hatalom a bekebelezett rész további ellenőrzésére; a nemzés tehetetlenség következménye. Amikor a hímek éhségből fölkeresik a nőstényeket és föloldódnak bennük, akkor a nemzés az éhség folyamánya.

655

A gyöngébb az erősebbhez csapódik táplálkozási szükségletből; alárendelődik, ha lehet, Egyé válik vele. Az erősebb viszont igyekszik hátrítani, nem akar ilyen módon tönkremenni; a növekedésben inkább önmaga osztódik kétfelé vagy többfelé. Minél nagyobb az egységre irányuló törekvés, annál nagyobb gyöngeségre következtethetünk; minél nagyobb a változatosságra, különbségre, belső szétesésre irányuló törekvés, annál több erő van jelen.

A közeledés ösztöne – valamint az eltaszítás ösztöne mind a szerves, mind pedig a szervetlen világban összekötő kapocs. Az egész szétválás előítélet.

A hatalom akarása minden erő-kombinációban, *védekezve az erősebb ellen és nekirontva a gyöngébbnek: ez jobb.* N. B. *K folyamatok mint „lényeg”.*

656

A hatalom akarása csak ellenállásokkal szemben nyilvánulhat meg; tehát keresi azt, ami ellenáll neki – ez a protoplazma eredeti tendenciája, amikor pseudopo-diákat bocsát ki, és maga körül tapogat. A kisajátítás és bekebelezés mindenekelőtt úrráleni-akarás, alakítás és átalakítás, míg végül a leigázott teljes mértékben a támadó hatalmába kerül, erősítve és szaporítva azt. – Ha e bekebelezés nem sikerül, akkor széthullik e forma; és a kettősség a hatalom akarásának következményeként jelenik meg: a hatalom akarása, mivel nem akarja elveszíteni, amit meghódított, két akaratra oszlik (bizonyos esetekben nem adva föl teljesen a két rész közötti kapcsolatot).

Az „éhség” szűkebb alkalmazkodás csupán, miután a hatalomvágy alapösztöne szellemibb formát öltött.

657

Mi „passzív”? Ha valamit gátolnak az előrehaladó mozgásban: tehát az ellenállás és a reakció aktusa.

Mi „aktív”? A hatalomra irányultság.

A „táplálék” – csak levezetett; az eredeti jelenség: a bekebelezés általános vágya.

„Nemzés” – csak levezetett; eredetileg: ahol egy akarat nem elegendő az összes kisajátított szervezésére, ott ellenakarat lép föl, amely a szétválasztást kézbe veszi; új szerveződés-központ alakul, az eredeti akarattal folytatott küzdelem után. Az öröm mint hatalomérzés (ennek ellentétét is föltételezve).

658

1. Az organikus funkciókat visszahelyezik az alap-akaratba, a hatalom akarásába – és mint belőle elősarjadtat fogják fel.

2. Gondolkodás, érzés, akarat minden élőben – Mi egyéb lenne az öröm, mint a hatalomérzés ingerlése egy gátlás útján (még erősebben ritmikus gátlások és ellenállások útján) – hogy ezáltal fokozódjék. Tehát minden örömben jelen van a fájdalom. – Hogy az öröm nagyon nagy legyen, a fájdalomnak nagyon hosszan kell tartania és hatalmas lesz az ív feszültsége.

3. A hatalom akarása specializálódik mint a táplálkozás, a tulajdon, a szerszámok és a szolgák akarása – engedelmeskedés és uralom: a test. – Az erősebb akarat parancsol a gyöngébbnek. Nincs egyéb okság, mint az akarattól az akaratig. Mechanisztikusan nem tisztázott.

4. A szellemi funkciók. Az alakítás, asszimiláció akarása stb.

[b. Az ember]

659

A *test vezérfonalán.* – Ha a „lélek” vonzó és titokzatos gondolat volt, amelytől a filozófusok, joggal, csak vonakodva váltak meg – hát lehet, hogy az, amire esetleg becserélik majd, talán még vonzóbb, titokzatosabb. Az emberi test, amelyben az egész organikus levés legtávolabbi és legközelebbi múltja ismét élő és eleven lesz, amelyen át és amelyből mintha valami hallatlanul hatalmas áradat folyna: a test csudálatosabb gondolat a régi „leieknél”.

Mindig inkább a testben hittünk, legközvetlenebb tulajdonunkként, legbizonyosabb létünként, röviden szólva, „egónkban” mint a szellemben (vagy „lélekben”, vagy a szubjektumban, amint az iskolai nyelv mostanában „lélek” helyett mondja). Soha senkinek nem támadt az az ötlete, hogy gyomrát idegen, mondjuk, isteni gyomornak tekintse: de az igen, hogy gondolatait „kapottként” fogja föl, értékbecsléseit „isteni sugallatnak” mondja, ösztöneit sötétben való tapogatózásnak vélje: Erre az emberi hajlamra és ízlésre az emberiség minden korszakában találunk tanúbizonyságot. Főleg a művészeknél még ma is bizonyos csodálkozás és tanácstalanság vesz erőt, amikor megkérdik tőlük, honnan vették ezt vagy azt a nagyszerű ötletet, és milyen világból érkezett hozzájuk ez az alkotó gondolat; az efféle kérdés hallatán a gyermeki ártatlanság és szégyenlősség fogja el őket, és alig merik kimondani: „ez énbőlöm fakadt, az én kezem gurította a kockákat el”. – És megfordítva: azok a filozófusok és mélységesen vallásos, hívő emberek, akiknek igazán nyomós okuk logikájukban és jámborságukban gyökerezett, hogy testiségüket csalódásként, mégpedig leküzdött és meghaladott csalódásként fogják föl, kénytelenek voltak az ostoba tényt elismerni, hogy a testtől nem szabadultak meg; minderről a legkülönösebb tanúságtételek találhatók egyrészt Pálnál, másrészt a Vedanta filozófiában. De végtére is mit jelent a hit ereje; ez mindig lehet ostoba hit is! – Megfontolandó: –

Végső soron pedig ha a testbe vetett hit csak egy döntés következménye: és ha ez netán hamis döntés volna, ahogy az idealisták állítják: nem kérdőjelezi-e meg a szellem szavahihetőségét, hogy ezek szerint hamis döntések oka lett? Feltéve, hogy a sokféleség, és tér és idő és mozgás (és minden, ami csak előfeltétele lehet a testiségbe vetett hitnek) tévedés volna – akkor milyen bizalmatlanok lennénk a szellemmel szemben, amely ilyen előfeltevésekre indított minket! Elég az hozzá, hogy a testbe vetett hit egyelőre még mindig erősebb hit a szellembbe vetett hitnél; és aki alá akarja ásni, az éppen – a szellembbe vetett hit tekintélyét ássa igazán alá!

660

A test mint hatalmi képződmény

Az arisztokrácia a testben, az uralkodók többsége (a szövetek harca).

A rabszolgaság és a munkamegosztás: az értékesebb típus csak úgy lehetséges, ha egy értéktelenebbet elnyom, egyetlen funkcióra redukál.

Öröm és fájdalom nem ellentét. A hatalom érzése.

A táplálkozás csupán a telhetetlen kisajátítás, a hatalom akarásának következménye.

A nemzés, a fölbomlás, amely az uralkodó sejtek tehetetlensége idején áll be: organizálni a kisajátítottat

Az alakító erő az, amely mindig több „anyagot” (még több „erőt”) akar fölhalmozni. Egy organizmusnak egy tojásból való fölépítésének mesterműve. „Mechanikus felfogás”: csak mennyiségeket akar; ám az erő a minőségben rejlik. A mechanikus felfogás tehát csak leírni tudja a folyamatokat, nem megmagyarázni.

A „cél”. Kiindulni a növények „leleményességéből”.

A „tökéletesedés” fogalma: *nem* csupán nagyobb bonyolultság, hanem nagyobb *hatalom* (– nem kell hogy csak nagyobb tömeg legyen –).

Következtetés az emberiség fejlődésére: a tökéletesedés a leghatalmasabb individuumok felbukkanását jelenti, akinek a nagy tömeg eszköze lesz (mégpedig nagyon értelmes és nagyon rugalmas eszköze).

661

Miért kapcsolatos az örömmel minden tevékenység, még egy érzékszerv tevékenysége is? Mert előtte nyomás alatt volt, gátlás alatt állt? Vagy talán inkább azért, mert minden cselekvés győzelem, valaminek a legyőzése és így a *hatalomérzés* megnövekedése? – Öröm a gondolkodásban. – Végső soron mindez nemcsak a hatalom érzése, hanem az alkotás, a megalkotott dolog öröme, mivel minden tevékenység bizonyos „mű” tudataként jut el a

tudatunkba.

662

Alkotás – mint a *kiválasztott választása és készre-készítése*. (Minden akaratú aktusnál ez a lényeges.)

663

Minden szándékolt történés a *hatalom növelésének szándékára redukálható*.

664

Ha valamit teszünk, akkor erő-érzet jön létre, gyakorta már a cselekvés előtt, a megteendő cselekvés elképzelésekor (ellenség vagy akadály megpillantásakor, amelyről úgy gondoljuk, hogy fölnőttünk hozzá). Ösztönösen azt hisszük, hogy ez az erőérzet a cselekvés oka, „az erő”. Az okságba vetett hitünk az erőbe és ennek okozatába vetett hitünkkel azonos; élményünk átvitele: miközben azonosítunk erőt és erőérzetet. De sehol sem az erő mozgatja a dolgokat; nem az érzett erő „indítja útjára az izmok mozgását”. „Ilyen folyamatról fogalmunk sincs, nincs róla tapasztalatunk”. – „Éppen ilyen kevésbé tapasztaljuk, hogy az erő, mint mozgató, valamely mozgás szükségszerűsége. Bizonyára az erő a kényszerítő! „Csak azt tapasztaljuk, hogy egyik a másik után következik – sem kényszerrel nem tapasztalunk, sem önkényt, hogy egyik a másik után következzen”. Az okság csak úgy jön létre, hogy kényszer gyanánt belegondoljuk az egymásutániság folyamatába. Bizonyos „megértés” keletkezik ezáltal, vagyis a folyamatot antropomorfizáltuk, „ismertté” tettük: az ismert csak az emberi kényszerrel összefüggő erőérzet megszokása miatt ismert.

665

Az a szándékom, hogy kinyújtsam a karom; tegyük fel, hogy olyan keveset tudok az emberi test fiziológiájáról és a mozgás mechanikai törvényeiről, mint az utca embere, akkor vajon mi lehet e szándéknál zavarosabb, bizonytalanabb, ahhoz mérve, ami utána történik? És feltéve, hogy én volnék a legélesebb elméjű szakértő a mechanikában, különösen ama képletek dolgában ismerném ki magam, amelyek e területre vonatkoznak, akkor sem tudnám a karomat fikarcnyival sem jobban vagy rosszabbul kinyújtani. „Tudásunk” és „cselekvésünk” ebben az esetben tökéletesen más lapra tartozik: szinte két különböző tartományba. – Másfelől: Napóleon végrehajtja egy hadjárat tervét – mit jelent ez? Itt mindent tudnak, ami a terv végrehajtásához szükséges, mert mindent meg kell parancsolni: de itt szintén alárendeltekre van szükség, akik értelmezik és végrehajtják az általánost, a pillanat szükségleteihez és az erő mértékéhez igazítják stb.

666

Időtlen idők óta valamely cselekvés, jellem, létezés értékét annak a célnak, annak a szándéknak tulajdonítjuk, amiért megtették, megcselekedték, megélték: az ízlésnek ez az ősi idioszinkráziája végül meglehetősen veszedelmes fordulatot vesz, – föltéve hogy a történés szándéktalansága és céltalansága egyre inkább a tudat előterébe kerül. Ekképp mintha általános elértéktelenedés készülődne: „semminek sincs értelme” – ez a melankolikus szentencia pedig azt jelenti, hogy „minden értelem a szándékban van, és ha a szándék teljességgel hiányzik, akkor az értelem úgyszintén teljességgel hiányzik. „E becslésnek megfelelően arra kényszerültek, hogy az élet értékét a „halál utáni életbe” helyezték; vagy az eszmék, az emberiség vagy a nép progresszív fejlődésébe, esetleg valahová az emberiségen túlra; ám ekképp az in infinitum cél-progresszushoz jutottak, és helyet kellett csinálniuk maguknak a „világ-folyamatban” (Welt-Prozess) (azzal a disz-démonisztikus perspektívával talán, hogy ez a semmibe vezető folyamat).

Ezzel szemben a „cél” szigorúbb kritikát igényel: meg kell értenünk, hogy egy cselekvést sohasem cél idéz elő; hogy cél és eszköz interpretációk, amelyek a történelekből bizonyos pontokat kiemelnek és hangsúlyoznak a többi, még hozzá a legtöbb rovására; hogy minden alkalommal, ha egy cél érdekében tesznek valamit, valami alapvetően különböző, valami egészen más történik; hogy minden célra irányuló cselekvésnél az történik, mint a meleg

állítólagos célszerűségénél, amelyet a Nap sugároz: a túlnyomórész elherdálódik, csak egy elenyészően kis résznek van „célja”, van „értelme” –; hogy valamely „cél” az „eszközeivel” leírhatatlanul meghatározhatatlan ábra, amely mint előírás, mint „akarat” parancsolhat ugyan, de ez egy engedelmes és iskolázott eszközökből álló rendszert feltételez, amelyek a meghatározatlan helyére csupa szilárd, biztos egységet tesznek (vagyis képzeljük el okosabb, de szűkebb látókörű intellektusok rendszerét, hogy az általunk egyedül ismert „céloknak” a „cselekvés oka” szerepét tulajdoníthassuk: amihez persze nincs jogunk [mivel ez azt jelentené, hogy valamely probléma megoldásához magát a megoldást megfigyelésünk számára elérhetetlen világba helyezzük –]).

Végezetül: miért ne lehetne egy „cél” kísérőjelenség a változásokat előidéző erők sorában, amelyek a célszerű cselekvést hívják elő – a tudatba vetített bizonytalan körvonalú sápadt ábra, amely segít nekünk tájékozódni az események között, jóllehet ő maga események szimptomája, *nem* pedig oka? – Ám ezzel magát az akaratot bíráltuk: nem illúzió oknak tekinteni Azt, ami a tudatban akarat cselekvésként bukkan fel? Vajon nem minden tudati-jelenség vég-jelenség csupán, egy láncolat utolsó láncszeme, ám látszólag meghatározva egymást egymásutániségükben a tudat szintjén? Ez lehet az illúzió. –

667

A tudomány nem kérdezi, mi ösztönöz az akarásra minket: inkább tagadta, hogy létrejött az akarás, és úgy véli, hogy valami egészen más történt – röviden, hogy az akaratba és a célba vetett hit illúzió csupán. Nem kérdi a cselekvés motívumait, mintha ezek jelen lettek volna a cselekvés előtt a tudatunkban; hanem előbb szétszedi a cselekvést jelenségek mechanikus csoportjára és e mechanikus mozgás előtörténetét kutatja – de nem az érzésben, érzékelésben, gondolkodásban. Ennélfogva sohasem lehet ezek magyarázata: pontosan az érzékelés az anyaga, amelyet *meg kell magyarázni*. – Problémája a következő: megmagyarázni a világot anélkül, hogy az érzéketeket oknak venné: mert ez a következőt jelentené: az érzéketeket tekinti az érzéketek okának. Feladata semmiképpen sincs megoldva. Tehát: vagy nincs akarat – ez a tudomány hipotézise – vagy szabad akarat van.

Utóbbi feltevés az uralkodó érzés, amelytől nem tudunk szabadulni, még ha a hipotézis bizonyítva is volna. A népszerű hit az okban és az okozatban azon az előfeltevésen alapul, hogy a szabad akarat az oka minden okozatnak: csak ebből érezzük a kauzalitást. Ebben gyökerezik az érzés, hogy minden ok nem okozat, hanem előbb mindig csak ok – ha az akarat ok. „Akarati aktusaink nem szükségszerűek” – ez a gondolat foglaltatik az „*akarat*” fogalmában. Szükségszerű az okot követő okozat – így érezzük. – *Hipotézis*, hogy akaratunk minden esetben kötelező érvényű lenne.

668

Az „akarat” nem „vágy”, törekvés, óhaj: ezektől a parancs indulata különbözteti meg. „Akarat” nincs, csak valamit-akarás van; nem kell a célt az állapotról leválasztani, ahogy az ismeretelmélet művelői teszik. Az „akarat”, ahogy ők értik, éppen olyan ritkán fordul elő, mint a „gondolkodás”: vagyis szintizta fikció.

Az akaráshoz tartozik, hogy valamit megparancsolnak (– ezzel persze nem mondtuk, hogy az akarat „végre lenne hajtva”).

Az az általános feszült állapot, melynek révén egy erő igyekszik kifejteni hatását-nem „akarat”.

669

Az öröm és a bánat az ítéletek lehető legostobább kifejező eszközei; ezzel természetesen nem állítjuk, hogy mindazon ítéletek, amelyek ezen az úton kapnak hangot, ostobák. Öröm és bánat: minden alap és logika elhagyása, a szenvedélyes birtoklási vágyra vagy elutasításra redukált igen vagy nem, parancsoló rövidítés, amelynek hasznossága félreismerhetetlen. Eredetük az értelem központi szférájában van; előfeltételük egy végtelenül felgyorsított észlelés, rendezés, osztályozás, utánszámolás. Következtetés: öröm és bánat mindig csak

végjelenségek, nem pedig „okok”... A hatalom fokától függ a döntés, mi ébreszt örömet vagy bánatot: ami kis hatalom esetén veszélynek minősül, és szükséges a lehető leggyorsabban elhárítani, az a hatalmi teljesség erősebb tudatában jóleső ingert, örömezzést eredményezhet.

Minden öröm és bánat már előfeltételez egy össz-hasznosság és össz-károosság szerinti mérést: tehát olyan szférát, ahol egy cél (állapot) akarása és ehhez az eszköz kiválasztása megtörténik. Öröm és bánat sohasem „eredendő tények”.

Az öröm és bánat érzése *akaratreakció (indulat)*, amelyben az értelmi központ az összértékhez hasonlítja a bekövetkező változások értékét, akár rögtön ellentétes akciók bevezetéseként.

670

Az „*indulatokba*” vetett hit. – Az indulatok az értelem konstrukciói, olyan okok kitalálása, amelyek nem léteznek. Minden közös testi érzést, amelyet nem értünk, értelmileg magyarázunk, vagyis okot keresünk, amiért így és így érezzük magunkat, személyekben, élményekben stb. Tehát valami hátrányost, veszélyest, idegent tételezünk, mintha ezek lennének lehangoltságunk okai: valójában ezeket hozzákeressük lehangoltságunkhoz, állapotunk elgondolhatósága céljából. – A gyakori vértolulásokat az agyban, fulladás érzetével dühként interpretáljuk: a személyek és dolgok, akik s amelyek dühkitörésre ingerelnek bennünket, kiváltói csupán a fiziológiai állapotnak. – Utólag, a hosszú megszokást követően bizonyos folyamatok és közös érzések annyira szabályszerűen kapcsolódnak össze, hogy bizonyos állapotok látványa kiváltja az említett érzés állapotát, azt a bizonyos vérbőséget, spermaérlelést idézve elő; tehát a szomszédság útján: „indulat ébredt benne”, mondjuk aztán.

Az „örömben” és a „bánatban” már ítéletek rejlenek: az ingerek döntik el, hogy a hatalomérzésnek előnyösek-e vagy sem.

Az *akarásba* vetett hit. Csoda-hit, ha valamely hitet egy mechanikus mozgás okának tesszük meg. A tudomány következetessége azt kívánja, hogy miután a világot képekben elgondolhatóvá tettük, az indulatokat, a vágyakat és az akaratot is tegyük elgondolhatóvá, vagyis tagadjuk őket, és az *értelem tévedéseiként* bánjunk velük.

671

Szabad vagy nem szabad az akarat? – Akarat nincs: ez az értelem leegyszerűsítő fogalma csupán, mint az „anyag”.

Minden cselekvést először mechanikusan lehetővé kell tenni, mielőtt akarni lehetne őket. Vagy: a „cél” az agyban többnyire akkor lép föl, amikor már minden készen áll a végrehajtásra. A cél „belső” inger – semmi több.

672

Valamely cselekvés legközelebbi előtörténete erre vonatkozik: de még távolabb is van egy előtörténet, amely távolabbra is mutat: az egyes cselekvés egy sokkal átfogóbb későbbi tény eleme is. A rövidebb és a hosszabb folyamatokat nincsenek szétválasztva –

673

A *véletlen* elmélete. A lélek szelektív és önmagát tápláló entitás, roppant okos és folyamatosan alkotó (ezt az alkotó erőt általában nem látják meg, csak „*passzívként*” fogják föl).

Az aktív erőt, az alkotót a véletlenek között ismertem fel: – a véletlen ugyancsak alkotó impulzusok összeütközése.

674

Egy szervezeten belüli történések roppant sokaságában a bennünk tudatosuló rész töredék csupán, és azt a kevés „erényt”, „önzetlenséget”, meg egyéb fikciót az össz-történés radikális módon bünteti hazugságként. Jól tesszük, ha szervezetünket teljes amorálisában tanulmányozzuk.

Az állati (animális) funkciók ugyanis elvből ezerszer fontosabbak az összes szép állapotnál

és a tudatilag magasabb rendűnél: ez utóbbiak fölöslegeseek, amennyiben nem a már említett állati funkció eszközének kell lenniük.

Kinek a szolgálatában dolgozik hát az egész tudatos élet, a szellem a lélekkel, a szívvel, a jóssággal, az erénnyel együtt? Az állati alapfunkciók eszköze (táplálkozás-növekedés eszközei) lehető legnagyobb tökéletesítésének szolgálatában, vagyis mindenekelőtt az élet felfokozásának szolgálatában.

Kimondhatatlanul több múlik azon, amit „testnek” és „hús-vérnek” neveznek, az összes többi csak amolyan adalék ezekhez képest. A feladat: tovább szőni az élet egész fonalát, mégpedig úgy, hogy a szálak egyre erősebbek legyenek –ez a feladat. De látjuk már, hogy a szív, lélek, az erkölcs, szellem miképp esküszik össze ezen alapvető feladat megmászására: mintha éppen ők maguk lennének a cél... Az élet elfajzását lényegileg az határozza meg, hogy tudat milyen rendkívüli módon képes tévedésekre, ezt tudják az ösztönök a legkevésbé kordában tartani, s ezért a tudat tudja a legalapvetőbbet és a legnagyobbat tévedni. Ezen tudat kellemes és kellemetlen érzései szerint felmérni, hogy a lét értékes-e: elképzelhető ennél örültebb balfogása a hiúságnak? De hiszen csupán egy eszközről van szó: és a kellemes és kellemetlen érzések pedig ugyancsak eszközök! – Min mérhető objektív módon az érték? Csak a *megnövelt és megszervezett hatalom* mennyiségén.

675

[Minden leértékelés értéke. – Követelményem az], hogy a cselekvőt ismét belefoglaljuk a cselekvésbe, miután fogalmilag elválasztottuk tőle, és ezzel a cselekvést üressé tettük; hogy a valamit-cselekvést, a „cél”, a „szándékot”, az „értelmét” a cselekvésbe vegyük vissza, miután mesterségesen eltávolítottuk belőle, és ezzel a cselekvést üressé tettük.

Hogy minden „cél”, „értelem” csupán Egyetlen akarat, a minden történést felölelő hatalom akarásának kifejezőmódja és metamorfózisa. A célok, szándékok birtoklása, egyáltalán akarása annyit tesz, mint az erősödni-akarni, növekedni-akarni, és hozzá még az *eszközöket* is akarni.

Hogy a legáltalánosabb és legalacsonyabb rendű ösztön minden cselekvésben és akarásban éppen ezért a legkevésbé ismert és a legrejtettebb, mert a gyakorlatban mindig a parancsát követjük, mert mi magunk vagyunk e parancs... Minden értébecslés ezen egyetlen akarat szolgálatának következménye és szűkebb perspektívája: az értébecslés maga csak a hatalom ezen akarása; a lét kritikája valamely ilyen érték alapjáról értelmetlen és félreérthető; még ha föl is tesszük, hogy ebben a hanyatlás folyamata kezdődik el, így ez a folyamat még ezen *akarat szolgálatában áll*.

Leértékelni magát a létet: ám a leértékelés maga még mindig ez a lét –: és ha Nemet mondunk is, még mindig azt tesszük, amik vagyunk... Be kell látni e létet vezérlő külszín *abszurdítását*, és utána megpróbáljuk kitalálni, hogy ezzel voltaképpen mi is történik. Szimptomatikus ez.

676

Értébecsléseink eredetéről

Térbelileg szétszedhetjük testünket, és akkor ugyanolyan elképzelésünk alakul ki róla, mint a csillagrendszerrel és a szerves és szervetlen közötti különbség már nem szúr szemet. Valaha a csillagok mozgását egy céltudatos lény tevékenységével magyarázták; most már nincs szükség erre, és a testmozgás meg önmagunk megváltoztatása tekintetében is nagyon jól megvagyunk anélkül, hogy egy céltudatos tudat művének tekintenénk az említetteket. A legtöbb mozgásnak semmi köze a tudathoz, de még az érzékeléshez sem. Az érzéklek és a gondolatok csekély jelentőségű, ritka dolgok minden pillanat megszámlálhatatlan történéséhez képest. És megfordítva: úgy észleljük, hogy a legkisebb történésben is célszerűség uralkodik, amelyhez legjobb tudásunk sem ér fel, amolyan gondviselés, kiválasztás, különféle dolgok összehozása, jóvátétel stb. Röviden: találunk egy tevékenységet, amely a miénknél sokkal, de sokkal fejlettebb és mindent áttekintő értelem sajátja. Minden

tudatossá váló dologtól egyre kevésbé tudunk gondolkodni: elfelejtjük, hogy saját magunkért saját magunkat tegyük felelőssé, mivel mi, mint tudatos, célkitűző lények Énünk legkisebb része vagyunk csupán. Minden pillanat nagyszámú benyomásából (például a levegőből, elektromosságból) jóformán semmit sem észlelünk: éppen elég erő lehet, amelyek, bár sohasem észleljük őket, állandóan befolyásolnak bennünket. Az öröm és a bánat egész ritka és szerény jelenségek a számtalan ingerhez képest, amelyeket egy sejt, egy szerv más sejtekre és szervekre gyakorol.

Ez a tudat szerénységének fázisa. Végül magát a tudatos Ént is csak egy mindent áttekintő, magasrendű értelem szolgálatában álló eszköznek tekintjük: és akkor föltehetjük a kérdést, hogy vajon minden tudatos akarás, minden tudatos cél, minden értékbecslés talán nem csak eszköz-e, amelyek segítségével valami lényegesen mást kell elérni, mint ahogy a tudaton belül tűnik. Úgy véljük, *örömiünkről* és *bánatunkról* van szó – de öröm és bánat eszköz is lehet, amelyek útján valamit véghez kellene vinnünk, ami tudatunkon kívül van – Ki kell mutatni, mennyire a felszínen marad minden, ami tudatos; mennyire más a cselekvés és a cselekvés képe, milyen keveset tudunk mindarról, ami valamely cselekvést megelőz; milyen fantasztikusak az „akaratszabadság” és az „ok-okozati” érzéseink; a gondolatok mennyire képek csupán, a szavak pedig csak a gondolatok jelei; minden cselekvés megalapozatlan; minden dicséret és feddés felületes; mennyire lényeges mértékben kitalálás és elképzelés minden, amiben tudatosan élünk, mennyire kitalálásokról beszélünk csak minden szavunkkal (indulatok is), és az emberiség kapcsolata mennyire csak ezen kitalálások átvezetésén és továbbköltésén alapul, amíg az igazán valóságos kapcsolat (a nemzés általi), ismeretlen újait járja. Ez a közös kitalálásokba vetett hit valóban megváltoztatja az embert? Vagy az egész eszme- és értékbecslés-tár maga is csupán ismeretlen változások kifejezése? Létezik-e valóban akarat, léteznek-e célok, gondolatok, értékek? Az egész tudatos élet talán csak tükörkép? És ha valamely értékbecslés egy embert mintha meg is határozna, alapjában véve nem valami egészen más történik-e? Röviden: ha sikerülne is a sötétség leple alatt a célszerűt megmagyarázni a célkitűző Én megmagyarázása nélkül, végső soron talán a mi célkitűzésünk, akarásunk csak valami lényegileg más, valami nem-akaró, valami öntudatlan jel-beszéde lehet? csupán legfinomabb látszata a szerves anyag természetes célszerűségének, de nem különbözik attól?

És röviden: lehet, hogy a szellem egész fejlődésénél talán a testről van szó?: annak a szemléletes története ez, hogy miképp alakul ki egy magasabb rendű test. A szerves magasabb fokra hág. A természet megismerése iránti vágyunk eszköz, amely által a test tökéletesedni akar. Vagy inkább: ezer meg ezer kísérletet végeznek, hogy megváltoztassák a táplálkozást, a lakásviszonyokat, a testi életmódot: a testben a tudat és az értékbecslések, az öröm és a bánat *minden változata e változások és kísérletek jelei. Végül is egyáltalán nem az emberről van szó: őt le kell küzdeni.*

611

Mennyiben egy uralkodó ösztön szimptomái a világ-értelmezések?

A *művészi* világszemlélet: a művész leül a világgal szemben. De hiányzik itt az esztétikai szemlélet elemzése, redukciója a kegyetlenségre, a biztonság, a bírói és kívülálló pozíció érzete stb. Magát a művészt kell szemügyre vennünk és pszichológiáját (a játékosztön mint az erő kifejezésre juttatásának kritikája, a változás öröme, a saját lélekben való tetszelgés öröme, a művész abszolút egoizmusa, stb.). Milyen ösztönöket szublimál.

A *tudományos* világszemlélet: a pszichológiai igények kritikája a tudomány szerint. Az érthetővé-tevés-akarása, a gyakorlatiasság, hasznosság, kizsákmányol-hatóvá-tevés akarása – mennyiben esztétikaellenes. Az érték egyedül, amely számlálható és kiszámítható. Mennyiben akar túlsúlyba jutni az átlagember. Szörnyű, ha még a történelmet is birtokukba veszik e módon – ez a magasabb rendűség, az iránymutatás birodalma. Milyen ösztönöket szublimál!

A *vallásos világszemlélet*: a vallásos ember kritikája. Ez nem feltétlenül a morális ember,

hanem a fennkölt szárnyalás és a mély depresszió embere, aki az előbbit hálával és gyanakodva interpretálja és nem önmagából vezeti le (– az utóbbit szintén nem –). Lényeges a magát „nem-szabadnak” érző ember, aki szublimálja állapotait, alárendeltségi ösztöneit.

A *morális* világszemlélet: a társadalmi rangsor-érzeteket áthelyezik az univerzumba; a változhatatlanságot, a törvényt, a besorolást és mellérendelést, mivel a legtöbbször tartják, a legrangosabb helyen is keresik – a mindenség fölött vagy a mindenség mögött –

Ami közös: az uralkodó ösztönök arra törekcszenek, hogy *legfőbb érték-meghatározóként, vagyis alkotó- és kormányzó erőként szemléljük őket*. Érthető, hogy ezek az ösztönök vagy kölcsönösen ellenségesek, vagy alávetik magukat egymásnak (szintetikusán még kötődnek is), vagy váltják egymást az uralkodásban. Ám mély antagonizmusuk olyan nagy, hogy ahol mind ki akar elégülni, ott mélységesen középserű ember megjelenésére számíthatunk.

678

Vajon látszólagos „ismereteink” eredetét is nem a régi értékebecslésekben kell-e keresnünk, amelyek olyan mélyen vésődtek belénk, hogy már egészen a természetünkbe lettek? Olyannyira, hogy csupán újabb igények tudják kezelni a legrégebbi igények eredményeit?

Az így meg így látott, átélt, interpretált világ eredményezi, hogy a szerves élet e perspektívában adott értelmet nyer. Az ember nem csak individuum, hanem tovább élő, „folyamatos” össz-szerves lény, Egy meghatározott irányban. Fennmaradásának az a bizonyítéka, hogy egy bizonyosfajta interpretáció (ha mindig továbbfejlesztve is) ugyancsak fennmaradt, tehát hogy az interpretáció rendszere nem változott meg. „Alkalmazkodás”.

„Eszményünk” talán a mélyen bennünk gyökerező interpretáció-darab *következménye* vagy perspektivikus szempontunké; a szerves élet talán végül éppen ebben megy tönkre – amint a szervek munkamegosztása egyszersmind a részek megnyomorodását és gyöngülését is okozza, végül pedig az Egész halálát eredményezi. A szerves élet alkonya, formája tetőpontján, éppen úgy várható, mint az egyén hanyatlása.

679

Az *individuáció*, a származáselmélet álláspontjáról megítélve, az Egy állandó Kétfelé esését mutatja és az individuumok állandó hanyatlását néhány individuum javára (nyereségére), akik továbbviszik a fejlődést: a túl nagy tömeg mindig kihal ki („a test”).

Az alapjelenség: *számtalan individuum feláldozása kevesek kedvéért*, hogy ez utóbbiak egyáltalán lehetők legyenek. – Ne csapjuk be magunkat: ugyanígy áll a helyzet a *népekkel és fajokkal*: ők alkotják a „testet” az egyes *értékes individuumok* előállításához, akik a nagy folyamatot továbbviszik.

680

Az elmélet ellen, hogy az egyes individuum fajának és utódainak előnyeit tartja szem előtt a saját előnyei rovására: ez látszat csupán.

A hihetetlen fontosság, amelyet az individuum a nemi ösztönnek tulajdonít, nem a faj számára való fontosság következménye, hanem abból adódik, hogy a nemzés az individuum tulajdonképpen teljesítménye és legfőbb érdeke, következésképpen *legnagyobb hatalmi megnyilvánulása* (természetesen nem a tudat szempontjából ítélve, hanem az egész individuáció központja alapján).

681

Az eddigi biológusok alapvető tévedései: *nem* a fajról van szó, hanem az erősebb hatást kifejítő individuumokról. (A sokaság eszköz csupán.)

Az élet *nem* belső viszonyok alkalmazkodása a külsőkhöz, hanem a hatalom akarása, amely belülről egyre több „külsőt” igaz le és kebelez be.

Ezek a biológusok a morális értékebecsléseket folytatják tovább (– az „altruizmus magánvalóan magasabb értéke”, ellenségeség az uralomvágy ellen, a háború ellen, minden ellen, ami nem hasznos, a rendi és osztályviszonyok ellen).

682

Az ego morális leértékelése, a természettudományokban, a faj túlbecslésével halad kéz a kézben. Ám a faj éppen olyan illuzórikus valami, mint az ego: hamis disztinkció történt. Az ego ezerszer is több mint egyetlen egység a tagok láncolatában; maga a láncolat ő, egészen egyszerűen; és a faj e láncolatok sokaságának és részleges hasonlóságuknak a puszta absztrakciója. Az, amit oly gyakran hangoztatnak, hogy az individuumot fölálldozzák a fajért, egyáltalán nem tényálladék, inkább csak egy hibás interpretáció mintája.

683

Az agyi tevékenység egyik híres fiziológusának meghatározása a „haladás” babonájáról:

„*L'animal ne fait jamais de progrès comme espèce; l'homme seul fait de progrès comme espèce.*” („Az állat fajilag sohasem fejlődik; fajilag csak az ember fejlődik”, – *a ford.*)

Nem: – –

684

Anti-Darwin, az ember domesztikációja: milyen definitív értéket vehet fel? Vagy egyáltalán lehet a domesztikációnak definitív értéke? – Jó okunk van rá, hogy utóbbit tagadjuk.

Darwin iskolája nagy erőfeszítést tesz, hogy ennek ellenkezőjéről győzzön meg bennünket: mindenáron azt akarja bebeszélni, hogy a domesztikáció hatása mély, sőt alapvető lehet. Egyelőre maradunk a réginél: eddig semmi nem nyert bizonyítást, csak a domesztikáció egy nagyon felületes hatása – vagy pedig az el-fajzás. És mindaz, ami a tenyésztő ember kezéből kicsúszik, majdnem azonnal visszatér természetes állapotába. A típus állandó marad: nem lehet *dénaturer la nature* (elvonni a természetet a természetből – *a szerk.*).

A létért vívott harcban a gyöngye lény halálával számolnak, és a legerősebb és a legjobb képességű túlélésével; következésképpen a lények állandó tökéletesedését képzelik el. Mi viszont fordítva látjuk, mégpedig úgy, hogy az életért folyó harcban a véletlen a gyöngét éppen olyan jól kiszolgálja, mint az erősét, hogy a ravaszság gyakorta az erő előnyére válik, hogy a fajok termékenysége különös viszonyban van a rombolás esélyeivel...

A *természetes kiválasztódásnak* egyben lassú és végtelen metamorfózisokat tulajdonítunk: makacsul akarjuk hinni, hogy minden előnyös vonás öröklődik és a következő nemzedékekben egyre nyomatékosabban fejeződik ki (miközben az átörökítés roppant szeszélyes...); megfigyeljük bizonyos lények szerencsés alkalmazkodását nagyon különös életkörülményekhez is, és kijelentjük, hogy az egész a környezet befolyása nyomán sikerült ilyen jól. – Viszont nem találunk példát az *öntudatlan kiválasztódásra* (egyáltalán sehol). A legkülönbözőbb individuumok egyesülnek, az abszolút szélsőségek belekeverednek a tömegbe. Versenyben áll minden a típus fenntartása érdekében; olyan lények, amelyek külső jeleket viselnek bizonyos veszélyek elhárítása céljából, nem vetkőzik le e jeleket veszélytelen körülmények között sem... Ha olyan helyeken laknak, ahol a ruha már nem rejt el őket, cseppet sem nem közelednek a környezethez.

A legszebbek kiválasztását bizonyos mértékig eltúloztuk, amint magasan meghaladja tulajdon fajtánk szépségösztönét. Valójában a legszebb ember roppant silány lényekkel is párosodik, és a legnagyobb is a legkisebbel. Úton-útfélen látunk hímeket és nőstényeket, akik minden véletlen találkozást kihasználják, és egyáltalán nem mutatkoznak válogatósnak. – Az éghajlat és a táplálkozás módosít. Ám valójában abszolút közömbös.

Átmeneti formák nem léteznek...

Állítják a lények fokozódó fejlődését. De hiányzik minden alap. Minden típusnak megvan a maga határa: ezen túl nincs fejlődés. Addig pedig abszolút szabályszerűség.

Nézeteim kifejtése. – Első tétel: az ember mint faj *nincs* fejlődésben. Megjelenik az értékesebb típus, de nem tartósan. A faj szintje *nem* emelkedik.

Második tétel: az emberi faj nem jelent előrelépést a többi állatfajhoz képest. Az egész állat- és növényvilág nem az alacsonyabb rendűtől a magasabb rendű felé halad... Hanem egyidejűleg minden, egymáson át, egymás fölött és egymás ellen. – A leggazdagabb és

legbonyolultabb formák – mert a szó: „értékesebb típus” nem mond ennél többet – könnyebben tönkremennek: csak a legalacsonyabb rendűek változatlanok látszólag. Előbbiek csak ritkán jelennek meg és ügyel-bajjal tartják fenn magukat: utóbbiak önmagukat kompromittáló bőséggel burjánzanak. – Az emberek között – ugyancsak a változóan előnyös és hátrányos körülmények közepette – a magasabb rendű típusok, a fejlődés szerencsés esetei mennek tönkre a legkönnyebben. – Mindennemű dekadenciának ki vannak szolgáltatva; szélsőségesek és ezzel már majdnem önmagában dekadensek... A szépség, a zseni, a cézár rövid tartama sui generis: vagyis az ilyesmi nem öröklődik. A *típus* öröklődik; a típus nem szélsőség, nem „szerencsés eset”... – Nem különös végzetről vagy a természet „rosszindulatáról” van szó, csupán egyszerűen a „magasabb rendű típus” fogalmáról: a magasabb rendű vagy értékesebb típus összehasonlíthatatlanul bonyolultabb, – összehangolt elemei nagyobb számúak, ekképp a romlás szintén összehasonlíthatatlanul valószínűbb. – A „zseni” a létező lehető legfinomabb gép – következésképpen a legtörekenyebb is.

Harmadik tétel: az ember domesztikációja („a kultúra”) nem hatol mélyre... Ahol mélyre hatol, ott mindjárt bekövetkezik az elfajzás (típus: keresztény ember). A „vad” ember (vagy morálisan szólva: a rossz ember) az ember visszatérése a természethez, és – bizonyos értelemben – fölépülése, kigyógyulása a kultúrából...

685

Anti-Darwin. Amit ma az ember sorsát áttekintve meglepetten látok, az mindig szöges ellentéte annak, amit Darwin az iskolájával lát vagy látni akar: az erősebb, a jobban érvényesülő kiválasztódását, a faj fejlődését. Pontosan ennek ellentéte kézzelfogható: a szerencsés esetek eltűnése, az értékesebb típusok haszontalansága, a középszerűség, sőt a közepes alatti típus elkerülhetetlen hatalomra jutása. Föltéve, hogy nem magyarázzák meg, az ember miért lenne kivétel a teremtmények között, hajlok az előitekre, hogy Darwin iskolája mindenben tévedett. Az a bizonyos hatalom akarása, amelyben minden változás végső okát és karakterét ismerem föl, adja a kezünkbe az eszközt annak megfejtésére, miért nem helyénvaló a kivételek és a szerencsés esetek kiválasztódása: a legerősebbek és legszerencsésebbek gyöngék, ha szembekerülnek a szervezett csordaöszönnel, a gyöngék félénkségével, a túlerővel. Az értékek világáról alkotott összképem szerint a legfőbb értékekben, amelyek ma az emberiség fölött állnak, nem a szerencsés esetek, a kiválasztódás-típusok [vannak] fölényben, hanem inkább a dekadencia típusai – és talán nincs is érdekesebb látvány a világon ennél a nem kívánatos színjátéknál...

Bármilyen furcsán hangzik is: mindig az erősebbeket kell felfegyveroznünk a gyöngék ellen; a szerencséseket a szerencsétlenek ellen; az egészségeket a félresikerültek és a rossz átörökléstől terheltek ellen. Ha a valóságot *morállá* akarnánk fogalmazni, akkor e morál így hangzik: a középszerűek értékesebbek a kivételeknél, a silányak értékesebbek a középszerűeknél, a semmi akarása hatalmasabb az élet akarásánál – a legfőbb cél pedig, keresztény, buddhista, schopenhaueri nyelven szólva: „inkább *nem* lenni, mint lenni”.

A realitás morállá fogalmazása ellen fölháborodom: azért iszonyodom a kereszténységtől halálos gyűlölettel, mert fennkölt szavakat és viselkedési formákat alkotott, hogy egy ocsmány valóságra a jog, az erény és az isteniség palástját borítsa. ..

Úgy látom, minden filozófus s a tudomány is térdén áll a realitás előtt a létért való fordított küzdelemben, ahogy azt Darwin iskolája tanítja –vagyis mindenütt csak azokat a dolgokat látom felül, azok maradnak fenn, amelyek az élet értékét kompromittálják. – Darwin iskolájának tévedése problémát okozott nekem: hogyan lehet valaki ennyire vak, hogy éppen itt lát rosszul?... Hogy a fajok fejlődést jelentenek, ez a világ legesztelenebb megállapítása; egyelőre csupán egy szintet jelentenek, de az eddig még nem nyert bizonyosságot egy esetben sem, hogy a magasabb rendű lények az alacsonyabb rendűekből fejlődtek volna ki – csak azt látom, hogy az alacsonyabb rendűek számuk, okosságuk és ravaszságuk révén fölénybe kerültek – de azt nem látom, hogy véletlen változásból hogyan lesz előny, legalább is nem

ilyen hosszú időtartamra: ez megint csak új okot szolgáltatna annak magyarázatára, miképp lett ilyen erős egy véletlen változás –

– a „természet kegyetlenségével”, amelyet annyit emlegetnek, másutt találkozom: szerencsés gyermekeivel szemben kegyetlen, de óvja és védi és szereti az *humbles* (alázatosakat – *a ford.*).

In summa: valamely faj hatalmának növekedését kevésbé garantálja szerencsés gyermekeinek, erős egyedeinek túlsúlya, hanem inkább középserű és ala-csonyrendű egyedeinek túlsúlya... Ez utóbbiak nagyon termékenyek és kitartóak, az előbbinél fönnáll a gyors kipusztulás, létszámcsökkenés veszélye.

686

Az eddigi ember – mintegy az ember jövőjének embriója; – *minden* erre utaló erő benne munkál: és mivel ezek hatalmas erők, a mai individuum, minél inkább meghatározó a jövő szempontjából, annál inkább szenved. Ez a szenvedés legmélyebb felfogása: az alakító erők összeütköznek. – Az individuum elszigetelődése ne tévesszen meg senkit – valójában folytatódik a többi egyeden belül. A leghatalmasabb ösztönzőerő [tüske] a legtávolabbi cél folyamatában, hogy az egyén egyedül érzi magát: boldogságának keresése az az eszköz, amely másrészt összetartja és mérsékli az alakító erőket, nehogy elpusztítsák önmagukat.

687

A fölöslegesen sok erő a szellemiségben, amely új célokat tűz maga elé; *de egyáltalán nem csak a parancsolásban és az értéktelenebb világ vezetésében vagy az organizmus, az „individuum” fenntartásában.*

Mi többek vagyunk az individuumnál: mi az egész láncolat vagyunk még, e láncolat minden jövőinek feladataival.

[3. A hatalom akarásának elmélete és az értékek]

688

A *pszichológia egységkonceptiója*. – Megszoktuk, hogy a formák lenyűgöző bőségének kialakítását összeegyeztessük azzal, hogy egy Egységből származnak.

[Elméletem az lenne: –], hogy a *hatalom akarása* primitív indulatforma, minden egyéb indulat csak ebből formálódik:

Hogy jelentős megvilágosodás, ha az egyéni „boldogság” helyére, amelyre állítólag minden élő törekszik, a *hatalmat* tesszük: „hatalomra tör, minél nagyobb hatalomra” – a gyönyör csak az elért hatalom érzésének szimptómája, egyfajta különbségtudat –

– nem gyönyörre törekszik, hanem a gyönyör bekövetkezik, fellép, mihelyt a lény eléri, amire törekszik; a gyönyör kísér csupán, nem mozgat...

Hogy minden hajtóerő tulajdonképpen hatalom-akarás, hogy ezenkívül nincs fizikai, dinamikus vagy pszichikai erő...

– tudományunkban, ahol az ok és okozat fogalmát egyenletviszonnyá redukáltuk, azzal a becsvággyal, hogy bebizonyítsuk, mindkét oldalon ugyanaz az erőkvantum található, hiányzik a hajtóerő: csak az eredményeket tekintjük, egyenlőnek véve őket abban, hogy mekkora erőmennyiséget tartalmaznak...

csupán tapasztalati kérdés, hogy a változás nem szűnik meg: alapjában véve a legcsekélyebb okunk sincs úgy érteni, hogy valamely változást egy másiknak kellene követnie. Ellenkezőleg: egy bekövetkezett, elért állapotnak magának kellene fenntartania önmagát, ha nem lenne benne az a képesség, hogy egyáltalán ne akarja fenntartani magát. Spinoza „önfenntartásról” szóló tételének éppen a változásnak kellene megálljt parancsolnia: ám a tétel hamis, az ellentéte igaz. Éppen minden élön lehet a legvilágosabban kimutatni, mi mindent elkövet, hogy ne [csak] fenntartsa magát, hanem hogy még több legyen...

689

[A „*hatalom akarása*” és az *okság*.] – Pszichológiailag átgondolva: ahogy

hatalomérzésünk „ok, eredet” fogalma az úgynevezett akarattól származik – „hatás, ok” fogalmunk pedig attól a babonától, hogy a hatalom érzése maga a hatalom, amely mozgat...

Egy állapotot, amely egy történést követ, és már a történet okozata, ennek „elégletes okaként” vetítünk ki; – hatalomérzetünk feszült viszonya: a gyönyör mint a hatalom érzése: a legyőzött ellenállás – ezek illúziók? –

Helyezzük vissza az „ok, eredet” fogalmát a számunkra egyetlen ismert szférába, ahonnan vettük: így el sem tudunk elképzelni változást, amelynél a hatalom akarása nincs jelen. Képtelenek vagyunk változást levezetni, ha nem az egyik hatalom nyer teret egy másik hatalom felett.

A mechanika csak következményeket mutat nekünk, ráadásul képekben (a mozgás képi beszéd). Magának a gravitációnak nincs mechanikus oka, mivel alapja csupán mechanikus következményeknek.

Az erő fölhalmozásának akarása az élet jelenségeinek: a táplálkozásnak, a nemzésnek, az öröklésnek – a társadalomnak, államnak, szokásoknak, tekintélynek a specifikuma. Nem szabadna ezt az akaratot mozgó okként a kémiában is elfogadnunk? – hát a kozmikus rendszerben?

Nem csupán az energia megmaradásától van szó, hanem a felhasználás maximális ökonómiájáról: az egyetlen realitás minden egyes erőközpont erősödni akarása – nem önfenntartás ez, hanem kisajátítás, uralomvágy, a terjeszkedés vágya, az erősödés vágya.

Oksági elvet bizonyít talán az a tény, hogy a tudomány lehetséges? – „Azonos okokból azonos okozatok” – „A dolgok folytonos törvénye” – „Változatlan rend”? – Mivel valami kiszámítható, mindjárt szükségszerű is? Ha valami így történik és nem másként, akkor ebben nincs „elv”, nincs „törvény”, nincs „rend”, – erőkvantumok [hatnak], melyek lényege abban áll, hogy minden egyéb erőkvantumra hatalmat gyakorolnak.

Feltételezhetjük-e a hatalomra törekvést öröm-bánat érzése nélkül, azaz a hatalom növekedésének és csökkenésének érzése nélkül? – A mechanizmus jelbeszéd csupán a küzdő és egymást leküzdő akaratkvantumok belső tényvilága számára? – A mechanizmus minden előfeltétele (anyag, atom, súly, nyomás, lökés) nem „magánvaló tény”, hanem interpretáció *pszichikai* fikciók segítségével.

Az élet mint a lét számunkra legismertebb formája, specifikusan az erő fölhalmozódásának akarása –: az élet minden folyamatának megvan itt a maga emelőkarja –: semmi sem akar csupán megmaradni, minden összegződésre, hatványozódásra törekszik.

Az élet mint egyedi eset: ebből kiinduló hipotézis a lét egész jellegére –: *maximális hatalomérzésre* törekszik –: lényegét tekintve nem más, mint nagyobb hatalomra törekvés –: a törekvés nem más, mint hatalomra törekvés –: ez az akarat marad a legelemibb és a legbensőbb: a mechanika következmények szemiotikája csupán.

690

A fejlődés tanulmányozása alapján nem fedezhetjük fel a fejlődés egyáltaláni létezésének okát; nem kell „levőként” értenünk, még kevésbé létrejöttként... a „hatalom akarása” nem keletkeztetett.

691

Hogyan viselkedett a teljes szerves folyamat a természet többi részéhez viszonyítva? – E ponton lepleződik le *alapvető akarata*.

692

Egyfajta „akarat” a „hatalom akarása”, vagy azonos az „akarat” fogalmával?

Olyasmit jelent, mint a vágyakozni? vagy a parancsolni? ez az az „Akarat”, amiről Schopenhauer azt gondolja, hogy „a dolgok magánvalósága”?

Tételek az: hogy az eddigi pszichológia „akarat”-a igazolatlan általánosítás, hogy ilyen akarat egyáltalán nincs, hogy ahelyett, hogy egy bizonyos akaratot sok formában alakítottak volna ki, eltörölték az akarat karakterét, mégpedig azzal, hogy a tartalmat, a „Hová?”-t

levezették belőle; – ez a legnagyobb fokban Schopenhauernél fordul elő: amit „akaratnak” nevez, üres szó csupán. Még kevésbé az „élet akarásáról” van szó: mert az élet csupán a hatalom akarásának egyedi esete – teljesen önkényes a megállapítás, hogy minden abba az irányba törekszik, hogy átlépjen a „hatalom akarásának” ebbe a formájába.

693

Ha a lét legbelsőbb lényege a hatalom akarása, ha minden hatalmi növekedés öröm, és bánat minden olyan érzés, hogy az ember nem tud ellenállni és úrrá lenni: akkor az örömet és bánatot nem tételezhetnénk kardinális tényállásnak? Lehetséges-e akarat az Igen és a Nem e két oszcillációja nélkül? De ki érez örömet?... De ki akar hatalmat?... Abszurd kérdés: ha a lényeg maga a hatalom akarása, következésképpen az öröm– és bánat-ézés. Ennek ellenére: ellentétekre, akadályokra szükség van, tehát – viszonylag – átfogó egységekre...

694

A kudarc és végzetszerűség mértéke növekszik azzal az ellenállással, amelyen az erő úrrá akar lenni: és amennyiben minden erő csak az ellenállás révén fejezheti ki önmagát, minden cselekvésben van bizonyos adag bánat, kellemetlen élmény. Ám e kellemetlenség az élet ösztönzője és megerősíti a *hatalom akarását!*

695

Ha az *öröm* és a *bánat* a hatalom érzésére vonatkozik, akkor az életnek a hatalom növekedését kellene jelentenie, ekképp a „több” különbsége jutna a tudatba... Ha a hatalom szinten van tartva, akkor az örömet csak a szintcsökkenésekhez mérik, tehát bánat-állapotokhoz – nem pedig az öröm állapotaihoz... A több akarása az öröm lényege: hogy a hatalom növekedjen, hogy a különbség tudatossá váljon...

Bizonyos ponttól kezdődően, a dekadencia állapotától kezdve a fordított különbség, a csökkenés jut a tudatba: a megelőző erős pillanatok emléke elnyomja a pillanatnyi örömrészletet – az összehasonlítás ezúttal csökkenti az örömet...

696

Nem az akarat kielégítése az öröm oka: e különösen felületes elmélet ellen kemény harcot akarok vívni. Ez a hozzánk legközelebb eső dolgok abszurd pszichológiai hamisítása...

hanem mivel az akarat mindegyre előre igyekszik törni, és mindig úrrá lesz azon, ami az útjában áll: az örömrészlet pontosan az akarat kielégítetlenségében gyökerezik, abban, hogy határok és ellenállás nélkül még sosem lakott jól...

A „boldog „ember”: csordaeszmény...

697

Ösztöneink normális kielégítetlensége, például az evésé, a nemi ösztöné, a mozgás ösztöné, önmagában nem tartalmaz semmi elítélendőt; inkább ösztönzően hat az életérzésre, amint az apró, fájdalmas ingerek minden ritmusa szintén erősít, bármit is próbálnának a pesszimisták bebeszélni nekünk: ez a kielégületlenség nem károsítja az életet, hanem az élet igazi nagy stimulánsa.

– Az örömet egyáltalán épp a kis bánatingerek ritmusaként lehetne talán jellemezni...

698

Kant így szól: Verri gróf e mondatait (Suli' indole del piacere e del dolore; 1781) teljes meggyőződéssel írom alá: *Il solo principio motoré deli' uomo è il dolore. Il dolore precede ogni piacere, il piacere non è un essere positivo.* (Az ember egyetlen mozgatója a fájdalom. A fájdalom megelőz minden örömet. Az öröm nem pozitív létező, – a ford.)

699

A fájdalom valami más, mint az öröm – azt akarom mondani, hogy nem az ellentéte. Ha az öröm lényegét találóan jellemzi is, hogy ez hatalmi *többlet-ézés* (innen a különbség-ézés, amely összehasonlítást feltételez), ezzel még nem határoztuk meg a bánat (Unlust) lényegét.

A hamis ellentétek, amelyekben a nép, következésképpen a nyelv is hisz, mindig is veszedelmes béklyók voltak az igazság megközelítését tekintve. Sőt olyan esetek is vannak,

amelyekben az öröm apró fájdalom-érzetek *ritmikus sorától* függ: ilyen módon nagyon gyorsan növekszik a hatalom– és az örömerzét. Ez történik például a csiklandozásnál és a koitus aktusa közben a szexuális csiklandozásnál: ekkor a kellemetlen érzés mintegy az öröm érzése érdekében tevékenykedik. Olybá tűnik, hogy egy apró gátlást küzdenek le itt, amelyet egy újabb apró gátlás következik, melyet újra leküzdének – az ellenállásnak és a győzelemnek ez a játéka mozgatja meg a legerősebben a fölösleges erőnek ezt az össz-érzetét, amely az öröm lényegét adja. Ennek ellenkezője, a fájdalomérzés fokozódása nem következik be apró öröm-ingerek nyomán: mert öröm és fájdalom nem egymás ellentétei. A fájdalom intellektuális folyamat, amelyben döntően egy ítélet jut kifejezésre – az „ártalmas”-ság ítélete, amelyben egy hosszú tapasztalat halmozódott föl. Fájdalom önmagában nem létezik. Nem a sebesülés okoz fájdalmat; hanem az a tapasztalat, hogy a sebesülés milyen negatív következményekkel járhat a össz-organizmusra, amely azon mély megrendülés formájában szólal meg, amelynek bánat (Unlust) a neve (olyan ártalmas befolyások esetében, amelyeket a régi kor embere nem is ismert, például mérgező kemikáliák új kombinációi, a fájdalom nincs kimondva – és elvesztünk...)

A fájdalom tulajdonképpen specifikuma mindig a hosszan tartó megrendülés, egy félelemkeltő sokk utórezgése az idegrendszer központi agyi gózában: –vontaképpen nem (például valamely sebesülés) fájdalomának okától szenved az ember, hanem az egyensúly hosszú elvesztéstől, amely e sokk nyomán előáll. A fájdalom az agyi ideggóc betegsége – az öröm tehát nem betegség...

Noha úgy tűnik, és még a filozófusok előítéletei is amellet szólnak, hogy a fájdalom a válasz-cselekvések oka; ám egynémely hirtelen bekövetkező esetben a válaszcselekvés, az ellen-mozdulat világosan előbb észlelhető a fájdalomérzetnél. Rosszul állna a szénám, ha lábam kibicsaklásakor arra kellene várnom, hogy a tény megszólaltassa a tudat vészharangját és az a tennivalóra vonatkozó utasítást visszatelegrafálná. Inkább a lehető legtisztábban meg tudom különböztetni, hogy az esetet hártandó előbb a lábam mozdul meg, majd, bizonyos mérhető idő elteltével, hirtelen a fájdalom hulláma éri el az arcomat. Tehát nem a fájdalomra reagálunk. A fájdalmat csak utóbb vetítjük a sérülés helyére: – ám e lokális fájdalom lényege mégsem egy lokális sérülés kifejeződése, mert ez csupán a hely jele, amelynek erőssége és természete megfelel a sérülésnek, amelyet az idegközpontok kaptak róla. Hogy e sokk eredményeképpen az organizmus izomereje mérhetően csökken, még nem biztosítéka annak, hogy a fájdalom lényegét a hatalomérzés csökkenésében kellene keresnünk... Még egyszer hangsúlyozzuk, az ember nem a fájdalomra reagál: a bánat nem a cselekvések „eredete”, a fájdalom maga is reakció, a válaszcselekvés másik és korábbi reakció – mindkettő különböző helyekről indul ki. –

700

A fájdalom intellektualitása: nem önmagában mutatja meg, mi károsodott pillanatnyilag, hanem azt mutatja, hogy mi a károsodás értéke az individuális mint egész viszonylatában.

Vannak-e olyan fájdalmak, amelyektől a „faj” szenved, nem pedig az egyén –?

701

„A bánat összege meghaladja az öröm összegét: következésképpen a világ nemléte kíváncsabb volna léténél” – „A világ olyasmi, ami racionálisan nem lenne, mert az érzékelő szubjektumnak több fájdalmat okoz, mint örömet”: az efféle fecsegést hívják manapság pesszimizmusnak!

Öröm és *bánat* mellékes dolgok, nem okok: másodrangú értékítéletek, amelyek egy uralkodó értékből vezethetők le; érzelmi formában beszélő „hasznos” és „káros” dolgok, következésképpen abszolút tünékenyek és nem függetlenek. Mivel minden „hasznos” és „káros” esetében még ezerszer tehető föl a kérdés, hogy „mire nézve?”

Megvetem az *érzékenység e pesszimizmusát*: ez szintén az élet mély elszegényedésének jele.

Az ember *nem* keresi az örömet és *nem* kerüli a bánatot: érthető, melyik híres előítéletnek mondok itt ellent. Öröm és bánat csupán következmények, egyszerű kísérőjelenségek – amit az ember vagy egy élő organizmus legkisebb része is akar, az egy kicsivel több hatalom. Öröm és bánat e törekvésből származik; ebből az akaratból kifolyólag keresi az ellenállást, olyasmire lévén szüksége, ami szembefordul vele. A bánat mint a hatalom akarásának gátja tehát normális tény-álladék, minden szerves történés normális velejárója, az ember nem tér ki előle, inkább állandóan szüksége van rá: minden győzelem, minden történés, minden örömezés egy legyőzött ellenállást föltételez.

Tekintsük a legegyszerűbb esetet, a kezdetleges táplálkozás esetét: a proto-plazma kiterjeszti pseudopodiáit, keres valamit, ami ellenáll neki – nem éhségből, hanem a hatalom akarása ösztönzi erre. Megkísérli, hogy e valamit leküzdje, kisajátítsa, bekebelezze: – amit „tápláléknak” neveznek, az az eredeti akarat, az erősebbé válás akaratának kísérő jelensége, hasznosítása csupán.

A bánatnak tehát egyáltalán nem szükségszerű következménye hatalomérzetünk csökkenése, hanem átlagos esetben ingerként hat a hatalomérzésre – a gátlás épp *stimulálja* a hatalom akarását.

Összetévesztették a bánatot egy bizonyosfajta bánattal, a kimerültség bánatával: ez utóbbi valóban a hatalom akarása megcsappanását, az erő mérhető fogyatkozását jelenti. Ezzel a következőt akarom mondani: van olyan bánat, amely az erő fokozásának stimulánsa lehet és van olyan, amely nagy erő kifejtés folyamányaképpen áll be; az előbbi esetben stimulus, az utóbbiban egy túlzott mértékű inger következménye... Az ellenállásra való képtelenség az utóbbi bánat (Unlust) jellemzője: az ellenálló kihívása az előbbihez tartozik... Az öröm, amelyet a kimerültség állapotában még érzünk, az alvás öröme; a másik esetben érzett öröm a győzelem...

A pszichológusok nagy tévedése abban állt, hogy e két örömfajtát – az elalvását és a győzelemét – nem különböztették meg egymástól. A kimerültek nyugalmat akartak, kinyújtóztatni tagjaikat, békét, csöndet kívántak maguknak – ez a nihilista vallások és filozófiák boldogsága; – a gazdagok és elevenek viszont győzni akarnak, legyőzött ellenfeleket akarnak, a hatalomérzés túlcsoordulását kívánják további területeken is: – az organizmus minden egészséges funkciója ezt igényli – és az egész organizmus rendszerek hatalomnövekedésért harcoló komplexuma – –

Hogyan lehet az, hogy az alapvető hittételek a pszichológiában a legnyakatekertebb hamisítványok és torzítások? „Az ember boldog akar lenni”, például – mi igazság van ebben? Ha igazán meg akarjuk érteni, mi is az élet, miféle törekvés és feszültség az élet, akkor képletünknek fára, növényre és állatra egyaránt érvényesnek kell lennie: „Mire törekszik a növény?” – ám itt máris hamis egységet találtunk ki, amely nem létezik: ha a „növény” hevenyészett egységét tekintjük, akkor emögött egy milliószoros növekedés ténye rejtőzködik, saját és félig saját iniciatívákkal. Nagyon is belátható, hogy a legutolsó, legkisebb „individuumok” nem metafizikai individuumokként és atomokként értendőek és hogy hatalmi szférájuk állandóan eltolódik: de hát vajon mindegyikük a „boldogságra” törekszik-e, ennyire megváltozva is? – De minden ön-kiszélesítés, bekebelezés, növekedés valami ellenálló ellen való törekvés; a mozgás lényegét tekintve függ össze a bánat-állapotokkal: ami itt működik, annak valami mást kell akarnia, ha ennyire a bánatot akarja és állandóan csak ezt keresi – Egy őserdő fái miért harcolnak egymással? A „boldogságért?”

– A hatalomért!...

Az ember, aki úrrá lett a természeti erőkön, úrrá lett saját vadságán és zabolátlanságán: a vágyak pedig megtanulták az engedelmességet és megtanulták, hogy hasznosnak kell lenniük

Az ember, az előemberhez képest, szédületes mennyiségű *hatalommal* rendelkezik – *nem* pedig több „boldogsággal”: hogyan lehetne azt állítani tehát, hogy mindig csak a boldogságra törekedett?...
705

Miközben mindezeket mondom, a ragyogó, csillagos égen tévedések ama hatalmas patkányfarkát látom lebegni a fejem fölött, amely mindeddig az emberiség legmagasztosabb inspirációjának számított: „minden boldogság az erényből következik és minden erény a szabad akaratból” !

Fordítsuk meg az értékeket: minden derekasság/erény a szerencsés organizáció következménye, minden szabadság a derekasság/erény eredménye (– a szabadságot itt az ön-irányítás könnyedségeként értem. A művészek értenek engem).

706

„Az élet értéke”: de az élet egyedi eset, az egész létet igazolni kell, nem csupán az életet – az igazoló elv olyan, amelyből az élet magyarázható.

Maga az élet nem az eszköze valaminek vagy eszköz valamihez, hanem a hatalom növekedési formáinak kifejezése.

707

h „tudatos világ” nem lehet érték-kiindulópont: egy „objektív” értékelés szükségszerűsége.

Az érzések, szándékok, értébecslések tudatos világa csak kis rész a minden organizmusban lezajló hatalmas és sokféle, összehangolt vagy széttartó, sokirányú tevékenységhez képest. E kis tudat-részt kellene vajon tételezni mint célt és Miértet az élet össz-jelensége számára – ehhez nincs jogunk: a tudatosulás nyilvánvalóan csak egy eszközzel több az élet kibontakoztatására és hatalmának növelésére. Ezért naivitás megtenni legfőbb értéknek az örömet, a szellemiséget, az erkölcsiséget vagy a tudat szférájának valamely különálló területét: sőt tán még a „világot” is általuk igazolni. – Ez az én alapvető kifogásom minden filozófiai-morális kozmo- és teodicea ellen, az eddigi filozófia és vallásfilozófia valamennyi miértje és legfőbb értéke ellen. Egy eszközfajta tévesen célnak értelmeztek: az életet és hatalmának növekedését tévesen *eszközzé alacsonyították*.

Ha az élet valamely célját elég messzire akarnánk kitűzni, akkor ennek nem szabadna egybeesnie a tudatos élet egyetlen kategóriájával sem; inkább mindegyik kategóriát önmaga eszközeként kellene magyaráznia.

Az „élet tagadása” mint az élet célja, a fejlődés célja, a lét mint vaskos ostobaság: az efféle *örült-interpretáció* az életet a tudat faktoraival (öröm és bánat, jó és gonosz) való mérésének torzszüleménye. Itt az eszközön lesz a hangsúly a céllal szemben; a „szentségtelen”, abszurd, mindenekelőtt kellemetlen eszközökön –hogyan is érhetne valamit is a cél, amelynek ilyen eszközökre van szüksége! Ám a hiba abban rejlik, hogy ahelyett, hogy olyan célt keressünk, amely ilyen eszközök szükségszerűségét igazolja, eleve olyan célt tűzünk magunk elé, amely éppen kizárja az efféle eszközöket; vagyis normának fogadunk el egy bizonyos (kellemes, racionális, erényes) eszközzel összekapcsolt kívánalmat, és ezen eszköz szerint határozzuk meg, milyen össz-cél kívánatos...

Az alapvető hiba mindig abban rejlik, hogy a tudatosságot ahelyett, hogy eszköznek, az élet különlegességének tekintenénk, mértéknek, az élet legfőbb értékállapotának fogjuk föl; röviden szólva: a parte ad totum „hibás perspektívája.

Ezért törekszik minden filozófus ösztönösen arra, hogy össz-tudatot, „szellemet”, „istent” képzeljen minden történés tudatául, életéül és akaratául. Mondjuk meg azonban nekik, hogy a lét éppen ezáltal válik monstrummá, hogy egy „isten” vagy egyáltalán valami mindent érzékelő lény (Gesamtsensorium) volna az, aki miatt a létet el kellene ítélni... Éppen ezért küszöböltük ki a célt és eszközt tételező össz-tudatot; nagy megkönnyebbülés ez nekünk – mert így már nem kell pesszimistának lennünk...

Isten léte volt a lét ellen a mi legnagyobb szemrehányásunk...

[A „levés” értékéről] – Ha a világ mozgásának célállapota volna, akkor már minden bizonnyal elérte ezt. Az egyetlen alapvető tény azonban, hogy nincs célállapota: és minden filozófia vagy tudományos hipotézis (például a mechanizmus), amelyben ez szükségessé válik, már cáfolva is van ezzel az egyetlen ténnyel. ...Keresem a világ azon koncepcióját, amely megfelel e ténynek: a levést végső szándékba való menekülés nélkül kell magyarázni: a levésnek minden pillanatban igazoltnak kell látszania (vagy leértékelhetetlennek, ami ugyanezt jelenti); a jelen egyáltalán nem igazolható a jövőre való utalással, sem a múlt jelenre utalással. A „szükségyszerűséget” nem foghatjuk föl átfogó, mindenre kiterjedő összeró formájaként vagy első mozgatóként; még kevésbé valamely értékes dolog elsőrendű feltételeként. Ehhez a levés totális tudatát kell tagadni, magát az „Istent”, ha el akarjuk kerülni, hogy minden történést olyan lény égisze alá hozzunk, aki mindent velünk érez és tud, de semmit sem akar: „Isten” teljességgel haszontalan, ha nem akar semmit, és másrészt ezzel a *bánat és logikátlanság összességét* tételezzük, amely lealacsonyítaná a „levés” összértékét: szerencsére ilyen összegző hatalom nem létezik (– irányító és mindent áttekintő Isten, afféle „Gesamtsensorium” és „világszellem” – mert ez volna a legnagyobb ellenvetés a léttel szemben).

Szigorúbban fogalmazva: semmi sem fogadható el létezőnek – mert akkor a levés elveszti értékét és ezért értelmetlennek, fölöslegesnek tűnik.

Következésképpen föl kell tenni a kérdést: hogyan keletkezhetett a létező illúziója (szükségképpen);

valamint: hogyan értéktelenedik el minden értékítélet, amely a létező létének hipotézisének nyugszik?

Ezzel azonban elismerjük, hogy a *létező e hipotézise* minden *világ-rágalmazás* forrása „a jobb világ, a való világ, a túl-világ, a magánvaló dolog”

1. A levésnek (Werden) nincs célállapota, nem torkollik „létbe”.
2. A levés nem látszatállapot; talán a létező világ a látszat.
3. A levés értéke minden pillanatban azonos: értékének összege állandó: másként fogalmazva: semmilyen értéke nincs, mert hiányzik az, amihez mérhető volna, és amihez képest „az érték” szónak értelme lenne.

A *világ összértéke értékelhetetlen*, következésképpen a filozófiai pesszimizmus a komikus dolgok közé tartozik.

– Hogy „kíváratosságainkat” ne tegyük meg többé a lét bíráivá!

Hogy fejlődésünk végső formáit (például szellem) ne tegyük „magánvalóként” e fejlődés mögé!

Megismerésünk annyiban lett tudományos, amennyiben a számot és a mértéket alkalmazni tudja. El kellene végezni a kísérletet, hogy az értékek tudományos rendjét nem lehetne-e egyszerűen fölépíteni az erő szám- és mértékskáláján... – minden egyéb „érték” csak előítélet, naivitás, félreértés lehet... – ezek mindenütt redukálhatóak az erő említett szám- és mértékskálájára – e skálán fölfelé található az értéknövekedés, lefelé az értékcsökkenés.

Itt a látszat és az előítélet önmaga ellen fordul. [Hiszen a morálértékek látszólagos értékek csupán a *fiziológiaiakhoz* viszonyítva.]

[Hol elengedhetetlen az „érték” szempontja: –]

– hogy az „*egész folyamatában*” az *emberiség munkája nem jön tekintetbe*, mert össz-folyamat (rendszerként fölfogva –) nem is létezik:

– hogy nincs „egész”, hogy az emberi létezést, az emberi célokat nem lehet mérni, leértékelni valamihez képest, ami nem is létezik...

- hogy a szükségszerűség, az okozatiság, célszerűség hasznos látszatok
- hogy *nem* a tudatosság növelése a cél, hanem a hatalom fokozása, amely fokozásba a tudat hasznosságát is beszámítjuk, az örömmel és bánattal együtt
- hogy nem az *eszközt* vesszük legfőbb értékmérőnek (tehát nem a tudat állapotait, mint az öröm és fájdalom, ha maga a tudat szintén eszköz –)
- hogy a világ egyáltalán nem organizmus, hanem káosz: hogy a „szellemiség” fejlődése a szervezettség viszonylagos tartósságának eszköze...
- hogy egyetlenegy „kívánatoságnak” (Wünschbarkeit) sincs semmi értelme a lét összkarakteréhez képest.

712

„Isten” mint kulminációs-momentum: a létezés mint örökös istent-alkotás és isten-trónfosztás. De ebben nem fejeződik ki érték-tetőpont, hanem csak hatalmitetőpont.

A *mechanizmus* és az *anyag* abszolút *kizárása*: mindkettő csak alacsonyabb fokozatok kifejezési formái, az affektus („a hatalom akarása”) legkevésbé szellemi formái.

Visszavonulás a levés-beli tetőpontról (a hatalom legnagyobb fokú spiritualizálása a legrabszolgaibb talajon): ezt mint e legnagyobb erő következményét kell megjelenítenünk, amely önmaga ellen fordulva, amikor már nincs több szervezni valója, erejét a szervezettség szétzilálására fordítja...

a) a társadalmak egyre nagyobb fokú legyőzése és ezek alávetése a kisebb, de erősebb számban;

b) a kiváltságokkal rendelkezők és az erők egyre fokozódó legyőzése és következésképpen a demokrácia térhódítása, végül pedig az elemek anarchiája.

713

Érték a hatalom legnagyobb mennyisége, amit az ember megszerezni képes – az ember: *nem* az emberiség...

Az emberiség még sokkal inkább eszköz, mint cél. A típusról van szó: az emberiség csak kísérleti anyag, félresikerült lények iszonyatos fölös mennyisége – romhalmaz...

Az érték szavai zászlóként ott lobognak, ahol új lelkiesség jelent meg – egy új *érzelem*.

715

Az „érték” szempontja a fennmaradási és gyarapodási feltételek szempontja az élet relatív tartamának komplex képződményére való tekintettel, a levésen belül:

– nincsenek tartós végső egységek, nincsenek atomok, nincsenek monádok: a „létezőt” itt szintén csak mi interpretáljuk bele (gyakorlati, hasznos, perspektivikus okokból).

– „*Uralmi formák*”; az uralkodó szférája folyton növekszik, vagy periodikusan növekszik és csökken a kedvező vagy kedvezőtlen körülményeknek megfelelően (táplálkozás –).

– az „érték” lényegében ezen uralmi központok (mindenesetre „sokaságok”, ám az „egység” a levés természetében egyáltalán nem létezik) erősödésének és gyengülésének szempontja.

– A nyelv kifejező eszközei nem használhatók a levés kifejezésére: fennmaradásunk múlhatatlan igénye, hogy a többé-kevésbé maradandó „dolgok” stb. világát megfogalmazzuk. Relatív beszélhetnénk atomokról és monádokról: és bizonyos, hogy hosszú távon a legkisebb világ a legmaradandóbb...

– akarat nincs: akarat-punktuációk vannak, amelyek állandóan megsokszorozzák erejüket vagy veszítenek belőle.

[III. A HATALOM AKARÁSA MINT TÁRSADALOM ÉS EGYÉN]

[1. Társadalom és állam]

Alaptétel: csak az egyes ember érzi felelősnek magát. A sokaságot azért találták ki, hogy olyan dolgokat tegyen, amelyekhez az egyes embernek nincs bátorsága. – Éppen ezért minden közösség és társadalom őszintébb és ekképp tanulságosabb, ami az ember lényegét illeti, mint az egyén, mivel az túl gyöngé, hogy bátorsága legyen tulajdon vágyaihoz...

Az egész „altruizmus” afféle *magánszemély-okoskodás*; a társadalmak nem „altruisták” egymással szemben... A felebaráti szeretet parancsát még sohasem bővítették a szomszéd szeretetének parancsára. Erre inkább az érvényes, ami Manunál olvasható: [„Valamennyi minket határoló birodalomról és ezek szövetségeseiről úgy kell gondolkodnunk, mint ellenségeinkről. Ugyanez okból viszont ezek szomszédait úgy kell tekintetnünk, mint akik barátságosak velünk.]

A társadalom tanulmányozása azért felbecsülhetetlen, mert az ember mint társadalom sokkal naivabb, mint az ember mint „egység”. – A „társadalom” sohasem tekintette másként az erényt, mint az erő, a rend, a hatalom eszközeként.

Manu mennyire ártatlanul és méltóságteljesen mondja: „Saját erejéből nehezen tudná meghatározni magát az erény. Alapjában véve csak a büntetéstől való félelem tartja kordában az embert, így marad meg nyugodtan saját javai birtokában.”

Az állam avagy a szervezett *amoralitás*... befelé: rendőrség, büntetőjog, osztályok, kereskedelem, család; kifelé: a hatalom akarása, háború, hódítás, bosszú.

Hogyan érik el, hogy az állam számtalan olyan dolgot tesz, amelyet az egyes ember sohasem volna képes megtenni? – A felelősség széttagolásával – a parancs és a végrehajtás széttagolásával – az engedelmesség, a kötelesség, a hazaszeretet és császár-szeretet erényeinek közbeiktatásával – a büszkeség, a szigor, az erő, a gyűlölet, a bosszú ében tartásával, röviden szólva: mindazon tipikus vonásokkal, amelyek ellentmondanak a csorda típusának.

Egyikötőknek sincs bátorsága megölni egy embert, vagy akár csak megkorbácsolni sem, vagy akár csak... – de az állam szörnyű örülete elnyomja az egyént, olyan mértékben, hogy az minden felelősséget elhárít magától a tetteiért (engedelmesség, eskü stb.).

– Minden, amit az ember az állam szolgálatában tesz, saját természete ellen való...

– hasonlóképpen minden, amit az eljövendő állam számára megtanul, tulajdon természete ellen való.

Ezt pedig a *munkamegosztás* útján érik el: ekképp a felelősség egésze már senkit sem terhel:

a törvényhozó – és az, aki a törvényt végrehajtja: a fegyelem tanára és azok, akik e fegyelemben keménnyé és szigorúvá lettek.

Az *affektusok munkamegosztása* a társadalmon belül: hogy az egyének és az osztályok tökéletlen, ám épp ezért hasznosfajta lelkiséget fejlesztenek ki magukban. A társadalmon belül bizonyos affektusok minden típusnál mennyire elcsökevényesednek (egyéb, erősebb affektusok rovására)

A morál igazolásához: az ökonomikus (az egyéni erőt a lehető legnagyobb mértékben szándékozik kihasználni, minden kivételszerű pazarlását kerülendő), az *esztétikus* (határozott típusok kialakítása, a saját típusban lelt örömmel), a *politikus* (annak a művészeteként, hogy mi módon lehet a különböző hatalmi

fokozatok közötti hatalmas feszültséget elviselni); a *fiziológikus* (a teljesen és közepesen szerencsétlenek látszólagos nagybecsülésének túlsúlya – a gyöngék fönttartására).

Az ember legfélelmetesebb és legelemibb vágyát, a hatalomvágyat – „szabadság”-nak

nevezik e vágyat – a lehető leghosszabb ideig kordában kell tartani. Ezért az etika mindeddig azon volt öntudatlan és fegyelmező ösztöneivel, hogy kordában tartsa a hatalomvágyat: megrágalmazza a zsarnoki individuumot és magasztalja a csorda hatalmi ösztönét, a közjó és a hazaszeretet felmagasztalásával.

721

A *hatalomra való képtelenség: képmutatása és okossága*: mint engedelmesség (alkalmazkodás, kötelesség-büszkeség, erkölcsiség...); mint megadás, odaadás, áldozatosság, szeretet (a parancsoló idealizálása, istenítése mint kárpótlás és közvetett öntömjénezés); mint fatalizmus, rezignáció; mint „objektivitás”; mint magunkon való zsarnokoskodás (sztoicizmus, aszkézis, „elszemélytelenedés”, „megdicsőülés”); (mindenütt az az igény fejeződik ki, hogy valami hatalmat azért mégis gyakorolni kell, vagy az ember meg akarja adni magának átmenetileg a hatalom látszatát – mámoroként) mint kritika, pesszimizmus, engedetlenség, szenvedés; mint „széplelkűség”, „erény”, „önistenítés”, „kívülállás”, „megtisztulás a világtól” stb. (– a *dédain*-nak álcázott beletörődés, hogy képtelenek vagyunk a hatalomra).

Az emberek, akik a hatalmat azokért a boldogság-előnyökért akarják, amelyeket a hatalom biztosít: politikai pártok.

Mások, akik a hatalmat akarják, még látható hátrányaival együtt is, sőt boldogságot és személyes jólétet is feláldoznak érte: az ambiciózus törtetők.

Ismét mások, akik csak azért akarják a hatalmat, mert különben mások kezébe kerülne, akiktől nem kívánnak függeni.

722

Az „igazságosság” kritikája és „a törvény előtti egyenlőség”: voltaképpen mit akartak eltüntetni ezzel? A feszültséget, az ellenségességet, a gyűlöletet – ám mindenestre tévedés, hogy ezáltal a „*boldogság*” *fokozódni* fog: a korzikaiak boldogabbak, mint a kontinens lakói.

723

– A *kölcsönösség*, annak hátsó szándéka, hogy állandóan megfizessenek nekünk mindent: ez az ember elértéktelenítésének egyik legagyafúrta formája. Ez hozza magával azt az „egyenlőséget”, amely a distancia szakadékát *amorálisnak* rágalmazza...

724

Hogy mit nevezünk hasznosnak, az teljesen attól a szándéktól függ, hogy Mire?; a szándék pedig megint csak teljesen a *hatalom* fokától függ: ezért az utilitarizmus nem lehet ok, hanem csak okozat-tan, és egyáltalán nem tehető mindenkire érvényessé és kötelezővé.

725

Valaha volt az államról szóló *elmélet* mint kiszámítható hasznossága: *most van gyakorlata is!* – A királyok ideje immár a múlté, mert a népek már nem méltók rájuk: nem akarják már a királyban eszményük ösképet látni, hanem hasznuk eszközét. – Ez a teljes igazság!

726

Kísérlet részemről a társadalmi ítélkezés és értékbecslés *abszolút értelmessége* felfogására: természetesen nem szándékozom mindebből morális konklúziókat levezetni.

: A *pszichológiai hamisság* és áttekinthetatlenség foka, hogy szentesítse a fönntartáshoz és a hatalom fokozásához szükséges lényeges affektusokat (hogy önmaguknak jó lelkiismeretet hozzanak létre).

: az *ostobaság* foka, amelynek révén egy közös szabályozás és értékelés lehetséges marad (mindehhez nevelés, a képzési elemek ellenőrzése, fegyelmezés).

: az *inkvizíció*, *bizalmatlanság* és *türelmetlenség* foka, hogy a kivételeket bűnözőkként kezeljék és elnyomják – hogy rossz lelkiismeretet ébresszenek bennük, azt sugallva, hogy a kivételesség valami beteges dolog.

727

A morál lényegében *védelem*, afféle védelmi eszköz: ennyiben a fejletlen, nem felnőtt

ember jele (felpáncélozva, sztoikusán).

A fejlett embernek mindenekelőtt fegyvere van: ő *támadó*.

Háborús eszközöket átváltoztatnak a béke eszközeivé (lemezekből és lapokból, tollakból és hajszálaból).

728

Az élő fogalmához tartozik, hogy növekednie kell – hogy fokozza hatalmát és következésképpen idegen erőket kell befogadnia magába. A morál-narkózis mámorában egyébként az individuum önvédelmi jogát emlegetik: ugyanebben az értelemben lehetne támadási jogáról is szólni: mert mindkettő – és a második még inkább, mint az első – szükségesség minden élő számára – az agresszív és a defenzív egoizmus nem választás, sőt nem is „szabad akarat” dolga – hanem maga az *életfatalítása*.

Itt teljesen mindegy, hogy individuumot, eleven testet vagy fölszálló ágban lévő „társadalmat” veszünk-e szemügyre. A büntetés joga (vagy a társadalmi önvédelem) végső soron csak egy visszaéléssel jutott a „jog” szóhoz: jogot szerződés útján lehet szerezni – ám az önvédelem és saját védelmünk nem szerződésen alapul. Egy nép például ezzel az erővel jogként jelölhetné meg hódítási vágyát, hatalomvágyát, akár fegyverrel, akár kereskedelemmel, közlekedéssel vagy gyarmatosítással – ennek neve növekedési-jog lehetne. Olyan társadalom, amely végérvényesen és ösztönszerűen elutasítja a háborút és a hódítást, máris megindult a hanyatlás útján: megérett a demokráciára és a hivatalnokocskák packázására... A legtöbb esetben persze a békekötések amolyan narkotikumok csupán.

729

A *katonai állam fenntartása* a végső eszköz, az igazi *nagy hagyomány* a legértékesebb embertípusnak, a legerősebb embertípusnak akár kinevelésére, akár pedig fenntartására. És mindazon fogalmak, amelyek az államok közötti ellenségeskedést és rang-distanciát megörökítik, ennek megfelelően szentesítettnek tűnnek (például nacionalizmus, védővámok).

730

Ha azt akarjuk, hogy valami hosszabb ideig álljon fent az egyénnél, tehát hogy egy mű fennmaradjon, amelyet talán egy egyén alkotott, akkor minden elképzelhető egyoldalú korlátozást foganatosítani kell az egyénnel szemben. Milyen eszközökkel? A szeretet, tisztelet, hála a személy iránt, aki a művet alkotta, segít: vagy az, ha őseink harcolták ki; vagy ha utódaim csak akkor garantáltak, ha én e művet (például polisz [πέλις]) garantálom. A *morál* lényegében az az eszköz, amely tartósságot ad valaminek az egyénen túl, vagyis inkább az egyén elrabszolgásítása útján. Érthető, hogy az alulról felfelé irányuló perspektíva egészen másként fogalmazódik meg, mint a felülről lefelé irányuló.

Hatalmi-komplexum: hogyan tartható fenn? Úgy, hogy sok nemzedék áldozza magát neki.

731

A *kontinuum*: „házasság, tulajdon, nyelv, hagyomány, osztály, család, nép, állam” alacsonyabb és magasabb rendű kontinuumok. Ökonómiájuk a szakadatlan munka hasznának többletében, valamint kárának megsokszorozásában áll: a részek cseréjének nagyobb költségeiben vagy a tartós leterheltségben. (A működő részek megsokszorozása, amelyeket sokszor mégsem használnak, tehát magasabb a beszerzési költség és a fenntartási költség sem jelentéktelen.) A haszon abból adódik, hogy elkerüljük a megszakításokat és az ezekből származó veszteségeket ekképp megtakarítják. *Semmi sem költségesebb az új kezdeteknél.*

„Minél nagyobb a létezési haszon, annál nagyobbak a fenntartási és termelési költségek (táplálkozás és szaporodás); annál nagyobbak a veszélyek és annak valószínűsége, hogy még az élet tetőpontjának elérése előtt elpuszul.”

732

A házasságban, a szó polgári értelmében, a „házasság” szó legtiszteltelemtöbb értelmében, egyáltalában nem szerelemről van szó, és még csak pénzről sem – a szerelemből nem lehet intézményt csinálni –: hanem arról a társadalmi engedélyről, amelyet két

személynek adnak egymás nemi kielégítése céljából magától értetődően bizonyos feltételekkel, de olyanokkal, amelyek a társadalom érdekeit tartják szem előtt. Kézenfekvő, hogy az efféle szerződés feltételei között szerepel a felek jó közérzete, nagyon sok jóakarat, a türelem, a kölcsönös alkalmazkodás és egymásról való gondoskodás akarása; de a „szerelem” szóval nem lenne szabad itt visszaélni! Két szerető személy számára, a szó teljes és hangsúlyos értelmében, éppen a nemi kielégülés egyáltalán oly lényeges, és tulajdonképpen jelkép csupán: az egyik fél számára, amint mondtuk, a föltétlen alávetettség szimbóluma, a másik számára ezen alávetettség elfogadása, a birtokbavétel jele. – A házasságban, a szó nemesi, ősi nemesi értelmében, egyfajta kitenyésztesről van szó (létezik-e ma még nemesség? *Quaritur* [kétlem]), – tehát bizonyos meghatározott, uralkodó embertípus fenntartásáról: ennek a szempontnak lett férfi és nő feláldozva. Érthető, hogy itt nem a szerelem volt az elsődleges követelmény, ellenkezőleg! és még csak nem is az egymás iránti jóakarat mértéke, amely a jó polgári házasság feltétele. Mindenekelőtt egy bizonyosfajta érdeke volt a döntő – és előlött állt a származás. Egy ilyen előkelő házasság-fogalom hidegsége, szigorúsága és számító tisztasága miatt – mint amilyen az arisztokrácia berkeiben még a régi Athénban, valamint a XVIII. század Európájában uralkodott – kissé megborzongunk, mi, csiklandós szívű, meleg vérű állatok, mi, „modernekek”! Éppen ezért találták föl a szerelmet mint szenvedélyt, a szó igaz értelmében fölfogott szenvedélyt az arisztokratikus világnak és benne – ott, ahol a legnagyobb volt a kényszerítés és a nélkülözés...

733

A házasság jövőjéhez: – nagyobb adóteher az örökösödéseknél stb., ugyanígy hadiszolgálati idő-többlet nőtlen fiatalembereknek, bizonyos kortól fogva és fölfelé (a közösségen belül);

sokgyermekes (sok-fiús) apáknak mindennemű kedvezmény: bizonyos esetekben több szavazat;

minden házasság előtt *orvosi bizonyítvány* kibocsátása, amelyet aláírnak a közösségi eljárók is: ebben a jegyeseknek és az orvosoknak több, meghatározott kérdést kell megválaszolniuk („családtörténet” –);

prostitúció szembeni ellenszer (vagy annak jelentős megnevesítése): legalizált, bizonyos periódusra kötött házasságok (évekre, hónapokra, napokra), biztosítékkal a gyermekekre nézve;

minden házasságért a közösség egy meghatározott számú megbízottja felelős: mivel ez közösségi ügy.

734

Az emberszeretet parancsa is. – Vannak olyan esetek, amikor egy gyermek (világra jött – a szerk.) bűntény lenne: krónikus betegeknek és harmadfokú neuraszténiasoknak. Mit lehet itt tenni? Megkísérelhető, hogy ezeket az embereket önmegtartóztatásra intsük, mondjuk a Parsifal-zene segítségével: magának Parsifalnak, ennek a tipikus idiótának jó oka volt arra, hogy ne örökítse tovább magát. A baj az, hogy az „önuralom” képességének bizonyos hiánya (– vagyis ingerekre, akár a legcsekélyebb nemi ingerekre sem reagálni) éppen az összkimerültség egyik szabályszerű következménye. Alaposan melléfognánk, ha például egy Leopardit önmegtartóztatónak, nemileg mértékletesnek képelnénk. A pap, a moralista itt vesztés játszmát játszik: inkább a gyógyszerárba kellene küldeni. A társadalomnak végső soron kötelességét kell teljesítenie: kevés ilyen sürgős és alapvető követelmény terheli. A társadalom mint az élet folyamatának nagybani bonyolítója, felelős az élet előtt minden elhibázott életért – bűnhődni is kell érte: következőképpen meg kell gátolnia. A társadalomnak számos esetben meg kell előznie a nemzést: ehhez származásra, rangra, szellemi szintre való tekintet nélkül kilátásba kell helyeznie a legszigorúbb kényszerítő rendszabályokat: a szabadságmegvonást és bizonyos körülmények között a kasztrációt is. – A bibliai tilalom: „ne ölj”! naivitás csupán az élet–tilalom komolyságához képest, amelyet a

dekadensnek szabnak: „ne nemzz!”... Maga az élet nem ismer el szolidaritást, „egyenlő jogokat” valamely organizmus egészséges és elfajzott részei között: utóbbit ki kell vágni – mert ha nem, az egész tönkremegy. – A dekadensek iránt érzett részvét, a félresikeredett lények egyenjogúsítása – ez volna a legnagyobb amorális, a morál álcájában jelentkező természetellenesség!

735

Vannak finom és betegségre hajlamos természetek, úgynevezett idealisták, akik nem tudnak magasabbra hágni egy bűntény elkövetésénél, *cru, vert* (nyersen, egyszerűen – *a szerk.*): jelentéktelen és halvány kis létük nagy igazolása ez, így fizetnek meg a hosszan tartó gyávaságért, hazugságért, legalább az erő egyetlen pillanata: ebbe aztán bele is pusztulnak.

736

A mi civilizált világunkban szinte csak elnyomorodott kis bűnözőket ismerhetünk, akiket agyonnyom a társadalom átka és megvetése, akik magukban sem bíznak, tettüket gyakorta saját maguk kicsinylik le és rágalmazzák meg: ilyen a félresikeredett bűnöző típusa; és ellenünkre van az az elképzelés, hogy minden nagy ember bűnöző volt (csak épp nagystílusú módon, természetesen, nem pedig származásán), hogy a bűnözés a nagysághoz tartozik (– vesébe látó emberek tapasztalata ez, mindazoké, akik mélyen alászálltak a nagy lelkekbe). Minden nagy ember ismeri azt a veszélyt, mit jelent „szabadnak lenni, mint a madár”, hagyománytól, lelkiismerettől, kötelességtudattól szabadnak. De akarja is: akarja a nagy célt és ezért ennek eszközét is.

737

Azokban a korokban, amelyekben jutalom és büntetés irányítja az embereket, alacsonyabb rendű, primitívebb még az emberfajta: olyan, mint a *gyerekek*...

Kései kultúránkban a fatalitás és az elfajzottság teljesen megszünteti a büntetés és a jutalom értelmét...

A cselekvés reális meghatározása jutalom és büntetés kilátásba helyezésével fiatal, erős fajokat tételez fel... az előregedett fajokban az impulzusok olyan ellenállhatatlanok, hogy maga a képzet teljességgel tehetetlen...

ha valaki ellenállásra képtelen a föllépő ingerrel szemben, hanem engedelmességi kényszer áll be nála: akkor ez dekadencia és a dekadensnek ez a rendkívüli ingerlékenysége a büntető– és *a javító-rendszereket* tökéletesen értelmetlenné teszi...

A „megjavulás” fogalma egy normális és erős ember előfeltevésén [nyugszik], akinek egyedi cselekvését valami módon ellensúlyozni kell, nehogy a (közösség – *a ford.*) elveszítse őt, nehogy ellenséggé változzék...

738

A *tilalom* hatása. – Minden hatalom, amely tilt, és abban, akinek megtiltott valamit, félelmet tud kelteni, „rossz lelkiismeretet” hoz létre (vagyis olyasmit, ami megszerzésének vágya a veszély tudatával kapcsolódik egybe, valamint a titkossággal, a különféle kerülőutakkal és az óvatossággal). Minden tilalom megrontja azoknak az embereknek a jellemét, akik nem saját szándékukból vetik alá magukat neki, hanem csak kényszerből.

739

„Büntetés és jutalom”. – Együtt áll vagy bukik. Ma az emberek nem akarnak jutalmat, és nem akarnak senkit elismerni, aki büntet...

Az ember hadiösvényre lépett: akar valamit, ellenségei vannak, de mindezt akkor éri el a legésszerűbben, ha megegyezésre jut, szerződik – ha szerződést köt.

A modern társadalomban, melynek minden tagja megkötötte a maga „szerződését”: a bűnöző például szerződésszegő... Ez legalább tiszta sor lenne. De ebben az esetben nem tűrhetnénk meg a társadalomban az anarchistákat és senkit sem, aki az ilyen típusú társadalommal elvből szembehelyezkedik...

740

A bűnözés a „lázas a társadalmi rend ellen” fogalma alá tartozik. Egy lázadót nem „büntetnek”, hanem elnyomják. Egy lázadó lehet szánalmas és megvetendő ember: magában a lázadásban még nincs kivetnivaló – és az a tény, hogy valaki föllázad az olyan típusú társadalommal szemben, mint a miénk, még mit sem von le egy ember értékéből. Vannak esetek, amikor egy lázadó már csak azért is megérdemelné a tiszteletet, mert észrevesz valamit társadalmunkban, ami ellen szükséges háborút viselni: itt épp szendergésünkéből ébreszt föl minket. Ha egy bűnöző elkövet valami egyedit egy egyén ellen, ez még nem cáfolata annak, hogy egész ösztöne az egész renddel szemben hadiállapotban van: a tett mint szimptóma.

A büntetés fogalmát a következő fogalomra kellene redukálni: a lázadás elfojtása, biztonsági intézkedések az alattvalókkal szemben (teljes vagy részleges elzárás). Ám a büntetés nem fejezhet ki megvetést: a bűnöző mindenesetre ember, aki kockára teszi életét, becsületét és szabadságát – a bátorság embere. A büntetés nem fogható fel bűnhődésnek sem; vagy valami fizetségnek, mintha csereviszony volna bűn és büntetés között – a büntetés nem tisztít meg, mert a bűn nem szennyez be.

A bűnözőt nem szabad megfosztani attól a lehetőségtől, hogy békét köthessen a társadalommal: feltéve, hogy nem a bűnözők fajtájához tartozik. Az utóbbi esetben hadat kell viselni ellene, még mielőtt valami igazán ellenséges dolgot tett (első művelet, mihelyt a hatalmunkba kerítjük: ki kell herélni).

A bűnözőnek nem kell felróni rossz modorát, sem alacsony szellemi színvonalát. Semmi sem természetesebb, mint az, hogy félreismeri önmagát: és gyakorta nem is ébred tudatára forradalmi ösztönének, *déclassé* bosszúállásának, *faute de lecture* (olvasottság hiányában – *a ford.*); mi sem természetesebb, mint hogy a félelem és sikertelenség hatására rágalmazza és becstelennek nyilvánítja tettét: azokról az esetekről nem is szólva, amikor a bűnöző, pszichológiailag szólva, tettét egy meg nem értett ösztönnek engedelmeskedve követte el, és egy másodlagos cselekményt ad meg motiváció gyanánt (talán a rablást említi, amikor pedig vért akart...).

Óvakodjunk attól, hogy egy ember értékét egyetlen cselekedetéből ítéljük meg. Napóleon is figyelmeztetett erre. Különösen a *haute relief* (túlzottan is szembetűnő – *a ford.*) tettek egészen jelentéktelenek. Miért van az, hogy olyan emberek, mint amilyenek mi vagyunk, nem követtek el semmiféle bűntényt, semmilyen gyilkosság nem terheli a lelkiismeretüket? Csak azért, mert néhány kedvező körülmény hiányzott ehhez. És ha elkövetnénk, mennyiben érintené ez értékeinket? Bizonyos értelemben meg is vethetnének minket, ha kiderülne rólunk, hogy adott esetben képtelenek lennénk embert ölni, mert nem lenne hozzá erőnk. Majdnem minden bűntényben olyan tulajdonságok fejeződnek ki, amelyek nem hiányozhatnak egy férfiből. Dosztojevszkij nem minden alap nélkül mondta a szibériai fegyház elítélteiről, hogy az orosz nép legerősebb és legértékesebb részét alkotják. Ha nálunk a bűnöző még rosszul táplált és nyomorúságos palánta, akkor ez társadalmi viszonyainknak távolról sem válik becsületére; a reneszánsz korában a bűnöző élvezte az életet és bizonyos erényre tett szert – persze a reneszánszra jellemző erényre, *virtù*-ra, amelyből hiányzott a morális elem.

Csak azt az embert lehet a magasba lendíteni, akit nem sújtanak megvetéssel; a morális megvetés nagyobb méltánytalanság és kártétel, mint bármilyen büntetés.

741

A megalázó elem (szidás) úgy került a büntetésbe, hogy bizonyos büntetések megvetendő embereket (például rabszolgákat) sújtottak. Azok, akiket a legtöbbet vagy leginkább büntettek, megvetendő emberek voltak és végül a büntetés valami megalázó dologgá változott. –

742

A régi büntetőjogban egy *vallási* fogalom volt érvényben: a büntetés vezeklő ereje. A büntetés ott megtisztít: a modern világban bemocskol. A büntetés fizetség: az ember tényleg

attól szabadul meg, amiért oly sokat akart szenvedni. Föltéve hogy hisznek a büntetés ezen erejében, akkor utána valóban egyfajta megkönnyebbülés és föllélegzés következik be, amely valóban közel áll az új egészséghez és fölépüléshez. Nem csupán a társadalommal kötnek itt újra békét, hanem a megbüntetett személy önmaga előtt is újra tiszteletre méltó lesz – vagyis „tisztá”... Ma a büntetés még erősebben izolál, mint a bűncselekmény; ma már a bűncselekmény hátterében a végzet annyira megnőtt, hogy jóvátehetetlen. A társadalom ellenségeként jönnek ki a börtönből... Ettől kezdve egy ellenséggel több van...

A jus talionis-t diktálhatja a megtorlás szelleme is (vagyis a bosszú ösztönének egyfajta mérsékelt formája); de Manunál például az egyenértékűség igénye áll fenn a vezekléshez, hogy vallásilag ismét „szabad” legyen az ember.

743

Legelső, meglehetősen radikális kérdésem minden új büntetőtörvénynél a következő: a büntetés a bűntény nagyságával arányosan okozzon fájdalmat – tudom, alapjában véve így akarjátok mindannyian! – de ebben az esetben a büntetést minden egyes elkövető egyéni fájdalomérzékenységehez kellene mérni: – vagyis egy bűntény büntetését előre nem lehetne meghatározni és büntető törvénykönyvet egyáltalán nem is lehetne létrehozni! De ha figyelembe vesszük, hogy nem nagyon lehet egykönnyen meghatározni minden egyes bűnöző lelki érzékenységének skáláját, a gyakorlatban tehát le kellene mondani a büntetésről? Micsoda veszteség! Nem igaz? Vagyis –

744

No igen, a jogfilozófia! Olyan tudomány, amely csak úgy, mint az összes morális tudomány, még csak a bölcsőben sincs! Például még mindig félreismerik, még a szabadabban gondolkodó jogászok körében is, a büntetés legősbibbi és legértékesebb jelentőségét – sőt egyáltalán még csak nem is ismerik; és mindaddig, amíg a jogtudomány új talajra nem helyezkedik, nevezetesen pedig a népek és történelmek összehasonlításának talajára, megmarad az alapvetően hamis absztrakciók haszontalan harcánál, amely absztrakciókról ma azt hiszik, hogy ez a „jogfilozófia” és amelyeket mind a kortárs emberből vonatkoztatták el, vezették le. Ez a kortársi ember azonban olyan kusza összevisszaság, még jogi értékebecsléseit tekintve is, hogy a legkülönbözőbb értékeléseket, magyarázatokat is megengedi.

745

Egy öreg kínai azt mondta, úgy hallotta, amennyiben birodalmak tönkremehetnek, az azért van, mert túl sok törvényük volt...

746

Schopenhauer azt óhajtja, hogy a gazfickókat heréljék ki, a libákat pedig zárják kolostorba: ugyan milyen szempontból volna ez kíváncsi? A gazfickónak a középszerűvel szemben az az előnye, hogy ő nem középszerű; a butának pedig az az előnye velünk szemben, hogy nem szenved a középszerűség látványától...

Kíváncsiabb volna, ha e szakadékot szélesebb lenne – tehát a gazság és az ostobaság fokozódna... Ekképp kiszélesedne az emberi természet is... De végső soron éppen ezt diktálja a szükségszerűség; bekövetkezik és nem vár arra, akarjuk-e vagy sem. Az ostobaság, a gazság fokozódik: ez már a „haladás” velejárója.

747

A mai társadalomban nagyon sok a másokra való tekintettel levés, a tapintat és kímélet, a jóindulatú tartózkodás az idegen jogoktól, sőt mások igényeitől is; ráadásul megfigyelhető még az emberi értékek bizonyos jó szándékú, ösztönös megbecsülése, amely mindennemű bizalomban és hitelben fölismerhető; az ember tisztelete – és egyáltalán nem csupán az erényes emberé – talán ez az, ami a legélesebben megkülönböztet bennünket a keresztény értékeléstől. Jó adag ironia kezd dolgozni bennünk, mielőtt csak futólag is az erkölcsöt halljuk prédikálni; aki erkölcsöt prédikál, az lealacsonyítja magát szemünkben és nevetségessé válik.

Ez a *morális liberalizmus* korunk egyik legjobb jele. Ha olyan eseteket fedezünk fel, amelyekben ez döntő mértékben hiányzik, akkor mindjárt betegsége gyanakszunk (Carlyle esete Angliában, Ibsené Norvégiában, a schopenhaueri pesszimizmusé egész Európában). Ha valami jól megfér a mi korunkkal, akkor az nem lehet egyéb, mint a nagy adag amoralitás, amely ezt megengedi magának anélkül, hogy önmagáról bármi rosszat gondolna. Ellenkezőleg! – Mi jelenti a kultúra fölényét a kulturátlansággal szemben? A reneszánszét például a középkorral szemben? – Mindig csak Egy: a nagy mennyiségű megengedett amoralitás. Ebből szükségképpen következik, amit a morál fanatikusainak szemében az emberi fejlődés csúcspontjai jelenthettek: a romlottság non plus ultrája (gondoljuk csak meg, hogyan vélekedett Savonarola Firenzéről, Platón a periklészi Athénról, Luther Rómáról, Rousseau Voltaire társadalmáról – és végül gondoljunk Goethe német elítélésére).

748

Egy kis friss levegőt! Európának ez a lehetetlen állapota már nem tarthat soká! Van egyáltalán valamiféle gondolat e szarvasmarha-nacionalizmus mögött? Ugyan milyen értelme lehetne tüzelni még ezt az ostoba ön-érdeket most, amikor minden nagyobb és közös érdekekre mutat?... És mindezt olyan állapotban, amikor a szellemi önállótlanúság és nacionalizmustalanítás szemet szúr, és a kortársi kultúra értékét és értelmét a kölcsönös összeolvadás és megtermékenyítés adja meg!... És a „neue Reich” (új birodalom – *a ford.*) eszméje megint csak a legelhasználtabb és a legmegvetettebb gondolatokon alapul: az egyenlő jogokon és az egyenértékű szavazatokon...

Előnyért küzdeni egy semmit sem érő helyzetben: a nagyvárosok, az újságok, a lázas feszültség és a „céltalanság” kultúrája.

Európa gazdasági egyesülése a szükségszerűség erejével jön el – és ennek reakciójaként a *béke* pártja ugyancsak...

A *béke* pártja, szentimentalitás nélkül, amely megtiltja önmagának és gyermekeinek a háborúzást; megtiltja magának a bíraskodást; amely a harcot, az ellentmondást, az üldözést idézi fel; az elnyomottak pártja, legalábbis egy ideig; aztán majd ez lesz a *nagy* párt. Ellenséges a bosszú és a neheztelés érzésével szemben.

Egy *háborús* párt viszont, amely ugyanilyen alapossággal és önmaga elleni szigorral az ellenkező irányban menetel –

749

Az európai fejedelmeknek komolyan fontolóra kell venniük, nélkülözhetik-e támogatásunkat. Mi, amoralisták – mi vagyunk ma az egyetlen hatalom, amelynek szövetségeseire sincs szükségünk a győzelemhez: ekképp magasan mi vagyunk a legerősebbek az erők között. Még hazugságra sincs szükségünk: milyen egyéb hatalom lenne meg enélkül? Hatalmas csábító erő áll az oldalunkon, talán a leghatalmasabb, ami létezik – az igazság ereje. Az igazságé?... Ki adta a számba e szót? Habozás nélkül köpöm ki, megvetem e büszke szavakat; nem, nincs rá szükségünk, igazság nélkül is hatalomra jutunk, és miénk lesz a győzelem. A mi oldalunkon küzdő csoda Vénusz szemének varázsereje, amely ellenfeleinket is elbűvöli és elvakítja, ez a *szélsőség mágiája* ez, a csáberő, amely rendkívüli, a legszélsőségesebbre is képes: mi, amoralisták – mi vagyunk *a szélsőség*...

750

A romlott uralkodó osztályok megrontották az uralkodók képét. Az „állam”, mint törvénykező, gyáva, mert hiányzik a nagy ember, akihez mérhető. „Végül olyan nagy lesz a bizonytalanság, hogy az emberek minden parancsoló akarattal szemben a porba omlanak.

751

A „hatalom akarását” a demokratikus korban annyira meggyűlölik, hogy úgy tűnik, egész pszichológiájukat lekicsinylésére és megrágalmazására irányítják... A nagy hatalomvágyó típus: ez csak Napóleon lehet! És Cézár! Meg Nagy Sándor! ... Mintha ők nem mindannyian a tisztesség nagy megvetői lettek volna!... Helvetius pedig kimutatja nekünk, hogy az emberek

azért törnek a hatalomra, hogy birtokukba kerüljenek mindazok a gyönyörök, amelyek a hatalmasok rendelkezésére állnak...: a hatalomra törést a gyönyörök akarásaként, hedonizmusként fogja föl...

752

Aszerint, hogy egy nép hogyan érez: „keveseknél van a jog, az értelem, a vezetés képessége stb.” vagy: „sokaknál” – e szerint van *oligarchikus* kormányzás vagy *demokratikus*.

A királyság az Egy emberben való hitet *képviseli*, aki mindenek fölött álló, vezér, megmentő, félisten.

Az *arisztokrácia* képviseli az elit-emberiségbe, egy felsőbb kasztba vetett hitet.

A *demokrácia* képviseli a nagy emberekben valamint az elit-társadalomban való hitetlenséget: „Mindenki egyenlő mindenkivel.” „Alapjában véve mindannyian önző barmok és csürhe vagyunk. „

753

Szemben állok 1. a szocializmussal, mert egészen naivan álmodik a „jóról, igazról és szépről”, valamint az egyenlő jogokról: az anarchizmus is, brutálisabb módon, ugyanezt az eszményt akarja,

2. a parlamentarizmussal és az újságírással, mert ezek azok az eszközök, amelyek a csordaállatot uralomra juttatják.

754

A nép fölfegyverzése – végső soron a csöcselék felfegyverzése.

755

Milyen nevetségesek a szememben a szocialisták a „jó emberbe” vetett ostoba optimista bizakodásukkal, ez a jó ember szerintük a színpalak mögött várakozik, mikor döntik már meg a régi „rendet” és engedik szabadjára a „természetes ösztönöket”.

Az ellenpárt pedig éppen ilyen nevetséges, mert nem ismeri el a törvényben az erőszakot, sem mindenfajta tekintélyben a keménységet és az egoizmust. „Én és a fajtam” akarok uralkodni és fennmaradni: aki elfajzik, azt kitaszítják vagy megsemmisítik – ez minden régi törvényalkotás alapérzése.

A *magasabb rendű* ember eszméjét még jobban gyűlölik, mint a királyokat: anti-arisztokratizmus: ez a királyság gyűlöletét csak maszknak használja –

756

Mennyire áruló minden párt! – vezetőikről olyasmit hoznak napvilágra, amit azok talán nagy műgonddal igyekeztek suba alatt tartani.

757

A modern szocializmus a jezsuitizmus világi formáját akarja létrehozni: mindenkinek tökéletes eszköznek kell lennie. De hogy milyen célra, azt eddig még nem találták föl! Minek?!

758

Ma a rabszolgaság: barbárság! Hol vannak azok, akikért dolgoznak az emberek? Nem szabad mindig egyidejűséget várni el két egymást kiegészítő kaszt között.

Hasznosság és szórakozás az élet *rabszolga-elméletei*: a „munka áldása” önmaguk tömjénezése csupán – Képtelenség az otiumra.

759

– Nincs jogunk a létre, sem a munkára, még kevésbé a „boldogságra”: az egyes emberrel sem áll másként a helyzet, mint a legalantasabb féreggel.

760

A tömegekről éppen olyan szenvtelenül kell gondolkodnunk, mint a természetről: fenntartják a fajt.

761

Ironikus melankóliával tekintünk a tömegek szükségleteire: olyasmit akarnak, amit mi

tudunk – Ó!

762

Az európai demokrácia csak nagyon csekély mértékben jelenti az erők felszabadítását. Mindenekelőtt a lustaság, a fáradtság és a gyöngeségek felszabadítása.

763

[A *munkás jövőjéből*] – A munkásoknak meg kell tanulniuk úgy érezniük, ahogy a *katonák* éreznek. Honorárium és jövedelem, igen – de semmi fizetés! Fizetés és teljesítmény között kapcsolat nincs! Hanem az individuumot, mindegyiket a maga módján, úgy kell elhelyezni, hogy a legtöbbre legyen képes a maga területén.

764

A munkások egy nap majd úgy fognak élni, ahogy a polgárok ma élnek – ám fölöttük lesz a *magasabb kaszt*, amelyet igénytelensége tüntet ki: tehát szegényebben és egyszerűbben, mégis a hatalom birtokában.

Az alacsonyabb rendű emberekre a fordított értébecslések érvényesek; „erényeket” kell plántálni beléjük. Abszolút parancsokkal; félelmetes kényszerítő eszközökkel; el kell szakítani őket a könnyű élettől. A többiek engedelmeskedhetnek: hiúságuk megköveteli, hogy a látszat szerint ne nagy embereknek engedelmeskedjenek, hanem „*elveknek*”.

765

„Megváltás minden bűntől”

A társadalmi paktum „mélységes igazságtalanságát” emlegetik: mintha bizony már eleve igazságtalanság volna, hogy az egyik ember kedvező, a másik pedig kedvezőtlen körülmények közé született; vagy hogy az egyik ilyen, míg a másik amolyan tulajdonságokkal született. A társadalom ezen ellenzői közt a legőszintébbek pedig kijelenthetik: „mi magunk pedig minden rossz, beteges, bűnözőtulajdonságunkkal együtt, amelyeket készséggel elismerünk, csak azon évszázados elnyomás áldozatai, következményei vagyunk, amelyet az erősek hajtanak végre a gyöngéken”; az uralkodó osztályokat teszik felelőssé a jellemükért. És fenyegetőznek, dühöngenek, átkozódnak; a felháborodástól erényessé változnak – az ember nem akarja tudomásul venni, hogy „csak úgy” rossz embernek, hitvány csöcseléknek kell lennie... Ezt a viselkedést, amelyet az utóbbi évtizedekben találtak föl, amint hallom, szintén pesszimizmusnak hívják: mégpedig a felháborodás pesszimizmusának. Itt a történelem bírálatának igényével lépnek fel, leleplezik fatalitását, felelősséget keresnek mögötte, bűnösöket keresnek benne. Mert hiszen erről van szó: bűnösökre van szükség! A félresikeredettek, a minden rendű és rangú dekadensek forradalmat csinálnak az állapotukból, és áldozatokra van szükségük, nehogy saját magukat pusztítsák el a pusztítást óhajtó dühük csillapítására (ami önmagában talán nagyon is ésszerű volna). Mindehhez a jog látszatára van szükségük, vagyis olyan elméletre, amelyre hivatkozva a létükért, az ilyen meg ilyen létükért való felelősséget valamiféle bűnbakra tudják hárítani. Ez a bűnbak Isten is lehet – Oroszországban nincs hiány az ilyen, ressentiment-ből fakadó ateistában –, de lehet a társadalmi rend vagy a nevelés és oktatás, esetleg a zsidók vagy az előkelő emberek vagy általában a bármiben sikeresek. „Szerencsés körülmények között születni ugyanis bűn: mivel ezzel a többit örökségüktől fosztják meg, félretolják, bűnözésre kényszerítik, sőt munkára kárhoztatják.... Mit tehetek én arról, hogy nyomorult vagyok! De valakinek ezért felelősnek kell lennie, *különben kibírhatatlan lenne ex az egész!*...” Röviden, a felháborodás-pesszimizmus felelősségeket talál ki, hogy kellemes érzéseket keltsen önmagában – a bosszú... „Édesebb mint a méz” – mondja már az öreg Homérosz.

A még mindig a vérünkben lévő *kereszténység* az oka annak, hogy ez az elmélet már nem talál megértésre, akarom mondani, megvetésre: így hát türelmesek vagyunk bizonyos dolgokkal szemben, mert távolról kissé kereszténység-szagúak... A szocialisták a keresztény ösztönökre apellálnak és ez még mindig a legfinomabb okosságuk... A kereszténységnek köszönhetően megszoktuk a régi, babonás „lélek” fogalmát, hozzászoktunk a „halhatatlan

lélek” fogalmához, a lélek-monádhoz, amely voltaképpen egészen másutt van otthon, és csak egész véletlenül fordul elő imitt-amott „földi” alakban, véletlenül változott itt-ott „hússá és vérré”: persze lényege ettől mit sem változik, nemhogy bizonyos feltételekhez kötődne. A társadalmi, rokoni, történelmi viszonyok a léleknek alkalmak csupán, vagy afféle kellemetlen incidensek talán; mindenesetre nem ezek hozzák létre. Ezzel az elgondolással tették transzcendenssé az individuumot; reá hivatkozva mutatkozhat oly értelmetlenül fontosnak. Valójában a kereszténység szólította föl első ízben az individuumot, hogy legyen bírja mindennek; megalomániája majdhogynem kötelességgé változott: hisz örök jogokat kell érvényesítenie mindennemű időbeli és feltételes dolgokon. Mit neki állam! No és a társadalom! És a történelmi törvények! Még hogy a fiziológia! A levés túlvilága (Jenseits des Werdens) szól itt hozzánk, minden történelem változatlanja, valami halhatatlan és isteni: egy *lélek*! Egy másik, keresztény és nem kevésbé esze-ment fogalom még mélyebben ivódott a modernitás testébe, öröklődés útján: ez pedig nem egyéb, mint *lelkek Isten előtt való egyenlőségének fogalma*. Benne az egyenlő jogok elméletének prototípusa jut kifejezésre: az egyenlőség tételét először vallásilag verték az emberiségbe és csak ezt követően csináltak belőle morák: nem csoda hát, hogy végül az ember elhitte, komolyan vette, gyakorlatot csinált belőle! Vagyis meghonosította politikailag, demokratikusan, társadalmilag, valamint a pesszimista fölháborodás frontján...

Ahol csak felelősséget kerestek, mindenütt a bosszú ösztöne végezte e kutatást. Ez a bosszúöszton az évezredek során olyan mértékben úrrá lett az emberiségen, hogy az egész metafizikára, pszichológiára, történelmi gondolkodásmódra, de mindenekelőtt a *morálra* rányomta bélyegét. A bosszú bacilusát az ember a gondolkodásával lopta be a dolgokba. Még Istent is beteggé tette ezzel, megfosztva a létet eredendő ártatlanságától: nevezetesen azzal, hogy a dolgok ilyen és ilyen állapotát akaratra, szándékokra, a felelősség aktusára vezette vissza. Az egész akarat-tant, az eddigi pszichológiának ezt a legvégzetesebb csalását lényegileg a bosszú céljára találták föl. A büntetés társadalmi hasznossága garantálta e fogalom méltóságát, hatalmát és igazságát. A régi – az akarat-pszichológia – megalkotóit azokban az osztályokban kell keresnünk, amelyeknek a büntetőjog volt a kezében, és itt elsősorban a legrégebbi közösségek élén álló papokra gondolunk: jogot akartak formálni maguknak a bosszúra – vagy: *Istennek* akarták megadni a bosszúállás jogát. E célból „szabadnak” gondolták el az embert, e célból minden cselekvését szándékosnak, minden cselekvés eredetét tudatosnak kellett elgondolni. A régi pszichológia csak ezekben a tételekben maradt fenn.

Ma, amikor Európában mintha ezzel ellentétes irányú mozgalom indult volna meg, amikor mi, halkionikusok igyekeztünk minden erőnkkel a világból a bűn fogalmát és a büntetés fogalmát kivonni, kivenni, kioltani, amikor minden igyekezetünk azon fáradozik, hogy a pszichológiát, a morált, a történelmet, a társadalmat, a társadalmi intézményeket és szankciókat, magát Istent mindezen szennytől megtisztítsuk – és kiből láthatjuk hát antagonisztikus ellenfelünket? Pontosan a bosszú és a ressentiment azon apostolaiban, par excellence pesszimista felháborodóiban, akik küldetésüknek tekintik, hogy mocskukat a „felháborodás” néven szentesítsék... Mi, többiek, vissza akarjuk hódítani a levés ártatlanságát; egy tisztább gondolkodás misszionáriusai akarunk lenni; szerintünk senki sem adta az embernek a tulajdonságait, sem Isten, sem a társadalom, sem a szülei, sem az elődei, sem ő maga – vagyis senki sem bűnös ebben... Hiányzik egy olyan lény, nem létezik, akit felelőssé lehetne tenni azért, hogy valaki létezik, valaki ilyen és ilyen, hogy ilyen környezetben, ilyen körülmények között született. – Nagy vigasz nekünk, hogy ilyen lény nem létezik... – Nem vagyunk egy örökkévaló szándék, akarat, kívánság eredményei: velünk nem fognak kísérletezni, hogy elérjék a „tökéletesség eszményképét”, a boldogság eszményképét”, az „erény eszményképét” – éppen olyan kevésbé vagyunk Isten balfogásai, amelytől elborzadna ő maga is (– hiszen az Ótestamentum, amint tudjuk, pontosan ezzel a gondolattal kezdődik).

Nem létezik olyan hely, cél, sem értelem (Sinn), amelyre létünkért, ilyen és ilyen létünkért átháríthatnánk a felelősséget. Mindenekelőtt: senki sem lenne rá képes: mert az egész nem irányítható, nem mérhető, nem összehasonlítható és még csak nem is tagadható! Miért nem? – Öt okból, amelyet még igazán szerény értelmi képességekkel is fölfoghatunk: például, mivel semmi sem létezik az egészen kívül. – És még egyszer hangsúlyozom: nagy vigasz ez, ebben rejlik minden létezés ártatlansága.

[2. Az *individuum*]

766

Alapvető balfogás: a célt a csordába és nem az egyes individuumba helyezni! A csorda eszköz csupán, semmi több! De most megkísérlik *individuumnak* tekinteni *a csordát* és magasabb rangot adni neki, mint az egyénnek – a legnagyobb tévedés! ! Mint ahogyan az is, hogy ami csorda-szerűvé tesz, a szájalom, az együttérzés érzetei, természetünk értékesebb részének tekintendő!

767

Az *individuum* valami egészen *új és* teljesen újat alkotó, valami abszolút, minden cselekedete egészen sajátja.

Az egyén a cselekedeteihez szükséges értéket végső soron önmagából meríti: mert még a reá hagyott szavakat is egészen egyéni módon kell értelmeznie. A képlet értelmezése legalább személyes, még akkor is, ha nem alkot képletet: értelmezőként mégis mindig alkotó is.

768

Az „Én” leigáz és öl: úgy dolgozik, akár egy szerves sejt: rabol és erőszakos. Regenerálódni akar – várandósság. Meg akarja szülni Istenét, és a lábai előtt akarja látni az egész emberiséget.

769

Minden élőlény olyan messzire terjeszkedik maga körül, amilyen messzire csak tud, és leigáz minden gyöngébbet: így talál örömet önmagában.

A *fokozódó „humanizáció”* e tendenciában azt jelenti, hogy mindig finomabban átérzik, milyen nehéz a másikat valóban bekebelezni: hogy a súlyos seb ugyan mutatja hatalmunkat fölötte, akaratát ugyanakkor azonban még jobban elidegenítjük – és ez nehezebben leigázhatóvá teszi őt.

770

Milyen ellenállási szintet kell állandóan leküzdeni, ha az ember felül akar maradni: ez a szabadság mértéke mind az egyén, mind pedig a társadalmak tekintetében: szabadság mint pozitív hatalom, mint a hatalom akarása. Az egyéni szabadság, a szuverenitás legfőbb formája, eszerint nagy valószínűséggel ellentétének közvetlen közelében növekszik, ott, ahol a rabszolgaság veszedelme száz Damoklész kardjaként függ a lét fölött. Ennek akár utána is járhatunk a történelemben: azok az idők, amikor az „*individuum*” annyira kiérlelődött, hogy szabadnak lehetett nevezni, amikor a szuverén ember klasszikus típusát elérték – Ó, nem, sohasem azok voltak a humánus idők!

Nem kell választanunk: akár fent – akár lent, mint egy féreg, amelyet kigúnyoltak, megsemmisítettek, összetapostak. Zsarnok ellenfelekre van szükség, hogy zsarnokok, azaz szabadok lehessünk. Nem kis előny, ha száz Damoklész kard függ a fejünk fölött: így tanulunk meg táncolni, így jön el a „mozgás szabadsága”.

771

Az ember – sokkal inkább, mint bármelyik állat – eredetileg *altruista*: ez magyarázza lassú fejlődését (gyermek) és magas képzettségét, valamint rendkívüli, végtelen egoizmusát. A ragadozó vadállatok sokkal egyénibbek.

772

[Az „önzés” kritikájához –] La Rochefoucauld önkéntelen naivitása, aki azt hiszi, valami

merész, finom és paradox dolgot mond – hajdan az „igazság” a pszichológiában csodálkozást keltett – Példa: „*les grandes âmes ne sont pas celles qui ont moins des passions et plus de vertus que les âmes communes, mais seulement celles qui ont de plus grands desseins*” (Nem azok a nagy lelkek, akikben kevesebb a szenvedély és több az erény, mint a közönséges emberekben, hanem azok, akiknek legmagasabb rendűek a szándékaik – *a ford*). Persze: John Stuart Mill (aki Chamfort-t a XVIII. század nemesebb és filozofikusabb La Rochefoucauld-jának nevezte) csak mindannak legélesebb megfigyelőjét látja benne az emberi kebelben, ami a „szokásos önzésre” vezethető vissza és hozzáfűzi: „egy nemes lélek nem tudja rávenni magát, hogy a közönségesség és az alantasság tartós szemléletének szükségességét erőltesse önmagára, ha csak nem azért, hogy megmutassa, hogy az emelkedett lélek és a nemes jellem miképp győzedelmeskedik mindennemű romlott befolyáson.”

773

Az önérzet morfológiája

Első szempont:

A.: mennyiben alacsonyabb és előkészítő lépcsőfok a rokonszenv és a közösségi érzés, oly időben, amikor a személyes önérzet és az értéktételezés kezdeményezése egyénenként még nem is lehetséges.

B: mennyiben az egyéni önbizalom iskolája a *kollektív önérzet* tetőpontja, a klán distanciájára való büszkeség, önmagunk nem-egyenlőnek érzése, az egyenlő jogokkal, a megbékéléssel szemben érzett ellenségesség, általában a közeledési kísérletek elhárítása? Annyiban, amennyiben arra kényszeríti az egyént, hogy az egész büszkeségét *képviselje*... Önmaga fontosságának tudatában kell beszélnie és cselekednie, amennyiben személyesen képviseli a közösséget... ugyanígy, ha az individuum az istenség eszközének és szócsövének érzi magát.

C: mennyiben adnak hihetetlen fontosságot a személynek az elszemélytelenítés mindezen formái: amennyiben magasabb erők fölhasználják őket: önmaga előtt való vallásos szégyenkezés, a próféták és költők állapota...

D: mennyiben kölcsönöz és engedélyez az egészért érzett felelősség az egyénnek széles látókört, kemény, szigorú kezet, hűvös megfontoltságot, nagyszerű tartást [és] mozgást, amelyeket a saját érdekében nem öltene magára.

In summa: a kollektív-önérzet a személyes szuverenitás nagy előképzője.

Az előkelő osztály az, amely e gyakorlatot örökli.

774

A hatalom akarásának álcázott fajtái

1. Szabadságvágy, a függetlenség óhaja, valamint egyensúlyra, békére, *koordinációra* törekvés. A remete szintén, „szellemi szabadság”. Alacsonyabb formában: általában a létezés akarása, az „önfenntartás ösztöne.”

2. a *beilleszkedés*, a hatalom akarását kielégítendő nagyobb egészként: Az alávetettség, az ön-nélkülözhetetlenné tevés, ön-hasznosítás annál, akinek ereje van; a szeretet mint titkos ösvény a hatalmasok szívéhez – hogy aztán uralkodni lehessen rajta.

3. a kötelességtudat, a lelkiismeret, a képzeletbeli vigasz, hogy egy *magasabb* ranghoz tartoznak, mint a valós hatalmon lévők; egy rangsor elismerése, amely lehetővé teszi a bíraskodást, a hatalmasok fölött is; az önelítélés; új értéktáblázatok föltalálása (klasszikus példa: zsidók).

775

[A dicséret, a hála mint a hatalom akarása.]

Dicséret és hála aratáskor, a szép idő, a győzelem, az esküvő alkalmából, a békéért – ezen ünnepeknek mind *szubjektumra* van szükségük, aki iránt az emberből kiárad az érzelmek. Az ember valakinek tulajdonítani akarja mindazt a jót, ami bekövetkezett, ami megtörtént vele: a tettes kell nekik. Éppúgy, mint egy műalkotás előtt: nem érzük be vele, hanem dicsérjük

alkotóját is. – Mi hát a *dicséret*? A kapott jótétemény egyfajta kiegyenlítése, visszatérítése, hatalmunk bizonyítása – mert a dicsérő igent mond, ítélt, értékelt, irányított: jogot formál magának, hogy igent mondhasson valamire, kitüntethessen valamit... A fölfokozott boldogságos életérzés fölfokozott hatalomérzés is: ebből kifolyólag dicsér az ember (– ebből talál ki és keres egy *tettest*, egy „szubjektumot”). A hála mint *a jó bosszú*: a legerősebben ott követelik meg és gyakorolják, ahol egyenlőség és büszkeség egyaránt él, ahol a bosszú szelleme a legelevenebb.

776

A hatalom „machivellizmusához”

A *hatalom akarása* megjelenik:

a) az elnyomottaknál, mindennemű rabszolgáknál, *a „szabadság”* akarásaként: a pusztá megszabadulás látszik célnak (morálisan-vallásilag „a saját lelkiismeretének felelős”; „evangéliumi szabadság” stb.);

b) az erősebb és hatalomhoz felnövekedő típusnál a még több hatalom akarásaként, ha ez sikertelen, akkor az „*igazságosság*” akarására korlátozódik, vagyis az egyenlő mértékű jogokra, vagyis ugyanannyi jogra, mint amivel az uralkodó réteg rendelkezik;

c) a legerősebbeknél, leggazdagabbaknál, legfüggetlenebbeknél, legbátrabbaknál mint az „emberiség”, a „nép”, az evangélium, az Isten és az igazság szeretete; mint részvét, „önfeláldozás” stb., mint győzelem, magával-ragadó lendület, szolgálva igázó; mint önmaga ösztönös egyesítése egy nagy mennyiségű hatalommal, amelynek így irányt képes szabni: a hős, a próféta, a császár, az üdvözítő, a pásztor (– ide tartozik a szerelem is: a szerelem akarja a győzelmet, a birtokba vételt és odaadásnak álcázza magát... Alapjában véve [ez csak] szerelem a saját „szerszáma”, „paripája” iránt... az a meggyőződése, hogy ez meg ez még az övé, egységébe tartozik, ekként használhatja).

„Szabadság”, „igazságosság” és „szerelem”!!!

777

Szerelem. – Nézzetek bele: a nők szerelme és rokonszenve – van-e ennél egoistább?... És ha föláldozzák magukat, becsületüket, hírnevüket, kinek áldozzák föl magukat? A férfinak? Nem sokkal inkább egy zabolátlan szükségletnek?

– e vágyak pontosan olyan önzők, mint a többi: még ha másoknak jót is tesznek és ha hálát ültetnek el...

– Egy értékelés ilyen hiperfötációja mennyiben *szentesíthet* minden egyebet! !

778

„*Érzékek*”, „*szenvedélyek*”. – A gyöngeség szimptomája az érzékektől, a vágyaktól, a szenvedélyektől való félelem, ha az olyan messzire megy, hogy szembefordít velük minket: a szélsőséges eszközök mindig abnormális körülményekre utalnak. Ami itt hiányzik, vagyis inkább fölmozsolódott, az egy impulzus gátlására való erő: ha valakiben él az engedés, vagyis a reagálás kényszerének ösztöne, az nagyon jól teszi, ha kitér az alkalmak („csábítások”) útjából.

Az „*érzések ingerlése*” csak annyiban csábítás, amennyiben olyan lényről van szó, amelynek rendszere könnyen mozgatható és meghatározható: ellenkező esetben, a rendszer súlyossága és határozott mivolta, merevsége esetén erős ingerekre van szükség a funkciók mozgásba lendítéséhez...

A kicsapongás csak azoknál kifogásolható, akiknek nincs joguk hozzá; és majdnem minden szenvedélyt azok hoztak rossz hírbe, akik nem elég erősek ahhoz, hogy a saját hasznukra fordítsák –

Meg kell érteni, hogy a szenvedélyben kifogásolható az, amit a betegségben kifogásolni kell: mindazonáltal – betegségek nélkül nem lehetünk meg, és még kevésbé szenvedélyek nélkül... szükségünk van az abnormálisra, az életnek iszonyatos sokkot adunk e nagy betegségekkel...

Egyenként megkülönböztetendők:

1. az *uralkodó szenvedély*, amely akár az egészség egyáltalán legnagyobb formáját is magával hozhatja: itt valósult meg a legjobban a belső rendszerek koordinációja és munkájuk Egy cél szolgálatában – de ez már majdnem az egészség meghatározása!

2. a szenvedélyek harca egymással, a kettősség, a hármasság, a sokféle lélek „egy kebelben”: nagyon egészségtelen, belső romhalmazhoz vezet, szétválasztó, elárulja és fokozza a belső kettősséget és anarchizmust: – hacsak végül egy szenvedély a többin úrrá nem lesz. Az *egészség visszatérése* –

3. egymásmellettiség, anélkül hogy szembenállás vagy együttműködés lenne: gyakorta periodikusan és mihelyt a rend beáll, egészségesen is... A legérdekesebb emberek tartoznak ide, a kaméleonok; nincsenek önmagukkal ellentmondásban, boldogok és biztosak önmagukban, de nem fejlődnek – állapotaik egymás mellettiek, még ha határozottan elkülönülnek is egymástól. Váltakoznak, nincsenek levésben... nem válnak valamivé

779

A *célok mértékének* hatása a becslés perspektívájára: a *nagy* bűnöző és a *kicsi*. A *cél* szándékosságának mértéke az akaró személyben is dönt arról, hogy tiszteli-e érte magát, vagy kisszerűnek és nyomorultnak érzi magát. –

Majd az eszközök szellemiségi fokának hatása az értékbecslés perspektívájára. Mennyire más a filozófiai újtó, kísérletező erős ember, mint a rablók, barbárok és kalandorok! – Az „önzetlen” látszata.

Végül pedig az előkelő modor, tartás, bátorság, önbizalom – mennyire megváltoztatja mindez annak értékelését, amit ilyen módon értünk el.

Az értékbecslés perspektívájához:

a *cél mértékének* (nagy, kicsi) befolyása az *eszközök szellemiségének* befolyása az *akcióban való viselkedésmód* befolyása a *siker vagy sikertelenség* befolyása, az *ellentétes erők és értékek* befolyása a *megengedett és megtiltott dolgok* befolyása

780

A cselekedeteket, rendszabályokat, affektusokat lehetővé tevő műfogások, egyedileg mérve, már nem „megengedhetők” – és nem is „ízlésesek” –

– a *művészet* „teszi számunkra ízlésessé” őket, amelynek révén beléphetünk az ilyen „elidegenedett” világokba

– a *történész* mutatja meg igazságukat és ésszerűségüket; az utazások, az egzotizmus, a pszichológia, büntetőjog, elmegyógyintézet, bűnözők, szociológia

– a „*személytelenség*”: ekképp ezeket a cselekvéseket és affektusokat egy közösségi lényeg közvetítésével (*Media*) engedjük meg magunknak (bírói kollégiumok, zsűri, polgár, katona, miniszter, herceg, társaság, „kritikusok”)... mindez azt az érzést adja nekünk, mintha áldozatot hoznánk...

781

Az önmagunkkal és „örök üdvösségünkkel” való foglalatosság *nem* egy gazdag és öntudatos természet kifejeződése: mivel ez ördögöt sem törődik vele, hogy üdvözl-e, nem érdekli semmiféle boldogság – ő maga erő, tett és vágy– rákényszeríti magát erőszakkal a dolgokra... A kereszténység azoknak az embereknek a romantikus hipochondriája, akik nem állnak szilárdan a lábukon – Mindenütt, ahol a hedonisztikus perspektíva kerül előtérbe, szenvedésre és bizonyos félresikeredettségre következtethetünk.

782

Az „*individuum* fokozódó autonómiája”: erről beszélnek a párizsi filozófusok, mint például Fouillé: nézzék csak meg azt a *race moutonnière-t* (birkafajt – *a fora*), amelyhez ők maguk is tartoznak!...

Nyissátok hát ki a szemeteket, jövő-szociológus uraimék!

Az „*individuum*” fordított körülmények között erősödött meg: amit ti leírtok, az az

emberiség végső legyöngülése és elszegényedése, ti magatok kívánjátok ezt, és ehhez van szükségetek a régi eszmények egész hazugság-tárházára! Épp ti vagytok azok, akik eszménynek tekintitek saját csordaállat-igényeiteket!

Ez pedig a pszichológiai tisztesség tökéletes hiánya!

783

A modern európaiakat jellemző két vonás látszólag ellentmond egymásnak: az *individualizmus* és az egyenlő jogok követelése: most már értem! Ugyanis az individuum egy rendkívül sebezhető hiúság: – tudatában van annak, mennyire gyorsan megsérti őt, hogy mindenki más egyenértékűnek érzi magát vele, hogy ő csak amolyan inter pares. Mindez olyan társadalmi fajtát jellemez, amelyben a tehetség és az erő nem térnek el lényeges mértékben egymástól. A gőgöt, amely magányt és kevés csodálói akar, nemigen értik az emberek; az egészen „nagy” sikerek csak a tömegek révén érhetőek el, igen, alig érhető meg, hogy a tömegsikerek tulajdonképpen mindig csak apró, *kicsi* sikerek: mivel *pulchrum est paucorum hominum* (a szépség keveseknek adatik meg – *a ford*).

Egyetlen morál sem tud az emberek „rangsoráról”; a jog professzorai pedig nem ismerik a közösségi lelkiismeretet. Az individuális elv elutasítja az egészen nagy embereket és hozzávetőlegesen egyenlők között megköveteli valamely tehetség lehetőleg roppant gyors fölismerését; és mivel mindenkinek van valamilyen tehetsége e kései és civilizált kultúrákban, mindenki el is várja, hogy ezt valamivel honorálják, ezért dicsérik ma agyon, magasztalják a kisebb-nagyobb szívességeket, mint eddig bármikor: – ez nyomja rá a korra a határtalan olcsóság bélyegét. Tisztességtelensége pedig abban áll, hogy valósággal határtalanul dühöng, de nem a zsarnokok és a népnek hízelgők ellen (a művészet területén is), hanem az előkelő emberek ellen, akik a tömegember sorsát megvetik. Az azonos jogok követelménye (például minden és mindenki fölött törvényt ülni) *anti-arisztokratikus*.

A kortól éppen ennyire idegen az eltűnt individuum, az alámerülés egy nagy típusba, a személyiség akarásának elutasítása; pedig sok nagy ember épp ezzel tűnt ki a múltban, és igyekezete épp erre irányult (köztük nagy költőké is); vagy arra, hogy „város legyen”, mint Görögországban; jezsuitizmus, porosz tiszti testület és hivatalnoki kar; vagy nagy mesterek tanítványának és örökösének lenni: ehhez pedig társadalomtalan állapotok kellenek, a *kisszerű* hiúság hiánya kell.

784

Az *individualizmus* a „hatalom akarásának” szerény és még öntudatlan módja; itt az *egyes ember* számára már elegendőnek tűnik, hogy megszabadulhat a társadalom nyomasztó hatalmától (akár az államétól, akár az egyházétól). Nem személyként alkot ellentétet, hanem egyes emberként csupán; minden egyes embert képvisel az összességgel szemben. Ez pedig a következőt jelenti: ösztönösen egyenértékűnek tételezi magát minden egyénnel; nem személyként harcolja ki, amit kiharcol magának, hanem egyénként az összességgel szemben.

A *szocializmus* csak az *individualizmus* agitációs eszköze: megérti, hogy összcelekvésre, egy „hatalom” megszervezésére van szükség, ha az ember el akar érni valamit. De nem a társadalmat akarja az egyén céljaként, hanem a társadalmat mint sok egyén lehetővé tételének eszközeként: – ez a szocialisták ösztöne, amellyel kapcsolatban gyakorta tévednek (– eltekintve attól a tényről, hogy gyakran ahhoz, hogy érvényesüljenek, csalniuk kell). Az altruista erkölcsprédikáció az individuál-egoizmus szolgálatában: a XIX. század egyik legszokványosabb balfogása.

Az *anarchizmus* megint csak a *szocializmus* agitációs eszköze; ezzel ébreszt félelmet, e félelemmel kezd másokat elbűvölni és terrorizálni: mindenekelőtt – a bátrakat, a merészeket a maga oldalára állítja –, még szellemileg is.

Mindezek ellenére: az *individualizmus* a hatalom akarásának legszerényebb foka.

Már többet akarnak, mihelyt bizonyos fokú függetlenséget elértek: az erőnek megfelelően kezdődik az elkülönülési törekvés: az egyén már nem csupán egyenlőnek tekinti magát,

hanem keresi a hozzá hasonlókat, elkülönül másoktól. Az individualizmust a tag- és szervképzés követi: a rokon tendenciák összeállnak, hatalomként tevékenykedve, e hatalmi központok között sűrűlődség keletkezik, háború, az erők kölcsönös elismerése, kiegyenlítés, közeledés, a cserék kölcsönös mértékének megállapítása. Végül: *Rangsor*.

[Összefoglalás:]

1. Az individuumok fölszabadulnak
2. harcot kezdenek, megegyezve a jogegyenlőségben (– „igazságosság” mint cél –);
3. ha ezt elérték, akkor adnak a tulajdonképpeni *erőegyenlenségek felfokozott hatása lép fel* (mert az egészen nagyjából a béke uralkodik és sok apró erőkvantum már különbségeket alkot, olyanok, amelyek régebben szinte a nullával voltak egyenlők). Most az egyének csoportokba szerveződnek; a *csoportok* előjogok megszerzésére, valamint túlsúlyra törekednek. A harc – enyhébb formában – újból kitör.

Szabadságot akarnak, amíg nem birtokolják a hatalmat. Ha ez megvan, akkor még nagyobb hatalmat akarnak, ha ezt nem vívják ki (mondjuk mert még túl gyöngék hozzá), „*igazságosságot*” akarnak, vagyis *egyenlő hatalmat*.

785

A fogalom kiigazítása

Az *egoizmus*. – Ha megértettük, hogy az „individuum” mennyiben tévedés, mivel minden egyedi teremtmény egy egyenes vonalú teljes folyamat (nemcsak „örökletesen”, hanem ő maga az...), akkor az egyedi lény hatalmas jelentőségre tesz szert. Az ösztön itt egészen világosan beszél. Ahol ez az ösztön alábbhagy (– ahol az individuum önmaga értékét csak mások szolgálatában keresi) ott bizvást kimerültségre és elfajzásra következtethetünk. Az érzület alapos és őszinte altruizmusa olyan ösztön, amely arra szolgál, hogy legalább *másodlagos értéket* alkosson magának más egoizmusok szolgálatában. Többnyire azonban csak látszólagos: kerülő út saját *életérzésünk* és *értékérzésünk* fönntartásához –

786

Az elő-moralizálás és a moráltalanítás története

Első tétel: egyáltalán nincsenek morális cselekedetek – az ilyesmit csak beképzeljük. Nemcsak hogy nem mutathatók ki (ezt például Kant is elismerte, a kereszténység nemkülönben) – egyszerűen *nem is lehetségesek*. Kitaláltak egy ellentétet a hajtóerőkhöz egy lélektani félreértés révén és úgy vélik, hogy ekképp a hajtóerő valamely más típusát írták le; kiagyaltak egy *primum mobilét*, amely nem is létezik. A becslésre, amely a „morális” és „amorális” ellentétét egyáltalán fölvetette, azt kell mondanunk: *csak amorális szándékok és cselekedetek, vannak*.

Második tétel: A „morális” és „amorális” egész megkülönböztetése abból indul ki, hogy mind a morális, mind pedig az amorális cselekedetek a szabad spontaneitás aktusai – röviden, hogy ilyenek léteznek, vagy másként szólva: a morális megítélés csak a szándékok és tettek egy fajtájára, a *szabadra* vonatkozik.

Ám a szándékok és tettek ezen fajtája tisztán a képzelet műve: olyan világ, amelyre a morális mérték egyedül alkalmazható, még csak nem is létezik...

– *nincsenek se morális, se amorális cselekedetek*.

A *pszichológiai tévedés*, amelyből a „morális” és „amorális” *ellentétfogalom* keletkezett: „önzetlen”, „nem egoista”, „önmegtagadó” – mindez *irreális* koholmány. Hibás dogmatizmus az „ego” dolgában: atomisztikusan fogták föl, a „nemén” hamis ellentétéként; ugyanakkor leválasztják a levésről, mint valami létezőt. Az *ÉN hamis szubsztancializálása*: amelyet (az individuális halhatatlanság hitében) különösen a *vallásos-morális kényszer* hatására a hit tárgyává tettek. Az ego ezen mesterséges felszabadítása, magáért és magának-valósága kinyilatkoztatása után értékellentétet találtak szemben magukat, amely ellentmondásmentesnek tűnt: az *egyes-ego* és a beláthatatlan *Nem-ÉN*. Kézenfekvőnek látszott, hogy az egyes-ego értéke csak abban lehet, hogy önmagát a beláthatatlan „Nem-

Énre” vonatkoztatja, vagyis aláveti magát neki, és őérte létezik. – itt a *csordaösztönök* meghatározott erővel hatottak: semmi sem ellenkezik jobban ezekkel az ösztönökkel, mint az egyén szuverenitása. De ha az egót magán- és magáértvalóként fogjuk föl, akkor értékének az *önmegtagadásban* kell gyökereznie. Tehát: 1. az „individuum” hamis önállósítása mint *atom*;

2. a csorda-méltóság, amelytől az atomnak-lenni-akarása iszonyodik és ellenségesnek érez;

3. következésképpen az individuum legyőzése, céljának áthelyezése útján;

4. olybá tűnt, voltak *önmegtagadó* cselekedetek: ezek köré egész sereg ellentétet agyaltak ki;

5. fölítették a kérdést: milyen cselekedetekben igenli önmagát az ember a leghatározottabban? Ezek körül (nemiség, kapzsiság, uralomvágy, kegyetlenség stb.) fölhalmozták az átkot, a gyűlöletet, a megvetést: azt hitték, hogy vannak önzetlen ösztönök is, minden önzőt elvetettek, az önzetlenekre vágyakoztak;

6. következmény: mit tettek? Kiátkozták a legerősebb, a legtermészetesebb, sőt mi több, az *egyedül reális* ösztönöket – úgyhogy a továbbiak folyamán, ha dicséretesnek akarták ítélni valamely cselekedetet, akkor az ilyen ösztönök jelenlétét ki kellett tagadni belőle – *ami iszonyatosan nagy lélektani hamisítás volt*. Még az „önmagunkkal való mindennemű elégedettséget” is csak olyan módon tudnak ismét lehetővé tenni, hogy önmagukat mintegy tévesen *sub specie*” boni sorolták. És megfordítva: minden olyan típusú ember, akinek valami haszna volt abból, hogy az embertől elvegye az önmagával való elégedettséget (a csordaösztön képviselői, például a papok és filozófusok), volt olyan finom és lélektanilag éleslátó, hogy kimutassa: mindenütt az önzés uralkodik. Keresztény következtetés: „*Minden bűn; még az erényeink is. Az ember abszolút esendősége. Az önzetlen cselekedet nem lehetséges.*” Eredendő bűn. Röviden: miután az ember ösztöneit ellentétbe helyezte a jó teljességgel képzeletbeli világával, végül megvetette önmagát, mint aki képtelen „jónak” nevezett cselekedetekre.

N. B. A kereszténység ezzel előrelépést tesz a pszichológiai éleslátásban: La Rochefoucauld és Pascal. Megértették az emberi cselekedetek egylényegűségét, valamint lényegi érték hasonlóságát (– mind *amorálisak*).

Komolyan véve a dolgot, igyekeztek olyan embereket nevelni, akikben az önzés nem él: – ezek a *papok*, a *szentek*. És ha kételkedtek is az emberek abban a lehetőségben, hogy valaki „tökéletes” lehet, *nem* kételkedtek abban, tudják, mi a tökéletes.

A szent, a pap, a „jó ember” pszichológiája persze tiszta fantazmagória volt. A cselekvés valóságos motívumát hitványnak értelmezték: hogy egyáltalán cselekedni tudjanak még, és elő tudjanak írni cselekedeteket, kénytelenek voltak teljességgel lehetetlen cselekedeteket lehetségesként leírni és mintegy *szentesíteni*. Ugyanazzal a *hamissággal*, amellyel előzőleg rágalmaztak, most tiszteltek és idealizáltak.

Az *életösztön* elleni dühöt „szentnek”, tiszteletre méltónak nevezték. Abszolút szűziesség, abszolút engedelmesség, abszolút szegénység: a *papi* ideál. Alamizsna, részvét, önfeláldozás, a szépség, az ész és az érzékiség megtagadása, sötét pillantások minden erős minőségre: *laikus* eszmény.

Haladunk: – a *megrágalmazott ösztönök* is jogot követelnek maguknak (például Luther reformációja: a morális hazugság legdurvább formája az „evangélium szabadsága” leple alatt) – szent nevekre keresztelik át az említett ösztönöket;

– a *megrágalmazott ösztönök* igyekeznek szükségesnek bizonyulni, hogy erényesként lehetségesek legyenek; a köteleesség: *vivre pour vivre pour autrui* (élni hogy másokért éljünk – *a ford.*); egoizmus mint *eszköz* a célhoz;

– tovább is mennek, igyekeznek mind az egoista, mind az altruista mozzanatoknak létjogot adni: jogegyenlőséget ennek is, annak is (ahogy a szükség kívánja) ;

– még tovább mennek, a *nagyobb hasznosságot* keresik az egoista szempont előjogában az

altruistáéval szemben: hasznosabbnak lenni a többség boldogsága, vagy az emberiség haladása szempontjából stb. Tehát: az egoizmus jogainak túlsúlya, de szélsőségesen altruista perspektívából (az „emberiség összhaszna”);

– igyekeznek az *altruista* cselekvési módot összebékíteni a *természetességgel*, az altruista elemet az élet alapjain keresik; az egoista elemet is keresik, ahol az altruistát, az élet és a természet lényegéhez tartozóként;

– arról álmodnak, hogy a bizonytalan jövőben eltűnik majd az ellentmondás és akkor a folyamatos alkalmazkodás következtében az egoizmus egyszersmind altruizmus is lesz;

– végül pedig megértik, hogy az altruista cselekedetek csupán az egoisták egy válfaja; – és a szeretet, az önpazarlás foka az individuális *hatalom* és a *személyiség* alapvető bizonyítéka. Röviden: *minél rosszabbá teszik az embert, annál jobbá teszik* – és hogy az egyik nincs a másik nélkül... Ezzel fölleben a függöny az eddigi *ember pszichológiájának szörnyű meghamisításáról*.

Következtetések: csak amorális szándékok és cselekedetek vannak – az úgynevezett morális cselekedetekben is kimutatható az *amoralitás*. Minden indulat levezetése az Egy hatalom akarásából: lényegi azonosság. Az élet fogalma: a látszólagos ellentétben („jó és rossz” között) az *ösztönök hatalmi foka* fejeződik ki, átmeneti rangsor, amelynek idején bizonyos ösztönöket kordában tartanak vagy szolgálatra fognak. – A morál *igazolása:* gazdaságos stb.

A második tétel ellen: a determinizmus: kísérlet a morális világ megmentésére azáltal, hogy *áthelyezik* – az ismeretlenbe. A determinizmus csupán egyetlen módja annak, hogy értébecsléseinket eltüntessük, miután ezek a mechanisztikusán elgondolt világban nem találták meg helyüket. Ezért kell a determinizmust támadni és aláaknázni: valamint vitatni jogunkat ahhoz, hogy a világot szétválaszthatjuk egy magánvaló és jelenségvilágra.

787

A céloktól való fölszabadulás abszolút szükségessége: különben meg sem kísérelhetjük önmagunk feláldozását és önmagunk fölszabadítását! Csak a levés ártatlansága adja meg nekünk a *legnagyobb bátorságot* és a *legnagyobb szabadságot!*

788

A gonosz embernek visszaadni a jó lelkiismeretet – csak nem ezért fáradoztam netán öntudatlanul? Még hozzá a gonosz embernek, amennyiben épp *erős ember* is? (*Dosztojevszkij* ítéletét a börtönlakó bűnözőkről itt fontolóra kell vennünk.)

789

[Új „szabadságunk”. –] Micsoda nagyszerű szabadság-érzés van abban, amelyet mi, szabad szellemek érzünk, hogy *nem* vagyunk „célok” rendszerébe kényszerítve, behálózva! Hasonlóképpen: hogy a „juttatás” és „büntetés” fogalmai nem találják meg helyüket a lét lényegében! Hasonlóképpen: hogy a jó és a rossz cselekedet nem önmagában, hanem meghatározott emberi közösségek önfenntartási tendenciáinak perspektívái szerint nevezhető jónak vagy gonosznak! Hasonlóképpen: hogy öröm és fájdalom érzeteinknek semmiféle kozmikus, és különösen metafizikai jelentősége sincs! – Eduard von Hartmann pesszimizmusát, a lét örömének és bánatának pesszimizmusát a mérleg serpenyőjébe dobni nem jelent egyebet, mint bezárkózni a Kopernikusz előtti korlátolt szempontok börtönébe, ami önmagában is elmaradott és avított álláspont, ha ugyan nem egy berlini rossz tréfája.

790

Ha valaki már tisztában van életének „miértjével”, akkor a „hogyan” már sorsára hagyhatja...? Ez már annak a jele volna, hogy a „miértben” nem hisz, sem a célban és az értelemben, ez már az akarat hiánya, ha az öröm és bánat értéke kerül az előtérbe és hedonista-pesszimiztikus tanok meghallgatásra találnak; meg-nem-felelés, lemondás, rezignáció, erény, „objektivitás” legalábbis jelei lehetnek annak, hogy a fő dolog kívánnivalót hagy maga után.

791

Eleddig német kultúra még nem létezett. E kijelentéssel szemben pedig nem jelent ellenvetést, hogy Németországban voltak nagy remetek – például Goethe: mert önekik megvolt a maguk kultúrája. De pontosan körülöttük, mint hatalmas, magányos, fenséges sziklák körül, burjánzott a némettség, az ő ellentétük gyanánt, mint valami lágy, mocsaras, megbízhatatlan televény, amelyen a külföld minden egyes léptének meglátszott a „lenyomata” mely „formát” alkotott: a „német művelődés” jellegtelen dolog volt, majdhogynem határtalan képlékenység.

792

Németország, amely roppant gazdag rátermett és tanult tudósokban, már hosszú ideje nélkülözi ebben a mértékben az erős lelkeket és a hatalmas szellemeket és mintha elfelejtette volna, mi is voltaképpen egy *nagy* lélek, mi egy hatalmas szellem: és manapság középszerű, sőt rosszfajta emberek lépnek ki a piactérre és már majdnem jó lelkiismerettel, valamint emelt fővel jelentik ki önmagukról, hogy nagy reformátorok, mint például Eugen Dühring, ez az ügyes és jól informált tudós, aki azonban mihamar szinte minden egyes szavával elárulja, hogy lelke kicsinyes, és az irigység érzései marcangolják; tehát nem hatalmas, túláradó, jótéko-nyan-pazarló szellem ösztönzi – hanem a becsvágy! Korunkban becs után vágyani viszont a filozófus számára még méltatlanabb, mint bármely előbbi korban: most, amikor a csöcselék uralkodik, amikor a csöcselék osztogatja a megbecsülést!

793

„Jövőm”: – szigorú politechnikus nevelés.

Katonai szolgálat: úgyhogy a magasabb osztályok minden egyes tagja tiszt lesz, még ha más is lehetne.

[IV. A HATALOM AKARÁSA MINT MŰVÉSZET]

794

Vallásunk, morálunk és filozófiánk az emberi dekadencia formái – Az ellentétes irányú mozgalom: a *művészet*.

795

A *művész-Glozóius*. A *művészet* magasabb fogalma. Képes-e az ember olyan messzire helyezkedni a többiektől, hogy megformálhassa őket? (– Előgyakorlatok: 1. az önmagát alakító ember, a remete; 2. az *eddig*i művész, aki kis léptékben mestere anyaga formálásának.)

796

A műalkotás, amely művész *nélkül* jelenik meg, például mint test, mint szervezet (porosz tiszti testület, jezsuita rend). A művész milyen mértékben előzetes fokozat. A világ mint önmagát megszülő műalkotás –

797

A „művész” jelensége a legkönnyebben átlátható: innen rápillantani a *hatalom*, a természet elemi ösztöneire stb.! De a vallására és a moráléra úgyszintén! a „játék”, a haszontalan – az erőből duzzadó eszménye mint „gyermekes”. Isten „gye-rekessége” – *pais paizon* (παίζων).

798

Apollói, dionüszoszi. – Két állapot van, amelyben a művészet a természet erejével lép föl az emberben, teljességgel uralva őt, akár tetszik neki, akár nem: a vizionárius kényszer és az orgiasztikus kényszer. Mindkét állapot létezik a hétköznapi életben is, csak gyöngébben: az álomban és a mámorban –

Ám ugyanez az ellentét áll fönn az álom és a mámor között: mindkettő művészi erőket szabadít föl bennünk, de különbözőeket: az álom a látás, az összekapcsolás, a költészet erejét; mámor a mozgás, a szenvedély, az ének és a tánc erejét.

799

A dionüszoszi mámorban működik a nemiség és a kék: és nem hiányoznak ezek az

apollóiból sem. Csak a két állapot között tempókülönbségnek kell lennie... Bizonyos mámor-élmények rendkívüli nyugalma (szigorúbb kifejezéssel: az idő- és távolság-érzékelés lelassulása) tükröződik a legnyugodtabb mozdulatok és lelkiállapotok víziójában. A klasszikus stílus szívesen ábrázolja ezt a nyugalmat, egyszerűsítést, rövidítést, koncentrációt – a klasszikus típusban koncentráltan van jelen a *hatalom legnagyobb érzése*. Nehezen reagálni: súlyos tudatosság: harci érzés nincs.

800

A *mámor érzése* valóban megsokszorozza az erőt: leginkább a nemek párosodásának idején: új szervek, készségek, színek, formák... a „megszépülés” a megnövekedett erő következménye. Megszépülés mint győztes akarat, fölfokozott koordináció, valamennyi erős vágy harmonizálása, egy hiánytalanul merőlegesen gravitáló erő megnyilvánulása. A logikai és geometriai leegyszerűsítés az erő növekedésének következménye: és fordítva: az ilyen leegyszerűsödés észlelése megint csak növeli az erő érzését... a fejlődés tetőpontja: nagy stílus.

A csúnyaság *egy típus dekadenciáját* jelenti, a belső vágyak ellentmondását és fogyatékos, hiányzó koordinációját – a szervezőerő csökkenését jelenti, a pszichológia nyelvén szólva az „akarat” megcsappanását...

A kéjállapot, amelyet mámornak hívnak, egészen pontosan a nagy hatalomérzet... A tér- és időérzékeltek megváltoztak: iszonyatos távolságokra lát el az ember, melyeket csak most fedez fel; a látószög kiszélesedik, több mindent és nagyobb távolságokat fog át; az érzékszervek kifinomulnak, sok apró és pillanatnyi dolgot észlelve; a jóslás, a legapróbb segítség, a leghalkabb javaslat megértésének ereje: az „intelligens” érzékiség... az erő mint az uralom érzése az izmokban, mint a mozgás feszessége és kéjes öröme, mint tánc, könnyedség és presto; az erő mint az erő bizonyítékának kéjes érzése, bravúr, kaland, vakmerőség, közömbös lény... Az élet minden tetőpont-pillanata kölcsönösen erősítik egymást; elég, ha működésbe lép a képek és a képzetek világa, mint ösztönzőerő, hogy működésbe hozza a többi érzéket... Ekképp aztán ezek az állapotok összenőnek, pedig tán alapján véve idegenek egymástól. Például: a vallási mámor és a nemi izgalom érzése (e két mély érzés szinte csodálatosan össze van hangolva. Mi tetszik minden jámbor nőnek, öregnek, fiatalnak egyaránt? Válasz: egy szép lábú szent, még fiatal, még idióta...) A kegyetlenség a tragédiában és a részvét (– rendesen összehangolva...). Tavasz, tánc, zene, a nemek versengése és a fausti „végtelenségérzet a kebelben...”

A művészek, ha érnek valamit, akkor erősek (testileg is), nagyvonalúak, erőből duzzadok, igavonó barmok, érzékiek; Raffaellót nem is lehet elképzelni bizonyos szexuális túlfűtöttség nélkül... a zenélés egyfajta gyerekcsinálás is; a szűziesség a művész ökonómiája csupán: – és a művészeknél az alkotó termékenység a nemzési erővel együtt szűnik meg... A művészek soha nem olyannak látják a dolgokat, amilyenek, hanem telítettebbnek, egyszerűbbnek vagy erősebbnek: mindezekért osztályrészük az életben egyfajta örök ifjúság és tavasz, egyfajta állandó mámor.

801

Azon állapotok, amelyekben a megdicsőülést és a teljességet behelyezzük a dolgokba és megköltjük őket, mígnem saját teljességünket és életkedvünket tükrözik, a következők: a nemi ösztön, a mámor, az étkezés, a tavasz, az ellenség fölötti győzelem, a gúny, a bravúr, merész tett, a kegyetlenség, a vallási érzés önkívülete. Három elem kiemelendő: a nemi ösztön, a mámor, a kegyetlenség: ezek mind nagyon régen az ember ünnepi örömei voltak és a korabeli „művészekben” már teljes intenzitással éltek.

Megfordítva: ha olyan dolgokkal állunk szemben, amelyek e megdicsőülést és teljességet mutatják, akkor az állati lét azon szférák izgatottságával válaszol, ahol mindezen kéjállapotok székhelye van: – és ezen állati kéjérzések és vágyak roppant finom árnyalatainak keveréke az esztétikai állapot. Ez utóbbi csak olyan természeteknél következik be, amelyek egyáltalán

képesek a testi vigor ezen ajándékozó és túlradó teljességének birtoklására; benne mindig ez a *primum mobile*. A józan, a fáradt, a kimerült, a kiszáradt (például a tudós) semmit sem tud a művészetből befogadni, mert semmi sincs benne a művészi öserőből, a gazdagság kényszerítő erejéből: aki nem tud adni, befogadni sem tud semmit.

„*Tökéletesség*”: ezen állapotokban (meg a szerelemben ugyancsak stb.) szinte naiv módon bukkan napvilágra, hogy a legmélyebb ösztön mit ismer el magasabb rendűnek, kíváncsúnak, értékesnek, típusa fejlődésének; valamint hogy voltaképpen milyen státusra törekszik. A tökéletesség: ez hatalmi érzése rendkívüli kiszélesedése, a gazdagság, a szükségszerű kiáradás minden keretet szétfeszítve...

802

A művészet az állati életerő állapotaira emlékeztet minket; először is a virágzó testiség többlete és kiáradása ez a képek és a vágyak világába; másrészt pedig az állati funkciók ingerlése a felfokozott élet képeivel és vágyaival; – az életérzés fokozása, ennek stimulása.

Hogyan birtokolhatja e hatalmat a rút is? Amennyiben még közvetít valamennyit a művész győzedelmes energiájából, ami e csúfságon és félelmetes elemen úrrá lett; vagy amennyiben halkan megmozdítja bennünk a kegyetlenség örömét (esetleg bizonyos körülmények között az önsanyargatás, önmagunk megerőszkolása vágyát is és ekképp az önmagunk fölötti hatalom érzését).

803

A „szépség” a művész számára azért áll minden rangsoron kívül, mert a szépségben az ellentéteket megszelídítették, ami a hatalom, nevezetesen az ellentétes erők fölötti hatalom legbiztosabb jele; továbbá feszültség nélkül: hogy már semmiféle erő kifejtés nem kell, minden lágyan követ, engedelmeskedik és az engedelmességhez a legjobb képet vágja – mindez hízeleg a művész hatalom-akarásának.

804

A *szép* és a *rút* keletkezéséhez. – Ami ösztönösen ellenállást kelt bennünk, esztétikailag, az az emberre már a legrégebbi idők tapasztalatai szerint károsnak, veszélyesnek, bizalmatlanságot keltőnek bizonyult: a hirtelen megszólaló esztétikai ösztön (az undorban, például) ítéletet tartalmaz. Ennyiben a szép a hasznos, jótékony hatású, életigenlő, biológiai értékeinek általános kategóriáin belül áll: de úgy, hogy egész csomó inger, amelyek egész távolról hasznos dolgokra emlékeztetnek, és hozzájuk kapcsolódnak, a szép érzését, azaz a hatalom érzésének megsokszorozását adják (– tehát nem csupán e dolgok, hanem kísérő érzeteik vagy szimbólumaik is).

Így tehát a szépet és a csúfat feltételesként ismertük meg; nevezetesen pedig legalacsonyabb fennmaradási értékeink vonatkozásában. Ettől eltekintve a szép és a csúf tételezése értelmetlen. A szép olyan kevésbé létezik, mint a jó, az igaz. Megint csak egy bizonyos embertípus fennmaradási feltételeiről van szó: a csordaember más dolgoknál éli át a szép értékérzetét, mint a kivételes és felsőbbrendű ember.

Amolyan *előtér-optika* ez, amely csupán a legközelebbi következményeket tartja szem előtt, amelyből a szép (de a jó és az igaz) értéke is származik.

Minden Ösztön-ítélet rövidlító a következmények láncolata vonatkozásában: csak arra nézve ad tanácsot, mi a legközelebbi teendő. Az értelem lényegileg egy gátló-apparátus az ösztönítélet azonnali reakciója ellen: feltartóztatja, megfontolja, távolabbra lát a következmények láncolatában.

A *szépség*- és *csúfság*-ítéletek rövidlatók – mindig szembenáll velük az értelem –: de a legnagyobb mértékben meggyőzőek; az ösztöneinkhez szólnak ott, ahol ezek a leggyorsabban döntenek, igent vagy nemet mondva, még mielőtt az értelem szóhoz jutna...

A legmegszokottabb szépség-igenlések kölcsönösen ingerlik és izgatják egymást; ha egyszer az esztétikai ösztön dolgozni kezd, akkor az „egyes szép” körül más és máshonnan származó tökéletességek egész szövedéke kristályosodik ki. Nem maradhatunk *objektívak*,

vagyis nem kapcsolhatjuk ki az interpretáló, hozzáadó, kitöltő, megköltő erőt (– utóbbi maga a szépség-igenlések láncolata). Egy „szép nő” látványa...

Tehát: 1. a szépség-ítélet rövidlító, csak a legközelebbi következményeket látja

2. az őt fölébresztő tárgyat varázserővel ruházza fel, amely a különféle szépség-ítéletek asszociációjának függvénye – viszont a tárgy lényegétől teljességgel idegen. Valamely dolgot szépségnek érezni annyit tesz, mint szükségképpen hamisan érezni... – ezért aztán, mellékesen szólva, a szerelmi házasság társadalmilag a legsztelenebb házasság –)

805

A művészet geneziséhez. – Azon tökéletessé-tevés, tökéletesnek-látás, amely a nemi erőktől feszülő központi idegrendszerre jellemző (egy este együtt a szeretett lénnyel, a legjelentéktelább apróság is megdicsőül, nagyszerű dolgok sora az élet, „mert a boldogtalanul szeretők boldogtalansága értékesebb bárminél”): másrészt minden *tökéletesség és szépség* e szerelmes állapot öntudatlan emlékeként hat, és ennek megfelelő látásmódot jelent – ez a *tökéletesség*, a dolgok teljes *szépsége contiguity* (érintkezés – *a ford.*) útján váltja ki újra a szerelmileg fölizgatott lelkiséget. Fiziológiailag: a művész alkotó ösztöne és a mag eloszlása a vérben... *A művészet és a szépség iránti vágy* közvetett vágy a nemi ösztön elragadtatottságának állapota után, amelyet az a központi idegrendszernek közvetít. A „szerelem” által *tökéletessé változott világ*...

806

Az érzékiség, ál öltözeteiben: 1. mint idealizmus („plátói”) az ifjúságra jellemző, ugyanolyan barlangtükörképet alkotva, amilyennek a szeretett lény jelenik meg, minden dolgot díszítve, fölnagyítva, istenítve, végtelenségbe burkolva – 2. a szerelem vallásában: „egy szép fiatalember, egy szép nő”, valahogy isteni, a lélek völegénye és menyasszonya – 3. a *művészeiben* mint „díszítő” erő: ahogy a férfi a nőt látja, mintegy megajándékozva őt az összes előnyös oldallal, ami csak létezik,

– úgy helyezi be a művész érzékiségét Egy Tárgyba, amelyet egyébként is tisztel és sokra tart – ekképp fejezi be tárgyát („idealizálva azt”). A nő, annak tudatában, hogy a férfi mit érez irányában, igyekszik megfelelni ezen idealizáló törekvésnek oly módon, hogy földíszíti magát, szépen jár, táncol, finom gondolatokat nyilatkoztat ki: ugyanakkor szégyenérzetet mutat, visszafogott és távolságtartó

– ösztönösen érezve, hogy mindezzel a férfi *idealizáló képessége növekszik*. (A női ösztön végtelen finomságát tekintve semmi esetre sem nevezhetjük a szégyent tudatos képmutatásnak: a nő kitalálja, hogy pontosan az igazi, naiv szégyenlősség csábítja el a legjobban és ragadtatja túlbecslésre a férfit. Ezért naiv a nő: – az ösztön finomságából, amely ösztön az ártatlanság hasznosságát tanácsolja neki. Szándékos szemet-hunyás ez önmagával szemben... Mindenütt, ahol a színlelés erősebben hat, ha öntudatlan, akkor öntudatlanná válik.)

807

Mi mindenre képes a mámor, amit szerelemnek hívnak és mégis meg valami más is! – De ezt mindenki maga tudja a legjobban! A lány izomereje megnövekszik, mihelyt férfit lát közeledni; léteznek műszerek, amelyekkel mérhető. A nemek közelebbi kapcsolatánál, amilyen például a tánc és egyéb társadalmi foglalatosságok, ez az erő olyan mértékben megnövekszik, hogy a szóban forgó személy igazán komoly erő kifejtésre lesz képes: az ember végül nem hisz a szemének – vagy az órájának! Itt végső soron azt is be kell számítanunk, hogy a tánc, mint minden gyors, lendületes mozgás, már önmagában egyfajta mámoroként hat az izmokra, az ideg- és véredényrendszerre. Ebben az esetben pedig kettős mámor kombinált hatásaival kell számolnunk! – És milyen bölcs dolog, ha időnként kissé szalonspicces az ember!... Vannak olyan igazságok, amelyeket nem is szabad bevallanunk magunknak: ezért vagyunk nők, erre a való a női szemérem... Azok az amott táncoló fiatal teremtetések már láthatólag maguk mögött hagytak minden valóságot: csupa kézzelfogható

ideállal ropják a táncot, sőt mi több, még látják is, hogy eszmények ülik körül őket: az anyák!... Itt az alkalmas pillanat a Faust idézésére... Eme csinos teremtések összehasonlíthatatlanul jobban néznek ki, amikor egy kicsit spiccesek – ó, milyen nagyon jól tudják ezt! És mivel tudják, még szeretetre méltóbbak lesznek! – Végezetül még a ruházatuk is inspirál. Ruházatuk a harmadik kis mámor: úgy hisznek a szabójukban, akár az Istenükben: – és ugyan ki venné el tőlük ezt a hitet? ezt az üdvözítő erejű hitet! És az öncsodálat egészséges! – az öncsodálat véd a meghűléstől! Vajon megfázott-e valaha is egy csinos nő, aki tudta, hogy jól van öltözve? Kötve hiszem! Sőt még az sem, amelyik alig volt felöltözve...

808

Akarjátok csodálatra méltó bizonyítékát látni annak, milyen messzire vezet a mámor átlényegítő ereje? A „szerelem” ez a bizonyíték, vagyis az, amit szerelemnek neveznek a világ valamennyi nyelvén és némaságán. A mámor itt olyan módon számol le a valósággal, hogy a szerető tudatában az eredeti okot kioltja, és talán valami mást lop be a helyére – Kirké varázstükrének minden reszkető föl villanását... Ember és állat között nincs itt különbség; még kevésbé szellem, jóság és hűség között. Finoman csinálnak az emberből bolondot, ha finom lény, durván, ha faragatlan; de a szeretet, és még az Isten iránti szeretet is, a „megváltott lelkek”, a szent szeretete alapján mindig azonos marad: mint egy láz, amelynek [megvan] az oka az átalakulásra, mint egy mámor, amely jót tesz, és hazudik önmagáról. .. És meg kell adni, amikor szeretünk, jól hazudunk, magunknak és magunkról: úgy érezzük, átalakultunk, erősebbnek, gazdagabbnak, tökéletesebbnek érezzük magunkat, tökéletesebbek is vagyunk... A művészetet mint szerves funkciót találjuk itt; úgy látjuk, mélyen beágyazódott az élet legangyalibb ösztönébe, az élet legnagyobb ösztönző erejeként – művészet tehát, finoman célszerű akkor is, amikor hazudik... Ám tévednénk, ha megakadnánk erejénél, mely hazudni képes: többet tesz a pusztá fantáziálásnál, mert megváltoztatja még az értékek helyét is. És nem csupán az értékek érzését változtatja meg... a szerető értékesebb, erősebb. Az állatoknál ez az állapot új anyagokat, festékanyagokat, színeket és formákat hoz létre: mindeneke előtt új mozgásokat, új ritmusokat, új hívőjeleket és a csalogatás új módjait. Az embernél sincs másként. Egész háztartása gazdagabb, mint valaha, hatalmasabb, egységesebb egész, mint azé az emberé, aki nem szeret. A szerető pazarló lesz: teheti, mert éppen elég gazdag. Merész lesz, afféle kalandor, nagyvonalú és ártatlan számár; megint hisz Istenben, hisz az erényben, mert hisz a szerelemben: másrészt pedig a boldogságtól szárnyai nőnek ennek az idiótának, új képességekre tesz szert, és még a művészet ajtaja is kitárul előtte. Ha leszámítjuk a lírából ezen beleket föl kavaró láz szó- és zenealkotó erejét, mi marad a lírából és a zenéből?... Talán a l'art pour l'art: a mocsarakban felejtett varangyok virtuóz, kétségbeesett vartyogása... Az összes többi a szerelem alkotta...

809

Minden művészet szuggeszcióként hat az izmokra és az érzékekre, amelyek eredetileg a naiv művészi embernél tevékenyek: mindig csak művészekhez beszél – mindig a test e finom fogékonyságához szól. A „laikus” fogalma balfogás. A süket nem a jól halló ember alfaja.

Minden művészet tonizálóan hat, fokozza az erőt, vágyat ébreszt (vagyis erőérzetet), fölébreszti a mámor minden finom emlékét – az ilyen állapotokat speciális emlékezet hatja át: érzékletek finom, tünékeny világa tér vissza...

A csúf, vagyis a művészi ellentéte, amit a művészetből kizártak, a művészet Nem-e – ahányszor csak hanyatlás, az élet elszegényedése, tehetetlenség, széthullás, elfajzás üti fel a fejét, még ha csak kismértékben is, az esztétikai ember mindig Nemmel válaszol. A csúf hatása lehangoló: a csúf a depresszió kifejeződése. Elszívja az erőt, elszegényít, elnyom... A csúf csúfságot sugall; egészségi állapotunkon kipróbálhatjuk, a csúf dolgoknak már csak az elképzelésének képessége is mennyire növeli a rossz közérzetet. A dolgok, érdekek és kérdések kiválasztása is megváltozik, a logikában a csúfsághoz közeli állapot következik be: nehézkesség, ködösség... mechanikailag szólva hiányzik a súlypont: a csúfság sántít,

botladozik: – a táncoló isteni könnyedségének ellentéte ez...

Az esztétikai állapot az *eszközök* bő választékával rendelkezik a kommunikációban, valamint a jelek és ingerek roppant kifinomult befogadó képességével. Élőlények között ez a közlési és befogadási állapot tetőpontja – ez a nyelvek forrása. Itt a nyelvek keletkezésének helye: mind a hangokból álló nyelvek, mind pedig a mozgásnyelv és a mimika nyelve. A teljesebb jelenség mindig a kezdet: a mi kultúrember-képességünket már csak származtatták a tökéletesebb, teljesebb képességből. De még ma is az izmokkal hallgatunk, izmokkal olvasunk.

Minden érett művészet alapja nagy mennyiségű konvenció: amennyiben ez egy nyelv. A konvenció a nagy művészet feltétele, nem pedig akadály... Az élet minden gyarapodása fokozza a közlés erejét, valamint az emberi megértés erejét. A más lelkébe való beleélés eredetileg nem morális elem, hanem a szuggesztió fiziológiai ingerlékenysége: „szimpátia”, vagy amit „altruizmusnak” neveznek, csupán annak a pszichomotoros kapcsolatnak a kifejeződése, amelyet a szellemiség termékének tekintenek (*induction psycho-motrice*, véli Ch. Féré). Sosem gondolatokat közlünk, hanem mozgásokat, mimikai jeleket, amelyekből gondolatokra következtetünk.

810

A *zenéhez képest* minden szóval történő közlemény szégyentelen; a szó felhívít és elhülyít; a szó elszemélytelenít: közönséggé teszi a nem közönséges dolgokat.

811

A művészt a kivételes állapotok határozzák meg: ezek mind közeli rokonai a beteges jelenségeknek, és erősen összenőttek velük: és mintha nem is igen lenne lehetséges a művészhöz lenni betegség nélkül.

A fiziológiai állapotok, amelyeket a művészhöz szinte személyiséggé neveltek, amelyek önmagukban valami módon általában az emberhez is kapcsolódnak:

1. a *mámor*: a fölfokozott hatalomérzés; belső készítés, kényszer, hogy a dolgokból a művész saját teljessége és tökéletessége visszfényét teremtsen meg –

2. bizonyos érzékszervek *rendkívüli* kiélezettsége: olyannyira, hogy a művészek egész más jelbeszédet beszélnek – és alkotnak... azt, amely egyébiránt bizonyos idegbetegségekhez kapcsolatosan jelenik meg – a rendkívüli mozgékonyaság, amelyből a túlzott közlékenység ered; mindent el akarnak beszélni, ami csak jelet adhat... egy igény, szinte megszabadulni önmaguktól a jelek és a mozdulatok útján; képesség, hogy százféle nyelvi eszközzel beszéljenek önmagukról... robbanékony állapot – ezt az állapotot először kényszerként és nyomásként kell elképzelnünk, amely arra irányul, hogy a művész izommunkával és mozgékonyasággal megszabaduljon a belső feszültség túlzott erejétől: aztán e mozgás nem a szabad akarattól függő *koordinációja* következik a belső folyamatokkal (képek, gondolatok, vágyak) – mint az egész izomrendszer egyfajta automatizmusa a belülről ható erős ingerek impulzusa hatására – a reakciót képtelenség megakadályozni; a gátló apparátus mintegy ki van kapcsolva. Minden belső mozgást (érzelem, gondolat, indulat) vaszkuláris elváltozások követnek, vagyis a szín, a hőmérséklet, a kiválasztás elváltozásai; a zene szuggesztív ereje, „suggestion mentale”; –

3. az utánzási kényszer: rendkívüli ingerlékenység, ami annyit tesz, hogy egy adott mintakép szinte a kényszer erejével áll elő – valamely állapotot bizonyos jelekből kitalálnak és ábrázolnak... egy belsőleg fölmerülő kép már a vétagok mozgásaként hat... bizonyos akarat-kikapcsolás (Schopenhauer!!!) – Egyfajta süketség, vakság kifelé – a megengedett ingerek birodalma szigorúan körülhatárolt-

Ez különbözteti meg a művészt a laikustól (a művészi érzékeny embertől): az utóbbi ingerlékenység! tetőpontja a befogadásban van; előbbié viszont a közlésben, az adásban, olyannyira, hogy a két adottság antagonizmusa nem csupán természetes, hanem kíváncsi is. Minden ilyen állapot optikája fordított – a művésztől azt kívánni, hogy magáévá tegye a

hallgató (kritikus –) optikáját, azt jelenti, hogy mintegy szegényítse el önmagát és alkotó erejét... Olyasmi ez, mint a nemek közötti különbség... a művésztől, aki ad, nem lehet kívánni, hogy nő legyen, „befogadjon”...

Esztétikánk annyiban volt eddig női esztétika, hogy csak a művészet iránt érzékenyek fogalmazták meg „mi a szép” élményeiket. A művész mind a mai napig hiányzik az egész filozófiában... Ez, amint az eddigiek sejtetni engedték, szükségszerű hiba; mert ha a művész ismét megpróbálná megérteni önmagát, akkor biztosan melléfogna – nem kell visszanéznie, egyáltalán nem kell néznie, adnia kell. A művészre nézve megtiszteltetés, ha alkalmatlan a kritikára... mert egyébként se hús, se hal, „modern”...

812

Egy sor pszichológiai állapotot mutatok be itt a teljes és virágzó élet jeleként, amelyeket ma általában betegesnek ítélnék. Időközben azonban elfelejtettük, hogy az egészséges és beteges ellentétéről hogyan kell beszélnünk: fokozatokról van szó – ebben az esetben megállapítom, hogy amit ma „egészségesnek” neveznek, az annak alacsonyabb szintjét jelzi, amely kedvező körülmények között egészséges volna... – hogy mi viszonylag betegesek vagyunk... A művész még erősebb fajhoz tartozik. Nála természetes az, ami nekünk már ártalmas, ami ránk nézve beteges – Ám azzal az ellenvetéssel élnek, hogy pontosan a gép elszegényedése teszi lehetővé mindenféle szuggeszció rendkívüli megértését: a bizonyítékok a hisztériás asszonyaink.

A testnedvek és erők fölöslege lehet akár a részleges megkötöttség, érzékszalódások, szuggeszciós kifinomultság szimptomája, akár az élet elszegényedése... az ingert más váltja ki, de a hatás azonos... Mindenekelőtt azonban az utóhatás nem azonos; a morbid természetű emberek rendkívüli enerváltságához, mely az idegi excentrikusságot követi, a művész lelkiállapotának semmi köze: neki nem kell megfizetnie jó periódusaiért... Elég gazdag: pazarolhat is, attól sem szegényedik el...

Ahogy ma a „zsenit” a neurózis bizonyos formájának tekinthetik, így talán magát a művészi szuggesztív erőt ugyancsak – és mai *művészeink* valóban túl közel állnak a hisztériás nőcskéhez! ! ! Ám ez a „ma” ellen szól, nem pedig a „művészek” ellen...

A művészietlen állapotok: az objektivitás állapota, a tükrözés, a kikapcsolt akarat... *Schopenhauer* botrányos félreértése, aki a művészetet az élet tagadása felé vezető hídként fogta föl...

A művészietlen állapotok: az életet elszegényítő, lehúzó, megfakító emberek, akiknek láttán az élet szenved... a keresztény...

813

A modern művész, fiziológiájában a hisztériával rokon, és jellemét is a betegség jelölte meg. A hisztériás beteg hamis: kedvtelésből, a hazugság öröméért hazudozik, csodálatra méltó a színlelés minden művészetében – kivéve azt az esetet, amikor beteges hiúsága csúfot űz belőle. E hiúság olyan, akár valami állandó láz, amelynek csillapításra van szüksége, és nem riad vissza semmiféle öncsalástól, semminemű torz ötlettől, amely pillanatnyi enyhülést ígér. E hiúság hozzávetőleges meghatározása a következő: a büszkeségre való képtelenség és állandó bosszúvágy szüksége a mélyen belevésődött önmegvetés miatt. Idegrendszere szörnyű ingerlékenysége, amely minden élményből válságot csinál, és az élet legapróbb véletlenét is „dramatizálja”, teljesen kiszámíthatatlanná teszi: nem személy már, hanem személyek találkahelye, és hol egyikük, hol pedig a másikuk tör ki a művészből arcátlan magabiztossággal. Éppen ezért nagy színész: mindezen szegény akaratnélküliek, akiket az orvosok közletről tanulmányoznak, majdnem minden kívánt jellemben csodálatot vívnak ki arcjátékuk, átlénygülésük, alakításuk virtuozitásával.

814

– A művészek *nem* a nagy szenvedély emberei, bármit is próbáljanak ezzel kapcsolatban bebeszélni nekünk és önmaguknak. Két okból sem: nem szégyenlik magukat önmaguk előtt

(figyelik a saját életüket: meglesik magukat, túl kíváncsiak. ..) és nem szégyenlik magukat a nagy szenvedély előtt sem (művészként kizsákmányolják...)

Másrészt viszont vámpírkuk, a tehetség, eltiltja őket az afféle erőpocsékolás-tól, amit szenvedélynek hívnak. – A tehetséges ember tehetségének áldozata is: tehetsége vámpírként zsarnokoskodik rajta.

A szenvedélyeitől nem azzal szabadul meg az ember, hogy ábrázolja őket: inkább akkor szabadul meg tőlük, amikor ábrázolja őket. (Goethe ezt másként tanítja: azt akarta, hogy félreértsék e ponton: egy Goethe érezte az otrombaságot.)

815

Az élet értelméhez – Még egészen nagyszerű embereknel is az élet értelméhez tartozhat bizonyos viszonylagos szűziesség, elemi és alapvető okos óvatosság az erotikával szemben, még gondolatban is. E tétel különösen a *művészekre* érvényes, az ő legjobb életbölcsségeik közé tartozik. Sok olyan hang is megszólalt ez ügyben, akik nem voltak gyanúsak: Stendhált mondom, Th. Gautiert, sőt Flaubert-t. A művész, talán természete szerint, szükségképpen érzéki ember, általában érzékeny, ingerlékeny, minden értelemben fogékony még a távolról érkező ingerekre is. Mégis, átlagban, feladata, mesterfokra való törekvése uralkodik rajta, és valójában mértéktartó, sőt gyakorta szűzi ember. Uralkodóösztöne akarja így tőle: nem engedi meg neki, hogy így vagy úgy tékozzon, kiadja önmagát. A művészet-koncepcióban és a nemi aktusban ugyanazt az erőt fejt ki: csak egyetlen Egy fajta erő van. Árulásszámba megy, ha egy művész itt alulmarad, ha itt eltékozzon önmagát: elárulja ösztöne, akarata fogyatékoságait, a dekadencia jele is lehet – mindenesetre beláthatatlan mértékig elértékteleníti művészetét.

816

A művésszel összehasonlítva a tudományos ember megjelenése szegényes, mintha ez utóbbi az élet alacsonyabb szintjét képviselné – ám ugyanakkor bizonyos *erő, szigor, keménység, akaraterő* jellemzi.

Mennyiben az ifjúság, a „gyerekesség” jele a művésznél a hamisság, az igazzal és a haszonnal szembeni közöny... – szokásos viselkedésmódja, esztelenkedése, önismeretének hiánya, az örök értékekkel szembeni közönye, komolysága a „játékban” – a méltóság hiánya; Isten és a bohóc rokona; a szent és a csöcselék között van:... a parancsoló erejű utánzás mint ösztön. – *Az erősödő és a hanyatló élet művészei vagy minden fázis velejárói...* Igen.

817

Hiányozna-e egy láncszem a művészetek és a tudományok egész láncolatából, ha a nő, a nő műve hiányozna belőle? Ismerjük el a szabályerősítő kivételt: a nő mindent tökéletesen csinál, ami nem műalkotás, tehát leveleket, emlékiratokat, a legfinomabb manuális munkát, röviden szólva, mindent, ami nem hivatás, pontosan azért, mert mindebben önmagát tökéletesíti, mivel az egyetlen birtokában lévő művész-ösztönnek engedelmeskedik – tetszeni akar... De mi köze lehet a nőnek az igazi művész szenvedélyes közönyéhez, aki egyetlen hangnak, fuvallatnak, szökellésnek nagyobb jelentőséget tulajdonít, mint önmagának? Aki saját öt ujjával önmaga legtitkosabb valóját ragadja meg? Aki semminek sem tulajdonít értéket, csak annak, ami formává válhat (– hogy kiadja magát, nyilvánossá teszi magát). Hát nem értitek, hogy a művész művészete, bárhol, bárhogyan űzi is, merénylet mindennemű szemérem ellen?... Csak ebben az évszázadban mert a nő az irodalom felé fordulni (– *vers la canaille plumière écrivassière*, az öreg Mirabeau-val szólva: [firkász tyúkok gyülevész sokadalma – *a ford.*]): irkafirkál, művészkedik, veszni hagyva ösztönét. De minek? Ha megkérdezhetem.

818

A művész azon az áron művész, hogy mindazt, amit a nem-művészek „formának” neveznek, ő tartalomnak, „magának a dolognak” érzi. Ekképp persze fordított világban él, mert most immár a tartalom teljességgel formális lesz számára – életünket is beleértve.

Az *árnyalat* (– a voltaképpen *modernitás*) értelme és öröme mindabban, ami *nem* általános, ami az ösztönökkel szembefordul, amely örömét és erejét a *tipikus* megragadásában leli – akár a legnagyobb idők görög ízlése. Az élő teljességének lenyűgöző ereje van ebben, a mérték lesz úrrá, az erős lélek azon nyugalma, amely lassan mozog, és ellenszenvesnek tartja a túlságosan elevent. Az általános esetet, a törvényt tisztelik és kiemelik, a kivételt ezzel szemben félretolják, az árnyalatokat eltörlik. A szilárd, a hatalmas, az erős, az élet, mely szélesen és hatalmasan nyúlik el, és elrejtí erejét – „*tetszik*”: megfelel annak, amit az ember képzel önmagáról.

A fő dologban inkább a művészeknek adok igazat, mint minden eddigi filozófusnak: nem vesztették el a nagy nyomot, amelyen az élet halad, szerették „ennek a világnak” a dolgait – szerették érzékeiket. Az érzékek elnyomására törekedni: szerintem ez félreértés, betegség vagy gyógy mód, ahol nem csupán színlelés vagy öncsalás. Önmagamnak és mindazoknak, akik egy puritán lelkiismeret féltreelmei nélkül élnek, ilyen féltreelmei nélkül élhetnek, szívből kívánom érzékeik egyre fokozódó átszellemülését és megsokszorozódását; igen, hálát kell adnunk az érzékeknek finomságukért, teljességükért, erejükért és a lehető legjobb szellemiséggel kell ezt nekik viszonzoznunk. Miért is tartoznának ránk az érzékek papi és metafizikai boszorkányüldözései? Nincs már szükségünk ezekre a boszorkányüldözésekre: kedvező sorsfordulat jele, ha Valaki, mint Goethe egykor, egyre inkább kedvét leli „e világ dolgaiban”: – ekképp tartja meg az ember nagy koncepcióját, hogy az ember a létezés átszellemítője, megdicsőítője lesz, ha megtanulja átszellemíteni önmagát.

Pesszimizmus a művészetben? – A művész apránként az eszköz kedvéért szereti eszközét, amelyben a mámor állapota tárul fel: a szín roppant finomsága és pompája, a vonalvezetés tisztasága, a tónus árnyalatai: a disztinktív, amelyből közönséges körülmények között, minden disztinkció hiányzik –: minden elkülönülő dolog, minden árnyalat, amennyiben roppant erő kifejtésekre emlékeztet, amelyek mámort idéznek elő, visszafelé indulva váltják ki a mámornak ezt az érzését:

– *a műalkotás hatása a műalkotó állapot, a mámor felébresztése...*

A művészet lényege továbbra is a létezés tökéletesítése, a tökéletesség és a bőség napvilágra hozása; a művészet lényegében *igenlés, áldás, a lét istenítése...* Mit jelent itt a *pesszimista művészet*? ... nem kontradikció ez? – De igen. – Schopenhauer téved, amikor a pesszimizmus szolgálatába állít bizonyos műalkotásokat. A tragédia nem a „*rezignációt*” tanítja... – A szörnyű és kérdéses dolgok ábrázolása már önmagában a művész hatalom-ösztöne és nagyszerűsége: nem fél tőlük. .. *Nincs pesszimista művészet...* A művészet igent mond. – Hiob igent mond. – De Zola? De a Goncourt fivérek? – ők csúf dolgokat tárnak elénk: de ezt csak e csúfon érzett öröm útján tehetik – nincs mit tenni! Becsapjátok magatokat, ha másként állítjátok. – Mennyire megváltó Dosztojevszkij!

Ha olvasóim számára elég ismerős az ötlet, hogy a „jó” úgyszintén a kimerültség egyik formája az élet nagy színjátékában, akkor tisztelettel tekintenek a kereszténység azon következtetésére, hogy a jó a csúf. A kereszténységnek ebben igaza van.

Gyalázat volna egy filozófustól azt hallanunk, hogy a szép és a jó egy: és ha még azt is hozzáfűzi, hogy az „igaz is”, akkor aztán tényleg alaposan rászolgál az eldöngetésre. Az igazság csúf: azért *van a művészet*, hogy ne menjünk tönkre az igazságtól.

A művészetek elmoralizálása. – A művészet mint szabadulás a morális szűklátókörűségtől és korlátoltságtól; vagy mint gúnyolódás ezeken. Menekülés a természetbe, ahol *szépsége* párosul féltreeltemességével. A nagy ember koncepciója.

– Törékeny, haszontalan luxus-lelkek, akiket már egy langy fuvallat is elszo-morít, „*a szép lelkek*”.

– Föléleszteni a megfakult eszményeket a maguk kíméletlen keménységében és brutalitásában, a maguk csodálatos szörnyeteg mivoltában.

– A pszichológiai betekintés csábító öröme minden moralizált művész öntudatlan, görcsös színészkedésébe.

– A művészet hamissága – napvilágra hozni amorálisát.

– Az „idealizáló alapvető hatalmak” (érzékiesség, mámor, túlzott állatiasság) –napvilágra hozni őket.

824

A modern *hamisítás* a művészetekben: szükségszerűnek tekintik, *á modern lélek legjellemzőbb megfelelőjeként.*

Befoltozzák a tehetség lyukait, de még inkább *a nevelés, a hagyomány, az iskolázás* stb. lyukait.

Először: kevésbé igényes közönséget keresnek maguknak, amely feltétel nélkül szeret (– és mihamar letérdel a személy előtt...). Erre szolgál évszázadunk babonája, a *zsenibe* vetett babonás hit.

Másodszor: szónokolnak a demokratikus korszak kielégítetlenjeinek, becsvágyóinak, ön-hályogkovácsainak sötét ösztöneiről: az *attitűdök* fontossága.

Harmadszor: egyik művészet eljárásait átviszik a többi művészetbe, összekeverik a művészet céljait a megismerés, az egyház, a fajta-érdekek (nacionalizmus) vagy a filozófia céljaival – minden harangot egyszerre kongatnak és fölébresztik a sötét gyanút, hogy ez „Isten” lenne.

Negyedszer: hízelegnek a nőnek, a szenvedőnek, a felháborodott embernek; a művészetben is túlsúlyt adnak a narcotica és az opiatika javára.

Hízelegnek a „művelt embernek”, a költők és régi történetek olvasóinak.

825

„Nyilvános színház” és „kamaraszínház” szétválasztása: az előbbiben sarlatán-nak kell lenni, míg a másodikban virtuóznak – és ez minden ! Évszázadunk specifikus „zsenije” átfogják e különbségtételt – nagyok mindkét téren; Victor Hugo és Richard Wagner nagy sarlatánsága annyi virtuozitással párosul, hogy ez kielégítheti a legkifinomultabb művészeti szakértőt is.

Ezért is hiányzik belőlük a *nagyság*: perspektívájuk állandóan változik, néha a legdurvább, máskor a legkifinomultabb igényekhez alkalmazkodva.

826

A hamis „megerősödés”

...a *romantizmus*bm: az állandó expresszivitás nem az erő jele, hanem

a hiányérzeté;

...a *festői*, az úgynevezett drámai zene mindenekelőtt könnyebb (akárcsak

a tények és jellemvonások brutális kiárúsítása és egymás mellé állítása

a naturalista regényben)...

...a „*szenvedély*” az idegek és a fáradt lelkek dolga; akárcsak a magas hegyek, a sivatagok, a nagy viharok, orgiák és szörnyűségek élvezete – vagy a vonzalom a tömegeshez és a monumentálishoz (például történészeknél).

Valóban létezik a túláradozó érzelmek kultusza. Hogyan lehet, hogy az erőteljes korszakoknak fordított igényei vannak a művészetben – a szenvedély túlvilágát igényli?

...az izgató anyagok kedvelése (*erotica, socialistica* vagy *pathologica* – [erotikus, társasági vagy beteges – *a szerk.*]): mind annak a jele, hogy ma agyondolgozott, szétszórt vagy legyöngyült emberek dolgoznak.

– *Ha valaki egyáltalán hatni akar, akkor zsarnokoskodnia kell.*

A modern művészet, mint a *zsarnokoskodás* művészete. – A *vonalvezetés* durva és erősen túlhajtott logikája; a motívumot a képletig egyszerűsítik – a képlet pedig zsarnokoskodik. A vonalakon belül vad sokféleség, nyomasztó tömeg, amelytől összezavarodnak az érzékek: színek, anyagok és vágyak brutalitása. Példák: Zola, Wagner, szellemi rendben Taine szintén. Tehát *logika, tömeg és brutalitás*.

A festőről szólva: *tous ces modernes sont des poètes qui ont voulu être peintre. L'un a cherché des drames dans l'histoire, l'autre des scènes des mœurs, celui-ci traduit des religions, celui-là une philosophie.* (Mindezek a modernek költők, akik festők akartak lenni. Egyik a drámát kereste a történelemben, a másik erkölcsi tanulságos jeleneteket; az egyik vallásokat ültet át, a másik filozófiát. – *a ford.*) Az egyik Raffaellót utánozza, a másik az első olasz festőket; a tájképfestők fákat és felhőket használnak, hogy ódákat és elégiákat alkossanak. Egyik sem egyszerűen csak festő; mindegyik archeológus, pszichológus, valamely emlék vagy elmélet színpadra állítója.

Örömet lelik erudíciónkban, filozófiánkban. Ok is, mint mi magunk, telis-tele vannak általános eszmékkel. Nem azért szeretnek valamely formát, mert az, ami, hanem azért, amit *kifejez*. Egy tudós, elgyötört és elmélyülten gondolkodó nemzedék fiai ők – ezer mérföldnyi távolságban a régi mesterektől, akik nem olvastak és csak azon járt az eszük, hogy szemünknek ünnepet adjanak.

Alapjában véve Wagner zenéje is csak irodalom, akár az egész francia romantika: az egzotizmus, az idegen korok, szokások, szenvedélyek varázserejű hatása a szentimentális otthonülőkre; a gyönyör, amelyet a nagyon távoli, idegen, időtlen tájakba való belépés jelent, amelyekbe a könyvek útján jut el az ember; általuk az egész láthatár hirtelen új színekkel és lehetőségekkel ékeskedett... Még távolabbi és rejtélyesebb világokat sejtettek meg az emberek... a *dédain* a boulevardok-kal szemben... A nacionalizmus ugyanis – ne kövessünk el tévedést – is csak az egzotizmus egy formája... A romantikus zenészek elmondják, mi mindent hoztak ki belőlük az egzotikus könyvek: szívesen éltek át egzotikus élményeket, szenvedélyeket velencei és a firenzei stílusban: végül is megelégszik az ember azzal, hogy képen nézegesse őket... A lényeges itt az új típusú vágy, bizonyos utánozni akarás, a mások élményeit átélni akarás, a lélek leplezése, álcázása... A romantikus művészet csak egy hiányos „valóság” pótléka...

Napóleon, a lélek új lehetőségeinek szenvedélye... A lélek terének kiszélesedése...

A kísérlet, új dolgokat tenni: forradalom, Napóleon...

Az akarat megfakulása; a vágyak, új érzések, a képzelet, az álmok annál nagyobb burjánzása...

Az átélt túlzások következményei: farkaséhség a túlzott érzelmekre... Az idegen irodalmak kínálták a legerősebb fűszereket...

Winckelmann és Goethe görögjei, Victor Hugo keleti emberei, Wagner Edda szereplői, Walter Scott XIII. századi angoljai – egyszer majd erről az egész komédiáról lehull a lepel! Úgy, ahogy van, ez az elejétől a végéig hamis történelmileg, *de* – modern, igaz!

A nemzeti szellem karakterisztikájához, az idegen és kölcsönzött dolgok tekintetében.

Az *angol* szellem mindent eldurvít és naturalizál, amit csak befogad;

őfrancia felhígít, egyszerűsít, logizál és felpucol;

a *német* eltöröl, elmaszátol, közvetít, összezavar, elmoralizál;

az *olasz* magasan a legszabadabb és a legfinomabb a kölcsönzött elemeket felhasználásban és százszor többet tesz belőlük, mint amennyit kivesz belőlük; mint a *leggazdagabb* szellem,

aki a legtöbb ajándékot adhatta.

832

A zsidók súrolták a zsenit a művészet területén, Heinrich Heinével és Offenbachhal, ezzel a roppant szellemes és dévaj szatírral, aki muzsikusként a nagy hagyományhoz csatlakozik, és annak számára, akinek nemcsak füle van, igazi megváltást jelent a német romantika érzelgős és alapjában véve elfajzott zenészeivel szemben.

833

Offenbach: francia zene, voltaire-i szellemességgel, szabad, dévaj, egy kis gúnyos vigyorral, de tiszta, szellemes, egészen a banalitásig (– nem használ sminket) és nincs benne semmi beteges (Mignard) vagy bécsieskedő érzékiség.

834

Ha egy művész zsenije fogalmán a törvénnyel szembeni legnagyobb mentességet, az isteni könnyedséget, a legnehezebb dolgokban való könnyűséget értjük, akkor Offenbachnak több joga van a „zseni” névre, mit Wagnernek. Wagner súlyos és nehézkes: mi sem áll tőle távolabb, mint a dévaj tökéletesség pillanatai, amelyeket az a pojáca Offenbach minden bohóctréfájában ötször-hatszor felmutat. –De talán szabad egészen mást értenünk a génusz fogalmán. –

835

A „zene” fejezethez. – Német, francia és olasz zene. (Legrosszabb politikai korszakaink a leggyümölcsözőbbek. A szlávok?) – A kultúrtörténeti balett: túlszárnyalta a operát. – Színész-zene és zenész-zene. – Tévedés, hogy amit Wagner alkotott, az *forma*: – mivel formátlanság. A drámai építkezés lehetőségét még meg kell találni. – Ritmikus. A „kifejezés” mindenáron. – „Carmen” tiszteletére. –Heinrich Schütz (és a „Liszt-egylet”) tiszteletére – Kurvás instrumentáció. –Mendelssohn tiszteletére: egy Goethe-elem van benne és sehol máshol! (pontosan úgy, ahogy egy másik Goethe-elem a Rachelben teljesedett ki; egy harmadik Heinrich Heinében.)

836

A *leíró zene*: átadni a valóságnak a hatás lehetőségét... mindezen művészetfajták könnyedebbek, utánozhatóbbak; a tehetségtelenebbek ragadják meg ezeket. Az ösztönökre hivatkozás: *szuggesztív* művészet.

837

Modern zenénkről: A melódia elsorvadása ugyanaz, mint az „eszme”, a dialektika, a szellemi mozgalmak szabadságának elsorvadása – nagy otrombaság és eldugulás, amely merészségre tör, sőt elvekké fejleszti önmagát – végül nem áll előttünk egyéb, mint tehetsége elvei, az illető korlátolt tehetsége.

„Drámai zene”. Ostobaság! Ez egyszerűen rossz zene... Az „érzelem”, a „szenvedély”, mind pótszerek, ha már nem tudjuk, mi módon érjünk el magas szellemiséget és ennek *boldogságát* (például Voltaire-ét). Technikailag szólva, „érzelem” és „szenvedély” könnyebbek, szegényebb művészeket tételeznek fel. A drámához folyamodás elárulja, hogy a művész a látszólagos eszközöket jobban uralja, mint az igazi eszközöket. Van már *drámai festészetünk, drámai líránk* stb.

838

A zenében nélkülözünk egy esztétikát, amely törvényeket kényszerítene a zenészekre, lelkiismeretet adva nekik; ennek következményeképpen nélkülözzük az „elvekért” folyó harcot – mert zenészként nevetünk a herbarti gyermekded gondolatokon, e téren ugyanúgy, mint Schopenhaueréin. Mindebből valóban komoly nehézség származik: nem tudjuk többé megalapozni a „minta”, „mesterség”, „tökéletesség” fogalmait – a régi szeretet és csodálat ösztöneivel vakon tapogatózunk az értékek birodalmában, és már-már azt gondoljuk, hogy „jó az, ami tetszik nekünk”... Bizalmatlanságot ébreszt bennem, ha Beethovent teljes ártatlansággal mindenütt „klasszikusnak” nevezik: szigorúan fenntartom, hogy a többi

művészetben klasszikusnak egészen más típusú művészt neveznek, mint amilyen Beethoven. Ám türelmetlenségem tetőpontra hág abban a pillanatban, amikor Wagner tökéletes és szembetűnő stílus-fölbontás át, úgynevezett drámai stílusát „példaképnek”, „mesterinek” és „haladásnak” állítják be, és ekként tisztelik. A drámai stílus a zenében, ahogy Wagner érti, lemondás a stílusról, figyelembe véve a meggondolást, hogy eszerint van valami [más], ami százszor fontosabb a zenénél, nevezetesen a dráma. Wagner tud festeni, a zenét nem csak a zenére használja, erősíti az attitűdöket, költő ő; végső soron a „szép érzelmekre” és az „emelkedett kebelre” appellál, mint minden színházi szerző – és mindezzel meg is nyerte magának a nőket, valamint a kultúrszomjas lelkeket: de miért tartozna a zene a nőkre és a kultúrszomjas lelkekre? Nekik egyszerűen nincs lelkiismeretük a művészethez; ők egyáltalában nem szenvednek, ha azt látják, hogy valaki lábbal tapossa valamely művészet elengedhetetlen erényeit, és hátsó szándékból gúnyt űz belőlük, valami ancilla dramaturgica érdekében. Mit számít az összes kifejezőeszköz fejlesztése, ha az, amit kifejeznek, a művészet maga, elveszítette öntörvényűségét? A tónus festői pompája és ereje, az összhang, ritmus, színtónusok, harmónia és diszharmónia szimbolikája, a zene szuggesztív jelentése az egyéb művészetekhez való viszonyában és a zene egész érzékisége, amely Wagnerrel jutott uralomra – mindezt Wagner valóban fölismerte a zenében, kihüvelykezte, továbbfejlesztette. Victor Hugo valami hasonlót cselekedett a nyelvvel. .. de ma már azt kérdezik Franciaországban, hogy Victor Hugo esetében vajon nem a nyelv megrontásáról van-e szó... hogy a nyelv érzékiségének fokozása vajon nem ment-e a nyelvi értelem, szellemiség, törvényszerűség rovására? Hogy Franciaország költői szobrászok lettek, a német muzikusok színészek és kultúr-sznobok – ez nem a *dekadencia* jele?

839

Ma is van zenész-pesszimizmus, még nem zenészek között is. Ki nem látta még azt a boldogtalan ifjút – és ki nem menekült előle –, aki olyan kétségbeejtően kínozza zongoráját, aki saját kezűleg görgeti maga előtt a szürkésbarna, düszter harmóniák mocskát? Ebből esetleg kiderül, hogy pesszimista az illető. De hogy zenészként is elismernék? Ezt nem nagyon hinném. A *pur sang* (tisztá vérű – *a szerk.*) wagneriánus nem muzikális: alulmarad a zene elemi erejével szemben, körülbelül mint a nő is alulmarad a hipnotizőr akarataival szemben – és ha erre képes akar lenni, nem kell gyanúba kevernie magát *in rebus musicus et musicantibus* komoly és finom lelkiismerettel. Azt mondtam, „körülbelül mint”: – de talán hasonlatnál többről van szó itt. Mérlegeljük csak a hatás eszközét, amelyet Wagner olyan előszeretettel használ (és amelyet nagyrészt neki magának kellett a saját használatára föltalálnia): félelmetesen hasonlítanak azokra az eszközökre, amelyeket a hipnotizőr használ – zenekara tempójának és hangszínének megválasztása; a logika ocsmány kerülése és a kvadrátúra-ritmus; „végtelen dallamának” lopakodó, érdes, titokzatos, helyenként hisztérikus mivolta. – És vajon sokban különbözik-e az alvajáró önkívületétől az az állapot, amelyet például a Lohengrin-előjátékkal hoz létre a hallgatóiban – különösen női hallgatóiban? Hallottam, amint egy olasz nő az említett előjáték meghallgatása után révedező tekintettel – amely olyannyira sajátja Wagner női híveinek – így szólt: *come si dorme con questa musical* – (Milyen jól elaltat ez a zene! – *a ford.*)

840

Vallás a zenében. – Minden vallási igény mennyi bevallatlan és megértetlen kielégülése található még a wagneri zenében! Mennyi imádság, erény, kenet, „szüziesség”, „megváltás” beszél ebben a muzikában!... – A zene jól megvan fogalmak és szavak nélkül – ó, e tényből mennyi előnyt merít ez a ravasz szent, aki mindenhez visszavezet, *visszacsábít*, amiben valaha az emberek hittek!... Intellektuális lelkiismeretünknek nem kell szégyenkeznie – kívül marad –, ha valamely régi ösztön reszkető ajakkal a *tilalmas* serlegből iszik... Okos, egészséges dolog ez, sőt jó jel is, amennyiben szégyenkezik a vallási ösztön kielégülésekor... Alattomos kereszténység: a „kései Wagner” zenéjének típusa.

Megkülönböztetem a személyekkel szembeni bátorságot, a dolgokkal és a papírral szembeni bátorságot. Ez utóbbi jellemezte például David Strausst. Továbbá megkülönböztetem a tanúk előtti bátorságot a tanúk nélküli bátorságtól: egy keresztény, egy istenfélő tanúk nélkül sosem lehet bátor – már maga ez a tény degradálja őt. Végezetül pedig megkülönböztetem a vérmérsékleti bátorságot a félelemtől való félelem bátorságától: ez utóbbi egyedül különleges esete a morális bátorság. Ehhez járul még a kétségbeesettség bátorsága.

Wagnerben ez a bátorság élt. Helyzete a zenét tekintve alapjában véve kétségbeesettség volt. Mindkét dolog hiányzott belőle, amire a jó zenésznek szüksége van: természet és kultúra, a zenei hajlam és a zenei iskolázottság, fegyelem. Bátor volt: e hiányból elvet alkotott – feltalált bizonyosfajta zenét. A „drámai zene”, ahogyan ő feltalálta, épp az a zene, amelyet képes volt megalkotni... fogalma Wagner határait jelöli.

És félreértették őt! – De vajon félreértették-e?... Esetében a modern művész öthatod része áll előttünk. Wagner a megmentőjük: öthatod egyébiránt a „legóvatosabb becslés”. Ahányszor csak a természet kérlelhetetlennek mutatkozott, a kultúra pedig megmaradt véletlennek, kísérletnek, dilettánsnak, a művész ösztönösen, mit beszéljek? – lelkesen Wagnerhez fordul: „félíg kiemelte, félíg visszalökte” – amint a költő mondja.

„Zene” – és a nagy stílus. – Egy művész nagyságát nem a „szép érzésekkel” mérjük, amelyeket másokban ébreszt: ezt csak a nőcskék hiszik. Hanem azzal, hogy milyen mértékben közelíti meg a nagy stílust, milyen mértékben képes egyáltalán a nagy stílusra. E stílus annyiban közös a nagy szenvedéllyel, hogy a tetszést megveti; hogy nem akar meggyőzni senkit; parancsol; hogy akar... Úrrá akar lenni tulajdon káoszán; káoszára arra kényszeríti, hogy öltön formát: logikus, egyszerű, egyértelmű, matematikai – törvény akar lenni: – ez a nagy ambíció itt. Taszít; már semmi sem kelt szeretetet ezek iránt az erőszakos emberek iránt – sivatag fogja körül őket, hallgatás, félelem a nagy szentségtöréstől... Minden művészet jól ismeri a nagy stílus e törtetőit: miért hiányoznak a zenéből? Még soha egyetlenegy zenész sem építkezett úgy, mint az az építész, aki a Palazzo Pitti-t alkotta. .. Itt a probléma. A zene talán olyan kultúrához tartozik, amelyből már minden rendű és rangú erős emberek birodalma eltűnt? A nagy stílus fogalma vajon végül ellentmond-e a zene lelkének – zenénkben a „nőnek”?...

Kardinális kérdést érintek itt: ugyan hová tartozik egész zenénk? A klasszikus ízlés korszakai nem ismernek hozzá foghatót: akkor virágzott fel, amikor a reneszánsz világra már leszállt az alkony, amikor a „szabadság” már nem létezett az erkölcsben, sőt nem is vágytak rá az emberek: természete szerint zenénk netán az ellenreneszánszhoz tartozik? Vajon a barokk stílus nővére, hiszen mindenesetre kortársak? A zene, a modern zene, már nem önmagában dekadencia?...

Egyszer már korábban is fölvettem ugyanezt a kérdést: zenénk nem egy darabka ellenreneszánsz-e a művészetben? nem a barokk stílus közeli rokona? nem minden klasszikus stílus szöges ellentétéként növekedett és ekképp benne a klasszicitás minden ambíciója magától tilos?

Ezen elsőrendű értékkérdésre a válasz nem is lehetne kétséges, ha azt a tényt helyesen becsültük volna fel, hogy a zene legérettebb és legteljesebb mivoltában maga a romantika – még egyszer hangsúlyozom: a klasszicizmussal ellentétes irányú mozgalomként...

Mozart – finom és szeretetteljes lélek, de teljességgel a XVIII. századhoz tartozik, még akkor is, amikor komoly... Beethoven, az első nagy romantikus, a romantika *francia* felfogásának szellemében, ahogy Wagner az utolsó nagy romantikus... mindketten ösztönös ellenségei a klasszikus ízlésnek, a szigorú stílusnak – hogy a „nagy stílust” ne is említsük itt...

A *romantika*: kétértelmű kérdés, mint minden, ami modern. A kettős esztétikai állapotok. A teljes és ajándékozó természet a keresővel és a vágyakozóval szemben.

844

A romantikus az a művész, akit az önmagával való nagy elégedetlenség tesz kreatívvá, – aki nem önmagát és világát nézi, hanem visszatekint.

845

A művészet vajon a valósággal szembeni *elégedetlenség folyamánya*? Vagy hála kifejezése az átélt, *élvezett boldogságért*? Az első esetben romantika, a másodikban dicsfény és düthiramposz (röviden: *apoteózis-művészet*): Raffaello is ide tartozik, csak benne megvolt az a hamisság, hogy a keresztény világnézet látszatát istenítette. Hálát adott a létezésnek, ahol nem kifejezetten mutatkozott kereszténynek.

A *morális* interpretációval elviselhetetlen a világ. A kereszténység volt a kísérlet, ezzel legyőzni a világot: vagyishogy tagadni. A gyakorlatban ez az eszelős merénylet – hogy az ember örült módon a világ fölé emelte önmagát – az emberi világ elsötétedéséhez, elsatnyulásához és elszegényedéséhez vezetett: itt csupán a legközépszerűbb, a legcsordaibb ember találta meg a számítását, vagy ha úgy tetszik, a támogatást.

Homérosz mint *apoteózis-művész*; Rubens szintén. A zenében ilyen még nem volt.

A *nagy bűnösök* idealizálása (*nagyságának* értelme) görög; a bűnös megalázása, megrágalmazása és megvetendővé tétele zsidó-keresztény.

846

Mi a romantika? – Minden esztétikai érték vonatkozásában most a következő alapvető különbséget használom, minden egyes esetben azt kérdezem: „az éhség vagy a fölösleg vált itt alkotóvá? „Úgy tűnik, eleve ajánlatos lenne egy másik megkülönböztetést használni – az sokkal tetszetősebb, látványosabb – mégpedig azt a különbséget, hogy vajon a kimerevítés, a megörökítés, a „lét” (Sein) vágya-e az alkotás oka vagy a szétrombolás, a változtatás, a levés (Werden) vágya. Ám tüzetesebb szemügyre vételt követően mindkét vágy kétértelműnek tűnik, éppen az előzőekben bemutatott és szerintem joggal előnyben részesített sémához képest. A szétrombolás, változtatás, levés vágya a túlcsorduló, jövőt alkotó erő kifejeződése is lehet (az én terminusom erre, mint tudjuk, a „dionüszoszi” kifejezés); de lehet a félresikeredettek, a nélkülözők, a félresiklott életűek gyűlölete is, amely rombol, rombolnia kell, mert őt a fennálló és minden fennállás, minden lét fölháborítja és fölizgatja.

Másrészt a „megörökítés” fakadhat hálából és szeretetből is: – az ilyen eredetű művészet mindig apoteózis-művészet lesz, ditirambikus Rubensszel, boldog Háfizzal, tiszta és jóságos Goethével és minden dolgokra homéroszi dicsfényt árasztó; – ám lehet egy súlyosan szenvedő ember zsarnoki akarata is, amely a legszemélyesebbet, a legszűkebbet, a legegységibbet, szenvedése tulajdonképpen idioszinkráziáját kötelező törvénnyé és kényszerre szeretné bélyegezni és aki mindenre mintegy bosszút áll oly módon, hogy mindenre rányomja tulajdon képét, a kínszenvedés képét, rákényszeríti mindenre, beleégeti mindenbe. Ez utóbbi a romantikus pesszimizmus legnyomatékosabb formája: akár a schopenhaueri akaratfilozófiáról, akár a wagneri zenéről van szó.

847

A *klasszikus* és a *romantikus* ellentéte mögött vajon nem az *aktív* és a *reaktív* ellentéte húzódik meg?

848

Erős és látszólag ellentmondásos tulajdonságra és vágyra szükség van ahhoz, hogy valaki *klasszikus* legyen: de oly módon, hogy egyazon vezérlés alá kerüljenek; a megfelelő időben kell érkezniük, hogy a tetőpontra lendítsék az irodalmi, vagy művészeti vagy politikai zsenit (: nem pedig azután, miután ez már megtörtént...); (egy nép vagy kultúrája) összállapotát kell tükrözniük, legmélyebb és legbelsőbb lelkében, olyan időben, amikor még fönnáll és nem színezte át az idegenek utánzása (vagy nem függ idegenektől...); és az illető nem lehet reaktív,

hanem összegző és vezérlő szellem, aki minden esetben *igent* mond, még gyűlöletével is.

„*Nem* része ennek a legfőbb személyes érték?” Talán mérlegelni, hogy itt vajon nem a morális előítéletek játsszák-e játékukat és a *morális* nagyság nincs-e talán már önmagában ellentmondásban a *klasszikussal*?... Hogy vajon a morális szörnyek vajon nem szükségképpen romantikusok, szóban és tettben?... Egy vonás ilyen nagy túlsúlya a többiekkel szemben (mint a morális szörnyetegnél) pontosan a klasszikus hatalom egyensúlyával áll szöges ellentétben: föltéve, hogy ilyen emelkedett lelkületű valaki és mindennek ellenére klasszikus, akkor bizvást arra következtethetünk, hogy legalább ennyi amoralitás is van benne: talán éppen ez Shakespeare esete, föltéve hogy valóban ő Lord Bacon: – –

849

Jövőbeli. – A nagy „szenvedély” romantikája ellen.

– Meg kell értenünk, hogy minden „klasszikus” ízléshez tartozik egy adag hidegség, világosság, keménység: mindenekelőtt logika, a szellem boldogsága, „hármasság”, koncentráció, gyűlölet érzése az érzelm, a kedélyesség, az esprit ellen – a sokféleség, a bizonytalanság, a zűrzavar, a sejtelmesség gyűlölete csakúgy, mint a rövidség, tömörség, szemrevalóság és a jóságosság gyűlölete.

Ne játsszunk a művészi formulákkal: át kell alakítani az életet, hogy később Ő legyen kénytelen megfogalmazni önmagát...

Roppant szórakoztató komédia, amelyen most tanulunk meg nevetni, és amelyet csak most látunk: hogy a Herderek, Winckelmannok, Goethék és Hegelek kortársai ragaszkodtak ahhoz, hogy *ők fedezték fel újra a klasszikus eszményt*... és ugyanakkor Shakespeare-t! – és ugyanez a nemzedék kurtán-furcsán megtagadta a francia klasszikus iskolát! – Mintha a lényegét innen nem lehetett volna éppen olyan jól megtanulni, mint amonnan!... De ők a „természetet”, a „természetest” akarták – micsoda ostobaság! Azt hitték, a klasszicitás egyfajta természetesség!

Előítélet és engedékenység nélkül kell végiggondolnunk, milyen talajból sarjadhat elő a klasszikus ízlés. Az ember megkeményedéséből, egyszerűsödéséből, megerősödéséből és gonosszá válásából: ezek így tartoznak össze. Logikai-pszichológiai egyszerűsödés. A részlet, a komplexum, a bizonytalan megvetése –

A romantikusok Németországban *nem* a klasszicizmus ellen tiltakoztak, hanem a XVIII. század, az ész, a felvilágosodás és az ízlés ellen.

A romantikus-wagneri zene érzékenysége: a klasszikus *érzékenység* ellentéte...

az egység akarása (mert az egység zsarnokosodik, mármint a hallgatón, a nézőn), ám képtelenség arra, hogy őt a fő dolgokban tirannizálják: vagyis maga a mű vonatkozásában (és a lemondás, a rövidítés, a tisztaság, az egyszerűsítés vonatkozásában).

Lenyűgöző hatás a tömegek révén (Wagner, Victor Hugo, Zola, Taine).

850

A művészek nihilizmusa. – A természet kegyetlen a maga vidámságában; cinikus a napkeltéivel. Mi ellenségei vagyunk a meghatottságnak, a megrendülésnek. Oda menekülünk, ahol a természet megmozgatja érzékeinket és képzeletünket; ahol nincs mit szeretnünk, ahol semmi sem emlékeztet minket ezen északi természet morális látszataira és finomságaira; – és így van ez a művészetekben is. Azt kedveljük, ami nem emlékeztet minket „jóra és gonoszra”. Morális ingerlékenységünk és sérülékenységünk szinte megváltást talál a félelmetes és boldog természetben, az érzékek és erők fatalizmusában. A jóság nélküli élet.

A jótétemény a természet nagyszerű, jóval és gonosszal szembeni közönyének látványában áll.

A történelemben nincs igazság, a természetben nincsen jóság: ezért megy a pesszimista, ha művész, in historicis oda, ahol az igazság hiánya tündöklő naivitásban tárul föl, ahol a tökéletesség jut kifejezésre... a természetben pedig azokat a helyeket keresi föl előszeretettel, ahol a gonosz és közönyös karakter nem álcázott, ahol a tökéletesség karakterét jeleníti meg...

A nihilista művész a cinikus történelem és a cinikus természet akarásában és választásában árulja el magát.

851

Mi tragikus? – Már több ízben rámutattam Arisztotelész vaskos tévedésére, amikor is ő két lehangoló indulatban, a szájalomban és a félelemben vélte fölismerni a tragikus indulatot. Ha igaza lenne, akkor a tragédia életveszélyes művészet volna: óvakodnunk kellene tőle, mint valami közösségre káros és rossz hírű dologtól. A művészet, amely egyébként az élet nagy ösztönzője, az élet mámora, az élet akarása, itt, egy hanyatló mozgalom szolgálatában sínylődve, mintegy a pesszimizmus szolgálólányaként az egészségre ártalmas lenne. (Mert egyszerűen nem igaz, hogy ezen indulatok izgalmi állapota egyszersmind „ki is üzi” belőlünk őket, amint Arisztotelész véli.) Valami, ami általában félelmet és szájalommat ébreszt, széttzilleszt, legyöngít, elbátortalanít – és föltéve, hogy Schopenhauernek igaza van azt állítva, hogy a tragédiákból a rezignációt kell kihallanunk, tehát egyfajta szelíd lemondást a boldogságról, a reményről, az élni akarásról, akkor itt olyan művészetről lenne szó, amelyben a művészet megtagadja önmagát. Ekképp a tragédia fölbomlási folyamatot jelentene, az élet ösztöneit önmagukat rombolnák le a művészet ösztöneiben. Kereszténység, nihilizmus, tragikus művészet, fiziológiai dekadencia: ez lenne a kézenfekvő, ugyanabban az órában túlsúlyra is jutna, kölcsönösen üznék egymást előre –lefelé! A tragédia a hanyatlás szimptómája lenne.

Ez az elmélet a lehető legnagyobb hidegvérrel cáfolható, mégpedig úgy, hogy rugós erőmérővel megmérjük valamely tragikus érzelm hatását. És eredményül kapjuk, amit végső soron csak egy teljességgel hazug rendszeralkotó tud félremagyarázni: – hogy a tragédia tonicum. Ha Schopenhauer ezt nem akarta megérteni, ha az össz-depressziót tragikus állapotként tételezte, ha a görögöknek (akik legnagyobb bosszúságára nem „rezignáltak”) tudtára adta, hogy távolról sem a világnézet tetőpontját képviselik, akkor ez nem egyéb, mint elfogultság, a rendszer logikája, a rendszeralkotók hamisítása; egyike azon rossz hamisításoknak, amelyek lépésről lépésre megrontották Schopenhauer egész pszichológiáját (Schopenhauerét, aki szánt szándékkal, erőszakkal félreértette a zsenit, magát a művészetet, a morált, a pogány vallást, a szépséget, a megismerést és hozzávetőleg mindent).

852

[A tragikus művész.] – (Az egyén vagy egy nép) erejének kérdése, hogy a „szép” ítéletét tételezi-e és hol. A teljesség, a folygyülemlett erő érzése (amelyből bátran és jókedvűen elfogadható sok minden, amitől a gyöngé ember visszaretten) – a hatalom érzése mondja ki a „szép” ítéletét az olyan dolgokról és állapotokról is, amelyeket a tehetetlenség ösztöne csak gyűlöletesnek és „csúfnak” értékelhet. Annak megérzése, hogy mivel birkóznánk meg – ha valóságosan veszélyként, problémaként, megkísértésként kerülnénk szembe vele – határozza meg esztétikai igenünket is. („Ez szép”, ez egy igenlés.)

Ebből következik nagyjából, hogy a *kérdéses és szörnyű dolgok* szeretete az *erő* szimptómája, míg a csinos és díszes kedvelése a gyöngékhez és a finomakhoz tartozik. A tragédia *élvezete* erős jellemekre és erőteljes korszakokra jellemző: non plus ultrája talán a Divina Commedia. A *heroikus* szellemek mondanak önmagukra igent a tragikus kegyetlenségben: elég kemények ahhoz, hogy élvezzék a szenvedést. .. Föltéve viszont, hogy a gyöngék kedvüket lelik egy nem nekik kitalált művészetben, mit tesznek, hogy a tragédiában gyönyörködhessenek? Beléinterpretálják a saját értékérzeteiket: például az „erkölcsi világrend diadalát” vagy a „lét értéktelenségének” tanát, esetleg fölhívást a rezignációra (netán à la Arisztotelész, félig orvosi, félig morális indulatkitöréseket). Végezetül: a szörnyűséges művészete, amennyiben fölizgatja az idegeket, a gyöngéknél és kimerülteknél ösztönző erőként jöhet szóba: ma például ez az alapja a wagneri művészet becsben tartásának.

A jó közérzet és a hatalom érzésének jele, milyen mértékben meri fölismerni valaki a

dolgok szörnyű és rejtélyes karakterét és egyáltalán szüksége van-e végül a „megoldásokra”?

– Az efféle *művészpesszimizmus* pontosan a *morális-vallási pesszimizmus* szöges ellentéte, amely szenved az ember „romlásától” és a lét rejtélyétől: ez megoldás után kiált, legalábbis a megoldás reménye után... A szenvedőknek, kétségbeesetteknek, magukban nem hívőknek, Egyszóval a betegeknek világéletükben szükségük volt a megrázó *víziókra*, hogy elviseljék az életet (ez az „üdvösség” fogalmának eredete).

– Hasonló eset: a dekadencia művészei, akik alapjában véve *nihilistaként* viszonyulnak az élethez, *a forma szépségébe* menekülnek... a *kiválasztott* dolgokba, ahol a természet tökéletes, közömbösen *nagy és szép*... A „szép szeretete” ekképp valami más is lehet, mint képesség, valami szépet meglátni, valami szépet alkotni: lehet az erre való képtelenség kifejezése is.

– Az ellenállhatatlan művészek, akik minden konfliktusban *konszonanciahangot* szolgáltatnak meg, azok, akik saját hatalmukat és önmegváltásukat a dolgok javára képesek fordítani: legbelsőbb élményüket kimondják minden műalkotás szimbolikájában – alkotásuk hála a létükért.

A *tragikus művész mélysége* abban van, hogy esztétikai ösztöne átlátja a távolabbi következményeket, nem ragad le rövidlátó módon a legközelebbi következményeknél, a nagyság ökonómiáját igenli, amely a *szörnyűt, a gonoszt, a rejtélyest* igazolja és nem csupán... igazolja.

853

[A művészet a „tragédia születésében”]

1. A világ koncepciója, amelyre e könyv háttérében bukkan az olvasó, sajátosan sötét és kellemetlen: a mostanáig ismert pesszimizmustípusok között mintha egyik sem érte volna el a gonoszságnak ezt a fokát. Itt hiányzik a való és a látszólagos világ ellentéte: csak Egy világ van, ez pedig hamis, kegyetlen, ellentmondásos, megtévesztő és értelmetlen... Ilyen világ a való világ... Szükségünk van a hazugságra, hogy ezen a valóságon, ezen az „igazságon” diadalt arathassunk, vagyis élhessünk. .. A lét szörnyű és rejtélyes karakteréhez tartozik még az a tény is, hogy a hazugság szükséges az élethez...

A metafizika, a morál, a vallás, a tudomány – e könyvben csak a hazugság különféle formáiként vesszük őket figyelembe: a segítségükkel hisz az ember az életben: „Az életnek bizalmat kell keltenie”, ekképp a feladat óriási. Az embernek természeténél fogva hazugnak kell lennie, ha meg akarja oldani, sőt mi több, művésznek. És művész is: metafizika, vallás, morál, tudomány – mind csak torzszüleménye a művészet és a hazugság akarásának, menekülés az „igazság” elől, az „igazság” tagadásának szüleménye. Maga az adottság par excellence művészi adottság, amellyel az ember erőszakot tesz a valóságon a hazugság erejével – mindenben otthagyt a nyomát, amihez az embernek csak köze van. Hiszen maga az ember is a valóság, az igazság, a természet része; hogyan ne lenne hát része a hazugság szellemének!...

A legtitkosabb és legmélyebb szándék munkál mindenben, ami erény, tudomány, jámborság, művészkedés, hogy a lét karakterét félreismerjék. Sok mindent nem látnak sosem, sok mindent rosszul látnak, és sok mindent hozzáképzelnék: ó, milyen okos az ember olyan helyzetekben, amikor a legtávolabb áll attól, hogy okosnak tartsa önmagát! A szeretet, az átszellemültség, „Isten” – az utolsó öncsalás megannyi kifinomultsága, csupa csábítás az életre, csupa hit az életben! Azokban a pillanatokban, amikor az ember megcsalatottá lett, amikor rászedte önmagát, amikor hisz az életben: ó, hogy dagad a kebele! Micsoda rajongás! Micsoda hatalomérzés! Micsoda művésziadal a hatalom érzésében! ... Az ember ismét úrrá vala az „*anyagon*” – úrrá lett az igazságon!... És bármikor is örvendezik az ember, mindig ugyanazt az örömet éli át: művészként örvend önmagának, élvezi a hatalmát, hatalomként élvez a hazugságot...

2. A művészet és csakis a művészet, semmi más! Ez az élet nagy lehetővé tevője, az életre csábító hatalom, az életre ösztönző erő...

A művészet mint az egyetlen ellenerő az életet tagadó akarattal szemben, mint a par excellence keresztényellenesség, buddhizmusellenesség, nihilizmusellenesség.

A művészet a *megismerő ember megváltása* – azé, aki látja a lét szörnyű és kérdéses karakterét, látni akarja, a tragikus-megismerőt...

A művészet a *cselekvő ember megváltása* ~ azé, aki nem csupán látja a lét szörnyű és kérdéses karakterét, hanem megéli, meg is akarja élni a tragikus-harcos ember, a hős karakterét.

A művészet a *szenvedő ember megváltása* – út az olyan állapotokhoz, amelyekben akarja, dicsőíti, isteníti a szenvedést, ahol a szenvedés a nagy rajongás egy formája.

3. Látható, hogy e könyvben a pesszimizmus, pontosabban szólva a nihilizmus számít igazságnak. De nem az igazság számít a legfőbb értékmérőnek, még kevésbé a legfőbb hatalom. A látszat, az illúzió, a csalódás, a levés és változás akarása (az objektív csalódásé) itt mélyebb, eredetibb, metafizikusabb, mint az igazság, a valóság, a lét akarása: – utóbbi maga is csupán az illúzió akarásának egy formája. Az öröm hasonlóképpen eredendőbb a fájdalomnál: a fájdalom feltételes, az öröm akarásának kísérő jelensége csupán (a levés, növekedés, alakítás, vagyis az alkotás akarásáé, ám az alkotásban a rombolás is benne van). Az élet igenlésének legmagasabb rendű állapotát koncipiáljuk, amelyből nem vonható ki a legnagyobb fájdalom sem: a tragikus-dionüszoszi állapot.

4. Ilyenformán e könyv még pesszimistaellenes is, mégpedig abban az értelemben, hogy tanít valamit, ami erősebb a pesszimizmusnál, „istenibb” az igazságnál. E könyv szerzőjénél valószínűleg senki sem emelne komolyabban szót az élet radikális tagadása ellen, a valóságos nem-tevés ellen még határozottabban, mint az élet tagadása ellen. Csak tudja – megélte, talán nem is élt meg semmi egyebet –, hogy a művészet értékesebb az igazságnál. Az előszóban, ahol Richard Wagnert mintegy beszélgetésre hívtam meg, olvasható e hitvallás, e művészevangélium: „a művészet mint az élet egyetlen feladata, a művészet mint az élet metafizikai tevékenysége...”

NEGYEDIK KÖNYV IDOMÍTÁS ÉS TENYÉSZTÉS

I. RANGSOR

[I. A rangsorról szóló tan]

854

Arra kényszerülök, hogy a suffrage universel korában, amikor mindenki törvényt ülhet minden és mindenki fölött, újból helyreállítsam a *rangsort*.

855

Csak az erőmennyiségek határozzák meg a magas és az alacsony rangot – semmi egyéb.

856

A hatalom akarása. – Milyennek kellene lenniük azoknak az embereknek, akik ezt az átértékelést végrehajtják. A rangsor mint erő-sor: háború és veszély az előfeltétele annak, hogy valamely rang megőrizze feltételeit. A nagyszabású példakép: az ember a természetben – a leggyöngébb, legokosabb lény úrrá lesz, maga alá gyűrve a butább hatalmakat.

857

Megkülönböztetem a felszárnyaló élet típusát a hanyatló, a széthulló és gyöngé élet típusától. Csak nem gondoljuk komolyan, hogy a rangkérdés kettejük között egyáltalában föltehető?...

858

A rang felől az az erőmennyiség dönt, amely te vagy; a többi gyávaság.

859

[Annak előnye, ha leválunk korunkról. –] Félreállunk mindkét mozgalom, az individualista és a kollektivista morál útjából – mivel az előbbi sem ismeri a rangsort és az Egynek

ugyanannyi szabadságot kíván adni, mint mindenkinek. Az én gondolataim viszont nem a szabadság mértéke körül járnak, amely egyvalakinek vagy valaki másnak, vagy valakiknek dukál, hanem a *hatalom* mértéke körül, amelyet valaki vagy valakik másokon vagy mindenkin akarnak gyakorolni, illetve azon, hogy a szabadság fölláldozása, sőt az elrabszolgásodás mennyiben teremti meg egy *magasabb rendű típus* megjelenésének alapját. Nagyvonalúbb megfogalmazásban: *hogyan lehetne az emberiségfejlődését fölláldozni*, hogy egy, az embernél magasabb rendű típust segítsünk a világra?

860

A *rangról*. – Az „egyenlőség” félelmetes következménye – végül mindenki azt gondolja, hogy joga van minden problémához. Az egész rangsor veszendőbe ment.

861

Szükséges, hogy a *magasabb rendű ember* hadat üzenjen a tömegeknek! A középszerűek mindenütt összefognak a hatalom megszerzésére! Mindaz, ami elpuhít, szelídít, a „népet” vagy „a nőiest” juttatja kifejezésre, a *suffrage universel* malmára hajtja a vizet, vagyis az *alacsonyabb* rendű ember javát szolgálja. De nekünk a kemény kéz politikáját kell alkalmaznunk, és ezt az egész társaságot (amely Európában a kereszténységgel kezdődött) le kell lepleznünk, bíróság elé idézve őket.

862

Bizonyos tanra van szükségünk, amely elég erős ahhoz, hogy a tenyésztés irányában hasson: erősítse az erőseket, bénítsa meg és zúzza szét a világfájdalmasokat. Hanyatló fajok megsemmisítése. Európa hanyatása. – A rabszolgai értébecslések megsemmisítése. – Uralom a föld felett, egy magasabb rendű típus létrehozásának eszközeként. – A „morál” nevű képmutatás megsemmisítése (a kereszténység mint egyfajta hisztérikus becsületesség a morálon belül: Ágoston, Bunyan). – A *suffrage universel* megsemmisítése: vagyis azon rendszeré, amelynek segítségével az alacsonyabb rendűek törvényként írják elő magukat a magasabb rendűeknek. – A középszerűség és érvényre jutásának megsemmisítése (Az egyoldalúak, egyedi emberek – népek, például angolok, a természet teljességére törekedni, ellentétek párosításával: ehhez a fajok összekeverése). – Az új bátorság – nincsenek elsődleges igazságok (ilyeneket szoktak a hithez szokott emberek felkutatni!), hanem szabad alárendelődés egy uralkodó gondolatnak, amelynek eljött az ideje, például az idő mint a tér tulajdonsága stb.

[2. Az erősek és a gyöngék]

863.

Az „*erős és a gyöngé ember*” fogalma arra redukálódik, hogy az első esetben sok erőt örökölt az ember – ez egy összeg ugyanis – míg a másodikban még keveset

368

– elégtelen örökség, az örökség szétforgácsolódása. A gyöngeség lehet kezdeti jelenség: még kevés; vagy befejező jelenség: már nincs több.

A kiinduló pont az, ahol sok erő van, leadandó erőfölösleg: a tömeg mint a gyöngék összege, lassan reagál... – sok minden ellen védekezik, amihez túl gyöngé. .. amiből nem lehet semmi haszna; *nem* alkot, *nem* tör előre...

Mindezt az elmélet ellen, amely az erős egyént tagadja, és úgy véli, hogy „elég a tömeg”. Ugyanolyan különbség ez, mint a két nem különbsége: négy-öt nemzedék is lehet a tevékenyek és a tömeg között – *kronológiai* különbség...

A *gyöngék értékei* vannak felül, mivel az erősek átvették őket, és ezekkel kormányoznak...

864

Miért a gyöngék győznek – In summa: a betegekben, a gyöngékben több a részvét, ők „emberibbek”: a betegekben és gyöngékben több a szellemiség, változatosabbak, sokrétűbbek, szórakoztatóbbak – gonoszabbak: maguk a betegek találták föl a gonosztságot.

(A beteges koraérettség gyakori a vér- és nyirokbetegeknél, valamint a tüdőbetegeknél.) Esprit: kései fajták sajátossága (zsidók, franciák, kínaiak. Az antiszemita nem bocsátja meg a zsidóknak, hogy bennük „szellem” él – és pénzük van; antiszemitizmus: a „félresiklott” életű emberek másik neve).

A betegeknek és a gyöngéknek sajátos a bájuk, érdekesebbek az egészségeseknél; a bolond és a szent – a két legérdekesebb emberfajta... közeli rokonságban a „zsenivel”. A nagy „kalandorok és bűnözők” és eleinte a legegészségesebb emberek, életük bizonyos szakaszában betegek: – a nagy kedélyhullámzásokat, a hatalom szenvedélyeit, a szerelmet, a bosszút súlyos zavarok követik... ami pedig a dekadenciát illeti, ez minden embernél megfigyelhető, aki nem hal meg túl korán – tapasztalatból ismeri a dekadens ösztönöket: az ember életének több mint a felében dekadens.

Végül pedig: a *nő!* Az *emberiség egyik fele* gyöngé, tipikusan beteg, ingadozó, állhatatlan – a nőnek szüksége van az erőre, hogy legyen mibe kapaszkodnia – és a gyöngeség vallására, amely a gyöngeséget, a szeretetet, az alázatot isteninek magasztatja. .. – vagyis, jobban mondva, gyengévé teszi az erőket – akkor uralkodik, ha sikerül az erőket legyőzni... – a nő a dekadens típusokkal, a papokkal együtt mindig is összeesküdött a „hatalmasok”, az „erősek”, a *férfiak* ellen... a nő mindig a jámborság, a részvét, a szeretet kultuszának oldalára állítja a gyermekeket – az anya meggyőzően képviseli az altruizmust...

Végezetül: a fejlődő, növekvő civilizáció, amely egyben szükségképpen növeli a morbid elemek, a *neurotikus-pszichiátriai* és *kriminalisztikai* esetek számát... – egy közötte típus keletkezik, a *művész*, akit a valóságos bűnözéstől az akarategyöngeség és a társadalmi félénkség tart vissza, s aki még nem érett a tébolydára, de tapogatócsápjaival már mindkét szférát kíváncsian vizsgálja: ez a specifikus kultúrpalánta, a modern művész, festő, zeneszerző, mindenekelőtt pedig a regényíró, aki a saját létezésének módjára fönntartja a nagyon nem megfelelő „naturalizmus” szót... – Az örültek, a bűnözők, a „naturalisták” száma növekszik, ez pedig egy hirtelen fejlődő és előresiető kultúra jele – vagyis fontosabbá válik a selejt, a hulladék, a salakanyag – a züllés lépést tart a fejlődéssel...

Végül: a *szociális zagyalék*, a forradalom következménye, az egyenlő jogok előállítása, az „egyenlő emberek” babonája. Itt a hanyatlás-ösztönök hordozói (a ressentiment, az elégedetlenség, a rombolás ösztöne, az anarchizmus és a nihilizmus), ide számítva a rabszolga-ösztönöket is, a gyávaság, a ravaszság és a régóta elnyomott rétegek csűrhe ösztönei belekeverednek minden osztály, réteg minden vérebe: két-három nemzedék és a fajra *mái* nem is lehet ráismerni – csöcselék az egész. Ebből következik az össz-ösztön a kiválasztottság ellen, mindennemű kiváltság ellen, egy hatalom és bizonyosság a gyakorlat keménysége és kegyetlensége részéről, hogy valójában hamarosan a kiválasztottak lesznek alul: – ami még meg akarja tartani a hatalmát, az hízeleg a csöcseléknek, a csöcseléket a saját oldalára kell állítania – mindenekelőtt a „zsenik”: az érzelmek heroldjai lesznek ők, amelyekkel a tömegeket lelkesítik – az együttérzés hangja és mindannak a tisztelete, ami csak szenvedett, alacsony sorban, megvetés és üldöztetés közepette élt, most túlharsog minden egyéb hangot (típusok: Victor Hugo és Richard Wagner). – A csöcselék uralomra jutása a régi értékek uralomra jutását jelenti megint csak...

A tempó és az eszközök ilyen gyors mozgása, változása esetén, mint ami a mi civilizációnknál is megfigyelhető, az emberek súlypontja eltolódik: az embereké, éppen akiken leginkább múlik, hogy az ilyen beteges mozgás nagy veszélyét ellensúlyozzák; – ők lesznek a par excellence késleltetők az efféle hatalmas változások és elemek keveredése közepette: a lassú felfogású, nehezen változó, relatíve kitartó emberek. A súlypont ilyen körülmények közt szükségképpen a középszerűben van: a csöcselék és a különleges emberek (e kettő gyakorta lép szövetségre) uralma ellen megszilárdul a középszerűség, mint a jövő keze és hordozója. Ebből a kivétel-embereknek új ellenfele támad – vagy új csábítás. Föltéve hogy nem alkalmazkodnak a csöcselékhez és nem zengik a „kitagadottak” ösztönének

kedves dalokat, kénytelenek lesznek „középszerűek” és „megbízhatóak” lenni. Tudják ők jól: a mediocritas is aurea – sőt neki magának is van pénze, aranya – meg minden, ami fénylik...). És a régi erény meg vele együtt az ideál egész felélt világa megint nyer egy hathatós támaszt...
Eredmény: a középszerűség szellemes, ötletes, vicces lesz – szórakoztató és csábító...

Eredmény. [Magas kultúra] csak erős talajon vetheti meg a lábát, erős és egészségesen konszolidálódott középszerűségen. A tudomány a szolgálatában működik és támogatását élvezi – és a művészet nemkülönben. A tudomány ennél többet nem kívánhat magának: a tudomány mint olyan, a középszerű emberhez tartozik – néhány kivétellel deplaciert – ösztöneiben nincs semmi arisztokratikus, még kevésbé anarchisztikus vonás. A középszer hatalmát ezután a kereskedelem tartja fenn és elsősorban a pénzforgalom; a nagybefektetők ösztöne szemben áll minden végllettel – ezért mindeddig a zsidók a legkonzerválőbb hatalom az olyannyira fenyegetett és bizonytalan Európában. Nincs szükségük se forradalomra, se szocializmusra, se militarizmusra: ha hatalmat akarnak, és ehhez szükségük van egy forradalmi pártra is, akkor ez csupán az eddig elmondottak következménye és nem ellentmondás. Más szélsőséges irányzatokban időnként nekik is félelmet kell kelteniük – azzal, hogy megmutatják, mi minden van a kezükben. De az ösztönük még mindig változtathatatlanul konzervatív és – „középszerű”. Mindenütt hatalmasok tudnak lenni, ahol csak van hatalom, ám hatalmuk kihasználása mindig Egy irányba mutat. A középszerűre legbecsesebb szó ugyanis köztudottan a „liberális” szó...

Meggondolás. – Értelmetlen föltételezni, hogy az értékeknek ez az egész győzelme antibiológikus; igyekeznünk kell e győzelmet az élet érdekében magyarázni – az „ember” típusának fenntartása még a gyöngé és félresiklott életű emberek uralmának e metodikájával is: másként az ember már nem létezne? Kérdés –

A típus *fejlődése* végzetes a faj fennmaradása szempontjából? Miért? – A történelem tapasztalatai: az erős fajok kölcsönösen megtizedelik egymást: háború, hatalomvágy, kaland; az erős indulatok: a tékozlás – már nem halmozódik föl az erő... túlzott feszültség miatt szellemi zavar keletkezik; létük költséges; röviden szólva: kölcsönösen felőrlik egymást – beköszöntének a mély ernyedtség és petyhüdség periódusai: minden nagy korszakért meg kell fizetni... Az eredetileg erősek gyöngébbek, akaratgyöngébbek, abszurdabbak lesznek utána, mint az eleve átlagos gyöngék.

Vannak *tékozló* fajok. – Hiszen a „tartam” önmagában nem lett volna érték: ajánlatos a fajnak rövidebb, ám értékben gazdagabb létet választani. Bizonyítandó marad még, hogy még így is magasabb lenne-e az értékhozadék, mint a rövidebb lét esetében; vagyis az ember mint erőfelhalmozás sokkal határozottabban uralkodik a dolgokon, ha a dolgok így mennek, ahogy mennek... Gazdaságossági kérdés előtt állunk –

865

Van egy gondolkodásmód, amely „idealizmusnak” nevezi magát, nem akarja megengedni a középszerűségnek, hogy középszerű legyen, a nőnek pedig nem akarja megengedni, hogy nő legyen. Csak semmi uniformizálás! Legyünk tisztában vele, mennyibe kerül nekünk egy erény: és hogy az erény nem átlagosan-kíváncos valami, hanem nemes örűlség, szép kivétel, az erős érzések előjogával...

866

Kimutatandó annak szükségszerűsége, hogy az ember és az emberiség egyre ökonomikusabb fogyasztáshoz, az érdekek és teljesítmények egyre inkább egymásba hatoló mechanizmusához egy ezzel ellentétes irányú mozgás tartozik.

Ezt az emberiség luxus-fölöslege kiválasztódásának nevezem: benne lép majd napvilágra egy erősebb, magasabb rendű típus, amelynek más keletkezési és fennmaradási körűlményei, feltételei lesznek, mint az átlagembernek. Ennek a típusnak a fogalma, metaforája nálam, mint tudnivaló, az „ember fölötti ember” („Übermensch”) kifejezés.

Ezen az első úton, amely immár tökéletesen áttekinthető, születik meg az alkalmazkodás,

az ellaposodás, a magasabb kínai lelkeség, az ösztön-szerénység, az elégedettség az ember lealacsonyodásában – mintegy az emberiség szintjének nyugalmi állapota. Ha már a kezünkben van a föld elkerülhetetlenül küszöbönálló gazdasági össz-irányítása, akkor az emberiség gépezetként ennek szolgálatában a lehető legjobb értelmét találhatja meg: úgy kell elképzelnünk, mint hatalmas óraművet, amely kicsi és egyre finomabb, egymásba kapcsolódó, apró fogaskerekekből áll; mint minden uralkodó és parancsoló elem egyre fokozódó fölöslegessé válását; mint hatalmas erő egészét, amelynek egyes faktorai *minimális erőket* és *minimális értékeket* képviselnek. Ellentétben ezzel az emberi lealacsonyodással és egy specializáltabb hasznossághoz való alkalmazkodással szükség van az ellentétes irányú mozgásra – a *szintetikus*, összegző, önmagát igazoló ember létrehozására, akinek a számára az emberiség ezen gépiesítése létfeltétel, az az alap, amelyen fölhalmozhatja *ön maga magasabb létformáját*.

Ugyanígy szüksége van a tömegekkel, a „nivelláltakkal” való szembenállásra, a velük szemben érzett distanciára; rajtuk áll ő, belőlük él. Az arisztokratizmus e magasabb formája a jövő magasbb formája egyben. – Morálisan szólva: ez az össz-gépezet, minden kerék összetartozása jelenti a maximumot az ember kizsákmányolásában; de olyan embereket feltételez, akikért ennek a kizsákmányolásnak értelme is van. Ellenkező esetben persze az egész csak amolyan össz-korlátozás, az embertípus érték-csökkentése – nagystíliú hanyatlásjelenség.

– Látjuk: ami ellen harcolok, nem egyéb, mint a *gazdasági* optimizmus: mintha szükségképpen növekednie kellene mindenki hasznának mindenki fokozódó költségeivel/kiadásaival. Szerintem ennek ellenkezője igaz: *mindenki költsége/kiadása bizonyos össz-vesztéséghen összegződik*: az ember csekélyebb lesz: ezért nem is igen tudjuk már, mire szolgált voltaképpen ez az egész hatalmas folyamat. Egy Mire? Egy új „Mire?” – pontosan erre az új kérdésre van az emberiségnek szüksége...

867

Az össz-hatalom növekedésének megértése: kiszámítani, hogy ebben a növekedésben mennyiben foglaltatik benne az egyének, osztályok, rétegek, korok és népek hanyatlása.

Egy kultúra súlypontjának eltolódása. Minden nagy növekedés költségei: ki viseli őket! *Mennyiben kell most beláthatatlanul nagyoknak lenniük?*

868

A jövő európai emberének összképe: hasonlít a legértelmesebb rabszolga-állatra, nagyon dolgoz, alapjában véve roppant szerény, a végtelenségig kíváncsi, sokoldalú, elkényeztetett, akarategyöngye – egy kozmopolita indulati és értelmi káosz. Hogyan emelkedhetne ki ebből egy erősebb fajta? Egy *klasszikus* ízlésű? A klasszikus ízlés: a leegyszerűsödés akarása, a boldogság láthatóvá tételének és a felelni étes s égne az akarása, a pszichológiai mezítelenség bátorsága (– az egyszerűsödés a megerősödés akarásának következménye; a boldogság, a mezítelenség láthatóvá tétele pedig a félelmetesség akarásának konzekvenciája...). Ha az ember e káoszból föl akarja küzdeni magát az említett állapotba – akkor késztetésre van szüksége; választani kell: vagy tönkremegy, vagy érvényre juttatja magát. Uralkodó fajta csak félelmetes és erőszakos kezdetekből nőhet ki. Probléma: hol vannak a XX. század barbárjai? Nyilván csak szörnyen hatalmas szociális válságok után válnak láthatóvá és konszolidálódnak – ezek azon elemek lesznek, amelyek önmagukkal szemben képesek a legnagyobb keménységre és a legkitartóbban képesek akarni...

869

Az ember leghatalmasabb és legveszedelmesebb szenvedélyei, amelyektől a legkönnyebben megy tönkre, olyan mélyen megvetettek voltak, hogy még a legnagyobb hatalmú emberek lehetetlenné váltak miattuk vagy gonosznak érezték magukat, vagy „károsnak és tilalmasnak” kellett érezniük magukat. Tekintélyes ez a veszteség, ám mindeddig szükségesnek bizonyult: most, amikor nagy mennyiségű ellenerőt hívtak létre e

szenvedélyek átmeneti elfojtásával (uralomvágy, a képmutatás és a csalás öröme), fölszabadításuk újfent lehetséges: de most már nem lesznek olyan vadak, mint hajdan. A jámbor barbárságot megengedjük magunknak: csak meg kell nézni nálunk a művészeket és az államférfiakat!

870

Minden rossz gyökere: hogy az alázat, szüziesség, önzetlenség, az abszolút engedelmesség rabszolgamorálja győzött – ezáltal az uralkodó természeteket 1. képmutatásra, 2. lelkipurdalásra ítélték – az alkotó természetek Isten ellen lázítóknak érezték magukat, bizonytalanoknak és az örök értékek által gátoltaknak.

– A barbárok megmutatták, hogy nem nagyon rendelkeznek a mértéktartás képességével: féltek a természet szenvedélyeitől, ösztöneitől és megrágalmazták őket: – ahogy az uralkodó császárok és rendek megpillantása.

– Másrészt fölébredt a gyanú, hogy minden önmérséklet gyöngeség vagy előregedés és kifáradás (– így adott hangot La Rochefoucauld a gyanújának, amely szerint az „erény” azoknak az embereknek a szép szava, akiknek a bűn már nem okozhat örömet). Magát a mértéktartást keménységnek, önuralomnak, aszkézisnek ábrázolták, az ördög elleni harcként stb. fogták föl. Nem vették észre vagy tagadták az esztétikai természet örömét a mértékben, a mérték szépségének örömét, mert üdvösséggellenes morált akartak.

Mindeddig nem hittek a mértéktartás örömeiben – a tüzes paripa lovasának örömeiben ! – Összetévesztették a gyöngé természetek mértékletességét az erősek önuralmával !

Összegezve: a legjobb dolgokat megrágalmazták (mert a gyöngék vagy a mértéktelen disznók rossz hírbe keverték őket) – és a legjobb emberek rejtve maradtak, vagy gyakorta félreismertek önmagukat.

871

A bűnösök és a zabolátlanok: depresszív hatásuk a vágyak értékére. A közerkölcsök szörnyű barbársága kényszerítette az embert, különösen a középkorban egy valóságos „erényliga” megalkotására – azokkal az iszonyatos túlzásokkal együtt, amely az ember értékét jelenti. A harcoló „civilizációnak” (szelídítésnek) tűzre és vasra van szüksége, hogy képes legyen állva maradni a félelmetességgel és a ragadozó természettel szemben.

E téren természetes a tévedés, bár roppant kedvezőtlen a hatása: az, amit *a hatalom és az akarat emberei* önmaguktól megkövetelhetnek, megadja annak is a mértékét, amit maguknak megengedhetnek. Az ilyen természetek a bűnösök és zabolátlanok ellentétét alkotják: jóllehet bizonyos körülmények között tesznek olyan dolgokat, amelyeket náluk kisebb emberek bűnnek és mértéktelenségnek éreznének.

Itt roppant kárt okoz az „embereknek *Isten előtti egyenlő értéke*” fogalma: megtiltottak olyan cselekedeteket és gondolkodásmódot, amelyek önmagukban az erős emberek előjogai – mintha egyszerűen méltatlanok lennének az emberhez. Rossz hírbe hozták az erős ember általános *tendenciáját* oly módon, hogy a leggyöngébbek (akik önmagukkal szemben is a leggyöngébbek voltak) védelmének eszközeit értéknormaként tételezték.

A tévedés olyan messzire megy, hogy pontosan az élet legnagyobb *virtuózait* (akiknek szuverenitása volt a legmeggyőzőbb a bűnösökkel és a „zabolátlanokkal” szemben) bélyegezték meg a leggyalázatosabb nevekkal. Még most is azt hiszik, hogy egy Cesare Borgia el kell ítélni; ez egyszerűen nevetséges. Az egyház a bűneik miatt kiátkozott német császárokat: mintha bizony egy szerzetes vagy pap véleményt alkothatna arról, mit követelhet önmagától egy II. Frigyes. Egy Don Jüant pokolra küldenek: ez meg igazán naiv dolog. Észrevettük már, hogy a mennyországban egyetlenegy érdekes ember sincs?... Ez csak amolyan jel a nőcskéknek, hol találják meg a legbiztosabban üdvösségüket... Ha kicsit alaposabban utánagondolunk, és kissé tüzetesebben szemügyre vesszük a kérdést, milyen is a „nagy ember”, akkor kétségtelen, hogy az egyház minden „nagy embert” pokolra küld – minden „emberi nagyság” ellen harcol...

A jogok, amelyeket az ember magának követel, a kötelességekkel függnek össze, amelyeket magára kell vennie és azon feladatokkal, amelyek teljesítésére elég erősnek érzi magát. A legtöbb embernek nincs is joga a létezésre, ők csak szerencsétlenséget jelentenek a magasabb rendű ember számára.

Az egoizmus félreértése, a közönséges természetű emberek részéről, akik mit sem tudnak a hódítás örömről és a nagy szeretet telhetetlenségéről, sem a kiáradó erő-érzelmeiről, amelyek leigáznak, magukhoz kényszerítenek, a szívünkhöz nőnek – semmit sem tudnak a művész nagy szenvedélyéről, hajlamáról anyaga iránt. Gyakorta önmagának teret kereső tevékenységi vágy ez csupán. – A szokásos „egoizmusban” éppen a „nem-ego”, a mélységesen átlagos teremtmény, az átlagos emberfajta igyekszik fönnmaradni – ez felháborítja a ritkább, finomabb és kevésbé átlagos embereket, ha észreveszik. Mert ők így ítélnék: mi vagyunk a nemesebbek! A mi fönnmaradásunk fontosabb, mint ezeké a barmoké!

Az uralkodó típusú emberek és uralkodó rétegek elfajzása okozta a történelemben a legnagyobb bajt! A római császárok és a római társadalom nélkül a kereszténység örülete sohasem jutott volna hatalomra.

Az az igazán nagy veszély, amikor az értéktelen ember kezdi kétségbe vonni, vajon létezik-e egyáltalán értékes ember! Végül pedig fölfedezik, hogy az értéktelen, alávetett, szellemileg szegény emberben is vannak erények, és Isten előtt az emberek egyenlők: ezen a földön eddig ez volt az ostobaság non plus ultrája! Mert a végén még az értékes ember is a rabszolgák erény- mértékével kezdte mérni önmagát – és „büszkének” stb. találva önmagát, úgy gondolta, az értékesebb tulajdonságok elvetendőek!

– Amikor Nero és Caracalla uralkodott, megszületett a paradoxon, miszerint a legalacsonyabb rendű ember is értékesebb, mint ők odafönt! És utat tört magának *Isten képe*, amely a lehető legtávolabb volt a világ hatalmasai képétől – Isten a kereszten !

Az értékes ember és a csordaember. Ha a nagy emberek hiányoznak, akkor a régi nagy emberekből csinálnak félisteneket vagy isteneket; a vallás kitörése azt bizonyítja, hogy az ember már nem leli örömet az emberben (és „az asszonyban sem”, Hamlettel szólva). Vagy: sok emberből nagy rakást csinálnak parlament gyanánt, és azt kívánják, hogy zsarnoki módon működjenek.

A „zsarnoki” a nagy emberek birtoka: ők a csekély értékűeket ostobává teszik.

Buckle adja a legjobb példáját annak, hogy egy plebejus tömeg-agitátor milyen mértékben képtelen megérteni az „emelkedett természet” fogalmát. A nézetet, amely ellen olyan szenvedélyesen *harcolt* – mármint hogy a „nagy emberek”, egyéniségek, hercegek, államférfiak, zsenik és hadvezérek az okai és mozgatói *minden* nagy mozgalomnak – ösztönösen félreértette, mintha ez azt állapította volna meg, hogy az ilyen „magasabb rendű emberek” lényege és értéke abban a képességben gyökerezik, hogy tömegeket mozgatnak, röviden szólva, a hatásukban... Ám a nagy ember „emelkedett természete” a másságban gyökerezik, a közvetlenségben, a rangdistanciában – *nem* akármilyen hatásban: még ha mindjárt az egész földgolyót is megreszkettette...

Napóleont a forradalom tette lehetővé: ezzel igazolta magát. Hasonló árért egész civilizációnk anarchista összeomlását kellene kívánnunk. Napoleon lehetővé tette a nacionalizmust: e tény jelenti ez utóbbi korlátait. Egy ember értéke (a moralitástól és az amoralitástól eltekintve, amint dukál: mert e fogalmakkal az ember értékét még csak nem is érintjük) nem hasznosságában gyökerezik: mert hisz fönnmaradna, még akkor is, ha senki

sem volna, akinek hasznára válhatna. És miért ne lehetne a legtöbb szerencsétlenséget okozó ember az egész emberi nem csúcspontja: aki olyan hatalmas és nagyszerű, hogy minden belepusztulna az iránta érzett irigységbe.

878

Valamely ember értékét aszerint fölbecsülni, mit használ vagy árt az embernek, vagy mibe kerül, az éppen olyan sokat vagy keveset jelent, mint valamely műalkotást aszerint értékelni, milyen hatásokat idéz elő. De ekképp az ember értékének semmi köze a többi emberrel való összehasonlításához. A „morális értékbecslés”, amennyiben szociális, az embert mégis a hatása alapján méri. Egy igazán egyéni ízlésű embert körül fog és beburkol a magánya, „közölhetetlen” és zárkózott – egy ki nem számított ember tehát értékesebb, mindenesetre más fajta; hogyan akarjátok értékelni, ha egyszer megismerni s így összehasonlítani sem tudjátok?

A *morális leértékelés* a legdurvább ítélettorzulást vonta maga után: egy ember értékét önmagában alábecsülik, csaknem észre sem veszik, majdhogynem tagadják.

A naiv *teleológia* maradványa: az embernek csak az emberek viszonylatában van értéke.

879

A *morális foglalatosság* egy szellemet a rangsor alájára helyez: ezzel hiányzik belőle a külön jogok ösztöne, az a parte, az alkotó természetek szabadság-érzete, „Isten (vagy az ördög-) gyermekei” szabadság-érzése. És közömbös, hogy uralkodó morált hirdet vagy az uralkodó morál kritikájának eszményét: ezzel a csordához tartozik – még ha ennek első számú képviselője, legfőbb szükséglete, „pásztora” is...

880

A morál helyettesítése a célunkra, következésképpen célunk *eszközeire* irányuló *akarattal*.

881

A *rangsorhoz*. – Mi *középszerű* a tipikus emberben? Hogy a dolgok fonákját nem szükségszerűként fogja föl: a kedvezőtlen állapotok ellen úgy küzd, mintha el is lehetne kerülni őket; hogy nem akarja elfogadni az Egyiket a Másikkal – hogy egy dolog, állapot, korszak, *személy tipikus karakterét* szeretné eltörölni, kioltani oly módon, hogy tulajdonságainak csak egy részét veszi tudomásul, míg a többit szeretné félredobni. A középszerű embereknek az a „kívánatos”, ami ellen mi, többiek harcolunk, az ideált olyasvalamiként fogják föl, amelyben nem maradhat semmi kártékony, gonosz, veszedelmes, kérdéses és megsemmisítő elem. A mi belátásunk ennek fordítottja: eszerint az ember mindennemű gyarapodásával fonákjának úgyszintén gyarapodnia kell és hogy a legértékesebb ember, ha ugyan e fogalom megengedhető, az az ember lenne, aki a lét ellentétes-karakterét a leghatározottabban jeleníti meg, mint e lét dicsőségét és egyedüli igazolását... Az átlagemberek e természet-jellemnek csupán kicsi kis darabkáját, elenyésző részét jelenthetik: azonnal tönkremennek, ha az elemek sokfélesége és az ellentétek feszültsége nő, pedig ez emberi nagyság előfeltétele. Képletszerűen fogalmazva: szerintem elkerülhetetlen, hogy az embernek egyszerre kell jobbnak és gonoszabbnak lennie...

A legtöbben az embert részekként és egyes tulajdonságokként képzelik el: maga az ember már csak az összeszámolás után „jön ki”. Ebben az értelemben egész népekben, egész korszakokban van valami töredékes; talán az emberi fejlődés ökonómiájához tartozik, hogy az ember szakaszosan fejlődik. Ezért nem szabad szem elől tévesztetni, hogy mégiscsak a szintetikus ember keletkezéséről van szó; hogy az alacsonyabb rendű ember, a hatalmas többség, előjáték és begyakorlás csupán, amely összhatása nyomán itt-ott létrejön a teljes ember, a mérföldkő-ember, aki megmutatja, milyen messzire jutott az emberiség. Nem Egyetlenegy lendületből halad előre; a már kialakult típus gyakorta újból veszendőbe megy...

– például három évszázad megfeszített munkájával még most sem értük el a reneszánsz embert, míg a reneszánsz ember viszont messze elmarad az antik ember mögött...

882

Fölismerjük a görög fölényét a reneszánsz emberrel szemben – ám okai és körülményei

nélkül szeretnénk olyanok lenni, mint ő.

883

Az „*ízlés megtisztítása*” csak a típus megerősödésének következménye lehet. Mai társadalmunk csupán reprezentálja a művelődést; a művelt ember hiányzik belőle. A nagy, *szintetikus ember* is hiányzik: akiben a különféle erők mind egyetlen cél irányában feszülnek. Mi a sokrétű emberrel rendelkezünk, a lehető legérdekesebb káosszal, amely eddig létezett ezen a világon: de nem a világ teremtése előtti káoszról van szó, hanem az utána következőről: Goethe mint e típus legszebb képviselője (egyáltalán nem olimposzi!)

884

Händel, Leibniz, Goethe, Bismarck – az *erős német* típus jellegzetes képviselői. Feltétlenül az ellentétek között élnek, azzal a hajlékony akarattal tele, amely őrizkedik a meggyőződésektől és doktrínáktól, felhasználva egyiket a másik ellen, és a szabadságot fenntartják maguknak.

885

A következőt jól megértettem: ha a nagy és ritka emberek megjelenését a többség beleegyezésétől tették volna függővé (feltéve hogy ez utóbbiak tudnák, milyen tulajdonságok tartoznak a nagysághoz, és hogy e nagyság kinek a rovására fejlődik) – akkor sohasem jöttek volna e világra jelentős emberek! –

A dolgok menete független a legtöbb ember beleegyezésétől: ez az oka annak, hogy a földön időnként meglepő dolgok jelentek meg.

886

Az ember-értékek rangsora:

a) Az embert nem szabad egyes művei alapján megítélni. *Felszínes cselekedetek*. Semmi sem ritkább a *személyes* cselekedetknél. Pozíció, rang, népfajta, környezet, véletlen – mindez jobban kifejeződik valamely műben vagy cselekedetben, mint a „személyben”.

b) Egyáltalán nem kell feltételezni, hogy sok ember egyben „személy” is. Ugyanakkor vannak emberek, akikben több személy él, másokban viszont egy sem. Mindenütt, ahol az átlagos tulajdonságok vannak túlsúlyban, azok, amelyeken egy típus fenntartása múlik, a személy-lét tékozlás lenne; luxus, így értelmetlen lenne a „személy” létrejöttét kívánni. Ezek (ők) csupán hordozók, átviteli eszközök.

c) A „személy” viszonylag *elszigetelt* létező; majdhogynem valami *természetellenes* a folyamatosság és az átlag sokkal nagyobb fontosságához képest. A személy keletkezéséhez korai elszigetelés tartozik, a védekező és támadó létezés egyfajta kényszere, olyasmi, mint a befalazás, nagy elkülönítő erő; és mindenekelőtt sokkal csekélyebb befolyásolhatóság, mint a középserű emberé, akinek az emberisége ragályos.

Első kérdés a rangsor szempontjából: milyen egyedi vagy mennyire csordaszerű valaki? (Az utóbbi esetben értékét azok a tulajdonságai adják, amelyek a csordája állapotát, típusát biztosítják, az előbbiben pedig az, ami elszigeteli, leválasztja és megvédi és egyediként, magányosként lehetővé teszi.)

Következtetés: a magányos remete-típust *nem* a csordaszerű alapján kell értékelni, a csordaszerűt pedig nem a magányos alapján. Felülről szemlélve mindkettő szükségszerű; antagonizmusuk ugyancsak szükségszerű; – és nagyon is kárhoznatni kell azt a „kíválmányt”, amely e kettőből harmadikat fejlesztene ki („erény” mint hermafroditizmus). Ez éppolyan kevésbé kíváncsú, akár a nemek közeledése és ki-békülése. Továbbfejleszteni a *típust*, minél tágabbá szélesíteni a szakadékot...

Az elfajzás fogalma mindkét esetben: ha a csorda közeledik a magányos lény tulajdonságaihoz, az utóbbi pedig a csorda tulajdonságaihoz – vagyis kölcsönösen közelednek egymáshoz. Az elfajzásnak e fogalmában nincs szerepe a morális megítélésnek.

887

Hol keressük az erős jellemeket? – A magányos fajtánál a tönkremenés és az elfajzás

sokkal gyakoribb és szörnyűbb; szemben áll velük a csordaösztön és az értékek hagyománya; védekező eszközeik, védelmező ösztöneik eleve nem elég erősek, nem elég biztosak – jó adag kedvező véletlenre van szükségük a gyarapodáshoz (– még leggyakrabban a legalacsonyabb és társadalmilag legkiszolgáltatottabb elemek közepette gyarapodnak; ha személyt keresünk, ott megtaláljuk, és mennyivel biztosabban, mint a középosztályban!).

A rendi küzdelem és az osztályharc, melynek célja a „jogegyenlőség”. Ha ezen túljutunk, akkor kezdődik a harc a magányos személy (Solitár) ellen. Bizonyos értelemben a legkönnyebben demokratikus társadalomban maradhat fenn és fejlődhet: akkor, amikor már a durvább védekező eszközökre nincs szükség, és már az átlagkörülményekhez tartozik bizonyos rend, becsületesség, igazságosság és bizalom megszokása.

A legerősebbeket kell a legerősebben megkötni, szemmel tartani, láncra verni és megfigyelni: így akarja a csorda ösztöne. Osztályrészük olyan életmód, amelyben nagy szerepe van az önuralomnak, aszketikus kívülállásnak, vagy az egész életet kitöltő munka „kötelességének”, amely mellett már nincs ideje önmagára.

888

Megkísérlem *ökonómikusán* igazolni az erényt. – A feladat az, hogy az embert lehetőleg használhatóvá kell tenni és, amennyire lehet, a hibátlan géphez közelíteni: e célból géperényekkel kell ellátni őt (– azon állapotokat, amelyekben gépies hasznossággal dolgozik, meg kell *tanulnia* a legértékesebbnek tekinteni: mindehhez szükséges, hogy a többi állapotot lehetőleg meggyűlöljék és veszedelmesnek, rossz hírűnek tartsák).

Az első kő, amibe belebotlunk ezen a téren, az az unalom, az egyformaság, amelyeket minden gépies tevékenység magával hoz. Ezek elviselését kell megtanulni és nem csupán elviselésüket, hanem azt is meg kell tanulni, hogy úgy lássák az unalmat, mint ami valamiképpen mégiscsak vonzó: mindeddig ez volt minden felsőoktatás feladata. Megtanulni valamit, amihez semmi közünk, és éppen ebben, ebben az „objektív” tevékenységben ismerni föl a „kötelességünket”; megtanulni, hogy az örömet és a kötelességet egymástól elválasztva kell értékelni – ez a felsőoktatás fölbecsülhetetlen feladata és teljesítménye. A filológus azért volt eddig a magánvaló nevelő, mert a tevékenysége maga egy nagyszerűvé váló tevékenység monotónia mintáját adja; zászlaja alatt tanul az ifjú „biflázni”: ez az eljövendő, kiválóan gépies kötelességteljesítés (később mint államhivatalnok, férj, irodai firkaíró, újságolvasó és katona) első feltétele. Az efféle lét talán minden egyébnél jobban igényli a filozófiai igazolást és magyarázatot: a kellemes érzéseket valamely tévedhetetlen hatóság, instancia ösztönzése nyomán alacsonyrendűnek kell értékelni; a „magánvaló kötelesség”, sőt a talán minden kellemetlen dolog iránti tisztelet pátosza – és e követelmény parancsoló, túl minden hasznosságon, szórakoztatáson, célszerűségen... Az önmagát imádó, gépies létezési forma mint a legmagasabb rendű, legtiszteletreméltóbb létezési forma (– típus: Kant mint az „ezt kell tenned” formális fogalmának fanatikusa).

889

Az eddigi eszmények *ökonómikus* becslése.

A törvényhozó (vagy a társadalom ösztöne) kiválaszt bizonyos mennyiségű állapotot és indulatot, amelyek tevékenységéhez szabályos teljesítmény kapcsolódik (gépiesség mint ezen indulatok és állapotok szabályszerű szükségleteinek következménye). Föltéve hogy ezen állapotok és indulatok kellemetlen alkotóelemeket tartalmaznak, meg kell találni az eszközt, amelynek segítségével e kellemetlenséget egy érték-elképzelés útján leküzdjük, a fájdalmat értékesnek, tehát magasabb értelemben örömtelinek állítva be. Képletben kifejezve: „*hogyan lesz valamely kellemetlen dologból kellemes?*” Például ha erő, hatalom, önuralom bizonyítékaul szolgálhat. Vagy ha benne kedvező színben mutatkozik meg engedelmességünk, alkalmazkodásunk a törvényhez. Hasonlóképpen a közösségi érzés, a felebaráti érzelm, a hazaszeretet „emberségünk” szempontjából, mint az „önzetlenség”, a „hősiesség” bizonyítéka.

Hogy az emberek kellemetlen dolgokat is szívesen tegyenek – az *eszmények szándéka*.

890

Az egyetlen cél minden bizonnyal már régóta az ember lealacsonyítása: mert előbb megbízható alapot kell létrehozni ahhoz, hogy egy *erősebb* emberfajta szilárdan megvethesse rajta a lábát. (Mennyiben támaszkodott eleddig *minden erősebb* embertípus az *alacsonyabb rendűek szintjére* – –)

891

Abszurd és megvetendő az idealizmusnak az a módja, amely a közepszerűséget *nem* akarja közepszerűnek elfogadni és ahelyett, hogy diadalt érezne tulajdon kivételességén, felháborodik a gyávaságon, hamisságon, kicsinyességen és nyomorúságon. *Mindezt nem szabad másnak akarni!* És a szakadékot még jobban kiszélesíteni! – A felsőbbrendű fajt kényszeríteni kell a többiektől való különválásra az áldozattal, amelyet léteért kell hoznia. –

Főszempont: distanciákat kell létrehozni, de *nem szabad ellentéteket gerjeszteni*. A *közepes* teremtményt le kell váltani, befolyását pedig csökkenteni: ez a legfőbb eszköz a distanciák megtartására.

892

Hogyan lehetne a közepszerű emberrel meggyűlöltetni közepszerűségét? Amint látják, én ennek éppen ellenkezőjét teszem: minden tőle távolodó lépés – ezt tanítom – az *amoralitásba* vezet...

893

A közepszerűség elleni gyűlölet méltatlan egy filozófushoz: majdhogynem kérdőjelet jelent a „filozófiára” való jogát illetően. Pontosan azért kell védelmébe vennie a szabályt, mert ő kivétel, és ezért is kell megtartania a közepszerűek iránta való jóindulatát.

894

Ami ellen *én* harcolok: hogy a kivételes ember hadat viseljen a szabály ellen, ahelyett, hogy megértené: a szabály fönmaradása az ő kivételes értékének előfeltétele. Például azok a fehérmépek, akik ahelyett, hogy kitüntetőnek éreznék abnormális igényeiket a tudományos pályára, inkább a nő helyzetén általában igyekeznek változtatni...

895

Az erő növekedése az individuum átmeneti hanyatlása ellenére:

- új szintet megalapozni:
- az erők összegyűjtésének módszertana a kisebb teljesítmények megtartására, megbecsülésére, ellentétben a nem gazdaságos pazarlással
- a pusztító természetet lassanként leigázni, az eljövendő gazdaság eszközévé téve
- a gyöngék megtartása, mivel roppant nagy mennyiségű aprómunkát kell elvégezni
- annak az életérzésnek a fönntartása a gyöngékben és a szenvedőkben, hogy a létezés még lehetséges
- megvetni a *szolidaritás* ösztönének alapjait a félelem és a szolgálalkúság ösztönével szemben
- harc a véletlennel, a „nagy emberek” véletlenével is.

896

A nagy emberek elleni harcot ökonomikus okok igazolják. Veszélyesek ők, a véletlenek, a kivételek és viharok, és elég erősek ahhoz, hogy a lassan felépülő és apránként megalapozott dolgokat megkérdőjelezzék. Nemcsak arra kell ügyelni, hogy a kisülések legyenek ártalmatlanok, hanem lehetőség szerint általában meg kell előzni őket... ez minden civilizált társadalom alapvető ösztöne.

897

Aki elgondolkodik azon, hogy az ember mi módon juthatna el a legdicsőségesebb és legnagyobb hatalmú állapotába, az először is azt érti meg, hogy a morálon kívül kell állnia: mert a morál lényegileg mindig ennek ellentétét akarta, vagyis hogy mindenütt mindennemű

erőteljes fejlődést gátoljon, vagy megsemmisítsen. Mert valójában az ilyen fejlődés olyan rengeteg embert fogyaszt el saját szolgálatában, hogy a vele ellentétes irányú mozgalom nagyon is természetes: a gyöngébb, törekenyebb, közepesebb lények szükségképpen alakítanak pártot az élet és az erő ezen diadala ellen, és ezért kell olyan új értékelést kialakítaniuk, amelynek segítségével e legteljesebb életet elítélhetik és lehetőleg szétrombolhatják. Ezért jellemző a morálra bizonyos életellenes tendencia, amennyiben az élet típusait igyekszik leigázni.

898

A jövő erős emberei. – Amit részben a szükség, részint a véletlen itt-ott elért, egy erősebb emberfajta létrejöttének feltételeit, azt most már megérthetjük és tudatosan akarhatjuk: megalkothatjuk e feltételeket, amelyek révén egy ilyen felemelkedés lehetségessé válik.

Mostanáig a „nevelés” a társadalom hasznát tartotta szem előtt: *nem* a jövő lehetséges hasznát, hanem az éppen fennálló társadalom hasznát. Ehhez akartak „szerszámokat” eszközösködni. Feltéve hogy nagyobb erőmennyiség állna rendelkezésre, akkor erők elvonására is gondolhatnánk, amelyek célja nem a társadalom hasznára irányulna, hanem bizonyos eljövendő haszonra. –

Ilyen feladatot annál inkább magunk elé kellene tűznünk, minél inkább felfogjuk, hogy a jelenlegi társadalom arculata mennyire erősen változik, hogy egyszer majd ne csupán önmaga kedvéért létezzen a társadalom, hanem eszközként egy *erősebb faj* kezében. Az ember fokozódó lealacsonyodása pontosan az a hajtóerő, amiért erősebb faj kitenyésztésére kell gondolnunk: olyan fajéra, amelyben elegendő fölösleg volna éppen azokon a pontokon, ahol a lealacsonyodott faj gyöngé és egyre gyöngébb (akarat, felelősség, önbizalom, célok kitűzése maga elé).

Az *eszközök* azok lennének, melyekre a történelem tanít meg bennünket: elszigetelés a fenntartás érdekében, amely éppen a fordítottja volna a mai átlagos céloknak; egy, a mostanival ellentétes értékebecslés begyakoroltatása; a distancia mint pátoz; a szabad lelkiismeret azokban a dolgokban, amelyeket ma roppantmód alábecsülnek és a lehető legerősebben megtiltanak.

Az európai ember homogenizálása, kiegyenlítése nagy, megakadályozhatatlan folyamat: ezt kellene még gyorsítani. Mindezzel pedig adott egyfajta szakadékteremtés, distancia és rangsor szükségszerűsége; nem pedig e folyamat lassításának szükségszerűsége.

Mihelyt elértünk odáig, e homogenizált, kiegyenlített fajának igazolásra van szüksége: és ez az, hogy magasabb, értékesebb, szuverén fajta szolgálatában áll, amely rá támaszkodik és csak az ő révén (vállán) képes felemelkedni, felnőni feladatához.

Az uralkodó faj feladata nem merül ki az uralkodásban; e fajnak megvan a maga sajátos életszférája is, erőfölösleggel a szépség, bátorság, kultúra, viselkedés, szellem területén: igenlő, igent mondó faj ez, amely minden komoly luxust megengedhet magának..., elég erős ahhoz, hogy ne legyen szüksége az erény-imperatívusz zsarnokoskodására, és elég gazdag, hogy ne legyen szüksége a takarékoskodásra és a pedantériára, jón és gonoszon túl van; különleges és válogatott növénypalánták melege.

899

Pszichológusaink, akik önkéntelenül is a dekadencia szimptomáin felejtették tekintetüket, bizalmatlanságunkat újra meg újra a szellem ellen irányítják. Mindig csak a szellem gyöngéledő, túlérzékeny, beteges hatásait látjuk: de már jönnek

	a cinikusok	a szellemi fölény egyesítése
az új <i>barbárok</i> :	a kísérletezők	a jó közérzettel
	és a hódítók és	és az erő fölösleggel.

900

Valami újra mutat rá: a demokratikus lényre nézve minden bizonnyal veszélyt jelentenek e *barbárok*, de csak a mélyebb rétegekben kereshetjük ezt. Vannak más típusú barbárok is,

akik a magasból érkeznek: hódító és uralkodó természetek, akik alakítandó, formálandó anyagot keresnek maguknak. Prométeusz ilyen barbár volt. –

901

Fő szempont: nem szabad a magasabb rendű faj szerepét, feladatát az alacsonyabb rendűek vezetésében látni (amint például Comte teszi –), hanem az alacsonyabb rendűt alapnak kell tekinteni, amelyen a magasabb rendű faj megéli a saját feladatát – amely alapon végre megvetheti lábát, amelyre támaszkodhat.

Azok a feltételek, amelyek mellett az erős és előkelő faj fenntartja önmagát (a szellemi nevelés tekintetében), szöges ellentétben állnak az „ipari tömegek” feltételeivel, a Spencer-féle szatocsokéival.

Ami csak a legerősebb és leggyümölcsözőbb természeteknek áll rendelkezésre létük megvalósításához – szabad idő, kedv, kaland, hitetlenség, sőt kicsapongás – ez a középszerű emberek számára szükségképpen tönkretenné, ha meg volna engedve nekik – és valóban tönkre is teszi őket. Itt a jó dolgosságnak, a szabálynak, a mértékletességnek és a szilárd „meggyőződésnek” van helye – vagyis röviden a csordaerényeknek: ezek között teljesedik ki ez a középszerű emberfajta.

902

Az uralkodó típusokhoz. – A „pásztor” ellentétben az „úrral” (– az előbbi *eszköz* a csorda fenntartásához; az utóbbi cél, amiért a csorda létezik).

903

(A szociális értékérzet átmeneti túlsúlya érthető és hasznos: egy alap megalkotásáról van szó, amelyen végre *erős ía* épülhet fel.) Az erő mértéke: fordított értébecslések közepette is élni tudni és ezeket örökké visszakívánni. Állam és társadalom mint alap: világgazdasági szempont, nevelés mint idomítás.

904

A „szabad szellemekből” hiányzó belátás: ugyanaz a fegyelmezés, *diszciplína*, amely az erős természetet még erősebbé teszi és nagy vállalkozásokra készíti fel, megnyomorítja és megtöri a középszerűt: – a kétely –, *la largeur de coeur* (kb. a szív tágassága, határtalansága – *a szerk.*), – a kísérlés –, a függetlenség.

905

A kalapács. Milyennek kell lenniük az embereknek, akik fordítva értékelnek? – Olyanoknak, akikben megvan a modern lélek *minden* tulajdonsága, de elég erők ahhoz, hogy mindezeket egészséggé változtassák? – Eszközük feladatukhoz.

906

Az erős ember, akiben a jó egészség erős ösztönei élnek, tetteit éppen olyan jól emészt meg, akár ebédek; még a nehéz ételekkel elboldogul maga: a fő dolgokban azonban az a tévedhetetlen és erős ösztön vezeti, hogy semmit sem tesz, ami ellenére volna, ahogyan semmit sem eszik, ami nem ízlik neki.

907

Bárcsak előre láthatnánk a kedvező körülményeket, amelyek között a legértékesebb teremtmények születnek! Roppant bonyolult dolog ez, és nagyon nagy a tévedés valószínűsége: ezért nem valami lelkesítő erre törekedni! – Szkepszis. – Viszont: fokozhatjuk a bátorságot, éleslátást, keménységet, függetlenséget és a felelőtlenség érzését, finomíthatjuk a mérleg pontosságát és várhatjuk, hogy kedvező véletlenek jönnék segítségünkre. –

908

Mielőtt a cselekvésre gondolhatnánk, végtelen mennyiségű munkát kell elvégeznünk. Fő dolog azonban adott helyzetünk okos kihasználása – ez a legjobb, legtanácsosabb tevékenység. Olyan körülmények megteremtése, mint amelyeneket a véletlen alkotott, vasakarátú emberek föltételez, amelyenek eddig nem éltek. Mindenekelőtt a személyes eszményt keresztülvinni és *megvalósítani!*

Aki az emberi természetet, a *legmagasabbrendűségének* keletkezését megértette, az visszaborzad az embertől, és menekül minden cselekvés elől: öröklött becslések következménye! ! Vigaszom, hogy az emberi természet gonosz: az erőt szavatolja !

909

Az önnevelésnek (önképzésnek, önmagunk kialakításának) tipikus formái. Avagy: a nyolc fő kérdés.

1. Sokszínűek szeretnénk-e lenni vagy egyszerűek?
2. Boldogok akarunk-e lenni, vagy közömbösebbek boldogság és boldogtalanság iránt?
3. Elégedettebbek akarunk-e lenni önmagunkkal, vagy igényesebbek és kérlelhetlenebbek ?
4. Gyöngédebbek, engedelkenyebbek, emberségesebbek akarunk-e lenni, vagy „embertelenebbek?”
5. Okosabbak akarunk-e lenni vagy kíméletlenebbek?
6. Célt akarunk-e elérni, vagy inkább minden cél előtt kitérünk? (– amit például a filozófus tesz, aki minden célban határt, nehézséget, csapdát, ostobaságot szimatol...)
7. Tiszteletre méltóbbak akarunk-e lenni, vagy olyanok, akikről félnek? Esetleg megvetettebbek?
8. Zsarnokok vagy csábítók, pásztorok vagy csordaállatok akarunk-e lenni?

910

Azoknak az embereknek, *akik bármi módon is fontosak nekem*, szenvedést, magányt, betegséget, bántalmazást és méltatlanságot kívánok – kívánom, hogy ne legyen nekik ismeretlen a mélységes önmegvetés, az önmagukkal szembeni bizalmatlanság gyötrelmei, a legyőzöttek nyomorúsága: nem érzek részvétet irántuk, mert azt az egyetlent kívánom nekik, ami ma még bizonyítani képes, értékes-e valaki, vagy sem – hogy van-e tartásuk...

911

A Lazaroni boldogsága és önelégültsége, a „széplelkek” „boldogsága” vagy a vaskalapos papok holdkóros szeretete: semmit sem bizonyítanak az emberi *rangsorral* kapcsolatban. Nagy nevelőként akkor járnánk el a leghelyesebben, ha mindezen „boldog lelkeket” fajtát kérlelhetetlenül a boldogtalanságba kergetnénk. A lealacsonyodás és a kikapcsolódás veszélye azon nyomban megjelenik: –minden spinozista és epikureista boldogság és minden kontemplatív állapotban való ellazulás ellen. Ám ha az erény ilyen boldogság eszköze, *akkor az erényen is úrrá kell lenni.*

912

Egyáltalán képtelen vagyok megérteni, hogyan teheti jóvá Valaki, aki elmulasztotta, hogy megfelelő időben *jó iskolába* járjon. Az ilyen ember nem ismeri önmagát; úgy megy át az életen, hogy nem is tanult meg járni; a petyhüdt izomzat minden lépésnél lelepleződik. Néha azonban az élet nagylelkűnek, irgalmasnak bizonyul és bepótolja e kemény iskola illetlen elmulasztását: egy évekig húzódó betegséggel például, ami talán a legtöbb akaraterőt és az önmagunkkal való legkitartóbb szembenézést kívánja; vagy egy hirtelen ránk rohanó szükségállapottal, amely gyermeket és asszonyt is érint, és olyan tevékenységre kényszerít, amely a petyhüdt izomrostokat újabb energiával tölti föl és visszaadja az élet akarásának szívósságát... A legkívánatosabb minden körülmények között továbbra is a kemény diszciplína a kellő időben, vagyis olyan életkorban, amikor büszkévé tesz, ha sokat kívánnak az embertől. Mert e kemény iskola azért jó iskola, és abban különbözik a többitől, hogy sokat követel, hogy szigorúan követel; hogy a jó, sőt a kiváló a normális; hogy a dicséret ritka, hogy elnézés nincs; a büntetés kemény és tárgyilagos, tekintet nélkül a tehetségre és a származásra. Ilyen iskolára pedig minden tekintetben szükség van: ez mind a testiekre, mind a szellemiekre érvényes: végzetes volna a választóvonalat itt meghúznunk! Ugyanaz a diszciplína teszi a jó katonát és a jó tudóst: tüzetesen szemügyre véve azt látjuk, hogy nincs jó tudós, akinek ne egy jó katona ösztönei éljenek a testében... Tudni kell parancsolni és büszkén engedelmeskedni;

feszesen állni a sorban, de bármikor vezetésre készen, többre tartani a veszélyt a kényelemnél; a megengedett és meg nem engedett dolgokat nem szabad szatócsmérlegen méricskélgni; az alattomos, ravasz és parazita vonásoknak nagyobb ellenségének kell lenni, mint a gonosznak. .. Mit tanulunk egy kemény iskolában? Engedelmeskedni és parancsolni.

913

– Tagadni az érdemet: de azt tenni, ami minden dicséret és minden megértés fölött áll.

914

A moralitás új formája: egyhangú hűségeskü mindazzal kapcsolatban, amit tenni akarunk és amit nem akarunk tenni, határozott lemondás sok mindenről. Kipróbálandó, érett-e erre az ember.

915

Az aszketizmust is újból természetessé akarom tenni; a tagadás szándékának helyére a megerősítés szándéka kerül; az akarat gimnasztikája; mindennemű nélkülözés és böjt, még a legszemélyesebb dolgokban is; a tett kazuisztikája véleményünkre vonatkoztatva, amelyet erőnkől alkotunk: kísérlet kalandokkal és szándékolt veszedelmekkel. (Dîners chez Magny: szellemi ínycsiklandó falatok, gyomorrontással). – Arra is föl kellene találni vizsgákat, hogy kipróbáljuk, ki mennyire tudja állni a szavát.

916

Ami megromlott azáltal, hogy visszaélt vele az egyház:

1. Az *aszkézis*: alig van már bátorságunk napvilágra hozni ennek természetes hasznosságát, nélkülözhetetlenségét az akarat nevelésében. Abszurd nevelő-világunk (amelynek szeme előtt a „használható állam-szolga” lebeg mint szabályt adó minta) úgy véli, elegendő ha beéri azzal, hogy „oktat” és az agyat idomítja; ám fogalma sincs arról, hogy előbb valami másra van szükség – az akaratnevelésre; mindenből vizsgáznak, csak éppen a fő dologból nem: hogy tudnak-e akarni, hogy képesek-e ígérni: a fiatal ember anélkül fejezi be az iskolát, hogy egyetlen kérdést is föltenne, hogy egyáltalán kíváncsi volna tulajdon természetének e fő értékkérdésére

2. a *böjt*: minden értelemben – még eszközként is, amely fenntartja, megőrzi minden jó dolgok élvezésének képességét (például időnként nem olvasni, semmiféle zenét nem hallgatni, többé nem szeretetre méltónak lenni, és az erényben ugyancsak böjti napokat tartani)

3. a „*kolostor*”: időleges elszigetelés szigorú tilalmakkal (például levelek se), egyfajta legmélyebb elmélkedés és ön-keresés, ön-megtalálás, amely nem a „kísértések” elől akar kitérni, hanem a „kötelességek” elől: kilépés a környezet monoton körtáncából, kilépés az ingerek és a benyomások zsarnokságából, amely arra ítél bennünket, hogy erőnköt csak reakciókban adjuk ki, és már nem engedi meg, hogy ez az erő *spontán aktivitássá* halmozódjon föl. Nézzük csak meg tudósainkat közelebről: már csak *reaktív* módon gondolkodnak, vagyis előbb olvasniuk kell, hogy gondolkodhassanak

4. az *ünnepek*. Minden bizonnyal nagyon nyers lelkületű az illető, aki a keresztények és keresztény értékek jelenlétét nem érzi nyomasztónak; ezek miatt minden igazi ünnepi hangulatot megevett a fene. Az ünnep többek között azt jelenti: büszkeség, szertelen vidámság, fesztelenség, bolondozás; minden komolyság és nyárspolgárság kigúnyolása; isteni igentmondás önmagunk állati teljességére és tökéletességére – ezek mind olyan állapotok, amelyekre a keresztény nem mondhat őszintén igent.

Az ünnep par excellence pogányság.

5. *bátortalanság saját természetünkkel szemben*: a „*morálisba*” való beöltözés –hogy nincs szükség morális képletre valamely affektus jóváhagyásához: mérték, hogy mennyire tud valaki igent mondani saját természetére – milyen mértékben kell a morálhoz folyamodnia, illetve milyen mértékben tud megenni nélküle...

6. a *halál* – Ki ostoba fiziológiai tényállást morális szükségszerűséggé kell torzítani. Úgy

kell élnünk, hogy megfelelő időben meglegyen bennünk a halál akarása!

917

Erősebbnek érezni magunkat – vagy más szavakkal: az öröm – mindig összehasonlítást feltételez (ám *nem* szükségképpen másokkal, hanem önmagunkkal, a növekedés állapotában anélkül, hogy tudnánk: mennyiben hasonlítottunk össze –)

– a mesterséges megerősödés: akár kémiai izgatószerrel, akár izgató tévedésekkel („őrült kényszerképzetek, rögeszmék”)

– például a *biztonságérzet*, amint a keresztényben él. Erősnek érzi magát, hogy szabad bízni, szabad türelmesnek és fegyelmezettnak lennie: e mesterséges megerősödést annak az őrült illúzióknak köszönheti, hogy ő Isten oltalma alatt áll;

például a *fölény* érzése, ahogy például a marokkói kalifának csak olyan földgömböt mutatnak, amelynek négyötödét az ő egyesült három királysága foglalja el;

például az *egyediség* érzése, például amikor az európai ember azt képzei, hogy a kultúra története Európában játszódik le, és önmagát a rövidített világfolyamat egy módjának tekinti; vagy amikor a keresztény úgy véli, hogy az egész létezés „az ember üdvössége” körül forog –

– Azokon a pontokon múlik, ahol nyomást, a szabadság hiányát érezzük: minden egyes ilyen helyen más és más *erő-érzet* keletkezik, például egy filozófusnak nagyon jól jön a hűvös, hegyvidéki absztrakció-gimnasztika, e közegben úgy mozog, akár hal a vízben, míg a színek és a hangok nyomasztóan hatnak rá, nem is szólva az ostoba vágyakról – amelyeket mások „az eszménynek” neveznek.

918

Egy helyre kis legényke gúnyos pillantást vetne ránk, ha megkérdeznénk tőle: Akarsz-e erőnyes lenni? de mindjárt értelem költözne a tekintetébe, ha azt kérdeznénk: akarsz-e erősebb lenni, mint a társaid? –

Hogyan leszünk erősebbek?

Lassan kell döntenie; és makacsul kitartani amellest, amit eldöntöttünk. Az összes többi jön magától.

A *hirtelen* és a *változékony*: a gyöngeség két fajtája. Ezeket kizárni; distanciát teremteni – még nem késő!

Óvatosság a jóindulatú emberekkel! A velük való érintkezés puhánnyá teszi az embert. –

Minden olyan kapcsolat jó, amelyben az ösztönös támadó és védekező fegyvereket használni, gyakorolni lehet. Találékonyságra kell szert tenni az akarat állandó próbatételeiben...

Ebben kell a különbséget meglátni, nem a tudásban, éleselméjűségben, humorérzékben...

Időben kell megtanulni parancsolni – pontosan úgy, mint engedelmeskedni.

– Meg kell tanulni a szerénységet, a tapintatos szerénységet: vagyis a szerénységben kell kitűnni, azt kell tisztelni, amiben az ember szerény... így áll a helyzet a bizalommal is – kitüntetni, tisztelni...

Miért bűnhődünk a legkeményebben? Szerénységünkért; amiért nem figyeltünk legsajátosabb szükségleteinkre; a tévedéseinkért; önmagunk lealacsonyításáért; ha nem volt igazán fülünk ösztöneink meghallgatására; – önmagunk tiszteletének hiánya csúnyán megbosszulja magát, mert veszteségünk lesz egészségben, barátságban, közérzetben, büszkeségben, vidámságban, szabadságban, kitartásban, bátorságban. Később aztán soha nem bocsátjuk meg magunknak az igazi egoizmus e hiányát: igazi egónkkal szembeni ellenvetésként, kételyként fogjuk föl...

919

Azt akarom, hogy az emberek önmaguk tiszteletével kezdjék: minden egyéb ebből következik. Persze ezzel a többiek előtt végünk is: mert ezt bocsátják meg utoljára. Micsoda? Egy ember, aki tiszteli önmagát?

Valami más ez, mint a vak törekvés önmagunk *szeretetére*: nincs közismertebb dolog, akár

a nemi szerelemben, akár abban a kettősségben, amelyet „Ennek” hívnak, mint szerelmünk, szeretetünk tárgyának megvetése – ez a szerelem fatalizmusa.

920

„Ezt meg ezt akarom”; „szeretném, ha ez és ez így volna”; „tudom, hogy ez és ez így van”; – az erő fokozatai: az *akarat* embere, a vágy embere és a *hit* embere.

921

Az eszközök, amelyek révén egy erős faj fönntartja önmagát.

Jogot szerez magának a kivételes cselekedetekre; az önmaga legyőzése és a szabadság kísérleteként.

Keresi azokat az állapotokat, amelyekben nincs megengedve, hogy *ne* legyen barbár.

Mindennemű aszkézis útján hatalmat biztosít magának, bizonyosságot szerez akaratereje tekintetében.

Nem árulja el magát; hallgat; óvatos a kedvességgel szemben.

Oly módon tanul meg engedelmeskedni, hogy ez mindjárt az önfenntartás próbája is. A presztízskérdés kazuisztikáját a finomság végső határáig viszi.

Sohasem következtet így: „amihez az egyiknek joga van, ahhoz joga van a másiknak is” – hanem fordítva!

A bosszút, a „kölcsonkenyér visszajár”-t előjogának érzi és kitüntetésként kezeli –

Nem ambicionálja mások erényeit.

922

Hogy milyen eszközökkel kell primitív embereket kezelni és hogy e „barbár” eszközök nem önkényesek és tetszőlegesek, az a gyakorlatban mindjárt kiviláglik, ha minden európai kifinomultságunkkal egyszer kénytelenek leszünk Kongóban vagy egyebütt úrrá lenni a barbárokon.

923

A harcos és a békés emberekről. – Olyan ember vagy, akinek a testében a harcos ösztönei élnek? És ebben az esetben még itt a második kérdés: ösztönödet tekintve támadó harcos vagy-e, vagy esetleg ellenálló harcos? – A többi ember, mindenki, aki ösztönösen nem harcos, békét akar, egyetértést, „szabadságot”, „egyenlő jogokat” –: ezek egyazon dolog különböző nevei csupán. – Oda menni, ahol nem kell harcolni, nem kell védekezni. Ezek az emberek elégedetlenek önmagukkal, mihelyt valamiféle ellenállásra kényszerülnek.

– Olyan körülményeket teremteni, ahol egyáltalán nincs már háború. – Legrosszabb esetben alávetik magukat, engedelmeskednek, beilleszkednek. Ez még mindig jobb, mint háborúzni. Így tanácsolja például a kereszténynek ösztöne. –

A született harcosoknál szinte állandóan fegyverben van a jellem, ez határozza meg a helyzetek kiválasztását, minden egyes tulajdonság kifejlesztését: az első típusnál a „fegyver” fejlődött jobban, míg a másodiknál a páncélzat, a védekezés. A fegyvertelenek, a védtelenek: milyen eszközökre és erényekre van szükségük a fennmaradáshoz – önmaguk legyőzéséhez?

924

Mi lesz azokkal az emberekkel, akiknek már semmi okuk védekezni vagy támadni? Mi marad affektusaikból, ha elveszítik azokat, amelyekben védekező és támadó fegyvereik vannak?

925

Széljegyzetek egy niaiserie anglaise-hez (angol ostobasághoz – *a ford.*) – „Ne tedd azt másokkal, amit magadnak nem kívánsz!” Ez aztán a bölcsesség! Ez aztán az okosság! Ez a morál alapja! – ez az „aranyköpés”. John Stuart Mill hisz ebben, és ugyan melyik angol nem?... Ám e mondás a legkisebb próbát sem állja ki. A becslés, hogy „ne tedd másnak, amit magadnak nem kívánsz” káros következményeik miatt tilt meg cselekedeteket: e mögött az a hátsó gondolat lappang, hogy minden cselekedetet mindig megtorolnak. Ám mi volna, ha valaki a *Principe*-vel (Machiavelli: *A herceg* című könyvéről van szó – *a ford.*) a kezében azt

mondaná: „pontosan ezeket a cselekedeteket kell megtennünk, nehogy mások megelőzzenek bennünket – mert ekképp akadályozzuk meg őket abban, hogy velünk tegyék meg ugyanezeket?” – Másfelől: gondoljunk arra a korzikaira, akinek a becsülete megköveteli a vendettát. O sem kíván puszkagolyót a testébe: ám ennek lehetősége vagy valószínűsége még nem tartja vissza attól, hogy megvédje becsületét. .. És mi is, minden becsületes cselekedetünkben nem vagyunk-e tudatosan közönyösek azzal szemben, ami következhet belőle? Egy cselekedettől csak azért megtartóztatni magunkat, mert számunkra káros következményekkel járhat... ez tilalom volna általában a becsületes cselekedeteket illetően...

A mondás mindazonáltal értékes, mivel leleplez egy embertípust: a *csordaöszön* fogalmazza meg így magát – az emberek egyenlőek: ahogy én neked, te úgy nekem. – Itt valóban hisznek a cselekedetek egyenértékűségében, ami, valós körülmények között, egyszerűen nem létezik. Nem lehet minden cselekedetet viszonyozni: igazi „individuumok” között nincsenek egyenlő cselekedetek, következésképpen „bosszú” sincs... Ha valamit teszek, akkor meg sem fordul a fejemben az a gondolat, hogy valaha bárki is ugyanilyet tehet: ez a tett az enyém... ezért sem lehet semmit visszafizetni nekem, legfeljebb „más” cselekedetet követhetnek el ellenem.

926

John Stuart Mill ellen: Iszonyodom közönségességétől, amely azt állítja, hogy „amit szabad az egyiknek, azt szabad a másiknak is; amit nem kívánsz önmagadnak stb., azt másnak se tedd”; amely az egész emberi létezészt a szolgálatok kölcsönösségére alapozná oly módon, hogy minden cselekedetünk mintha viszonzás lenne valamiért, amit értünk tettek. Itt már az előfeltétel is a lehető legközönségesebb: felteszik a cselekedetek értékének egyenértékűségét nálad és nálam; itt a tettek egyszerűen semmiféle személyes értéke sincs (tehát az, amit semmivel nem lehet kiegyenlíteni és visszafizetni). A „kölcsönösség” roppant közönséges; hiszen épp az a lényeg, hogy amit én teszek, azt nem teheti, nem képes tenni senki más, nem szabad, hogy kiegyenlítés legyen – a „hozzám hasonló”, az inter pares válogatott szféráján kívül; – mélyebb értelemben nem adok vissza semmit, mert az ember egyszeri, és amit tesz, az is csak egyszeri – ez az elemi meggyőződés tartalmazza a tömegektől való arisztokratikus elkülönülés okát, mivel a tömegek hisznek az „egyenlőségben”, következésképpen a kiegyenlíthetőségben és a „kölcsönösségben” is.

927

A morális értékelés vaskalaposságának és szűklátókörűségének „hasznos” és „káros” becsléseinek megvan a maguk jó értelme; a társadalom szükségszerű perspektívája ez, amely csak a közeli és a még közelebbi dolgok következményeit képes tekintetbe venni. – Az államnak és a politikusnak már inkább morál fölötti gondolkodásmódra van szüksége: mert sokkal nagyobb hatáskomplexumokat kell számba vennie. Egy világgazdaság csak akkor volna lehetséges, ha olyan távlati perspektívákkal rendelkezne, hogy egyes követelményei pillanatnyilag mind igazságtalannak és önkényesnek tűnének.

928

„Érzelmünket követni?” – nem valami értékes dolog, ha valamelyik nagylelkű érzelmünknek engedve és pillanatnyi impulzus hatására veszélybe sodorjuk az életünket... még csak nem is jellemes dolog... Mindenki megvan ehhez a képesség – és az efféle elhatározásban a bűnöző, a bandita és a *korzikai* minden bizonnyal túlszárnyal bennünket, tisztességes embereket...

Magasabb szint: leküzdeni magunkban e késztetést és a hősi tettet nem csupán impulzus hatására megcselekedni – hanem hideg fővel, józanul, minden viharos örömezzet nélkül...

Ugyanez érvényes az együttérzésre: először át kell szitálni az ésszerűségen, egyébként éppolyan veszélyes, mint bármely *más* affektus/indulat...

A legnagyobb szerencsétlenségek oka az affektusoknak való vak engedelmesség, tekintet nélkül arra, hogy nagylelkű, együttérző vagy ellenséges affektusról van-e szó...

A jellem nagysága nem abban áll, hogy valakiben nincsenek meg ezek az affektusok – ellenkezőleg: a legfélelmetesebb mértékben megvannak az illetőben, de uralkodik rajtuk... és nem telik különösebb öröme ebben az uralomban, egyszerűen csak mert...

929

Életünket egy ügynek áldozni – roppant hatásos. De sok minden létezik, amiért életet áldoznak: az affektusok mindenképpen kielégülésüket keresik. Az értékeken mit sem változtat, hogy az életet az együttérzésre, a haragra vagy a bosszúra tesszük fel. Milyen sokan áldozzák életüket a csinos nőknek – sőt ami még ennél is rosszabb, az egészségüket! Ha valakinek olyan a vérmérséklete, akkor ösztönösen is a veszedelmes dolgokat választja: például a spekuláció kalandját, ha filozófus; vagy az amoralitását, ha erényes. Az egyik fajta ember semmit sem akar kockáztatni, a másik meg mindent kockára tesz. Mi, másíka, az élet megvetői lennénk? Ellenkezőleg: ösztönösen a nagyobb feszültségű életet keressük, a veszélyes életet... még egyszer hangsúlyozzuk, nem azért, mert erényesebbek akarunk lenni a többieknel. Pascal például semmit sem akart kockáztatni, és megmaradt kereszténynek: ez tán erényes volt. – Az ember mindig feláldoz valamit....

930

Mennyi előnyét áldozza fel az ember, mennyire kevésbé „önző”! Minden affektusa és szenvedélye a jogait követeli – és milyen messze van egy affektus az önzés okos hasznától!

Az ember *nem* „boldog” akar lenni; angolnak kell lenni ahhoz, hogy elhiggyük: az ember mindig az előnyét keresi. Vágyaink meg akarják kaparintani a dolgokat kitartó szenvedéllyel – a bennük felhalmozódott erő ellenállást keres.

931

Az affektusok összevéve mind hasznosak, némelyek közvetlenül, mások közvetve; a haszon tekintetében teljességgel lehetetlen valamiféle értékrangsor fölállítani – ahogyan biztos, hogy ökonomikusan mérve a természeti erők is összevéve mind jók vagy hasznosak, ha mégannyi félelmetes és visszavonhatatlan végzet forrásai is. Legföljebb azt mondhatnánk, hogy a leghatalmasabb affektusok a legértékesebbek: amennyiben nincsenek hatalmasabb erőforrások.

932

A jóindulatú, segítőkész, jóságos gondolkodásmódot semmi esetre sem a belőle kiinduló hasznosságért tisztelik, hanem azért, mert gazdag lelkek állapota, amelyek adni tudnak és értéküket az élet teljességében hordják. Nézzük csak meg a jótévők szemét! Az önmegtagadásnak, a moi gyűlöletének, a „pascalizmusnak” az ellentétét látjuk benne.

933

Summa: a szenvedélyeken való uralkodás, és nem gyöngítésük vagy kiirtásuk –Minél nagyobb az akarat uralkodó ereje, annál nagyobb szabadságot adhat a szenvedélyeknek.

– A „nagy ember” vágyai szabadság-játéktere révén lett naggyá, és a még nagyobb hatalom révén, amely jól tudja, hogyan állítsa szolgálatába e pompás ragadozókat.

A „jó ember” a civilizáció minden szintjén a veszélytelen, ugyanakkor a hasznos; amolyan középút; a közös tudatban annak a kifejeződése, amitől nem kell félni és amit azért mégsem kell megvetni...

Nevelés: lényege, hogy a kivételeket tönkretegyék a szabályos javára. Képzés: lényege, hogy az ízlést szembefordítsák a kivételelessel, a közepszerű javára.

Csak ha a kultúra nagy erőfölösleg kínálatával rendelkezik, akkor tud a kivétel, a kísérletezés, a veszély, az árnyalat luxuskultúrájának melegházává változni: minden arisztokratikus kultúra ebbe az irányba tart.

934

Csak erő kérdése: milyen mértékben tudjuk magunkat érvényesíteni a társadalmi fennmaradási körülményekkel és az előítéletekkel szemben? – milyen mértékben tudjuk félelmetes tulajdonságainkról levenni a béklyót, amelyekben a legtöbb embert tönkremegy? –

milyen mértékben tudunk szembefordulni az igazsággal és ezen igazság legkérdésesebb oldalain túltenni magunkat? – milyen mértékben vagyunk képesek szembefordulni a szenvedéssel, az önmegvetéssel, az együttérzéssel, a betegséggel, a bűnnel, nem tévesztve szem elől a kérdőjelet, hogy vajon úrrá lehetünk-e ezeken? ... (ami nem öl meg, az erősebbé tesz...) – végezetül: milyen mértékben ismerhetjük el magunkban a szabályt, a közösséget, a kicsinyességet, a jót, az átlagember derekasságát anélkül, hogy vulgarizálnánk magunkat?... . A jellem legkeményebb próbája: ne menjen tönkre, engedve a jó csábításának. A jó mint luxus, kifinomultság mint *bűn*...

[3. Az előkelő ember]

935

Típus: A lélek igaz jósága, előkelősége és nagysága a bőségből származik: nem azért ad, hogy elvegyen – nem akar kimagaslani csak azért, mivel jóságos; – a tékozlás mint az igazi jószág típusa, ennek előfeltétele a gazdag *személyiség*.

936

[*Arisztokratizmus.*] A csordaállateszmények – most a „társadalom” *legmagasabb* értéktételezésében tetőznek: ezeknek igyekeznek kozmikus, már-már metafizikai értéket adni – velük szemben én az *arisztokratizmust* védem.

Egy társadalomnak, amely olyan kényes és büszke a szabadságára, kivételnek kell éreznie magát és szemben állnia egy tőle nagyban különböző hatalommal, amellyel szemben ellenséges, és a magasból pillant rá.

– Minél több jogot adok le, és minél inkább egyenlőnek tekintem magamat az átlaggal, annál inkább az átlag uralma alá kerülök, vagyis a többség uralma alá. –Az arisztokratikus társadalom előfeltétele (hogy tagjai számára és között a nagyfokú szabadságot meg tudja őrizni) az az óriási feszültség, amely a társadalom minden tagja egymás ellen feszülő ösztönéből keletkezik: az uralkodás akarásából...

Ha el akarjátok tüntetni az erős ellentéteket és a rangbéli különbségeket, akkor eltüntetitek a nagy szeretetet, az emelkedett érzületet, az önmagáért való lét érzését is...

A szabadságon és egyenlőségen alapuló társadalom valódi pszichológiájához: – mi csökken?

A személyes felelősségtudat akarása – az autonómia hanyatlásának jele; a védekezési és fegyverforgatási kedv, szellemiekben is – a parancsoláshoz való erő; a tisztelet, az alárendeltség, a hallgatni tudás iránti érzék; a nagy szenvedély, a nagy feladat, a tragédia, a vidámság.

937

Augustin Thierry 1814-ben olvasta azt, amit Montlosier *De la monarchie française* című művében írt: felháborodott kiáltással válaszolt és legott munkához látott. Ez az emigráns a következőt írta: *Race d'affranchis, race d'esclaves arrachés de nos mains, peuple tributaire, peuple nouveau, licence vous fut octroyée d'être libres et non pas à nous d'être nobles; pour nous tout est de droit, pour vous tout est de grâce, nous ne sommes point de votre communauté; nous sommes un tout par nous-mêmes.* (Kezünk által fölszabadított rabszolganépség, alantas csürhe, új rend, rátok erőltették a szabadságot, mi viszont nem kaptunk nemességet; számunkra minden jogos, ti pedig mindent csak kegyelemből kaptok, mi egyáltalán nem tartozunk a ti közösségekhez; mi önmagunk által alkotunk egészt – *a ford.*).

938

Az arisztokratikus világ mindegyre zsugorodik és gyengül! Nemes ösztöneinek köszönhetően eldobja magától előjogait, és túlfinomult kultúrája folytán a nép, a gyöngék, a szegények és a kisemberek költészete stb. iránt érdeklődik.

939

Létezik egy előkelő és veszedelmes gondatlanság, amely mély bepillantást tesz lehetővé és következtetésre jogosít: a túlzottan is gazdag lélek hanyagsága, aki sohasem igyekezett

barátokat szerezni magának, hanem csak a vendégbarátságot ismerte, mindig csak a vendégbarátságot gyakorolta és ehhez ért – szíve és háza mindenki számára nyitva áll, aki be akar lépni, akár koldus, akár nyomorék vagy király. Ez a hamisítatlan szívéllyesség: aki ilyen, annak valószínűleg száz „barátja” is van, még sincs egyetlen igazi sem.

940

A μηδέν ἄγαν (semmi túlzás – *a ford.*) tana a rendkívüli erejű emberekhez fordul – nem pedig a közepszerűekhez. Az εγκράτεια (mérséklet – *a ford.*) és az άσκησις (aszkézis – *a ford.*) csak fokok a magaslat felé: az „arany természet” magasabban van.

A „*Du sollst*” („neked kell”) – a sztoikusoknál, a keresztény rendekben, az araboknál és Kant filozófiájában a föltétlen engedelmesség (közömbös, hogy följobbvalónak vagy egy fogalomnak).

A „neked kell”-nél magasabban áll az „akarom” (a hősoknél); az „akarónknál magasabban a „vagyok” (a görögök istenei).

A barbár istenek semmit sem fejeznek ki a mértéktartás örömeiből – sem nem egyszerűek, sem nem könnyedek, sem nem mértékletesek.

941

Kertjeink és palotáink értelme (és ilyenformán minden gazdagság utáni vágy értelme): *eltüntetni szem elől a rendetlenséget és a közönségességet, és hazát teremteni a lélek nemességének.*

Legtöbben persze azt gondolják, hogy emelkedettebb jellemek lesznek, ha e szép, nyugodt tárgyak hatnak rájuk; ezért sóvárognak Olaszországba, utazások után stb., ezért a sok olvasás, színházba járkálás. *Formálódni akarnak* – ez kultúr-munkájuk értelme! Viszont az erősek, a hatalmasak formálni akarnak, és semmi idegen elemet nem tűrnek maguk körül!

Így mennek az emberek a Nagy Természetbe is, nem megtalálni önmagukat, hanem elveszni benne és felejteni. Az „önkívület” minden gyöngé és önmagával elégedetlen ember vágyálmainak netovábbja.

942

Csak született nemesség létezik, a vér nemessége. (Most nem a „von” szócskáról beszélek és nem is a *Gothai Almanachiol*, amely szamaraknak való, gyermekded ostobaság). Ahol „szellemi arisztokratákat” emlegetnek, ott általában valamit jó okkal eltitkolnak; ez tudvalévóleg a becsvágyó zsidók jelszava. Csak a szellem egymagában ugyanis nem nemesít; inkább szükség lenne valamire, ami a szellemet megneemesíti. – Mire volna hát szüksége? A nemes vére.

943

Mi előkelő?

– a választékos külső, sőt a finom, frivol megjelenés, szóban, ruhában, viselkedésben, amennyiben e választékosság elhatárol, távol tart, véd a tévedéstől.

– a lassú mozgás és a lassú pillantás. Nincs túl sok értékes dolog: és ezek szinte önkéntelenül mintegy önmagukat kínálják. Nehezen csodálkozunk.

– a szegénység, nélkülözés, sőt betegség elviselése.

– kitérés az apró megtiszteltetések elől, bizalmatlanság mindenkivel szemben, aki könnyen dicsér: mert a dicsérő hisz abban, hogy érti, amit dicsér; a megértés viszont – Balzac, ez a tipikus nagyravágyó, elárulta – annyi, mint egyenlőnek lenni – *comprendre c'est égal*.

– a szív kiönthetőségén érzett kételyünk mélyre hatol; a magányosságot nem választjuk, hanem adott.

– a meggyőződés, hogy csak a hozzánk hasonlókkal szemben vannak kötelezettségeink, másokkal szemben belátásunk szerint viselkedhetünk; igazságosság pedig csak *inter pares* remélhető (amire sajnos még sokáig nem számíthatunk).

– Az ironia a „tehetségekkel” szemben; hit a született nemességben, még erkölcsiség dolgában is.

– mindig olyannak érezni magunkat, akinek megbecsüléssel tartoznak: bár csak ritkán találni valakit, aki megadhatná a megbecsülést.

– mindig álöltözetben: minél értékesebb az ember, annál inkább szüksége van inkognitóra. Ha Isten létezne, már csak illendőségből is kizárólag emberként mutatkozhatna meg a világban.

– A tétlenség képessége, a meggyőződés, hogy a kétkezi munka nem szégyen ugyan, de minden bizonnal nemtelenít. Nem polgári értelemben vett „szorgalom”, akármilyen sokra tartjuk is egyébként, vagy nem mint a temetetlenül kotkodácsoló művészek, akik a tyúkokhoz hasonlóan folyton kotkodácsolnak, majd tojnak és megint csak kotkodácsolnak.

– *védელmezzük* a művészeket, a költőket és mindenkit, aki valamiben mester: ám csak mint fajtát, mely értékesebb, mint azok, akik tudnak valamit csupán, mint a „csak produktív emberek”, akiket nem tévesztünk össze az előbbiekkal.

– a *formák* öröme; minden formai védelembe-vétele, a meggyőződés, mely szerint az udvariasság a legnagyobb erények egyike; a bizalmatlanság mindennemű ahogy-esik-ügy-puffan iránt, ideértve minden gondolati és sajtószabadságot, mert uralmuk alatt a szellem kényelmes és otromba lesz és elnyújtózik.

– a kedvtelés a *nőkben* mint talán kisebb (alacsonyrendű), de finom és könnyed lényekben. Micsoda öröm olyan lényekkel találkozni, akiknek örökké táncon, ostobaságokon, öltözködésen jár az eszük! Ok a gyönyör a túlfeszített és mély férfilélek számára, amelynek életét nagy felelősség nehezíti.

– a kedvtelés a hercegekben és a papokban, mert ők nagyjából és egészében, sőt valójában megőrizték a hitet az emberi értékek különbözőségében, még a múlt becslésében is, legalább is *szimbolikusan*.

– a hallgatni tudás: de erről a hallgatók előtt egy szót se.

– a hosszú ellenségeskedés elviselése: szó sem lehet könnyű kibékülésről.

– a demagógtól, a „felvilágosodástól”, a „kedélyeskedéstől”, az olcsó bizalmaskodástól való undor.

– ízléses tárgyak gyűjtése, mely az értékes és választékos lélek igénye; minden közönséges elutasítása. Saját könyvei, saját vidékei.

– szembeszállunk a jó és a rossz tapasztalatokkal, és nem általánosítunk olyan gyorsan. Az egyes eset: milyen ironikusak vagyunk az egyes esetekkel szemben, ha olyan rossz ízlésű, hogy szabályosnak adja ki magát!

– szeretjük a naivitást, a naiv embereket, de mint nézők, mint értékesebb lények, Faustot éppen olyan naivnak látjuk, mint Gretchenjét.

– Kevéssé becsüljük a jó embereket, mert csordaállatok: tudjuk, hogy a leggonoszabb, legrosszabb indulatú, legkeményebb emberek között rejtőzik gyakorta a jóság felbecsülhetetlen értékű aranycsöppje, amely sokkal többet ér a közönséges jóindulatnál és vajszívűségénél.

– a magunkfajta embert szerintünk nem cáfolják sem bűnei, sem ostobaságai. Tudjuk, hogy nehéz kiismerni bennünket, és mindannyiunknak jó okunk van rá, hogy az előtérbe helyezzük magunkat.

944

Mi előkelő? – Ha valaki állandóan mintegy reprezentál, méltóságteljesen viselkedik. Ha valaki állandóan olyan helyzeteket keres, amelyekben tartásra van szükség. Ha valaki a többségnek, a *nagy számnak* engedi át a boldogságot: a boldogságot mint a lélek békéjét, az erényt, a komfortot (az angyalszerű angol szatócslelkületet, à la Spencer). Ha valaki ösztönösen keresi a nagy felelősséget. Ha valaki mindenütt könnyen szerez ellenségeket magának, legrosszabb esetben önmagából önmaga ellenségét hozva létre. Ha valaki a többségnek nem szavakkal, hanem tettekkel mond állandóan ellent.

945

Az erény, például mint tisztességesség, mint előkelő és veszedelmes luxusunk; nem kell elutasítanunk a hátrányokat, amelyeket magával hoz.

946

Nem *kívánni* semmiféle dicséretet: az ember azt teszi, ami hasznot hajt vagy örömet szerez neki, vagy amit tennie kell.

947

Mit jelent a férfiúi szüzesség? Hogy nemi ízlése megmaradt előkelőnek; hogy in eroticis nem szereti sem a brutális, sem a beteges, sem az okos dolgokat.

948

A „*tisztesség fogalma*”: a „jó társaságba” vetett hiten nyugszik, a lovagi tulajdonságokon, azon a kötelezettségen, hogy az embernek folytonosan „viselkednie” kell. Lényeges: hogy az életünket ne tekintsük túl fontosnak; hogy mindenképpen a legtisztéletreméltóbb viselkedéshez tartsuk magunkat mindenkivel, akivel csak érintkezünk (legalábbis akkor, ha az illető nem tartozik „*hozzánk*”); nem bizalmaskodunk, nem vagyunk jóindulatúak, sem vidámak, sem szerények, legföljebb inter pares; hogy *mindig viselkedünk*...

949

A felfokozott kedélyállapot és a túlaradóan tékozló akarat következménye, ha valaki az életét, egészségét, becsületét kockára teszi: nem emberszeretetből, hanem mivel minden nagy veszély fölkelte kíváncsiságunkat erőnk és bátorságunk mértéke iránt.

950

„*A sasok egyenesen támadnak.*” – A lélek előkelőségét legkevésbé sem arról a nagyszerű, pompás, büszke ostobaságról lehet fölismerni, amellyel támad – „*egyenesen*”.

951

Háború az „előkelőség” puha felfogása ellen – egy adag brutalitás nélkül nem lehetünk meg; éppoly kevésbé, mint a bűnözéssel való szomszédság nélkül. Az „önlegűltés” sincs benne; kalandosan kell önmagunkhoz viszonyulnunk, kísérletező és destruktív módon – nem pedig a „széplélek” szerecsenmosdatásos modorában. – Egy robusztusabb eszmény számára igyekszem teret nyitni.

952

„*A Paradicsomra pallosok vetnek árnyékot*” – ez is egy szimbólum vagy mottó, aminek segítségével a harcos és előkelő lelkek fölismerik egymást, illetőleg ezekről fölimerhetők. –

953

Eljön az idő, amikor az ember erőfölöslegre tesz szert, amely szolgálatára áll: a tudomány azon van, hogy így rabszolgává igázza a természetet.

Akkor majd lesz szabad ideje és kedve az embernek: önmaga képzésére, valami új és magasrendű felé. Új arisztokrácia. Egész sereg erény fog akkorra elavulni, amelyek jelenleg létfeltételek. A már nem szükséges tulajdonságokat elhagyják.

Az erényekre már nincs szükségünk: következésképpen elhagyjuk őket: mind az „egy a szükséges” morálját, mind pedig a lélek üdvét és halhatatlanságát: ez eszköz arra, hogy az emberek számára lehetővé tegyünk egy óriási önfegyelmet (egy szörnyű félelem affektusa révén::)

Az ínség különféle fajtái, amelyek idomító hatására az ember kialakult: az ínség tanít meg a gondolkodásra, a munkára és az önfegyelemre.

A *fiziológiai* megtisztulás és megerősödés. Az új arisztokráciának ellentétre van szüksége, amellyel fölveszi a harcot: szörnyű nyomatókkal kell fenntartania önmagát.

Az *emberiség két jövője*: 1. az elközépszerűsödés következménye; 2. a tudatos különválás, elkülönülés, önképzés.

Különbséget létesítő tan: csak a felső és alsó típust tartja meg (a középsőt elpusztítja).

Az eddigi – szellemi és világi – arisztokraták nem szolgálnak bizonyítékul egy új arisztokrácia szükségessége ellen.

[4. A föld urai]

954

Egy kérdés, talán kísértő és rossz kérdés, újra meg újra visszajár: azoknak a fülébe kell-e mondani, akiknek joguk van az ilyen kérdéses kérdésekhez, azon mai legerősebb lelkeknek, akik a legjobban tudnak uralkodni önmagukon: vajon nem jött-e el az ideje annak, hogy most, amikor a „csordaállat”-típus egyre inkább fejlődik egész Európában, megkíséreljük egy ezzel ellentétes típus és erényei alapvetően mesterséges és tudatos kitenyésztését? És nem volna-e a demokratikus mozgalom számára cél, megváltás és igazolás, ha jönne valaki, aki föl is használná – mégpedig oly módon, hogy a rabszolgaság új és tiszta kifejeződéséhez (végül ennek kell lennie az európai demokráciának) csatlakoztatná az uralkodó, cézári típusú szellemek magasabb rendű fajtáját, amely e talajon állva, erre támaszkodva kitartana és a magasba emelkedne? Új, eleddig teljességgel lehetetlen távlatokig, a saját távlatáig? Az ő saját feladataiig?

955

A mai európai ember látványa vérmes reményekre jogosít: rámenős, uralkodó faj kezd kifejlődni, egy rendkívül intelligens csorda-tömeg széles alapjain. Nincs már messze az a pillanat, amikor az utóbbi megkötése miatti mozgalmak már nem állnak az előtérben.

956

Ugyanazok a körülmények, amelyek a csordaállat fejlődését elősegítik, egyben elősegítik a vezető-állat fejlődését is.

957

Lassan, habozva, ám elkerülhetetlenül és félelmetesen, akár a sors, közeledik a nagy feladat és kérdés: hogyan kell igazgatni a Földet, mint egységes egészt? És mire/mivé kell az „embert” mint egészt – már nem mint népet és fajt – nevelni, milyen céllal tenyészteni?

A törvényalkotó morálok a fő eszközök, amelyekkel az emberből az alakítható ki, ami egy alkotói és mély akaratnak kedves: föltéve ha egy ilyen elsőrendű művész-akaratnak a kezében van ez az erő, és alkotó akaratát hosszú időn át keresztül tudja vinni a törvényalkotás, vallások és a szokáserkölc formálásában. E nagy alkotókat, a voltaképpeni nagy embereket, ahogyan én értem őket, ma és még valószínűleg nagyon sokáig hiába keresik: hiányoznak; mígnem végül, sok csalódás után, el kell kezdenünk megérteni, miért is hiányoznak, és hogy keletkezésüknek, valamint fejlődésüknek még sokáig semmi nem áll keményebben és ádázabban az útjában, mint az, amit ma Európában egyszerűen „a morálnak” neveznek: mintha nem volna más morál és nem is lehetne – mint az említett csordaállatmorál, amely minden erejével a zöldellő legelő-boldogságára törekszik, vagyis a biztonságba, a veszélytelen helyekre, a kényelembe, az élet könnyű oldalaira, legvégül pedig, „ha minden jól megy”, reméli, hogy megszabadul minden pásztortól és vezérürütől. A két legtöbbet hangoztatott tan a következő: „jogegyenlőség” és „együttérzés minden szenvedővel” – és közben a szenvedést általában olyasminek tekintik, amitől föltétlenül meg kell szabadulni. A modernség fogalmát nagyon kedvezőtlen színben tünteti fel az, hogy az efféle „eszmék” még mindig modernnek lehetnek. Ám aki alaposan utánagondolt annak, hogy az emberi palánta eleddig hol és hogyan burjánzott a legerőteljesebben, annak bizony meg kell vallania, hogy ez mindig fordított feltételek mellett történt: hogy ehhez helyzete veszélyessége mindig roppant módon megnőtt, a hosszan tartó nyomás és kényszer hatására egyre inkább kifejlődött képzelő- és színlelési ereje, hogy élet-akarását föltétlen hatalom-akarássá és túlzott hatalommá kellett fokozni, és hogy az ember e típusa felemelkedéséhez veszélyre, keménységre, erőszakra, az utca és a szív veszedelmeire, jogegyenlőtlenségre, rejtőzködéssre, sztoicizmusra, kísérletező- és kísértő-művészetre, mindennemű ördögi praktikára, röviden szólva pontosan a csordaember-kíváratosságok ellentétére van szükség. Az ilyen fordított szándékkal föllépő morált, amely az embert a magasba akarja emelni ahelyett, hogy

kényelmes, közepszerű lénygé igyekezne tenyészteni, ezt a morált, amelynek az a szándéka, hogy uralkodó kasztot tenyésszen ki – a Föld eljövendő urait – a fennálló morális törvényekkel összefüggésben és ezek szavai kíséretében és keretei között kell bevezetni és oktatni, hogy egyáltalán oktatni lehessen; hogy mindehhez azonban roppant mennyiségű átvezető– és megtévesztőeszközt kell kitalálni és hogy, mivel egy emberöltő majdnem semmit sem jelent ilyen hosszú távú, nehéz feladat és szándék megvalósításához, először is és mindenekelőtt olyan új emberfajtát kell kitenyészteni, amelyben biztosítva lesz az említett szükséges akarat és ösztön tartóssága több nemzedéken át: egy új, uralkodó emberfajtát és kasztot, ez pedig olyan nyilvánvaló, mint e gondolat hosszú és nehezen kifejezhető s-a-többije. Elő kell készíteni az értékek megfordítását egy magas szellemiségű és nagy akaraterejű, meghatározott erős emberfajta számára és e célból lassan és óvatosan fel kell szabadítani náluk bizonyos, sokáig kordában tartott és megrágalmazott ösztönöket: aki elgondolkodik ezen, az hozzánk tartozik, szabad szellemekhez – persze új típusú „szabad szellemekhez”, nem olyanokhoz, mint az eddigiek, mert ez utóbbiak homlokegyenest az ellenkezőjét akarták. Nekem úgy tűnik, ide mindenekelőtt az európai pesszimisták tartoznak, a fölháborodott idealizmus költői és gondolkodói, amennyiben legalábbis logikailag összekötik az egész léttel való elégedetlenségüket a mai emberrel szemben érzett elégedetlenséggel; valamint bizonyos telhetetlenül becsvágyó művészek, akik habozás és feltétel nélkül harcolnak a magasabb rendű ember külön jogaiért a „csordaállattal” szemben, és igyekeznek a művészet csábítóeszközeivel elaltatni a csorda-ösztönöket és csorda-elővigyázatosságot a kiválasztott szellemekben; harmadsorban pedig minden olyan kritikus és történész, akik bátran viszik tovább a régi világ szerencsésen megkezdett felfedezését – az új Kolumbusz, a német szellem műve ez (– mert jelen pillanatban még csak éppen hogy elkezdtük e hódítást). A régi világban valóban más, pompásabb, uralkodóbb morál regnált, nem olyan, mint a mostani; és az antik ember, nevelő morálja bűvöletében, erősebb és mélyebb ember volt a mainál – egyedül ő volt eleddig a „jól sikerült emberfajta”. Ám a csáberő, amely már az ókortól kezdve érezteti hatását a jófajta, vagyis erős és vállalkozó lelkekre, még ma is a legfinomabb és leghatékonyabb antidemokratikus és keresztényellenes erő: mint ahogy már a reneszánsz idejében is az volt.

958

Én olyan emberfajtának írok, amelyik még nem létezik: a „Föld urainak”.

A vallás mint vigasz, veszedelmes leszerelő hadművelet: az ember azt hiszi, joga van arra, hogy végre kipihenhesse magát.

Platón *Theagesében* írva vagyon: „mindegyikünk lehetőség szerint minden ember ura szeretne lenni, legszívesebben *Isién* lenne. Ez a gondolkodásmód újfent létezik.

Angolok, amerikaiak és oroszok – –

959

Az „emberi” őserdő-vegetáció mindig ott jelenik meg, ahol a leghosszabb ideig harcoltak a hatalomért. A *nagy* emberek. A *rómaiak* őserdei állatok.

960

Mostantól kedvezőbbek egy átfogóbb uralmi-képződmény előfeltételei, melyekhez foghatók eleddig nem léteztek. És ez még nem a legfontosabb dolog; lehetővé vált nemzetközi faji szövetségek létrehozása, amelyek azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy egy uralkodó fajt tenyésszenek ki, az eljövendő „Föld uraiét”; – ez egy új, rettenetes, a legkeményebben öntörvényű arisztokrácia, amelyben évezredekre helyet kap a filozofikus erőszak-ember és a művész-zsarnok akarat: –magasabb rendű emberfajta ez, amely akarat, tudásbéli, vagyoni és befolyást illető fölényének köszönhetően a demokratikus Európát legrugalmasabb és leglágyabb eszközöként alakítja, hogy szilárdan kezében tarthassa a Föld sorsát és magát az „embert” művészként alakíthassa. Elég az hozzá, hogy közeledik az az idő, amikor a politika mást jelent majd.

[5. A nagy ember]

961

Tekintetem a történelem azon pontjaira irányul, amelyeken a nagy emberek megjelennek. Hosszú ideig fennálló *despotikus morálok* jelentősége: felajzzák az íjat, ha nem törik el.

962

Egy nagy ember, egy ember, akit a természet nagy stílusban épített meg és talált ki – mi is ez? *Először*: minden tevékenységében hosszú távú logika figyelhető meg, amely hossza miatt nehezen áttekinthető, következőképpen félrevezető. Képes arra, hogy akaratát élete teljes hosszában, számos szakaszra kiterjessze, minden kisszerűt eleve megvessen és félretaszítson útjából, akár a világ legszebb, „legistenibb” dolgait is. *Másodszor*: hidegebb, keményebb, határozottabb és nem tart semmiféle „véleménytől”; hiányoznak belőle azok az erények, amelyek a „tisztelettel” és a „tiszteletre-méltósággal” függnek össze, és általában mindennemű „csordaerkölcs” hiányzik belőle. Ha nem lehet vezér, akkor egyedül megy; ilyenkor időnként előfordul, hogy útja során valakire vagy valamire rároffen. *Harmadszor*: nem „részvételtjes” szívekre van szüksége, hanem szolgálókra, eszközökre; az emberekkel való érintkezésben mindig azon van, hogy valamit kihozzon belőlük. Közvetlennek tudja magát: a bizalmaskodást ízléstelennek tartja; és általában nem az, ha annak is tartják. Álarcot visel, ha nem önmagával beszél. Inkább hazudik, semmint igazat mondana: ez több szellemet és akaratot igényel. Magányosság lakozik benne, amely elérhetetlen a dicséret és szidalom számára, megvan a maga igazsága, amely nem ismer el maga fölött semminemű instanciát.

963

A nagy ember szükségképpen szkeptikus (amivel nem azt állítjuk, hogy föltétlenül annak is látszik), föltéve hogy a nagyságot a következő jelenti: valami nagyot akarni és eszközt is hozzá. A mindennemű meggyőződés szabadsága akaraterejéhez tartozik. Mindez hasonlít ahhoz a felvilágosult „despotizmushoz”, amelyet minden nagy szenvedély kifejt. Az ilyen szolgálatába fogadja az értelmet, szentségtörő eszközökhöz is van bátorsága; meggondolás nélkül cselekszik; megajándékozza önmagát meggyőződésekkel, még szüksége is van rájuk, de nem veti alá magát nekik. A hit szükséglete, hogy valami föltétlenül mindenképpen Igent vagy Nemet mondjunk, a gyöngeség bizonyítéka; minden gyöngeség akaratgyöngeség. A hit embere, a hívő szükségképpen alacsonyabb rendű ember. Ebből következik, hogy a „szellem szabadsága”, vagyis a hitetlenség mint ösztön, a nagyság előfeltétele.

964

A nagy ember érzi népe fölött *hatalmát*, időbeli egybeesését népével vagy egy évezreddel: ezt az érzelmi gyarapodást, hogy önmagát causának és voluntasnak érzi, értelmezték tévesen „altruizmusnak” –

– ez kommunikációs *eszközök* megszerzésére ösztönzi: minden nagy ember találékony az ilyen eszközöket illetően. Igyekeznek bekapcsolódni a nagy közösségekbe, Egy formát akarnak adni a sokfélének, a rendezetlennek; ösztönzi őket a káosz látványa.

– A szeretet félreértése. Létezik rabszolgaszeretet, amely aláveti és odaadja magát: eszményít és csalódik – létezik isteni szeretet, amely megvet, szeret és a szeretett lényt átformálja, fölemeli. –

A nagyság azon hatalmas energiája birtokába jutni, hogy egyfelől tenyésztéssel, másfelől milliónyi félresikeredett lény megsemmisítésével kialakíthassa a jövő emberét és nem tönkremenni a szenvedéstől, hogy az ember teremtsen, alkot olyat, amihez foghatót még nem látott a világ! –

965

A népek forradalma, zűrzavara és ínsége még a legkevesebb szerintem a nagy egyéniségek ínségével szemben, amikor kifejlődnek. Ne hagyjuk becsapni magunkat! A sok kis emberke

ínségcskése nem alkot együtt egy mennyiséget, egy *összeget*, kivéve a hatalmas emberek érzelmeiben.

Magunkra gondolni a nagy veszély pillanataiban: sokak hátrányából teremteni magunknak előnyt: – nagyon magas fokú eltérés esetén ez nagy jellem jele lehet, aki úrrá lesz együttérzésén és igazságérzetén.

966

Az ember, az állattal ellentétben, nagyra növesztett magában sok, egymással ellentétes ösztönt és impulzust: e szintézisnek köszönhetően ő a Föld ura. – A morálok a helyileg korlátozott *rangsorok* kifejeződései az ösztönök e sokszínű világában oly módon, hogy ellentmondásaikban az ember ne menjen tönkre. Tehát valamely uralkodó ösztön a vele ellentétes ösztönt gyöngíti, finomítja impulzusként, amely az ingert adja a fő ösztön tevékenységéhez.

A legértékesebb emberben az ösztönök legnagyobb sokfélesége munkál és a relatíve lehető legerősebben, ahogy még elviselhető. Valójában: ahol az emberi jelenség erősnek mutatkozik, ott megtaláljuk a hatalmasan egymás ellen forduló ösztönöket (például Shakespeare-nél), de megkötozve.

967

Vajon nincs-e jogunk minden *nagy* embert a gonoszok közé sorolni? Egyedi esetenként ez nem mutatható ki mindig. Gyakorta lehetséges volt nekik amolyan mesterfokú bűjőcskát játszani, és felvehették a nagy erények külsőségeit és mozdulatait. Gyakran komolyan tisztelték az erényeket, és szenvedélyes keménységgel viseltettek önmaguk iránt, ám kegyetlenségből – és ez a távolból nézve elég csalóka. Mások félreértették saját magukat; nemritkán a nagy feladat nemes tulajdonságokat, minőségeket hív elő: például az igazságosságot. A lényeges: a legnagyobbaknak talán igazán nagy erényeik is voltak, de ezeknek éppen az ellentétei is éltek bennük. Azt hiszem, hogy pontosan az ellentétek meglétéből és ezek érzéséből születik meg a nagy ember, a rendkívüli erővel felajzott új.

968

A *nagy emberekben* az élet specifikus tulajdonságai – igazságtalanság, hamisság, kizsákmányolás – a legnagyobbak. Amennyiben viszont ezek túlnyomóan hatottak, lényegüket alaposan félreértették és jósággként értelmezték. Carlyle típusa mint interpretátor.

969

Általában *minden dolog annyit ér, amennyit fizettek érte*. Ez persze nem érvényes, ha az individuumot elszigetelten szemléljük; az egyén nagy képességei semmiféle viszonyban nincsenek azzal, amit értük ő maga tett, fölázdozott, elszenvedett. Ám ha megnézzük nemzetsége előtörténetét, akkor hatalmas tőkeerő-felhalmozásra, megtakarításra bukkanunk, amely mindenfajta lemondás, küzdelem, munka, önérvényesítés útján keletkezett. Mivel a nagy ember ennyibe került és nem, mint valami csoda, mint az ég és a „véletlen” adománya termett egyszeriben csak itt, ezért lett naggyá. Az „öröklés” hamis fogalom. Az elődök fizették meg az árat mindenért, ami lett Valaki.

970

A *szerénység veszélye*. – Túl korán alkalmazkodni a környezethez, feladatokhoz, társaságokhoz hétköznapi és munkarendekhez, amelyekbe a véletlen vet minket olyankor, amikor még sem erőnk, sem célunk nem hatolt el a tudatunkig a törvény erejével; az ekképp szerzett, koraérett tudati bizonyosság, kényelem, szociabilitás, ez az érzelmeinkbe lopakodó korai rezignáció, amely a belső és külső nyugtalanságtól való megszabadulásként hízelgi be magát, elkényeztet bennünket és a legveszedelmesebb módon tart vissza mindentől és tart alacsonyban; a tiszteletet megtanulni a „hosszú hasonlatosak” szerint, mintha bennünk nem volna semmilyen mérték és jog az értéktételezésre; az erőfeszítés, hogy úgy értékeljünk, mint mások, ízlésünk belső hangja ellenére, amely lelkiismeret is, szörnyen finom kötelmet jelent: ha végül nem is következik be olyan robbanás, hogy a szeretet és moralitás kötelmek egyszer

csak szerteszétszakadnak, az ilyen szellem akkor is elnyomorodik, elnöiesedik, kicsinyes és lapos lesz. – Ennek ellenkezője is éppen elég rossz, de még mindig jobb: szenvedni a környezettől, dicséretétől csakúgy, mint lekicsinylésétől; sebzettnek és alárendeltnek lenni, de úgy, hogy ezt nem áruljuk el; kényszerűen és bizalmatlanul védekezünk szeretetükkel szemben, megtanulni a hallgatást, talán úgy, hogy beszéddel rejtjük el, és a fellelegzés, a könnyek, az emelkedett vigasz pillanataira sarkokat keresni, elérhetetlen magányt teremteni magunknak – míg végre elég erősek vagyunk ahhoz, hogy megkérdezzük: „Mi dolgom veletek?” Majd mehetünk a saját utunkon.

971

Sorszerű emberek, akik önmagukat viselve sorsokat viselnek, amolyan *hősi* teherhordó fajta: ó, mennyire szeretnék kipihenni magukat maguktól, önmaguk terhétől megszabadulva! mennyire szomjaznak erős szívre és nyakra, hogy legalább néhány órára megszabaduljanak mindattól, ami nyomasztja őket! És milyen hiába szomjaznak minderre!... Várnak; megnéznék mindent, ami csak útjukba kerül: senki sem jön szembe velük az övékhöz fogható szenvedésnek akár még ezredrészével sem, és senki sem gyanítja, hogy ők miképp is várnak... végre, végre megtanulják első életbölcssességüket – nem kell tovább várni; és ezt mindjárt követi a második: szívélyesnek kell lenni, szerénynek, attól kezdve mindenkit elviselni, mindent elviselni – röviden, még egy kicsivel több terhet viselni, mint amennyit addig már viseltek...

[6. A legmagasabb rendű ember mint a jövő törvényhozója]

912

A jövő törvényhozói. – Miután sokáig és hiába igyekeztem a „filozófus” szót egy meghatározott fogalommal összekötni – mert sok egymással ellentétes ismertető jegyet találtam –, végül rájöttem, hogy két különböző fajta filozófus van:

– az egyik meg akarja határozni (logikai vagy morális) értébecslések valamely nagy tényállását,

– a másik maga értébecslések törvényhozója.

Az előbbiek igyekeznek úrrá lenni a jelenlegi vagy az elmúlt világon, oly módon, hogy a sokféleképpen történőt jelekkel foglalják össze és rövidítik le: e kutatók célja, hogy az eladdig létező történéseket láthatóvá tegyék, megfigyeljék, átgondolhatóvá és kézzelfoghatóvá, hasznosíthatóvá tegyék – ők az ember azon feladatát szolgálják, hogy minden elmúlt dolgot jövője hasznára fordítsa.

Az utóbbiak viszont parancsolok; így szólnak: „Ennek így kell lennie!” Először meghatározzák az irányt („hová?”) és a célt („minek?”), a hasznot, ami az ember haszna lesz; a tudományos emberek életmunkájával is rendelkeznek, és minden tudásuk eszköz csupán az alkotáshoz. Ez a második típusú filozófus sokkal ritkább az elsőnél; valóban: helyzetük, veszélyük roppant nagy. Hányszor kötötték be szándékosan a szemüket, nehogy meglássák azt a keskeny sávot, amely elválasztotta őket a szakadéktól és a lezuhanástól: például Platón, amikor meggyőzte arról önmagát, hogy a „jó”, amilyenek ő akarja, nem csupán a Platónféle jó, hanem a magánvaló jó, az örök kincs, amelyet egy Platón nevű ember fedezett fel életútján! Ugyanez a vak akarat munkál sokkalta durvább formában a vallásalapítókban: az ő „ezt kell tennetek”-je semmiképp sem csenghet úgy a fülükben, mint az „ezt akarom” – ők csak isten parancsaként merik végrehajtani feladatukat; az értékek törvénybe iktatása számukra csak „inspiráció” nyomán elviselhető terhel, amely alatt lelkiismeretük nem roppan össze.

Miután a vigasz e két eszköze, Mohamedé és Platóné, hatályon kívül került, és már egyetlen gondolkodó sem könnyíthet a lelkiismeretén „Isten” vagy az „örök értékek” hipotézisével, az új értékek törvénybe iktatójának igénye eddig sohasem látott félelmetességgel áll előttünk. Ettől kezdve azok a kiválasztottak, akik előtt e kötelesség

sejtelve kezd földerengeni, megkísérlik, nem tudnak-e előle, mint még időben felismert legfőbb veszély elől, „kellő időben” mintegy félreugrani: például megpróbálják bebeszélni maguknak, hogy a feladatot már megoldották, vagy éppen megoldhatatlan, esetleg azt állítják, hogy gyöngé válluk nem bírja e terhet, vagy máris túlterheltek egyéb, közelebbi feladatokkal, netán ez a szóban forgó, távoli feladat csak afféle csábító kísértés, eltávolít az igazi kötelességtől, betegség, egyfajta örület. És néhányan sikeresen ki is térnek előle: a történelem tele van olyan emberek nyomaival, akik kitértek a nagy feladatok elől, s rossz lelkiismeretük árulkodik erről. Többször azonban az ilyen sorsszerű emberek számára eljön az a megváltó óra, az érettség azon őszi órája, amikor meg kell tenniük, amit egyáltalán nem „akartak” megtenni: – és a tett, amelytől annyira rettegetek valaha, most egyáltalán nem esik nehezükre, szinte csak lehull róluk, mint fáról a gyümölcs, önkéntelenül, csaknem mint valami ajándék. –

973

Az emberi láthatár. – A filozófusok olyan embernek foghatók föl, akik rendkívüli erőfeszítéseket tesznek, hogy kipróbálják, milyen magasra emelkedhet az ember, különösen Plátón: mire futja az erejéből. De mindezt mint egyének teszik; talán a császárok és államalapítók stb. ösztöne csálthatatlanabb volt, akik arra gondoltak, milyen messzire üzhető az ember a fejlődésben és „kedvező körülmények” között. Csak nem egészen jöttek rá, milyenek is a kedvező körülmények.

Nagy kérdés: az emberi „jelenség” hol fejlődött eddig a legpompásabban? Ehhez van szükség a történelem összehasonlító tanulmányozására.

974

Valamely tény, egy mű minden kornak és minden új típusú embernek *új* hangon beszél. A történelem mindig új igazságokat mond.

975

Megmaradni *objektívnek, keménynek, állhatatosnak, szigorúnak* valamely gondolat végrehajtásában – ebben még a művészek jeleskednek leginkább; de ha valakinek ehhez emberekre van szüksége (mint például a tanároknak államférfiaknak, stb.), akkor hamar elszáll nyugalom, hidegség és keménység. Olyan embereknél, mint Cézár és Napóleon, sejthető valami a saját márványukon (szobrukon) végzett „érdek nélküli” munkából, még ha ehhez a lehető legtöbb emberáldozatra volt is szükség. Ezen a pályán található a legmagasabb rendű emberek jövője: *viselni a legnagyobb felelősséget, és nem tönkremenni bele.* –Eddig még majdnem mindig inspiratív érzékcsalódásokra volt szükség ahhoz, hogy valaki el ne veszítse magát a *hitet* jogaiban és *keze* erejében.

976

Miért akad ritkán filozófus? Feltételei közé olyan tulajdonságok tartoznak, amelyek általában tönkreteszik az embert:

1. [a filozófusnak] tulajdonságok beláthatatlan sokaságának, az ember „kivonatának” kell lennie, minden magas– és alacsonyrendű vágyával együtt: fennáll az ellentétek veszélye, valamint az önmagától való undor veszélye is.

2. e lehető legkülönbözőbb dolgokra kell kíváncsinak lennie –: a szétforgácsolódás veszélye.

3. igazságosnak és méltóságteljesnek kell lennie, a legemelkedettebb értelemben, de mélynek a szeretetben és a gyűlöletben (valamint az igazságtalanságban) úgyszintén.

4. nem csupán nézőnek, hanem törvényhozónak is kell lennie – bírónak és elítéltnek egyaránt (amennyiben a világ kivonata ő).

5. rendkívül sokoldalú, mégis szilárd és kemény. Hajlékony.

977

A filozófus tulajdonképpen *királyi* elhivatottsága (az angolszász Alcuin kifejezésével): *prava corrigere, et recta corroborare, et sanda sublimare.* (Javítani a rosszat, megerősíteni a helyest, fölemelni a szentet – *a ford*)

978

Az új filozófus csak egy uralkodó kaszttal kapcsolatosan jöhet e világra, mint ennek legfőbb szellemi képviselője. A nagy politika, a föld fölötti uralom a küszöbön; elvek teljes hiánya kell hozzá.

979

Alapgondolat: először meg kell alkotni az új értékeket – ez elkerülhetetlen számunkra! A filozófus olyan legyen, mint egy törvényhozó. Új típusok. (Hogyan tenyésztették eddig [például a görögöknél] a legértékesebb típusokat: tudatosan akarni a „véletlen” e típusát.)

980

Tegyük föl, hogy egy filozófust nevelőként elég hatalmasnak képzelünk el ahhoz, hogy saját magasságából felemelje magához nemzedékek egész hosszú láncolatát: ekképp a nagy nevelő félelmetes előjogait kell biztosítani neki.

Egy nevelő sohasem mondja ki, amit gondol: hanem mindig csak azt, ami neveltje hasznával függ össze valamely dologban. E színlelésben nem árulhatja el magát: mesterségbeli tudásának része, hogy hisznek a becsületességében. Az idomítás és a fegyelmezés minden eszközehez értenie kell: bizonyos jellemeket csak a gúny korbácsütéseivel vihet előre, másokat, a lusta, határozatlan, gyáva, hiú jellemeket talán a túlzott dicsérrettel. Az ilyen nevelő túl van jón és gonoszon; de ezt nem tudhatja senki.

981

Nem „jobbá” kell tenni az embert, *nem* valamiféle morált beszélni belé, mintha bizony egyáltalán létezne „magánvaló moralitás” vagy ideális embertípus: hanem olyan helyzeteket kell teremteni, amelyekben erősebb emberekre van szükség, akiknek olyan morálra (érthetőbben: *testi-lelki diszciplínára*) van szükségük, amely *erőssé tesz* – következésképp rendelkeznek is vele!

Ne hagyjuk, hogy a kék szem és a domborodó kebel félrevezessen bennünket: *a lelki nagyságban nincs semmi romantikus*. És sajnos *szeretetre méltó vonás sincs* benne!

982

A háborútól meg kell tanulnunk: 1. a halált azon érdekekhez közelíteni, amelyekért harcolunk – ez bennünket tesz tiszteletre méltóvá; 2. meg kell tanulnunk sok mindent feláldozni, és ügyünket elég fontosnak tekinteni, hogy ne kíméljük az embereket; 3. a merev fegyelmet és azt, hogy a háborúban erőszakot és ravaszságot is megengedhetünk magunknak.

983

Uralkodó-erényekre nevelés, amelyek úrrá lesznek a saját jóindulatukon és az együttérzésen is: a nagy tenyésztő-erények (a „bocsáss meg az ellenségednek” ehhez képest gyermekjáték) az alkotói affektust egészen a tetőpontra vinni – és már nem márványon dolgozni! – E lények kivételes és hatalmi helyzete, összehasonlítva az eddigi hercegekkel: a római császár Krisztus lelkével.

984

A lelki nagyságot nem szabad elválasztani a szellemi nagyságtól. Mert az előbbi függetlenséget von maga után; ám szellemi nagyság nélkül ez nem megengedhető, mert kárt okoz, még a jótétemény vágyával és az „igazságosság” gyakorlásával is. A jelentéktlenebb szellemeknek engedelmeskedniük kell – ezért nem lehet bennük *nagyság*.

985

Az értékesebb filozofikus ember, akit magányosság vesz körül, nem azért, mert egyedül akar lenni, hanem mert olyan ember ő, aki nem talál magához hasonlót: milyen veszélyek és új szenvedések várnak rá éppen ma, amikor nem hisznek már a rangsorban, s következésképpen az emberek nem tisztelik és nem értik ezt a magányosságot! Valaha a bölcs már-már szentté avatta önmagát az ilyen félrevonulással a tömeg lelkiismereteként – ma a remetét a gyanakvás és a kétkedés sötét felhője borítja be. És nem csupán az irigyek meg az irgalmasok részéről; még a tapasztalt jóakaratban is félreismerést, elhanyagolást és

felületességet kell éreznie, jól ismeri a korlátolt együttérzés azon alattomoságát, amely önmagát jónak és szentnek érzi, amikor igyekszik „megmenteni” őt saját magától, kényelmesebb helyzettel, rendezettebb, megbízhatóbb környezettel – hiszen megcsodálhatja az öntudatlan pusztító ösztönt, amellyel a szellem minden középszerű embere szembefordul vele, s ráadásul abban a biztos hitben, hogy joga van hozzá! E beláthatatlan elmagányosodás embereinek szükségük van arra, hogy önmagukat hangosan és lelkesen a külső, a térbeli magányosság köpenyébe burkolják: ez hozzátartozik okosságukhoz. Még ravaszságra és álöltözetre is szükség van ma, hogy az ilyen ember fenntartsa, fenntarthassa önmagát, a korszak veszedelmes, mélybe sodró zu-hatagai közepette. Saját bűneként kell megbűnhődnie minden kísérletért, amikor a jelenben, a jelennel meg akar férni, amikor a mai emberhez és céljaihoz próbál közeledni; és megcsodálhatja természete rejtett bölcsességét, amely őt minden ilyen kísérlet után azonnal visszahívja önmagához betegség vagy balesetek útján.

986

„Maledetto colui-
che contrista un spirto immortal.”

Manzoni (Conte di Carmagnola, II. felv.)

(„Átkozott legyen –
aki elszomorít egy halhatatlan szellemet.” – *a ford.*)

987

A legnehezebb és legmagasabb rendű emberi alkat csak igazán ritkán sikerül: ekképp a filozófia története egész sor rosszul sikerült, szerencsétlen alakot tár elénk és csak igen lassú haladást; közben egész évezredek telnek el, és elnyomják, eltüntetik a már elért eredményeket, az összefüggés újra meg újra megszakad. A legértékesebb ember, a bölcs története – hátborzongató történet. – Legjobban éppen a nagyok emlékezete sérült meg, mert a félig sikerültek vagy félresikeredettek félreismerik, és „sikerekkel” győzik le őket. Mindenütt, ahol a „hatás” megmutatkozik, nagyszámú csöcselék lép színre; a szellemileg szegények és alacsonyabb rendűek állandó belebeszélése gyötrelmes kínzás annak a fülnek, amely elborzadva ébredt a tudatára, hogy az ember sorsa azon múlik, vajon legértékesebb típusa sikerül-e. – Gyermekkorom óta gondolkodom a bölcs ember létfeltételein; és nem akarnám elhallgatni azt a vidám meggyőződésemet, hogy Európában most ő ismét lehetséges lesz – talán csak rövid időre.

988

Mi, új filozófusok viszont nem csupán a valóságos rangsor és az emberi értékkülönbségek taglalásával kezdünk foglalkozni, hanem pontosan a hasonlítás, a kiegyenlítés ellentétét akarjuk: minden értelemben az elidegenedést tanítjuk, olyan szakadékokat nyitunk meg, amilyeneket eddig még senki sem látott, azt akarjuk, hogy az ember gonoszabb legyen, mint valaha volt. Egyelőre mi magunk is egymás számára idegenként és egymás elől rejtőzködve élünk. Számos okból szükséges lesz, hogy remeteként éljünk és álarcot viseljünk – következésképpen meglehetősen alkalmatlanok leszünk a hozzánk hasonlóak felkutatására. Egyedül élünk majd, és valószínűleg mind a hét magányosság mártíromságát megismerjük. És ha valami véletlen folytán mégis összefutnánk és egymásba botlanánk, akkor fogadni mernék, hogy félreismerjük vagy kölcsönösen becsapjuk egymást.

989

Les philosophes ne sont pas faits pour s'aimer. Les aigles ne volent point en compagnie. Il faut laisser cela aux perdrix, aux étourneaux... Planer au-dessus et avoir des griffes, voilà le lot des grands génies. Galiani

(A filozófusok nem arra termettek, hogy szeressék egymást. A sasok sem repülnek együtt. A csoportos repülés a foglyoknak való meg a seregélyeknek... A nagy szellemek osztályrésze, hogy a magasban lebegnek, és élesek a karmaik. – *a ford.*)

990

Elfelejtettem említeni, hogy e filozófusok vidámak, és szívesen üldögélnek a teljesen tiszta

ég mélyén: – más eszközökre van szükségük az élet elviseléséhez, mint a többi embernek; mivel másként szenvednek (ember-megvetésük mélységétől éppen úgy, mint az emberek iránti szeretetüktől). – A föld legtöbbet szenvedő állata találta föl magának – a *nevetést*.

991

A „*vidámság*” *félreértéséről*. – Időszakos megváltás a hosszú feszültségtől; egy szellem széles jókedve, szaturnáliái, amely szellem lassú és félelmetes döntésekre szánja el és készíti elő magát. A „*bolond*” a „*tudomány*” *formájában*.

992

Szellemek új rangsora: már nem a tragikus jelleme az elsők.

993

Az emberi lealacsonyodás lápvidékének gőze és mocska fölött létezik egy *értékesebb és tisztább emberiség*, amely számát tekintve roppant csekély lesz ugyan –mivel természete szerint minden ritka, ami kimagasló –: ide pedig nem azért tartoznak egyesek, mert tehetségesebbek és erényesebbek vagy hősiebbek és kedvesebbek, mint a lejjebb sorolt emberek, hanem mert hidegebbek, tisztábbak, szélesebb látókörűek és magányosabbak, mert elviselik, választják, követelik a magányt mint boldogságot, mint előjogot, mint létfeltételt, mivel felhők és villámok között érzik otthon magukat, ám ugyanígy napsugarak, harmatcseppek és hópelyhek között, és minden olyasmi közt, ami szükségképpen a magasból jön, és ha mozog, mindig csak felülről lefelé mozog. A magasba törekvés ránk nem jellemző. – A hősök, vértanúk, zsenik és rajongók nekünk nem eléggé csöndesek, türelmesek, finomak, hidegek és lassúak.

994

Abszolút meggyőződés: hogy fent és lent az értékérzetek különbözőek; hogy a lentieknek nagyon sok tapasztalatuk hiányzik, és szükségképpen értik félre a lentiek a fentieket.

995

Hogyan jutnak az emberek nagy erőhöz és nagy feladathoz? –

A test és a lélek minden erényét és derekasságát fáradságosan és kis lépésekkel lehet megszerezni, a szorgalom, az erős önfegyelem, az önkorlátozás, azonos munkák, azonos lemondások hű és pontos ismétlése útján: ám vannak olyan emberek, akik az erények és derekasság e lassan fölhalmozott, sokrétű készletének örökösei és urai – mivel szerencsés és okos házasságok, no meg szerencsés véletlenek folytán számos nemzedék fölhalmozott és megszerzett erejét nem fecsérték el és szórták szét oktalanul, hanem az akarat segítségével erős gyűrűbe fogták. A végén ugyanis megjelenik egy hihetetlenül erős ember, aki rettentő nagy feladatra vágyik. Mert tulajdon erőnk rendelkezik velünk: és a célok, szándékok, okok száználmas játéka csak amolyan előtér – még akkor is, ha a rossz szemű ember ezt magának a dolognak látja.

996

A fenséges emberben van a legfőbb érték, még akkor is, ha roppant finom és törekeny ő, mivel hosszú nemzedékek egész csomó súlyos és ritka dolgot tenyésztettek ki és tartottak meg benne.

997

A következőt tanítom: vannak értékes és értéktelen emberek, és egyetlenegy nagy egyén képes igazolni egész évezredek bizonyos körülmények között –vagyis egy teljes, gazdag, nagy, egész ember – a megszámlálhatatlan tökéletlen, töredékes emberhez képest.

998

A legértékesebb emberek az uralkodó embereken túl élnek, megszabadulva minden köteléktől: és az uralkodó emberekben találják meg eszközeiket.

999

Rangsor: aki az értékeket meghatározza, aki megszabja évezredek akaratát, oly módon, hogy irányítja a legnagyobb jellemeket, az a *legértékesebb ember*.

1000

Azt hiszem, ellestem néhány dolgot a legértékesebb ember lelkéből – talán mindenki tönkremegy, aki meglesi őt, ám aki meglátta, annak segítenie kell valóra is váltani őt.

Alapgondolat: minden értékbecslésünk tekintetében a jövőt kell mértékadóként felfognunk – és nem magunk mögött kell keresgelnünk cselekvésünk törvényeit !

1001 Nem az „emberiség”, hanem az *ember fölötti* ember a *cél*!

1002 Come l'uom s'eterna... Inf. XV. 85

416

II. DIONÜSZOSZ

1003

A jól sikerült embernek, aki szívemnek kedves, akit kemény, gyöngéd és jó illatú fából faragtak, tehát akiben még az orrnak is öröme telik – neki ajánlom e könyvet.

Neki az ízlik, ami számára előnyös;

tetszése rögvest megszűnik, ha az előnyösség mértékét átlépték;

gyógyírt talál ki minden részleges károsodásra, a betegségek az ő életének nagy ösztönzői; jól ért a kedvezőtlen véletlenek kihasználásához is;

a szerencsétlenségek, amelyek megsemmisítéssel fenyegetik, csak még erősebbé teszik;

ösztönösen legfőbb ügye javára gyűjt mindent, amit csak lát, hall, átél – a válogatás elvét követi – sok mindent kiostál;

lassan reagál, és e lassúságot régi óvatosság és tudatos büszkeség tenyészttette ki benne – megvizsgálja az ingert, honnan jön, merre tart, nem veti alá magát;

mindig a saját társaságában van, akár könyvekkel, emberekkel vagy tájakkal érintkezik: tiszteletét fejezi ki, amikor választ, amikor engedélyez és amikor megbízik valamiben...

1004

El kell jutnunk a szemlélet madártávlatának magasságába, ahonnan megérthetjük, hogy minden valóban úgy megy, ahogyan mennie kell: hogy mindennemű „tökéletlenség” és az általa okozott szenvedés a legfőbb kíváncsiságok közé tartozik...

1005

1876 táján elszörnyedve láttam, hogy minden *kompromittálódott*, amit csak addig akartam, amikor megértettem, merre is tart Wagner voltaképpen: én nagyon erősen kötődtem hozzá, az igények mély egységének minden kötelékével, hálámmal, pótolhatatlanságának tudatával és a nagy hiánnyal, amit magam előtt láttam.

Ugyancsak ez idő tájt úgy tűnt, teljességgel és visszavonhatatlanul be vagyok zárva filológiámba és oktatói tevékenységembe – életem véletlenébe és szükségmegoldásába –: nem tudtam, hogyan jutok ki belőle, és fáradt voltam, elnyűtt, megviselt.

Ugyancsak ez idő tájt megértettem, hogy ösztönöm éppen az ellentétes irányba sarkall, mint Schopenhaueré: az élet igazolásának irányába, még akkor is, ha ez az élet a legszörnyűbb, a legkétértelműbb és a leghazugabb: – mindehhez a kezemben volt a „dionüszoszi” jelzős formula.

– Lényeges lépés volt Schopenhauer magánvaló-akarat-interpretációja az ellen, hogy a dolgok magánvalósága szükségképpen jó, emelkedett, igaz, egységes: csak nem tudta ezt az akaratot isteníteni: belegabalyodott a morális keresztény eszménybe. Schopenhauerén a keresztény értékek oly mértékben uralkodtak, hogy amikor a magánvaló dolog már nem volt „Isten” a számára, akkor rögtön rossznak, ostobának és elvetendőnek kellett lennie. Nem fogta föl, hogy a másmilyen-létnek, sőt az Isten-létnek is végtelen sok variációja lehetséges.

1006

Eleddig a morális értékek voltak a legfőbb értékek: akad-e valaki, aki ezt kétségbe vonja?... Távolítsuk el ezeket az értékeket erről a helyről, és akkor minden értéket megváltoztatunk:

eddig *rangsoruk* elve dől meg így...

1007

Értékeket átértékelni – mit jelent ez? Minden bizonnyal a spontán, az új, a jövőbe mutató, erősebb megmozdulásokat; csak a nevük hibás még, rosszul becsülik fel őket, és nem ébredtek még öntudatra.

Bátor öntudatra ébredés és *igent-mondás* mindarra, amit elértünk.

Szabadulás a régi értékbecslések hanyagságától, amely méltatlanná teszi épp a legjobbat és legerősebbet, amit elértünk.

1008

Fölösleges minden tan, amelyhez nem áll már készen a fölhalmozott erő, a robbanóanyag. Értékek átértékelése csak úgy válhat valóra, ha már létezik az új szükségletek feszültsége, és az újat szomjazóké, akik szenvednek a régi értékektől anélkül, hogy ennek tudatára ébrednének, – –

1009

Az *én* értékeim szempontjai: akár bőségből, akár hiányból... akár csak néznek, akár kezet nyújtanak... vagy félrenéznek és mennek tovább... akár fölhalmozódott erőből, „spontánul” vagy csak *reaktíven*, ingerre válaszolva... akár egyszerűen, csekély számú elemből, vagy sokakon való lenyűgöző uralomból, úgy, hogy ezeket szolgálatába is állítja, ha kell... *problémák* vagyunk-e, vagy megoldások... tökéletesen eggyé válva a feladat kicsiségével, vagy tökéletlenül egy rendkívüli cél felé... Őszintén vagy színészkedve, színészként őszintén, vagy csak utánzott színészként... „képviselők” vagyunk-e vagy maga a képviselt dolog... „személyek” vagyunk-e vagy csak személyek metszéspontja... beteges betegségből vagy túlcseresznyés egészség-többletből... elől megyünk-e mint pásztor vagy mint „kivétel” (esetleg harmadik fajtaként, mint szökevény)... szükséges-e a méltóság –vagy „paprikajancsi” legyen az ember?... Keressük az ellenállást, vagy kitérünk az útjából? Hogyan vagyunk tökéletlenek: „túl korán” vagy „túl későn”... természetből mondunk igent vagy nemet, vagy színesek vagyunk, akár a páva farka? elég büszkék vagyunk-e ahhoz, hogy ne szégyelljük a hiúságunkat? képesek vagyunk-e még lelkipurdalásra (ez a fajta egyre ritkább: korábban a lelkiismeretnek túl sokat kellett furdalnia: most már mintha nemigen lenne neki mivel); képesek vagyunk-e még „kötelességre”? (– vannak olyanok, akik lemondának minden életörömükről, ha valaki a „kötelességet” levonná a vállukról..., különösen a nők, az alattvalóknak születettek...)

1010

Tegyük fel, hogy eddigi megszokott világfelfogásunk félreértés lenne: lehetne-e olyan tökéletességet elképzelni, amelyen belül még az ilyen félreértések is szentesítve volnának?

Egy új tökéletesség koncepciója: ami nem felel meg logikánknak, „szépség” eszményünknek, „jószág”-eszményünknek, „igazság”-eszményünknek, magasabb értelemben lehetne tökéletes, mint az eszményünk maga.

1011

Nagy szerénységünk: nem isteníjük az ismeretlent; éppen most kezdünk keveset tudni. Hamis és eltévedt fáradozások.

„Új világunk”: fel kell ismernünk, milyen mértékben vagyunk értékérzeteink alkotói – tehát képesek arra, hogy „értelmet” vigyünk a történelembe.

Ez az igazságba vetett hit eléri bennünk végső konzekvenciáját – tudjátok jól, miként hangzik –: hogy, ha egyáltalában van mit imádni, akkor a látszatot kell imádni, hogy a hazugság – és *nem* az igazság – az isteni!

1012

Aki az ésszerűség szekerét tolja, az új erőt önt az ellentétes hatalomba is, tehát a mindennemű misztikába és bolondságba.

Minden mozgásban megkülönböztetendő

1. hogy *részben* egy őt megelőző mozgás kifáradása (ennek jóllakottsága, az előző iránt való gyöngeség gonoszása, betegség); 2. hogy *részben* újonnan támadt, régóta szendergő felhalmozódott erő, örömteli, túlzó és erőszakos: egészség.

1013

Egészség és betegesség: legyünk csak óvatosak! A mérték továbbra is a test virágzó állapota marad, a szellem rugalmassága, bátorsága és vidámsága – de természetesen az is, hogy mennyi betegességet képes magára venni és legyőzni –egészségessé tenni. Amitől a törekenyebb emberek tönkremennének, az a nagy egészség stimuláló eszközeihez tartozik.

1014

Erő dolga csupán: az évszázad minden beteges vonásával rendelkezni, de ellensúlyozni ezeket egy túlzó, plasztikus, restaurálóerővel. *Az erős ember.*

1015

A XIX. század erejéhez. – Középkoribbak vagyunk a XVIII. századnál; nem csupán kíváncsibbak vagy ingerlékenyebbek az idegen és ritka dolgokra. Forradalmat csináltunk a Forradalom ellen... Az észről, a raiontól, a XVIII. század e kísértetétől való félelmünkben emancipáltuk magunkat: megint merünk abszurdak, gyerekesek, líraiak lenni... egyszerűen: „zenészek vagyunk”. – Éppen olyan kevésbé félünk a nevetségességtől, mint az abszurdtól. – Az ördög úgy gondolja, hogy Isten az ő kedvéért türelmes: sőt mi több, az Ördög még érdekes is, mint ősidők óta félreismert, megrágalmazott valaki – keményen kiállunk az ördög becsületéért.

– Már nem választjuk el a nagyságot a félelmetestől. – A jó dolgokat a maguk komplexitásában összevonjuk a legrosszabbakkal: leküzdöttük ennek abszurd „kíváncsalját” (amely a jó fokozódását a gonosz fokozódása nélkül akarta volna –). – Már nem vagyunk olyan gyávák a reneszánsz eszménnyel szemben – van merszünk hozzá, hogy aspiráljunk szokáserkölcseire. – Ugyanakkor vége a papok és az egyház iránti *türelmetlenségnek*; „nem erkölcsös dolog hinni Istenben”, de éppen ez tűnik számunkra az ilyen hit igazolása legjobb formájának.

Mindezen dolgokra jogot adtunk magunknak. Nem félünk immár a „jó dolgok” fonákjától (– még keressük is őket... elég bátrak és kíváncsiak vagyunk ehhez), például a görögség, a morál, az ész, a jó ízlés fonákjára (– és számoljuk az ilyen értékes holmik veszteségeit, amelyek e kíváncsiság nyomán következnek be: szinte elszegényedünk így e drága holmik között –). Éppen ennyire kevésbé rejtjük el a szemünk elől a rossz dolgok fonákját...

1016

Ami becsületünkre válik. – Ha valami becsületünkre válik, akkor az a következő: a komolyság súlypontját áthelyeztük: fontosnak tekintjük a minden időkben megvetett és félredobott alacsonyrendű dolgokat – jutányosan adjuk cserébe a „szép érzelmeket”...

Létezik-e veszedelmesebb eltévelyedés, mint a test megvetése? Mintha ezzel együtt az egész szellemiség lenne betegségre ítélve, az „idealizmus” gőzeinek kitéve!

Se füle, se farka az egésznek, amit a keresztények meg az idealisták kitaláltak: mi radikálisabbak vagyunk. Az általunk felfedezett „legkisebb világot” mindenütt döntő fontosságúnak tekintjük.

Utcaköveknek, jó levegőnek a szobában, az ételeknek megvan a maguk értéke; komolyan vesszük a lét minden szükségszerűségét, és megvetünk minden „széplelkűsködést”, egyfajta „könnyelműséggént és léhasággént”. Amit eddig a legmélyebben megvetettek, előretört az élvonalba.

1017

Rousseau „természeti embere” helyett a XIX. század igazibb „emberképet” fedezett fel, – megvolt hozzá a bátorsága... Egészében véve a keresztény „ember” fogalmát ekképp helyreállították. Amihez pedig nem volt meg a bátorsága, hogy ezt az embert, így, ahogy volt, jóváhagyta volna és benne az emberi jövődőt biztosítva látta volna. Továbbá azt sem mérték

megérteni, hogy az ember félelmetességének fokozódása minden kulturális növekedés kísérő jelensége; ebben még mindig a keresztény eszménynek vetjük alá magunkat, és ennek fogjuk pártját a pogánysággal szemben, valamint az erény (virtu) reneszánsz fogalmával szemben. Ekképp nincs kezünkben a kultúra kulcsa: gyakorlatilag meghamisítjuk a történelmet a „jó ember” érdekében (mintha egyedül ő jelentené az emberi haladást), valamint a *szocialista ideálnál* (vagyis a kereszténység és Rousseau maradványainál a már nem keresztény világban).

A harc a XVIII. század ellen: ennek *legfőbb legyőzői: Goethe és Napóleon*. Schopenhauer is ellene harcol; azonban akarata ellenére visszalépett a XVII. századba – modern Pascal ő, pascali ítéletekkel, ám kereszténység *nélkül*... Schopenhauer nem volt elég erős egy új *Igenhez*.

Napóleon: megérteni, hogy a magasabb rendű és félelmetes ember szükségszerűen összetartozik. A „férfit” visszahelyezték jogaiba; a nő újfent megkapta félelemből és megvetésből álló járandóságát. A „totalitás” mint egészség és legfőbb aktivitás; újra felfedezték a cselekvés egyenes vonalát és nagy stílusát; itt igenlik a leghatalmasabb ösztönt, magáét az életét, az uralomvágyat.

1018

(Revue des deux mondes, 1887. febr. 15. *Taine*) „Hirtelen kibontakozik a faculté maîtresse: a politikusba ágyazott *művész* előlép *de sa gaine* (a „tok”-jából – a szerk.); *dans l'idéal et l'impossible* (az eszményiben és a lehetetlenben – a szerk.) alkot. Újból olyanként ismerjük meg, amilyen: Dante és Michelangelo posztumusz fivére ő: és valóban, víziója biztos körvonalaiiban, álmainak intenzitása, koherenciája, belső logikája szempontjából, elmélkedésének mélysége, koncepciójának emberfölötti nagysága tekintetében hasonlít rájuk *et leur égal: son génie a la même taille et la même structure; il est un des trois esprits souverains de la renaissance italienne*, (egyenlő velük: géniuszának mérete, formája és szerkezete ugyanolyan; ő az olasz reneszánsz három szuverén szelleme közül az egyik – a *ford*) Nota bene – Dante, Michelangelo, Napóleon –

1019

[Az *erő pesszimizmusához*. –] A *primitív* ember belső lelki háztartásában túlteng a gonosztól való félelem. Mi a gonosz? Háromféle: a véletlen, a bizonytalan és a váratlan. Hogyan győzi le az egyszerű ember a gonoszt? – Észként, hatalomként, személyként képzei el. Ezáltal jut a lehetőség birtokába, hogy egyfajta szerződést kössön vele és általában már előre hatással legyen rá – megelőzze hatását.

– Másik segédeszköz: azt állítani, hogy gonoszsága, kártékony mivolta csak látszat: ekképp a véletlen, a bizonytalan és a váratlan dolgok következményeit jóindulatúnak, értelmesnek magyarázza...

– Harmadik eszköz: a rosszat „megérdemeltként” értelmezi: a gonoszt büntetésként igazolja...

– In summa: *alávetik magukat neki*: az egész vallásos-morális interpretáció csupán a gonosznak való alávetettség egy formája. – A hit, hogy a gonoszban jó értelem foglaltatik, csupán lemondás arról, hogy megpróbáljuk legyőzni.

A kultúra egész története a véletlentől, a bizonytalantól és a váratlantól való félelem csökkenését mutatja. A kultúra pontosan azt jelenti, hogy megtanuljuk kiszámítani a dolgokat, megtanuljunk okságilag gondolkodni, megelőzni és hinni a szükségszerűségben. A kultúra fejlődésével az ember számára a „rossznak” való primitív alávetettség formái (morál és vallás), a „rossz igazolása” már nélkülözhetőek. Most hadat üzen a „rossznak” – és eltakarítja az útból. Igen, lehetséges immár a biztonságerzet, a törvénybe és a kiszámíthatóságba vetett hit állapota, amikor ez az állapot már szinte lehengerlő erővel árasztja el a tudatot – míg a véletlen, a bizonytalan és a váratlan felett érzett öröm izgatón jelentkezik...

Időzzünk el egy röpké pillanatra a legmagasabb kultúra e szimptomájánál –én ezt az erő

pesszimizmusának nevezem.

Az embernek már nincs szüksége a „rossz igazolására”, éppen az „igazolástól” iszonyodik; élvezzi a *pur*, *cru* (tiszt, nyers – *a ford.*) rosszat, éppen az értelmetlen rosszat tekinti a legérdekesebb dolognak. Ha korábban szüksége volt egy istenre, hát most az isten nélküli világ-rendezetlenség bővíti el, a véletlen világa, amelyben lényegi vonás a félelmetes, kétértelmű és a csábító...

Ilyen helyzetben pontosan *a jó* szorul „igazolásra”, vagyis kell, hogy gonosz és veszélyes alapja legyen, vagy legyen benne valami ostobaság: akkor [a jó] még tetszik.

Az állatiasság már nem idéz elő iszonyodást; ilyen időkben a szellemiség legdiadalmasabb formája bizonyos szellemes és örömteli rokonszenv az emberben rejtőző állat iránt.

Az ember immár elég erős ahhoz, hogy istenhitét szégyellje önmaga előtt: –most megint játszhatja az *advocatus diaboli* szerepét.

Ha a gyakorlatban az erény megtartása, megőrzése mellett tör lándzsát, ezt csak azért teszi, mert éppen az erényben véli fölismerni a finomság, ravaszság, nyereségvágy és hatalomvágy alapjait.

Az *erő* ezen *pesszimizmusa* is a *Theodiceával* végződik, vagyis abszolút igent mondással e világra, ám csak azon okok kedvéért, amelyek miatt valaha nemet mondtunk: és ekképp e világ koncepciójára, mint a valóban elért, lehető *legmagasabb rendű eszményre*...

1020

A pesszimizmus fő fajtái:

Az *érzékenységi pesszimizmusa* (a túlzott ingerlékenység a bánat érzésének túlsúlyával)

A „*nem-szabad akarat*” *pesszimizmusa* (másként szólva: az ingerekkel szembeni gátló erő hiánya)

A *kétely pesszimizmusa* (:félelem minden biztostól, minden megragadástól, érintéstől)

az ezekhez tartozó lélektani állapotokat a tébolydában lehet igazán megfigyelni, ha némiképp túlzott állapotban is. A „*nihilizmust*” ugyancsak (a „*semmi*” átható érzését).

Hová tartozik azonban Pascal *morális pesszimizmusa*? a Vedanta-filozófia *metafizikai pesszimizmusa*? az anarchisták *szociális pesszimizmusa* (hát Shelleyé?) az együttérzés-pesszimizmus (Tolsztojé, Alfred de Vigny)?

– Ezek vajon nem mind hanyatlás– és megbetegedés-jelenségek?... A morális értékek vagy a „túlvilág”-fikciók vagy a társadalmi szükségállapotok, vagy egyáltalán a szenvedés túlzottan is fontos és komoly felfogása: egyetlenegy szempont minden ilyen eltúlzása már önmagában is a megbetegedés jele. Éppen úgy a *Nem* túltengése az *Igennel* szemben!

Mit nem szabad itt összekeverni: a nemet mondás örömét az igent mondás hatalmas erejéből és feszültségéből származó nem-cselekvéssel – amely minden gazdag és hatalmas ember és az ilyen idők sajátossága. Mintegy luxus; éppen úgy a bátorság egy formája, amely szembeszáll a szörnyűvel; rokonszenv a félelmetes és a kérdéses iránt, mivel az ember, többek között, félelmetes és kérdéses: a dionüszoszi elem akaratban, szellemben és ízlésben.

1021 Öt „nemet” mondásom

1. Harcom a bűntudat ellen, valamint a büntetés fogalmának a fizikai és a metafizikai világba való belekeverése ellen és a pszichológiába meg a történelem magyarázatába való belekeverése ellen. Bepillantás minden eddigi filozófia és értékbecslés elmoralizálásába.

2. Fölismerem és kimutatom az átörökölt, a keresztény eszményt bárhol, a kereszténység bármilyen dogmatikus formájára züllesztették is. A *keresztény eszmény veszedelmessége* értékérzeteiben rejlik, abban, ami a fogalmi kifejezést nélkülözni tudja: küzdelmem a *lappangó kereszténység* ellen (például a zenében, a szocializmusban).

3. Küzdelmem a *Rousseau-féle XVIII. század* ellen, „természete”, „jó embere” ellen, az érzelm uralmába vetett hite ellen – az ember ellágyítása, legyöngítése, elmoralizálása ellen: olyan eszmény ez, amely az *arisztokratikus kultúra* iránti gyűlöletből született, és a gyakorlatban a féktelen „*ressentiment*”-érzések uralmát jelenti, melyet harci eszköznek

találtak föl – a keresztények büntudatmoralitása, a „ressentiment”-moralitás (a csöcselék attitűdje).

4. Harcom a *romantika* ellen, amely a keresztény eszmékből és Rousseau eszményeiből tevődik össze, vágyódik azonban a papi-arisztokratikus kultúra régi ideje után, a „virtü”, az „erős ember” után – tehát rendkívül hibrid; az *erősebb* emberiség hamis és leutánczott fajtája, amely csak az eltúlzott állapotokat becsüli és bennük látja az erő jelét („a szenvedély kultusza”).

– a legexpresszívabb formák utánzása, *furore espressivo*, nem a teljesség, hanem a hiány. Ami viszonylag a teljességből született a XIX. században, élvezettel: a vidám zene stb., – a költők, például Stifter és Gottfried Keller a nagyobb erő, a jobb közérzet jele. A fejlett technika és találékonyság, a természettudományok, a történelemi?): a XIX. század erejének és önbizalmának viszonylagos termékei.

5. harcom a csordaöszön túlságos uralma ellen, miután a tudomány együttműködik velük; a belső gyűlölet ellen, amellyel mindenféle rangsort és distanciát kezelnek.

1022

A teljesség nyomásából, az erők feszültségéből, amelyek folyton-folyvást növekednek bennünk és még nem tudnak kisülni, keletkezik az a bizonyos vihar előtti állapot: a természet, ez vagyunk mi, elsötétül. Ez is pesszimizmus... Egy tan, amely az ilyen állapotnak véget vet, amikor valamit megparancsol, például értékek átértékelését, amelynek révén utat, irányt mutat a fölhalmozott erőknek, hogy villámokban és tettekben robbanjanak ki – e tannak mégsem kell a boldogság tanának lennie: azzal hozza el a boldogságot, hogy felszabadítja az erőt, amely előzőleg roppantul fölhalmozódott és a fájdalomig összesűrűsödött.

1023

Az öröm ott keletkezik, ahol a hatalomérzés.

Boldogság: a hatalom és a győzelem uralkodóvá vált tudatában.

A haladás: a típus megerősödése, a nagy akarás képessége: minden egyéb félreértés, veszély.

1024

Egy korszak, amelyben a régi maskarádé és az affektusok morális kiszínezése ellenszenvet vált ki: a *csupasz természet*, amelyben a *hatalom-kvantumokat* döntő mértékben egyszerűen elfogadják (mint *rangmeghatározókat*), amelyben ismét föllép a *nagy stílus*, mint a *nagy szenvedély* folyománya.

1025

Minden szörnyű dolgot szolgálatba fogadni, egyenként, lépésről lépésre, kísérletileg: így akarja a kultúra feladata; de míg ehhez elég erős lesz nagyon sokat kell vele küzdeni, csillapítani, palástolni, sőt átkozni...

– Mindenütt, ahol a kultúra a gonoszt tételezi, félelmi viszonyt, tehát gyöngeséget juttat kifejezésre...

Tétel: minden jó valami egykori, szolgálatba állított rossz dolog. Mérték: minél szörnyűbbek és nagyobbak a szenvedélyek, amelyeket egy kor, egy nép, egy nevelő megengedhet magának, mert *eszközünt* képes használni őket, *annál magasabb a kultúrája*. –

Minél középszerűbb, gyöngébb, szolgálta és gyávább egy ember, annál határozottabban tételezi a gonoszt: nála teljesedik ki a gonosz, a legalacsonyabb rendű ember mindenütt a gonosz birodalmát látja (vagyis azt, ami neki tilos és ami vele szemben ellenséges).

1026

Nem „a boldogság követi az erényt”, hanem a hatalmas ember határozza meg saját boldog állapotát erényként.

A gonosz cselekedetek a hatalmas és erényes emberek sajátosságai: a rosszak és alantasak pedig az alávetetteké.

A leghatalmasabb embernek, az alkotónak kellene a leggonoszabbnak lennie, amennyiben

eszményét minden emberben meg akarja valósítani, annak minden eszménye ellenére és át akarja alakítani őt a maga képére. A gonosz itt keménységet, fájdalmasat, erőszakosat jelent.

Olyan embereknek, mint Napóleon újra meg újra el kell jönniük és megerősíteniük az egyén hitét önmagán való uralma erejében: őt magát azonban megrontották azok az eszközök, amelyeket alkalmaznia kellett, és ezért elveszítette jelleme nemességét. Ha másfajta embereket kellett volna legyőznie, más eszközöket alkalmazhatott volna; akkor tán nem lenne szükség szerű, hogy egy császárnak rossznak kell lennie.

1027

Az ember szörnyeteg és felsőbbrendű állat; a magasabb rendű ember embertelen és ember fölötti ember: így tartozik össze. Az ember magasba törésével, fejlődésével mindig mélyebbre is száll és szörnyűbb lesz: egyiket a másik nélkül nem akarhatjuk – helyesebben: minél erősebben akarjuk az egyiket, annál bizonyosabban érezzük el a másikat.

1028

A nagysághoz hozzátartozik a szörnyűség: ne áltassuk magunkat!

1029

A megismerést olyan szörnyű képek elé állítottam, hogy szó sem lehet semmiféle „epikurosi gyönyörrel”. Itt csak a dionüszoszi öröm kerülhet szóba – *én fedeztem föl elsőként a tragikust*. A görögöknél, morális felületességüknek hála, félreértették. A rezignáció nem a tragédia tanulsága – hanem ennek gyökeres félreértése! A vágyakozás a semmibe a tragikus bölcsesség tagadása, tehát az ellentéte!

1030

Egy gazdag és hatalmas lélek nem csupán megbirkózik a fájdalmas, sőt szörnyű veszteségekkel, nélkülözésekkel, rablásokkal és megvetéssel: hanem gazdagon és hatalmasan kerül ki az efféle poklokból: és, hogy a leglényegesebből se feledkezzünk meg, megnövekedett mennyiségű, tiszta szeretettel. Azt hiszem, az az ember, aki megsejtett valamit a szeretet fokozódásának legalapvetőbb körülményeiből, megérti Dantét, amikor ezt írta föl Infernójának kapuja fölé: „engem is az örök szeretet alkotott.”

1031

A modern lelket teljes egészében körüljárni, minden szögletében leülni pihenni – ez becsvágyam, gyötrelmem és boldogságom.

Valóban legyőzni a pesszimizmust –; eredménye a szeretetteljes és jóakarátú goethei tekintet.

1032

Semmi esetre sem az az elsőrendű kérdés, hogy elégedettek vagyunk-e önmagunkkal, hanem az, hogy egyáltalán bármivel elégedettek vagyunk-e. Föltéve hogy Igent mondunk egyetlen pillanatra, ezzel nem csupán önmagunkra mondtunk Igent, hanem az egész létezésre. Mert semmi sem önmagáért van, sem bennünk, sem a dolgokban: és ha lelkünk húrja akár egyetlen egyszer is megrezdül a boldogságtól, akkor egy örökkévalóságra volt szükség ezen Egy esemény bekövetkezéséhez – és Igent mondásunknak ebben az egyetlen pillanatában az egész örökkévalóság igazolására, jóváhagyására, megváltására és igenlésre talált.

1033

Az *igent-mondó* affektusok: – a büszkeség, az öröm, az egészség, a nemek szerelme, az ellenségeskedés és a háború, a tisztelet, a szép viselkedés és a jó modor, az erős akarat, az emelkedett szellemiség, a hatalom akarása, az élet és a Föld iránt érzett hála – minden, ami gazdag és adni akar, és megajándékozza és bearanyozza, örökkévalóvá teszi és isteníti az életet – a dicsőítő erények beláthatatlan ereje... minden jóváhagyó, igent mondó, igenlő –.

1034

Mi, Sokak vagy Kevesek, akik újfent egy *demoralizált* világban merünk élni, mi, hitbéli pogányok: valószínűleg mi vagyunk az elsők, akik megértik, mi a pogány hit: az embernél magasabb rendű lényt kell elképzelni, ám e lény jón és gonoszon túl van; minden magasabb

rendű létet amorálisnak is kell értékelni. Mi az Olümposzban hiszünk – *nem* pedig a „Megfeszítettben”...

1035

Az újabb ember idealizáló erejét alkalmazta egy *Isten* érdekében gyakorolta, főleg ennek egyre növekvő *elmoralizálásában* – mit jelent ez? Semmi jót, az ember erejének megcsappanását.

Tulajdonképp fentiek ellenkezője volna lehetséges: és ennek vannak is jelei. Isten, mint a moráltól való megszabadultság, az élet összes ellentétét egyesítve magában és azokat isteni kinszenvedésben megváltva, igazolva: – Isten mint túlvilág, mint fölülelemelkedés a „jó és gonosz” szánalmas, kisiskolás moralitásán.

1036

Az általunk ismert világból a humánus Isten nem mutatható ki: ezt ma mindenképpen el kell ismernetek. – De milyen következtetést vontok le ebből? „Számunkra nem mutatható ki”: a megismerés székszise. De mindannyian félték ettől a következtetéstől: „az általunk ismert világból egy egészen másféle Isten lenne kimutatható, olyan Isten, aki legalábbis nem humánus” – és, rövidre fogva, ez azt jelenti, hogy ragaszkodtok az Istenetekhez és olyan világot találtok fel neki, amely számunkra ismeretlen.

1037

Távolítsuk el a legfőbb jóságot Isten fogalmából: ez méltatlan egy Istenhez. Hasonlóképpen távolítsuk el a legfőbb bölcsességet is: – a filozófusok hiúsága a felelős az Isten, mint bölcsesség-monstrum örült fogalmáért: a lehető legjobban kellett hasonlítani rájuk. Nem! Isten *a legfőbb hatalom* – ez elég! Belőle következik Minden, belőle következik – a „világ” !

1038

– És mennyi, de mennyi új Isten lehetséges még! Bennem, akiben a vallásos, vagyis az istent-alkotó ösztön időközben megint kész újjászületni: mennyire más módon, milyen különféleképpen nyilvánult meg minden alkalommal az isteni!... Mennyi különleges dolog suhant már el mellettem azokban az időtlen pillanatokban, amelyek mintha a Holdról csöppentek volna az életünkbe, amikor az ember már nem tudja, milyen öreg és milyen fiatal lesz még... Nem kételkednék benne, hogy nagyon sokféle isten van... Olyanokban sincs hiány, akik elképzelhetetlenek bizonyos halkionizmus és ledérség nélkül... Maguk a könnyed léptek talán szintén az „isten”-fogalomhoz tartoznak... Szükséges-e taglalni egyáltalán, hogy egy isten mindenkor képes arra, hogy minden ésszerűn és nyárspolgárin kívül maradjon? s mellesleg ugye, hogy ne mondjam, jón és gonoszon túl is? Goethével szólva: szabad előtte a távlat. És hogy ez esetben Zarathusztra fölbecsülhetetlen tekintélyére hivatkozzunk, aki oly messzire megy, hogy bevallja önmagáról, hogy „én csak olyan istenben hinnék, aki ért a tánchoz... „

Még egyszer hangsúlyozom: mennyi, de mennyi új isten lehetséges még! –Maga Zarathusztra persze csak amolyan megrögzött ateista. Ám meg kell őt értenünk! Zarathusztra ugyan azt mondja, hinnék –; de Zarathusztra nem hisz.

Isten típusa az alkotó szellemek, a „nagy emberek” típusát követi.

1039

[És voltaképpen mennyi, de mennyi új *eszmény* lehetséges még!] Itt egy eszmény például, amelyet úgy öthetenként egyszer elsuhanóban megpillantok elvadult, magányos sétámon a szertelen boldogság azúr pillanatában. Finom és abszurd dolgok között élni; idegenként a valóságtól; félig művészként, félig madárként és metafizikusként: Igen és Nem nélkül a valóság számára, lábujjhegygel érinteni csupán időnként, akár valami jó táncos; mint akit állandóan a boldogság napsugara csiklandoz; mint akit még a szomorúság is fölvidít és féktelenné tesz – mivel a szomorúság megőrzi a boldog embert –; néha még a legszentebb dologhoz is hozzáfűzve valami tréfát – ez, magától értetődően, egy súlyos, ólomsúlyú

szellemnek, a súly szellemének az eszménye...

1040

A lélek katonaiskolájából. A derekas, a vidám, a mértékletes embereknek szentelve. Nem szeretném a szeretetre méltó erényeket alábecsülni; ám a lelki nagyság nem fér össze velük. A nagy stílus a művészetekben is kizárja a tetszetőst.

A fájdalmas feszültség és sérülékenység idején a háborút válasszátok: megkeményít, megacélozza az izmokat.

A mélységesen sérült embereknek olimposzi a nevetése; csak az van az embernek, amire szüksége van.

Már tíz éve tart: egyetlen hang sem hatol el hozzám – egy ország eső nélkül. Nagy adag emberségre van szükség, hogy ne haljunk szomjan ebben az aszályban.

1041

[*Az „Igenhez” vezető új utam.*] – A filozófia, ahogy mindeddig fölfogtam és megéltem, a lét kárhozas és kegyetlen oldalainak önkéntes felkeresése is. A jégmezőn és sivatagban való hosszú vándorlás tapasztalatából megtanultam, hogy mindent másként lássak, ami eddig filozófia volt: – napvilágra bukkantak előttem a filozófia rejtett története és pszichológiájának igazi nagy nevei. „Mennyi igazságot visel el, mennyi igazságot merészel a szellem fölvállalni?” – ez lett számomra a tulajdonképpeni értékmérő. A tévedés gyávaság... a megismerés minden vívmánya a bátorságból, az önmagunkkal szembeni keménységből, önmagunk tisztaságából következik... Az ilyen kísérleti filozófia, ahogy én megélem, előrebocsátja az alapvető nihilizmus lehetőségeit is, ám ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy megreked a tagadásnál, a nemnél, a tagadás akarásánál. Inkább ennek fordítottját szándékozik végrehajtani – egészen a világra való *dionüszoszi igent* mondásig, a világra úgy, ahogy van, mindenféle levonás, kivétel és válogatás nélkül – az örök körforgást akarja – ugyanazon dolgokat, a bökkenők ugyanazon logikáját és logikátlanságát. A filozófus által elérhető legmagasabb rendű állapot: dionüszoszi módon viszonyulni a léthez –: ennek képlete szerintem *amorfat*... – Ehhez tartozik, hogy a lét mindeddig tagadott oldalát ne csupán szükségesnek tekintsük, hanem kíváncsúnak is és nem csupán a lét eddig is elfogadott oldalai vonatkozásában tekintjük kíváncsúnak (mint kiegészítő vagy feltételes elemeit), hanem saját maguk miatt, mint a lét hatalmasabb, termékenyebb, igazabb oldalait, amelyekben akarata érthetőbben fejeződik ki. Ugyancsak ide tartozik, hogy felbecsüljük a lét eddig kizárólagosan elfogadott oldalát; hogy megértsük, honnan származik ez az értékelés és milyen kevésbé kötelező a lét dionüszoszi értékelésének vonatkozásában: kiemelttem és megértettem, hogy voltaképpen mi is mond igent (egyrészt a szenvedő ösztöne, másrészt a csorda ösztöne, harmadrészt pedig a többség ösztöne, ellentmondva a kivételeknek –). Így jöttem rá, miért szükséges, hogy egy más, erősebb emberfajta más oldalakról is elgondolja az ember fejlődését és fölemelkedését: értékesebb lények, jón és gonoszon túl, azon az értékeken túl, amelyek nem tagadhatják, hogy a szenvedés, a csorda és a többség szférájából származnak – felkutattam ezen fordított ideálalkotás eredetét a történelemben (fölfedeztem újra és bemutattam a „pogány”, a „klasszikus” és „előkelő” fogalmait –)

1042

Megmutatandó, mennyiben volt *magasabb* rendű a görög vallás a zsidó-kereszténynél. Ez utóbbi azért győzött, mert maga a görög vallás elfajzott (*visszafejlődött*).

1043

Nem csoda, hogy néhány évezred szükséges a kapcsolódás újra megtalálásához – oly kevés múlik pár évezreden !

1044

– Létezniük kell olyan embereknek, akik minden tevékenységet megszentelnek, nem csupán az evést és az ivást: – és nem csupán a rájuk való emlékezésben vagy a velük való egygyé válásban, *hanem e világot újra meg újra és mindig másképp kell átlényegíteni.*

1045

A szellemi emberek olyannak érzik az érzéki dolgok ingerét és varázsát, amelyet a közönséges, „húsból és vérből” való emberek el sem tudnak képzelni – és nem is szabad elképzelniük: – ők igazán a legjőhiszeműbb szenzualisták, mert az érzékeknek alapvetőbb értéket tulajdonítanak, mint annak a finom szítának, annak a hígító- és aprítókészüléknek vagy akárhogy is hívják, amit a népnyelv „szellemnek” nevez. Az érzékek ereje és hatalma – ez a szerencsés alkatú és kiteljesedett ember leglényegesebb vonása: először a pompás „állatnak” kell megelennie – mi múlna egyébként bármi „humanizáción” !

1046

1. Szilárdan meg akarjuk tartani érzékeinket és a beljünk vetett hitet – valamint végiggondolni mindezeket! Az eddigi filozófia érzék-ellenessége mint az ember legnagyobb értelmetlensége.

2. A létező világot, amelynek mai formájához minden földi létező munkája hozzájárult (tartósan és lassan), akarjuk tovább építeni – nem pedig hamisan elkritizálni!

3. Értékbecsléseink erre építenek, ezt húzzák alá és hangsúlyozzák. Mi a jelentése annak, ha egész vallások mondják: „minden rossz és hamis és gonosz!” Az egész folyamat elítélése csak félresikeredett emberek ítélete lehet! .

4. Lehetnek persze a félresikeredettek a legnagyobb szenvedők és a legkifinomultabb lények? Az elégedettek pedig lehetnek akár értéktelenek is?

5. Meg kell érteni a *művészi* alapjelenséget, amelynek élet a neve – *az építő szellemet*, amely a legkedvezőtlenebb körülmények között is épít: a lehető leglassabban – – Minden kombinációja bizonyítékát újra kell megadni: megáll a lábán.

1047

A nemiség, az uralomvágy, a látszat és a csalás öröme, a nagy, örömteli hála az élet és tipikus állapotai iránt – ez a pogány kultuszban a lényeges, és ennek köszönheti jó lelkiismeretét. – A *természetellenesség* (már a görög ókorban is) morálként és dialektikaként harcol a pogány ellen.

1048

Egy anti-metafizikai világnézet – igen, de artisztikus.

1049

Apolló csalása: a szép forma örökkévalósága; az arisztokratikus törvényhozás „*mindig így kell lennie!*”

Dionüszosz: érzékiség és kegyetlenség. A mulandóság úgy értelmezhető, mint az alkotó- és rombolóerő élvezete, mint állandó alkotás.

1050

A „dionüszoszi” szó kifejezi: az egységre irányuló törekvést, a személyek, hétköznapiak, társadalom, valóság túllépését, a feledés mélységeként, a szenvedélyes-fájdalmas alászállást a sötétebb, teljesebb és lebegőbb állapotokba, az élet teljességének elragadtatott igenlését, amely teljesség minden változásban azonos, azonos hatalmú és lelkesítő; a nagy panteista barátságosságot és együttérzést, amely jóváhagyja és szentesíti az élet legszörnyűbb és legrejtélyesebb tulajdonságait is, a nemzés, a termékenység örök akarásával az örökkévalóságban: az alkotás és megsemmisítés szükségszerűségének egységérzését...

Az „apollói” szó kifejezi: a tökéletes magáért való létre, a tipikus „individuumra” való törekvést, s mindenre, ami egyszerűsít, kiemel, erőssé, érthetővé, egyértelművé, tipikussá tesz: a törvényerőre emelt szabadság ez.

Antagonizmusukhoz a művészet továbbfejlődése ugyanolyan szükségszerűen kapcsolódik, mint ahogy az emberiség továbbfejlődése a nemek antagonizmusához. A hatalom teljessége és a mértékletesség, az önigenlés legnemesebb formája a hűvös, előkelő, tartózkodó szépségben: ez a hellén akarat apollónizmusa.

A görög lélekben a dionüszoszi és apollói elemek ezen ellentétessége az egyik legnagyobb

rejtély, amely engem a görög lényben mindig is igen nagy mértékben vonzott. Voltaképpen semmi egyebet sem tettem, csak azt próbáltam kitalálni, miért éppen a görög apollónizmusnak kellett elősarjadnia a dionüszoszi talajból: a dionüszoszi görögnek apollóivá kellett lennie: ez azt jelenti, hogy meg kellett törni a szörnyű, sokféle, bizonytalan és iszonytató dolgok akarását –, a mérték, az egyszerűség, a szabályba foglalás és fogalmi gondolkodás akarása kedvéért. A mértéktelen, terméketlen, ázsiai elemek ott vannak a mélyben: a görög bátorsága éppen abban áll, hogy küzd ázsiaisága ellen – a szépséget nem ajándékba kapta és a logikát és a szokások természetességét sem – ezeket meghódítja, akarja, kiharcolja – ezek jelentik diadalát...

1051

A legmagasabb rendű és legnevezetesebb emberi örömök, amelyekben a lét a maga átlényegülését ünnepli, amint dukál, csak a legritkább és legszerencsésebb alkatú embereknek adatnak meg: és nekik is csak akkor, ha ők maguk és elődeik elég sokáig éltek és egész életükben e célra törekedtek anélkül, hogy tudták volna. Ez esetben Egy emberben együtt, békésen egymás mellett található meg a legkülönfélébb erők túlcsonduló gazdagsága, a szabad akarat hatalmas ereje és a parancsolás nagyúri képessége; a szellem az érzékekben éppen olyan otthonosan érzi magát, mint az érzékek a szellemben; és minden, ami csak az egyikben lejátszódik, finom és roppant boldog játékot vált ki a másikból. És megfordítva nemkülönben! – gondoljunk csak Háfizra e fordulat kapcsán!; maga Goethe, bármennyire más értelemben is, megsejteti velünk e folyamatot. Valószínű, hogy az ilyen tökéletes és szerencsés alkatú embereknél a legérzékibb funkciók is átlényegülnek a legmagasabb szellemiségű szimbólum intoxikáció közvetítése révén; a test *istenné válását* érzik magukon és a lehető legmesszebb vannak az „Isten szellem” tétel aszketikus filozófiájától: mindebből kristálytisztán kiderül, hogy az aszkéta a „félresikeredett ember”, aki valami magánvaló létezőt, egy bíraskodó és ítélkező valamit nevez jónak – és „Istennek”. Az örömnak abból a magasából, ahol az ember önmagát istenségnek és a természet önigazolásának érzi, egészen az egészséges parasztok és a félig emberi állatok öröméig: a görögök pontosan a boldogságnak ezt a roppant hosszú fény- és színskáláját nevezték isten-nevén Dionüszosznak – ám nem a titokba beavatott emberek hálatalt borzongása nélkül, nem a jámbor hallgatagság óvatossága nélkül. – Mit tudnak az újkori emberek, egy törekeny, szeszélyes, beteges, különös kor gyermekei, a görögök *boldogságának terjedelméről*, mit is tudhatnának róla?! Honnan vennék a jogot a „modern eszmék” rabszolgái a dionüszoszi ünneplésre?

Amikor a görög test és a görög lélek „virágba szökkent”, nem pedig a morbid és örült rajongás állapotába jutott, akkor keletkezett ez a földön mindmáig páratlan világ igenlésnek és lét-átlényegülésnek a legrejtélyesebb szimbóluma. Itt kaptunk *mértéket* mindenhez, ami csak azóta elősarjadt e földön és amely szerint minden kurtának, szegényesnek és szükösnek találtatott: mondjuk csak ki a „Dionüszosz” szót a legjobb mai nevek és dolgok előtt, mint Goethe, Beethoven, Shakespeare vagy Raffaeló: és egyszeriben megérezzük, hogy legjobbjaikról és legszebb pillanatainkról ítélünk. Dionüszosz: *Bíró!* – Megértettetek engem? – Minden kétséget kizáróan: a görögök mindent a dionüszoszi tapasztalásból igyekeztek magyarázni: „a lélek sorsának” végső titkait és mindent, amit csak tudtak a nevelésről és megtisztulásról, mindenekelőtt az ember megváltoztathatatlan rangsoráról és érték-egyenlőtlenségéről: itt van a nagy mélység, a nagy csend, mindennel kapcsolatban, ami görög és – *semmit sem tudunk a görögökről*, amíg be van zárva előttünk e rejtett föld alatti bejárat. A rámenős tudós-tekintet sohasem lát semmit ezekben a dolgokban, bármilyen sok tudományt alkalmazna is e dolgok napvilágra hozásában. Még az antikvítás olyan nagy szakértőinek nemes igyekezete is, mint Goethe és Winckelmann, mintegy megengedhetetlen itt és valahogy nem ide való, szerénytelen. Várni és felkészülni: új források feltörését várni, magányban új arcok látványára és új hangok felcsendülésére felkészülni; lemosni magunkról a piactér porát és megtisztulni e kor lármájától; minden keresztény elemet nem-keresztény elemekkel *győzni*

le, és nem csupán önmagunkat megszabadítani tőlük, mert a keresztény tan a dionüszoszi tan ellentétele volt; – újra fölfedezni magunkban a *Délt*, és fejünk fölé felvonni tündöklő, titokzatos eget; visszahódítani a léleknek a délies egészséget és a lappangó erőt; lépésről lépésre átfogóbb, nemzetek fölöttibb, európaibb, Európa-fölöttibb, közel-keletibb, végül pedig *görögebb* lenni – mert a görög volt az első nagy szintézise az egész közel-keleti életnek, ekképp az európai lélek kezdete is, *újvilágunk* felfedezése: aki ilyen imperatívuszok alatt él, az tudja, egy nap mi történhet? Talán – *új nap* virrad fel!

1052

A két típus: *Dionüszosz* és a *Megfeszített*. Lényeges: a tipikus *vallásos* ember – a dekadencia formája-e? A nagy újítók egytől egyig betegek és epileptikusak – de ne hagyjuk ki a vallásos ember egy típusát, a *pogányt*! A pogány kultusz vajon nem az életigenlés és a hálaadás formája? Legemelkedettebb képviselője vajon nem az élet apológiája és istenítése? Valamely sikerült és rajongva túláradozó szellem típusa... a lét ellentmondásait és rejtélyességét magához ölelő, *megváltó* típus?

Ide sorolom a görögök *Dionüszoszt*: az élet, az egész, a nem megrágalmazott és csonkítatlan élet vallásos igenlése; tipikus: hogy a nemi aktus mélységet, titkot idéz, tiszteletet parancsol.

Dionüszosz a „Mefeszített” ellen: itt kapjátok az ellentétet. A különbség *nem* a vértanúság tekintetében adódik – csupán más az értelme. Maga az élet, az örök termékenység és visszatérés határozza meg a kínszenvedést, a rombolást, a megsemmisítés akarását... a másik esetben a szenvedés, az „ártatlanul mefeszített” tiltakozás ezen élet ellen, mintegy elítélésének képlete. Már sejtjük is, a kérdés a szenvedés értelmének a kérdése: keresztény értelmű vagy tragikus értelmű... az első esetben az üdvös léthez vezető útról van szó, az utóbbiban a lét már éppen eléggé üdvös ahhoz, hogy igazolja a tömérdek szenvedést. A tragikus ember igenli még a legszörnyűbb szenvedést is: erős, gazdag és ráadásul meglehetősen bálványozó természetű is ehhez.

A keresztény még a legboldogabb földi sorsot is tagadja: gyöngé, szegény és elég kitagadott ahhoz, hogy minden formában szenvedjen az élettől... az „Isten a kereszten” átok az életre, annak a jele, hogy kíváncsi az élettől való megváltás.

A darabokra vágott Dionüszosz az élet ígérete: örökké újjászületik, hamvaiból támadva új életre.

III. AZ ÖRÖK VISSZATÉRÉS

1053

Filozófiám azt a győzedelmes gondolatot hozza magával, amelyen végső soron minden egyéb gondolkodásmód megbukik. A nagy tenyésztő gondolat ez: a fajok, amelyek nem viselik el, halálra vannak ítélve; amelyek pedig a legnagyobb jótéteménynek érzik, azok lesznek az uralkodásra kiválasztva.

1054

A *legnagyobb* harc: ehhez új *fegyver* szükségeltetik.

A kalapács: egy félelmetes döntést felidézni, Európát szembeállítani azzal a *következménnyel*, vajon akarata „akarja”-e a hanyatlást.

Óvakodjunk a középszerűsödéstől! Akkor már inkább a pusztulás!

1055

Pesszimista gondolkodás és tan, eksztatikus nihilizmus bizonyos körülmények között éppen a filozófus számára nélkülözhetetlen: hatalmas erejű nyomásként és kalapácsként, amellyel az elfajzó és kiháló fajokat szétzúzza és eltakarítja az útból, hogy helyet csináljon az élet új rendjének, vagy hogy azt, ami az elfajzás és a kihalás irányába akar tartani, kívánsága szerint a véghez juttassa.

1056

Azt a gondolatot akarom oktatni, amely sokaknak megadja a jogot ahhoz, hogy eltöröljék magukat a föld színéről – a nagy tenyésztő gondolatot.

1057

Az örök visszatérés. A prófécia könyve.

1. A tan és elméleti feltételeinek és következményeinek bemutatása.
2. A tan bizonyítása.
3. Annak valószínű következményei, hogy majd hisznek benne (mindennek lehetőséget nyit)

a) eszközök az elviselésére

b) eszközök az elhárítására

4. Helye a történelemben mint közép. A legnagyobb veszély ideje.

435

A népek és érdekeik fölötti oligarchia megalapozása: általános humán politikára nevelés.

A jezsuitizmus ellentéte.

1058

A két legnagyobb filozófiai szempont (mindkettő német eredetű):

a levésé (Werden), a fejlődésé

a lét értékei (ám előbb leküzdeni a német pesszimizmus szánalmas formáját!) – döntő módon e kettőt én hoztam össze.

Minden lesz, „folyamatban van” (wird) és örökké visszatér – ez elől kitérni nem lehet! – Föltéve hogy meg tudnánk ítélni az értékeket – mi következne ebből? A visszatérés gondolata, mint szelektív elv az erő (és a barbárság!) szolgálatában.

Az emberiség érettsége e gondolatra.

1059

1. Az örök visszatérés gondolata: előfeltételei, amelyeknek igazaknak kellett lenniük, ha e gondolat igaz. A belőle adódó következtetések.

2. Mint a legsúlyosabb gondolat: valószínű hatása, ha nem előzzük meg, vagyis ha nem értékelünk át minden értéket.

3. Elviselésének eszköze: minden érték átértékelése: már nem a bizonyosságnak örülünk, hanem a bizonytalanságnak; nincs már „ok-okozat”, hanem folyamatos alkotás; már nincs a fennmaradás akarása, de van a hatalom akarása stb.; már nincs az alázatos kifejezés, hogy „minden csak szubjektív”, hanem „a mi művünk is”, legyünk büszkék rá!

1060

A visszatérés gondolatának elviseléséhez szükséges: szabadulás a moráltól; – új eszközök a fájdalom ténye ellen (a fájdalom eszközként való felfogása, mint az öröm apja; a bánatnak nincs kumulatív tudata); – minden bizonytalan és kísérleti dolog örömmel tölt el bennünket ezen roppant szélsőséges fatalizmus ellensúlyozásaként; – a szükségszerűség fogalmának hatálytalanítása; – az „akarat” hatálytalanítása; – a „mágánvaló ismeret” hatálytalanítása.

Az ember erő-tudatának legnagyobb fokozódása, mint olyan valami, amely megalkotja az ember fölötti embert (Übermensch).

1061

A két szélsőséges gondolkodásmód – a mechanisztikus és a platonisztikus – az örök visszatérésben egybeesik: mindkettő eszményként.

1062

Ha a világnak célja volna, már biztosan elérte volna. Ha létezne számára bizonyos szándéktalan végállapot, az már minden bizonnyal bekövetkezett volna. Ha a világ egyáltalán képes lenne egyfajta megmerevedésre, megdermedésre, „létre”, ha minden levésben csak egyetlen pillanatra is képes volna a „létre”, akkor már régen vége lenne az egész levésnek (Werden), minden gondolkodással, meg „szellemmel” együtt. A „szellem” ténye, mint valami levés ténye bizonyítja, hogy a világnak nincs célja, sem végállapota és képtelen a létre. – Ám

a régi megszokás, hogy minden történés esetén célra gondolunk, és a világnál valamilyen irányító, alkotó Istenre, oly hatalmas erejű, hogy a gondolkodó csak ügyel-bajjal képes a világ céltalanságát ismét szándék nélkülinek elgondolni. Ennek az ötletnek – hogy a világ szándékosan tér ki valamely cél elől, sőt mesterségesen óvakodni tud attól, hogy bekerüljön egy körforgásba – bizonyára mindazok bedőlnek, akik szeretnék felruházni a világot az örök újdonság/újítás képességével, vagyis egy véges, meghatározott, változatlanul azonos nagyságú erővel, amilyen a „világ” – formái és helyzetei végtelen újjáalakításának csodálatos képességével. A világnak, ha Istenre már nem is, de az isteni alkotóerőre, a végtelen átalakító erőre képesnek kell lennie; állítólag szándékosan elhárítja magától a valamelyik régi formájába való visszatérést; a világnak nem csupán a szándékkal, hanem még az eszközzel is rendelkeznie kell, hogy megvédje magát minden ismétlődéstől; így hát minden pillanatban ellenőriznie kell valamennyi mozzanatát az összes cél, végállapot, ismétlődés elkerülése szempontjából – és mindabból a szempontból, ami egy ilyen megbocsáthatatlan-bolondos gondolkodás– és vágyakozásmód következménye lehet. Még mindig a régi, vallásos gondolkodás– és vágyakozásmód ez, egyfajta vágy a hitre, hogy a világ valamiben még hasonlít a régi, meghitt, végtelen, korlátlanul alkotó Istenre – hogy a „régI Isten valamiben még él” –, Spinoza azon vágya ez, amely a következő szavakban fejeződik ki: „deus sive natura” (sőt megérezte ő még a „natura sive deus”-t is). Viszont melyik az a tétel és az a hit, amely a legpontosabban fogalmazza meg a döntő fordulatot, a tudományos szellem most elért túlsúlyát a vallásos, istent-kitaláló szellem fölött? Tán csak nem a következő: A világot erőként nem szabad határtalannak elgondolni, mivel így nem gondolható el – megtiltjuk magunknak a végtelen erő fogalmát, mint ez az „erő” fogalmával összeegyeztethetlent. Tehát – a világból is hiányzik az örök újdonság képessége.

1063

Az energiamegmaradás törvényéből következik az örök visszatérés.

1064

Hogy sosem ért el (a világ – *a szerk.*) egyensúlyi állapotot: ez bizonyítja, hogy az nem lehetséges. Ám meghatározatlan térben minden bizonnyal lehetséges volna. Gömb formájú térben nemkülönben. Bizonyára a tér formája az örök mozgás oka, és végső soron minden „tökéletlenségé”.

Hogy ellentmond egymásnak „erő” és „nyugalom”, „önmagával azonosnak maradni”. Hogy az erő mértéke (mint nagyság) állandó, lényege viszont változó.

Az „időtlenység” elutasítandó. Az erő bármely tetszőleges pillanatában adott az egész erő új eloszlásának abszolút meghatározottsága: nem állhat le. A „változás” lényegi tulajdonság, tehát időbeliség is: ezzel pedig csak a változás szükségszerűségét tételeztük még egyszer fogalmilag.

1065

Bizonyos császár állandóan minden dolgok múlandóságát tartotta szem előtt, hogy ne kelljen őket túlságosan fontosnak tartania és nyugodt maradhasson köztük. Szerintem ellenkezőleg: minden túlságosan is értékesnek látszik és nem lehet oly tűnékeny: mindenben az örökkévalót kutatom. Szabad-e a tengerbe öntení a legértékesebb balzsamot és bort? – Vigaszom, hogy minden, ami volt, örök: – a tenger újra partra mossza.

1066

Az új világfelfogás. – 1. A világ van; a világ semmi olyasmi, ami lesz, és semmi, ami elmúlik. Vagy inkább: lesz és elmúlik, ám sohasem kezdett lenni és sohasem szűnt meg elmúlni – mindkét állapotban benne foglaltatik... Önmagából él: ürüléke a tápláléka.

2. Egy teremtett, megalkotott világ hipotézise egyetlen pillanatra se aggasszon minket. Az „alkotás” fogalma manapság teljesen meghatározhatatlan, végrehajthatatlan; már csak egy szó, töredék a babona korszakából; egyetlen szóval nem magyarázunk meg semmit. Egy kezdődő világ elgondolásának utolsó kísérletét nemrég többszörös logikai folyamat,

gondolatmenet útján hajtották végre –amint sejthető, többé-kevésbé teológiai hátsó szándékkal.

3. Újabban a világ idő-végtelenség fogalmában többször is mintha hátrafelé akartak volna ellentmondást találni: meg is találták, persze azon az áron, hogy összetévesztették a fejét a farkával. Semmi sem akadályozhat meg abban, hogy e pillanattól kezdve visszafelé számolva így ne szóljak: „sohasem érek a végére”, és ugyanebben a pillanatban számolhatok akár előre is, a végtelenségig. Csak ha el akarnám követni azt a hibát – persze őrizkedem tőle –, hogy a regresszus in infinitum korrekt fogalmát egynek vegyem egy mostanáig tartó végtelen progresszus teljességgel megalkothatatlan fogalmával, csak ha az irányt (előre vagy hátra) logikailag közömbösnek tételezem, akkor tévesztem össze e pillanatban a fejét a farkával: amit szívesen átengedek önnek, kedves Dühring úr!...

4. E gondolatra a régi gondolkodóknál bukkantam: minden esetben egyéb hátsó gondolatok határozták meg (többnyire teológiaiak, a *creator Spiritus* dicsőségére). Ha a világ megdermedhetne, kiszikkadhatna, elpusztulhatna, semmivé válhatna vagy egyensúlyi állapotot érhetne el, vagy ha egyáltalán célja lehetne, amely tartamot, változatlanságot, az Egyszer-S-Mindenkorra fogalmát tartalmazná (röviden, metafizikailag szólva: ha a levés a létbe vagy a semmibe torkollhatna), akkor következne be ez az állapot. De nem következett be: amiből az következik... Ez az egyetlen kezünkben tartott bizonyosság, amelyet korrektívnek tekinthetünk a nagyszámú, önmagában lehetséges világhipotézissel szemben. Ha például a mechanizmus valamely végállapot következtetésétől eltér, amelyet Thomson vont le belőle, akkor ezzel a mechanizmus meg van cáfolva.

5. Ha a világot szabad elgondolni meghatározott erőmennyiségként és meghatározott számú erőközpontként – és minden egyéb elképzelés meghatározatlan, tehát használhatatlan marad –, akkor ebből következik, hogy a világnak, léte nagy kockajátékában, véges (megszámolható) számú kombinációt kellene beteljesítenie, végigjátszania. Végtelen idő alatt valamikor minden lehetséges kombinációt beteljesítene egyszer; sőt: végtelen sokszor teljesítené be. És akkor minden „kombináció” és a következő „visszatérése” között minden egyéb lehetséges kombinációnak be kellene következnie; és ezen kombinációk mindegyike ugyanabban a sorrendben határozza meg a kombinációk egymás után következését, ekképp nyerne bizonyítást az abszolút azonos sorozatok körforgása: a világ mint körforgás, amely önmagát végtelenül sokszor megismételte és játszmáját in infinitum játssza. – E felfogás nem minden további nélkül mechanisztikus, mert ha az lenne, akkor nem idézné elő azonos esetek végtelen sok visszatérését, hanem valamely végállapotot. Mivel a világ ezt nem teljesítette be, nem érte el, a mechanizmus számunkra nem lehet egyéb, mint tökéletlen és csupán ideiglenes hipotézis.

1067

És tudjátok-e, mi nekem a „világ”? Megmutassam nektek az én tükrömben? Ez a világ hatalmas erő, kezdet és vég nélkül, óriási, rendíthetetlen erőmennyiség, amely sohasem lesz kisebb, se nagyobb, nem fogy el, csupán csak változik, egészként változatlanul nagy, kiadások és veszteségek nélküli háztartás, ám bevétele, nyeresége sincs, a „Semmi” határolja, nem az elúszó, eltékozolt, végtelenül parttalanná tágított semmi, hanem meghatározott erő, meghatározott térben és nem valamiképpen „üres” térben, inkább mindenütt jelen való erőterben, amely egy s ugyanakkor sok erő és erőhullám játéka, emitt felhalmozódik, amott kisimul, erők viharzó, örvénylő tengere, csillapul, majd megárad, mindörökre, beláthatatlanul sok év, míg ismétlődik, alakjában apály s dagály váltakozik, a legegyszerűbb formákból a legbonyolultabbakat hozva létre, a legcsöndesebb, legridegebb, legdermedtebb elemeiből csapva át a legparázslóbbba, legvadabba, az önmagának legádázabbul ellentmondóba, majd a bőségből újfent visszatérve az egyszerűségbe, az ellentmondások játékából vissza az összhang öröméhez, igent mondván önmagára pályájának és éveinek azonosságában, önmagát áldva örök visszatérésként, levésként, amely soha ki nem elégül, csömör vagy fáradtság soha nem

vesz erőt rajta –: ez az önmagát örökké megalkotó majd leromboló világ az én dionüszoszi világom, e kettős kéjjel teli titok-világ, az én jón-rosszon túli világom, cél nélkül, ha ugyan a cél nem éppen e körforgás boldogságában rejlik, akarat nélkül, ha ugyan ez a gyűrű önmagában nem jóakarat – hát kívánjátok-e, hogy nevet adjak e világnak? Megoldást valamennyi rejtélyére? Reátok is egy fénysugarat, ti rejtőzködve élők, erősek, rettenthetetlenek, az éjfél gyermekei? Ez a világ a hatalom akarása – semmi egyéb! És ti magatok is e hatalom akarása vagytok – és semmi egyéb !